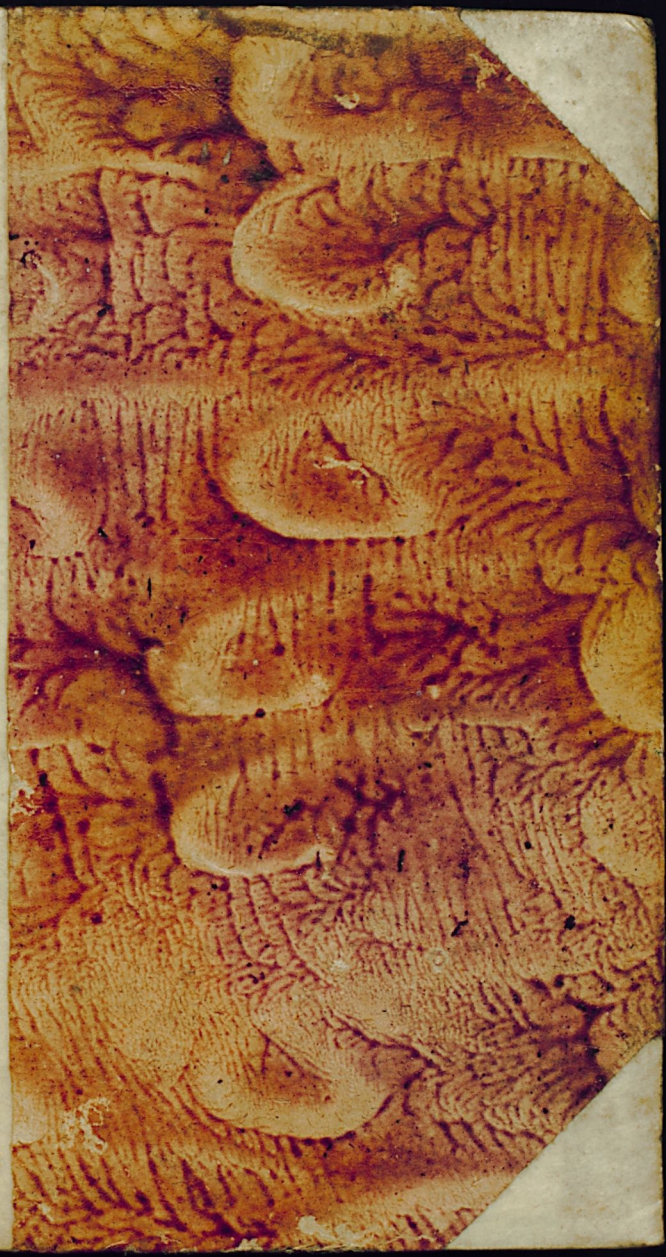

OD Ne

Zur

Gräfl. vom Hagen'schen

Majorats - Bibliothek

MÖCKERN

gehörig.

№ 538

Ludovicus Philippus
ab Hagen.
Halae 1742.
c. cū lig: 13 gl.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-34277/fragment/page=0003

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-34277/fragment/page=0005

Tytulus. dectoz. discordantium
ocorda. ac primum de Jure constitutionis z nature.

Duob; regitur naturalr uidelicet Jure z moribus

Talis est prima litera Codicis Decretorum Gratiani MSCti in membrana, manu elegante, cum Glossis Bartholomæi Brixiensis. Ipse codex est seculi XIII

ad pag. 593.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-34277/fragment/page=0006

IVSTI HENNINGII BOEHMERI, IC.
POTENT. REGI BORVSS. A CONSIL. INT. ET PROF.
IVR. ORD. IN REG. FRIDERICIANA

INTRODVCTIO
IN
IVS PVBLICVM
VNIVERSALE

EX
GENVINIS IVRIS NATVRAE PRINCIPIIS
DEDVCTVM
ET
IN VSVM
IVRIS PVBLICI PARTICVLARIS
QVARVMCVNQVE RERVMPVBLICARVM
ADORNATVM

ADIECTO INDICE DVPLICI

EDITIO SECVNDA EMENDATIOR.

HALAE MAGDEBVRGICAE,
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI.
M DCC XXVI.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-34277/fragment/page=0007

Universitäts- und Landesbibliothek Halle

L 43

VIRO

ILLVSTRI atque EXCELLENTISSIMO

DOMINO

SAMVELI STRYKIO,

ICTO CONSVMMATISSIMO,

AVGVSTISSIMI REGIS BORVSSIÆ

CONSILIARIO INTIMO,

PROFESSORI PRIMARIO IVRIS

ET

ORDINARIO FACVLTATIS IVRIDICAE

IN REGIA FRIDERICIANA

MERITISSIMO

S.

Vir illustris ac excellentissime, Patrone omni honoris cultu prosequende,

Quod officium antehac Mæcenatibus nonnullis in tesseram deuotionis meæ exhibui, id ipsum, quamuis paulo serius, Tibi, Vir illustris, præstare, & ita hac occasione documentum meæ in Te submissæ voluntatis edere constitui. Equidem ab hoc incepto me pudor quidam deterrere potuisset, quod in hanc tarditatem inciderim, & huic iam diu debito officio nondum satisfecerim; nihilominus tamen rectius esse duxi, tardius soluere, quam omni plane officio deesse, præsertim cum optime conscius fuerim, hoc officium, quod nunc quidem offero, nimis leuidense

esse

esse, & me reipsa mihi non satisfacere, quod nullam partem tuorum insignium meritorum non modo referenda, sed ne cogitanda quidem gratia consequi possim. Declarasti enim a multis iam annis, Vir illustris, Tuam egregiam erga me voluntatem & beneuolentiam, & quid dicam beneuolentiam? perspexi sane Tuam ipsam in me pietatem, imo illud ipsum grauissimum & sanctissimum nomen pietatis adhuc leuius mihi meritis erga me tuis esse videtur, si cumulum illorum beneficiorum, quibus me in perpetuum deuinxisti, mihi ante oculos pono & animo contemplor. Infinitæ itaq; rationes fuerunt, quæ me tandem quasi ex somno excitarunt, & inflammarunt, vt præ-

sens opusculum Tibi consecrarem, Tuoque illustri nomini, sub quo in publicum eo confidentius prodire posset, dedicarem. Suscipias itaq;, VIR ILLVSTRIS, indulgentissima fronte hanc meæ erga Te observantiæ significationem certissimam, meq; in posterum illorum numero adscribere pergas, qui seria vota pro Tua salute quotidie concipiunt, precesque ad Deum fundunt, vt, in hac Tua ingraveſcente ætate, vires animi & corporis duplicare, Tibique omnia integra servare velit.

ILLVSTRIS TVI NOMINIS

Dab. Halæ d. XXIV. Aug.
MDCCIX. cultor devotissimus

IVSTVS HENNINGIVS BÖHMER.

PRAEFATIO.

IUra, quæ *Statum publicum* quarumcunque Rerumpublicarum dirigunt, duplicis esse generis, *vniuersalia*, scilicet & *particularia*, ita vt hæc quidem cuiuis reipublicæ propria, illa vero omnibus sint communia, in vulgus notum est. Cum vero *particularia* tantum *vniuersalibus* superaddita sint, inde statim appareret, fundamentum omnium quæstionum, quæ huc spectant, ex *vniuersali*, hoc est, *iure naturæ* petendum esse, & ita in addiscendo *iure publico particulari* initium ab *vniuersali* esse faciendum. Quemadmodum vero in iure priuato hæc inuersa methodus ab eruditioribus iam notata est, quod plurimi, derelicto studio iuris naturæ, statim scita particularia iuris Romani excolere studeant; ita eadem fata in plerisque Academiis studium iuris publici hactenus habuit, vt, qui huic se dederunt, illotis manibus, illud aggressi fuerint,

ſatis eſſe putantes, ſi *leges publicas fundamentales*, & *obſeruantias imperii*, vt vocant, ſummo ſtudio euoluerent, de quibus tamen digne iudicare haud poſſunt, ſi fundamenta omnium rerumpublicarum, nexum ciuilem, ſtatum eorundem varium, & quæ huc ſpectant, ſusque deque habuerint. Et qui aliter fieri potuit, cum plures publici iuris Doctores, quibus diſciplina huius *iuris vniuerſalis* commendata eſſe debebat, illam vel contemnant, vel vt ſuperfluam & minus neceſſariam iudicent, nullam quæſtionem iuris publici eſſe aſſerentes, quæ non ex *diplomatibus* vel *antiquitatibus hiſtoricis* vel *legibus* aliis *fundamentalibus* decidi poſsit, in quo tamen ſe aliosque decipiunt. Dandus eſt vtique aliquis locus diplomatibus in iure publico particulari: adhibendæ quoque in ſubſidium antiquitates; ſed ſicuti hæ plerumque obſcuræ, incertæ, & mirificis contentionibus obnoxiæ, illa vero variis interpretationibus ſubiacent, ſæpe νοθείας vitio laborant, & in dubium vocari poſſunt, ita, vt de hiſce recte iudicar poſsit, adferenda ſunt neceſſario hæc fundamenta vniuerſalia, quæ animum optime præparant, ſimulque præcauent, ne in tot confuſiones, contradictiones aliosque ſcopulos incidamus. Illi itaque demum meo iudicio *ius publicum particulare* quarumcunque rerumpublicarum recte aggrediuntur, qui præter *notitiam ſtatus publici* iure publi-

publico vniuersali satis tincti præparatique sunt, quia ita inoffenso pede & facillimo studio ad metam peruenire possunt, quam alias vel nunquam vel saltim non sine magno labore pertingunt. Equidem obseruaui, in plurimis compendiis iuris publici particularis plerasque doctrinas *iuris vniuersalis publici* immisceri & explicari, sicuti in iure priuato nostro capita iuris naturæ integra euoluuntur & excutiuntur, ex hac ratione, quam ipse Imperator suppeditat, quod ius nostrum priuatum sit collectum ex iure naturæ gentium & ciuili. Sed cum omnis disciplina potissimum *adæquata methodo* se commendet, nec videndum sit, quid Romæ factum sit, sed quid fieri debuerit, ante omnia dispiciendum est, an hoc bene & secundum leges bonæ methodi fiat? Constat sane, iuris consultos solidiores hunc næuum in *iure priuato* iam perstrinxisse, quod contraria methodo iura priuata in academiis studiosæ iuuentuti tradantur, illaque ita illotis manibus ad ius Romanum perducatur, vt postea recte dignosci nequeat, quæ *iuris naturæ* capita sint, & quæ ex *ciuili ratione* profluxerint. Omnes largiuntur, rhapsodiam nostram iuris Romani esse constructam ex conclusionibus iuris naturæ & scitis ciuilibus, & hæc quidem esse vel *pura*, quæ sola ratione ciuili constant; vel *mixta*, quæ in iure naturæ quidem fundata sunt, sed quædam *additamenta*

menta ciuilia acceperunt. Inde leges ciuiles dicuntur, quæ nec in totum a iure naturæ recedunt, nec in eo vnice subsistunt, sed vel aliquid addunt vel detrahunt. Cum itaque conclusiones iuris naturæ ex proprio foro, hoc est, ex principiis iuris naturæ sint demonstandæ & deducendæ, ciuiles vero leges ex rationibus ciuilibus; in propatulo est, ita demum ad solidam eruditionem in iure priuato peruenîri posse, si *naturalia* a *ciuilibus* sedulo separantur, & quælibet ex propriis explicantur principiis. Id ipsum autem aliter commode fieri nequit, nisi antea iuris naturæ disciplina præparetur animus, & post demum ad iuris Romani compilationem euoluendam perducatur, cum hac via singula facile secerni, & *additamenta iuris ciuilis* a conclusionibus iuris naturæ distingui possint. Hunc in finem quoque necesse est, vt in singulis materiis primo ostendatur, quid *ius naturæ* hac de re disponat, & quid *ius Romanum* illi superaddiderit, vt *naturalia* & *ciuilia* semper distincto ordine tradantur. Hac enim qui non incesserit methodo, in eundem labyrinthum & scopulos eum incidere necesse est, quos euitare non potuere glossatores & commentatores antiqui, qui, sepositâ doctrina iuris naturæ, ius Romanum illustrare voluerunt. Hi enim tot controuersiis inter se dissident, vt non *rationibus*, sed *autoritatibus*: non *iudicio*, sed

credu-

credulitate: non *modeſtia*, ſed *probris* inter ſe pugnent. Sunt homines a natura ita comparati, vt magis *credere* quam *iudicio proprio* vti velint, quod in iure imprimis præcauendum eſt iis, qui felices progreſſus in eo facere ſtudent. Eadem fata habet ſtudium *iuris publici particularis*, in quo plerumque illa, quæ ex *iure publico vniuerſali* ſupponenda erant, traduntur, & explicantur, omiſſis ſæpe capitibus principalioribus iuris particularis, vel leui digito ſaltim tactis. Et cum in iure Romano quoque plures concluſiones iuris publici vniuerſalis occurrant, vbique in huiusmodi materiis ad illud prouocant, ſuas deciſiones exinde probant, indeque vſum iuris Romani in iure publico deducere conantur, cum tamen huiusmodi doctrinæ non ideo *iuris Romani* dici poſſint, quod in eo repetitæ fuerint, multo minus inde vſus iuris huius colligendus ſit, quod æque ad ſtatum rei Germanicæ applicari poſſint; nam iuris vniuerſalis concluſiones omnibus rebuspublicis communes ſunt. Unde, quod nonnulli iuris publici Doctores voluerunt, in *ſubſidium* recurrendum eſſe ad *ius Romanum*, oppido falſum eſt, cum potius ad ius publicum illud, quod in omnibus ciuitatibus colitur, & obſeruatur, reſpiciendum ſit. Falluntur, qui putant, eandem adhuc hodie eſſe Monarchiam, quam Imperatores Romani tenuerunt, & ita easdem leges adhuc locum

cum habere posse. Bene HOTTOMANNVS in *Anti-Tribonia C. II. Non omnes Monarchiæ, non omnibus in rebus nec vbique vno eodemque modo exercentur. Hæ potestate & authoritate sunt solutiore, illæ strictiore continentur: harum ampliores sunt termini, latiusque imperium, illæ contractiores sunt & angustiores: hæ plures magistratus militares habent, illæ plures, quorum in pace vsus est: hæc gens militiæ addictior est, illa litibus. Et consequenter vnius Monarchiæ leges sæpe inutiles sunt alteri, haud secus quam medicamenta non quæuis quibuslibet hominibus conveniunt, vtut eiusmodi sexus, ætatis & nationis sint.* Constat itaque, illa, quæ in iure Romano traduntur, statum publicum respicientia, esse vel ex hac disciplina iuris publici vniuersalis desumta, vel ad peculiarem statum Monarchiæ, quæ eo tempore obtinuit in imperio Romano, referenda. Hæc minus recte ad statum rei Germanicæ, ab antiquo rei Romanæ statu longe diuersum, applicantur, aut ad illud *in subsidium* æque inconuenienter recurritur, ac si leges fundamentales alterius cuiuscunque Monarchiæ in vsus iuris publici nostri imperii trahere velim. Illa autem vsum quidem præstant in nostra republica in *subsidium*, sed non ideo, quod *in iure Romano* depre-

deprehendantur, verum quia ex *iure publico vniuersali* hausta sunt, & vsum in quacunque republica præstare possunt.

Quemadmodum vero ICti in controuersiis iuris publici minus recte *in subsidium* refugium suum ad ius Romanum habuerunt, ita *Decretistæ*, vti vocantur, æque turpiter se dederunt, quod controuersias hasce ex canonibus conciliorum, patrum placitis, Pontificum decretis, aliisque scitis canonicis decidere haud erubuerint, quæ tamen, vti in ipsa introductione hac ostendi, plane *iuri publico vniuersali* repugnant, & vnice huc tendunt, vt imperantium sacrosancta autoritas aulæ Romanæ decretis subiiciatur, & superstitiosis huiusmodi dogmatibus conculcetur. E re cleri Romani vtique fuit, ius publicum vniuersale penitus proscribere, & illis notam hæreseos inurere, qui ad hoc prouocare ausi fuerint. Sensit statim fulmen aulæ Romanæ HVGO GROTIVS, cum hoc ius ex tenebris in lucem protraheret, quem conatum adeo concoquere haud poterant aulæ Romanæ proceres, vt mox grauissima censura in librum eius *de iure belli & pacis* animaduerterent. Sed extulit tandem caput suum veritas, & in plenam libertatem sese vindicauit. Desino plura de *vtilitate* huius disciplinæ addere, quam in *parte generali c. V.* satis superque iam ostendi.

Non

Non itaque longe mihi sunt arcessendæ rationes, quibus permotus hanc *introductionem ad ius publicum vniuersale* scripserim. Ipsa doctrina sua vtilitate & necessitate se satis commendat, & ab aliis quoque exculta est. Vnicum tantum ratione *methodi* monendum esse e re duxi, videlicet me summa rerum capita breuissimis thesibus inclusisse, ampliorem autem exegesin in *notis* subiecisse, & quidem ex hac ratione, vt eo magis *compendii* rationem habere, simulque his, qui demonstrationes, exempla, sententias veterum, flosculos, aliaque ornamenta desiderant, inseruire possit. Methodus facilior apparet, si theses inter se vna connexione menti nostræ obiiciuntur; quæ vero illas exornant, separatim ponuntur. Non vnus omnium idemque gustus. Alii nihil appetunt, nisi quod sententiis veterum exornatum est; alii has negligunt, & veritatem *nudam*, omni testimonio destitutam, amplectuntur. Id itaque agendum esse existimaui, vt me ad singulorum captum accommodarem. Pro libertate academica scripsi, ea modestia contra dissentientes vsus, quæ in scriptore ingenuo desideratur, & ita confido, meas doctrinas nemini offendiculo fore. Hisce fruere B. L. & vale. Dab. in Acad. Fridericiana d. XXIV. Aug. MDCCIX.

INTRODVCTIONIS AD IVS PVBLICVM VNIVERSALE PARS GENERALIS.

CAP. I.

De iure naturæ in genere.

§. I.

CVm ius publicum vniuersale sit pars illius doctrinæ, quæ *ius naturæ integrum* explicat, merito ante omnia de iuris naturalis generali conceptu (a) laborandum.

§. II.

(a) Ius naturæ est *vniuersale*, & sic ad hominum actiones *in genere* applicari potest, in quocunque statu viuant, siue in *libertatis*, in quo hodie sunt gentes; siue in *ciuili*, & cum in hoc statu rursus plures dentur particulares status, ius naturæ quoque illos regit & suis principiis instruit. Prout vero *status* variant, conclusiones quidem nouæ iuris naturæ inde eueniunt, sed tamen omnes ita debent esse comparatæ, vt ex vno generali fundamento, ex quo omne ius nat. dependet, possint deduci.

§. II. Iuris naturæ conceptus non *simplex* sed *compositus* est, adeoque & *naturæ humanæ* (b) & *iuris* in genere considerati conceptus euoluendus.

§. III. *Naturam* in genere dicunt Philosophi *mouendi principium internum*, vnde res quælibet suam essentiam & operationes habet; (c) hic autem tantum sermo est de *natura hominis*.

§. IV.

(b) Sic itaque in hac doctrina potissimum ad *naturam* hominis est respiciendum, cum sine huius intima cognitione neque *doctrinâ moralis*, neque hæc *de iure naturali* recte explicari possit. Cognita enim natura humani generis, demum recte constat, qualis norma hominibus corruptis & tam peruersis applicari necessario debeat; non quod norma ex statu corrupto deducenda sit, sed quod ille indicium præbeat, quomodo norma esse debeat comparata, per quam ad felicitatem adspirare homo queat. Neque obstat, quod homines inter se specie differant, & sic quoque *singulorum natura* variare videatur; nam nihilominus plura reperiuntur, in quibus plerique homines inter se conueniunt, & si hominum naturam inter se confero, satis certam ideam de statu eorundem inter se funesto & turbido mihi formare possum. Peccant itaque, qui ius nat. absque *contemplatione naturæ humanæ* tradunt, in quo sane HOBBES cæteris omnibus palmam præripuit, quem licet PVFENDORF secutus sit, non tamen in omnibus *naturæ corruptæ* considerationem ante oculos habuisse videtur.

(c) Omnes res a Deo creatæ sunt in certum finem, adeo vt nihil otiosum & inutile censeri debeat. Finis autem maxime operationes certas, ad quas a Summo Deo destinatæ sunt, respicit, quæ ex *principio* aliquo *interno* pro-

§. IV. Natura hominis itidem consistit in principio aliquo agendi intrinseco, ex quo peculiares actiones, quæ propterea *humanæ* & *morales* vocantur, producuntur. Quamuis enim cum reliquis corporibus quoddam commune habeat, (d) sua tamen *peculiari* quoque *potentia* instructa est, per quam ab aliis corporibus facile distingui potest, quæ dicitur *anima humana*.

§. V. Sicuti omnia principia agendi corporibus insunt propter certum finem, ita quoque idem asserendum de *hominis anima*. Hæc vero

---

prouenire debent. Hinc quælibet res habet suas proprias *virtutes* & *potentias*, prout natura varie in corpora influxum præstat. Illud autem principium operandi cum *inuisibile* sit, & tantum ex operibus cognoscatur, difficulter determinari & definiri potest. Vnde quod talis virtus operandi adsit, certum est ex effectibus, qui testatur de sua causa; quid vero & qualis illa sit, sæpe latet, vt tantum coniecturis locus sit relictus.

(d) Homo dicitur quasi *paruus mundus* seu complexus omnium potentiarum, quæ alias in reliquis quoque corporibus sunt. Sic plura communia habet cum aliis corporibus, crescit, nutritur, sentit, decrescit, moritur &c. Quæ autem actiones ab *anima humana* prouenient, eidem propriæ sunt, cum hæc potentia ei propria sit. Patet hinc *Physicam* esse coniunctam cum *morali disciplina*, & minus recte *moralitatem actionum* posse cognosci absque naturæ humanæ intima cognitione.

vero cum *spiritus* sit præstantior, (e) quam vis agendi, quæ in ceteris creaturis deprehenditur, nobiliorem quoque finem & præstantius obiectum, quo fruatur, habere debet, & quia extra ipsum Deum, animæ creatorem, nihil præstabilius inueniri potest, merito se ad huius fruitionem conditam iudicat, & ita pro scopo primario ipsum Deum habet.

§. VI.

(e) Quando Philosophi loquuntur de *hominis præstantia*, ad *mentis* præstantiam confugiunt, hancque *scintillulam diuinitatis* vocant, imo *diuini* quid in ea esse volunt. Hac de causa Stoici *rationem*, in qua potissimam operationem animæ, quamuis falso, ponunt, *lumen diuinum* vocant. Quo tendit CICERO *de senectute*, inquiens: *est animus cœlestis ex altissimo domicilio depressus & quasi demersus in terram, locum diuinæ naturæ, æternitatique contrarium. Sed credo Deos immortales sparsisse animos in corpora humana, vt essent, qui terras tuerentur, quique cœlestium ordinem contemplantes, imitarentur cum vitæ modo atque constantia.* Paucis interiectis addit, *nos ex vniuersa mente diuina delibatos animos habere.* conf. idem *L. 1. quæst. Tuscul. p. m. 179.* ubi *cœlestem & diuinam* eandem vocat. Cognouere itaque etiam Philosophi Ethnici, *mentem hominis esse diuinam*, vel saltem *ad diuinum usum* primario esse creatam, quamuis in eo aberrauerint, quod rationis vsui & speculationibus suis nudis hæc omnia adscripserint, ipsamque originem *diuinitatis* ex vero fonte non deduxerint. Crediderunt enim satis inepte, ipsam Dei essentiam in *speculando* potissimum quærendam esse, & cum rationem suam in hoc Deo assimilare vellent, potissimum hanc quoque speculationibus variis subiecerunt.

Illud

§. VI. Et sic instructa esse debet illis facultatibus, quibus Deum recipere, & secundum voluntatem eius operari possit. (f). Exserit vero hæc facultas sese in duobus, *intellectu* & *voluntate*.

§. VII.

Illud tamen etiam vel ex ratione cognosci posse, apparet, mentem hominum primario in *Dei fruitione* versari debere, quamuis in quonam hæc fruitio consistat, non satis deprehendat, sed insipidos sæpe sibi de hac formet conceptus, quod & Gentiles Poetæ, ad quos Paulus ipse prouocat, agnouere, dicendo: *In Deo sumus, mouemur & viuimus.* In quo vero quis viuit, ad illud etiam dirigi imo illo frui debet.

(f) Frustra esset homini indita talis facultas, nisi posset in actum traduci. Hinc ex diuersis operationibus, quas homo sibi conscius in se sentit, simul agnoscit, se *intelligere & velle*, nam & velle & cognoscere bonum debet, ad quod anima fertur. Sentit quoque homo, illas duas operationes esse diuersas: sentit se *intelligere & cogitare* in cerebro. Sentit volendi actum primarium in corde sese exserere, quia voluntas & facultas animæ *desiderandi, concupiscendi & amandi* est in corde. Omnis voluntas est intimum desiderium se vniendi cum re amata, quo impellitur intellectus, vt cogitet de mediis consequendi rem amatam, in eaque acquiescendi & re desiderata fruendi. Potissimæ itaque operationes hominis ex corde proueniunt, & sic actionum humanarum primaria sedes inde eruenda, vt homini imputari h. e. homo pro *autore* eius haberi possit, quoad diuersos effectus, prout voluntas ad actionem concurrit, *directo*, siue *per indirectum*.

§. VII. Quamuis vero homo semper aliquod *bonum*, (g) vt vt plerumque *apparens*, appetat, & simul cognoscere possit, si modo recte rationes secum subducat, in desiderio & fruitione summi boni, Dei scilicet, veram salutem & quietem consistere, nihilominus tamen in se deprehendit, voluntatem esse auersam a Deo & inordinatam, ac plane in contraria niti, quo ipso nimium quantum mens a vero scopo aberrat.

§. VIII.

(g) Desiderium omne aliquid appetit, & quidem sub specie *boni*, quia quamuis mala homo plerumque appetat, illa ipsa tamen dum appetit, vt *grata* & *bona* sibi proponit, saltem *pro præsenti rerum statu*, quo illud appetit, licet alia occasione forsan illud fugere solitus fuerit, propter *diuersitatem circumstantiarum*, & sic semper suam acquiescentiam & fruitionem in re amata desiderataque quærit: stolidus esset, qui *mala tanquam mala*, seu ideo, quia mala sunt, desideraret, quia potius ex cognitione mali, quod etiam tanquam malum voluntas sentit, *auersatio* & *fuga* oritur. Et licet intellectus sæpe agnoscat, aliquid mali in re cupita latere, tamen, cum voluntas se cum illa re coniungere desiderat, decipit intellectum, vt homo credat, ex voluntatis impulsu, latere aliquid boni in re cupita. Hoc supposito cum voluntas bonum desideret, bonum autem non aliud sit, quam quod hominis quietem promoueat, vel saltem in quo arbitratur, se quietem aliquam inuenire posse, facile constabit, desiderium cordis imprimis ad *vnicum verum bonum*, quod in *fruitione Dei & vnione cum eo* consistit, debere esse directum, si finem obti-

§. VIII. Ex hac inordinata *concupiscendi* ratione, quam homo potissimum in voluntate sua deprehendit, oritur summa hominis miseria (h) tum respectu *sui ipsius*, tum respectu *aliorum*.

§. IX.

obtinere velit; sed dum a centro veræ quietis aberrat, non potest non inde oriri confusio summa in voluntate, ex hac vero inquietis summæ calamitas.

(h) *Miseria* hominis dicitur, quando bono aliquo priuatus est, necessario felicitatem eius promouente. Sic sanitas homini *bonum* aliquod esse dicitur, reuera etiam est, cum sit donum Dei; hinc *miserum* eum dicimus, qui caret sanitate. Si *auaro* pecunia deficit, se miserum clamat: quia hanc pro suo bono necessario habet; si *ambitioso* contemnitur, si omnis via ei præcluditur ad honores adspirandi, se miserrimum iudicat &c. cum tamen hæc omnia sint reuera mala; sed quia sub specie *boni* appetuntur, nec haberi possunt, miserum se esse putat: hinc *anxietas*, *dolor*, *tristitia*. Quidni itaque potiori iure id dicendum *de priuatione summi boni*, veri, vniceque necessarii? Atqui, dicit epicureus, homo illud non appetit, adeoque in priuatione & absentia eius nullos sentit dolores. Verum eo maior est miseria, quod *priuationem* illam, vnde omnis est *miseria*, ne quidem sentiat, sicuti æger morti vicinus creditur, qui morbi grauitatem seu priuationem sanitatis non agnoscit. Ast vbi agnoscere priuationem summi boni, illudque appetere incipit, inde mox intimus oritur *dolor & cordis anxietas*, inde *agnitio propriæ stultitiæ*, vt quod hactenus pro *bono* habuit, iam detestari incipiat, & inde denique *pœnitentia*. Deinde in his omnibus, quæ desiderat, quæ appetit, tandem deprehendit, se nunquam esse felicem aut quietum, adeoque licet illis fruatur, adhuc tamen miser manet, cum in eorum fruitione acquiescentiam, vltimum o-

§. IX. Respectu *sui ipsius* est inquietus, inclinationibus diuersissimis & inter se pugnantibus subiectus, nunquam tranquillus; quia a centro quietis (i) Deo est remotus.

§. X. Dum itaque in se ipso pacem veram & quietem amisit, quid mirum, quod quoque respe-

---

mnis veri boni finem, non deprehendat, quin in contrarium videat, hæc eius felicitatem, quam appetit, non promouere.

(i) Vna quies vera in *centro*, quod est *DEus*. Qui extra hoc centrum vagatur, extra veræ quietis terminum versatur. Iam homo *in se sentit varias concupiscentias*, quæ proinde nihil aliud sunt, quam *inordinati motus coniuncti cum aliqua inquiete* v. c. dum angitur, cum inquiete desiderat &c. atque ab iisdem rapi voluntatem videt. Eo vero miserior est, quod diuersas plane & sæpe *pugnantes* in se concupiscentias videat. Vulgatum est assertum: *video meliora proboque, deteriora sequor*. Huc illucue trahitur. Hinc perpetua lucta: hinc conscientia inquieta, cordis summa anxietas. Videtur huc respexisse Arospos apud XENOPH. *de Cyropæd. lib. 6. p. m. 154. lit. d.* aiens, duas esse animas in homine. *Nam vna si esset*, inquit, *anima, non & bona simul esset & mala, neque res pariter honestas & turpes amaret, neque simul eadem & vellet & nollet facere: sed est manifestum, duas esse animas, & vbi sane penes animam bonam est imperium, honestæ res suscipiuntur, vbi vero penes malam, res illa turpes aggreditur.*

(k) Ho-

respectu aliorum itidem pacem amorem & concordiam turbet, rumpat, & alios odio habeat. (k)

§. XI. Quilibet sanus itaque obseruat, in hac intima corruptione, statuque inordinato nullam esse felicitatem, immo summam infelicitatem. (1) Et tamen quilibet in se sentit stimulos & desiderium alicuius *felicitatis*, miseriamque fugit.

§. XII.

(k) Homines inter se in *corruptione* ipsa conueniunt, sed in eo differunt, quod alii felicitatem quærant in *delectatione corporis*, alii in *possessione & proprietate rerum*, alii in *imperio* in alios & *honoribus*, & cum hi tres affectus in omnibus hominibus reperiantur, sed infinitum in modum misceantur, hinc diuersissimæ oriuntur singulorum voluntates, ex diuersis vero voluntatibus oritur *disiunctio animorum*, *carentia pacis*, *amoris*, & *concordiæ*, hæc enim potissimum in *voluntatum vnione* consistit. Idem velle & nolle est optimum pacis vinculum. E contrario nunquam possunt vniri, qui diuersa & maxime contraria volunt. Imo dum contraria volunt, inde oriuntur odia, fuga, læsiones, suspiciones & tandem bella.

(1) Quis diceret, ægrotum in morbo voluptatem concipere, nec, ut illis carere, & sanitate frui possit, potius appetere? Omnes homines *stulti* & *sapientes* in eo conueniunt, quod velint esse felices, quia vident infelicium statum esse miserrimum, quem omnes fugiunt: *sapientes* felicitatem quærunt in *fruitione summi boni, Dei; stulti* vero felicitatem in rebus aliis perituris & malis quærunt. Felicitas vera consistit in *fruitione veri boni summi* & summa acquiescentia in *fruitione*. Eandem etiam stulti cupiunt, quia concupiscentiis ducuntur; hæ

§. XII. Dum felicitatem quærit, tandem animaduertit, emergendum esse (m) ex hoc statu, & sic *medio* aliquo opus esse, quo emergere possit.

§. XIII. Medium illud debet esse *normæ* quædam, secundum quam inordinatæ voluntatis

autem itidem tendunt ad boni cupiti fruitionem & acquiescentiam, sed in eo aberrant, quod malum pro bono habeant, & sic captantes & sedulo quærentes felicitatem infelicitatem sibi ipsi attrahant. *Viuere omnes*, ait SENECA *de vit. beata. c. 1. beate volunt, sed ad peruidendum, quid sit, quod beatam vitam efficiat, caligant.* Quia uero vident in euentu, se in hoc statu non esse felices, sed inquietos, minus securos, læsionibus obnoxios, feliciorem statum sibi necessarium esse concedere debent, quia quamdiu *acquiescentia* destituuntur, se infelices sciunt; at vero tamdiu se ea destitutos vident, quamdiu felicitatem quandam in inclinationum suarum operationibus quærunt.

(m) Aegrotus, qui grauitatem morbi sentit, qui sanitatem appetit, medicum quærit & medicamenta appetit. Miser homo, qui tot concupiscentiis trahitur, & ita se infelicem sentit, facile comprehendit, se medio aliquo indigere, quo feliciorem vitam possit sibi conciliare; omnis finis enim quærit media, si modo finis appetatur. Sic & homo dum suos affectus & concupiscentias carnis sequitur, & in iis felicitatem quærit, de mediis cogitat, quibus bonum illud, quod in eis quærit, consequi possit. Hic iam totus in eo est, vt secum deliberet, alios consulat, in auxilium aduocet, & ex pluribus propositis mediis unam viam eligat.

(n) Hoc

tis inclinationes in suum ordinem reducantur, (n) quia ordo supponit normam.

§. XIV. NORMA est *præscriptum* (o) *aliquod conueniens, secundum quod actiones ordinandæ sunt instituendæ.*

§. XV.

(n) Hoc inde constat, quia homo, si paulo penitius internos animi motus & inde externas actiones fluentes examinat, cognoscit, se esse miserum, si suas inclinationes sequitur, imo ductu eorundem in infinitas calamitates incidere, & plane inidoneum fieri cum aliis *pacificam & tranquillam vitam* ducere, ex quo necessario concludit, inclinationes suæ voluntatis esse inordinatas & obtortas. *Inordinatum* enim dicitur, quod ordine eo destituitur, ad quem a Deo est creatum. Quod si vero res, quæ inter se confusæ & inordinatæ sunt, in ordinem reduci debent, ante omnia constare debet, in quo ordo ille consistat, v. c. si libri plures absque ullo ordine in museo promiscue & confuse iacent, si milites inter se nullo ordine positi sunt, tunc bibliothecarius, qui libros in certum ordinem redigere, & Dux belli, qui aciem instruere vult, de norma quadam debet esse sollicitus, quam sequatur in ordinando.

(o) In *artificialibus* artifices secundum *normam* præscriptam aliquid faciunt, & omnis denique ars addiscitur ex præscripto *normæ*. Homo propter concupiscentias carnis est summe imperfectus, inordinatus, & omnis felicitatis expers. Quod si iam in ordinem reducendus, norma aliqua opus est, secundum quam potius agat, quam secundum inordinatas concupiscentias, & quia simul appetit felicitatem, quam in tali libertate affectuum se impetrare non posse, videt, ad illam normam recipiendam non plane ineptus esse debet.

(p) Hæc

§. XV. Cum norma sit *præscriptum* aliquod, requirit præscribentem, & quidem talem, pro quo sit præsumtio, quod non tantum, quænam sit optima norma, sciat, sed etiam optime secundum normam, quam præscribere aliis vult, agat: (p) exinde enim oritur *fiducia*, (q) quod norma sit salutaris.

§. XVI.

(p) Hæc rursus fluunt ex antecedentibus. Qui artem scribendi addiscere vult, artis scribendi peritum adhibere debet, h. e. talem, qui non tantum sciat rectam scribendi artem, sed etiam ipse literas optimas pingere possit. Duo enim in quolibet artifice supponuntur: (I) ut sit præsumtio pro eo, quod optimam normam sciat: (II) vt fiduciam alii in eum ponere possint, quod optimam normam habeat. Hæc si deficiat, semper dubii hæremus, vtrum is, qui de *optima norma* gloriatur, eandem ipse possideat, & sic actionibus suis debet ostendere, normam suam esse bonam.

(q) Qui normam alicui præscribit, nec ipse secundum normam agit, emendationem vel conformationem aliquam ad normam in aliis sperare haud potest; neque enim alter credet, hanc normam præcise esse necessariam, quod videat, eam praxi in docente destitui, maxime si norma ipsa repugnat eius inclinationibus. *Doctrina* non tam efficaciter alios ad imitationem trahit, quam optimum *exemplum*. Doctrina intellectum replet variis conceptibus, sed non semper ad cor penetrat. Ast *bonum exemplum* & vita alicuius incorrupta magis cor afficit, sicut mali mores alios quoque corrumpunt. Ducitur enim homo inclinatione quadam ad *imitandum* alios. Aiunt: atqui claudus potest viam alicui monstrare, quam ipse ire nequit. Veruntamen non tantam fiduciam

§. XVI. Si ab *hominibus* vnice norma esset petenda, dubium semper supereſſet, a quibus illa esset

ciam in claudi assertionem ponere possumus, ac quidem in illius, qui se ductorem & comitem mihi promittit & offert. Recte XENOPHON *lib. 1. Cyropæd. p. m. 31.* ait: *Homines ei, quem arbitrantur de commodis suis prudentius se ipsis dispicere, perquam lubenter parent. Atque hoc ita se habere, cum in aliis multis, tum in ægrotantibus animaduertere licet, qui perquam cupide arcessunt id præcepturos, quod fieri oporteat. Itidemque in mari, vbi vectores perquam cupide gubernatoribus obsequuntur. Etiam plerique ab iis, quibus existimant itinera notiora, quam sibi, ne discedant, totis viribus enituntur.* Eiusdem farinæ sunt, quæ Socrates apud XENOPHONTEM *memor. lib. 3. p. 764.* habet, aiens: *Nosti, quauis in re parere homines maxime illis velle, quos existimant esse præstantissimos, nam in morbo potissimum illi parent, quem medicæ rei putant peritissimum, & in naui, qui nauigant, ei, quem gubernandi putant peritissimum, & in agricultura, quem agri colendi peritum inprimis arbitrantur.* Audiamus etiam SENECAM qui *epist. 6.* ita: *plus tibi viua vox & conuictus quam oratio proderit: in rem præsentem venias oportet. Primum, quia homines amplius oculis quam auribus credimus, secundum, quia longum est iter per præcepta, breue vel efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expressisset, si eum tantummodo audisset. Vitæ eius interfuit, secreta perspexit, obseruauit illum, utrum ex formula sua viueret. Plus Plato ex moribus quam ex verbis Socratis traxit. Metrodorum & Hermadium & Polyænum magnos viros non schola Epicuri, sed contubernium fecit. &c.* Conf. PLINIVS SECVNDVS *in paneg. c. 45. n. 5. & 6.* Inde ortum traxere *fabulæ & comœdiæ.*

(r) Plures

esset expetenda, cum vere sapientes pauci, imo quinam pro talibus habendi, sæpe non constet, quia etiam stulti sapientiæ laudem affectant. Ergo ab hominibus solida, secura & idonea norma (r) sperari nequit, quæ hominem ex miseria eripere valeret.

§. XVII. Solus Deus est sapiens, fons omnis salutis, summe bonus. Ergo huius solius est, primario talem, quam quærimus, normam præscribere, & hominum vias dirigere. (s)

§. XVIII.

(r) Plures dantur *normæ* agendi. Non affero simpliciter, ab homine normam aliquam præscribi non posse, nam discipulis præscribit normam præceptor, filiis pater; sed tamen illi non sunt autores normæ, & omnes normæ ab his præscriptæ sunt desumtæ ex alia norma. Dantur etiam normæ, quæ ad *consilia* spectant, circa negotia in vita communi caute peragenda: has itidem homo præscribere potest, sed de his hic non agitur. Quærimus *normam*, quæ hominem e miseria deducat. Iam omnes homines sunt miserrimi, & rarus quis est sui ipsius medicus. Quilibet homo ambit sapientiam etiam in corrupto suo statu, & ita normam aliquam aliis præscribit suis passionibus valde conuenientem. *Ambitiosus* imprimis alios in viam ducere satagit, aliis regulam præscribere studet, quia hoc ambitioni suæ valde conveniens est, & cum externe honeste viuat, alios egregie fallere potest, vt credant ipsum esse sapientem. *Auarus* itidem normam aliquam aliis præscribere solet, sed suis passionibus itidem conuenientem. Hinc imprimis, quæ ad oeconomiam, quæ ad acquirendum & boni patrisfamil. officium spectant, aliis inculcat, sed ita regulæ hæ magis stultitiam promouent, quam augent.

(s) Id ipsum ostendunt passim hi, qui dum suas normas, quas

§. XVIII. Imo etiam eandem præscripsit, vel cordibus hominum (t) eandem implantans, vel verbo sua manifestans.

§. XIX. Quamuis vero voluntas Dei ita hominibus sit manifestata, tamen ob corruptionem cordis lumen intellectus sæpe corrumpitur, vt *manuductione* (u) ad illam normam indi-

quas aliis inculcant, esse *salutares* ostendere conantur, prouocant ad scripturæ sacræ consensum. Ergo primario rectitudinem normæ suæ quærunt in *Dei voluntate*. Et qui ius Nat. tradunt, voluntatem Dei pro principio *essendi* supponunt.

(t) Veritatem huius asserti ostendunt (I) *effectus* in corde, dum homines male agentes cruciantur morsibus conscientiæ, qui indicium præbent, se male egisse. (II) *finis*, ad quem homo creatus est, quia facultates animæ imprimis hominibus sunt datæ, vt ad Deum dirigantur. Diriguntur ad Deum, si in eius *voluntate* acquiescamus; voluntas autem Dei debet præsupponi *cognita*, alioquin nemo posset facultates suas ad Deum dirigere. Dum itaque facultates ad Deum sunt dirigendæ, simul quædam *cognitio voluntatis diuinæ* debet in iis deprehendi; *voluntas* autem *Dei* est ipsa *norma*. Denique (III) idem docet *sensus communis*, dum statim homo assensum veritati propositæ præbet, de qua alias semper dubitaret, si illam in se non haberet. Quæ *extra hominem* sunt, de eis non aliter certus redditur, quam per receptionem sensuum, quæ si deficiat, tamen credit probabiliter, id quod refertur, hoc ita esse. Quæ autem *in homine* sunt, de eorum existentia certus est per *internam perceptionem*; nam certo scit se cogitare, desiderare, & sic in se certus est, adesse normam aliquam *in se*, secundum quam agere debet.

(u) Experientia testatur, *sine manuductione hominem ob-*

brute-

bruteſcere. Infantes, quo magis creſcunt, eo magis inſtinctum ſuarum paſſionum ſequuntur, & eo magis etiam luminis in intellectu vſum verum amittunt. Affectus & prauæ inclinationes totum hominem occupant, vt hæc cognitio voluntatis diuinæ ſenſim moriatur. Quodſi hominem nulla manuductione educatum nobis proponamus, fere a beſtiis parum differet, quia tam imbecille eſt lumen rationis, vt facile ſuperari poſſit a naturali inſtinctu. Latitant *veritates naturales* intra homines, ſed quaſi *ſcintillula* quædam cineribus obruta, quæ ſi in flammam excitari debeat, externo adiumento opus eſt, quo cineres diſpergantur & ſcintillula vires capiat. Hinc manuductionis neceſſitas adeſt. Optime PLATO *in criton. p. 35. qui in gymnaſiis ſe exercet, eaque in re operam collocat, vtrum cuiuslibet hominis laudi & vituperationi & opinioni attendit, an illius tantum, qui medicus ſit & gymnaſii magiſter? Huius ſolius. Annon timere decet vituperationem & optare laudem illius vnius potius, quam multorum? Procul dubio. Hac itaque ratione ille agere ſeque exercere debet, atque etiam edere & bibere, qui illi vnico videatur, qui præſideat intelligatque potius, quam vt videtur vulgo. Recte dicis. Nonne & de aliis, ne omnia percurramus, eadem ratio eſt? de iuſtis iniuſtisque, de turpibus & honeſtis, bonisque & malis? Vtrum multorum opinionem ſequi debemus, an unius potius, qui intelligat, quem decet & vereri & timere magis quam cunctos alios? Vnius iſtius procul dubio.* Neque obſtat, quod pauci dentur *ſapientes*, imo quod cognoſci vix poſſit, quis ſit *ſapiens*. Nam hæc obiectio id quidem operatur, quod pauci ſint idonei ad præſcribendam aliis normam, *cuius ipſi autores ſint;* ſed facilius alii admitti poſſunt ad *manuductionem* quandam præbendam, præſertim ſi longa experientia ſint conſpicui, & ſuis externis actionibus normæ præſcribendæ vſum & praxin oſtendunt.

(x) Cum

digeat, quæ sit vel ab aliis hominibus, sapientiam colentibus, vel etiam facta est a Deo per pleniorem *reuelationem* (x). Vnde præcepta viuendi in sacris literis egregie nobis manifestata sunt.

§. XX.

(x) Cum *hominum manuductio* fallere possit ex rationibus sæpe dictis, a Deo accessit securior & falli nescia manuductio, scilicet *verbum Dei reuelatum*, quod ideo a Deo datum est, vt scintillula cognitionis, quæ in homine adhuc supereſt, plenius refocilletur, & lumini intellectus obscurato succurratur. Equidem *reuelatum verbum* sequestrandum esse a cognitione illa, quæ sit per lumen naturæ, vulgo asseritur; id tamen non impedit, (1.) quo minus possit eo, quo dictum est, modo, eius mentio fieri, vt hic factum est. (2) quatenus S. Scriptura regulas & normas viuendi quoque continet, *ex lumine rationis proeuenientes*, sine dubio tutius ad eam prouocatur, quam ad SENECAM, PLAVTVM, vel VIRGILIVM. Vti enim omnes in iure Nat. voluntatem Dei agnoscimus, certe non rectius voluntas hæc sæpe habetur, quam si pleniorem reuelationem consulimus. Neque amittit ius Nat. suam rationem & naturam, quod repetitum & plenius explicatum sit in verbo diuino, sicuti manet ius nat. in suo statu, si vel maxime hæc disciplina in artem reducatur & methodo conuenienti a Doctoribus exhibeatur vel vestigia eiusdem occurrant in CICERONE, SENECA aliisque. Præterea hic loquor in genere de *norma quacunque*, non in specie *de iure naturae*. Interim hunc abusum omnino euitandum esse, merito iudico, ne omnia dicta scripturæ S. ad regulas iuris nat. referamus, quo ipso ingens confusio *Theologiæ moralis & iuris nat.* oritur, quod bene obseruauit PVFENDORFF. in *præf. tr. de offic. hom. & civ.* quamuis non semper limites accurate obseruauerit. Latitant enim non vnius generis præcepta in S. scriptura,

§. XX. Ista itaque *manuductio* non præscribit normam, sed iam a Deo cordibus inscriptam excitat, vt homo statim ei assensum præbeat, (y) si modo in se ipse attentus sit. (z)

§. XXI. Cum norma sit *voluntas Dei*, fontis omnis boni & salutis, hominique concreata, vel in sacris plenius reuelata, non potuit non in homine producere *obligationem* (a), vt ad illam suas conformaret actiones.

§. XXII.

---

quæ sedulo iudicio sunt separanda. Non euitauit hanc confusionem ipse HOBBESIVS, qui fere vnus inter omnes iuris naturæ interpretes loca scripturæ sacræ adduxit, & dogmata sua exinde firmare voluit. Verum si vllibi Sophistam egit, certe in allegandis scripturæ s. dictis hoc præstitit, vti cuiuis legenti apparebit, quod etiam suo loco annotabo.

(y) Hoc rursus fluit ex antecedentibus. Si homo in se non haberet talem normam, nunquam certus esse posset de eius veritate. Vnde *scit*, hoc verum esse, quod ius naturæ præcipit, non simpliciter *credit*.

(z) Homo *attentus ad rem* dicitur, tum qui & *intellectus aciem* & *voluntatis desiderium* ad rem aliquam dirigit v. c. atarus omnes neruos ingenii ad diuitias flectit. Sic itaque hic requiritur (1) *sedula inquisitio*: (2) *sedulum desiderium cognitionis* sui ipsius. Inde oritur *meditatio*, hæc vero est examen eorum, quæ proponuntur. Atque inde est *cognitio naturalis, das natürliche Erkäntniß*, opposita reuelatæ.

(a) Frustra in homine asseretur aliqua norma, nisi eidem attribuenda esset quædam *vis* seu *obligatio*. Quod si enim in hominis *libertate* foret, vtrum inordinatos suos affectus, an normam præscriptam sequi vellet, homo

§. XXII. Qualis est *norma*, talis etiam *obligatio*, vel *interna* tantum, vel etiam *externa*. Normæ autem ratio imprimis debet dirigi ad *statum normandi*, & diiudicari ex consideratione & cognitione eius, qui normam præscribit.

§. XXIII. *Status normandi*, seu hominis, diiudicandus ex eiusdem actionibus. Hæ autem sunt

---

mo non raro magis suos affectus sequeretur, cum a *bono* semper naturaliter abhorreat. Dum ergo sponte se non conformat ad normam, quædam *coactio voluntatis* accedere debet, quæ reuera est *coactio*, dum vel inuitus, vel reluctantibus cordis inclinationibus carnis desiderium supprimere debet. Consistit vero illa *voluntatis coactio in metus iniectione* ab eo profecta, qui normam præscripsit, & quia duplici modo malum alicui proponi, & sic metus inici potest, hinc quoque obligatio hæc est vel *interna* vel *externa*. Hæc consistit in *coactione* aliqua *externa*, proficiscente ab eo, qui ius *cogendi* & metum externi mali iniiciendi habet, ex qua externorum malorum propositione fit, vt homines abstineant a re maxime cupita, quia illa externa mala passionibus suis valde inimica deprehendit. *Illa* vero consistit in mere *interna* voluntatis *coactione*, vbi tum ex (α) *conscientia* mali necessarii nobis imminentis, tum etiam (β) ex *recordatione*, quod a vero scopo omnis felicitatis & quietis ita auersi simus, voluntas quandam vim patitur, per quam se retrahi sentit ab illo, quod caro appetit. Hæc sine dubio est nobilior priori, quia fundamentum habet nobilius, & merito fundamentum esse debebat externæ obligationis. Interim obseruandum, posse etiam voluntatem aliunde cogi, scilicet, vt vna passio resistat alteri.

sunt potissimum duplicis generis: (b) vel in *relatione*

Vnde sedulo cauendum, ne omnem voluntatis coactionem internam pro *obligatione interna* capiamus, sed magis ad *principium*, vnde coactio procedat, respiciamus. Plures seipsos decipiunt, putantes, se ductu conscientiæ suæ hoc vel illud facere debere, atque ita interne obligatos esse, cum tamen principium voluntatem inclinans vel cogens sit *ambitio* vel *vtilitatis propriæ respectus*. Sic ambitiosus, qui simul stimulos carnis in se sentit, reprimit eosdem, dum ambitio prædominans cogit voluntatem ex recordatione mali, quod ex voluptate sibi imminere videt, quod tamen ambitioni eius aduersum est. Idem sentiet in se *auarus*, qui quidem simul aliquo desiderio *honoris* ducitur, sed si periculum fortunarum inde imminere videat, hæc cogitatio retrahit auarum, ne honores ambiat. Sic itaque affectus mirifice cogunt voluntatem, & prædominans in homine aliis resistit, seu cogit voluntatem, ne illuc flectat. Proinde non ex *sola recordatione mali imminentis* obligatio interna deducenda, alioquin (I.) alia esset obligatio interna in hoc, alia in illo, imo cum homines specie inter se differant, & varias affectuum mixturas habeant, quod in vno esset *obligatio* seu *interna voluntatis coactio*, id in alio non esset obligatio, qui longe diuersas in se pugnas sentit. (II.) Cum omnes in eo conueniant, quod affectus hi tres sint vitiosi & omnis mali fons & origo, fundamentum obligandi esset quærendum in fonte omnis mali, cum tamen obligatio interna reducere hominem debeat a malo. (III.) Passio prædominans in homine normam agendi vnice præscriberet, quia hæc cogit voluntatem. Nunc vero aliam normam obligantem quærimus, quæ hanc quoque cogat, & hominis voluntatem interne abducat ab iis, quæ a passione prædominante eidem imperantur.

(b) Potest homo considerari vel *quoad se*, vel *quoad alios*

tione ad alios, cum quibus in societate humana viuit, vel *in relatione ad se ipsum*. *Ibi* norma ex fine eiusdem & indole societatis humanæ, qua homines inter se naturaliter sunt conglutinati, intenditur, vt *tranquille* & *pacifice* cum aliis hominibus viuatur; (c) *hic* vero, vt inordinata voluntas

alios, quibuscum agit. Ibi non habetur respectus ad alios homines sed tantum ad ipsum agentem, quatenus suis actionibus internum malum auget vel corrigere intendit. Proinde norma requirit, vt in se descendat, & intrinsecos suos motus, vnde omnis infelicitatis & inordinationis fomes, ad normam præscriptam dirigere intendat. Et sic hæc norma vnice *pacem internam* promouet & operatur: *Prouerb. III, v. 2. 17.* hæc verum bonum instillat & docet: hæc veram iustitiam animis hominum insinuat, *Prov. VIII, 18.* & quid vere iustum sit, diiudicat, *ibid. vers. 20.* imo sapienter & tranquille imperantes imperare docet, *ibid. vers. 15. 16.* suggeritque vera & sana consilia, *ibid. vers. 14.* Non tamen eo ipso necessarium est, vt homo consortium aliorum hominum fugiat; nam & in consortio aliorum hominum id quilibet præstare potest. Illud vnice intendo, quod ita norma tantum & primario corrigere intendat actiones internas, quæ sese non exserunt quoad alios vel saltim hoc respectu non considerantur; possum enim etiam illas actiones, quas cum aliis gero, considerare vel intuitu *mei* vel *alterius*, vt nec illum lædam, nec quietem animi turbem passionibusque indulgeam, & ita duplici modo quoque de illis iudicandum est.

(c) Si *relatiue* vel *quoad alios* homo consideratur, in examen veniunt actiones, quas cum aliis exercet *in societate humana*, in qua cum aliis positus est a creatore, & quamuis hæ fluant ex internis animi motibus, a-

tas in ordinem reducatur, affectus supprimantur, atque adeo homo interne emendetur.

§. XXIV.

deoque norma illos dirigens hic inprimis applicanda, (cum si *interni motus* in ordinem reducti, *externæ actiones* nulla amplius norma peculiari indigeant) cum tamen difficulter & nimis sero sæpe, aliquando plane nunquam, interni affectus in homine domentur, totius vero generis humani interfit, (cum id aliter conseruari non possit) vt saltem per *pacem externam* vinculum illud humani generis sanctum illibatumque maneat, desideratur quoque peculiaris norma quædam externis hisce actionibus conueniens, seu eos etiam dirigens, qui internos animi motus in se domare vel nolunt vel negligunt, quæ ex ipsa *natura societatis humanæ* fluit. Sicuti itaque feris bestiis, qui ad mansuetudinem non possunt deduci, vincula iniicimus, ne damnum dare possint, licet inde non fiant mansuetæ: sicut furiosos vinculis detinemus, ne nocere possint, licet inde non fiant sanæ mentis; sic quoque eodem modo comparatum est cum homine. Reuera homo a fera bestia parum vel nihil differt, si in naturali suo statu consideratur, quin quod aliquando feram bestiam vincat, vti id experientia in bellis aliisque calamitatibus publicis ostendit. Proinde quidem optimum factu esset, si ad mansuetudinem reduci posset, quia sic quilibet ab altero satis esset tutus, neque amplius metuendum esset vllum malum. Sed quoniam hoc rarius fieri potest, (quia pauci sunt boni) aliud frenum vel vinculum ei iniiciendum fuit, ne maius malum iude oriatur, sed, quantum fieri potest, externe in ordinem reducatur, vt saltem *vinculum humani generis* conservetur. Et inde necessitas normæ alicuius peculiaris dependet, quæ hominem quasi refrenat, vt abstineat a malo alteri inferendo, & quiete cum altero viuat, sicuti

§. XXIV. Actionibus hominum, quæ relationem *ad agentem* habent, & quarum emendatio primario ex *interna inclinationum mutatione* dependet, norma talis præscripta est, quæ magis producit *obligationem internam* (d), quam externam.

§. XXV.

cuti frenum iniectum fœ bestiæ impedit, ne mordere aliisque nocere possit. Differunt itaque hæ duæ normæ in eo, quod prior hominem *interne* tranquillum reddat, posterior vero *externam* potissimum *tranquillitatem* intendat: quod posterior oriatur ex indole societatis humanæ, quam inter homines natura constituit, prior hominem respiciat etiam non constitutum in quadam societate: posterior primario intendat *pacem externam*, prior *internam*, adeoque posterior hominem non faciat *bonum*, sed saltem *sociabilem*, nec tam perfecta sit quam prior, quia nobilior est felicitas interna quam externa.

(d) Hoc iam fluit ex natura harum actionum. Cum enim magis *internæ* sint, & consistant in inordinatis animi motibus coercendis, externam aliquam coactionem non recipiunt, sed *interna* tantum sunt normandæ. Deinde cum finis huius normæ sit, hominem interne tranquillum facere, coactio externa hic est impertinens, quæ magis *hypocritas* quam *pios* facit. Hinc manuductio quoque hominis ita debet esse comparata, vt is, qui alterum manuducit, non *imperio & pœnarum metu*, sed consulendo, suadendo, hortando, rogando, instandoque alterum in viam salutis ducere satagat, quæ manuductionis ratio externe non cogit, sed potissimum ad animum alterius penetrare, eumque ita flectere conatur. Atque hoc officium est *Doctorum*, *patrum* & quorumlibet *Christianorum*, qua talium. Denique cum manuductio externa tantum viam ostendat, non

§. XXV. Actiones, quæ in *relatione ad alios homines* considerantur, possunt ad duo genera referri: quædam necessario conseruant & turbant pacem inter omnes homines; (e) quædam vero non turbant necessario, quamuis si fiant, magis pacem promoueant & amorem, vinculum omnis pacis, inter homines stabiliant (f).

§. XXVI.

autem vires ad eundum præbeat, inde fluit, manuductionem hanc non sufficere ad hominis mentem a malo auertendam, sed vires illud, quod inculcatur, faciendi aliunde esse desumendas & petendas, exemplo parentum, qui infantes quidem ducunt manu, vt pedes in ordinem reducere addiscant, vires autem seu virtutem eundi ipsis largiri nequeunt, adeoque frustra manuducitur infans, in quo vires eundi quasi penitus sunt emortuæ.

(e) Sic pacta & fœdera seruare, seruat necessario pacem: item ius suum nemini detrahere, soluere quod quis debet, imperanti obedire & similia. Sed contraria necessario turbant pacem. Et cum contrariorum contraria sit ratio, facile ex iis, quæ necessario turbant pacem, iudicari potest, quænam eandem conseruent. Si enim fœdera frangere, alterum lædere, suum cuique denegare, alterum contemnere, occidere, adulteria committere, pacem & tranquillitatem inter homines tollunt & turbant, merito illud pacem conseruare dicendum est, quo seruatur fœdus, alterius honor comiter conseruatur, alter non læditur &c. Quodli enim ponas, hæc omnia esse licita, habebis bellum omnium contra omnes, & sic miseria hominis erit maior quam ferarum bestiarum.

(f) Huc refero *officia humanitatis* & quæ ex *regulis decori* veniunt. Quod si enim vel maxime alteri denego *officia humanitatis*, adhuc tamen tranquillitas inter homines superesse potest, v. c. si commodatum petenti repul-

§. XXVI. Illæ magis *externam* coactionem & recipiunt & requirunt, cum *absolute* ad vinculum generis humani conseruandum vel fieri vel omitti debeant; (g) hæ vero ordinarie interna obli-

repulsam do, si nolit diues egenti pecuniam mutuam dare, vel mandatum suscipere, quod commode exequi potest, vel transitum per agrum suum concedere &c. nihilominus enim pacifice cum altero viuere possum, licet licet hæc officia humanitatis ipsi denegauerim. Interim hoc certum est, hæc officia, cum ex amore, omnis pacis & tranquillitatis vero fonte, fluant, insigniter pacem publicam promouere, quin quod eo ipso, dum quis alteri inseruire studet, alios ad similia officia & mutua auxilia alliciat, quæ alias frustra ab aliis exspectat, vbi hæc aliis denegauerit.

(g) Constat hominem esse intime malum, & valde, procliuem ad alterum lædendum, & quæcunque in alterum committenda, vt non inepte dixerit BOCCALINI pro dicterio: *homo homini Diabolus*, substituendum esse: *homo homini homo*, quod ita appellatio *hominis* magis rem exprimere videatur, quo etiam SENECA respexit *I. de benef. c. 10.* aiens: *Homo est omnium animalium pessimum ac teterrimum, quo nihil peius & atrocius*; & CICERO *II. de off. Nulla tam detestabilis pestis est, quæ non homini ab homine nascatur*; & SENECA *epist. 103. Ab homine homini quotidianum periculum.* Deinde constat, paucos internam normam sequi, quia pauciſſimi boni, plerique omnes extreme mali; & tamen eo miserior homo est, quo magis prauis suis affectibus indulget erga alios, hinc necessario per externam vim quandam abducendus est ab hoc malo, vt alter ab altero securus esse possit. Quod itaque necessarium ad tranquillitatem inter homines medium est, & tamen sine *coactione violenta* obtineri nequit, ibi adesse debet *obligatio externa*; subsumtio ex hactenus dictis fluit,

obligatione reguntur, (h) si abstrahas a ciuili vinculo, illis superaddito.

§. XXVII. Dictum præterea, *conditionem* eius, qui normam præscribit, esse considerandam. (i) Prout

Accedit, quod Deus homines in quadam vniuersali societate hoc in mundo conglutinauerit, quæ societas absque *obligatione* mutua esse nequit, quæ si tantum esset *interna*, finis huius societatis obtineri non posset, sed potius maneret semper inter homines status belli, quo non possent non ruere ad interitum, quia pauciores secundum obligationem internam viuunt.

(h) Neque enim per se harum omissio pacem inter homines lædit, adeoque non necessaria hic fuit *obligatio externa*. Præterea cum magis sint effectus amoris, amor autem affectus animi internus, magis suadenda & precibus obtinenda sunt, quam imperanda vique extorquenda. Concludo itaque, hic non præcise necessariam esse coactionem externam, nec primario pertinere ad hanc *de lege naturali* doctrinam, sed potius ad *decori*, cuius principia *legis propriæ dictæ* vim non habent, quamuis earum natura non prorsus obstet, vt non possint recipere coactionem externam ex lege ciuili, in quo adhuc differunt ab *internis* mentis *operationibus*, quæ nullo modo legis coactioni subiici possunt.

(i) Dictum est hactenus, quasdam actiones plane nullo modo recipere coactionem externam, quasdam quidem recipere posse, sed tamen ex lege naturali de illa non constare, quasdam vero necessario coactione externa inculcari & constare debere. Sed vero hoc non sufficit ad producendam obligationem externam, nisi etiam præterea cognitam habeamus personam eius, qui normam præscribit, cum ex conditione eiusdem inprimis ratio

Prout enim hic vel *par* vel *inferior* vel *superior*, eatenus obligatio quoque variat. (k)

§. XXVIII. Deus summe *superior* est, ens summum, praeterea tamen amor summus; hinc imperium eius in homines pios mere paternum est, non herile; adeoque cum omnis bonae normae autor sit, potissimum *interne*, (l) sed & suo modo

ratio obligationis quoque dependeat, & non pauci existiment, praecepta iuris naturalis mere internam habere efficaciam, nisi in statu ciuili ab imperio superioris externa vis eis accedat.

(k) Sic itaque, quando *par* vel *inferior* praescribit alteri normam, magis *dogma* aut *consilium* est, & intrinsecam tantum habet vim obligandi, quia par aut inferior destituitur vi coactiua scil. *directo*; nam per indirectum etiam par parem cogere potest, praesertim in statu naturali, licet ei non imperet v. c. resistendo eidem, capiendo, eundem detinendo violenter, ei auferendo, quod denegat. Superior vel habet imperium *paternum* vel *ciuile* vel *herile*. Vterque cogere potest, sed diuerso modo. Ille omnia, quae agit, ex affectu paterno seu amore agit, vt prosit filio, & licet eundem cogat, puniatue, hoc tamen aegre facit: qui vero *herile imperium* exercet, metum ex imperio incutere intendit, non eius primario, quem cogit, vtilitatem respiciens, sed suam; hinc oritur *metus seruilis* in hoc casu, sicut in illo casu *metus filialis*. Denique qui *ciuile imperium* exercet, vt iustus iudex ad totius Reip. salutem vi coactiua vtitur, non vt malis noceat, sed vt vniuersitati prosit.

(l) Si imperium Dei, vt *paternum*, concipimus (id quod bonitati eius conuenit) metus quoque hominum debet esse *filialis*; hic vero ex amore descendit, & dum homo

modo *externe* obligat, quatenus erga malos vt *iustus iudex* agit, (m) & eo iudicio agendum esse iussit.

§. XXIX. Hæc itaque norma, quæ in hominum cordibus scripta est, quæque obligat ad pacem & tranquillitatem, intuitu aliorum seruandam, dicitur *lex naturæ*, (n) quatenus norma hæc

homo conscius est, quod amorem diuinum lædat, si contra normam agat, hæc recordatio, vt supra dictum, magis operatur *obligationem internam*, facitque, vt sponte sequatur voluntatem Dei, atque hic coactione externa per modum imperii non indigere credendus est.

(m) Hoc ita intelligendum volo, (I.) quod non repugnet rationi, Deum posse etiam iudicium iustum exercere erga eos, qui immorigeri sunt, & secundum normam eius viuere nolunt. Quemadmodum enim piis est optimus & benignissimus pater, ita quoque erga impios, vt *iustus iudex* concipi debet; neque enim impii solo consilio, vel paternis monitis reguntur, nisi arctius vinculum accesserit. (II.) Licet Deus non semper *immediate* externe cogat homines, *mediate* tamen id præstat, dum hanc normam cordibus hominum inscripsit, quæ cum non possit obtineri sine *externa coactione*, & hanc hominibus eatenus indulsisse videtur, quatenus ad pacis communis conseruationem facit. Inutilis enim & inanis esset norma, si homo hominem quadantenus cogere non posset, v. c. resistere aggressori, sibi quomodocunque consulere, ne ab altero opprimatur &c. Congruit enim societati humanæ, prouidere & præcauere, ne vllius ius in illa lædatur. Huc quoque facit natura actionum, pacem necessario turbantium, quæ necessariam requirunt coactionem externam. Et licet DEUS non cogat externe per se, per alios tamen sæpe coercere potest immorigeros & fœdifragos, vti experientia docet.

(n) Inde iam *origo legis naturalis*, & differentia huius a præ-

hæc illa præcipit & vetat, quæ non *interne* tantum obligant, sed præterea etiam *externam* obligationem necessario requirunt, & sic satis differt ab illa norma, quæ *unice* interne obligat, quæque ad aliam disciplinam spectat (o).

§. XXX.

præceptis *Theologiæ moralis*, quæ si confunduntur, nullo modo iudicium verum de actionibus ferri potest. Intuitu Dei, vti antea dictum, fere eadem vtriusque videtur esse ratio, quod vtraque norma sit ex voluntate Dei, & magis interne obliget. Sed cum hic potissimum actiones hominum in relatione ad alios homines consideremus, & præterea in iis agendis vel fugiendis homo se obligatum aliis esse agnoscat, non potuit sufficere interna obligatio, nisi etiam accederet ius cogendi, vt homo alterum cogere externe posset, ad illud faciendum, quod norma hisce actionibus præscripta præcipit & vetat. Hoc intuitu, cum inter homines effectum *legis proprie dictæ* sortiatur, norma hæc a natura homini connata dicitur *lex naturæ*.

(o) Patet hinc, (I.) ius naturæ non vlterius progredi, quam ad externam felicitatem & pacem inter homines; non quod ita plene voluntati Dei satisfiat, sed quod ad minimum, si normam alteram, interne principaliter obligantem, sequi nolit, hanc necessario sequi debeat, ne bellum omnium in omnia sequatur, quod lex naturæ præcauet. (II.) Legem naturæ non reddere homines intime *bonos*, sed tantum externe *tranquillos*, adeoque præter hanc aliam correctionem affectuum necessariam esse. Deinde (III.) ex hoc quoque sensus dicterii conspicuus redditur, *quod iusto non sit lex posita, sed impiis*; nam iustus non indiget hac norma, cum omnia sponte absque vlla coactione agat. *Prouerb. XXI, 15.* Quod apud LVCIANVM Cynicus Demonax cognouit, vbi

§. XXX. Vtraque norma intendit, vt homo e miseria ad felicitatem reducatur; (p) *virtutis* quidem, vt *internam* in se *pacem* stabiliat, quod fit per affectuum suppressionem; *legis* vero, vt societatem humani generis, cuius se membrum a creatore constitutum esse nouit, colat, & ita paci externæ cum aliis hominibus

---

vbi ita: οἱ ἀγαθοὶ νόμου ἂ δέονται ποιοῦντες ἑκουσίως διὰ τὸν λόγον, ἃ νῦν ἄκοντες διὰ τὸν νόμον. i. e. *boni legum haud indigent, facientes vltro secundum rationem, quæ nunc inuiti metu legis facimus.* Breuiter: caret lege, sed non alia norma, qua internos animi motus in ordinem per Dei gratiam & vires reducere studet.

(p) Id fluit ex hactenus dictis & statu naturali hominum, qui turbidus, inquietus, & quasi status belli est. Hic status vero miserrimus imo toti humano generi noxius, ergo felicitatis status sine dubio in pace *interna & externa* consistere debet. Prioris normæ, internæ scilicet, effectus plenius describuntur *Prov. III, 1. 2. 3.* Sic itaque habes principium *essendi* scilicet voluntatem Dei: habes *cognoscendi*, culturam pacis & tranquillitatis cum aliis hominibus, quam siue *amicitiam* siue *benevolentiam* siue *socialitatem* dixeris, siue regula Saluatoris illam circumscribas: *quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*, perinde esse arbitror. Nam & hoc ipsum principium idem quod lex *de colenda cum aliis pace* intendit, quia tunc demum cum aliis tranquille viuis, si alteri non feceris, quod tibi non vis fieri. Habes denique rationem seu demonstrationem huius principii, quia ob hunc finem norma est introducta, quod sine hac vinculum inter homines subsistere nequeat, imo quod fluat necessario ex statu humani generis. Neque sententiam muto, si dixeris, ex hoc principio officia erga Deum & semet

bus ſtudeat, vitetque contraria (q). Vtrumque vero ideo intendit, quia ſumma hominis miſeria in *ſtatu contrario* conſiſtit.

§. XXXI. Vtramque normam inculcat optime Saluator his verbis: *Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, & ex omnibus viribus tuis, & proximum ſicut te ipſum.* (r)

§. XXXII.

ſemet ipſum cognoſci non poſſe, cum tantum exhibeat officia erga alium hominem ſeu proximum; nam id adhuc eſt in quæſtione, an ad *legem naturæ ſtricte dictam* hæc duo capita pertineant? quod ex hactenus dictis negandum erit. Officia erga ſemetipſum & Deum ex norma virtutis regulanda.

(q) Non itaque confundendæ ſunt diuerſæ denominationes, quæ ſecundum hactenus dicta actionibus adſcribuntur. Alio reſpectu dicuntur *iuſtæ*, quatenus non violant ius alterius aut leges ſocietatis humanæ: alio *bonæ* vel *malæ*, quatenus internam emendationem vel promouent vel negligunt: alio denique *decoræ* vel *indecoræ*, quatenus per officia humanitatis alteri prodeſſe vel non prodeſſe intendimus. Hoc ipſo fit, vt ſæpe actio ſit non *iniuſta*, quæ alio reſpectu poſſit eſſe *mala* vel ſaltem *indecora*.

(r) Interrogabat Legis peritus quidam CHRISTVM *Matth. XXII, 36.* qualis eſſet *lex ſumma & fundamentalis*, ex qua reliquæ omnes ſuam deducerent ſubſiſtentiam? Erat quippe inter iudæos hac de re contentio. Saluator absque vllis ambagibus duas has regulas eidem tradit. Prior tendit ad *internam quietem & emendationem ſui ipſius*, quia tendit ad pacem cum Deo optimo ſalutis & boni fonte conciliandam. Alterum præceptum *proximum* reſpicit, quem quis diligere debet ſicut ſe ipſum, quo ipſo in pace & optima tranquillitate cum eodem

dem viuit, leges laturæ ſtricte dictas & quæ ad officia humanitatis ſpectant, colit, quæ ſi coniunctim obſeruantur, tunc demum homo ad ſcopum ſuum, ad quem creatus eſt, reuertitur & ſibi ipſi conſtat. Illuſtratur hoc porro egregie PAVLI dicto *Gal. V, 14. omnes leges hoc vno verbo implentur; Ama proximum ſicut te ipſum. Leuit. XIX, 18.* Plenius hoc illuſtratur *Rom. XIII, 9.* & *Iacob. II, 8.* hoc præceptum dicitur *regium* i. e. primarium & fundamentale; quid vero eſt, *amare ſe ipſum* aliud, quam quærere ſecuritatem & quietem ſui ipſius? ergo quoque aliis hæc præſtanda erit. Sicut enim quilibet ſibi ipſi carus, ita & alterum ſibi æque carum habere debet, vid. Dn. HERTIVS *de ſociat. ſect. 2. §. 10.* Hoc etiam agnouit HVGO du ROY *de eo quod iuſtum eſt tit. 3. §. 5.* fruſtra renitente BOECLERO *in præfat. ad Grot. de iur. B. & P. p. 8.* nam ſi eius ſententia quidquam valeret, plane non quærendum eſſet fundamentum aliquod generale. Sic itaque hoc fundamentum eſt *clarum, adæquatum & proprium.* Videntur ipſi Ethnici Icti haud alieni fuiſſe ab hoc fundamento fere vniuerſali, cum in *l. 3. de I. & I.* illud pro fundamento ſubiicitur, *naturam inter nos conſtituiſſe cognationem quandam, & huius conſequens eſſe, hominem homini inſidiari nefas eſſe.* Quid autem eſt iſta *cognatio* aliud, quam *vinculum illud commune inter omnes homines*, quo colligati ſunt a Deo ad pacem colendam; nam vinculi & cognationis huius natura eſt, vt adſit inter omnes *vnio quædam*, ſcilicet, voluntatum, & ſic *amor* recte dicitur a PAVLO *vinculum pacis.* Camillus apud LIVIVM *lib. 5. c. 27.* ſocietatem hoc vinculum nominare non veretur, aiens: *nobis cum Faliſcis quæ pacto ſit humano ſocietas non eſt, quam ingenerauit natura, vtrisque eſt eritque.* Stoici imprimis, qualis etiam fuit FLORENTINVS *Ictus*, hanc *cognationem* vrſere, quæ hypotheſis, licet ex falſo quodam videatur ab ipſis eſſe deducta fundamento, obſeruante BVDDEO *diſſ. 1. de error. Stoic. §. 2. ſeqq.* ipſa tamen per ſe eſt veris-

§. XXXII. Hæc tamen adhuc inter vtramque videtur intercedere differentia, quod norma *virtutis*, vt ita loquar, magis *singulos* respiciat, doceatque, quomodo quisque semet ipsum corrigere debeat; *legis* vero *totum genus humanum* inter se consideratum, & vinculo pacis coniunctum, dirigat.

§. XXXIII. Quocirca vt *leges pacis* communiter ab omnibus seruentur, omnium interest; vt vero

---

verissima M. AVRELIVS ANTON. *l. 3. de reb. suis §. 4.* id confirmat inquiens: *Meminit cognatum rationale esse omne & naturæ rationem ab vnoquoque exigere, vt hominum quorumuis curam habeat.* Idem passim huc prouocat. Sic *lib. 3. §. 11.* asserit, orbem esse instar *ciuitatis*, in qua homines tanquam ciues inter se sunt coniuncti, docens, *homines agere ciues ciuitatis supremæ istius, cuius reliquæ ciuitates istæ quasi familiæ existant.* Porro *lib. 4. §. 3.* idem repetit aiens: *mundum ciuitatis instar obtinere*; & *§. 23. Ciuitas & patria mihi, vt homini, mundus, & lib. 12. §. 36. in hac ciuitate versatus es homo &c.* Cum hoc coniungendus est SENECA, qui *epist. 7.* neruose ait: *Omne hoc, quod vides, quo diuina & humana conclusa sunt, membra sumus corporis magni: natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem & in eadem gigneret. Hæc amorem nobis indidit mutuum & sociabiles fecit: illa æquum iustumque composuit, ex illius constitutione miserius est nocere quam lædi; ex illius imperio paratæ sunt ad iuuandum manus.* Agnouisse hoc quoque Platonicos testis est CICERO *lib. 1. Academ. quæst. p. m. 9. lit. a. hominem esse censentes, quasi partem quandam ciuitatis & vniuersi generis humani, eumque esse coniunctum cum hominibus humana quadam societate.* IDEM *lib. 1. de offic.* asserit, *quod latissime pateat ea ratio, qua societas hominum inter ipsos & vitæ quasi communi-*

vero quis *normam virtutis* intra se sequatur, potius ad *singulorum* curam, respectu sui ipsius, spectat, neque alius, quod sua interfit, hic allegare potest, (s) nisi alius concurrat respectus.

§. XXXIV. Quatenus itaque omnium interest, vt *leges pacis* communiter inter homines seruentur, & quatenus inde singuli aliis hominibus *obligantur* ad pacem seruandam, eatenus quoque singu-

---

tas continetur, quod declarat *lib. 3. de offic.* dum demonstrare vult conclusiones hasce, nihil esse alteri detrahendum aut alteri a sin commodo suum augendum. Nam *principio*, ait, *tollit conuictum humanum & societatem, si enim sic erimus affecti, vt propter suum quisque emolumentum spoliet aut violet alterum, disrumpi necesse est eam, quæ maxime est secundum naturam humani generis, societatem.* Idem ex sua sententia ita loquitur *de fin. bon. & mal. lib. 5. p. m. 157. lit. q. in omni honesto*, inquit, *nihil est tam illustre, nec quod latius pateat, quam communio inter homines hominum, & quasi quædam societas & communicatio vtilitatum, & ipsa caritas generis humani, quæ nata a primo fatu, quo a procreatoribus nati diliguntur, & tota domus coniugio & stirpe coniungitur: serpit sensim foras, cognationibus primum, tum affinitatibus, deinde amicitiis: post vicinitatibus cum ciuibus & iis qui publice socii atque amici sunt: deinde totius complexu gentis humanæ. Quæ animi affectio suum cuique tribuens atque hanc, quam dico societatem coniunctionis humanæ, munifice & æque tuens iustitia dicitur, cui adiunctæ sunt pietas, bonitas, liberalitas, benignitas, comitas, quæque sunt generis eiusdem. Atque hæc ita iustitiæ propria sunt, vt sint virtutum reliquarum communia.* Huc etiam respexit EPICTETVS *diss. lib. 2. c. 10.* inquiens: *mundi ciuis eiusdemque pars es.*

(s) Prius probatur ex fine communi humani generis, qui consistit

singulis *ius* (t) datum censeri debet, omnia illa faciendi, quæ ad *pacis conseruationem*, & media, quibus securitas obtinetur, spectant; hinc in statu naturali oritur *ius cogendi alterum ad id præstan-*

---

stit in *conseruatione pacis & tranquillitatis*: si hæc corrumpitur, oritur miserrimus status inter homines, bellum scil. omnium in omnes. Si bellum, neuter ab altero securus esse potest, quin totum genus humanum parum a totali abest interitu. Sed vtrum quis *virtutis leges* in se negligat, alterius non adeo interest, modo de cetero pacifice viuat. Loquor *de interesse iuris*, quod mihi præbere possit facultatem, eum ad hoc cogendi; nam id non nego, *leges amoris* quoque curam pro alterius salute inculcare. Deinde quoque potest concurrere alius respectus, aliudue vinculum, quod mea interesse possit, vt alter non tam externe tranquille viuat, sed etiam ad virtutem ducatur. v. c. in patre, qui educare debet liberos ad virtutem. De *principis officio* suo loco dicemus.

(t) Hoc est primum & principale ius, quod homini erga alterum competit. Vti dictum est, quilibet obligatur ex lege naturali, vt cum altero *pacifice* viuat, tranquillitatem quærat, vel saltem non tollat. Hæc obligatio eo fortior est, quo magis ad felicitatem *humanæ societatis integræ* facit, & quo minus humanum genus *totum* sine hac subsistere potest. Quamuis itaque nemo alteri obligetur, vt *virtuose* & *pie* in se viuat, vt inordinatos animi motus in se domet, atque adeo nemini *ius* perfectum competat, hoc ab altero exigendi, vt hoc faciat; aliud tamen est in eis actionibus, quæ *commercium humani generis* inter se concernunt. Nam priori casu, si sui emendationem negligit, sibi vnice tantum nocet, non primario aliis: suam felicitatem in se turbat, non aliorum: sibi molestus est, non aliis, adeoque ius nullum eo nomine alteri competere potest,

ſtandum, quod ex LL. naturæ debetur, & quo pacem conſeruari poſſe deprehendit (u).

§. XXXV. In hoc enim conſiſtit tum *vtilitas* & *felicitas* totius humani generis, tum eius conſeruatio, & eatenus ius naturæ etiam inter homines externam quandam vim habere debet.

§. XXXVI.

& ſic qui ſe emendare recuſat, non alii, ſed ſibi ipſi tantum facit iniuriam. Aſt poſteriori caſu aliis utique obligatur iuxta normam cordi inſcriptam, *vt pacifice cum eo viuat*, quia alias alterius quietem quoque lædit, ei moleſtus eſt. &c.

(u) Ex hoc patet, non tantum hic adeſſe obligationem *reſpectu Dei*, quaſi homo ex lege naturæ tantum Deo obligetur, vt pacem ſeruet, ſed etiam *hominem homini obligatum eſſe*. Cum vero hoc ipſum maxime contra HOBBESIVM faciat, ita fortius probatur ex ratione naturæ humanæ, quam ipſe HOBBESIVS in iure naturæ pro fundamento agnoſcit. Quin quod lex naturalis foret inanis, & absque effectu inter eos, qui inter ſe æquales ſunt, imo cum ad pacem colendam tendat, reuera hunc finem non aſſequeretur, cum ſemper alter poſſet in ſtatu æquali obiicere: *ego tibi non obligor ad pacem colendam; ſum mearum actionum arbiter, pro lubitu ago, quicquid ſit reſpectu Dei.* Quodſi obiicis, *hoc tamdiu verum eſſe, donec pactum interceſſerit;* alter opponere poteſt: *atqui ne ſic tibi quidem obligor, nam & mei conſenſus ſum arbiter, & mei pacti, bellum volo loco pacis.* Si alter reponit, *atque hoc tibi inutile eſt*, rurſus reſpondet, *ego ſum meæ vtilitatis arbiter, forſan mihi vtile erit bellum.* Atqui, alter inſtat: *hoc tamen inutile erit toti generi humano, ſi ita velis turbas mouere, tu tamen teneris paci ſtudere communi.* Recte,

Recte, mi philosophe, ita tandem fateri necessum habes, hominem obligari humano generi, vt illa faciat, quæ conseruant pacem. Ast instas, *ita non obligatur singulis*. Cur vero non? quia alias & hæc obligatio erga humanum genus esset otiosa. Quo nunc te vertas, nescio. Examinemus vero paulo attentius Hobbesiana fundamenta. Supponit (I.) hominem a natura sua esse inordinatum animal, procliue ad discordias, ad odia & bella. *tr. de Ciue p. 1. §. 2. seqq.* Hactenus bene, & id ipsum quoque supra dictum est. (II.) Inde deducit §. 7. cuiuis competere ius, se suaque defendendi & præcauendi, ne vita eius ab alio lædatur. Id itidem concedi potest. (III.) Porro ita infert: ius ad finem dat media necessaria, sine quibus se conseruare non potest, & de his quiuis est iudex. Hoc itidem concedi potest, modo iudicium non liberum supponamus, sed *alligatum ad obligationem, quæ est erga alios homines seu totum genus humanum*. Sic itaque, vbi iudicium hoc post se trahit tranquillitatis humanæ interitum, mox extra metam suam progreditur. Sic enim posset Rex quicunque hodie rationes subducere: vtile mihi iudico, vt has vel illas prouincias aliis eripiam, ergo illas inuadendi mihi ius competit. Hic omnino tranquillitatem humani generis læderet, & consequenter iudicium hoc propriarum vtilitatum esset peruersum. In hoc omnino insigniter lapsus est HOBBESIVS, quod hominem vtilitatum propriarum tantum arbitrum dixerit, sed ab illis separauerit *considerationem vtilitatum humani generis*, quæ ex obligatione, qua quiuis inter homines aliis obstringitur, descendit. Si quilibet esset *merus* arbiter vtilitatum suarum, *absque consideratione ad vtilitatem humani generis*, quæ in *tranquillitate* consistit, posset quilibet alterum occidere, sub prætextu, quod ipsi hoc sit vtile, neque Cain male feciſſet, occidendo Abelem, cum ei hoc vtile videbatur. Quicquid facimus, facimus ex opini-

one *boni* vel *vtilitatis*, & sic quæuis scelera saluo iure naturæ possent committi. Obiicit HOBBES: atqui fateor, in tali statu quidem hominem peccasse *in Deum*, quia ei obligatur, sed *non in hominem quid iniuste fecit*, quia iniustitia erga homines præsupponit leges humanas. Eius mens clarius intelligi potest ex c. 15. *Leuiath.* dicentis: *dictamina rationis vim quidem obtinuisse legum, sed improprie dictarum, esse enim de iis rebus, quæ ad conseruationem bonorum ducunt, tantum theoremata, legem autem proprie dictam esse vocem imperantis.* Eo ipso, ni fallor, satis aperte prodit, ius naturæ non obligare per se inter homines, esse enim *nuda theoremata*, seu dogmata, quæ magis *suadent*, quam *obligant*, & si quædam obligatio ex illis induci possit, eandem esse magis *internam* quam externam. In hoc latitat vero πρῶτον ψεῦδος. Concedit, homini in statu naturali competere ius quoddam, ergo hoc se refert ad alium, qui ei hoc ius indulgere debet, & impedire nequit, quo minus hoc iure vtatur, & sic obligatio in altero erit, vt hoc patiatur, quod faciendi ius alteri competit. Dicis: atqui cuilibet tale ius competit; ita vero habebis *ius irrationabile*, dum quilibet aduersus alterum ius habet, & alter rursus ius habet illud non permittendi. Demus exemplum. Titius in statu naturali dicit, se habere ius conseruandi vitam suam, sibi autem maxime conducere, vt cum Meuia stuprum committat. Meuiæ itidem HOBBES indulget resistendi ius, cum etiam membra sua & corpus tueri possit, quoniam illi vtile videtur, ne patiatur stuprum. Siccine ergo petulantia ius est? vides quantæ contradictiones commissæ ab HOBBESIO, quod obligationem erga genus humanum sepositerit. Si instas, HOBBESIVM in *c. 1. §. 10. de Civ.* tantum hoc applicare *ad bona* & *res*, nihilominus tamen idem exemplum mutatis mutandis contra eum retorqueri posset. Et si omnem externam obligationem iuri naturali

turali *ante pacta* vel *imperia* detrahere volumus, omne ius quoque cogendi alterum per bellum denegandum gnntibus erit, quod tamen nec HOBBES concedit. Nudæ enim suasiones non præbent ius cogendi, & quæ *nuda* sunt *theoremata*, nullam in se continent facultatem ab inuito extorquendi, quod mihi debetur. Proinde quod *in f.* demum addit, *mensuram iuris esse vtilitatem*, scilicet *propriam*, oppido falsum est. Si dixisset, *communem*, tunc cum eo facerem, quia communis humani generis vtilitas consistit in obligatione ad seruandam pacem communem. Hinc quoque *§. II. seqq.* omnem iuris naturæ vim ad pacem colendam ex eo deducit, *quod ius tale minime vtile singulis hominibus fuerit*, & sic potius quærenda pax fuerit: quod indicium certum præbet, HOBBESIVM plane negare, dari aliquam obligationem hominum aduersus alios homines ad pacem colendam, sed tantum ob propriam cuiusuis vtilitatem homines singulos *adduci*, vt pacem quærant. Verum nos merito contrarium dicimus, scilicet communem omnium hominum vtilitatem cogere singulos ad pacem colendam; priuatæ quidem posse renunciari, non huic, quia sic quis alterius iuri renunciaret: quamdiu quis est membrum societatis humanæ, debet quoque iura communis vtilitatis seruare, sicuti in societate civili postponendum est studium proprii commodi vtilitati publicæ. Magis sobrie incedit ADRIANVS HOVTVYN *in polit. gen. in not. ad §. II.* vbi, quamuis in plurimis cum HOBBESIO faciat, non tamen diffitetur, ante imperia legem naturalem pacem iubere, læsionem omnem & offensam prohibere, dum, ea admissa, fieri nequeat, vt stare homines diu in primæuo illo statu possint. Magis horrida sunt, quæ SPINOSA *in tr. polit. c. 2.* proponit, ius ex potentia desumens & nullam obligationem hominis erga hominem agnoscens, adeo vt §. 15. asserat, in statu naturali ius nullum esse, id magis *opinione*

§. XXXVI. Inde vero oritur definitio LEGIS NATVRAE, (x) quod sit norma a Deo cordibus hominum inscripta, secundum quam homines sibi inuicem obligantur ad pacem & tranquillitatem, (ceu unicum societatis humanæ vinculum,) inter se conseruandam, eaque fugienda, quæ eandem tollunt, ad totius humani generis felicitatem externam.

§. XXXVII. Fundamentalis propositio *iuris naturæ* stricte dicti hæc est: (y) quilibet ex volun-

---

quam *re* constare, adeoque §. 12. infert, nec fidem alteri datam diutius durare, quam voluntas promittentis duret, qui potentiam habet soluendi. Ex eodem monstroso fonte hæc promanant, ex quo Hobbesiana. Si nullam agnoscis perfectam obligationem inter homines, nec obligatio erit ad fidem seruandam, & sic fœdera inter reges erunt inania, ludibriaque seculi.

(x) Fluit hæc definitio ex thesibus antecedentibus (1) est *norma* per §. 14. (2) *a Deo præscripta* per §. 17. (3.) & quidem *concreata* per §. 18. (4.) *habet obligationem tum respectu Dei, tum etiam externam respectu hominum* per §. 21. *seqq.* & §. 34. (5.) cognoscitur voluntas Dei *ex eo, quod ad pacem homini conducit*, per §. 23 *seq.* (6.) in eo denique *consistit felicitas humani generis* per §. 34.

(y) Hæc propositio est *adæquata*, est *vera*, est *clara*. Est *clara & perspicua*, quia homo statim agnoscit, in pace & tranquillitate esse salutem. Nulla salus bello. Omnes appetunt quietem, & sic quoque naturæ humanæ maxime conformis est. Est *vera*, quia & stulti in eo consentiunt, quod tranquillitas bonum sit, imo sine hac subsistere nequit genus humanum & vinculum eius. Est denique *adæquata*, quia quælibet officia hominum erga alios inde deduci possunt, & optime

voluntate Dei in societate humana alteri obligatur ad ea facienda, quæ tranquillitatem & pacem inter homines necessario conseruant, & ad contraria vitanda.

§. XXXVIII. Hac obseruata propositione, simul limites *libertatis naturalis*, (z) quæ sæpe *iuris*

ptime hoc principium distinguit hanc doctrinam a doctrina *morali* stricte dicta, & *decori*. Neque obstat, quod non omnia, quæ a tramite rectæ rationis abeunt, inde possint deduci, nam *non omnia dictamina rationis sunt statim iuris naturæ*, quod vel ex doctrina de domandis affectibus apparet. In quo plures aberrarunt, qui omne illud, quod *naturaliter* cognosci potest in genere morum, ad hanc doctrinam retulerunt.

(z) Hæc *facultas naturalis* sæpissime nomine *iuris* naturæ venit, vnde aliud est quærere, *quid iure naturæ præceptum*, de quo hactenus, & aliud, *quid iure naturæ liceat?* Vbi duo dedi fundamenta. Primum ius est ex obligatione; hæc & ius sunt correlata, adeoque cum singuli obligentur ad pacem & tranquillitatem conseruandam, singulis ex hac obligatione aliorum ius nascitur, scilicet se conseruandi in statu suo, propellendi contraria, seu vim vi repellendi, vnde & ius nascitur bona sua defendendi, & ab aliis, iniuste eadem detrahentibus, vindicandi, & si forsan maius malum immineat, se cum aliis sociandi, pangendi eo nomine fœdera, & suæ securitati quouis modo consulendi, refractarium hostem capiendi, vt securus ab eo existere possit. Vnde vis iniusta tamdiu vi iusta repellitur, quamdiu alter securus esse nequit. Verum vbi alio modo securitas satis haberi potest, alterque leges pacis obseruare vult, vlterior offensio erit interdicta, ne ex vi iusta offensio vel pacis turbatio oriatur. Obtento fine, cessant media &c. Atque hæc omnia ad *statum naturalem* spectant; sed in statu ciuili mutata scena

iuris naturalis nomine quoque venit, conſpicui ſunt. Scilicet ius naturæ, quando *facultatem moralem* aliquid agendi denotat, vel illud inſinuat, *quod ex obligatione prædicta alteri naſcitur*, vel *quod homo a natura libere agere poteſt*, quatenus præcepta pacis & tranquillitatis communis non læduntur, & ſic hoc reſpectu ius agendi ſuppeditat, non ſemper intuitu Dei, ſed ſaltem aliorum hominum. (a)

§. XXXIX.

---

eſt, quia huic iuri ſubditi reuera renunciarunt erga Principem, quoad ſe ipſos autem aliud medium cogendi introductum eſt. Altera ſpecies iuris naturalis, quod *libertatis* dicitur, oritur ex eo, quod præceptis & legibus pacis non comprehenditur, & ſic omne illud ita dicitur, *quod lege naturæ non reperitur prohibitum*, & ſtricte loquendo *libertas naturalis* dictum. Atque huc ſpectat definitio in §. I. *J. de iur. perſ.* vbi hæc libertas, non illa, quæ ſeruituti opponitur, definitur, quod ſcilicet ſit *facultas naturalis faciendi illud, quod cuiuis facere libet, niſi lege vel vi prohibeatur.* Ius naturæ quod non prohibuit, ad hoc faciendum libere ius dediſſe *inter homines* videtur. Sic non prohibita eſt captura ferarum, acquiſitio dominii, derelictio rei propriæ, eiusdem alienatio &c. ergo natura ad hoc ius dediſſe videtur. Hinc naturali ratione res cedunt occupanti, quæ nullius ſunt, & hoc ſenſu admitti poteſt Hobbeſianum illud, *quod vnicuique natura ius dederit in omnia, de Ciu. p. 1. §. 10.* ſed non eo, quo ipſe explicat, modo.

(a) Circa hanc libertatem naturalem duo ſunt notanda. (I.) Aliud eſt, *an ad has res quis ius habeat, & pro lubitu de iure naturæ de iis poſſit diſponere?* h. e. an vſus huius iuris poſſit libere admitti inter homines absque ruptura vinculi humani generis, quod hactenus

§. XXXIX. Ne itaque in exercitio iuris sui quis

ctenus recte asseritur; & aliud est, *an homini ob intimam eius praeitatem naturalem conducat, hoc ius exercere*, quod secundum regulas virtutis aestimandum, & denique, *an semper securum sit illud, quod licet, agere*, quod itidem debet iudicari ex propriis fundamentis. Nam quamuis ius datum homini sit, vt possit plura acquirere, hoc tamen saepe eidem damnosum esse potest, dum videt concupiscentias suas inde incendi & augeri: potest homo rebus suis abuti, vt tamen abusus rerum in propriam eius perniciem tendat. Inde *Prou. X, 16.* dicitur: *Iustus rebus suis vtitur ad vitam, sed impius ad perniciem*, quin quod ita saepe officia humanitatis plane corrumpat & negligat. Hoc ideo notandum, vt praecaueamus, ne ab eo, quod *iuste* vel *iure* fieri dicitur, statim quis excusationem in foro interno quaerat. Atque ex hoc diiudicandum de *indifferentissimo actionum*. Hactenus recte sese habet regula, *qui iure suo vtitur, alteri non facit iniuriam*: sed eo ipso non negatur, quod *sibi* iniuriam facere possit: tantum illud asseritur, quod leges pacis communis non violet inter homines; potest enim eo ipso suam in se tranquillitatem magnopere turbare, atque adeo actio talis nihilominus adhuc esse *mala & indecora*. Vnde agenti incumbit, actionem suam non solum *ad regulam iusti*, sed etiam *ad decori & virtutis* examinare, quamuis hi respectus inter se adhuc maneant diuersi. (II.) Altera obseruatio est, *hanc libertatem naturalem suis includendam esse limitibus*, scilicet quousque leges pacis non violantur. Et sic Hobbesianum illud, *naturam vnicuique dedisse ius in omnia*, secundum hos limites est restringendum: semper enim ius ex cuiuscunque *officio* seu *concurrente obligatione* est temperandum. Si natura vnicuiuis ius in omnia dedit, non vlterius id dedit, quam quatenus res adhuc in medio relictae fuere. Ergo si quis occupa-

quis impediatur, sed libere agere possit, pacis leges iubent, alias inde nascitur *iniuria* (b).

CAP. II.

DE

Diuisione iuris vniuersalis in priuatum & publicum.

§. I.

IUs naturæ dirigit *actiones hominum inter se*, quocunque in statu viuant (c).

§. II.

---

cupauit solus locum, insulam forte, eamque solus possidet, alteri nullum amplius ius in illam competere potest, quia alias, si possessorem deturbaret, leges pacis violaret. Neque in ipsam rem *actuale ius* habuit, sed tantum *ius acquirendi*, quatenus fuit nullius. Potuisset itaque eandem acquirere; sed quatenus ab altero præuentus est, ex legibus pacis iam obligatur, vt hunc quietę re sua frui patiatur.

(b) Iura *libertatis* singulis data sunt; qui itaque hic alteri vellet impedimenta ponere, & ius ei interuertere, contra *pacis obligationem* ageret, & hoc est, quod dicitur, *iniuria*. Sic itaque, quod huic ex libertate naturali agere licet, alteri imponit necessitatem ex lege pacis, ne eum impediat, vel exercitio libertatis obsit, nisi possit ostendere, ius sibi competere ad impediendam libertatem. Sic, ciuili imperio introducto, varie hæc libertas subditis adimi potest, veluti ne venentur, ne hæc vel illa acquirant &c. quia ex ratione imperii imperanti hæc facultas indulta est.

(c) Directionem iuris naturæ non tollunt status varii, in quibus homines postea viuere cœpere: nunquam mutatur vinculum humani generis, aut tollitur, quando homi-

§. II. STATVS hominum quamuis varius esse queat, primario tamen in duplici considerari potest differentia, dum alius est *libertatis*, seu *naturalis*: (d) alius *adscititius*, seu qui facto humano superaduenit, qui vtut multiplex esse possit, potissimum tamen hic eminet *ciuilis*.

§. III.

homines in speciales societates abeunt, sed potius firmatur, & arctioribus constringitur munimentis, nisi quod iura libertatis hic quodammodo restringi possint. Agnouit hoc egregie CYRVS, qui postquam Crœsum deuictum ad se adduci insisset, & ab hoc tanquam dominus compellatus fuisset, optime respondit: *Salue tu quoque Crœse, quando quidem homines ambo sumus*, indicans, saluum vinculum humani generis adhuc manere, licet alter esset victor, alter vero victus. XENOPH *in Cyropæd. p. 181. lit. c.* Ceterum non nego, ex noui status superuenientia nouas actiones & sic quoque nouas conclusiones iuris naturæ quoque nasci, veluti in societate domestica ius naturæ quoque seruis obedientiam iniungit, quia alias, si domino iubenti resistere possent, non posset subsistere pax inter homines, cum tamen extra hunc statum nemo alteri obligetur ad obedientiam.

(d) Status est *conditio quædam hominum, secundum quam certis inter se fruuntur iuribus.* Naturalissimum illum esse iam dixi, quo homines etiam *naturali vinculo* inter se connexi, & communibus pacis legibus *qua homines* adstricti sunt. Ceterum *facto humano* postea multi status *arctiores* superinducti sunt pro necessitate & vicissitudine temporum, ex quibus iura quidem variare cœperunt, sed tamen communiter ad hoc prosunt, vt eo securius pax communis seruari possit. Sic imperiorum introductio apprime facit ad

leges

§. III. Status *libertatis* seu *naturalis* (e) considerari potest, vel ante omnia imperia, vel imperiis iam introductis, quatenus variæ respublicæ liberæ inter se considerantur.

§. IV.

leges pacis sartas tectas conseruandas, cum sine illis *nec gens nec ciuitas, nec domus stare possit*, vt ait CICERO *lib. 3. de LL.* Introducto vero imperio ciuili, duplex postmodum ortus est status, *naturalis & ciuilis*. Ille dicitur in oppositione ad imperium aliquod ciuile, quod in altero statu prævalet. Nam alias negari nequit, etiam in statu libertatis aliquam ad tempus posse esse imperandi rationem, quæ in societate paterna & maritali concurrit: sed illa cum non sit perpetua, nec ita restricta, fere hic negligitur.

(e) Status *libertatis* est inter eos, qui inter se absque ullo respectu *imperii ciuilis* æquales sunt, quales omnes homines a natura sunt. Nam seruos quosdam nasci, hoc sensu, vt aliis ius imperandi absque vi vel consensu præcedente in eos competat, sensui communi repugnat, quamuis *apti* quidam a natura nascantur, vt potius pareant, quam imperent. Quia itaque hactenus omnes æquales sunt, æqualia quoque debent esse iura, semper tamen legibus pacis & tranquillitatis subordinata. Hinc itaque corruit ius illud Hobbesianum *omnium in omnia*, cum ipse *c. 2. de Cive §. 3.* asserat, contra legem naturæ eum facere, si quis de iure suo in omnia non decedat: sunt vero contradictoria, *dari aliquod ius in statu libertatis, quod sit contra leges naturales*. Ceterum fatendum est, propter *æqualitatem* hunc statum esse periculosum, & ad pacem non adeo aptum, quia veneratione legum naturalium homines non semper ducuntur, nec constringi tam stricte possunt, quam si frenum aliud *imperii ciuilis* accesserit. Hinc *status ciuilis* merito præfertur statui

§. IV. Actiones liberarum rerumpublicarum itidem adstrictæ sunt inter se ad *leges pacis*, quemadmodum *iura libertatis* iis denegari nequeunt. (f).

§. V.

statui *libertatis*, vbi leges pacis maiori in veneratione sunt, & aptior ad pacis & tranquillitatis culturam, accedente freno ciuili, redditur. Inde quoque Ethnici satis horride naturalem statum circumscribere solent, interprete CICERONE *lib. I. de inuent. in princ.* inquiente: *fuit quoddam tempus, cum in agris homines passim bestiarum modo vagabantur, & sibi victu ferino vitam propagabant, nec ratione animi quicquam, sed pleraque viribus corporis administrabant. Non diuinæ religionis, non humani officii ratio colebatur. Nemo nuptias viderat legitimas, non certos quisquam inspexerat liberos: non ius æquabile quicquam vtilitatis haberet, acceperat &c.* Sed postquam homines abierunt in varias *ciuiles societates* paaticulares, mansit adhuc inter eos, quatenus vt *gentes* considerantur, *status libertatis*, cum nulla gens habeat alteram gentem superiorem, & ita iure æquali inter se fruantur. Hinc quando quæstio de vnius gentis præ altera prærogatiua & iure proædrias formatur, apparet, nullum certum fundamentum, quo gens altera alteri præferri debeat, reperiri, multo minus vnam gentem, vt alteri dignitate præferatur, prætendere posse, nisi sponte gens altera alteri cesserit. Omnis ergo ratio decidendi desumi debet ex pactis vel *expressis*, vel *tacitis*; his quidem, si longo tempore alteri genti cesserint, quia sic eo ipso præcedentiam ratione ordinis genti alteri indulsisse videntur.

(f) Hoc ita intelligi debet, quatenus respublica, *qua talis*, cum altera, qua tali, aliquid agit. Et quia in eos, qui reipublicæ præsunt, omnis potestas & *voluntas* omni-

§. V. Respublicæ liberæ inter se consideratæ alias GENTES dici solent, & ita *leges pacis* ad eas applicatæ, & *iura libertatis* eisdem attributa,

omnium translata est, sequitur, vt ad eos inter gentes potissimum respici debeat. Subditi enim, quamuis sint membra reipublicæ, non tamen possunt considerari, *vt constituti in statu libertatis*, licet cum subditis alterius civitatis aliquid agant, sed in illos vtrinque cadit respectus imperii, & si aliis denegent illud, quod eis debetur, a proprio suo Principe cogi possunt: qui autem præsunt reipublicæ, a coactione ciuili liberi sunt. Proinde iterum non consentiendum HOBBESIO, *iustitiam & iniustitiam in hoc statu libertatis non dari*, asserenti. Putat enim, actionem omnem in hoc statu esse *adiaphoram*, in *tr. de ciue c. 12. §. 1.* nec iniuriam in alterum committi posse. &c. Quæ omnia ex falso illo principio fluunt, quasi nullum omnino vinculum Deus inter homines constituisset, id quod tamen *c. l.* iam assertum est. Admitti hæc possent, si de sola *non obseruantia iustitiæ* hæc asseruisset, id quod tamen a mente eius alienum est, cum putet, omnia *iure* fieri posse, quæcunque tali modo fiunt. Atque adeo recte quidem VLRICVS HVBERVS *de iure ciuit. lib. 1. S. 1. c. 3. §. 6. & 7.* concedit, statum hunc quodammodo turbidum esse, simul tamen addit in §. 8. spoliare alios in statu naturali non posse *ius* vocari, sed etiam tum fuisse veras iniurias. Obiicit HOBBESIVS: *Si homines tam corrupti sunt & turbidi inter se, si ad lædendum proni, vt alter absque altero securus esse non possit, si gens gentem spoliare, subigere, & quouis modo opprimere intendit, huic autem vires naturaliter resistendi concessæ fuerunt, sequitur, vt status naturalis in plena disiunctione animorum concipi debeat. Vbi autem animorum disiunctio, ibi status*

buta, nomen IVRIS GENTIVM acceperunt; (g) quo

ſtatus belli; in bello ceſſat omnis obligatio ad pacem, & ſic omnia permiſſa ſunt, omnia iure fiunt, habent ſinguli ius in omnia, & tandem ceſſabit omne ius, quippe quod ſtatum pacificum requirit. Equidem hominum corruptionem HOBBESIO concedimus, concedimus quandam disiunctionem animorum; ſed negamus, quod in hoc ſtatu ſtatim perpetuum aliquod & nunquam ceſſaturum ſit bellum. Hoc ſaltem exinde fluit, ſtatum hunc fuiſſe *periculoſum*, & bellis facile obnoxium, denique poſito actuali bello, demum ius quieſcere. Neque obſtat, quod primi homines in ſocietatibus inter ſe vixerint; nam nihilominus ipſa *ſingula capita familiæ* in ſtatu naturali manſerunt, & tamen pacifice vixiſſe leguntur. Concedi ergo debet, dari *tempus pacis* in ſtatu naturali, quod & hodierna experientia teſtatur, vbi non perpetuum inter gentes bellum, ſed præterea etiam *ſtatus pacis*, & quidem ad ſatis durabile tempus aliquando adeſt. Si datur in ſtatu naturali quoddam *tempus pacis*, quod dari poſſe certum eſt, ius omnium in omnia quoque ceſſabit, & leges naturæ vigorem ſuum exercebunt, ſingulique tunc obligantur ad pacem conſeruandam. Obiicis: *atqui talis pax durabilis non eſt; inſtabit bellum, ad quod plerique ſunt procliues.* Verum regero, non tamen excludi omne pacis tempus, & qui ita auctor belli eſt, ac pacem lædit, ſine dubio alteri iniuriam inferre, quod rurſus contra HOBBESIUM eſt, dum contendit, in hoc ſtatu nullam iniuriam alicui inferri poſſe. Regerit quidem HOBBESIUS, hoc caſu iam pacta adeſſe, & ſic ex pactis gentes ad pacem obligari, alias non. Verum vnde obligatio ex pactis niſi ex *iure naturæ?* præterea non video, quare non etiam pax inter gentes absque pactis concipi poſſit.

(g) Id ex variis inductionibus oſtendi poteſt, Supra dictum

quo ipso tamen non nouum & *distinctum iure naturæ ius*, sed *species* eius inducitur.

§. VI.

dictum, quod ex lege naturæ in statu quoque libertatis alter alteri, & sic quoque gens genti obligetur ad pacem conseruandam, quæ obligatio quoque singulis gentibus ius tribuit, ad omnia illa facienda, sine quibus *pax* & *securitas* obtineri nequit. Inde *bella* sunt orta, tanquam *medium cogendi* eum, qui pacem & securitatem denegat; introducta *imperia*, *termini* positi, *fœdera* pacta, quia hæc optima sunt pacis munimenta, & tamen hæc omnia dicuntur *iuris gentium*, seu ex iure gentium introducta. Vid. *l. s. d. J. & J.* Faciunt præterea multum ad mutuam inter gentes harmoniam conseruandam *commercia*, quæ ansam ad varios contractus dederunt, non quod a lege naturæ *præcipiantur*, sed quod horum usum gentes *conducibilem* esse duxerint ad pacem conseruandam, & sic horum negotiorum introductio ad *iura libertatis* suo modo referri debet. Præterea *ius legatos mittendi*, & per eos expediendi negotia cum altera gente, itidem insigniter pacis fundamenta firmat, & tamen etiam *iuris gentium* dicitur. Cur enim gentibus integris denegaretur, quod singulis concessum est hominibus, qui non tantum *per se*, sed etiam *per alios* possunt negotia expedire? Quod si iam gentes consideramus instar vnius personæ, sicuti quoque aliæ vniuersitates vnius personæ vicem sustinent, adhuc clarior erit horum iurium applicatio, quia ita idem ius habent, quod singuli olim in statu naturali. Quod vero dixi, *respublicas inter se consideratas gentes dici*, euidens est, quoniam conceptus reipublicæ stricte loquendo est tantum inter *parentes* & *imperantes*, qui sunt in vna republica; quando autem respublicæ plures inter se considerantur, tunc huius respectus nulla habetur ratio, sed illæ inter se sunt *liberæ*, non habito respectu aliqu-

§. VI. *Facta* (h) vero mera vel *mores* quarundam gentium (i) abusiue *iuris gentium* dicun-

alicuius *formæ politicæ*, vel *imperii ciuilis*. Eatenus tamen gentem ad alterius reipublicæ constitutionem respicere debere constat, quatenus exinde iudicare debet, quocum vel quibuscum agere debeat: alioquin enim si non agit cum eo vel eis, qui summæ rerum præsunt, & totam rempublicam repræsentant, & in sua persona sustinent, gens altera exinde plane obligari nequit: sicuti id quoque obtinet inter priuatos, vbi alter alterius conditionem cognitam habere debet.

(h) Ab omnibus seculis inualuit, vt *facta gentium*, iuri naturæ contraria, *iuris gentium* nomen induerint, quo olim pertinuisse videtur *mos latrociniorum funestus*. Quam plurima adhuc hodie in bellis fiunt, vt stupra, adulteria, innocentum cædes aliaque plura facinora, quæ *iuris gentium* esse dicuntur! Omnes disputant contra HOBBESIVM, & tamen, dum talia *iuris gentium* esse profitentur, fatentur, *Hobbesianissimum fuisse ante Hobbesium*, qui *C. 2. de ciue §. 3.* talem statum adhuc quodammodo improbat; atque sic concedunt, dari ius gentium, quod sit contra ius naturæ, & tamen *ius gentium* ex voluntate DEI deducere non verentur. *Petulantiæ* hi sunt effectus, non *iuris*. Si dicis, quia talia facta puniri nequeunt, ergo effectum iuris habent; respondeo, sic omnia, quæ a gentibus fiunt, iuri conueniunt, quia non datur pœna inter gentes, adeoque otiosa sunt, quæ de norma aliqua inter gentes proferuntur, sed potius facta gentium simpliciter erunt *iuris gentium*, quod absurdum.

(i) Mores *decori* rationem habent; sed vero *decorum* legem non constituit per se, nisi consensu mutuo receptum sit, tunc enim ex pacto obligat, & mores sæpe mutari solent, prout status gentium variat. Præterea

cuntur, cum hi quidem *ad rationem decori*, pro seculi ratione variantis; illa vero *ad meram licentiam facti* spectent.

§. VII. Denique cum Gentes *moralem personam* repræsentent, semper eædem inter se esse videntur, licet forma regiminis mutata fuerit, (k) adeoque, durante eadem gente, durant quoque obligationes gentium (l).

§. VIII.

---

dubium est, quarum gentium mores huc referri debeant: si dicis, *moratiorum*; tunc erit *ius gentium particulare*, inter moratiores tantum vsitatum, quamuis distinctio ipsa inter barbaras gentes & moratiores fundamento sano destituatur.

(k) Reipublicæ forma mutata, mutatur quidem ciuitatis *status internus*, quatenus *in se* consideratur, veluti si ex Monarchia fit Democratia, vbi vnio illa, quæ ante fuit, in aliam formam abit: sed gens ipsa manet eadem *in relatione ad alias gentes*, quacunque demum noua gubernetur forma, quia gentes intuitu aliorum primario non considerantur ex *forma reipublicæ interna*, sed sufficit, quod gens *libera* maneat; vnde gens Romana, eiectis regibus eadem mansit, sicuti quoque tunc, cum AVGVSTVS imperium occuparet.

(l) ARISTOTELEM hoc negasse, patet ex 3. *polit.* 3. quem refutauit GROTIVS *de I. B. & P. lib.* 2. *c.* 9. §. 8. ex quo recte infert, non desinere populum debere pecuniam, rege sibi imposito, quam liber alteri genti debuit, & sic fœdera cum altera gente pacta, non rescinduntur, mutata reipublicæ facie. Alias quidem vniuersitates dissoluuntur, vnione dissoluta, & ita demum obligationes exspirant, sed in tali *mutatione formæ* compages & structura reipublicæ manet salua, & adhuc cohæret, quod sufficit, quoad gentem alteram, licet a forma regiminis per nouum consensum receda-

§. VIII. STATVS CIVILIS (m) considerat homines, quatenus in ciuitatem coaluere, quæ in *ordine imperantium & subditorum consistit.*

§. IX.

recedatur. Exemplum aliud affert BOECLERVS *dissert. de eo quod egit ciuitas*, de Lacædemoniis, qui petebant pecuniam mutuo datam vel promissam ab Athenienſibus poſt eiectos Oligarchas triginta, quibus pecunia erat credita, quod Athenienſes recte iudicarunt, ſe adhuc debere. Quod ſi gens mutato ſtatu reipublicæ ſub iugum alterius principis redigitur, *libera* quidem eſſe deſinit, ſed eius vicem quodammodo ſubire incipit is, cuius ſub iugum redacta eſt, & ſic quoque tranſire debet in iura huius populi.

(m) Status huius potiſſima ratio in eo eſt, quod ius libertatis ex *omnimoda qualitate* ortum inter eos, qui in vnam coaluere ciuitatem, & ſic æqualitati renunciarunt, remitti, & in vnum vel aliquod concilium imperium transferri debeat, quia diſcedio a ſtatu libertatis *ſubiectionem*, hæc vero in alio *imperium* inuoluit. Inde iam in ſtatu ciuili potiſſima ratio *imperantium & parentium* habenda, inter quos perpetua ſupponi debet relatio. Neque tamen in hoc ſtatu leges *pacis & naturæ* mutantur, ſed magis confirmantur, quae autem ex *libertate naturali* ſinguli agere poterant, illa tantum is retinet, qui *reipublicæ* præeſt, reliqui autem, ſcil. ſubditi, illa quoad *maximam partem* deponunt, quia ius illud libertatis, quod ſimul ſecum trahit *reſiſtendi facultatem*, non poteſt ſubſiſtere cum *ſubiectione & pace ciuili.* Ceterum priuatio hæc libertatis naturalis diuerſa eſt a *ſeruitute ſingularum perſonarum perpetua.* Illa enim tantum reſtringit libertatem naturalem, quæ magis impediebat pacem inter homines, & ſic eo ipſo felicitatem ciuium firmat; vt non inepte CLAVDIANVS *in Stilic.* cecinit:

§. IX. Ciuitatibus introductis, negotia & actiones ciuium alterari, & nouis respectibus distingui cœperunt, (n) quo inprimis pertinet, quod actiones sint vel *priuatæ*, vel *publicæ*. *Priuatæ* sunt, quæ nullum respectum habent ad publicum statum, seu administrationem reipublicæ, sed a singulis, qua talibus, in proprium commodum expediuntur.

§. X.

Fallitur, egregio quisquis sub principe credit
Seruitium: nunquam libertas gratior extat.

Hæc vero plane concultat omnem liberam agendi facultatem, vt seruus sit *in proprietate domini plena*, & ita hic status magis eius infortunium augeat, quam minuat, licet per accidens ob durum imperium principis sæpe euenire possit, vt subditorum quoque conditio quodammodo dura sit.

(n) Quamuis omnes ciues alicuius reipublicæ sint membra eiusdem ciuitatis, non tamen omnia, quæ faciunt, expediunt, quatenus sunt *membra reipublicæ*, sed plura adhuc & infinita sunt negotia, quæ inter se *vt singuli* peragunt, quæ etiam, si in statu naturali adhuc essent, licite inter se agere possent, quo pertinent varia commerciorum genera, aliaque. Equidem omnes ciuium actiones debent subordinatæ esse saluti reipublicæ, hoc scilicet sensu, ne contra *pacem ciuilem* aliquid tentetur, sed tamen propterea omnia negotia non sunt unius eiusdemque naturæ. Quædam enim necessarium respectum habent ad reipublicæ gubernationem seu regimen publicum: quædam vero ab hoc respectu remotæ sunt, & vbi ciues non præcise, *vt ciues*, considerantur, sed vt alii homines; & hactenus dicuntur *priuata negotia*. Imo & si vel maxime a Principe talia fiunt, nihilominus tamen cum non fiunt a Principe, *qua tali*, huc

§. X. *Publicæ* (o) vero dicuntur, quæ nexum imperantium & parentium regimenque ciuile, quæque ad conſeruationem & adminiſtrationem ſtatus ciuilis ſpectant, reſpiciunt, adeoque reipubl. qua tali propriæ ſunt, nec extra rempublicam occurrunt (p).

§. XI.

huc referuntur, veluti ſi emit, ſi ſubditis aliquid locat, ſi priuati ab eo aliquid conducunt, quia ſic conſideratur vt *paterfamilias*, & ita *negotia priuata* peregiſſe dicitur. Quod de ſingulis dictum, idem applicari poſſet ad *corpora* in republica conſtituta, quatenus vt *priuatò* agunt. Hoc modo etiam *priuatæ* & *publicæ perſonæ* diſtinguuntur: hæ enim ita dicuntur, *quatenus ad ſtatum publicum adminiſtrandum concurrunt*, quæ tamen alio reſpectu, quatenus res ſuas domeſticas agunt, *priuatarum* vicem tenent.

(o) *Publica* differunt a *priuatis* multis modis: (1) *priuata* negotia ſingulorum potiſſimum vtilitatem *domeſticam* reſpiciunt: *publica* totius ciuitatis ſecuritatem & conſeruationem: (2) illa ad *ſingulos* ſpectant, hæc ad *vniuerſam Rempublicam*: (3) illa magis *curam familiaris rei* tangunt, hæc vero *regimen publicum* concernunt: (4) ibi quilibet ſuæ vtilitati renunciare poteſt, nemo vero publicæ: (5) illa etiam extra imperium ciuile poſſunt peragi, ſaltem non habent neceſſariam connexionem cum ſtatu ciuili, nam emere, permutare, alienare &c. etiam in ſtatu naturali fieri poſſunt: ſed hæc tantum ſtatui ciuili propria, nec extra eum facile ſeſe exſerunt.

(p) Quædam negotia *eſſentialiter* & *proxime* ad ſtatum publicum ſpectant, ſine quibus adminiſtratio fieri & ſubſiſtere nequit, vt *legislatio*, *iudiciorum inſtitutio*, & *cura ſecuritatis internæ* &c. quædam vero *paulo remotius* reipublicæ curam tangunt, nec adeo proxime

§. XI. Satis itaque hæc negotia differunt ab *actionibus gentium inter se*, quæ nec *priuatæ* nec *publicæ* commode dici possunt, (q) cum inter se ma-

statum attingunt, vt *cura pauperum*, *imbecilliorum*, *pupillorum*, *scholarum*, *institutio optimarum artium* &c. vnde illa κατ' ἐξοχὴν *publica* dicuntur, quæ etiam imperans suæ curæ reseruare solet; hæc vero licet suo modo *publica* dici possint, quatenus reipubl. interest, curam horum non deponere, & quatenus ad salutem totius reipublicæ ab imperante diriguntur & instituuntur; nihilominus tamen etiam suo modo ad *priuata negotia* referri possunt, quatenus nec priuatis hæc cura interdicta. Vnde nemini interdictum est, curam pauperum exercere, orphanotrophia exstruere vel nosocomia, suo scilicet sumptu: sic & scholas quilibet paterfamilias intra priuatos parietes erigere potest, quatenus tamen a Principe hæc cura exercetur, in classem *publicorum negotiorum* referri debent, vnde *publicam* quoque inde accipiunt *autoritatem*.

(q) Solenne quidem scriptoribus esse solet, vt de *actionibus gentium* prædicare soleant, quod sint *publicæ*; sed ita dicuntur, quatenus non sunt *clandestinæ*, cum *publicum* etiam *clandestino* opponatur. Deinde etiam *publicæ* dici possunt eædem actiones, quatenus per indirectum ipsam rempublicam respiciunt, eiusque commodum vel promouent, vel confirmant. Ceterum si gentes inter se consideratæ agunt, actiones illæ, cum nullum respectum regiminis vel imperii inuoluant, magis *liberæ* dici possunt, quam *publicæ* vel *priuatæ*, qui termini necessarium respectum inuoluunt ad rempublicam. Non nego tamen, quod eadem negotia, quæ a gentibus peraguntur, si considerantur intuitu *securitatis publicæ*, & sic *intra ciuitatem*, ad *publica negotia* suo modo

maneant in ſtatu naturali, & ſic omnes *reſpectus ciuiles* inter eas ceſſent.

§. XII. Cauendum præterea, ne facta *publica*, quatenus *occultis* opponuntur, (r) cum actionibus publicis, priuatis oppoſitis, confundamus, nam hoc ſenſu etiam *priuata* negotia aliquando *publica* dicuntur.

§. XIII.

modo referri debeant, ſed hæc conſideratio tantum eſt intra pomœria reipublicæ, cum in conſideratione ad aliam gentem potius ex *iure libertatis* profluxerint. Imo ſi vel maxime gens alia incurrit ad ſtatus alterius gentis confirmationem, i. ad contundendos vel exſtirpandos rebelles, tamen ne ſic quidem *publicum* hoc negotium dici poſſet, quia itidem hoc facit, non tanquam princeps alterius reipublicæ, cui cura regiminis eſſet commiſſa, ſed vel ex fœdere præcedente, alioue pacto. Quod ideo notandum eſt, *ne actiones gentium* temere trahantur ad *ius publicum vniuerſale*, quamvis GROTIVM promiſcue hæc inter ſe miſcuiſſe certum ſit.

(r) Hoc ſenſu etiam *priuatæ* actiones poſſunt dici *publicæ*, h. e. notoriæ, quæ non ſunt factæ remotis arbitris. Vnde natæ ſunt locutiones: inter priuatos contrahi *ſponſalia publica*, *publicam exerceri tabernam*, cauponam, *publicas officinas* haberi: vulgatum eſt, *in publicum prodire*, *publici iuris librum facere*, *in publico vendere*, *publicare teſtamentum* &c. Alio ſenſu etiam res pluribus communes *publicæ* dici ſolent. Sic in *vſu publico* aqua dicitur eſſe, *l. 2. de fluminibus*. Imo & quædam, quæ publicam autoritatem h. e. manifeſtam & indubiam habent, publica dici ſolent, vt inſtrumenta *publica* &c. quæ tamen omnia a publicis negotiis hactenus deſcriptis diſcernuntur.

§. XIII. Sicuti omnia negotia hominum legibus naturæ, pacem inculcantibus, diriguntur, ita æque dicendum est de negotiis in republica, tum priuatis, tum publicis, (s) atque adeo ius naturæ est vel *publicum*, vel *priuatum*. *Illud* dicitur, quod statum publicum, in quavis ciuitate; *hoc* vero quod negotia priuata hominum inter se dirigit.

§. XIV. De iure *priuato* res clara est. Sed quoad leges publicas quidam dubitarunt, (I.) dum imperantem legibus naturalibus quoad subditos absoluerunt, & omnimodam ei libertatem adscripserunt, (t) quo ipso reuera exlex iudi-

(s) Iam ante suppositum est, ius naturæ non amittere vim suam, quicunque status statui generalissimo humanitatis superaddatur; nam manet hic semper fundamentum idem, cum exui vel diuelli *vinculum humani generis* non possit, ne quidem per *subiectionem*, & imperans maneat *homo*, atque sic ex *vinculo humanitatis* etiam subditis obligatus sit. Præterea omnis ciuitas consistit in arctiori quodam vinculo *imperantis* & *parentium*, ex quo varia singulorum officia diriguntur. Iam si abstrahamus a legibus positiuis humanis, non est alia lex, quæ dirigere possit illa officia, nisi lex naturæ. Neque mutatur ius naturæ, sed quia ita *negotia* mutantur, nouæ conclusiones inde emergunt, cum duplex negotiorum respectus in ciuitatibus occurrat.

(t) Quod si huic sententiæ aduocatus dandus est, subtiliorem vix inuenire possum, quam ipsum HOBBESIVM, qui *c. 5. de ciue*, huic sententiæ fauet. Subditis enim *simplicem & absolutam* inculcat *obedientiam*, quæcunque etiam præceperit imperans; hunc vero potestatem

tem seu ius absolutum habere contendit: respectu eius nemini proprium quicquam esse: hoc cuique proprium esse, qui sibi retinere potest per leges & potentiam eius, cui summum imperium delatum. *c. 6. §. 15.* Præuidit iam HOBBESIVS obiectionem, quam post *§. 13. in notis* subiicit, scil. ciuium conditionem ita miseram esse, *sic enim cogitant*, inquit, *rapiet, spoliabit, occidet, & tantum non spoliatum & occisum se quisque putet.* Quid vero ad hæc HOBBESIVS? respondet, *iure* quidem eum id facere, sed non *iuste*, i. e. *non sine violatione legum naturalium & iniuria in DEum, deinde nec principem id facere præsumi, cum sibi id non bonum videatur.* Verum ita ius principi tribuit, quod contra leges naturæ est, cum tamen supra dictum, omne ius esse coercendum *intra limites obligationis ad pacem humani generis*, imo nemini ius competere posse contra legis dispositionem, cum ad hoc tantum quilibet ius habeat, quod leges non prohibuerunt. Vno verbo, dum principi *ius absolutissimum* indulget, tollit *vinculum humani generis*, & sic in effectu *ius naturæ publicum*, actiones principum regens, quoad maximam partem negat, vel tale substituit, quod in mera *violentia, potentia, & crudelitate* consistit. At vero ita frustra coiuissent homines in societates ciuiles, cum *pacis & tranquillitatis studium* homines ex propria eius sententia induxerit, vt in ciuitates coalescerent, & tranquillitas in eo consistat, vt secure ab omni violentia externa viuere possint. Hæc minime obtinetur, si *ius publicum vniuersale* negamus. Si dicis: *atqui principes tamen ita viuunt, nec est, qui eis dicere possit, cur ita facitis? & sic saltem respectu subditorum, qui illis resistere nequeunt, ius habebunt, tale quid faciendi, quibus iniuria non infertur, licet quando princeps contra officium egerit, Deum vtique offendat.* Ast non quid fiat, sed quid fieri debebat, respiciendum, & ingenui Doctoris est, non ex factis ius metiri, sed

facta

iudicatur. Quicunque enim liberrime pro lubitu agere potest, nullis legum vinculis tenetur. Sed tales principem extra statum humanitatis constituunt, imo finem ciuitatum, qui in pace eo securius colenda, & per imperantes subditis præstanda consistere debebat, euertunt, cum potentiorem vbique hostem in principe habeant, cui resistere nequeunt.

§. XV. Iam vero leges naturæ quoque *officium imperantium & parentium* determinant, & pacem, tranquillitatemque subditorum imperantibus inculcant, cum subditi adhuc maneant homines, & vinculum humanitatis inter eosdem saluum sit, quod per respubl. magis confirmari, quam tolli debet.

§. XVI. Neque obstat, quod subditi eo ipso renunciauerint libertati suæ naturali; nam non potuere propterea imperantem absoluere ab obli-

---

facta principum secundum *ius* ponderare. Qui docet, non debet principi sub prætextu *iuris* illa attribuere, quæ sunt *violentiæ*, non *iuris* effectus. Aliud est, *doctorem agere*; aliud *describere*, *quomodo principes quandoque agant*. Hi *facta mera* recensent, illi, an iuste omnia acta sint, ostendunt. Subinde falsa quoque est consequentia: *subditi non possunt resistere principi, ergo non potest iniuriam subditis inferre;* nam licet subditi iuri resistendi renuntiauerint, non tamen potuerunt principem absoluere a *vinculo naturali*, propter quod subditis manet obligatus. Dum itaque contra hanc obligationem agit, *iniuriam* subditis infert. In eundem censum quoque referri debet ADRIANVS HOVTVYN *in politica generali*, vbi per aria

obligatione, qua erga homines alios lege naturæ adstringitur (u).

§. XVII.

varia capita absolutissimam adscribit potestatem imperanti, tum in *profanis*, tum *sacris*, & quidem quoad hæc fere conspirat cum HOBBESIO, ne dicam, quod eum superet. Constituit eundem legum diuinarum & naturalium interpretem, & quod fidei articulos determinare queat. Quamuis enim in §. 92. potestatem principis subiiciat legibus diuinis & naturalibus, tamen cum statim addat, utrum aliquid sit iuris naturæ vel diuini, vel eidem conueniat, vel repugnet? ipsum per legis interpretationem iudicare, tollit omnem eo ipso obligationem, & restrictionem potestatis soluit, cum omnia scita iuris naturæ interpretatione sua peruertere possit.

(u) Supra iam monitum, ius naturæ quatenus *libertatem naturæ* denotat, diuersum esse a lege naturæ, quatenus *obligationem ad pacem in vtilitatem totius humani generis* introductam denotat; illud esse renunciabile, non vero hoc. Hoc si applicetur ad ciuitates, certum est, renunciasse subditos *libertati naturali* in pluribus casibus, vel saltem imperanti ius dedisse, vt possit de *libertate ciuium* disponere, in vtilitatem reipubl., adeoque soli imperanti adhuc saluum & illibatum esse *plenarium ius libertatis naturalis*. Verum sicuti hoc in *statu naturali* coercendum est intra limites obligationis ad pacem, ita multo magis in *statu ciuili*. Hoc posito *ius publicum vniuersale* ostendere debet, quousque iura imperantis se extendant, & in quantum subditis imperans adhuc sit obligatus. Si obiiciant; *atqui præcepta iuris naturæ quoad subditos principem non obligant externe;* regero, hoc contingere non ob naturam actionum, & ita non *per se* sed *per accidens*. Scil. *obligatio externa* deficere potest, tribus ex causis: (1.) propter naturam actionis & sic per se, (2.) pro-

§. XVII. Leuius dubium aſt, quod aliqui mouent, iure naturæ non eſſe respubl. introductas & ſic easdem non poſſe regulari ſecundum ius naturæ; nam dominia non ſunt introducta iure naturæ, vel ſaltim ſecundum hoc ius incognita & tamen regulantur ſecundum ius naturæ (x).

§. XVIII.

propter defectum potentiæ ad ius ſuum perſequendum. Sic in ſtatu etiam naturali quilibet externe etiam obligatur ad rem meam ablatam mihi reſtituendam, licet alter ob defectum potentiæ alterum cogere non poſſit, ad quod tamen ius habebat. Denique (3.) propter renuntiationem *iuris reſiſtendi*, quod alias in ſtatu naturali obtinuit, pacis communis gratia: vt tamen alterum a vinculo ſuo abſoluere noluerint. Hic itaque obligatio adfuit externa, ſed ex *accidenti* vim amittit *propter ſubiectionem*, quæ *renuntiationem iuris cogendi* in ſe continet, quo ipſo tamen præcepta iuris naturalis non tolluntur, neque a iure naturali ſeparanda ſunt, quæ vtique ſeparari deberent, ſi *ſemper* in *omni caſu* & in *omni ſubiecto*, imo & *quolibet ſtatu* tantum interne obligarent. Quamuis itaque ſubditi ius ſuum erga principem non poſſint exequi, in hoc tamen nunquam conſenſiſſe dicendi ſunt, vt princeps iuri naturali non ſit ſubiectus.

(x) Ius naturæ *generaliſſima* & *vniuerſaliſſima* principia tradit, i. e. neminem eſſe lædendum, ſuum cuique tribuendum; hæc vero talia ſunt, vt quolibet introducto ſtatu poſſint applicari, & fiant ſaltem nouæ concluſiones, (dum ſtatus nouus introducitur,) quæ antea erant incognitæ vel ſaltem applicari non potuere, principia autem maneant eadem, qualia a GROTIO vocantur *reductiue* iuris nat. vel *ex ſuppoſitione certi facti humani*. Sic ſeruitus itidem iuri naturæ eſt incognita, ſed

§. XVIII. Eiusdem farinæ dubium est, quod VNGEPAVER (y) *in exerc. Iustin. qu. 14.* affert, quasi ius publicum tantum sit collectum ex iure gentium & ciuili; nam supra iam ostensum, non recte opponi ius naturæ iuri gentium.

§. XIX.

sed postquam semel introducta, præscribit quoque lex naturæ dominis & seruis officia, quæ ante erant incognita. Sic ius naturæ dicit: *bona fide cum altero agendum.* Inde quoad emtionem, venditionem, semel introductam, concludo: *Ergo in emtione debet abesse dolus in re vendenda, res propria alicui vendenda, vitiosa res alteri non tradenda, onera alteri indicanda, si quæ rei cohæreant, cauendum, ne alter in pretio lædatur. &c.*

(y) Probat VNGEPAVERVS suam sententiam ita: (1) Magistratus autoritas & veneratio sunt *iuris publici l. 1. §. 2. de I. & I.* sed Magistratus constitutio attribuitur iuri gentium, *l. 5. de I. & I.* (2) ius belli inferendi est iuris publici. *l. 24. de capt. & postlim. rev.* Ex iure autem gentium introducta sunt bella. *c. l. 5.* (3) Conuentiones, quæ per pacem fiunt, dicuntur iuris esse publici. *l. 5. §. 2. de pact.* sed illæ conuentiones, quibus pax finitur, sunt iuris gentium. Denique (4) ius legationum mittendarum publici iuris est, & tamen iuri gentium adscribitur. *l. 5. de legat.* Enim vero statim hic monendum est, VNGEPAVERVM illa, quæ *iuris gentium & publici* sunt, male probare ex iure Romano. Deinde non sequitur: *introductio* horum negotiorum dependet ex iure gentium, ergo semel introductæ non regulantur secundum ius naturæ. Nam & regna in *c. l. 5.* introducta esse a iure gentium dicuntur, vt tamen semel introducta dirigantur iure naturæ. Vlterius hi actus iuri naturæ, quatenus *facultatem liberam & legiti-*

§. XIX. Nec plus ponderis habent WESEMBECII argumenta, *ad tit. de I. & I.* allata, quod scilicet (1) ius publicum non ad *æquum & bonum*, sed ad *statum Reipublicæ*, & quid huic *vtile* sit, respiciat

gitimam denotat, itidem adscribi possunt, eoque magis, quod sint medium conseruandi vel reducendi pacem inter homines, adeoque *ius gentium* male hic opponitur iuri naturæ. Addit vero nouum argumentum, ad quod eadem regeri possunt. Dicit: *quod ius publicum ex iure naturali collectum non sit, inde videtur constare, quia neque sacra neque sacerdotes, neque magistratus, in quibus tribus ius illud dicitur constare, d. l. 1. §. 5. de I. & I. iuri naturæ adscribi possunt; Non sacra*, pergit, *quia horum nomine nihil aliud quam ceremoniæ ad religionis cultum pertinentes intelliguntur. Præterea vbi nulla sacra, ibi etiam sunt nulli sacrorum dispensatores seu ministri i. e. sacerdotes. Denique magistratus iure gentium creatos esse constat. c. l. 5.* Non mirandum, ICtum tam leuia in medium protulisse argumenta, cum ex omnibus circumstantiis constet, VNGEPAVERVM principiis moralibus non admodum tinctum fuisse. Ius *sacrorum* quidem non est ex lege præceptiua iuris naturæ, quod concedo; sed postquam ceremoniæ & cultus externus semel introductus, ex iure naturæ quoque dependet, quid Principi circa illum liceat, nec ne? qualem habitum religio ad rempublicam habeat? Sic vlterius, sacerdotibus introductis, ius naturæ quoque circa eosdem disponit, eorum officium circumscribit, quod & ad magistratus applicari potest, vt non debuisset VNGEPAVERVS ad leges Romanas prouocare. Non nego quidem in *alleg. tx.* iuris publici particularis hæc tria capita *sacrorum, sacerdotum & magistratuum* dici; sed eo ipso non negatur abstrahendo a iure Romano, hæc non posse generaliter circumscribi ex

iure

ſpiciat (z), (2) quod tempore IVSTINIANI ius vetus publicum iam abrogatum fuerit, (a) quibus argumentis ſatisfecit HAHNIVS *in Not. ad eund.*

§. XX. Sic & facile reſponderi poteſt ad rationem BICCII *in præloquio rerum quotid. n. 32.* quod ius publicum vniuerſum ad ſtatum certæ ciuitatis ſpectet, eiusque proprium, adeoque nulla ex parte collectum ſit ex præceptis naturalibus: (b) nam oppido falſum eſt, quod vniver-

iure naturæ. Sacra Romanorum dirigebantur *iure publico particulari*, quia publice recepti erant Dei, & cultus: publice erant conſtituti ſacerdotes, & tota Magiſtratuum diuiſio ac ratio ex particulari iure dependebat vid. LYCLAMA *lib. 7. membr. Eclog. 41.* Sed hæc non ſunt in quæſtione; illud enim quæritur: annon præterea aliquid naturale illis applicari poſſit?

(z) Hoc argumentum falſiſſimum eſt, quo ipſo oſtendit auctor, ſe non diſcernere potuiſſe regulas *iuſti & prudentiæ ciuilis*. Vtræque hic applicari poſſunt, ſed in quæſtionibus iuris publici magis reſpicimus ad regulas *iuſti & æqui*, quam *vtilis*.

(a) Hoc argumentum reſpicit *poſitiua* iura, quæ mutantur in republica, ſed non *naturalia*. Bene MAVRITIVS *de princip. iur. publ. c. 3. §. 7.* inquit: *quando euenit mutatio, ea non fit circa eas leges, quæ ex naturali ratione deſcendunt, ſed circa alias, quæ ex hominum poſitione, haud ſecus ac ius ciuile priuatum etiam mutatur, quamuis & illud collectum ſit ex iure naturæ.*

(b) Recenſuit hoc argumentum quoque ERICVS MAVRITIVS *de princip. iur. publ. Germ. c. 3. §. 3. & 4.* & hoc ita refellit, quod *ius publicum vniuerſale* duo deno-

versum ius publicum alicui reipublicæ proprium sit, cum, quæ iuri vniuersali *superaddita* sunt, in horum classem tantum pertineant.

§. XXI. Adhuc alii prouocant ad Imperatorem, quod (c) in *§. vlt. I. de I. & I.* ille tantum *ius*

tet (1) *complexum omnium legum publicarum* simul in vna massa sumtarum: (2) *leges separatim & seorsim consideratas.* Si in priori sensu accipitur *vniuersale ius publicum*, maior propositio est neganda, quia non sequitur, quando leges omnes simul sumptæ in vno complexu applicari nequeunt ad alium statum, quod ideo non possint dici collectæ ex præceptis naturalibus, vel quod in illo *legum publicarum* complexu non possint plures leges concurrere, quæ ex iure publico vniuersali desumptæ sunt. Si autem per *ius publicum vniuersale* leges quoque singulæ intelligantur, hoc sensu, quod *singulæ leges* in iure publico ad statum peculiarem reipublicæ spectent, tunc minor neganda erit, nam in omni republica plures occurrunt leges, quæ ad omnem possunt applicari statum publicum. Huc quoque spectat VITRIARII *in instit. iur. publici lib. I. tit. 2. §. 1.* responsio per instantiam, quod idem quoque asseri de iure priuato, non tamen inde concludi possit, illud non esse collectum ex iure naturæ & gentium.

(c) Quod Imperator hic non loquatur exclusiue, etiam obseruauit BACHOV. *in comment. in prim. part. l. 1. §. 2.* Verba eius sunt hæc: *Equidem ex hoc loco id non potest solide colligi, cum in promptu sit dicere, ideo ius priuatum ita distributum, tum quod in iure priuato hæc res esset manifestior, tum quod Vlpiano forte tantum de iure priuato tractare propositum esset, cum ius vetus publicum magna ex parte esset sublatum; Ceteroquin publico quoque iuri hæc diuisio non inepte accommodatur.* Idem quoque confirmat SAMVEL

ius priuatum collectum esse ex principiis iuris naturalis & gent. & ciuilibus, non item ius *publicum* asserat. Sed hanc controversiam autoritate IVSTINIANI definire non possumus, & praeterea falsum, Imperatorem hic exclusiue loqui.

§. XXII. Denique nuperrime ICtus quidam non incelebris(d) de nouo existentiam iuris publici

MVHL RACHEL *introduct. in ius publ c. 2.* inquiens: *Quod enim ICtus ait, ius i. e. systema iuris Romani collectum esse partim ex iure gentium, partim ciuili i. e. ciuitatis alicuius proprio l. 1. §. 2. de I. & I. & §. vlt. eod. idem quoque de iuris publici disciplina in sua latitudine considerata dici potest.* Necessitatem huius praestantissimae doctrinae idem *l. 6. p. 28. seq.* his circumscribit verbis: *Quin in examinandis & decidendis controuersiis publicis nullius iuris maior usus vel autoritas est, quam naturalis. Ideo saltem non minori assiduitate & studio illud, quam ius priuatum, excolendum esset. Quo enim magis quisquam in illo profecerit, hoc ad publicas priuatasque causas recte diiudicandas iuris publici vsum aptior erit, vt magna laude digni sint illi principes, qui etiam ius naturae in suis Academiis doceri instituerunt.* Conf. B. SCHILTER. *de natura & orig. iuris publ. §. 4.* Praeterea ponamus, Imperatorem loqui *exclusiue*, quid inde? an Imperatoris decisio in rebus, quae ad rationem spectant, aliquid momenti habet? Quid si Imperator assereret, nec ius priuatum esse collectum ex iure naturae, an proinde ei esset credendum? In his & similibus quaestionibus non agit Imperator *legislatorem*, sed *doctorem* & in his *autoritatem authenticam* non habet.

(d) Intelligo IOHANNEM GRÖNINGIVM, qui edidit

bibliothecam iuris gentium Europæam; in cuius discursu præliminari sequentia hac de re habet: *Loco iuris gentium autem Cl.* HERTIVS *secutus* VLRIC. HVBERVM, *ius publicum vniuersale substituere videtur: Quod sequentem in modum a Politica scientia & iure publico particulari distinguit* (1) *A politica inde differre censet, quod in hac iuris publici scientia inveniantur, quæ non ad ciuitates, qua singulas, sed qua vniuersas, pertinent.* (2) *A iure publico particulari autem, quia* (a) *hoc in singulis populis variat: vniuersale autem ad ciuitates omnes se extendat.* (b) *Hoc ex dictaminibus iuris naturalis deduci, illud voluntario, eoque scripto vel non scripto iure constare.* (c) *Vniuersale semper vnum ac idem esse, particulare vero in vna ciuitate pro reipublicæ statu semper mutari. Verum quemadmodum iam in bibl. I. Gent. exot. cap. 1. n. 24. existentiam iuris publici vniuersalis negaui, ita ne quidem nunc apparet, cur sententiam mutem, vel entia præter necessitatem multiplicanda suadeam. Mihi potius videtur ius publicum, quod dicitur vniuersale, quatenus iustum ciuitatis magnæ, seu omnium rerumpublicarum respicit, citra vllam legem promulgatam, ad ius naturæ & gentium spectare. Quatenus vero vtilitatem atque vtilia a noxiis discernendi rationes considerat, ad Politicam vel generalem vel specialem pertinere. Nam vt scientia quædam specialis atque distincta a reliquis statui queat, necesse est, vt eiusdem demonstrentur propria & domestica principia: his autem ius publicum vniuersale subnixum non est; nam quod ipse Dn.* HERTIVS *non diffitetur, illud ex dictaminibus iuris naturalis deducendum esse, indeque, si orirentur controuersiæ circa iura belli, pacis & fœderum, (circa eiusmodi enim publicos actus ius publicum vniuersale imprimis versari dicitur) non aliunde quam ex iure naturæ publicarum controuersiarum decisio petenda esset. Verum in liquidis haud opus est verbis: res ipsa loquitur, non ius sed subiectum saltem in istis casibus mutari,*

blici vniuersalis negare ausus est, cuius argumentis tamen ex hactenus dictis satisfieri potest, &

tari, neque ius nouum induci, sed adesse modo hic applicationem iuris ad factum. Ius naturæ & gentium, tanquam ius vniuersalissimum, vsum præstat in iure ciuili, tam publico quam priuato, propriis principiis insuper subnixo. Verum exinde ius naturale non fit ciuile publicum vel priuatum: seu haud naturam ciuilis iuris induit, sed manet ius naturale & gentium, quasi per retrotractionem. Et quemadmodum ius ciuile priuatum Romanorum haud inde universale fit, quia interpretationem quandoque ex legibus naturalibus accipit, pari quoque ratione ius publicum aliquod vniuersale inde haud constituitur, quia controuersiæ publicæ ex dictaminibus iuris naturalis deducendæ. Fidem datam atque pacta fœdere solenni sancita seruanda esse ius naturæ iubet: quodsi de istis pactorum verbis, eorumque sensu inter summas potestates controuertatur, quæro, ex quo iure istæ controuersiæ decidantur, an ex iure publico vniuersali, annon potius ex iure naturæ & gentium? posterius, vt puto, nemo in dubium facile vocabit. Quod si sit, parum ad naturam iuris refert, an persona naturalis vel moralis subsidio iuris indigeat; frustra quoque arguitur, quasi ius publicum particulare solum voluntario iure constet; nam regitur etiam iure naturali eiusque principiis nititur, quod ni fallor iam dudum demonstrauit Ill. MAVRITIVS dissert. de principiis iur. publ. indeque exspecto, vt quisquam iuris publici vniuersalis propria principia demonstret, & tum mutabo sententiam, aut si ista ostendi nequeant, neque noua rerum vocabula citra necessitatem inducenda erunt, sed potius ea, quæ iuris publici vniuersalis dicuntur, sedibus suis restituenda, nempe politicæ prudentiæ & iuri gentium communi, quæ iuris gentium atque politicæ doctrinæ sunt.

& iam satis abundeque factum ab illustri HERTIO ICto Giessensi (e).

CAP. III.

DE

Differentiis iuris publici vniuersalis a iure gentium, politica, notitia singularis reip. & iure publico particulari.

§. I.

IUs Publicum vniuersale *systematice* considera-

(e) Disputat in *adducto loco* clariss. autor contra illustrem HERTIVM, illustre iuris publici vniuersalis lumen, Quemadmodum vero ipse iam ad argumenta adducta respondit in *pecul. epistola ad amicum iustas continente vindicias aduersus nuperum bibliothecæ iuris gentium Europææ editorem;* ita multa refutatione iam quidem supersedere potero. Illud tamen vel binis verbis monere sufficiet (I.) clariss. autorem eo ipso, dum *ius gentium* a *iure naturæ* distinguit, illas ipsas obiectiones incurrere, quas contra *ius publicum vniuersale* struxit. Cum enim *ius naturæ* sit *vniuersale* & sic ad omnium hominum actiones applicari possit, non apparet, cur pro *diuersitate obiecti* non possit diuersam denominationem sortiri, & *docendi causa*, inter se doctrinæ quædam distingui, licet alias nihil impediat, quo minus etiam in vno complexu ab aliis tradi possint. Methodus arbitraria est. Hinc factum, vt in denominatione simplici *iuris naturæ* subsistamus, si hominum singulorum, quatenus absolute considerantur, non habito respectu ad rempubl., negotia secundum leges naturales examinemus; quod si vero

si vero eadem principia *ad integras gentes* inter se agentes & controuertentes applicemus, *iuris gentium* denominationem accipit, vti suo loco demonstratum est. Et denique si principia iuris naturæ ad *statum reipublicæ* eiusque *ordinem* applicare intendimus, hanc partem *iuris publici vniuersalis* nomine insignire solemus. Vtrobique idem *ius naturæ*, sed quod propter diuersum obiectum recte distingui potest. Dum itaque clariss. autor *ius gentium* a *iure naturæ* separare voluit, concedat necesse est, *ius publicum vniuersale* ita separatim quoque tractari posse. Atque ex his (II.) nunc patet, non recte *ius gentium & ius publicum vniuersale* propter diuersos respectus ab eo confundi, quamuis enim ex vno principio fluant, singula tamen suum peculiarem statum supponunt, secundum quem ius naturæ quoque variat; alia enim est ratio iuris in statu naturali inter gentes, & alia ratio iuris in statu reipublicæ, vbi plane diuersissimæ conclusiones deprehenduntur, vt in speciali parte ostendendum erit. (III.) Præterea illud quoque animaduerto, clar. Autorem adhuc stare a partibus politicorum antiquorum, qui loco genuinæ politicæ prudentiæ, vel quæstiones *iuris gentium*, vel *iuris publici vniuersalis* tradiderunt, veram autem prudentiam politicam neglexerunt, quem defectum egregie suppleuit Illustr. HERTIVS *in elem. prud. politicæ*, simulque ab alienis in illa disciplina abstinuit. Denique (IV.) id potissimum vrget, deficere hic fundamentum proprium, seu *principia* huic disciplinæ *propria*, quæ tamen non adeo longe petenda sunt, si tantum conditionem *status ciuilis* paulo penitius intuebitur, & diuersitatem negotiorum *publicorum* & *priuatorum* examinabit, quemadmodum etiam infra aliquod *principium proprium* substituendum erit. vid. *cap. seq. §. 4.* Principium primum certe non mutatur, sicuti nec in iure gentium; at *nouus* ille *status* hominum, scilicet *ciuilis*, noua & peculiaria producit necessario iura, & quidem in tanta copia &

ratum est complexus (f) legum publicarum vniuer-

abundantia, vt non inepte illi faciant, qui hæc separatim tractant, & ostendunt, quod diuersi respectus iurium diuersitatem etiam postulent. Reuera itaque non videtur *existentiam huius disciplinæ* negare, sed tantum illud vnice agere, vt ostendat, non necesse esse, separata doctrina hanc iuris partem proponere. Vtut itaque in PVFENDORFFIO non reprehendimus, quod hanc partem simul in *tr. de iure nat. & gent.* complexus sit, ita nobis vitio verti non potest, quod separatim illam tractemus, & secundum propria eiusdem principia, statui ciuili accommodata, *actiones publicas* diiudicemus.

(f) Collectionem legum publicarum vniuersalium, non quamlibet, sed *congruam* & per modum *artis* exhibitam, & *conueniente methodo* excultam requiro. Neque enim huc referri potest collectio, in qua sparsim tantum leges sunt digestæ, vti in *iure publico particulari* fasciculi harum legum plures extant. Nam præterea & sensus legum genuinus eruendus, & applicandi methodus tradenda; leges enim non ex *verbis* solum iudicandæ, sed ex *mente*. Obiectum huius prudentiæ iuris sunt *ipsæ leges vniuersales*, tum recte *interpretandæ* tum *applicandæ*; legum autem ipsarum publicarum obiectum est *status publicus generatim consideratus*, quatenus quæritur, quid *iustum* vel *iniustum* sit. Annon vero & negotia cum exteris peragenda hic simul obiectum legum publicarum constituunt, veluti belli, pacis, fœderum? Negat hoc Dn. HERTIVS *de iurispr. vniuers. sect. 2. §. 9.* quoniam hæ ex alia iuris naturæ parte petenda. Quod concedi potest, quatenus negotia hæc *absolute* spectantur, prout intercedunt inter liberas respubl.; interim quia simul respectum *ad ciuitatem* inuoluunt, dum ad securitatem ciuitatis debent esse directa, suo modo quoque huc

niuersalium conueniente methodo adornatus, sensum earundem genuinum, applicationem prudentem, & quæ huc spectant, exhibens.

§. II. Præterea vero sumitur etiam *habitualiter*, designans habitum (g) leges publicas vniuersales recte intelligendi & prudenter ad negotia publica applicandi, tranquillitatis & pacis publicæ gratia.

§. III.

huc trahi posse videntur, vt tamen iuxta monitum Illustr. HERTII hi diuersi respectus non confundantur.

(g) Cognitio legum harum quidem omnibus hominibus inest, iisque quasi *connata* videtur, ast hoc de *principiis primis* & *communibus* est intelligendum, imo hæc *cognitio* est admodum *rudis* propter naturæ depravationem. Quodsi vero hæc cognitio per *manuductionem* & diligentem meditationem excolitur, oritur inde in mente *habitus*, leges hasce innatas eo facilius & certius cognoscendi, remotioresque conclusiones, quæ ex primis principiis oriuntur, solide diiudicandi. Vnde omnes homines quidem aliquam scientiam & cognitionem harum legum habent, sed plerumque *rudem* & *minus excultam*, dum parum sibi attendunt, & veritatem non ex se, sed aliunde extra se addiscere volunt; *habitum* autem demum illi possident, qui *excultam cognitionem* possident cum *promtitudine*, in quauis materia illas applicandi. Consistit vero ille habitus in *sensu* accurato legum & *vsu* seu praxi. Non nudæ *scientiæ* gratia, sed inprimis propter *vsum* iura nata sunt. Qui itaque hoc habitu instructus est, dicitur *iuris consultus*. Hodie quidem ex pessimo quodam errore obtinere videtur, vt ICtos fere vnice ex *solida legum Romanarum cognitione* æstimemus, quia ab antiquo creditum fuit, ex hoc iure omnem legum scientiam esse

§. III. Sensus seu *cognitio* (h) harum legum vniuersalium per demonstrationem certam & indubiam habetur, & sic per argumenta a *ratione* desumta expeditur.

§. IV.

hauriendam, verum sicuti in hoc sensu nemini ICti nomen denegamus, ita quoque qui harum legum prudentia instructi sunt, ICti eo magis dici possunt, vel saltem *iurispublici vniuersalis consulti*, cum ita aptiores reddantur, vt feliciores in *iure positiuo* faciant progressus.

(h) Circa cognitionem legum naturalium hæc capita perlustranda sunt: (I) An detur aliqua *demonstratio* a priori in hac disciplina? (2) An vtilis sit, cum iam ius naturæ per se notum sit? Prius membrum, *an detur aliqua demonstratio in hac disciplina*, negandum videtur ex argumentis, quæ ICtus Regiomontanus celeberrimus THEOD. PAVLI *in tr. de veris iuris & iurispr. principiis p. 2. q. 11.* adducit: Vrget (I) quod tot sint eruditorum dissensus circa primum principium, & quod Dd. dum demonstrare ius naturæ voluerunt, eius certitudinem amiserint. (II) quod plerique non *veritatis* cupidine ducti ius naturæ tradiderint, sed magis *ostentationis* gratia, & sic rationem iuris naturæ quæsiuerint, vbi ius omni ratiocinio longe est euidentius, vel vbi id, quod operose probare satagunt, a nemine, qui sanæ mentis est, in dubium vocari possit. (III) Quod quæstiones iuris huius non sint disputabiles, adeoque, qui easdem in dubium vocat, non *ratione* sed *pœna* indigeat. (IV) Denique addit, tandem esse subsistendum in aliquo principio, ceu vltimo demonstrationis termino. Verum quod pace viri eruditissimi dixerim, subdubito, an ex his rationibus possit concludi, non dari in hac disciplina demonstrationem. Primum argumentum enim facile resolui potest,

§. IV. Quemadmodum vero in omni demonstratione *principium* aliquod *fundamentale* constituendum, ex quo omnes reliquæ conclusiones prono alueo fluere debent, ita in iure publico vniuersali itidem tale principium quærendum, quod summatim in eo consistit: *agenda esse ea, sine quibus pax & tranquillitas specialis toti-*

est, si modo attendamus, de quonam dissentiant Dd. scil. de *primo aliquo & fundamentali principio*. Iam vero antea supposui, reuera plerosque non dissentire, sed conceptus suos mentis tantum paulo aliter efferre, dum alii supponunt *socialitatem*, alii *amorem*, alii *amicitiam*, alii *pacem* &c. sed hi omnes in effectu consentiunt, & quilibet tantum studet aptiori modo doctrinam hanc connectere. Deinde ponamus, adesse litem de primo principio, vti inter quosdam est, inde tamen non sequitur, plane huius disciplinæ non dari demonstrationem, sed saltem, *caute* circa hanc procedendum, ne amittatur. Veritas sine dubio & certitudo optima est in sacris litteris, quam tamen tot controuers. Theologorum non euertunt. Alterum argumentum procedit quidem in primis iuris naturæ principiis, de quorum veritate satis constat, & hæc demonstratione non indigent, quatenus non vocantur in dubium. Verum (a) demonstratio non suscipitur propter *leuissima & notissima iuris naturæ præcepta*, sed propter *conclusiones remotiores*, quæ non æque cuiuis patent, vti notissima principia. (b) Imo & leuissima principia licet veritatem in se habeant, non carent controuersiis, quas homines male sani mouerunt, ad quos contundendos demonstratione opus est. Quis dubiis ab HOBBESIO & SPINOSA motis absque demonstratione respondebit? Tertium argumentum inter eruditos merito proferri non

totius corporis ciuilis conseruari & vnio ciuilis continueri non potest (i).

§. V. Applicatio legum publicarum ante omnia

non debebat, cum dubia non pœnis sed ratione sint retundenda. Quartum facilius admitti potest, cum in demonstrationibus non fiat processus in infinitum vltra propositionem fundamentalem, sed in hac subsistendum. Cum enim intellectus noster sit finitus, non potest quis in demonstrationibus adscendere in infinitum, sed necesse est, vt aliquando subsistat; atque sic tamen nihilominus manet demonstratio. Alterum caput *de vtilitate demonstrationis* quod concernit, ex hactenus dictis apparet, absque hac quidem aliqua principia iam nota esse, cum sint cordibus hominum inscripta; sed in *cap.* 1. iam supposui, hominem esse corruptum quoad omnes facultates, vt sæpe sibi non conscius, sed quasi ex somno excitandus sit; hinc addidi, *manuductionem sapientum requiri*, per quam norma cordibus inscripta excitetur, & homo ad sensus internos intra se reducatur. Nulla melior autem manuductio dari potest, quam talis, per quam veritas rerum alicui ob oculum ponitur, id quod fit in *demonstratione*.

[i] Fluit hoc principium vniuersale ex ipsa *indole societatis ciuilis*, & *fine omnium verumpubl.*, ex quo in moralibus *ratio formalis* quæri solet. Sunt cœtus ciuiles inprimis propter *securitatem publicam* instituendæ ex ordinatione etiam ipsius DEI. In origine prima quidem ciuitatum vitium aliquod subesse potest; attamen postquam cœtus ciuilis semel constitutus est, & extra illum pax, securitas & tranquillitas commode haberi nequit, rectius autem mediante imperio obtinetur, & ita actiones rerumpubl. huc inprimis tendere debent, non alia potuit substitui regula, quam quæ in ipsa thesi proposita est. Est hæc ipsa subordinata principio *iu-*

ris

ris naturalis in genere considerati, de quo in *c. 1.* actum, quod ex speciali statu hominum peculiares suas consequitur proprietates, quæ *extra statum ciuilem* cessabant. Hoc principium dirigit iura *imperantium* & obligationem *subditorum*, imo & officium boni principis instruit, & cum ex natura & fine cœtuum ciuilium fluat, non potest non esse *verum, euidens* & *adæquatum*. Instas: *atqui hoc non est principium proprium, sed illud ipsum vniuersale, quod in omni iure naturali pro fundamento ponendum est, atque adeo tantum simpliciter applicatum ad statum ciuilem.* Respondeo, est vtique hæc doctrina pars disciplinæ *iuris naturæ*, *generatim consideratæ*, atque adeo sub eius prima fundamentali propositione etiam contineri debet. Quatenus itaque hoc principium generale speciatim ad statum rerum publicarum applicatur, tunc magis naturam *conclusionis* induit, quod ex generali illo, *concordiam & pacem generis humani colendam esse*, fluit, & immediate deducitur, atque statui ciuili ita *peculiariter* applicatur, prout finis & ratio reipubl. id postulat. Nihil tamen impedit, quo minus *diuerso respectu* principium primum & fundamentalis propositio *secundum quid* dici possit, scilicet respectu illius doctrinæ, de qua *separatim* agitur, cui hoc principium proprium est, postquam *speciatim* ad *cœtus ciuiles* applicatur, & *negotiorum publicorum* expeditionibus *vnice* accommodatur. Sic eodem sensu principium iuris naturæ in genere considerati, *pacem esse seruandam*, recte assumitur pro primo principio in *iure naturali*, licet illud ipsum aliunde demonstrari queat, & hoc intuitu *conclusionis* vicem subire videatur, respectu *doctrinæ moralis in genere*, quæ *felicitatem hominis* pro fundamento habet, ex quo fluit, *pacem esse seruandam cum aliis hominibus*. Et hoc ipsum decemuiri non ignorasse videntur, dum etiam in legibus XII. Tabb. *fundamentalem legem publicam* in hoc posuerunt: *Salus populi suprema lex esto.*

(k) Ap-

mnia supponit notitiam (k) status publici & negotiorum publicorum.

§. VI. Præterea circa *applicationem* regulæ politicæ seu prudentiæ ciuilis (l) non sunt negligendæ, ne alias quis laborare videatur contra commodum ciuitatis, ad quod ius publicum tanquam ad centrum sese referre debet.

§. VII.

(k) Applicandum ius ad *facta*. Ergo vtriusque *scientia* requiritur, neque enim recte leges applicaueris, nisi facti notitiam accuratam habeas, hinc imperator definitioni Iurisprudentiæ inseruit *notitiam rerum humanarum & diuinarum*. Variant quippe negotia ex suis circumstantiis, quibus non recte perpensis, iniustitia in applicatione committitur. Adeoque ICto non deneganda inquisitio in *naturam* & *indolem negotiorum*, quibus ius applicandum: veluti *de sacris* disputaturo incumbit naturam sacrorum & negotiorum ecclesiasticorum antea perscrutari, cum alias definire nequeat, an & quatenus prædicatum *iusti* subiecto insit, nisi subiecti natura perpensa fuerit. In hac doctrina de iure publico vniuersali idem asserendum esse nemo negabit, adeoque *naturam imperiorum & nexus ciuilis* infra adhuc excutiendam existimaui, sicuti hactenus iam naturam actionum publicarum explicui. Fusius hac de re egi in *dissert. præliminari* ad PETRVM DE MARCA *de concord. sacerd. & imp.*

(l) Multa permissa sunt, sed non conducunt: multa secundum leges naturæ optime fieri possunt, sed si fiunt, detrimentum Reip. afferunt, vel tollunt illam vnionem Reip. *Prudentia* itaque summa in *applicatione* opus, adeoque ICtus, hac prudentia destitutus, magis est *rabula*, quam verus *ICtus*. Vnde apparet, quam amice *ICti* & *consiliarii* munus conspiret. Si in iure priuato

§. VII. Tandem quoque in applicatione ad particularia cuiuslibet reipubl. scita (m) respiciendum, quia vix vlla datur respubl. quæ solo hoc vniuersali iure contenta sit, sed plurima etiam legibus fundamentalibus sunt circumscripta (n).

§. VIII.

priuato regulæ prudentiæ non sunt negligendæ, multo minus ICtus illis carere potest in hac doctrina. Ex merito certe in iure priuato laudatur *iurisprudentia cautelaris*, cum ICti officium quoque sit cavere h. e. consilia suppeditare, qua ratione secure & absque damno illa, quæ iuris sunt, applicari debeant. Frustra iurisprudentia nomen *prudentiæ* obtineret, si *regulas prudentiæ* in *applicatione* iuris ICtus sequi non deberet. Et hoc sensu recte *prudentia* vocatur *ars vitæ* a CICERONE *lib. 5 de finib. c. 6.* cum hæc demum vitam & actiones hominum quascunque siue publicas siue priuatas instruat. Hinc est, quod dicitur, omnia subordinata esse saluti Reip.

(m) Sunt sui cuilibet Reip. mores, sunt leges, secundum quas regimen Reip. administrandum. Hæ libertati imperantium, quam alias habent, certos limites ponunt, quo *ius publicum vniuersale* non mutatur, sed *naturalis* restringitur *libertas*.

(n) Sunt hæ leges duplicis generis: *quædam* tantum illud confirmant, quod ius publicum vniuersale præscribit imperantibus, cuius generis capita etiam in capitulationibus Imperatorum nostrorum occurrunt vid. *art. 1. & 37. cap. Ios.* *Quædam* noui quid addunt, quo ipso ius summi Imperatoris, ex iure publ. vniuersali alias ei competens, restringitur, qualia sunt pleraque capita capitulationum. Quæ hic non sunt definita, manent sub regula huius iuris. Imo *iura ipsa* in quauis republica sunt fere *eadem*, adeoque horum natura ex *iure publi-*

co

§. VIII. Quamuis vero hæc tria, *notitia ſtatus reipubl.* ſingularis, *politica*, *ius publicum particulare* in applicatione huius diſciplinæ vſum habeant, non tamen cum hac ſunt confundenda, ſed adhuc diuerſa ab hac diſciplina ſunt (o).

§. IX. Sic *notitia ſingularis reipublicæ* oſtendit hiſtorice & eruit peculiarem nexum certæ alicuius ciuitatis, occupaturque circa perſpiciendas & enucleandas rationes, quibus hæc vel illa ciuitas adminiſtratur (p). Sed ius publicum tantum circa *leges* tum intelligendas tum applicandas verſatur.

§. X.

eo vniuerſali deſumenda: ſed *modus & exercitium* in legibus particularibus tantum ſolet circumſcribi, ne imperans vel *ſolus* exerceat, vel *omni tempore* vel *libere*, ſed *ſub certis modis* &c. Ipſa ergo *natura horum iurium* addiſcenda ex *iure publico vniuerſali; exercitium* vero horum iurium ex *particulari*. Ceterum quo *ſimplicior* populus, eo magis regnandi ratio petitur ex hoc iure. De Tartaris Præcopienſibus refert IOACH. PISTORIVS *lib. I. hiſtor. Polon. plenioris p. 58. quod regnandi artes nonniſi a naturali iudicio & vſu magiſtro habeant, ſimplicitate legum & fide pactorum multis aliis populis ſuperiores.*

(o) Logica, Metaphyſica & Politica aliæque diſciplinæ, in iure priuato vſum aliquem præſtant; ſed tamen non ſunt ipſius iuris priuati *pars eſſentialis*. Ius publicum particulare etiam pluribus *adminiculis* indiget aliunde deſumtis, v. c. iure *canonico, feudali, hiſtoria, politica & prudentia œconomica*. Quid mirum itaque, quod hæc quoque diſciplina alia adminicula in ſuos trahat vſus?

(p) Latius verſatur hæc *notitia*, quam *ius publicum*. Equidem hæc notitia itidem poteſt eſſe vel *generalis* vel

§. X. Subinde quoque præsens disciplina vnice iuris naturæ præcepta agnoscit; sed *notitia Reipublicæ* aliunde petenda, plurimaque eo nomi-

vel *specialis* seu singularis, vt *illa* nexum in genere ciuitatum, abstrahendo a rebuspublicis particularibus, sistat; sed ita a *politica seu prudentia ciuili* stricte dicta non distinguitur, quoniam huius officium est, *rerumpubl. faciem & constitutionem sistere. Singularis Reipublicæ notitia* circa hanc vel illam ciuitatem versatur, & particulares eius rationes, quibus administratur, refert. Vtraque disciplina occupatur circa idem obiectum, *ciuitatem* scilicet, sed *diuerso modo*. Ius publicum *vniuersale* quidem *sub ratione iusti*, seu quatenus ius naturæ statum publicum dirigit, adeoque tantum leges enucleat: *notitia* hæc *specialis* vero intimam ipsius ciuitatis in indiuiduo consideratæ *naturam & statum* enucleat, in vires eiusdem inquirit, defectus ac morbos non dissimulat, & sic quoque *ipsas leges particulares* publicas examinat, vtrum statui sint conformes, nec ne? originem omnium accurate inquirit, mutationes varias earumque causas exhibet, & quo euentu omnia in republica cesserint, docet. Breviter, hæc notitia non est mere *historica*, sed *erudita*, vt loquitur BOECLER *de notitia S. Rom. Imp. lib. I. c. 1. in f.* h. e. politica, quæ non est cuiusuis hominis, sed eorum, qui reipubl. constituendæ & tractandæ intellectum habent, & subacto iudicio præditi sunt, vt prætextus & colores a veris rerum causis separare possint. Conf. BOECLER. *diss. de notitia Reipubl.* Præclare ad hanc ipsam notitiam viam sternit HERTIVS *diss. de notit. singul. reip.* vbi omnia adminicula & media, ad talem notitiam perueniendi, erudite, pro more, suppeditat. Conf. CONRING, ad *Lamp. p. 3.*

nomine ex actis publicis, antiquis monumentis, (q) propriaque experientia sunt desumenda, exactoque iudicio ponderanda.

§. XI.

(q) Notitia rerumpubl. inprimis *historiam* pro fundamento habet. Quærendus est primus ortus Reipublicæ: inuestigenda sunt incrementa, decrementa, mutationes, structura eiusdem intima, subsidia, quibus nitatur, aliaque, ex quibus animus ciuili scientia subactus *solidam* aliquam *notitiam* colligere possit; hanc enim, vt & *ciuilem* præterea *scientiam* præsupponimus, ne alias iudicium aliquod obliquum ex antiquis monumentis feramus, cum sæpe contingat, vt rerum externarum specie incauti decipiantur. Talem plerarumque rerumpublicarum Europæ historiam, ad scopum prudentiæ ciuilis contexendam, susceperat CONRINGIVS, & priuatos intra parietes auditoribus suis tradiderat, quam deinceps insalutato autore, qui vltimam manum huic labori nondum addiderat, sub titulo *thesauri rerumpubl. quadripartiti* edidit OLDENBVRGER. Suscepit proinde HERTIVS consilium, vti promisit in dissert. *de notitia singul. Reipubl. §. 32.* de opere hoc recomponendo, & addendis, quæ desunt. Non parum etiam hanc notitiam promouent *memoriæ*, quas *memoires* vulgo vocant, quales plures exstant. v. c. *Memoires de Rochefort*, quæ concernunt ministerium Richelii & Mazerini, *Memoires de la Cour d' Angleterre par la Comtesse d' Aunois 2. vol. 1695. Memoires de Bellieure & de Sillery 2. vol. 1696. Memoires de Dupleſſis, Memoires de Schmede* par Chanut, *Memoires de Marechal de Bassompiere, Memoires de Bussy Rabutin* &c. Conferunt quoque huc plurimum relationes BOTERI, SANSOVINI, ENTIS, HONORII, BELLI &c. quæ ex instituto Venetorum natæ, quippe qui legatis suis in mandatis dare consueuerunt, vt, pendente legatione, omnia, quæ ad mores summorum imperan-

§. XI. Quo magis vero POLITICA cum hac disciplina confundi solet, (r) eo maior cura adhibenda, vt limites vtriusque disciplinæ exacte ponan-

perantium spectant, item administrorum & opes reipubl. scripto comprehenderent.

(r) Confusio harum disciplinarum diuersarum plerisque politicis solennis est, de quo etiam conqueritur HVBER *de iure ciuitat. l. 1. S. I. c. 1. §. 14.* vbi vnicum LIPSIVM excipit, quod nihil alieni admiscuerit. Neque BOECLERVS excipi potest, vti quidem putat HVBER. *cit. l.* nam & plura, quæ iuris sunt, immiscuit. Iam suo tempore GROTIVS *de I. B. & P. in proleg. §. 57.* hanc confusionem annotauit, & præcauendam esse censuit his verbis: *Temperaui me ab his, quæ alterius sunt tractationis, vt quæ docent, quid ex vsu sit facere, quia ista suam artem habent specialem politicam, quam recte ita solam tractat Aristoteles, vt alieni nihil admiscear, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum iuris nostri arte confunditur.* Fatendum vtique est, ICtorum ineptiam in culpa fuisse, quod disciplinam iuris publici vniuersalis sibi vindicauerint politici. Cum enim ICti putarent, tantum ad forum suum spectare, quæ iuris Romani sunt, adeo, vt etiam *ius publicum particulare* ad *politicam* quidam traherent, & ICtis desuper quæstionem mouerent, politici hanc iuris partem tanquam derelictam occuparunt, quod & *scholastici Theologi* in ea parte iuris naturæ fecerunt, quæ priuata dirigit hominum negotia. Accedebat etiam hæc ratio, quod vtraque disciplina circa *ciuitatem* versaretur, vt manus adiutrices sibi inuicem porrigere deberet, ex quo facile confusio sequi poterat. Euoluas modo ALTHVSIVM, ARNISAEVM, BESOLDVM aliosque, qui semper illa, quæ iuris sunt, immiscent. Quin & ipse HADRIANVS HOVTVYN hanc disciplinam *de iure publico vniuersali*

ponantur. In eo omnino conueniunt, quod vtraque circa *ciuitatem* occupata sit, & optime inter se conspirare possit (s).

§. XII. Differunt vero in eo (I) quod *ius publicum vniuersale* respiciat ciuitatem sub ratione *iusti*, *politica* vero sub ratione *vtilis* (t).

§ XIII.

edidit sub titulo *Politicæ generalis*, hac ex ratione, vt *in præfat.* monet, quod *ciuitatem* concernat, & iuris ad ciuitatem pertinentis regulas contineat.

(s) In *applicatione* combinari optime possunt. Videntur huc collineasse ICti Romani, ius per artem *boni & æqui* definientes, insimulque indigitantes, ius quoque non tantum regulas *æqui* sequi debere, quod quidem ipsius proprium est officium, sed etiam in subsidium adhibere debere τὸ *bonum* h. e. *vtile*, quod sæpe *bonum publicum* dicitur. *l. 1. d. vsucap. l. 13. in f. ad SCt. Vell. l. 13. §. 1. de vsufr.*

(t) Negotia *publica* vtrobique obiectum faciunt, sed modus considerandi diuersus adest. Aliud est, inquirere, *an hoc iustum sit*, h. e. an saluis legibus naturæ a principe fieri possit? & aliud, *an vtile sit*, h. e. an conducat & expediat? hoc ex *regulis prudentiæ*, illud ex *legibus naturæ* diiudicabitur. Hac consideratione temperantur sæpe actiones publicæ, vt licet *iuste* aliquid fieri possit, tamen illud paullatim suspendatur, cum peculiaris ratio resistat. Prædicatur vero iustum de actionibus in sensu tum *aiente*, tum *negante*. Priori acceptione complectitur, quicquid legibus naturæ *præcipitur*: posteriori, quicquid iure naturæ non est prohibitum, & ita *facultatem moralem* agendi designat. Priori in sensu *iustum* semper simul *vtile* est, quia vnice pacem & tranquillitatem humani generis intendit, in quo vera vtilitas consistit, & quicquid huic refragatur, simul est inutile, cum status & vinculum humani generis eo ipso

ipso tollitur, licet vtile, sed *apparenter*, videatur. Præclare CICERO *lib. 3. de offic. quod turpe est, id nunquam est vtile, ne tum quidem, cum id, quod esse vtile putes, adipiscare. Hoc enim ipsum vtile putare, quod turpe sit, calamitosum est.* Ecquid enim *vtile*, quid *inutile* aliud est, quam *quod hominem conseruat in sua duratione vel non conseruat?* Leges pacis sunt ad conseruandum vinculum humani generis, & eatenus dicuntur toti generi humano *vtiles*. Bonum enim quodlibet ex diuerso considerandi modo dicitur *honestum*, si respectu suæ causæ; *vtile*, si respectu suorum effectuum, quos producit; *iucundum*, si ratione fruitionis præsentis consideratur. Iam omnes fatentur, leges naturæ esse *bonas*, ergo quoque sunt *vtiles*, & sic quicquid ab hoc tramite recedit, est quoque inutile h. e. ab arte recte viuendi alienum. *Vt enim medicina valetudinis, nauigationis gubernatio, sic viuendi ars est prudentia.* CICERO *lib. 5. de finib. c. 6.* Ast ita quidem τὸ *vtile* & *iustum* non recte discernuntur, multo minus opponuntur. Sed circa actiones, prout *iustæ* dicuntur *in sensu negante*, sæpe euenit, vt regulæ *iusti* & *vtilis* inter se collidant, adeoque aliquid *licite* fieri possit, sed non *expediat* propter varias circumstantias, quæ impediunt, ne tale quid fiat. An vero hoc vel illud hoc sensu iuste fiat, expendit JCtus: an ex vsu reip. illud ipsum sit, politicus suggerit. Sic licite magistratus *perpetui* vel *temporarii* constituuntur, *indigenæ* vel *alienigenæ*; sed hic rationes politicæ aliud determinare possunt: v. c. in Romana Republ. arcanum status publ. erat, habere magistratus *annales*, item magis *extraneos* ad habenas Reip. admittere, quam ciues, ne hi, ad gubernaculum admissi, seditiones moverent *l. 3. D. de offic. assess. l. 10. C. de assess. & donest. l. 1. C. vt nulli patriæ suæ administr. permit.* Quod si autem vtilitatis respectus cum iusto in *sensu aiente* repugnat, tunc merito ille seponendus, quanquam *publicæ vtilitatis species præ honestate contemnatur*, vti conqueritur CICERO *lib. 3. de offic.* Sic in plurimis

§. XIII. Hinc (II) regulæ prudentiæ ciuilis magis *consilia* sunt, neque adeo necessitant; (u) sed regulæ huius iuris partim necessitant, partim legitimum ius agendi concedunt.

§. XIV. (III) Regulæ prudentiæ ciuilis magis *probabilitate* fundantur, (x) adeoque in illis non semper *demonstratio* datur, secus ac in iure naturæ publico.

§. XV.

rebuspubl. expediret, vnius imperio potius rempubl. administrari, quam populari; sed inde nemini ius, rempubl. inuadendi, aut alio modo turbandi, nascitur.

(u) Suggerit prudentia *media*, *quibus caute quis agere possit*, *cautioribus vtitur consiliis*, *in posterum prouidet*, *est omni ratione protectior*, vt ait CICERO *Philipp. 13. circa princ.* quæ siue quis adhibeat, siue non adhibeat, legis naturæ regulas non violat, cum obligationem legis externam hæc præcepta non habeant. *Imprudens* est, qui consilia sana negligit, *cum pleraque tamen in summa fortuna auspiciis & consiliis*, *quam telis & manibus gerantur*. TACITVS *lib. XIII. annal.* Et tandem, si aliqua *obligatio* in regulis prudentiæ occurrit, hæc mere *interna* est, si alias consilium sit sobrium, & alterius conseruationem intendit. Sic princeps de *iure* ad suas leges non est adstrictus, quamuis *regulæ prudentiæ* sæpe contrarium suadeant, quia regis ad exemplum totus componitur orbis. Quando vxorem ciuicam virginem ducit, legibus naturæ nihil contrarium agit, peccat tamen sæpe contra principia politica. Optime CICERO: *Iudex statuit de præteritis, de futuris senatus.*

(x) Prudentia ciuilis quoad maximam partem hauritur ex *inductione rerum singularium*, seu *factorum & exemplorum*, quæ debent esse *certa*, *vera & plene intellecta*

§. XV. Prudentia Ciuilis (IV) ſtatum publicum format, & formatum vel corrigit, vel conſeruat, adeoque hactenus quoque leges publicas commendat, mutat, temperat & corrigit; (y) ſed ſenſum earundem penitiorem & applicationem haud tradit, quod ad noſtrum inſtitutum ſpectat.

§. XVI.

lecta. Prudentiam enim *longa vita & multus rerum vſus affert*, vt ait DION. HALICARN. *lib. 8. c. 28.* Ex euentibus rerum variis variæ propoſitiones hauriuntur, quæ licet non omni ex parte ſint vniuerſales, quoniam futura, & inprimis euentus rerum ignorantur, tamen perquam probabiles eſſe ſolent, ſi ponamus, vix aliam rerum faciem in poſterum futuram eſſe, quam quæ iam antea ſæpe ita contigit. Et huius generis politicæ obſeruationes ſunt, quæ FORSTNERVS, BERNEGGERVS, AMELOTTVS, aliique *ad Tacitum* collegerunt. Sed tamen & hæ propoſitiones fallere poſſunt, dum vel minima & occulta circumſtantia alium euentum producere poteſt; interim qui talem regulam prudentiæ adhibuit, prudenter verſatus eſſe dicitur, licet ex voto negotium non ſucceſſit. Optime Imperator ANTONINVS *lib. 7. §. 49.* philoſophatur: *præterita*, inquit, *recole, totque imperiorum mutationes. Inde licet & futura proſpicere, eiusdem enim generis omnino futura ſunt, nec poſſunt eorum, quæ nunc ſunt, modulum egredi.* Eadem repetit *lib. 10. §. 27. cogita*, inquit, *iugiter tecum, qualia nunc ſunt omnia, talia prius actitata, cogita & talia futura eſſe.*

(y) Nouit Politicus, leges ad formandam & conſeruandam rempubl. vtramque facere paginam, adeoque quales ſint ferendæ, an latæ emendandæ, an abrogandæ, an nouæ addendæ? conſultat. In ſpecie de iure publico

§. XVI. Sic itaque (V) a *prudentia ciuili* alienum est, iura imperantium & obligationem subditorum ex professo (z) excutere, quippe quæ post constitutam demum & formatam ciuitatem expendit ICtus.

§. XVII.

---

vniuersali politicus *obiter* quoque agit, quatenus cauere debet, ne consilia eius eidem sint contraria, sed sensum eorundem intimum euoluere, ab instituto suo alienum esse nouit. Interim tam arcte sæpe regulæ *prudentiæ ciuilis* cum his *iustitiæ* sunt coniunctæ, vt diuelli tuto non possint; hinc sicut ICtis non inuidetur, si regulis *iustitiæ* quoque addant respectum *vtilitatis;* ita politicis quoque non semper inuidendum, si *iusti* respectum aliquando admisceant, quatenus id *obiter* fit. Ostendit itaque Politica, nihil esse temere in republica tentandum, quod legibus publicis vniuersalibus repugnet; quæ autem talia sint, ex hac disciplina desumit, & sæpe ad forum suum applicat, vti ICtus principia politica. Suadet prudentia ciuilis *iustitiam*, legum culturam; sed quomodo hæc obtineatur, huius disciplinæ est.

(z) Opponitur: *iura hæc ad curam regiminis publici pertinere, hanc ad prudentiam ciuilem referri debere.* Sed politicus iura non euoluit, aut explicat, sed quid circa exercitium iurium conducat, docet. Porro obiicitur: *hos duos respectus vtilis & iusti non posse segregari.* Imo vero possunt, *diuerso considerandi modo*, si principia consideras, ex quibus singulæ conclusiones hauriendæ, licet in *applicatione* vtriusque respectus ratio habenda sit. Denique contendunt quidam, *rempubl. potissimum constitui ex nexu imperantium & parentium, hunc autem nihil aliud esse, quam seriem iurium imperantis & subditorum obligationum: ergo cum nexus hic ad prudentiam ciuilem spectet, merito quoque considerationem horum iurium ab hac disci-*

§. XVII. Quo ipso quoque hæc disciplina satis distinguitur a *ratione status*, quam vocant, quæ media suggerit, quatenus status publicus in illo statu, in quo felicitatem suam quærit, conseruari possit (a).

§. XVIII.

sciplina non videri alienam. Verum distingui potest inter *generalem* aliquam *superficiariamque* huius nexus considerationem, quam in *prudentia ciuili* admittimus, quatenus status publicus inde efformatur, hunc scilicet in finem, vt consilia sobria & salutaria possit suggerere, & de mediis consultare, id quod vix aliter, quam cognito nexu reipublicæ, fieri potest; & inter *penitiorem solidioremque* horum iurium pertractationem. Hæc ad disciplinam iuris spectat, sufficitque adeo politico pro scopo suo, vel digito ostendere iura principis.

(a) Reuera itaque *ratio status* ex principiis prudentiæ ciuilis fluit, adeoque exinde quædam deducta conclusio est. Quilibet homo conseruationi suæ studet, & illius status appetit confirmationem, in quo securitatem & felicitatem quærit. *Status* vero *ratio*, quatenus ad rempubl. spectat, denotat *solertem indagationem mediorum, quæ ad conseruationem tendere possunt.* Hæc vero media variorum consiliorum ansam præbent, quorum anima inprimis in *applicabilitate*, vt ita loquar, quærenda, sine qua frigent. Plura huiusmodi consilia e Doctorum museis hactenus prodierunt, quæ tamen vtplurimum inania & ieiuna deprehensa sunt, postquam negotiis publicis expediendis raro interfuerunt, & vtrum ad praxin deduci possint, haud ponderare potuere, id quod consilia passim edita in libellis de *ratione status imperii nostri* satis probant. Nam *applicabilitas* acquiritur ex notitia humani generis intima, & negotiorum publicorum, vnde animus inexercitatus hic reuera est ineptus.

§. XVIII. A *iure gentium* stricte dicto quomodo differat hæc disciplina, iam *cap. antec.* dictum.

§. XIX. Denique a *iure publico particulari* hæc differentia supereſt, quod *vniuerſale* ad omnes ciuitates ſe extendat, *particulare* vero in ſingulis populis variet, ac ſuccinctius alibi, alibi diffuſius ſit (b).

§. XX. Quemadmodum vero ius ciuile priuatum aliquid addit, vel detrahit iuri naturæ (c), ita

(b) Ita rem totam complectitur Dn. HERTIVS *diſſ. de iurispr. vniuerſ. S. 2. §. 5.* vnde ſequitur (1) particulare poſſe mutari vel *expreſſe*, vel *tacite*, mutato ſtatu reipubl. (2) Nec ex rationis dictamine dependere, quamvis non debeat eſſe contra rationem. (3) Ad hoc obligari imperantem per modum pacti ſpecialis. (4) Alii reip. non æque applicari poſſe. (5) Sæpe incertum eſſe poſſe, adeoque demonſtrationem talem non admittere, quæ omnia ſecus ſunt in vniuerſali. Quo magis autem receditur a liberrima & abſoluta regnandi poteſtate, eo magis creſcit ius publicum *particulare*, quia eo magis reſtringitur libertas principi, vel imperanti competens, imo quod optime obſeruat HERTIVS *cit. l. quo magis vespubl. ſubiacent hierarchiæ papali, eo magis ius publicum particulare creuit*, & intricatius factum ob tot controuerſias, quæ ſeculari poteſtati motæ fuere. Ceterum ex quibus fontibus ſingularum rerumpubl. iura particularia publica hauriri debeant, præclare oſtendit MAVRIT. *de princip. iur. publ. cap. 2.*

(c) De iure priuato ciuili hoc traditur *in l. 6. D. de I. & I.* Scilicet ius naturæ in complexu ſuo eſt admodum *generale & ſimplex*, neque adeo magnum apparatum ad

ad sui obseruantiam requirit, sed *sufficere potest, vbi simplicius viuitur.* Quo simplicior vita in rep., eo simpliciores leges, quia mores simplices leges plures non requirunt. Germani prisci in magna simplicitate viuebant, nec multis ambagibus legum indigebant, multo minus illæ subtilitates apud eos notæ erant, quæ penes luxuriosos Romanos. TACITVS *lib. 3. annal. p. 94.* ipse fatetur, leges *primitus rudibus hominum animis simplices fuisse*, neque de patriarchis legimus, quod vllas leges alias agnouerint, quam simplicissimas iuris naturæ. At postquam luxus ambitione corrupit respubl., multis his præterea sunt *superaddita* ex seculi vitio, multa *detracta.* Vti mores legislatoris compositi sunt ad luxuriam & ambitionem, ita sese habent leges. Etenim iuris naturalis præceptis addunt plura solennia, quæ *additamenta iuris ciuilis* a naturalibus præceptis semper caute separanda, vt, quid *naturale* in iis sit, quid *ciuile* recte diiudicari, & vnumquodque ex suis *propriis principiis* explicari queat: *naturalia* quidem ex hac nostra doctrina, *cetera* vero, quæ hisce superaddita sunt, ex ratione status ciuilis. Deinde quoque quædam addit per vlteriorem determinationem, quæ *iure naturæ* indeterminata relicta; sed eo ipso, quo sub nullitatis pœna eidem aliquid addit, simul detrahit, cum ita obligationi detrahitur aliquid, vt valere non possit, si *additamentum ciuile* deficiat, imo eo ipso detrahere videtur, dum naturali præcepto non assistit. In iure particulari publico similia deprehenduntur: si simplicius iura vniuersalia obseruarentur, publica salus esset satis tuta, sed dum plura detrahuntur, dum adduntur, male cohærens vtplurimum, & ægrota inde oritur facies reip. Imperantis potestati si aliquid detrahitur, ille ordinarie contra niti solet, proceres suam libertatem tueri: inde confusio rerum, vel internæ pacis defectus. Si plura solennia adduntur negotiis publicis, impedimenta plura oriri solent, & alia mala, ad exhauriendas totas prouincias apta.

(d) Ne-

ita quoque suo modo dici potest *de iure particulari publico*, quod *vniuersali* aliquid addat, vel detrahat; *hoc* quidem, dum circumscribit potestatem imperantium, *illud* vero, dum rationes exercendi summam potestatem, vel alia iura describit, & quibus cum solemnitatibus exerceri debeant, docet.

CAP. IV.

De necessitate & vtilitate huius doctrinæ.

§. I.

NECESSITAS huius disciplinæ est eadem, quæ iuris naturæ in genere; hæc vero doctrina est necessaria *hypothetice*, (d) quia status corruptus & ciuilis legibus coactiuis dirigitur: vbi vero legibus positiuis omnia diiudicantur, *naturales* cognitæ esse debent, tanquam fundamentum legum ciuilium (e).

§ II.

(d) *Necessitas hypothetica* supponit certum *statum*, pro cuius existentia aliquid necessarium est. Iam *cap. I.* dedimus descriptionem status corrupti, quod sit *legalis*, h.e. frenis legum constringendus, ne malitia humana erumpat, licet homo inde non reddatur *interne* melior. Porro ostensum, ad hoc vtiles esse societates ciuiles, vt eo securior sit vita, & in illis negotia alia *priuata*, alia *publica* esse facta; hæc negotia denique dirigenda esse legibus siue naturalibus, siue ciuilibus. Si itaque in statu corrupto negotia legibus *positiuis* & *naturalibus* diiudicanda sunt, necessaria est cultura legum naturalium.

(e) *Naturales* sunt fundamentum legum positiuarum vel, vt

§. II. Et cum tota reipubl. ratio legibus contineatur, omnia vero *positiuis* definiri nequeant, (f) vtique illa, quæ non sunt determinata legibus ciuilibus, ex iure naturæ sunt decidenda.

§. III.

vt CICERO *lib. 1. de LL.* loquitur, *stirps omnis iuris a natura*, (1) quia humanum vinculum adhuc durat in ciuitate, ergo & leges naturales; (2) quia iuri naturæ plura adduntur a iure ciuili, inde vtile est, vt *additamenta ciuilia* internoscere queamus ab iis, quæ naturalia sunt; (3) vbi iuris ciuilis deficit definitio, ibi iuris naturalis dispositio defectum supplet. Denique (4) *legem bonam a mala nulla alia nisi naturali norma diuidere possumus*, vt ait CICERO *lib. 1. de legib.*

(f) Confitentur hoc ipsum ICti Romani in *l. 10. seqq. de LL.* & experientia quotidiana in praxi testatur. Neque aliunde decisio peti posset, cum, quid iustum & iniustum sit, h. e. quid alteri ab altero debeatur, in rep. ex legibus decidi debeat. Si dicis, ex S. scriptura posse hunc defectum suppleri; respondeo: aut scriptura præcepta *iuris naturalis* tradit, aut præcepta *virtutis*; priori casu manet adhuc thesis vera, quod ex iure naturæ illud supplendum sit, cum ius naturæ eo ipso non mutetur, quod in scriptura sacra contineatur. Posterioris generis præcepta huc non pertinent, quæ *internam* hominum *emendationem* respiciunt, atque per modum legum applicari nequeunt, alias *Cæsaropapia* inde oriretur. Et, ni fallor, prima fundamenta Hierarchiæ papalis inde iacta sunt, quod Pontifices omnia, quæ in sacris occurrunt, præcepta, *vnius generis* esse, & ita vno eodemque modo applicari debere crediderint, quia sic factum, vt *præcepta virtutis*, omnis coactionis expertia, a clericis per metum externum & pœnas hominibus inculcari cœperint. Si dicis: iudex tamen bene facit, si non secundum *leges*, sed etiam secundum doctrinam Christi pronunci-

§. III. Plura quoque in legibus ciuilibus sunt disposita, quæ nil nisi *conclusiones* ex iure naturæ sunt, (g) & proinde non demum ex ciuilibus legi-

nunciat: regero, posse quidem iudicem *adhortari* partes ad concordiam, ad amicabilem compositionem iuxta monitum PAVLI *1 Cor. VI, 1. seqq.* sed eosdem *cogere* nequit, vt desistant a lite. Sic potest *dehortari* vindictæ studium, & patientiam *suadere*; si vero actor nolit, permittere debet actionem iniuriarum: potest inducere omnibus modis diuitem, vt potius pauperibus, quam alii haud indigenti donet; ast si contrarium factum, donationem rescindere nequit, & quis omnia recenseret? Cauendum itaque est, ne, dum omnia ex S. literis hic supplere volumus, illa, quæ in *mera obligatione interna* fundantur, in *coactionem* quandam *externam & debitum perfectum* conuertamus, vnde crassissimus Papismus ortus. Reuera enim Pontifex omnia sua v. c. denunciationem illam euangelicam, matrimoniales causas, vsuras, iuramenta, ecclesiasticam pœnitentiam &c. ex sacris literis repetit, eo ipso tamen peruertit, dum in *remedia ciuilia* conuertit, &, vt dictum, etiam illa, quæ vnice ad emendationem mentis spectant, his mediis externis inculcare satagit. Sicuti enim ICti secundum leges Romanas iudicarunt, ita patres crediderunt, se secundum scripturam S. iudicare, & idem iudicium exercere debere, vnde etiam semper in canonibus & decretis *dicta scripturæ sacræ* allegantur, cum tamen Christus haud fuerit legislator, nec doctrinas *per modum legum* proposuerit, & consequenter per modum legum applicari haud debeant.

(g) Ipsa iuris Romani compilatio plurimas eius argumenti leges continet, quia integræ doctrinæ ibidem apparent, quæ ex meris principiis naturalibus dependent, vti ex

mate-

legibus addiscenda, sed ex proprio foro petenda, ne in morem imperitorum glossatorum ineptiamus (h).

§. IV. Quod in genere de necessitate huius disciplinae verum est, id sine dubio quoque affirmandum erit de eius parte, h. e. *iure publico vniversali*, quia etiam haec omnia, quae dicta sunt, ad leges publicas particulares applicari possunt (i).

§. V.

materia contractuum constat. Est enim in confesso, fuisse ICtos Romanos aequi bonique callentissimos, & cum leges positiuae admodum *paucae* ab initio essent, vel etiam *obscurae* & *duraе*, plura a ICtis suppleri coeperunt ex iure naturali, & hoc intuitu Imperator confitetur, ius priuatum Rom. collectum esse ex *principiis* etiam *naturalibus*. Cum itaque deprehendamus, ICtos saepe solius iuris naturae secutos esse praecepta, quis recte eosdem interpretabitur, nisi qui hac disciplina instructus est?

(h) Irridemus hodie glossatores ineptos, qui pro ruditate seculi nullo modo huic studio operam nauauerunt, adeoque saepe tam turpiter se dederunt, vt nil nisi ineptias protulerint. Interpretem decet, omnia ex *rationibus adaequatis* deducere; hae vero sunt vel *ciuiles*, vel *naturales*, prout nimirum leges vel mere positiuae sunt, vel ex principiis naturalibus deductae. Illae petuntur ex historia ciuili & statu reip., hae vero ex nostra disciplina, qua si satis instructus est interpres, facillime genuinum legis sensum indagare potest, & hoc est demum, *vim & potestatem* legis eruere. Praeterea ratio in legibus plerumque omittitur, vel non raro *inadaequata & secundaria* adstruitur. Hoc vero diiudicare & veram rationem adferre, est interpretis, solidis fundamentis iuris naturalis tincti.

(i) Scilicet (1) etiam hoc ius vniuersale manet fundamen-

mentum legum publicarum particularium, cum in rep. quoque maneat vinculum humanitatis inter subditos & imperantem. (2.) Plura legibus publicis non sunt definita, quæ ex hac disciplina sunt decidenda, quod inprimis in illis imperiis verum est, vbi imperantis potestas valde adstricta, & alii coimperantes in consortium assumti, vti in nostro imperio; nam ibi ob potentiam omnium fere æqualem magis renitentia sese exserit, ne Imperator contra voluntatem statuum aliquid tentare possit. Plura quidem sunt definita in nostris legibus publ., sed plura non aliunde definiuntur, quam ex hac disciplina. (3.) Omnium iurium *indoles & natura*, ex hac disciplina peti debet, etiam in iure publico particulari, licet *modus & exercitium* aliunde definiatur. Experta est Germania summo cum detrimento ruditatem antiquorum ICtorum. Nam quæ non erant definita legibus publicis, ex *iure Romano* sæpe inepte explicare voluerunt, imo, quod mireris, indolem iurium summorum, non aliunde, quam ex *iure Romano*, vel etiam *Canonico* rectius haberi posse, arbitrati sunt. Vnde Pontificii tempore LVDOVICI BAVARI contra Cæsares pugnauere, ex iure Canonico: qui a Cæsaris partibus stabant, ex iure Romano, quo nihil ineptius excogitari potuit. Quæ enim in iure Romano reperiuntur principia huius disciplinæ, non inde petenda, & obtorto collo applicanda, sed ex proprio foro. Tractatus hinc inde eo tempore *de potestate sacra & seculari* conscriptos, tribus voluminibus nobis conseruauit GOLDASTVS *de monarchia imperii*, vbi rarius aliquid solidi apparet, sed pleraque ex more illius seculi autoritate legum Romanarum, vel canonum sunt confirmata. Denique (4.) plura quoque in legibus publicis particularibus reperiuntur, quæ sunt conclusiones ex hac disciplina, & sic itidem non recte intelliguntur, nisi hac disciplina animus bene subactus fuerit.

(k) Rem-

§. V. Et cum rerum publicarum origo vnice *ſtatui corrupto* adſcribi debeat, & ſic quoque per leges conſtituatur, dirigatur & conſeruetur, maior certe erit neceſſitas huius diſciplinæ (k), cum poſitis legibus, neceſſitas culturæ legum ponatur, quæ eſt ipſa *iurisprudentia*, quatenus pro *arte iuris* ſumitur.

§. VI. Imo hæc diſciplina in academiis eo magis tractanda eſt, cum hi, quibus aliquando cura reip. ſimul tradenda eſt, in hoc loco inſtrui, & animus eorum eis doctrinis præparari debeat, quæ ciuilem tranquillitatem promouent (l).

§. VII.

(k) Rempublicam Iudaicam in exemplum trahamus, quæ pluribus fuit circumſcripta legibus tam *publicis* quam *priuatis*. Enimvero quis crederet, nullum hic quoque legum publicarum vniuerſalium adfuiſſe vſum? Eo prudentius adornata tunc fuit respubl., quo ſapientior eius Præſes, ſummum Numen, & hinc eo ſanctiores quoque & ſimpliciores omnes leges, quales etiam ſunt ipſa ſcita naturalia. Sed in noſtris rebuspubl. tot corruptionum ſemina occurrunt, vt Deo gratiæ eſſent agendæ, ſi *ius publicum vniuerſale* eo, quo debebat, modo obſeruaretur.

(l) Hæc eſt ratio ipſius RACHELII in *otio Nouiom. ſ. introd. ad ius publ. c. 6. p. 28. ſeq.* quam his verbis inculcat: *Quia in examinandis vel decidendis controverſiis publicis nullius iuris maior vſus vel autoritas, quam naturalis, ideo ſaltem non minori aſſiduitate & ſtudio illud, quam ius priuatum, excolendum eſt. Quo enim magis quisquam in illo profecerit, hoc ad publicas priuatasque cauſas recte diiudicandas iurisque publici vſum aptior erit, vt magna laude*

§. VII. Contra hanc neceſſitatem vrgetur, ius naturæ eſſe incertum, & medium illud cognoſcendi, ſcilicet *rationem*, eſſe corruptam. Verum certitudinem eius ſupra iam adſtruxi, neque ratio tam corrupta dici poteſt, (m) vt hæc

de digni ſint illi principes, qui etiam ius naturæ in ſuis academiis doceri inſtituerunt. Quo rudiores ſunt principis adminiſtri, eo peiori ſtat respublica loco. Principes non raro ſuis affectibus reguntur & potentiæ indulgent: miniſtrorum itaque eſt, principi iura ſua & obligationem ſimul ob oculos ponere, & quibus ſalus populi contineatur legibus, non diſſimulare. THEOPOMPVS Rex Spartanorum quæsenti, *quænam ratio ſeruandi regni eſſet?* reſpondit, *ſi iuſtam dicendi libertatem princeps amicis permittat.* FERDINANDVS II. in ſcheda quadam, poſt mortem eius reperta, ita ſcripſerat: *canes mutos in conſilio non probare, qui nempe autoritate cuiuſpiam ſe abripi ſinunt in ſententiam, quam alioqui non probant.* IO. A CHOKIER *theſ. polit. lib. 4. c. 2 n. 7.* Sæpe principes controuerſias, quas cum ſubditis, ciuitatibus, aliisque collegiis habent, ſuis miniſtris committunt, vt ſua ſententia dirimant tanquam arbitri; quomodo autem apte hic decidere poſſunt litem, niſi in academiis eorum animus hac diſciplina tinctus fuerit?

(m) Quæ ad *internam* hominum *emendationem* ſpectant, ſæpe diuinius lumen requirunt, ſed quoad illa, quæ ad externum hoc vinculum humani generis dirigendum ſpectant, *ratio naturalis* lumen ſatis idoneum eſt. Prout obiectum cognoſcibile eſt, eatenus lumen, mediante quo cognoſcitur, comparatum eſſe debet. Craſſiora in rebus naturalibus lumen aliquod acutiſſimum & perſpicaciſſimum in vidente non requirunt, ſed tantum ſubtiliora & acutiora. Diuina vtique diuiniori lumine percon-

hæc generalia fundamenta, quæ huc spectant, assequi nequeat, maxime vbi ratio haud irritata (n) ab affectibus iudicat (o).

§. VIII.

contanda, quia in hisce *sola ratio* non sufficit, licet non leuia assequi valeat, sed quæ hanc hominum tranquillitatem externam firmant, crassiora sunt, vt lumine naturali satis possint cognosci.

(l) Lumen naturale inprimis corrumpitur affectibus; quando vero in *thesi* iudicamus de *iusto & iniusto*, ordinarie vacui sumus affectibus. Simile quid occurrit in aquis, quæ, si nullo graviori motu concutiuntur, pellucidæ & clarissimæ sunt, vt obiecta in illis repræsentari possint; sin turbatæ & motu vehementi quassatæ, puriorem faciem suam amittunt, neque commode obiecta obuia repræsentant.

(o) Sunt quidem, qui vrgent, ne quidem legem per Mosen reuelatam sufficienter fuisse intellectam quoad *interiorem sanctitatem*, adeoque optimum legis huius interpretem CHRISTVM in carnem venisse. Verum cogitandum erat, de *interiore sanctitate* legum respectu Dei *in statu ciuili* differi non posse, sed hæc esse *monita*, quæ cuiusuis hominis internam correctionem tangunt, ad fora autem ciuilia, quæ de *externis* iudicant, spectare nequeunt, quin quod ob statum corruptum leges aliter ferri & applicari nequeant, quam quatenus in *externa* acquiescunt *obligatione*. Quæ ad internam spectant, vtique *commendanda*, *suadenda*, & *docenda* sunt, sed illa ad forum non pertinent, sed alterius sunt disciplinæ. Dicis: atque ita inutilis est hæc doctrina, cum hominem non corrigat; concedo eo respectu, vt legibus naturalibus salus æterna non possit obtineri, sed tamen vtilis est ad *salutem exter-*

§. VIII. Porro vrgent, doceri quidem, ius naturæ ex voluntate Dei propendere, sed tamen multa inde deduci, quæ voluntati Dei aduersa sunt, (p) v. c. quæ verbo reuelato aliter sunt reuelata; Deum autem non posse contraria velle. Verum id si fiat, culpa non huic disciplinæ, sed sæpe his tribuenda, qui hoc iure non raro abutuntur ad suas malitias tegendas. Deinde quoque aliud est, vtrum ex *iure naturæ* hoc vel illud cognosci negetur; (q) & aliud, an ius naturæ aliquid præcipiat & vetet, quod directo sit contra voluntatem Dei? quod negatur.

§. IX.

---

nam, quam interim, cum homines mali sunt, eadem ratione quærere debemus, qua frena imponimus bestiis & furiosis, ne amplius noceant. Per leges nunquam intendimus homines *pios* facere, sed *quietos*, *tranquillos*, *sociabiles*.

(p) Non potest negari, quosdam singulari Dei permissione in sensum reprobum fuisse actos, vt quæuis scelera ex iure naturæ defenderent, & quid mirum, cum etiam Theologi non raro opera carnis ex S. literis defendant: sed quis inde vtilitatem, necessitatemque sacrarum literarum vellet negare? Vbique sunt extrema vitanda, ne omnem necessitatem negemus, neque eam nimis extollamus.

(q) Quæ iure naturæ *permissa* dicuntur, hoc sensu capienda, quod non sint contra leges naturales, vel rectius, quod ius naturæ primario ad illa negotia non pertingat, atque ex iure naturæ decidi non debeant, sed potius ex regulis *officiorum humanitatis*, vel in genere *pietatis internæ*. Neque enim, vt sæpe dictum, ius naturæ ad omnes spectat actiones, sed suum habet circum-

§. IX. Alii instant, ius naturæ, licet gentiles eo vsi fuerint, inter Christianos tamen excolendum non esse, quippe quibus lumen diuinius datum sit. (r) Sed id ad Christianos, qui ethnice viuunt, applicari nequit, alioquin & leges ciuiles essent eiiciendæ ex Christianismo.

§. X.

---

cumscriptum forum, vltra quod non progreditur. Inepti sunt, qui de *iusto* vel *iniusto* illarum actionum, quæ ad ius naturæ non spectant, quærunt, dum potius ad aliam normam exigi debeant. Vnde tales actiones satis emphatice & conuenienter vocari solent *non iniustæ*, seu quod, quia lege naturali de iis non disponitur, non possint dici *iustæ*, aut *iniustæ*, sed quod respectus *iusti* & *iniusti* ad eos non pertineat. Hinc nemo de iure naturæ violato conqueri potest, qui iure permisso vtitur. Sic itaque, infers, ad minimum ius naturæ eatenus, quatenus *iura*, seu *facultates morales* tradit, erit repudiandum. Sed nec hoc quidem inde fluit. Viuimus in statu corrupto, in societate humana, vbi quilibet alterius forte debet esse contentus, si tranquillitatis & pacis ius non lædat: quæ præterea agit, hactenus pro *licitis* INTER HOMINES haberi debent, & suos effectus INTER HOMINES sortiuntur, licet possint esse contra voluntatem Dei. Quo ipso tales quidem peccant contra Deum, sed proximo suo iniuriam non inferunt, seu eius ius non lædunt, quod ex hac disciplina æstimandum. Quatenus autem hæc amori & voluntati diuinæ *alio respectu* aduersari videmus, eatenus *doctrina*, *adhortationibus*, aliisque *suadendi mediis* alter inducendus, quæ si insuper habeat, habebunt actus hi suos effectus *iuris* INTER HOMINES, vt cogi, puniri, vel ad quid præstandum adstringi in foro nequeat.

(r) Qui talia opponunt, in ea sunt opinione, quasi ius

§. X. Ex deducta *necessitate* etiam eius *utilitas* per se patet. Nam (I.) conducit hæc disciplina, vt ius publicum *particulare* inde solide interpretari, & quid iuris singulis in Rep. competat, docere possimus.

§. XI.

---

naturæ ideo in academiis tradatur, vt homo exinde ad *internam & externam felicitatem* adspirare queat. Sed si qui sunt, qui hoc tradunt, in eo limites huius doctrinæ transcendunt. Nihil vlterius operatur ius naturæ, quam leges ciuiles in republ. Tolle has & habebis dissociatam multitudinem & bellum Hobbesianum. Vnde non negandum est, illos lumen diuinius sequi, neque solo iure naturæ viuere debere, qui volunt esse Christiani. Sed (1) quæritur, an propterea ius naturæ, & eius cultura sit intermittenda? Vivimus cum Christianis, qui ethnico more viuunt, & qui legum freno sunt compescendi, quales qui sunt, non audiunt saepe in republ. leges mansueti Christi. (2.) Si hoc argumentum valeret, leges quoque ciuiles essent eliminandae, quia neque ex LL. civilibus quis intime bonus redditur; quamdiu autem (3.) legibus ciuilibus operam dare debemus, tamdiu cultura *iuris naturæ* non est negligenda. Neque 4) ius naturae ad alium est excolendum finem, quam vt, quomodo suum cuique sit tribuendum inter homines, *remediis ciuilibus* in foris externis, inde discamus. Decipitur, qui putat, se ex iure naturae velle salutem aeternam consequi; sed non decipitur, qui dum videt, se legibus incumbere debere propter statum corruptum, in hunc finem ius naturae explicat, tradit & illustrat, quo magis legum positiuarum doctrinam planam facere possit. Si omnes essemus Christiani, nec regnis aut rebuspubl., nec legibus, nec aliis rebus opus haberemus,

§. XI. Porro vtilitas (II.) sese exserit, quod in eo, vbi deficit ius positiuum publicum, ad hoc sit recurrendum.

§. XII. Denique (III.) insignis vsus huius doctrinae in eo conspicuus est, ne cum vulgo respectus diuersos (s) in negotiis occurrentes confundamus, *vtilitatis* quaestiones a *iuris*, has vero rursus ab illis, quae ad hominum *internam salutem* pertinent, distinguamus.

§. XIII.

remus, quia iusto non est lex posita: sed postquam vivimus cum Ethnicis, qui legibus constringendi, in republ. iure naturae carere non possumus.

(s) Cuiuslibet negotii varii dantur respectus. Sic enim quaeritur, an *vtiles* sint in vita ciuili? an *iustae* sint actiones? an *salua conscientia* fieri possint? an ad hominis intrinsecam emendationem faciant? Qui vtilitatem iuris naturae negant, reuera omnia confundunt, vel saltem naturam cuiuscunque respectus non penitius considerant. Scilicet quando quaeritur, *an hoc iustum sit*, non statim disquiritur, *an illud sit vtile*, aut homini proficuum *ad internam emendationem*, sed tantum, an princeps, vel magistratus in rep *de iure* hoc agere possit, ita vt aliis re ipsa nulla fiat iniuria. Qui haec confundunt, saepe in crassissimum incidunt Papatum. Quaestiones iuris naturae ordinarie in *litium discussione* ventilantur; quando iam alicui decisio alicuius controversiae committitur, eamque vellet secundum regulas, quae interiorem hominum correctionem vnice respiciunt, diiudicare, illamque sententiam ita exequi, remediis ciuilibus illa subiiceret, quae erant suadenda, imo aliter responderet, ac quidem interrogatus erat, eodem modo, ac si grammaticus de verbo quaereret, cuius esset generis? & alter ex logica responderet, esse

§. XIII. Ex his omnibus demum concludo, melius esse, si ius naturæ excolendum non esset, & homines intra se admitterent spiritum pacis Christi, quia sic leges eis non essent positæ; sed postquam viuunt in *statu corrupto* sub *lege*, leges quoque, inprimis naturales, sunt excolendæ (u).

CAP. V.

subiectum, vel *prædicatum*, vel esse genus *infimum* vel *subalternum* &c. Non parum tales absunt ab exemplo Pontificum Romanorum, qui ex dicto Christi *Matth. XVIII.* remedium aliquod ciuile, scilicet *denunciationis euangelicæ* exstruxerunt, sub eodem prætextu, quod Christianorum negotia sint iudicanda secundum leges Christi. Dicis: atqui tamen vna est veritas. Ergo secundum illam vnam veritatem res est decidenda. Respondeo, id non negari, quando *vno eodemque respectu* res consideratur; sed quando diuerso respectu, diuersa quoque inde oritur veritatis ratio. Cape exemplum. Princeps tributum imponit. Quæstio prima, an hoc sit *vtile* Reipublicæ? Quod aliquando ita esse potest, aliquando non. Alia quæstio, an *iure* hoc faciat princeps? & an subditi sint obligati ad id soluendum quoad forum exterius? id quod affirmatur; & denique alia est quæstio, an princeps *in foro conscientiæ* tutus sit, si nimium grauet subditos? quod aliquando negandum. Vides, eandem quæstionem pro diuerso respectu & affirmari & negari posse.

(u) Paulus dicit, impiis leges esse positas, non iustis, quod itidem de LL. naturalibus iudico. *Factæ sunt leges*, inquit ISIDORVS *in c. 1. D. 4. vt earum metu humana coerceatur audacia, tutaque sit inter improbos innocentia & in ipsis improbis formidato* suppli-

CAP. V.

De autoribus, subsidiis, & cautionibus circa hanc doctrinam.

§. I.

QUemadmodum ante H. GROTII & HOBBESII tempora totum ius naturæ Scholasticorum nugis corruptum fuit, (x) ita non mirandum, si idem fatum hæc quoque disciplina habuit.

§. II.

supplicio refrenetur nocendi facultas. Cum itaque homines pessime viuant, status præsens, proh dolor! est legalis. Melius esset, si careremus medicis, quia sic ægroti deficerent; sed pro statu præsenti ad *bonum extraordinarium* referendi, vt malum ingens esset, si iis carere deberemus. Sic etiam ius naturæ omnino excolendum, adeo, vt pro præsenti rerum statu neglectus huius studii multa mala post se trahat, sicuti cultura eiusdem multum inseruit statui corrupto præsenti, vt omnia singulorum officia eo rectius exinde dirigi possint.

(x) In crassissimo papatu, quo obnubilabatur Germania, cum Christianismum reciperet, fere omnis eruditio monasteriis erat inclusa. Nam *seculares* qui vocabantur, magis armorum vsum, quam studiorum sibi convenire ducebant. Legum doctrina non quidem incognita esse poterat, sed ita tamen tractabatur, vt magis incumberent *legi positiuæ*, quam doctrinæ iuris naturalis. Introductis academiis, studium iuris Romani etiam in Germania florere cepit, sed limites fori sui non egrediebantur legistæ. Imo licet ante introductas academias ius Romanum paulatim inclarescere inciperet,

teu docet Dn. HERTIVS *de consult. LL. & iudic. in spec. Rom. Germ. rebuspubl. §. 14.* haud tamen constat, ad hoc *ius vniuersale* fuisse prouocatum, sed magis vbique leges Romanæ audiebantur. Philosophis res erat cum Aristotele, & iurisconsultos cura explicandarum legum Rom. districtos tenebat; hinc Theologi partem *Theologiæ moralis* esse putabant doctrinam iuris naturæ, turpiter officia hominis, qua talis, & qua Christiani confundentes. Atque se ad hanc doctrinam excolendam eo certius ius habere existimabant, quod a patribus, BASILIO M. GREGORIO Nazianzeno, CHRYSOSTOMO aliisque plura capita iuris naturæ exculta esse viderent, quorum vt vestigia legerent, sedulam nauarunt operam, maxime cum ICti ne hiscere quidem auderent contra eorum sententias, quippe quibus alioquin facile nota hæreseos inuri potuisset. Neque enim turpe sibi ducebant, ex iuris naturæ quæstionibus articulos fidei formare, eosque aliis obtrudere. Cum itaque Patres Theologiam moralem cum iure semel confudissent, neque officia Christianorum & hominum distinxissent, quod nec AMBROSIVS *in libris tribus de officiis* præcauere potuit, mirandum non est, quod in tanta barbarie temporum, quibus scholastici Theologi dominatum obtinuere, confusio hæc quotidie creuerit, decisionesque ex canonibus, conciliis, sententiis Patrum, S. Scriptura aliisque petitæ fuerint, cuius rei documenta si quis legere gestiat, ipsos scholasticos adeat opus est. Sed & *moralem doctrinam stricte dictam* non omiserunt, imo, quod mireris, multa iuris Romani capita, vnice forum Romanum antiquum redolentia, sub specie *iuris naturæ* venditarunt, & sic misere omnia confuderunt. Quamvis vero LVTHERVS tempore reformationis scholasticorum ineptias satis castigaret, tamen vel PHILIPPI MELANCHTHONIS nimius & cœcus amor in scholasticam doctrinam impediit, quo minus hæc doctrina expurgari potuerit, vt inde nomen *communis Germaniæ præceptoris* absque suo merito obtinuerit.

(y) Re-

§. II. Neque ICti, (y) qui vltra Iustinianum sapere voluere, in controuersiis illustribus alia incesserunt via, sed hi quoque, fatente GROTIO, Scholasticam subtilitatem cum *legum & canonum* cognitione coniunxere.

§. III.

(y) Referam huc iudicium GROTII haud vulgare de ICtis. Diuisit eosdem in tres classes: in *prima* sunt ipsi ICti R. & alii legum conditores & his multum se deferre dicit; in *secunda* eos commentatores ponit, qui post IRNERIVM vixere, qui omnes controuersias illustres secundum barbariem temporum ex legibus Romanis definire voluere, vnde ab iis haec disciplina plane neglecta. *Tertia* classis eos occupat, qui humaniores literas cum studio iuris Rom. coniunxere. Sed de his in *proleg. §. 55.* itidem asserit, quod in ius hoc commune aut nunquam, aut non nisi leuiter exspatientur, & quod praeterea scholasticam subtilitatem, in qua tunc omnis videbatur concluſa eruditio, cum legum & canonum cognitione coniunxerint, quem in finem potissimum duos in exemplum adducit Hispanos ICtos, COVARRVVIAM & VASQVIVM. Hic FERNANDVS VASQVIVS scripsit *controuersias illustres*, qua in materia inprimis debuisset *ius publicum vniuersale* fundamenti loco ponere, qui tamen nugas scholasticorum magis praetulisse videtur. Inde non mirandum, BOECLERVM *in praefat. ad Seld. Ius N. & G.* iudicium sequens de Vasquio adduxisse: *Diffusam argumento, distinctam profectuum gradibus, nec raro inuolutam autorum sententiis sapientiam, quam non sufficiat fidentius aggredi, Fernandus forte Vasquius documento esse queat. Qui cum tanto instructu apparatuque hunc locum sibi excolendum sumpsisset, vt instar Bibliothecae nonnullis videretur praestare, fa-*

ctum

Etum tamen facile opineris, vt negligentius pleraque cumulando, ordini & discretioni inter disputandum parum seruiendo, placita aliorum non satis examinando, sua sæpius asseuerando, quam probando, componendo denique, quæ constare sibi inuicem non poterant, haud pauca de arduis intricauerit potius, quam expediuerit. Scripsit etiam FRANCISCVS HOTTOMANNVS controuersias illustres, vbi defectum historiæ in VASQVIO desideratum suppleuit. Ingraueſcente Tyrannide Papæ iura imperantium ad se trahere cupientis, subortæ sunt variæ lites inter Cæsares & Papas, illis iura sua defendentibus, his impugnantibus. Singuli suas assecias habuere, ex quibus scripta varia, tempore præsertim LVDOVICI Bauari, in lucem edita sunt. Sanior tamen philosophia similiter in plerisque desideratur; vel enim canonibus & legibus Romanis pugnant, quo nihil est absurdius, vbi de potestate imperantium quæritur, vel ex Scriptura S. sed obtorta & valde peruersa interpretatione, vel denique scholastica philosophia, sua probant: sed quantæ hic subtilitates interspersæ, vel ex RVD. PRAELLEI *de potest. pontif. & imper.* scripto *tom. 1.* GOLDASTI *p. 40.* inserto videre licet. Legatur præterea ANTONII DE ROSELLIS *tr. de monarchia seu potestate Imp. & Papæ tempore Sigismundi editus*, & a GOLDAST. *tom. 1. p. 252.* relatus, vbi contra papam disputans, quod imperator a papa non acceperit potestatem, hoc potissimum vrget, quod eam habeat a populo Romano, qui hanc iurisdictionem transtulit in principem *per §. 6. I. de I. N. Gent. & ciuili.* Egregium certe argumentum! Postquam deinde tempore reformationis ICti *iuris publici* Imperii nostri studium excolere cogerentur, & tamen deprehenderent, non omnia ex legibus fundamentalibus & obseruantia Imperii decidi posse, imo & status rei Germanicæ non ita omnibus constaret, multominus ius publicum vniuersale hactenus ICtis curæ fuerat, non aliter fieri poterat, quin loco huius *necessariæ disciplinæ* ius Romanum vbi-

§. III. Aduenere tandem tempora, quibus solidiori studio hæc disciplina coli cœpit, GROTIO & HOBBESIO (z) vno eodemque tempore, quamuis diuerso studio, huic doctrinæ, incumbentibus.

§. IV. HVGONIS GROTII institutum (a) potissimum hunc habuit scopum, vt ostenderet, ex quo fonte controuersiæ inter gentes, quæ commode ad tempus vel *belli*, vel *pacis* referuntur,

vbique allegarent, & in subsidium ad illud recurrerent, quod nunc quidem, restituta hac disciplina, merito reprobamus.

(z) Fuit GROTII principale Institutum, vt Ius Nat. quatenus in controuersiis illustribus vsum præberet, a Scholasticorum nugis liberaret, & eo, quo par est, modo traderet. THOMAS HOBBES *in præfat. libri de corpor.* de se ipso gloriatus est, quod restaurator huius disciplinæ fuerit, his verbis: *Physica res nouitia est, sed philosophia ciuilis multo adhuc magis, vt quæ antiquior non est libro, quem de eiue scripsi.*

(a) Scripsit hunc tractatum *de iure belli & pacis* GROTIVS potissimum suasu NICOLAI CLAVDII FABRICII PEIRESCII, vt refert PETRVS GASSENDVS *in vita Peireſcii lib. 4.* Instructus erat laudatus PEIRESCIVS omni disciplinarum genere, & quoniam tot defectus in iure naturæ animaduertebat, GROTII autem, qui tunc e patria exul in Galliam sese receperat, subactum tanta eruditione ingenium perspexerat, vt neminem ad excolendam hanc doctrinam ratus sit aptiorem, quam ipsum GROTIVM, ei mox autor suasorque fuit, vt pristino nitori eandem restitueret, quod & feliciter perfecit. Sed non potuit non hic labor irritare crabrones, præsertim apud eos, qui adhuc Scholasticæ doctrinæ innutriti erant, hinc tot censuras, quamuis sæpe ineptas, sustinere debuit.

runtur, decidi possent, quam iis hinc inde multa inseruerit, quæ ad *ius publicum vniuersale* spectant. (b)

§. V.

buit. Inprimis vero offendit aulam Romani præsulis, adeo vt prælaudatus ejus tractatus, ex sacra indicis congregatione Romæ anno 1627. in numerum vetitorum librorum relatus sit. Neque enim consultum videbatur aulæ Romanæ, si disciplinæ hæ pristinam reciperent integritatem, quia ita de *potestate Cleri* actum fuisse videbatur, qui se extulerat super omnem potestatem, & novam ac plane monstrosam rempublicam in singulis rebus publicis in ruditate seculi exstruxerat, vt non posset non e re aulæ Romanae esse, libros optimos supprimere, & sedulo laicis inculcare, rationem humanam captiuam ducendam esse sub obedientia ecclesiae Romanae. Non defuere tamen ex ipsis pontificiis, qui hanc iniquam censuram Romanensium aegre ferrent, vti declaratum *in præfat. in* BOECLERI *animaduers. ad Grot.*

(b) Inter primos numerandus est GROTIVS, qui *ius publicum vniuersale* excolendum suscepit, quia vbiuis fere doctrinas huc spectantes inseruit, praesertim *lib. 1. c. 3.* vbi naturam *summi imperii* explicat, & contra monarchomachos disputat, *c. 4.* vbi *de iure subditorum*, & eorum resistendi licentia, *l. 2. c. 5.* vbi *de iure in subditos*, *c. 6.* vbi *de alienationibus imperiorum* eorumque rebus, *c. 7.* vbi *de successionibus in regna*, *c. 10.* vbi *de modis, quibus imperium finitur*, *c. 14.* vbi *de imperantium promissis, contractibus & iuramentis*, *c. 20.* vbi *de pœnis* agit, vt taceam loca alia, quae hinc inde in aliis capitibus interspersit. Liber hic immortalis Gallice quoque extat interprete COVRTINO, sed nitidiori stylo, sensuque magis apto in Gallicum sermonem translatus est nuper a BARBEYRACIO, viro doctissimo, qui hac interpretatione insignem lucem ei attulit. Denique ante

§. V. THOMAS HOBBES magis intentus fuit, vt ius publicum vniuersale enucleatius traderet, & iura imperantium excoleret; sed quamvis omnia methodo mathematica connectere allaborauerit, non raro tamen lapsus deprehenditur; (c) plures proinde, censuras expertus

te aliquot) annos quoque in Germanicam versionem translatus est, cui illustris THOMASIVS eruditam praefationem praemisit.

(c) Facies Angliae turbulenta, quae tempore HOBBESII fuit, videtur ei ansam dedisse, vt *imperantium potestatem* nimis & vltra modum extolleret, & subditorum statum deprimeret. Postquam enim dissidia inter Regem Angliae, & Parlamentum vtrumque Anglicum & Scoticum essent natae anno 1640. quae ex variis causis, partim occasione Puritanismi, partim ex contumacia CAROLI I. partim aliunde proficiscebantur, adeo, vt tandem flamma in bellum ciuile contra Regem erumperet, HOBBESIVS secessit Lutetiam Parisiorum, ibique tractatum de *ciue* edidit, & cum a partibus Regis staret, non potuit non in eo libello *potestatem imperantium* nimis extollere, vt eo fortius suam doctrinam Anglicanis tumultibus opponeret. Reuera turbae Anglicanae repraesentabant statum belli omnium contra omnes, & miseriam dilaceratae reipublicae plures deplorabant. Atque haec misera facies rerum, quotidie menti eius obuia, adeo eam occupauit, vt crederet, & sibi plene persuaderet, *statum naturalem* fuisse ita turbulentum, & perpetuum bellum omnium contra omnes. Edidit deinceps anno 1651. librum, cui titulus *Leuiathan*, quo nomine *ciuitatem*, seu *hominem artificialem*, cuius anima princeps sit, intelligit, & in illo de *potestate ciuitatis ecclesiastica & ciuili*,

pro

tus.(d) Interim eundem plura in hac doctrina solidius & eruditius excusisse, eruditi ex merito fatentur.

§. VI. In plurimis quoque HOBBESIVM secutus est postea ADRIANVS HOVTVYN, ICtus Belga *in tr. de Politica contracta generali*, (e) quamuis hoc ipsum dissimulare voluisse videatur. In principiis quodammodo diuersus, in eo tamen fere cum

pro iure Regis & Episcoporum contra membra Parlamenti agit, quoniam Scoti inprimis Puritanismum introducere velebant, rege contra nitente, & Episcopos vbique defendente, Puritanosque ecclesiis eiiciente. Ceterum Matheseos studio operam assiduam dederat, adeo vt etiam principem de Wallis in Galliam secedentem in hoc studio institueret, atque hinc non mirandum, quod in *tr. de ciue* omnia methodo mathematica connectere tentauerit, quamuis statim in prima connexione ingentem hiatum commisisse videatur. Potiores eius errores collegit HOVTVYN *in polit. gener. in fin.*

(d.) Nactus est plures aduersarios, quos refert Dn. LVDOVICI *in histor. iuris N. §.37.* & Autor, qui anno 1681. *vitam eius* edidit. Assecias paucos habuit, praeter LAMBERTVM VELTHYSEN *in tr. de princip. iusti & decori*, & IO. CHRISTOPH. BECMANNVM. Alii tamen, vt PVFEND., & recentiores iuris naturae Doctores multum ex eo hauserunt, suisque doctrinis intulerunt, reprobandis reiectis.

(e) Prodiit hic liber Hagae Comitum anno 1681. vbi Autor sub hoc nomine *ius publicum vniuersale* adumbrauit. Acute & subtiliter omnia connectit, vt nisi nimis Monarchismo absoluto indulsisset, subdi-

tos-

cum eo conspirat, quod imperanti summ potestatem vbique & per omnia, etiam *in sacris*, faciat illimitatam, adeoque in multas reprobandas sententias incidat.

§. VII. Hoc idem thema plenius excussit VLRICVS

---

tosque in classem brutorum coniecisset, vix aliquid desiderari potuisset. Multa ex HOBBESII doctrina hausit, sed ne hoc fecisse videretur, collegit in calce *errores Hobbesianos*, quasi minime cum eo fecisset. Interim capitaliores haud effugit, quin potius strenue secutus est, imo in nonnullis ipsum HOBBESIVM adhuc superasse videtur. Magis sobrie tamen in primis principiis, vbi fundamentalem propositionem iuris naturæ explicat, incessit; agnouit enim, legem naturæ fuisse ante ciuitates, eamque in *pace colenda* consistere, hanc autem propter hominum depranatam naturam non potuisse in effectum commode deduci, nisi ciuitatibus introductis, cum pax tuta extra imperia haberi haud possit. Eniru vero vbi ad potestatis ciuilis indolem dilabitur, nullos eidem limites ex iure naturæ ponit, vel tales ponit, qui principem plane non adstringunt, dum ius interpretandi leges diuinas ex nat. iure principi adscribit, adeoque in effectu eosdem tollit. Præterea principem *papam absolutissimum* pronunciat, qui possit omnia decidere, articulos fidei per modum legis imperare, confunditque passim officia imperantis *qua talis*, & qua *doctoris*, dum, quæ *docenda* & *suadenda* sunt, ad imperantis *qua talis* officium pertinere contendit. Hinc iustas meruit censuras PVFENDORFFII *in tr. de habitu nelig. ad vitam ciuilem*, vbi in calce autorem ex professo refutauit.

RICVS HVBERVS in tr. *de iure ciuitatis*, (f) qui in plurimis quoque se HOBBESIO opposuit; neque tamen se intra limites huius doctrinæ semper continuit, quin potius plura, quæ ad *ius priuatum* spectant, imo quæ a respectu *iuris* prorsus aliena sunt, intexuit, de cetero dignus, qui circa hoc studium commendetur.

§. VIII. Neque omittendus est. B. Dn. de PVFENDORFF, qui *in tr. de iure N. & G.* (g) hanc doctrinam *libro septimo & octauo* solide explicuit, quamuis omnia capita huc spectantia haud plene pertexuerit, quod de aliis quoque monendum, qui vniuersam iuris naturæ disciplinam vno systemate complexi sunt.

§. IX.

(f) Prima editio admodum succincta, sed quæ anno 1694. publici iuris facta, varia incrementa accepit, vbi *sect. V. lib. I.* inprimis multa aliena immiscuit, v. c. *de principio cognoscendi diuinitatem scripturæ sacræ, de testimonio obsignante fidem receptam*, item *quod ratio non sit principium cognoscendi diuinitatem scripturæ sacræ*, aliaque plura. Sed & quæ ad *ius priuatum* spectant, non omisit, adeo, vt hunc tractatum pro systemate iuris tam *publici* quam *priuati* vniuersalis haberi posse, quidam iudicent. Commentarium vberiorem in eum scripsit Dn. NIC. CHRISTOPH. L. B. de LYNKER, sed qui integer hactenus editus haud est. Ante aliquot annos illustris THOMASIVS prælaudatum tractatum de nouo edi curauit, & succinctis annotationibus præclare illustrauit.

(g) Fata PVFENDORFFII notissima sunt, & pleraque adducta a Dn. LVDOVIC. *in histor. iur. nat.* HOBBESIVM in plurimis secutus, adeo, vt *c. 1. lib. 7.* ciuitatum genesin

§. IX. Insignem præterea industriam & curam circa hoc ius excolendum suscepit Dn. CHRISTIANVS THOMASIVS (h) & plura a PVFENDORFFIO præ-

nesin, ex eo plenius explicauerit. Totam hanc ita instruit disciplinam, vt *lib. 7. naturam, indolem, affectiones* aliaque ad summum imperium spectantia enucleet, & *lib. seq.* ipsa iura examinet. Quantum hic Autor præstiterit, omnes in comperto habent, quia plerique PVFENDORFFIVM hodie sequi non dubitant. Ante aliquot annos Dn. HERTIVS prædictum tractatum de nouo edidit & elegantissimis notis illustrauit atque auxit. Sed etiam hoc fere eodem tempore Dn. IOANNES BARBAYRAC illum gallico idiomate edidit, sub titulo: *le Droit de la nature & des gens, ou systeme general de principes les plus importans de la morale, de la jurisprudence, & de la Politique, avec de notes du traducteur, ou il suppleé, explique defend & critique les pensées de l' auteur, & une præface, qui sert d' introduction a' tout' l' ouurage.* Prædictus IOANNES BARBEYRAC elegantissimam præfationem operi præmisit, in qua inprimis de demonstratione in scientiis moralibus admittenda agit, & obiectionibus quibusdam respondet. Addit deinde varias rationes, quibus factum est, vt hæc disciplina parum antea exculta fuerit. Obseruat, Patres inprimis plane hanc doctrinam corrupisse, vel omnia confudisse, & tandem ipsos Theologos in sequentibus temporibus eam dereliquisse. Ipsa versio gallica elegantissima est, & sensum PVFENDORFFIANVM clarissime & nitidissime exhibet. Sed etiam præterea versio germanica huius operis sub prelo esse dicitur.

(h) Institutum illustris THOMASII ita a plerisque, qui solida vulgaribus præferunt, approbatum est, vt, quid in hac doctrina præstiterit, mea quidem deductione

prætermissa vel suppleuit vel emendauit, & sic quoque, quæ ad *ius publicum vniuersale* spectant, magno iudicio pristino nitori restituit.

§. X. Spem etiam fecit (i) Dn. IOAN. NIC. HERTIVS, se editurum *Syntagma iuris publici vniuersa-*

haud indigeat. Explicuit primo hanc doctrinam in tractatu *de iurisprudentia diuina*, vbi inprimis aduersariis PVFENDORFII in *lib. 1.* satisfecit. Postea anno 1705. vltimam manum huic operi addidit, *& fundamenta iuris naturæ & gentium ex sensu communi deducta* edidit, in quibus inprimis principia *iusti, honesti, & decori* miro iudicii acumine secernere allaborauit, & iuxta illa ipsa institutiones suas iurisprudentiæ diuinæ emendauit. Qui enim hactenus ius naturæ tradidere, hos diuersos respectus non distinxerant, & sic plura inemendata relicta erant, quæ huius summi viri opera in melius restituta sunt, atque adeo emendationes eius insignem in hac doctrina de iure publico vniuersali præstant vtilitatem. Si ipse PVFENDORFIVS huc respexisset, plura capita omittere potuisset, quæ ad ius naturæ stricte dictum haud spectant, vt quæ de *officio erga Deum, erga se ipsum, de officiis humanitatis &c.* operosa industria explicuit. Et hinc factum fuisse reor, vt plerique principium fundamentale eius tolerare & concoquere haud potuerint, quod viderint, prædicta capita haud adeo commode secundum doctrinam *socialitatis* explicari potuisse, quas difficultates superare facili labore quiuisset, si, quæ ad *iusti* doctrinam spectant, ab eo, quo *honestum & decorum* ducit, sollicite distinxisset.

(i) Spem huius operis fecit *in præfat. ad elem. prudent. civil.* vbi simul ostendit, quantum interfit, hanc disciplinam

versalis. *Pædian* quandam ad hanc disciplinam iam præmisit, contentam in *disp. de Iurispr. universf. sect. 2.*

§. XI. Politicorum systemata plurima quoque, quæ ad hanc doctrinam spectant, quamvis alieno in loco, exhibent; sed vel inania sunt, vel illa, quæ iuris publici *particularis* & *vniuersalis* sunt, confundunt. (k).

§. XII. Vtilissime porro huc conferri potest CASPARI ZIEGLERI tr. *de iurib. Maiest.* quamvis sæpe quoque ius Romanum vel alias leges publicas particulares adhibuerit. (l)

§. XIII.

---

sciplinam a *politica* distinguere. Pædia prædicta breui, & summo digito tantum generalia huius disciplinæ demonstrat, simul tamen vtilissimas obseruationes exhibet, atque subsidia suppeditat, quibus quis tuto in hoc amplissimo campo optatos facere possit progressus.

(k) De *Politicorum* confusa methodo iam supra actum. In hunc censum quoque BODINVS *de republ.* collocandus, qui itidem varias iuris quæstiones inseruit, in quo & alii certatim eum secuti leguntur, vid. HERTIVM *in præf ad elem. prudent. civ.* ARNISAEI, BESOLDI, ALTHVSII, aliorumque tractatus, magis conclusiones, quam principia huius doctrinæ sistunt, vnde incertis sæpe vagantur rationibus, neque a particularibus huius vel illius reipubl. scitis abstinent. In eundem censum quoque refero *opus politicum* RVDOLPHI GODOFREDI KNICHENII, qui itidem omnia, *quæ iuris sunt, & quæ ad prudentiam politicam spectant*, mira confusione miscuit, vt certa fundamenta huius doctrinæ ibidem haud reperias.

(l) Si mansisset prælaudatus autor in principiis & con-

§. XIII. Ceterum plures non integrum systema iuris publici vniuersalis scripserunt, sed *themata particularia* (m) persecuti sunt, veluti de iure circa sacra &c. quæ itidem vtilissime adhibentur.

§. XIV. Ad subsidia merito referri debent *facta publica* seu *historiæ*, (n) quæ illustrant egre-

---

clusionibus iuris naturalis, sane amplissime omnium iura maiestatica pertexuisset. Sed vbique fere animum ad *ius publicum particulare* intentum habuit. Exempli loco adduco *c. 2. l. 1.* vbi naturam criminis læsæ Maiestatis exhibet, quam tamen totam fere hausit ex doctrina iuris Romani. Similiter *cap. seq.* regalia magis explicat secundum conceptum iuris feudalis, quam in se, & sic quoque in reliquis capitibus versatus est, vt adeo pro systemate *iuris publici vniuersalis* haberi nequeat, quod potius semper scita particularia a naturalibus sedulo sint separanda, quin quod tantum circa iura imperium occupatus fuerit, quibus tota hæc doctrina non absoluitur.

(m) Huc spectant varia CONRINGII scripta v. c. *de concedend. & reuocand. priuil. De Maiestatis ciuil. autoritate, & officio circa sacra.* PVFENDORFFII *tract. de habitu relig. ad vitam ciuil.* Dn. BVDDEI *diss. de concordia relig. cum statu ciuil.* HVGO GROTIVS *de imperio summarum potestatum circa sacra.* GERARDI NOODT dissertatio *de religione ab imperio iure gentium libera.* Dn. BVDDEVS *de testam. Regum*, item *de solennibus princip.* Dn. IO. PETER A LVDEWIG *de auspicio regio* & alii similes tractatus, quos omnes recensere infinitum foret.

(n) In historiis ab omni æuo amplissimus numerus *factorum* occurrit, quæ hanc disciplinam illustrare pos-

gregie regulas generales huius disciplinæ, & iudicium acuunt, quando illa ipsa secundum has regulas examinantur. (o)

§. XV.

possunt. Non enim rectius doctrinæ insinuantur, quam per *exempla*. Quid autem iucundius est, quam exempla *vera* adducere, & secundum principia hæc de illis iudicare? Apprime LIVIVS *lib. 1. præf. Hoc est illud præcipue in cognitione rerum salubre & frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri, inde tibi tuæque reip., quod imitere, capias, inde fœdum inceptu, fœdum exitu, quod vitet.*

(o) Hic cauendum, (1) ne ex *factis publicis* regulas struamus, quod cum non sollicite præcaueret GROTIVS, sæpe lapsus deprehenditur. Nam quod in §. 40. *proleg.* asserat, *quod, vbi multi diuersis temporibus & locis idem pro certo affirmant, id ad causam vniuersalem referri debeat*, id vniuersale haud est. Nam α) sæpe opinio inueterata pessima est, quod de idololatria aliisque næuis verum: β) plurima sæpe gentes ex Hebræorum doctrina in suos vsus transtulerunt, & alii ab aliis didicerunt; Ægyptii quidem ab Hebræis, ab illis Græci, & ab his Romani, inde sæpe tanta opinionum & sententiarum conformitas, quæ tamen non arguit causam vniuersalem. (2) Vt iudicia autorum facta enarrantium non promiscue arripiamus, quod ipsum innuit GROT. *lib. 1. c. 3. §. 5. n. 6.* asserens, non omnia esse probanda, quæ a quamuis præclaræ famæ Doctoribus dicuntur. Sæpe enim tempori, sæpe affectibus seruiunt, & aptant τῷ μέτρῳ φάσμαν. *Quare*, pergit, *danda est opera, vt in his rebus defecato vtamur iudicio, nec quæ excusari magis quam laudari pos-*

§. XV. Imo cum ius publicum vniuersale circa actiones publicas versetur, inprimis historiæ eum in finem euoluendæ sunt, vt de factis illis, iurene an iniuria peracta sint? iudicari possit. Quemadmodum itaque plures satis commode & ex vsu historias quoad vsus politicos tractant, ita non inutile esse poterit, historiam ciuilem quoad vsus huius iuris pervoluere & excutere. (p)

§. XVI.

---

sunt, temere in exemplum vapiamus, in quo pernicio-se errari solet Conf. LIPSIVS *lib. 1. c. 9. §. 12.*

(p) Inculcat hoc HVBER. *in append. ad historiam ciuilem obs. 1.* vbi obseru tiones ex *iure publico vniuersali* adiecit Multi vsus politicos traxerunt ex Cornelio Tacito, vt FORSTNERVS & MELLIER Gallus &c sed quid impediret, quo minus vsus iuridici ex historiis enucleari possent? Vsus esse potest varius: (1) vt sic iudicium acuatur, & principia iacta generalia applicare discamus: (2) ex factis ad similia progrediamur, quoniam vix hodie aliquid accidere solet, quod iam ante non obtinuit. Hinc DIODOR. SICVLVS *in præfat. historiæ suæ* demonstrat, *rerum humanarum esse quendam circulum, in quo alii homines eosdem euentus per vices, vt in scena, ludunt.* (3) Vt ita ex perpetua historia status rerumpubl. imperantium ingenia, mores, varia studia addiscamus. Supra enim iam dictum est, notitiam status reipubl., multum hic conferre, atque hinc demum acquiritur *erudita historiarum notitia.* In confessio itaque est, historicum absque principiis *politicis & moralibus* reuera parum proficere, cum non sufficiat facta enarrasse, sed etiam de illis iudicium ferri debeat.

(q) Ob-

§ XVI. Præiuit in hoc instituto VLRICVS HVBERVS, qui enim in finem se *historiam ciuilem* tradidisse fatetur, vt illam ad ius publicum vniuersale attemperaret, & exempla curiosissima suppeditaret, quemadmodum etiam obseruationes (q) nonnullas in fine adiecit.

§. XVII. Simile fere institutum fuit Dn. THOMASII, qui nuper admodum specimina (r) eiusmodi edidit, in quibus ostendit modum & viam, quomodo secundum principia iuris naturæ & gentium de factis publicis iudicari debeat.

§. XVIII.

(q) Obseruationes admodum breues sunt, & tantum specimen aliquod præ se ferunt. Ceterum plura *iuris publici vniuersalis* capita ex historia illustrantur. Sic ostendit, dogma Hobbesianum, *statum naturalem esse bellum continuum*, fidei historicæ non omni modo congruere, ad minimum non omne posse tempus pacis excludi, licet admodum breue & minus tutum sit. Nam gens genti diffidit, bellum infert, tamdiu pacifica, donec sibi vtile videatur. Sed & origo imperiorum, de qua mox, ex historia addiscenda, & varii rerumpubl. euentus vel casus eruditas obseruationes suppeditant.

(r) Titulus operis est: *Specimen iurisprudentiæ iudicialis ex iure naturæ & gentium exhibitum in exemplis, de variis gentium negotiis & controuersiis.* In hoc tractatu decadem primam exhibuit controuersiarum illustrium, & plures alias decades *in præfatione* promisit. Præsertim legi merentur obseruationes, quas *c. 7. de prætensionibus* suggerit, ex quibus apparebit, quantum vsum hæc doctrina quoque in illis habere possit.

§. XVIII. Non inepte præterea Dn. HERTIVS *in iurispr. vniu. S. 2. §. 13.* ius diuinum ad subsidia refert, quod optima & reipubl. maxime consona inculcat principia, (s) quæ illustrationem egregiam in hac doctrina præbere possunt.

§. XIX. Cauendum vero sedulo circa hanc disciplinam, (t) ne officia imperantium, *qua talium*, & quatenus sunt *Christiani*, confundamus. Quamuis enim hi duo respectus egregie concurrere possint, diuersus tamen semper & distinctus modus manet procedendi & iudicandi. (t)

§. XX.

(s) Noui quidem, rempubl. iudaicam fuisse *Theocraticam*; ast quis assereret, omnia iura publica ibidem fuisse positiua? quin plura occurrunt, quæ hanc disciplinam egregie illustrant, & sic merito eo magis in exemplum adducenda. Quæ vero ad statum Theocraticum intime spectant, ab illis hic abstinendum, ne particularia iura cum vniuersalibus confundamus. Inprimis hic peccari posse, quando de iure principis circa sacra disputatur, ostendit PVFENDORF *de habitu relig. ad vitam ciuil.* Quia sacrorum ratio ita intime statui Theocratico innixa erat, vt plura essent regibus iuncta, quæ alias illis ordinarie competere non possunt. Sic etiam ostendunt S. litteræ, qua ratione respublicæ, quæ pleræque pessimum initium habuere, postquam tamen constitutæ sunt, sint dirigendæ ad culturam pacis. Item inde patet, quo fundamento maiestas immediate a Deo dici possit, & quæ sunt alia. Structuram huius reipublicæ depingere cepit B. HERTIVS, ast morte præuentus eam exædificare haud potuit.

(t) Sic vbi in quæstione de fine reipubl. quæstio instituitur, an princeps etiam teneatur curam habere salutis æter-

§. XX. (II.) Vt duo illa extrema, in quæ Monarchomagi & Machiauelliſtæ (u) inciderunt, euitemus. Sicuti enim hi faciunt reges tyrannos & exleges, ita illi populum regicidam & rebellem, ſtatumque publicum euertunt.

§. XXI.

æternæ ſubditorum, ſæpe hæc confundi ſolent, adeo, vt illa ne quidem a ſe inuicem ſatis diſtinxerit ADRIANVS HOVTVVN *in polit. gener.* qui & hoc quoque ad officium principis ſpectare credidit. Cum vero respubl. inprimis ſint propter *externam pacem* introductæ, hinc potiſſimum eam ipſam procurare debet, quia finis influit in officium, ſeu illud determinat. Quia autem ſimul princeps eſt *Chriſtianus*, ideo qua talis vtique curam ſimul gerere debet ſalutis æternæ ſubditorum, præſertim cum ſuo exemplo & autoritate ſæpe plus poſſit, quam miniſtri eccleſiæ. Sed in ipſa re ſemper manet differentia, quod illa, quæ facit, vt *imperans*, per *vim externam* poſſit imperare; quæ vero vt *Chriſtianus* princeps, magis remediis charitatiuis absque coactione externa inculcare debeat, ne *Papocæſaria*, vel *Cæſaropapia* inde oriatur, quod communiter fieri ſolet, vbi hæc confunduntur.

(u) Vtraque doctrina, quæ tamen huic diſciplinæ inſeri ſolet, valde inſidiatur rebus publicis, eisque damnoſa eſt. Machiauelliſmus non demum cum Machiauello cœpit, ſed iam ante eum in praxi cognitus fuit, tyrannisque debetur, adeo vt non inepte plures MACHIAVELLVM excuſauerint, quod non præcepta proprie dicta dederit, ſed ea ſcripſerit, quæ iam alii egiſſent. vid. CONRING. *in præfat. ad Machiau. princ.* Ceterum quantum hæc profana MACHIAVELLI aſſerta nocuerint, ſummatim oſtenditur *in obſeruat. Hall. 1. tom. 6.* Et quid aliud fecerunt HOBBESIVS & ADRIANVS HOVTVVN

TVYN, quam vt Machiauellanismum reuocarent, & colore iuris incrustarent, vt eo splendidius incedere posset, sicuti Machiauellica HOBBESII dogmata refert GISBERTVS COCKIVS *in præfat. vindic. pro lege & imper.* Et quia Monarchomachismus in Anglia florebat, adeo aduersus eundem irritatus fuisse videtur, vt in alterum extremum, *Machiauellismum* scilicet, incideret. Ita enim comparatum est cum natura humani generis, vt quo grauius aliquid fugimus, & reprobamus, eo fortius etiam in alteram partem inclinare soleamus. Monarchomachi post Parisienses nuptias sua dogmata spargere cœperunt. Dum enim miseri Galli arte Machiauellica in tot anxietates & miserias deducti essent, desperatio & mœror ob perpessa & instantia mala pronam strauit viam ad Monarchomachismum, inde varia scripta edita, velluti HOTTOMANNI *Franco Gallia*, item anonymi scriptum *de iure Magistratuum*, item *Antimachiauellus*. Notæ inprimis sunt STEPHANI IVNII BRVTI *vindiciæ contra Tyrannos*, LAMBERTI DANAEI *Politica Christiana*. In hunc censum quoque referri debet impius liber G. GVILIELMI ROSSAEI *de iusta reipubl. Christianæ in reges impios & hæreticos autoritate* Antuerpiæ anno 1592. editus. Verus autor esse perhibetur GILB. GENEBRARDVS, (vid. Londorp. *tom. II. act. publ. p. 267. col. 2.*) & cum maxime reipubl. noceret hic liber, anno 1594. cum multis aliis decreto Senatus regii Parisiis publice a carnifice exustus est. Vtraque secta in principia huius disciplinæ grauiter impingit. *Machiauellismus* hoc ius in effectu plane tollit, vel in ludibrium vertit; aut *Monarchomachismum* vinculum subditorum & obligationem eorum eneruat. Ille reges facit tyrannos, hostesque reipublicæ: hic populum rebellem. Ille subditis *seruitutem intolerabilem* parat, hic *licentiæ populari* fenestram aperit. Aut contra vtrumque hæc nostra disciplina pugnat, Machiauelliſtis opponens, iura principum debere

§. XXI. (III.) Ne, quando hæc præcepta inculcantur, ſtatim inde concludamus, ſufficere hæc poſſe ad ſolidam *animæ* emendationem, cum nihil præter externam tranquillitatem in republica hiſce præceptis obtineatur, de cetero vero homo interne corruptus manere queat, & ita talem emendationem aliis mediis obtinere debeat.

§. XXII. (IV.) Tandem vt quæ Cæſaris ſunt, Cæſari; Deo vero, quæ Dei ſunt tribuamus. (x)

PAR-

bere eſſe attemperata ad leges pacis; Monarchomachis vero oſtendens, ſubditorum obligationem eſſe in parendo & patiendo, non imperando.

(x) Peccant plurimi in hoc quoque, quod (1) ex adulatione plura imperantibus tribuant, quæ iis minime competunt, & ſubditos adeo adſtringant, vt quæ Dei ſunt, omittantur. (2) Quantum Præſul Romanus in eo peccauerit, euidens eſt. Sed cauendum, ne Principes noſtros craſſiſſimos Papas faciamus, contra quos nuper admodum ex profeſſo ſcripſit GERARDVS NOODT *de religione iure gentium ad imperio libera.* Vnde quoque ſubditorum obligatio eſt reſtringenda ad limites præceptorum Dei, quia magis eſt parendum Deo, quam hominibus, quamuis & hic abuſus ingens ſolear committi, dum ſub hoc prætextu ſæpe obſequium principi a miniſtris eccleſiæ contumacibus denegatur in rebus iure diuino non determinatis, ſibique adſcribit clerus, quod ei concedendum non erat, id quod exemplo commodo illuſtrauit Dn THOMAS, *diſſ. de iure Princip. euangel. circa ſolenn. ſepult.*

PARTIS SPECIALIS LIBER I.

DE NATVRA ET INDOLE RERVMPVBLICARVM, ET IMPERII CIVILIS.

CAP. I.

De Origine imperiorum ciuilium.

§. I.

RESpublicas ad *bonum* quidem referri debere, sed *extraordinarium*, (a) h. e. quod liberat homines a quodam malo, quod in hoc corrupto statu alias eis imminet, nemo negabit, qui saltem finem earum & genesin considerat.

§. II.

(a) *Extraordinarium* bonum præsupponit statum corruptum, & sic malum inde proueniens tollere satagit, quo sensu febricitanti medicamenta sunt bona, quæ sano minus salutaria sunt. Huc retuli respublicas, quia finis earum est, vt malum ab aliis hominibus imminens eo fortius retundatur, securitas seruetur, & legum naturalium veneratio eo rectius obseruetur. Osten-

§. II. Ex quo fluit, *in statu integritatis* respublicas non fuisse constitutas, (b) quippe perfectioni huius status in totum repugnantes.

§. III.

stenderunt iam post HOBBESIVM plurimi, statum naturalem esse turbidum, inquietum, minus securum, & raro pacificum; & sic non aptius medium, securitatem conciliandi, fuisse, quam introductionem rerum publicarum. Praesupponit itaque respublica homines imperfectos, ad turbas pronos, & sic ex necessitate *hypothetica*, scil. propter statum corruptum, imperia sunt introducta, vt essent frenum impiorum, & tutela proborum. Optime itaque hac de re iudicat IOANNES BARCLAIVS *in Argen. lib. 1. c. 15.* inquiens: *Si contineri sua sponte intra fines iustitiæ posset genus humanum, tunc in pari omnium pietate, non supervacua modo, sed iniusta essent imperia, quæ ciues iam sponte æquissimos ad inutilem seruitutem adigerent.*

(b) Contrarium plures statuunt, vt VALENTIN. ALBERTI *in compend. iur. N. p. 2. c. 14. p. 209.* & BOECLER. *ad Grot. lib. 1. c. 3.* vbi *p. 200.* ita disserit: *Si primæuam naturæ sanctitatem retinuisset homo, non minus tamen imperio & imperandi parendique ordine vsus esset, quam societate, quum sine tali ordine homine indigna esset. Ordo imperandi & parendi diuinum & pulcherrimum institutum, omni naturæ rationali ita destinatum est, vt societas & multiplicatio sine eo cogitari nequeat. Hoc ordine nec cœlestes spiritus carent &c.* Verum si recte causas finales & impulsiuas rerumpublicarum, & indolem earum percurrimus, aliud dicendum est. Fac, *metum* esse causam rerumpublicarum, nullus certe metus in statu integritatis superfuit. Fac, *indigentiam* ansam dedisse, vt ciuitates conderentur; nam & haec quoque cessauit in statu integritatis. Fac, finem primarium esse, *vt homi-*

num

§. III. Neque etiam argumentum vniuersale quoad singulos homines ex iure naturæ deduci potest, quod homines omnes obligaret sub *absoluta necessitate* ad societatem ciuilem ineundam, (c) quamuis ius naturæ eidem valde faueat, maxime si aliter pax haberi non possit.

§. IV.

---

num malitia coerceantur, nulla certe malitia in hoc statu fuisset metuenda, & sic nec legibus coercenda. Facdenique, hominem etiam natura fuisse *socialem*; nam de eo non quæritur, sed vtrum propterea societas *ciuilis*, quæ imperio & subiectione fundatur, inde appetatur? potissimum in quæstione est, quam merito negamus. Iam vero omnis respublica consistit in *imperio* seu *vi coactiua*, quæ longe abfuit ab eo statu, vbi nulla fuisset malitia, & sic sponte omnia quilibet, quæ sui sunt officii, fecisset. Neque admitto distinctionem inter imperium *coactiuum & directiuum*; nam imperium directiuum est σιδηρόξυλον, imo directio in dirigente semper supponit imperfectionem, quæ abfuisset in statu integritatis. Neque obstat, imperium Dei dari in angelos; nam hoc frustra obiicitur, quia de imperio humano quæstio est inter homines; sed Angelorum & Dei differentia est per se insignis.

(c) Huc tamen inclinat BOECLERVS *c.l. p.198.* Equidem negari nequit, societates ciuiles multum conducere ad pacem & concordiam inter homines seruandam; verum de hoc non est quæstio, quin potius illud quæritur, an respublicæ sint *vnicum* medium ad pacem consequendam, ita vt absque ea non possit vinculum humani generis, saltem inter quosdam, sub-

§. IV. Sed quod nonnulli asserunt, quod etiam homo a natura ad societatem ciuilem feratur, adeo vt natura sit *causa principalis* ineundæ ciuitatis, (d) admitti nequit; cum si recte natura hominis examinetur, illa plura suppeditet argumenta, quibus *contrarium* ostendi potest.

§. V.

subsistere? Etenim iam demonstrauit CONRING *in tr. de ciuili prudent. c. 6. p. 51.* quod aliquando etiam extra ciuilem societatem feliciter viuere liceat. Virtus & pietas non est adstricta ad ciuilem societatem, sed vbicunque exerceri potest. Adde, quod sæpe impediri possit veræ pietatis cultus in ciuitate, dum quis tyrannorum insidias metuere debet. Quod si præcepta fuissent *societas ciuilis*, sine dubio Patriarchæ male fecissent, quod non statim in ciuitates coiuissent, id quod tamen factum non legimus. Seorsim suas res habuere: aliquando sub rebuspublicis vixere; aliquando non; quin reges vicinos cum ABRAHAMO & ISAACO pactum & fœdus iniisse mutuæ defensionis & securitatis causa legimus.

(d) Agnouit hunc errorem HOBBESIVS *de ciue c. 1. §. 2.* ortumque illum esse docet ex nimis leui naturæ humanæ contemplatione. Idque satis euidens est; quod enim homo aliquando ad societatem hanc vel illam rapiatur, id non ex eo est, quod aliter fieri non possit, sed *ex accidenti*, scilicet vt concupiscentias suas eo rectius in aliorum consortio explere possit. Vel enim *voluptatis* explendæ, vel *lucri* vel denique *dominandi* gratia reuera societas expetitur; adeo enim corruptus est homo, vt semper propter se alios quærat, non propter alios primario. Quando ergo homo a natura rapi ad societatem dicitur, hoc eo sensu admitti

potest,

potest, quod corrupta natura appetat societatem tanquam medium, per quod vel cupiditatibus satisfacere, vel aliis dominari, vel lucrum ab aliis quærere possit, adeoque conclusio inde prona est, hominem a natura ad societatem ferri, non *propter bonum pacis*, quod dissentientes volunt, sed *propter malum finem*. Ast talis instinctus ad societatem est magis ineptus ad veram societatem, quæ in *vnione animorum* consistit. Iam autem iudice CICERONE *lib. 1. ad Q. Fratr. epist. 1. difficile est ea, quæ commodis, vtilitate & prope natura diuersa sunt, voluntate coniungere.* Deinde si vel maxime supponatur, hominem a natura ferri ad societatem, non tamen inde concludi potest, (obseruante CONRINGIO *de prud. civ. c. 6.*) cum etiam ad societates *ciuiles* rapi, cum *societates simplices* huic appetitui sufficiant, & quando homo ζῶον πολιτικὸν vocatur, hoc eo sensu fieri videtur, quod homini insit quædam *aptitudo*, vt per *culturam & disciplinam* præparari possit ad societates ciuiles, vel, vt CONRINGIVS ait, vt quidem ciuilis societas hominibus conueniat, non *per se* tamen, sed *ex accidente, posteaquam scilicet ab antiqua & naturali sanctimonia mores ita discessere, vt tuto aut bene extra ciuitatem non possis degere.* Examinemus infantes; quanta cultura & disciplina indigent, vt in spem patriæ educentur: tolle eandem, & ineptissimum societatis ciuilis subiectum habebis. Non inepte LIVIVS *lib. 2. cap. 43. in f. Excellentibus ingeniis citius defuerit ars, qua ciuem regant, quam qua hostem superent.* Nam, vt iudicat IOVIAN. PONTAN. *hist. lib. 1. pœnitet populos præsentis semper imperii, gaudent nouis rebus, futura in expectationem habent, leuitas illis dux est atque autor ad postrema quæuis flagitia.* Vere admodum SENECA *lib. 1. de clement. c. 17. nullum animal est morosius, nullum maiori arte tractandum, quam homo.*

(c) Ho-

§. V. Quin ipsa ciuitatum plerarumque facies ostendit, subditos sæpe vinculum illud rumpere, turbare *pacem ciuilem*, (e) & quæuis contra *salutem publicam* audere, vt vel grauissimæ haud sufficiant pœnæ, ad homines continendos in societatis ciuilis vinculo.

§. VI.

(e) Homo a natura est animal *ad turbas* aptum natum; quomodo ergo a natura posset dici aptum natum ad pacem ciuilem colendam, cum ne quidem colat pacem communem inter homines laxiori vinculo constrictos? Manent enim in hoc vinculo æquales, sed in *ciuili* adest vinculum arctius inæquale, multis modis ferociæ humanæ aduersum, vt proinde non mirandum sit, tot turbatores in rebuspublicis reperiri. Insatiabilis cupido, aliis vel dominandi, vel alios decipiendi, & omnia ad se rapiendi non deponitur in societate ciuili, sed tantum arctioribus pœnis constringitur. Supra iam dictum, homines esse specie inter se diuersos: alius appetit hoc, alius illud. Manet in statu ciuili magna hominum quoad *voluntates* contrarietas, propter quam ægre sociantur. Denique licet de quibusdam populis historiæ referant, quod ad seruiendum proni & quasi nati sint, id ipsum tamen haud vniuersale est, cum potius plerique a natura imperium aliorum in se ægre ferant, *libertatem* magis appetant, & sic imperium ciuile, vt iugum aliquod libertati naturali aduersum, intueantur. Magis certe homo natura fertur ad *libertatem*, quam ad subeundum imperium ciuile. Eleganter hoc illustrauit XENOPHON *in Cyropæd. lib. 1. statim ab initio*, vbi ita infit: *Accidit aliquando nobis ad animum, quot populares administrationes ab iis, qui aliter potius, quam in populari reipublicæ statu degere vellent, e-*

§. VI. Neque rem conficiunt, qui societatum simplicium necessarium consequens *societatem ciuilem* fuisse arbitrantur; (f) nam id quidem

uersæ, quot item vel singulorum vel paucorum principatus a plebeiis sublati sint: quotque regnum invadere conati, partim perquam celeriter imperio sint deiecti, partim vt viri sapientes & felices in admiratione sint, quantocunque tandem spatio temporis principatum retinuissent. Quin & plerosque videbamur animaduertisse, qui domi suæ familiam alii maiorem, alii sane modicam alerent, quum tamen iidem domini etiam perpaucos illos magnopere sibi obsequentes habere non possent. Præterea veniebat in mentem nobis, vt bubulcis in boues, sic equariis in equos, adeoque omnibus, quos pastores dicimus, illæc in animalia, quibus præsunt, non abs re videri imperium esse. At vero videre videbamur, greges hos omnes lubentius pastoribus suis parere, quam homines magistratibus. Pergunt enim greges, quocunque pastores dirigunt, atque vt in locis pastum quærunt, in quæ illi loca eos immittunt: sic ab iis abstinent, a quibus arcentur. Quin etiam fructibus, qui ex eis proueniunt, vti pastores pro lubitu sinunt: nec vnquam accepimus, vllum gregem aduersus pastores coiuisse, quo vel minus eis pareret, vel eos vti fructu non permitteret. Imo quibusuis aliis infestiores sunt greges, quam iis, qui & imperium in eos habent, & emolumenta ex eis capiunt, quum homines in nullos maiori coeant impetu, quam quos in se regnum affectare sentiunt. Hæc quum apud animum expenderemus, ita de his arbitramur, vt homini nato facilius existimaremus esse, quibusuis animantibus aliis, quam hominibus imperare.

(f) Plerique politici originem ciuitatum ita referunt, prout CICERO *lib. 1. de offic. c. 17.* illam describit his verbis:

dem mente concipiunt, sed necessitatem consequentiæ non probant; neque enim præcise necesse fuit, vt homines, qui tandem in aliquot familias coaluere, inter se *societatem ciuilem* inirent, cum singulæ familiæ separatas suas rationes habere potuerint.

§. VII.

bis: *cum hoc sit natura commune omnium animantium, vt habeant libidinem procreandi, prima societas in ipso coniugio est, proxima in liberis, deinde vna domus, communia omnia. Inde autem est principium vrbis & quasi seminarium reipubl., sequuntur fratrum coniunctiones, post consobrinorum sobrinorumque, qui cum vna domo iam capi non possint, in alias domos, tanquam in colonias, exeunt. Sequuntur connubia & affinitates, ex quibus etiam plures propinqui. Quæ propagatio & soboles origo est rerumpubl.* Sed hæc finguntur, non probantur. Nam hoc supponit, (α) liberos matrimonia noua ineuntes semper sedes suas collocasse iuxta parentum habitationem, in quo iis contradicit historia sacra; (β) necessarium consequens plurium familiarum esse ciuile imperium, quod ostendi nequit, cum singulæ familiæ suas rationes separatas habere potuerint, & (γ) si vel maxime inde quoddam esset ortum imperium, tamen opus fuisset pacto aliquo præcedente, mediante quo se alterius subiecissent dominio & imperio, adeoque ex *pacto*, non vero ex *consequentia necessaria* esset deducendum imperium; pactum autem tale an interuenerit, in facto consistit, nec præsumitur, & ordinarie, qua ratione primitus initum fuerit, non ostenditur. Interim inficias non eo, primos patresfamilias in familia sua quoddam imperium exercuisse, ceu PLATO *de LL. lib. 3.* ait: *Ex eo, quod*

§. VII. Multo minus vero *indigentiæ humanæ* (g) adscribi origo regnorum potest: quamuis quidam id statuant ex eo, quod regna condita dicantur iure gentium; *L. 5. D de I. & I.* ius gentium autem maxime ex *indigentia* ortum traxerit, *§. 2. I. de I. N. G. & C.* cum natura hominis paucis contenta, & extra ciuitates quoque, quantum sufficiat, quæri possit.

§. VIII. Recentiorum sententia, quam HOBBESIVS primum exposuisse, & PVFENDORFFIVS plenius excoluisse videtur, maiorem præ se fert probabilitatis speciem, dum originem ciuitatum collocant in *mutuo metu*, quo homines inducti in societates ciuiles abierunt, vt præsidia sibi circumponerent contra mala, quæ homini ab homine imminent in *statu naturali.* (h)

§. IX.

principium ex patre matreque sumserunt, quos quidem quasi aues secuti gregem vnum conficiunt, patris voluntate pro lege vtentes, & regno omnium iustissimo gubernati: tamen *imperium* aliquod *ciuile* inde exstruere & structuram reipublicæ formare velle, id quidem est, quod ostendi nequit.

(g) Id quidem vulgo dicitur, in ciuitatibus omnium rerum abundantiam obtineri posse, quod nec a vero alienum est, si ciuitatum plerarumque intuemur rationes. Sed id rursus in quæstione est, an propterea inde *prima origo* petenda? & an tanta extra societates ciuiles hominem premat indigentia, vt non habeat vnde viuat, vt necessario propter hanc causam in societates ciuiles abire debuerit? quod merito negatur.

(h) HOBBESIVS *de ciue c. 1. & 5.* hanc sententiam plenius

§. IX. Excoluit postea eandem sententiam ADRIANVS HOVTVYN *tr. de Polit. vniuers.* in eo ab HOBBESIO discrepans, quod constitutionem ciui-

nius exponit. (1.) Praesupponit, statum naturalem esse bellum omnium contra omnes: (2.) leges naturales ad haec mala auerruncanda non sufficisse: (3.) interim securitatem hominum consistere in concordia & vnione multorum, vt ita vis imminens repelli & propulsari possit: (4.) hanc tamen concordiam multorum per se non sufficere, nisi accedat aliqua *vnio*, vi cuius vna quasi omnium fiat voluntas, quod demum (5.) contingat per imperium, si vnius vel concilii voluntati se subiiciat, atque inde [6.] oriri societates ciuiles. Eandem philosophiam sequitur PVFENDORFF *lib. 7. c. 1. §. 7. seqq.* doctrinam HOBBESIE plenius illustrans: vbi praeterea ostendit, quare sola *reuerentia legis naturalis* haud sufficere possit ad continendos homines intra limites iuris naturae: (1.) quia hominum malitia tanta est, vt contra conscientiam agere praesumant, si modo impune agere possint: (2.) quia si controuersiae incidant inter homines, non daretur aliqua via eas componendi, & si vel maxime in arbitrum consentirent, tamen deficeret, qui eos ad obseruantiam laudi cogeret: (3.) quod quilibet proprio ducatur iudicio circa actiones proprias, quod cum apud diuersos discrepet, non adsit via elabendi: (4.) quod plerique non ratione, sed libidine viuant &c. In hoc sensu etiam ICti originem *iuri gentium* videntur adscripsisse, quatenus omnes gentes eadem necessitate adducti in huiusmodi coetus consensisse videntur, cum illud vulgo dicatur *ius gentium*, quod gentes inter se, *necessitate cogente*, constituerunt.

ciuitatum a præcepto naturali *de pace colenda* (i) arceſſat, poſtquam aliter pax coli & ſeruari inter homines non potuiſſet; cum HOBBESIVS tantum ideo homines ad ciuitates conſtituendas procliues fuiſſe aſſerat, quod viderint, ſtatum naturalem fuiſſe contra vtilitatem ſingulorum.

§. X.

[i] Primo recte ſupponit, homines fuiſſe conditos ab autore pacis ad pacem colendam, ſed ſimul conſtitutos in *ſtatu æqualitatis*, adeoque ſingulos iudicaſſe, quid bonum, quid malum fuerit? inde ipſum ius ad omnia accepiſſe, ſed naturam humanam tanquam pravam & imbecillem non potuiſſe recto iudicio & iure vti, & in promiſcuo rerum vſu naturæ leges æqualitatemque ſeruare; hinc prorupiſſe ad ambitionem, gloriam, dominationem; inde ortas eſſe diſcordias, iurgia, pugnas, cædes. Sic itaque, rupta pace, confuſionem rerum veniſſe, & belli ſtatum, dum continuus ab iniuriis metus ſucceſſerit. Hinc tandem concludit, rationem dictaſſe, vt, quia lex prima *de pace colenda* contemni cœpit, pax reſtitueretur, & cum hæc extra *imperia* non potuiſſet eſſe tuta, hominem cognoviſſe, imperia eſſe inſtituenda, vt præter nudam rationem lex iam & poteſtas ciuilis libertatem moderaretur. Atque hoc ſenſu imperia *a Deo* eſſe, tanquam eius dictaminis autore, vult, & ſic omnia demum eo recidunt, homines *ex præcepto legis naturalis* de pace colenda adactos fuiſſe, vt coaleſcerent in ciuitates. Huc quoque fere conſpirat HVBERVS *de iure ciuit. ſect. 2. c. 1.* atque hoc vlterius illuſtrat ex *l. 5. de I. & I.* vbi *iure gentium* dicuntur bella introducta, diſcretæ gentes, regna condita &c. quæ verba hac paraphraſi illu-

§. X. Neque ab hac sententia alieni fuisse videntur antiqui philosophi, (k) quippe qui iam ante HOBBESIVM genesin ciuitatum ab hoc fonte deduxerunt.

§. XI.

illustrat, scil. primum in orbe rerum humanarum fuisse statum belli, quo gentes nullo imperio coercitae necessario inter se collidi debuerint. Huius euitandae gratia homines semet ipsos in gentes secreuisse, imo cum ne sic satis confusioni consultum esset, imperia stabilita fuisse, & quidem omnium primo regna.

(k) Audiamus CICERONEM *pro P. Sext. p. m. 668.* vbi ita: *Quis vestrum, iudices, ignorat, ita naturam rerum tulisse, vt quodam tempore homines nondum neque naturali neque ciuili iure descripto fusi per agros ac dispersi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus per caedem, ac vulnera aut eripere aut retinere potuissent? Qui igitur primi virtute & consilio praestanti extiterunt, ii perspecto genere humanae docilitatis atque ingenii, dissipatos vnum in locum congregarunt, eosque ex feritate illa ad iustitiam ac mansuetudinem traduxerunt. Tum res communem vtilitatem continentes, quas publicas appellamus, tum conuenticula hominum, quae postea ciuitates nominatae sunt, tum domicilia coniuncta, quas vrbes dicimus, inuento diuino & humano iure, moenibus sepserunt. Atque inter hanc vitam perpolitam humanitate & immanem illam nihil tam interest, quam ius atque vis &c.* IDEM *lib. 2. de offic. c. 12.* clarius mentem suam exprimit dicendo: *Cum tanta vis iustitiae sit, vt ea etiam latronum opes firmet atque augeat, quantam eius vim inter leges & iudicia & instituta reip. fore putamus? Mihi quidem non apud Medos solum, vt ait Herodotus, sed etiam apud maiores nostros iustitiae*

§. XI. Verum hæc ita quidem probabiliter dicuntur, sed legitime non probantur. (l) Origines rerum ad *res facti* & *historiam* simul spectant, adeoque exinde primario origo ciuitatum fuisset petenda.

§. XII. Quin quod HOBBESIVS tantum ostendat, *vtile* singulis hominibus fuisse, vt ob mutuum metum in ciuitates coierint: (m) quod autem vtile est, non semper præbet primam ori-

fruendæ causa videntur olim bene morati reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo ab iis, qui maiores opes habebant, ad vnum aliquem confugiebant, virtute præstantem: qui cum prohiberet iniuria tenuiores, æquitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat &c. conf. SENECA *epist. 90.*

(l) Omnia, quæ adducta sunt, argumenta eo tendunt, etiam absque omni historia satis tuto posset originem rerumpubl. inueniri. Verum illæ coniecturæ non sufficiunt, quamuis sint probabiles. Semper dubium remanet, vtrum ea occasione primitus homines vsi fuerint, ad societates ciuiles incundas, annon alia possit demonstrari origo? Aliud enim est asserere, *potuisse homines hac occasione in societates ciuiles abire*; & aliud: *hoc modo & hac occasione reuera abiisse.* Quæ in *factis* consistunt, aliunde sunt demonstranda, nec ex nudis ratiocinationibus dependent, quas tamen plerique, qui origines ciuitatum indagarunt, fere vnice secuti sunt.

(m) Miror, tam prolixe PVFENDORFIVM argumentis Hobbesianis operam dedisse. Vult hic, homines propter interesse priuatum in societatem ciuilem abiisse, quia sine hac se viderunt omnino esse miserrimos. Sed quid,

originem. Neque, quod HOVTVYN vult, ex dictamine rationis homines vitam ciuilem amplexos esse, (n) satis constat, cum non probabile sit, vt hi, qui in statu naturali tam impie vixere, & pacem omnem, ex eius sententia, repudiauerunt, tam facile & quasi derepente iterum consentire potuerint, ad pacis culturam & obseruantiam iuris naturalis.

§. XIII.

quid, si quis opponat HOBBESIO, inde tantum probari, homines bene facere, vt e statu naturali in ciuilem migrent, non vero necessario propterea migrasse, potuisse alio modo necessitatibus consuli, cum, vt Dn. HERTIVS *in elem. prud. ciu. p. 1. sect. 1.* ostendit, adhuc dentur gentes inter se quidem sociatæ, sed absque imperio ciuili. Cum itaque homines tam barbare antiquitus vixisse dicantur, quis crediderit, eos mox tam sana admisisse consilia, vt propter securitatem se vnius vellent submittere imperio. Quin si homines tam corrupti fuerint, vti statuunt, vix probabile est, statim eos per pactum aliquod se consociasse, vt imperium vnius agnoscerent, quamuis id non negem, potuisse plures se sociare, sed absque imperio.

(n) Argumenta ADRIANI HOVTVYNI sunt magis *comparatiua*, h. e. ostendunt, salubriores generi humano fuisse ciuitates propter pacem, quam status naturalis durationem & continuationem. Et si per modum hypotheseos concederemus, ius naturæ postulare, vt propter ruptam pacem in statu naturali homines abeant in ciuitates, ad pacem restituendam, non tamen inde fluit, homines statim hoc dictamen admisisse, & inde ex naturali ratione sponte & quasi ex condicto in ciuitatem coaluisse, adeoque inde primam ciuitatum originem

§. XIII. Præterea si *mutuus metus* aduersus vim iniustam causa & origo ciuitatum esset, non impii, sed pii primum in ciuitates coaluissent, qui plus ab impiis metuere debebant. (n) Iam vero, teste scriptura sacra, *Cainitæ* improbi primi ciuitatum conditores fuerunt. §. XIV.

---

nem esse repetendam. Quin cum tot diuersæ hominum voluntates sint, cum omnes æquales in statu naturali, & singuli proprio vsi fuerint iudicio, quid sibi conduceret, cum singuli abrepti dicantur suis affectibus, *libidine*, *auaritia*, *ambitione*, id quod omnes huic hypothesi addicti fatentur, quis sibi concipere potest tantam consensionem & harmoniam vel inter centum modo, vt sponte & ex proposito ciuitatem condiderint? Aut itaque falsum est, statum naturalem fuisse perpetuum bellum omnium contra omnes, quis enim in statu turbido & bellicoso tot inter se conglutinabit homines? aut origo aliunde petenda.

(n) Facilius adhuc conspirant improbi, quatenus ad improbitatem suam exercendam aliorum opem necessariam esse vident, quod exemplis tot gentium latrocinantium perspicuum est. Inprimis conspirant contra pios, quibus damnum inferre satagunt, ex odio, quo ipsos quotidie persequuntur. Odium quoque mutuum regnat inter improbos, sed experientia & recens & antiquorum temporum ostendit, sæpe & plerumque odia inter proteruos homines ad tempus deponi, vt coniunctis viribus possint pios, vel quos pro talibus habent, opprimere. Facilius impium impius tolerat, quam pium, cum similis simili gaudeat; sed pii mores ab impiorum moribus sunt diuersissimi, imo eis plane intolerabiles, *Sup. II. 15.* inde odium piorum. Iam itaque pii semper quæuis mala metuere debent ab impi-

§. XIV. Examinanda nunc supereſt eorum ſententia, qui originem imperiorum *violentiæ* adſcribunt, (o) adeoque vim & libidinem imperandi cauſam ciuitatum dediſſe volunt.

§. XV. Sane ſi literas euoluimus ſacras, hæc ſententia ſatis cohærere videtur. Primo enim hoc certum eſt, Cainum (p) fratricidio adhuc recentem condidiſſe primam ciuitatem, quem

impiis, vti hoc inſectandi ſtudium deſcribit SALOMO *Prov. I, 11. ſeqq.* conf. *Sap. II, 19. ſeqq.* adeoque ſi metus ob vim iniuſtam cauſa inſtituendarum ciuitatum eſſet, origo earum apud Patriarchas eſſet quærenda, quod tamen contra veritatem hiſtoriæ eſt. Patriarchas ſimplicem coluiſſe vitam conſtat: degebant in caſis, & tuguriolis, rei pecuariæ & agriculturæ operam dantes, optimum vero præſidium contra reprobos quærebant in fiducia in Deum, quæ eos longe ſecuriores præſtabat, quam ſi vnice fiduciam poſuiſſent in pacta & confœderationes humanas. *Prouerb. III, 23. ſeqq.* Dn. THOMAS, *de homin. proprius, §. 17.*

(o) Huius ſententiæ patronus primarius eſt BODINVS *tr. de republ.* vbi paſſim hoc inculcat, vid. *Lib. 1. c. 6. p. m. 72. & lib. 2. c. 2. p. m. 296. & c. 3. p. 306. & lib. 4. c. 1. p. 579.* Supponit vnius dominatu plures fuiſſe ſub iugum redactos, idque probat ex hiſtoria ſacra. Sed a pluribus propterea refutatur, inprimis a BESOLD. *Op. polit. l. 1. p. 50. §. 10.* ARNISAEO *1. de republ. c. 9* PICCARTO *ad pol Ariſt. lib. 3. c. 15.* Eandem tamen defendit ſententiam CHRISTOPH. FORSTNERVS *ad Tacit. lib. 3. annal. p. m. 285.* & ill. Dn. THOMAS. *cit. l.*

(p) Si Caini mores conferamus cum fratris Abelis, ſane genuinum exemplar tyranni & hominis manſueti deprehendi-

quem nulla alia causa ad hoc compulisse videtur, quam odium erga pios & dominandi libido.

§. XVI. Fit praeterea *Gigantum* (q) mentio in sacris literis, *Gen. VI, 4.* quos *tyrannos*, *oppressores*, *grassatores*, *latrones* fuisse, eruditi observant. Quin itaque hi *oppressores* hos, quos suis latrociniis oppresserant, sub suum iugum & imperium redegerint, valde probabile est.

§. XVII.

---

hendimus. Cain dicitur fuisse *agricola*, ex quo vitae genere forsan eius auaritia ostendi posset. Deinde *ambitio*, *ira* & *fastus* eius ingens statim ex fratricidio eluceſcit. Neque enim ferre poterat fratrem, quem iustiorem se videbat, id vero non aliunde, quam ex summa ambitione prouenire poterat. Inde perpetuum odium in probos. Ex odio oriuntur duo vitia (1) *nocendi studium*, quod sese exseruit in fratricidio: (2) *diffidentia*, quam clare testatus est, asserendo se in futurum vagum esse debere in mundo, & cuiuslibet internecioni obnoxium. Ex hac duplici causa, cui libido imperandi accessit, condidisse ciuitatem legitur, quae vtut ab initio rudis esset, varia tamen in tam longaeua hominum vita cepit incrementa, maxime cum tyrannus hicce suos ad latrocinia excursionesque faciendas instituisset. Nam IOSEPH. *lib. I. antiqu. c. 4.* diserte ait: *Ad luxuriam quoque & latrocinium suos familiares inuitans, quorum doctor in scelestis studiis erat.*

(q) Mentio in sacris *cit. l.* iniicitur de certo genere hominum, qui הַנְּפִלִים vocantur, quam vocem varie explicare solent critici. Interim in eo conueniunt plerique, quod nefarium hoc genus latrocinia passim egerit, vid. OSIAND. *in Bibl. fol. 10.* PRYCKN. *I. vindic.*

§. XVII. Post diluuium MOSES, multiplicato genere humano, NIMRODIS (r) facit mentionem, asseritque, quod (I) *potens* esse cœperit,

dic. Bibl. f. 6. CHRISTIAN. SCOTAN. *bibl. histor. sacr. de prima mundi ætat. f. 91. seq.* Quod admodum probabile est, licet Moses horum mores non plene expresserit, quia constat, eum non omnia quoad omnes circumstantias ab initio referre, sed cuiusque rei potissima saltem & summa attingere capita & origines. Interim generaliter satis horum Nephilæorum mores descripsit *cit. l.* ostendens, (α) eos fuisse *fortes*, *potentes* (β), *viros magni nominis*. Vtrumque prædicatum mores eorum egregie exprimit, qui aliis imperare & sibi autoritatem inter omnes conciliare volunt. Non inepte CLERICVS *comment. in Pentateuch.* hac paraphrasi rem explicat: *Ab iis temporibus latrocinia in terris a Cainitis exercebantur, qualibus latrones, quos Nephilæos Hebræi vocant, infestam fecerunt Arabiam. Horum vitæ exemplar secuti sunt, qui Enosidis ex Cainitidibus nati, sibique insigni fortitudine famam ingentem pepererunt.* In antecedentibus autem illa declarat, quæ ad §. *præced.* iam dicta sunt. Et sane horrendissima eo tempore fuisse vitia, vel subsecuta a Deo pœna ostendit, qua totum genus humanum deleuit; quia enim talia perpetrabant latrocinia & facinora, quibus totum humani generis vinculum rumpebatur, nefandum illud genus humanum e medio tollere voluit, quod spiritum pacis intra se admittere amplius nollet, seruato tantum NOACHO iustissimo cum progenie, in quo solo tunc superstes fuisse videtur pietatis veræ cultura.

(r) Nomen huius potentissimi deriuat CLERICVS in *Pentateuch.* a voce arabica *maridon*, quod *superbum, insolentem*

perit, (II) quod *strenuus venator* fuerit. Vtrumque prædicatum designat *bellicosissimum* & *violentissimum* eius animum, quem variis latrociniis edidit.

§. XVIII. Cum hisce fere conspirant, quæ eruditi obseruant de vsitatis latrociniis gentium antiquarum in gentes. (s) Qui enim se primum coniunxere ad *latrocinia* exercenda, & in vnam ita

lentem & contumacem denotat, additque: *eiusmodi indolis oportet fuisse, qui primus imperium parentum spreuerit, quod antiquissimum est imperii genus, & in alios vsurpare instituerit.* Hinc & *potens* fuisse dicitur, tum ad *vires corporis* designandas, quippe quæ, cum ad venationem, tum ad occupandum Imperium, necessariæ fuisse videntur; tum etiam ad *insolentiam & intolerabilem ambitionem* exprimendam. Probabile itaque est, illum sibi associasse plurimos, qui artem venandi cum ipso exercerent, & eo ferociores in deprædandis aliis fierent. Huc etiam collineat MAENACINVS *lib. 2. polit. c. 3.* inquiens: *Nimrodus tanquam venator robustus in sacris introducitur, non quod feras & bestias, sed homines venatus fuerit, i. e. adhibita vi bellica eos potestati suæ subiecerit. Ne autem alii populi ita subiugarentur, in ciuitatibus se coniunxerunt, vt mutuis viribus Tyrannicæ inuasioni resisterent.*

(s) Plura notatu digna collecta sunt in *Obseru. Hall. 6. tom. 7.* de latrociniis gentis in gentem. Illustrabo hoc loco BODINI *lib. 3. de Rep. cap. 7. p. 512.* inquientis: *Fuit primum genus hominum rapinis & latrociniis deditissimum, & cui nihil prius esset, quam grassari & occidere, aut imbecilliores premere & occidere, vt verissime Plutarchus cum historia sacra congruenter scri-*

ita colluuiem conglutinati sunt, facile ab ipso primario duce opprimi potuere, cuius imperium eo libentius passi sunt, quod duce ad hoc scelus exercendum indigerent.

§. XIX.

scribit. Declarat hoc vlterius exemplis Græcorum, aliorumque. Initia vrbis Romæ erant latronum colluuies. Non populus sibi quæsiuit regem, sed prædo populum; Hinc ex vero censuit Carneades apud LACTANTIVM *lib. V. de iustit. c. 16. omnibus populis, qui florerent imperio, & Romanis quoque ipsis, si iusti velint esse, h. e. si aliena restituant, ad casas esse redeundum & in egestate & miseriis iacendum.* Eadem fuit sententia Coriolani apud DION. HALICARNASS. *lib. 8. pr.* dicentis: *Si vnusquisque populus partem suam, sibi per vim contra ius & fas ereptam, velit repetere ac recipere, nihil erit tam paruum, tam debile, tam egenum, quam resp. Romana.* Ex illo latrociniorum studio plures ortæ sunt gentes, cum plures latronum societates conditæ fuerint, ex his tandem ordinatæ *respublicæ*. Potentiores enim inter deprædatores consultius duxere ad superbiam suam explendam, si ordine quodam idoneo regeretur populus. Inde quoque tot migrationes populorum, qui, teste historia, nullo alio studio has vt plurimum instituisse leguntur, quam latrociniorum causa. Galli Senones exemplo sint, qui *nati ad hominum interitum, vrbium stragem videbantur.* FLORVS *lib. 1. cap. 13. n. 4.* Neque enim apud plerosque populos infame habitum fuit latrocinari, ceu de Germanis testatur CAESAR *lib. VI. de bello Gall. c. 23.* ibi: *latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis fiunt, atque ea iuuentutis exercendæ ac desidiæ minuendæ causa fieri prædicant, atque vbi quis ex principibus in concilio se dixit ducem fore, vt qui se-*

§. XIX. In compendio TACITVS *lib. 3. annal.* hoc comprobat his verbis: *Postquam exui æqualitas, & pro modestia ac pudore ambitio* (t) *& vis incedebat, prouenere dominationes, multosque apud populos æternum mansere.*

§. XX. Denique si per omnia iueris secula, regnorum præcipuorum ortus & incrementa perlustrans, *vim* & *latrocinia* potentiæ initia fuisse apparebit. (u)

§. XXI.

qui velint, profiteantur, consurgunt ii, qui & causam & hominem probant, suumque auxilium pollicentur, atque ab multitudine collaudantur, qui ex iis secuti non sunt, in desertorum ac proditorum numero ducuntur, omniumque rerum iis postea fides abrogatur. De Chaldæis XENOPH. *lib. 3. Cyropæd. p. m. 74. lit. e.* idem refert, vt alios taceam.

(t) Ambitio nihil magis appetit, quam imperandi occasionem. Themistocles ex insana superbia se ad imperandum natum prædicabat. vid. PLVTARCH. *in Themistocl.* Iason suam vicem deplorabat, quod non regnaret. Cæsaris dictum fuit: *Si violandum est ius, imperii gratia violandum: aliis rebus pietatem colas.* Vnde tot prœlia & bella, quam ex libidine imperandi nata leguntur? Neque aliunde bellorum ciuilium in republica Romana causam quærere licet.

(u) Ita iudicat FORSTNERVS *ad Tacit. cit. l. p. 285.* vbi hoc per multa demonstrat exempla, ex quo sequentia illustrationis ergo huc transferre lubet: *Primus in orbe dominantium Nembrotus fortis coram Domino venator vi ignotam ante illa tempora mortalibus dominationem introduxit, vt minime inficete ipsum Poliți-*

liticorum patrem vocet Laurentius Pignorius V. Cl. in commentario de seruorum ministeriis. Secuti Ninus & Semiramis armis imperium propagauerunt. Ab Assyriis ad Persas Cyrus auo ereptum imperium haud sane iusto titulo transtulit. Et Alexander magnus petiti bello orbis terrarum quam causam habuit, nisi immensam dominandi libidinem? Quid de cæteris interim hinc inde, quorum aliquod in historia nomen est, regnis aut rebuspublicis dicam? De Atheniensibus Thucydides scribit (lib. 1.) libere professos, non se alias actorum suorum defensiones quærere, quam quod sciant semper moris fuisse, inferiorem a superiore premi: & neminem vnquam tanti æquitatem fecisse, vt eius causa occasionem extendendi imperii e manibus dimiserit. Iterum affirmarunt, Deos se secundum leges colere: in ceteris viuere omnium mortalium ingenio, vt quibus præualent, imperio prenant: eam legem neque se primos tulisse, neque lata primos vsos esse: sed iam ante omnium populorum vsu comprobatam accepisse. (Thucyd. 5.) Lysandrum dicere solitum referunt, veritatem quidem mendacio meliorem esse, sed vtriusque tamen pretium vsu definiri; ideoque pueros quidem talis, viros autem iureiurando ludere. Et Agesilaus dixisse fertur, iustum esse, quodcunque Spartæ prodesset. Hinc illud Euripidis in Androm.

Ἔνοικοι Σπάρτην δόλια βεβουλευμένα
Habitatores Spartæ dolosus senatus.

Menno Thessalus ad ea, quæ vellet, efficienda, viam maxime compendiariam arbitrabatur peierare, mentiri, fallere. Simplicitatem & candorem pro stupore habebat. Periuros, iniustos, sui similes, vt iisdem artibus munitos, verebatur: iustos bonosque contemnebat. (Xenoph. 2. de exped. Cyr.) Thessalorum perfidia prouerbio notata est, vt ex Suida obseruat libro secundo de iuramento cap. 14. Thomas Dempsterus.

Iam si de Romanis ferenda sententia est, nihil apertius est, quam si iustitiam illi curassent, etiam vbi illa vtilitate carebat, lupercal mansuram illam, quæ tantopere celebrata est, æternam vrbem. C. Cæsar apud Dionem Cassium (lib. 38. hist.) testatur, Romanos in eam magnitudinem, qua illa tempestate erat, ædificasse vrbem suam, fortunas suas tanquam alienam periculis obiectando, alienas tanquam suas vsurpando. Et M. Tullius (3. de Republ.) gloriatur, populum Romanum sociis defendendis ad summum potentiæ cacumen enisum; quibus interdum commodi sui causa quam fœderis auxilia ferebant, eaque lente & tarde, vt aut se suaque dederent (quod Campani bello Samnitico coacti fecerunt) aut si potentes essent, cladibus attererentur. Socios prompte recipiebant eos, quorum situs ad res nouas & motus opportunus erat; & quosdam non tam ob supplicum preces, quam quod occasio offerebatur lacessendi & inuadendi alios, in quos causæ belli quærebantur, quorumque nullæ alias in se iniuriæ extarent. Postquam armis sociorum suam auxere potentiam, tandem ipsos socios, quitum demum sero nimis seruitutem, in quam lapsi erant, animaduerterunt, non vt fœdere iunctos, sed vt dedititios tractare cœperunt. Idem quoque de Romanis Galgacus tulit iudicium, dum eos vocat *raptores orbis, quos non oriens, non occidens satiauerit.* TACIT. *in vit. Agric. c. 30.* IOANNES FREINSHEIMIVS *in not. ad Florum lib. 1. in f.* idem confirmat, aiens: *Vim & iniuriam plerorumque fere dixerim magnorum imperiorum originem esse, videbunt rem ex vero æstimantes, vt ridicule facere videantur, qui ab aliis maiorum suorum acquisita, ab aliis iterum perdita, longo post interuallo quasi iure repetunt.* Nonnulla quidem ex post facto iustissimo acquisita titulo, quod negari nequit; sed ad *primam originem* illustrandam hæc multum conferre possunt.

Conf.

§. XXI. Illud quoque ex historia sacra notandum, ipsos Abrahami posteros in via Dei ambulantes imperium nullum affectasse, & *peregrinos* in aliis terris fuisse. Sed Esau (x) impius, Caino & Nimrodo quoad mores similis, mox condidit sibi regnum, *Gen. XXXVI.* & Choræos profligauit. *Deut. II, 12.*

§. XXII.

Conf. HERTIVS *p. 1. sect. 3 §. 4. in elem. prud. ciuil.* vbi multis exemplis hactenus dicta illustrat.

(x) Fuit Esauus conditor Idumæorum. Nam antequam frater Iacobus ex Mesopotamia rediret, montem Sehir, seu montanum illum tractum occupauit, cui postea *Idumæi* nomen inditum est, expulsis veteribus colonis. Est hic alter strenuus Venator, similis Nimrodo moribus, vnde dicitur *Venator & agrestis. Gen. XXV, 27.* Pulcre obseruat CLERICVS *in comm. ad cit. l.* hoc tum ad *viuendi consuetudinem*, tum ad *mores* eius referendum esse. *Nam*, pergit, *venationis studiosus Esauus multum per agros errabat, & eo genere vitæ agrestiores mores, vt fit, contraxit.* Et quemadmodum FLORVS *lib. II. c. 17.* de Viriato dicit, quod *ex venatore latro, ex latrone subito dux atque imperator factus fuerit*, sic & Esauus iisdem artibus Idumæam, expulsis veteribus incolis, condidit. At statim additur, Iacobum fuisse *mitem & mansuetum*, quæ prædicata sunt opposita *agresti vitæ* Esaui. Pertinent huc verba PHILONIS *lib. de pœn. & præm.* inquientis: *Duos contigit filios nasci, alterum ferum & indomitum, ira & cupiditate plenum, alterum mitem & humanum, virtutis cultorem.* Illustrari hoc vlterius potest ex *Gen. XXVII, 40.* vbi Iacobus Pater de Esaui *imperio* vaticinum edit, sed addit: *de gladio tuo vives*, h. e. non te opima tellus aut commer-

§. XXII. Ex quibus omnibus denique concludo, (I.) imperia ab initio non fuisse constituta ex *bono consilio*, sed vt vel eo tutius facinorosi latrocinia exercere, vel libidini suæ imperandi satisfacere possent. (y)

§. XXIII. (II.) Originem imperiorum deberi impiis & eiusmodi hominibus, qui magis ab initio nocuerunt generi humano per suas respubli-

cia ditabunt, sed vi & armis ex finitimis gentibus spolia & prædam coaceruabis. Et hanc semper fuisse indolem Idumæorum ostendit elegantissime Belgii sidus IOANNES CLERICVS *ad cit. l.*

(y) Si quis vrgeat, hoc tantum quorundam regnorum demonstrare originem, non omnium: parata est responsio, (1.) quæstionem esse *de prima origine ciuitatum*, licet non negauerim, alias respublicas postea potuisse aliter constitui, quamuis excepta Theocratia Iudaica, forsan de eo dubitari possit. (2) Vtut non semper *aperta vis* possit doceri, semper tamen circa *origines* quæstio esset examinanda, vtrum is, qui sibi imperium in alios asseruit, hoc fecerit ex malo consilio, an vero vt aliis prodesset, an denique vt suæ satisfaceret libidini? Et illi ipsi, qui se patriam a tyrannide liberaturos dixere, turbas non *publici boni & religionis* causa mouerunt, sed ex mera imperandi libidine, cuius rei optimum præbuit exemplum CROMWELLVS.

(z) Osten-

publicas, quam profuere. (z) Certe piis adscribi origo imperiorum nequit. (a)

§. XXIV. (III.) Ab initio quidem respublicas fuisse *rudes* & *inordinatas*, neque adeo amplas, suo tamen constitisse imperio; sed successu temporis per nouas prædas accepisse incrementa. (b)

§. XXV.

(z) Ostendunt illud tres illi in Scripturis S. famosi *venatores* & *agrestes homines* CAIN, NIMROD, & ESAV, vnde tot noua regna sua cepere auspicia. Ostendi iam, prima regna magis fuisse constituta, vt eo tutius possent homines in vnam colluuiem conglutinati *latrocinia* exercere, & aliis obesse. Hic mos diutius gentilibus antiquis adhæsit, vnde tot postea bella sunt orta, quæ nil nisi magna gentium inter se fuere latrocinia, licet semper aliquo iuris prætextu præfulgeant.

(a) Non quidem respuere respublicas, cum Patriarchæ fuêrunt *aduenæ*, & παροικοι in aliorum regionibus; sed quam in alios imperium ambierunt, vti quidem Esauus fecisse legitur.

(b) Huius rei passim quoque occurrunt vestigia in S. literis. Apparet hoc ex *Gen. X.* vbi plures reges dicuntur fuisse *vectigales* Regi Elymaidis, potentissimi in Asia, a quo etiam rursus deuicti. Equidem volunt, regnum Babylonicum a Nimrodo esse conditum & floruisse diutius, eique fuisse plerosque alios populos obnoxios: sed his contradixit CLAR. CLERICVS *ad Pent. in Gen. c. X, 10.* Neque enim aliter fieri potuit, quin postquam respublicæ plurimæ semel essent introductæ, hæ ipsæ postmodum in prædam potentioribus cederent, ex quo tandem potentissima & diffusissima imperia sunt orta. Mala parta eodem fato periere, quo acquisita erant.

§. XXV. (IV.) Semel introductis rebuspublicis paulisper declinasse quasdam, sed paucas, ab antiqua illa & vsitata latrociniorum licentia, postquam nimirum reges verum Deum colere cœperunt. Et huc forsan pertinuisse videtur Rex Salem (c) Abrahami tempore regnans, singulari nomine, a *iustitia* desumto, notabilis, quia hac omnibus aliis præiuisse legitur regibus. Simile quid videtur deprehendi in Rege Abimelecho, de quo *Genes. XX.*

§. XXVI.

(c) Aliqui hunc ipsum SEMVM fuisse suspicantur, sed absque fundamento. Vnde eius regni initia sint petenda, non constat. Neque adeo dici potest, alia eius fuisse initia, quam adiacentium regnorum. Adeoque si vel maxime ab initio & huius regnum non adeo *bono consilio* conditum fuit, postquam tamen deriuatum in posteros, & in ipsum MELCHISEDECHVM esset, & hic verum Deum timeret, regnum suum optimis illum regnasse rationibus, facile iudicari potest. Qualis enim rex, tales populi & subditi. Fuisse hunc Chananæum, suspicatur CLERICVS *ad Gen. XIV, 18.* cum inter medios Chananæos situm regnum eius fuerit. Neque adeo improbabile est, medios inter Chananæos adhuc superfuisse iustos quosdam. Et quia inter reliquos populos iustitia tam rara erat, ipsi nomen κατ' ἐξοχὴν inditum, quod *rex iustitiæ* dictus fuerit. Imo & ciuitas SALEM *pacem* denotat, quod rursus indicium præbet, huic præ aliis populis hoc prædicatum tunc competiisse: cum enim nulli bellum inferret, ipsa etiam a nullis armis petebatur, vt iudicat CLERICVS *cit. l.* Idem de Numa Pompilio refert FLORVS *lib. 1. c. 2.* in fine his verbis: *Vt quod*

§. XXVI. (V.) Fuisse præter regna & alias societates, quæ reipublicæ speciem non habent, sed tamen defensionem quandam mutuam in se continere videntur. Atque huc pertinet Abrahami (d) fœdus cum Mamre & fratribus eius initum, de quo *Gen. XIV*, 13.

CAP. II.

quod vi & iniuria occupauerat imperium (Romulus), *religione atque iustitia gubernaret*. Facile enim adducor, vt credam, semel introducta regna & imperia maiori iustitiæ cultura fuisse administrata, quam quidem occupata erant, cum etiam illa, quæ a malo inchoata sunt principio, successus meliores habere possint.

(d) Abrahamum regem non fuisse, constat ex eo, quod semper aduena vel peregrinus dicatur. Neque tamen ob magnam copiam seruorum se subiecisse alicui regi, sed magis *sui iuris* mansisse videtur. Vbi enim Cananæam terram incoleret, cum Mamre & fratribus eius fœdus iniit, quod, quibus constiterit legibus, non constat. Probabile est, illud quoque ad defensionem fuisse initum, quod ex eo perspicuum est, quod Mamre cum fratribus dicatur prœlio interfuisse, quo fratrem Lothum a captiuitate liberauit. Videmus etiam, Abraham a regibus Salem & Sodomæ pro tali habitum fuisse, qui nemini subiectus, sed sui iuris esset. Potuisset itaque ad exemplum ceterorum se pro rege gerere, certum locum occupare, & Imperium aliquod ibi instituere, sed magis Deo confisus, vt *paterfamilias* seruis in domo sua natis præfuit. Simile fœdus postea iniit rex Abimelech cum Isaaco, quem antea a se expulerat, *de non lædendo & offendendo*; viderat enim Abimelech, Isaacum nimis fieri potentem, de quo plenius

CAP. II.
DE
Nexu imperii ciuilis.

§. I.

IN omni societate (e) *nexus* quidam seu *vinculum* occurrit, per quod corpus illud morale continetur, conseruatur, & ad finem propositum deducitur.

§. II.

---

nius agitur *Gen. XXVI, circa finem.* Primum itaque ob potentiam excedere iussus erat Isaacus, in quo Abimelech egerat contra fœdus cum Abrahamo iam initum, *Gen. XX.* Sed quia forsan metuebat, ne Isaacus hanc iniuriam vindicaret, de nouo fœdus cum eo iniit, & amicitiam pristinam redintegrauit.

(e) Societas est *complexus pluriuum personarum vnitarum inter se ad certum finem.* Spiritus seu anima huius corporis consistit in *vnione*, per quam omnium *vna* redditur *voluntas*, adeo vt coniunctim considerati *vnam* propterea in moralibus repræsentent *personam.* Quemadmodum itaque in naturalibus, si ex pluribus distantibus inter se rebus *vnum* quid fieri debeat, nexus quidam seu vinculum requiritur, quo res illæ distantes conglutinari & in *vnum* redigi possint, exemplo ædificii exstructi: ita in structura corporis ciuilis *nexus* aliquis requiritur, per quem voluntates omnium vniantur, vt debitum assequantur finem. Huc respexit SENECA *epist. 102.* aiens: *Quidam ex distantibus constant, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus. Illi enim, per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & singuli sunt.* Sic itaque satis

§. II. Nexus hic consistit in *vnione plurium voluntatum ad finem communem*, & quoniam vnio sine *obligatione* concipi nequit, cum ipse nexus sit obligatio, hinc mutua in hunc finem intercedere debet obligatio. (f)

§. III. Vnio illa fit *consensu* & quidem vel *expresso* vel *tacito*. Hic colligitur ex vnanimi cir-

---

tis clare differt *multitudo* ab hac societate. Illa destituitur tali ordinata vnione, & plerumque singulis in illa sunt suæ actiones, adeoque cohærere diutius nequit. Hinc CICERO *pro P. Sextio p. 681. qui instituta maiorum neglexerunt, & imperitæ aut concitatæ multitudini iucundi esse voluerunt, omnes fere reip. pœnas dependerunt*, & in *orat. pro domo sua ab init. in multitudine vitiosissimum*, ait, *varietatem & inconstantiam & crebram tanquam tempestatum sic sententiarum commutationem*. Sed quod *vniti* agunt, ibi singulis non eadem actio, non idem circa actiones iudicium, sed cum stent pro *vna persona*, vnum quid egisse omnes intelliguntur.

(f) Tales *vniones* ad certum finem indigent speciali partium consensu, vt coalescant in talem vnionem, siue iam consensus sit *absolute liber*, siue ex *hypothetica necessitate* productus. *Neque enim vllum certius amicitiæ vinculum, quam consensus & societas consiliorum & voluntatum*, ait CICERO *orat. pro Cn. Plancio*. Dum vero in talem vnionem consentiunt, vtrinque oritur *obligatio*, & in hac *nexus* seu *vinculum* societatis consistit, cum obligatio ipsa definiatur eleganter per *vinculum iuris*, vi cuius aliquis ex necessitate ad præstandum quid alteri adstringitur.

(g) Et-

circa eundem finem *cooperatione*, (g) licet nunquam expresse inter se conuenerint, id quod tunc maxime fieri censendum est, quando ex *necessitate* quadam *hypothetica* plures conglutinantur.

§. IV. Vnio autem illa societatem vel *æqualem* vel *inæqualem* producit. Illa (h) fundatur in simplici plurium inter se vnitorum obligatione, qualis deprehenditur in coalitione & systemate plurium ciuitatum, quarum singulæ sepa-

(g) Etiam *re ipsa* potest societas contrahi, *l. 4. de soc.* Dn. HERTIVS *de societ. fact. constit.* & possunt plures incidere *ex accidenti* in societatem, præter antecedentem deliberationem. In magnis societatibus ordinarie hoc in casu præcedit aliqua *necessitas*, qua posita plures, eadem necessitate pressi, non possunt non in *vnionem* illam consentire, & inde ad communem finem cooperari. Sic fieri potuit primis temporibus, vbi latrociniorum libertas late patebat, vt plures segreges familiæ contra vim communem se coniunxerint *ipso facto*, vt eo securius possent communi hosti resistere, ita vt, depulso coniunctis viribus hoste, semper in illa vnione perseuerauerint, accedente nexu *vicinitatis*. Simile exemplum concipi potest in peregrinis, diuersis ex locis venientibus, & ad littus ignotum appulsis, qui si ab incolis illius terræ vel insulæ vel etiam in ipso itinere a latronibus male habeantur, *absque præuia deliberatione* conspirare possunt ad commune malum propellendum, cum naturale sit, vt in communi periculo, etiam maxime inter se ignoti, socii fiant.

(h) *Aequalis* ita dicitur, quoniam non regitur a superiori, ab omni libera est *imperio*, & *subiectione*, & fun-

seperatas suas habent rationes, ita tamen vnitæ, vt, quæ ad communem defensionem spectant, *coniunctim* sint expediendæ.

§. V. Societates *inæquales* fundantur in *imperio & subiectione*, quæ licet plures sint, tamen inter eas eminet *ciuilis*, cum plures ita vniuntur, vt vel vnius voluntati vel vni concilio se ob-

---

fundatur in *simplici obligatione* vel *fœdere*, & communiter iuramento constringi solet. Hic nexus ex præcedente pacto expresso desumi potest, præsertim si plures ciuitates liberæ & ante separatæ ita coalescunt, & expresso fœdere inter se connectuntur. Verum & *ipso facto* seu *tacite* quoque hic nexus concipi potest, dum vinculum, quo plures prouinciæ sub vnius imperio hactenus continebantur, ex variis interuenientibus mutationibus ita laxatur, & communi imperio subducitur, vt singulæ quidem ciuitates ad ἀυτονομίαν perueniant, *vinculum* tamen *systematicum* quoddam supersit. Scilicet vinculum illud prius, quo omnes olim sub vnius imperio erant compositæ, mutationibus interuenientibus, & potestate imperantis paulatim remissa, mutatur ex post facto etiam re ipsa, sed absque omni expressa & noua confœderatione, in aliquod *systematicum*, quamuis non ita *ordinatum* & *regulare*, vti si expresso fœdere plures separatæ ciuitates coalescant, quia semper manet studium retinendi, vt & alia incommoda. Idem vinculum æquale cernitur in *cœtibus ecclesiasticis*, vbi inter ipsa membra nullus concurrit *imperii* & *subiectionis* respectus, vt de aliis collegiis in ciuitatibus nihil dicam.

obtemperaturos promittant, (i) vt eo efficacius omnium *vna voluntas* operetur.

§. VI.

[i] Imperium *vnius* vel *concilii* alicuius vim insignem addit societati, quia sine hoc negotia societatis effectum sortiri commode non possunt. Sunt homines ad dissentiendum procliues, & præterea ad rupturas vinculi & nexus communis faciles; hinc talis vis coactiua accedere debet, quæ plures in coniunctione detinet, ne facile inde auelli possint. Optime SENECA *lib. de clem. c. 4. Ille* (imperans) *est vinculum, per quod respubl. cohæret, spiritus vitalis, quem tot millia trahunt, nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa imperii subtrahatur.* Huc collineat CICERO *lib. III. de LL.* aiens: *Nihil tam aptum est ad ius conditionemque naturæ quam imperium, sine quo nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum vniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest.* E contrario quoties hic *nexus ciuilis*, qui *vnionem* fundat & sustinet, turbatur, pessima reip. facies nascitur. De Mithridate, bellum Romanis inferente, FLORVS *lib. III. c. 5. n. 5.* hæc refert: *Spem & fiduciam dabant nostra vitia: quippe cum ciuilibus bellis disiungeremur, inuitabat occasio nudumque imperii latus ostentabant procul Marius, Sylla, Sertorius.* Differt hæc societas multis modis ab *æquali*. In illa receditur a *statu naturali*, quæ inter paciscentes seu socios æquales salua manet. In illa vinculum seu nexus *arctius* stringit propter imperium & eidem cohærens ius cogendi; in hoc vero *laxius* vinculum adest, in sola & *simplici obligatione* consistens: ibi oritur *ordo imperandi & parendi*, hic manet *æqualitas* inter socios. Ibi omnia iura summa penes *vnum* vel *concilium* aliquod sunt, quoniam imperan-

§. VI. Quemadmodum vero in societate ciuili *inæquali* est *consociatio* aliqua plurium inter se, & deinde *submissio* omnium vnius personæ vel integri alicuius concilii voluntati; ita hæc societas ante supponit consociationem aliquam æqualem. (k) Non enim potest submissio vnius vel concilii imperio concipi, nisi adfuerit multitudo vel societas aliqua hominum æqualis.

§. VII. Oritur hæc societas æqualis ciuitatem præcedens variis ex causis: (I) ex *mutua cohabitatione*, dum ex vna stirpe plures nascuntur & vnam coniunctim incolunt terram. Hi colli-

perantis voluntas, est voluntas totius reipubl. & hinc, iudice CICERONE *lib. 1. de offic. intelligere debet, se gerere personam ciuitatis*: at in statu æquali quædam tantum communicantur.

(k) Qualemcunque enim concipias imperii modum, siue *violentum* siue *voluntarium*, tamen nec violentus potuit effectum habere, nisi adfuerit cœtus quidam hominum communi nexu conglutinatus, qui per vim sub *imperium* redigeretur. Neque enim concipi potest, singulos homines ab vno instar ferarum bestiarum fuisse occupatos, & in vincula coniectos, donec sufficiens numerus adfuerit, quibus imperare victor potuisset. Et huc respicere videntur, qui duplex pactum constituunt, vti PVFENDORFFIVS *lib. 2. c. 2. & 3.* Dn. HERTIVS *de modo constit. ciuit. sect. 1. §. 2.* Hæc itaque societas non est ciuitas, sed *imperfecta* quædam *consociatio*, dum manet *æqualis*, & singuli adhuc nullius imperio subsunt.

(l) sup-

colliguntur inter se *tacito* aliquo *pacto*, (1) dum inter se vicini, cognati, & cohabitantes sunt. Atque exinde, ni me omnia fallunt, ciuitates Cainiticæ primæ & Nimrodicæ ortæ.

§. VIII.

(1) Supposui iam antea, posse vnionem etiam *ipso facto* vel *tacite* fieri, quæ certe *naturalissima* videtur fuisse in cohabitantibus, postquam multiplicatum genus humanum fuit. Quamuis enim plures semet disiunxerint, aliasque terras incoluerint, id tamen de omnibus asseri nequit, præsertim si *Cainiticam ciuitatem* respicimus. Omnes subditi a Caino videntur descendisse, adeoque non putandum est, statim Cainum, vbi a patre secessit, cum familia ciuitatem exstruxisse, sed postea demum, vbi admodum multiplicata erat eius soboles. Debuere enim esse, quibus imperaret. Hi itaque primum ipsa *cohabitatione* inter se conglutinati sunt, cui postea Caini imperium eo modo, quo *cap. antec.* dictum, accessit. Nam *Gen. IV, 16.* simpliciter dicitur, *quod habitauerit in terra Nood:* sequenti commate demum additur, *quod postea ædificauerit ciuitatem*, scilicet prole eius admodum aucta, & in plures iam familias sparta. Neque obstat, quod iam ante videatur Cain inter suos magnam obtinuisse auctoritatem, antequam ciuitatem conderet, quod negari nequit, quia omnium cohabitantium communis pater erat; verum hactenus quidem *imperium ciuile* exercuisse non videtur, sed tunc demum, vbi suos ad deprædationes & truculentiam exercendam instituit. Si *Nimrodi imperium* consideras, eo tempore filii Noæ quidem dispersi erant, admodum tamen probabile est, nonnullos in eadem coniunctos mansisse vicinia & cohabitatione, donec in multitudinem excreuerint, vbi itidem singuli

§. VIII. (II) Corrupto genere humano & in varia scelera vergente, coalita quoque fuisse videtur *multitudo quædam* impiorum ad scelera & deprædationes perpetrandas, (m) vti *cap. antec.*

singuli sui iuris erant, *naturali* tamen *cohabitatione* in vnam collecti multitudinem.

(m) Postquam homines a vero Deo semel desciuerant, vix aliter fieri potuit, quin hanc ληϛικὴν βίαν exercerent, præsertim si posteros ex *Cainitica prosapia* respicimus, qui a patre, latrone, ad hoc vitæ genus optime instructi & assuefacti fuisse videntur. Atque huc spectant quoque NOMADES, vti vocantur, qui sunt *multitudo indomita*, de raptu viuens, nullique certæ sedi addicta; quales videntur fuisse Hunni, de quibus AMMIANVS *lib. 30. omnes sine sedibus fixis absque lare vel lege aut ritu stabili dispalantur, semper fugientium similes cum carpentis, in quibus habitant.* & paucis interiectis: *hoc expeditum indomitumque hominum genus extrema prædandi cupiditate flagrans immani per rapinas finitimorum grassatum & cædes ad vsque Achaiam peruenit.* & alibi: *aguntur nulla seruitute regali, sed tumultuario primatum ductu contenti perrumpunt, quicquid inciderit.* Ipse ARISTOTELES *lib. 1. Polit. c. 5.* inter vitæ genera diuersa collocat *piraticam* seu *prædatoriam vitam*, hancque *naturalem* vocat. Immo addit, quod aliquando pastoritia & prædatoria coniungi soleant. Ex quo tamen pessime infert, *artem bellicam* natura factam vtilem ad acquirendum, imo *studium venatorium* partem eius esse, quo deceat vti aduersus feras & hominum genus, quando homines, a natura facti ad parendum, imperium subire recusant, quasi tale bellum natura iustum sit. Similia docet HOBBESIVS,

antec. vidimus. Neque desunt exempla, ex latronum colluuie tandem erectas fuisse ciuitates. (n)

§. IX.

tract. de ciue c. 5. §. 2. vbi etiam hanc ληστικὴν ex iure naturali defendit. Verum profluxit hæc sententia ex primo illo falso, quod humanum genus steterit absque vllo *vinculo* seu *obligatione*. Rectius FLORVS *lib. III. c. 6. n. 1.* asserit Cilices, *perditos furiososque latrones*, sublatis commerciis, *rupto fœdere humani generis*, maria bello quasi tempestate præclusisse. Hoc sensu quoque CICERO *lib. V. in Verrem c. 29.* piratas & latrones vocat *hostem communem gentium nationumque omnium, quod vinculum generis humani* tollant, in quo tota ratio iuris naturæ, quies gentium, pax omnium & singulorum consistit. Nihilominus tamen antiquitus hæc vita adeo putabatur iusta, vt PLVTARCHVS *in vita Camill. f. 136.* referat, Brennum *ius* hoc *antiquissimum* vocare, eoque non modo bestias vti, sed [quod horrendum dictu] ipsum Deum.

(n) Ex huiusmodi colluuione hominum facile regna vel respubl. potuisse tandem nasci, AVGVSTINVS *lib. XIV. de ciuit. Dei c. 4.* satis apte obseruat: *Hoc malum*, inquit, *si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, vt & loca teneat, sedes constituat, ciuitates occupet, populos subiuget, euidentius nomen regni assumit.* De Viriato refert FLORVS *lib. II. c. 17. n. 15.* quod *ex Venatore latro, ex latrone subito, & si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus* factus fuisset h. e. fundator imperii Hispanici, sicuti Romani fuerat Romulus, quo ipso, Viriatum comparando cum Romulo, satis ostendere videtur, ipsum Romulum quo-

que

§. IX. (III) Imo qui detestabantur hoc vitæ genus, quamuis forsan pauci fuerint, ab his deprædatoribus tamen vix aliter potuere esse securi, nisi etiam coalescerent in quandam multitudinem, & *mutuam defensionem* sibi promitterent. (o)

§. X. Hæc *multitudo* coalita ab initio sine dubio admodum *rudis* (p) fuit, & vix est, vt expressum pactum vbique fingi possit, ob tantam animorum dissensionem; sed ipso facto se coiunxisse homines videntur, rationibus status naturalis sic ferentibus, ex quo *pactum* aliquod *tacitum* erui potest, tamen adhuc valde inerme, postquam nemini videbatur ademta recedendi facultas, neque certa & peculiaris confœderatio capita familiarum præcise obstringebat.

§. XI.

que ex *latrone* ducem & fundatorem imperii factum fuisse, vti infra *§. 15. lit. X.* ostendo.

(o) Hinc collegiorum seu societatum æqualium originem repetit BODIN. *de republ. lib. 3. c. 7. p. 513* quæ ex hac consociatione, mutuæ defensionis causa inita, orta. Videlicet necessum fuit, vt tales societates ab illis, qui non eadem licentia deprædandi vterentur, inirentur, quo coniunctis viribus tuti esse possent. Huc spectare videtur fœdus Abrahami cum Mamre & fratribus eius, quod *mutuæ defensionis* causa initum fuisse videtur, vti ex euentu apparuit. Hæc itaque multitudo suo iure vixit, singuli suas rationes separatas retinuere, coniunctim demum agentes, quando omnium periculum imminebat, ad exemplum plurium ciuitatum systematicarum.

(p) Ideo *rudem* hanc multitudinem voco, quoniam certis

tis legibus ab initio non fuit ordinata, per quas nexus conualidatur, dirigitur, & efficaciam certam accipit. Consensisse *ipso facto* videntur, dum (1.) cohabitantes se non seiunxere ab aliis vicinis, quod potuissent facere & plurimi etiam reapse fecere: (2.) dum ad eundem finem sese applicuerunt, latrones quidem ad communem latrocinandi licentiam, reliqui ad communem defensionem. Neque in tam rudi multitudine, vbi singuli adhuc separatim agere potuere, aliquod commune imperium, quod reipublicæ proprium est, concipi potuit, saltem ab initio; sed qui noluit amplius communi placito interesse & consentire, recedere potuit, id quod naturale est in omni collegio, vt quilibet vel consentire vel recedere debeat; neque adeo *vis coactiua* in reliquis fuit, aliquem cogendi, vt conspiraret. Vnde quoque ante Nimrodi imperium non legimus, singulis fuisse impedimenta ab aliis vi imperii posita, ne nouas sedes quærere possent. Quin & Nomades inter se omnimoda libertate egisse videntur. Nec desunt populi, qui absque *imperio ciuili* inter se viuunt, vti EX IOSEPHO ACOSTA refert Autor *tr. du gouvernement civile, c. VII. §. 8.* vbi ait: *Il y a des grandes & fort apparentes coniectures, que ce gens la* (parlant des gens du Perou) *n' ont eû durant long temps ni Roys, ni communautez, mais qu'ils ont vescu, & sont allez en troupes, ainsi que font aujourd'huy ceux, qui habitent la Floride & comme pratiquent encore les Cheriquanas & les gens de Brasil & plusieurs autres nations, qui n' ont pas certaines Rois, mais qui suiuant, que l' occasion de la paix, ou de la guerre se presente, choisissent leurs capitaines, selon leur volonté.* Ceterum ab initio ex paucorum familia talis multitudo constitit, quæ paulatim vel per nouas generationes vel spontaneas adiunctiones incrementa cepit, quod in latronum colluvie facilius fieri potuit, quo magis homines primæuo in statu ad vitam λῃστικὴν tracti fuere.

(q) Con-

§. XI. Quo minus autem piorum consortium (q) recessit a viis diuinis, eo sanctius quoque hunc *nexum simplicem* inter se colu-ere, (r) eoque minus inter eosdem aliud præterea vinculum videtur necessarium fuisse.

§. XII.

(q) Consortium etiam aliquod piorum fuisse, apparet ex sacris litteris, maxime vbi *pastoritiam vitam* egerunt. Abrahamus in sua familia vltra 300. dicitur habuisse seruos, in familia sua natos, ex quibus plerique pastores fuisse videntur, quos ad Dei verum cultum instituerat. Notanter *Gen. XXVI, 14.* legitur, quod Isaac creuerit, & multum familiæ seu famulitii habuerit, adeo vt etiam Philistæorum inuidiam propterea incurreret, vt, quacunque in re poterant, commodis eius offecerint, obturando puteos & puluere opplendo, & contra leges fœderis Isaacum secedere finibus iubendo. Verum quia tandem in *amplissimam* excreuerat *familiam*, metu adducti pacem fœdere sanctissimo cum eo iniere, cuius potissimum caput erat, *ne vllum malum eis inferret*, quod sane indicium est, familiam Isaaci fuisse amplissimam, quamuis absque *reipublicæ* figura. Imo vtut forsan Philistæi Isaacum opprimere in herba, vt ita loquar, potuissent, ab hac violentia tamen abducti videntur fuisse, quod agnoscerent, peculiariter ei Dominum adesse, vti ipsi fatentur, adeoque se superiores fore contra Deum sperare non poterant.

(r) Familiam Abrahami optimo & firmissimo nexu cohæsisse, non adeo mirandum, quoniam *timore Domini* regebatur, vt adeo non necessum esset, per modum *regis* vel *imperantis* eidem præesse,

§. XII. Enim vero quemadmodum impii vinculum naturale, quod est inter omnes homines, varie diuulsere, ita facile iudicari potest, nexum illum, quo multitudo quædam congregata erat, valde fuisse infirmum, imo haud adeo aptum, vt per illum diutius potuerit in suo statu conseruari. (s)

§. XIII.

quod nullibi legitur. Pietas autem familiæ ex eo elucescit, quod Abrahamus seruum suum seniorem seu procuratorem miserit, vt filio suo vxorem quæreret, in quo actu euidentissima *pietatis* signa serui procuratoris apparent. *Gen XXIV.* Equidem expeditum est, in hac familia Abrahami & Isaaci fuisse societatem *inæqualem*; inde tamen societas *ciuilis* statim colligi nequit. Familia amplissima fuit, in qua eo minus *remediis coactiuis* opus fuisse videtur, quod *timore Dei* regeretur. Imo antea *Gen. XIII.* Abrahamum cum Lotho in consortio fuisse legimus; ast nullus ibi imperii respectus, nulla inter eosdem prærogatiua: singuli proprias coluere familias. Et cum non possent amplius cohabitare, propter ingentem magnitudinem familiæ, rixis inter vtriusque pastores ortis, tandem sese seiungere coacti sunt, vbi certe obseruatione intimiori dignum, quod tanta animorum consensione sese seiunxerint, *pacis causa*. Quodsi tale inter impios consortium fuisset, alter alterum opprimere tentasset; sed vinculum inter Abrahamum & Lothum sanctius erat, quam vt inde posset aliquid mali euenire.

(s) Postquam *impii* congregati & coniunctim aliis vim inferre non censuere nefas, quid mirum, si inter se ipsos quoque latrocinia, deprædationes, aliaque facino-

§. XIII. Vtut itaque nihil consultius fuisset, quam vt *vinculum* aliud *arctius* accederet, quo præter *simplicem obligationem* indomiti per coactionem quandam continerentur in officio; ex statu tamen eiusdem temporis facile coniicere licet, homines ita congregatos non *pacto* aliquo *expresso* inter se conueniisse, (t) de imperio summo alicui vel concilio concedendo, quia status ille libertatis turbidus, in quo singuli erant, tale pactum ordinatum non admittit.

§. XIV.

---

cinora exercuerint. Neque exempla desunt, gentes in semet ipsas latrocinia exercuisse. Vid. *tom. 7. obseru. Hallens. 6. §. 6.* Eleganter *Prou. I, 11. seqq.* describitur *impiorum status*, quod quidem contra pios se coniungant, sed vt *vers. 18. 19.* additur, deinde sibi ipsis insidias struant. Ast nec cohabitantes aut vicini, qui ex vna gente collecti erant, firmiori nexu conglutinati erant, partim quia nullius communi imperio regebantur, partim quia singuli, quæ sua sunt, quærebant, non quæ ad commune consortium spectabant. Non itaque verosimile est, talem societatem, in quam plerique inciderant, diutius subsistitisse.

(t) Talem processum plerumque Politici sibi formant: (1) quod homines inter se conueniant, se velle e *libertatis statu* exire, quo ipso se coniungere videntur, & hoc est primum pactum. (2) Addunt, alteram deliberationem institui de *modo exeundi*, scil. per *imperia*, cum alius tutior modus reperiri non possit. (3) Tertiam formant de *forma*, cum non omnibus eadem placeat. (4) Hanc electam sequi aiunt *submissionem*, & (5) acceptationem eius, cui summum imperium defe-

runt, qualem processum in cerebro suo sibi imaginatus est ADRIANVS HOVTVYN *in polit. contr. §. 17.* quæ omnia in hunc finem adducuntur, quasi homines in statu maxime pacifico hæc inter se agere potuissent. Eundem quoque processum format PVFENDORFIVS *l. VII. c. 2.* Ex quibus concludunt, per translationem imperii in vnius vel collegii personam singulos promittere, se velle, quod imperans vult, adeoque se *obedientiam* eidem præstituros. Eandem ideam construendarum ciuitatum ob oculos habuisse videtur DION. HALICARNASS. *lib. II.* dum refert, deliberationes Romuli cum populo institutas super forma reipubl. eligenda. Ait enim, Romulum concionem conuocasse, formasque receptas rerumpublicarum proposuisse, & tandem dixisse: *Equidem quamcunque reipubl. formam constitueritis, ad eam recipiendam paratus sum, nec me indignum puto, qui aliis imperem, nec alteri recuso parere.* Tum populus, *seorsim communicato inter se consilio*, primo Monarchicum seu *regium statum* approbasse, deinceps hunc honorem Romulo detulisse, eaque delatione is acquieuisse dicitur. Vtrum tam placide & deliberato consilio hæc ita acta fuerint, subdubito, si ferociam Romuli, & populi intueor. Quicquid sit, valde vereor, ne communis philosophia circa structuram ciuitatum eo ordine, quo proponitur, vnquam obseruata fuerit. Nam (1) status turbidus, in quo homines primi erant, tales deliberationes pacificas haud admisisse videtur, qualem statum primitiuum *cap. 1.* perlustrauimus. (2.) Cum tot potentes & oppressores antiquitus exstitisse dicantur, non est verosimile, homines potuisse adduci, vt *sponte* se vnius imperio subderent, cum singulis *resistendi* innata erat cupiditas, singulique libidine imperandi raperentur. [3.] Ne vestigium quidem vllum de eiusmodi *placidis pactis* exitat, sed omnia olim per vim acta esse apparet. (4.) Pii potius habiles fuissent, vt inter se ita pacifice egissent, & imperium ali-

aliquod erexissent, quod tamen non legitur, & si vel maxime (5.) populus quidam in *imperium* huius vel illius consenserit, id tamen factum vel inde est, quod vel ei amplius resistere non potuerit, vel quod iam esset subactus per grauiorem alterius potentiam. Hæ tamen rationes, vtut statui humani generis conformes videantur, non potuerunt autorem tractatus *du Gouvernement civil* a sua dimouere sententia, qua in *omni origine societatis ciuilis* supponit *consensum* coeuntium *expressum & liberum*. Nam inter alia *cap. VII. §. 8.* etiam contendit, ne quidem ex *patria potestate* potuisse imperium ciuile nasci, absque consensu *libero & expresso*. *Toutes leurs sociétez politiques*, ait, *ont commencé par vne union volontaire & par vne accord mutuel de personnes, qui ont agi librement dans le choix, qu'ils ont fait de leurs gouverneurs & de la forme du gouvernement*. Verum cum autor *statui populari* admodum indulserit, non mirum est, quod inclinationi suæ conformes dederit conclusiones, quæ tamen cum nimis leui naturæ humanæ consideratione coniunctæ esse videntur, quam iam fusius excussi. Equidem ait §. 10 quod historiæ doceant, *que les gouvernemens du monde, qui ont commencé en paix, ont esté fondez de la manière que nous avons dit*. Verum, vti iam *cap. anteced.* ostendi, pleraque imperia *extra statum pacis* orta sunt, & quæ *in pace* orta videntur, plerumque tamen inuitis & reluctantibus subditis nata sunt, saltem vt non *sponte & ex libera voluntate* in imperium consenserint, si plerorumque *imperiorum & mutationum ciuilium* initia intuemur. Consenserunt quidem, sed vel *tacite* vel *coacte*, & non eo modo, quem doctissimus autor, quem LOOCKIVM esse volunt, ad maiorem populo libertatem conciliandam, animo suo repræsentauit. Meretur interim elegantissimus liber, qui sedulo legatur: vtut enim, quo eo fortius ab HOBBESIO dissentiret, itidem in alterum extremum pro-

§. XIV. Itaque, vti ex *cap. anteced.* constat, probabile est, *vinculum arctius*, per *imperium* scilicet, hisce societatibus accessisse partim per violentam quandam intrusionem vnius personæ, cui, postquam quosdam in suam sententiam traxit, reliqui resistere non potuere; partim quod sensim & pedetentim alicuius imperium confirmatum sit, cuius in tali congregatione *summa* semper *auctoritas* fuerat. (u)

§. XV.

---

pendere videatur, sicuti ipse HOBBESIVS in alterum extremum prolapsus est, vt fortius monarchomachis contradiceret; ita tamen *studium populare* temperauit, vt facilius posset tolerari. Loquor autem de prima *genesi ciuitatum*: postquam enim semel ciuitas ab antiquo est constituta, facilius contingere potest, vt tales desuper deliberationes instituantur, vti apparet in *republica Iudaica*, quæ reges sibi a Deo deposcebat; quin etiam post regifugium tales deliberationes susceptas fuisse in populo Romano, docet DION. HALICARN. *lib. IV.*

(u) Hi duo modi *imperiorum* introductorum magis conueniunt statui primæuo turbido. Iam dictum est, multitudinem certorum hominum ab initio fuisse plerumque rapinis adsuetam, neque adeo credibile est, hosce homines pacis gratia coiuisse, multo minus imperium ita placide inter se condidisse, vti plerique credunt. Equidem quosdam se iunxisse *defensionis causa*, dictum est, adeoque fine optimo ducti videntur: non tamen inde statim sequitur, vt iidem liberrimo consensu alicui summum imperium detulerint, quin potius cum libertas naturalis tam innata omnibus fuerit, potius credibile fuisset, *Democratiam* quandam inter eos fuisse erectam, quippe quæ non adeo recedit a statu naturali. Attamen id constanter historici negant, & reges ab initio tenu-

§. XV. Prior modus perſpicuus eſt ex hiſtoria de *origine imperiorum*. Cum enim colluuies latronum vix fingi poſſit absque duce quodam, nihil facilius contingere potuit, quam vt hic per *violentiam*, tum cohortem, cuius *dux* erat, (x) tum alios, in quos latrocinia exercuerat, ſub ſuam tandem redigeret poteſtatem perpetuam, vti ex Nimrodo aliisque apparet.

§. XVI.

---

tenuiſſe imperia aſſerunt, in cuius poteſtatem populus *libertati* aſſuetus ſe non facile dediſſe præſumitur. Vnde *pactum* aliquod *expreſſum* antecedens imperium vix fingi poteſt.

(x) Licet *multitudo* quædam *indomita* ad tempus conſentire potuerit in imperium ducis, latrociniorum exercendorum cauſa, inde tamen imperio perpetuo & ciuili eiusdem ſe ſponte ſubieciſſe dici nequit, ſed potius illud ipſum ex poſt facto ſenſim & pedetentim acceſſit. Hoc modo Tacſarinas apud TACITVM *lib. II. annal.* imperium quoddam condidit. *Is natione Numida, in caſtris Romanis auxiliaribus ſtipendia meritus, mox deſertor vagos primum, & latrociniis ſuetos, ad prædam & raptus congregare; Dein more militiæ per vexilla & turmas componere; poſtremo non inconditæ turbæ, ſed Muſulanorum dux haberi.* Imo ſi dicendum quod res eſt, exiſtimarem initia Romanæ reip. ex eodem fonte eſſe repetenda. Omnem ſuperat probabilitatem, Romulum ciuitatem condidiſſe, incolas tamen defuiſſe, & vrbe condita demum *ex omnibus quaſi elementis corpus vnum congregaſſe*, vt refert FLORVS *lib. I. c. 1. n. 9.* Quin potius conſtat ex traditis DION. HALICARNASS. *lib. I.* aliorumque, conſtitiſſe populum a Romulo collectum ex turba quadam ſcelerata, adeo

§. XVI. Posterior modus illorum congregationibus societatibusque conueniens est, qui *defensionis causa* ab initio coiuere absque vlla tamen imperii ratione. Sed quia in eiusmodi societatibus facile contingere solet, vt plebs auctoritatem alicuius viri primarii sequatur, (y) nasci inde paulatim *imperium* solet, præsertim cum *auctoritas* potissimum eos commendet, qui ambitione ducuntur, quæ speciem alicuius singularis virtutis præ se fert.

§. XVII.

adeo vt credere fas sit, primitis Romulum ducem latronum fuisse, vti supra quoque *§. 8. lit. n.* dictum est.

(y) Id vel maxime in *Democratiis* apparet, quæ graue periculum subeunt, ne mutentur in Monarchiam, si vnius viri autoritas maxime apud plebem valeat. Quidni id etiam contingere posset in eiusmodi societatibus, vbi nulla adhuc viget imperii ratio? Nam vnus autoritate sua sæpe plus pollet, quam plurium rationes in contrarium. Omnes præiudicio autoritatis ducimur. *Prima dominandi spes in arduo: vbi ingressus fueris, adsunt studia & ministri.* TACIT. *lib. IV. annal. c. 7.* Fac itaque, in tali societate, quales ab initio fuisse probabile est, exstitisse viros summæ autoritatis, quales Nephilæi fuisse in sacris leguntur, obsequii alicuius gloria illis deesse non potuit. Nam ex autoritate cultus, & spontanea obsequii exhibitio: ex hac approbatio omnium negotiorum ab eo susceptorum sequitur, præsertim si omnia placide agat. Si qui sunt, qui reclamant, a cetera plebe, autoritate decepta, absterrentur, hinc adest primus gradus ad thronum, ex quo tandem populus huius imperium in omnibus agnoscere inci-

§. XVII. Sic itaque nexus hic nouus constituitur, non tamen semper *ex condicto*, sed consensus populi si quis adest, magis ex *patientia*, & *taciturnitate longi temporis* educitur. (z)

§. XVIII.

incipit, & cum ab initio hominum *ætas longæua* erat, certe intra 100. annos alicuius autoritas ita crescere poterat, vt postea populus imperio eius adsuetus sponte tandem eidem obedierit, præsertim si eius imperium ab initio fuerit lene, licet postea magis magisque in duritiem excreuerit. AVGVSTVS primum autoritatem liberalitate & comitate erga plebem aliisque artibus sibi conciliauit, & ita tandem rempubl. penitus occupauit. Qua semel occupata, de imperio deponendo in speciem egit, reuera tamen tantum in hunc finem, vt imperium sibi consensu volentium & sponte cupientium confirmaret, ne viderentur coacti sub vnius imperium concessisse, DIO CASSIVS *lib. 53.*

(z) Id præclare obseruauit HVBER *de iure ciuit. lib. II. §. 2. c. 5. n. 19.* vbi fatetur: *translationem illam imperii non semper adeo liquide clareque multitudinis consensu fieri, sed patientiam sæpius & taciturnitatem longi temporis pro consensu haberi.* Inde est, quod hisce in casibus imperantes illimitata nec vllis pactis restricta vtantur potestate, qui hoc modo ad imperium euecti sunt. Quando itaque dictum est, imperiorum originem arcessendam esse ex quorundam *violentia* vel *libidine imperandi*, id eo tantum pertinet, quod populus non *libere* & *sponte* & quidem *ab initio* in translationem consenserit, non vero quasi plane nullo modo *ex postfacto* consensum suum in imperium dederit, vbi non amplius dissentire expediebat. Hoc enim extra dubium positum est, populum, quamdiu adhuc

§. XVIII Ex hoc consensu populi oritur *submissio propriæ* cuiusque *voluntatis* voluntati imperantis, (a) quousque submittere eandem potuere, saluo semper *humanitatis* & *conscientiæ* propriæ vinculo.

§. XIX.

---

huc resistit & sola violentia continetur, non posse imperium vires habere morales, sed manet status belli. Neque enim *lex naturæ vti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit*, vt ait PLINIVS, *in paneg. c. 38. in f.* sed imperium demum ex *superueniente consensu* nascitur. Vnde hodie in bellis hoc iuris esse solet, vt deuictæ ciuitates statim *homagium* præstare teneantur, quo ipso *consensum suum* in subiectionem declarant, sicuti quoque victor eo ipso, quo homagium recipit, se declarat, quod deuictos non amplius in *hostium*, sed *subditorum* numero in posterum habere velit.

(a) Inde *obedientia* arcessenda, in qua reuera submissio hæc cernitur. Ante hunc ciuilem statum singuli æquales erant, singulis datum erat arbitrium propriarum actionum, ad hunc effectum, ne alter iure alterius actiones diiudicare, & vt suas actiones ad ipsius arbitrium instituere, prætendere posset. Ast vbi ex hoc statu recedunt, singuli eo ipso renunciant huic iuri, se submittentes voluntati alterius, in quo inprimis illud continetur, ne vlla amplius resistentia vti, sed in commune ad salutem totius corporis ciuilis cooperari velint. *Est enim respublica quodammodo corpori humano similis. Vtrumque enim est compositum & constat ex multis partibus, quarum singulæ nec eandem vim habent, nec vsus pares exhibent. Si igitur humani corporis partes singulæ proprium sensum & propriam*

vocem

§. XIX. Contra in *imperante* oritur (a) *ius* dirigendi actiones eorum, qui se eidem submiserunt,

vocem separatim accipiant, deinde orta inter eas seditione reliquæ omnes partes conspirent contra vnum ventrem, & pedes dicant, sibi totum corporis onus incumbere, manus vero, se artes exercere & victum comparare & cum hostibus pugnare &c. Si igitur hæc ipsis placeant, & nulla corporis pars amplius faciat suum officium, fierine potest vllo modo, vt corpus diutius duret, ac non intra paucos dies fame, pessimo mortis genere, consumatur? Nullus certe est, qui possit aliter dicere. Eodem sane modo & de ciuitate sentiatis. Nam & hæc quoque constat ex multis & dissimilibus gentibus, quarum vnaquæque proprium reip. vsum præbet, vt membra corpori, &c. DION. HALICARNASS. *lib. VII.* vbi pluribus hæc egregie illustrantur. Sic itaque ad auertendam eiusmodi animorum dissensionem *arctius vinculum* requiritur, vt *vna* quasi sit *omnium voluntas*, quæ antea erat *varia, discors*, & sic ad *vitam ciuilem* fere inepta. Refert FLORVS *lib. IV. cap. 3. n. 5. & 6.* AVGVSTVM *perculsum vndique & perturbatum ordinasse imperii corpus, quod ita haud dubie nunquam coire & consentire potuisset, nisi vnius præsidis nutu, quasi anima & mente regeretur.* Quemadmodum etiam TACITVS *lib. I. Hist. c. 1.* idem confirmat, aiens: *omnem potestatem ad vnum conferri pacis interfuit.* Optime SENECA *lib. I. de clement. c. 3. in f. Hæc immensa multitudo*, ait, *vnius animæ circumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ac fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur.*

(b) Ius

runt, & simul (β) *obligatio*, (b) cum recipiens populum in suam potestatem omnia illa promisisse videatur, ad quæ ex legibus naturæ de pace & securitate præstanda obligatur.

§. XX. Quamuis itaque in ipsa subiectione adsit aliquod *pactum* saltem *tacitum* inter imperantem & parentes, non tamen *obligatio* inde orta eiusdem roboris est, sed imperantis *imperfe-*

(b) Ius illud ad *obligationem* quandam esse adstrictum inde probatur, quia e statu *resistentiæ mutuæ* in statum *pacis* transeunt, neque aliter *imperium* & *obedientia* subsistere potest, nisi *pax & securitas* promittatur. Nam sicuti vinculum *humani generis* tollitur, rupta pace, ita multo magis tolleretur vinculum *ciuile*, nisi hæc tacite subditis promissa censeri deberet. Imo cum iam ex lege naturæ ad hoc quilibet extra omnem *statum ciuilem* obligetur, reuera nouum quid in hac obligatione principum non videtur contineri. Neque aliter potuere subditi in subiectionem consentire, quam hac salua. Quod itaque nec mutari nec tolli potuit, imo quod natura societatis ciuilis postulat, id omnino videntur imperantes promisisse. Breuiter: instituta republica aut manet status belli, aut desinit. Prius asserere velle, absurdissimum foret, quia in statu belli nulla *vnio ciuilis* concipi potest: posterius vbi asserimus, necessario *statum pacis* supponere debemus, quo posito, leges *pacis* per se iam vigent. Dum itaque, (si vel maxime ex principiis HOBBESII iudicium ferendum esset,) imperans subditos in *statum pacis* recipit hostilitatemque deponit, non potest non quoque securitatem, fidem & pacem iure naturæ debitam illis *ipso facto* promittere. Equidem deficit

perfecta, coactionis externæ nescia, sed subditorum *perfectior* (c)

§. XXI. Minime itaque concedendum HOBBESIO, imperantem nullis se *pactis*, adeoque nec *tacitis*, obstrinxisse populo, (d) nam eodem modo

ficit *promissio expressa*, ipsa tamen *receptio* implicite talem promissionem in se complectitur.

(c) Hæc diuersitas est omnino notanda contra Monarchomachos, qui dum populo concedunt arbitrium in actus imperantium, eique ius resistendi largiuntur, reuera *obligationem* principum *perfectam* h. e. cum *vi coactiua* coniunctam, esse volunt. Verum populus dum se submittit alterius arbitrio, omne ius *resistendi & cogendi*, quod ei in statu naturali competebat, a se abdicat, eidemque renunciat, quia (1.) non posset conseruari vnio reipublicæ & imperium eiusdem, si populo ius indulgeretur resistendi principi; quin quod (2.) ita rursus status naturalis seu bellum concitaretur, cui semel renunciarunt. Denique si princeps (3.) *externa obligatione* teneretur subditis, populus eatenus haberet imperium in principem, vel saltem eidem par esset, quod rursus cum statu ciuili & nexu hoc arctissimo pugnaret. Neque eo ipso tollitur vinculum inter *principes & subditos*, licet *inæquale* sit; nam obligatio hic quidem adest, sed *ex accidente* vim suam amittit propter subditorum renunciationem. Hinc constat, posse imperantem iniuste agere in suos subditos, licet pœnis temporalibus eo nomine haud subiectus sit, id quod ideo fieri censendum est, quia a iure resistendi recesserunt. Hinc etiam iusti imperantes in causis dubiis ius sibi dici, facile patiuntur.

(d) HOBBESIVS *cit. loc.* vult tantum pactum intercedere

do contra eum posset negari, non dari pactum aliquod inter singulos, nec eo ipso recedi a statu belli, quem statuit in statu ante introductas respublicas. *vid. tr. de ciue c. 7. §. 7. & 12.*

§. XXII.

inter singulos cum singulis, quo se obstringunt ad obediendum vel vnius vel alicuius concilii imperio; imperantem autem nunquam vllis se pactis ob receptum imperium populo obstringere, quod recipiat imperium a populo, populus autem statim, atque id factum est, desinat esse *persona*, pereunte autem persona, ait, perit omnis ad personam obligatio. Profluxit potissimum hic error ex falsissimo illo principio, quod scilicet in statu naturali nulla adsit vinculi ratio inter homines, quod supra iam reiectum. Praeterea supra quoque ostensum, *vinculum* hoc *naturale* non tolli per alium *statum adscititium*, quia hoc est immutabile. Dicis: Atqui tamen eo ipso non oritur aliquod pactum a parte imperantis. Sed iam ad hoc regessi, non quidem adesse *explicitum*, adesse tamen sine dubio *implicitum* in ipsa *receptione* & discessu a *statu belli*, quem extra hunc statum HOBBESIVS supponit. Dum autem receditur a statu belli, hoc ipsum, vti vbique inculcat, aliter fieri non potest, quam mediante pacto de pace seruanda. *vid. tr. de ciue c. 1. in f. c. 2. & c. 3. §. 1. &c.* Aut ergo princeps manet perpetuus hostis, quod absurdum: aut fidem *de pace seruanda* subditis dat, & sic adest vinculum in principe. Neque obstat, quod *persona* esse desinat, nam eatenus saltem dicitur multitudo amittere *personam*, quod iam princeps illam *respectu aliarum gentium* repraesentet. Duo autem inprimis HOBBESIVM decepisse videntur: (1) quod viderit, expresso pacto

§. XXII. Neque magis sobria est philosophia ADRIANI HOVTVYNI §. 17. asserentis itidem, illis, qui de imperio hactenus pacti fuerint, cum imperante nullum pactum intercedere, quod pacto ius, (e) quod antea habuerunt, amittatur, adeoque si sub eo veniret, hoc esset contra conditionem imperantis. Verum ita frustra ab initio asseruit, per imperia pacem restitui, quia sic *perpetuum hostem* principem timebunt, eoque miseriores sunt, quo minus principi resistere queunt.

§. XXIII. Neque assensum meretur VLRICVS HVBERVS, qui *vnum* vel ideo *pactum* tantum agnoscit, quod ex pacto singulorum cum singulis

pacto plerumque in superiorem imperium non transferri: (2.) quod existimauerit, hoc supposito principio, eo fortius contradici Monarchomachis, contra quos in primis suas formauit hypotheses, ne scilicet concedendo principem obligari, eis concedere necesse haberet, populum posse *vi illius obligationis* ei resistere, quæ tamen conclusio non est metuenda, si principis obligationem eo modo consideramus, quo §. *antec.* factum est, eamque a *vi coactiua* regulariter liberam esse pronunciamus.

(e) Falsa omnino est consequentia: populus hic aliquid amittit, scilicet *libertatem*; ergo imperans eidem non obligatur. Parum consultum esset vniuersitati, si deficeret *nexus* cum *imperante*, vi cuius sibi subditi promittere possent securitatem & pacem ab ipso principe, cum tamen HOVTVYN inprimis inde imperiorum originem trahat, quod extra imperia non potuerit pax esse tuta.

lis, etiam tacito, statim *Democratiam* oriri putet; (f) nam hoc falsum esse, supra iam euictum, cum inter plures etiam possit simpliciter esse æqualis societas absque imperio ciuili.

§. XXIV.

(f) Supponit HVBERVS *lib. II. sect. 2. de iure ciuit. c. 4. & 5.* non dari *societates* aliquas *æquales* ante imperia, sed mox degenerare in *Democratiam*, adeoque cum semel in cœtu quodam introducta sit imperandi ratio, hanc, quam ante pars maior populi exercebat, vel in optimates vel in principem transferri, adeoque inde arcessit imperantium *ius & potestatem.* Sed itidem autor laudatus supponit, quasi gentes quædam ex condicto inter se conuenerint, & postquam inter se conuenerunt, statim vnum fuisse populum effectum, adeoque *Democratiam* inde ortam, potuisse itaque populum vel ius imperandi sibi retinere vel in alium transferre. Verum antequam plures in *vnum* coalescunt *populum*, sine dubio hic quoque quædam rudis consociatio adesse debet. Nam singuli, antequam vnus populus efficerentur, aut fuerunt a singulis plane remoti, aut inter se coniuncti. Si prius, quomodo concipi potest, eos conuenisse? si posterius, adest quædam saltem *tacita coniunctio* absque illa imperandi ratione. Ergo si iam *strictius* coniungantur, non præcise inde *Democratia*, sed alia reipublicæ facies oriri potest, id quod hactenus ex iis, quæ de imperio sunt asserta, patebit. Certe illud ex asserto Huberiano sequeretur, omnes ciuitates primæuas fuisse *Democraticas*, quod contra fidem historicam est. Conf. Dn. HERTIVS *dissert. de modo const. ciuit. sectio 2. §. f.*

§. XXIV. Solidiorem aliquem nexum se inueniſſe illi arbitrantur, qui putant, ſummam poteſtatem *immediate* a Deo conferri imperantibus, ciues autem tantum deſignare perſonam, cui hæc a Deo infundatur. (g) Et hoc intuitu imperantes *Dei vicarios* eſſe tradunt.

§. XXV.

(g) ZIEGLER *de iure Maieſt. lib. I. c. 1. §. 46.* id ſimili aliquo illuſtrat de populo, qui eligit miniſtrum eccleſiæ, non tamen propterea eidem poteſtatem illam ſacram conſert, ſed eam a Deo eidem immediate infundi contendit, quod tamen ſatis incongruum eſt. Poteſtas, quam capit electus, penes totam eccleſiam antea fuit, & ita a Deo nihil hic *immediate* infunditur. Pronocat ſubinde §. 49. ad patres *concilii Pariſienſes*, qui hoc dogma inter *articulos fidei* retulere, & tandem concludit, populum ſe habere mere *paſſiue*, & verſari in nudis terminis ſubiectionis. Neque ab hac ſententia videtur diuerſa BORCLERI philoſophia *ad Grot. lib. I. c. 3. p. 189.* imo fere ante PVFENDORFFIVM & HOBBESIVM hæc conſtans omnium opinio fuit, adeo vt Principes imperii conſtitutione ſua imperiali tempore LVDOVICI BAVARI contra pontificem, quam recenſet ALBERICVS DE ROSATE *in l. 3. C. de quadr. præſcript.*, hanc ſententiam approbaverint, vbi inter alia hæc verba occurrunt: *Ideo ad tantum malum euitandum de conſilio & conſenſu electorum & aliorum principum imperii, declaramus, quod imperialis dignitas & poteſtas eſt immediate a ſolo Deo &c.* Quin quod nonnulli Theologi Lutherani ſingulare intereſſe reipubl. in ea opinione quæſiuerint, quod valde proficua eſſet reipublicæ & ſecuritati principum conſuleret, vt euincere conatus eſt MA-

§. XXV. Sed talia qui asserunt, rerum moralium rudem profitentur ignorantiam, aut verba proferunt, quæ sensum non habent. Nam cum a *facto humano* imperia, vt hactenus ostensum, originem trahant, euidens est, non aliunde incunabula eorum quærenda, aut obligationem immediate aliunde, quam ex *pactis*, (h) deducendam esse.

§. XXVI.

SIVS Theologus Hassniensis *tr. de interesse Principum c. 4. §. 7.* cum contraria sententia auctoritati summorum imperantium aliquid detrahere videretur. Et vt suam sententiam eo magis stabilirent, varia ex sacris collectanea in medium attulerunt, potissimumque illa, quibus Deus dicitur *reges constituere, fundare regna, potestatemque summam a Deo esse.* Locus cardinalis occurrit *Rom. XIII.* vbi dicitur *non esse potestatem nisi a Deo, vbi vero hæc est, est ordinata a Deo.* Notanter præterea respublica dicitur *ordinatio diuina*, & magistratus *minister Dei. Ioh. XIX, 11.* Pilato dicitur data *potestas a Deo.* Conf. *Sapient. VI, 4. 5. Psl. LXXXII, 6. 1 Sam. IX, 16. 2 Sam. XII, 7. 8. Prov. VIII, 15. Daniel. V, 14.*

(h) Qui Deum *immediatam causam* summæ potestatis adstruunt, tollunt omnia pacta, quibus *societas ciuilis* continetur, & leges omnes fundamentales plane prosternunt, quo ipso non potest non immensa & nullis limitibus circumscripta potestas adscribi imperantibus, iudice Dn. HERTIO *de mod. const. ciu. sect. 2. §. 3.* Imaginantur sibi maiestatem ad instar olei, quasi illa cœlitus effundatur in personam designatam a populo, vt HORNIVS *de maiest. ciu. §. 14.* vult, sed eo ipso aliquid asserunt, quod, quomodo fiat, se nescire profitentur.

§. XXVI. Quod vero imperia *ordinatio diuina*, & *a Deo* esse dicantur, inde tantum concludimus, Deum eadem *approbasse*, (i) imo pro statu rerum peruerso voluisse, vt propter impios imperia constituerentur; minime autem inde infertur, *immediate* imperium transferri a Deo in personam electam, & hoc sensu *1 Petr. II. v. 13.* potestas ciuilis dicitur *ordinatio humana*.

§. XXVII.

tentur. Quin quod ex illa sententia dubium reddi possit, an Deus homini impuro, qui per fraudes & facinora pessima sibi viam ad imperium strauit, maiestatem conferre voluerit? quo ipso ansam populus posset capere, rebelliones fouendi, & obedientiam imperanti denegandi, quasi non esset eidem collata *immediate* a Deo summa potestas. Non potest enim iustior ratio dubitandi esse, quam haec ipsa, qua fit, vt talis opinio reipublicae magis nocere quam prodesse videatur.

(i) Negari nequit, Deum *approbasse* humana imperia, quia maxime conducunt ad pacem, tranquillitatem securitatemque inter homines seruandam. Imo & hoc concedi potest, Deum pro statu peruerso *voluisse*, vt imperia inter homines erigerentur, non, quasi *absolute* essent necessaria, cum supra vidimus, piorum coetum extra respublicas beate & pie vixisse, sed quod impii aliter in officio contineri non potuerint. Quamuis enim Deus vinculum aliquod inter homines constituerat, & tamen hoc ipsum in coetibus peruersorum & malorum aliter conseruari non poterat, quam per *frenum externum* imperii; voluntas quoque Dei fuisse videtur, vt in coetus ciuiles homines transirent. Et ita intelligo quoque PAVLVM. *Rom. XIII, 3.* quod imperantes

§. XXVII. Neque hic dissentientes terrorem iniicere nobis possunt, allegando, sententiam

rantes sint timendi ab impiis, non quod pii propterea non sint obnoxii imperantibus, sed quod horum causa imperia inter homines non sint stabilita. Imo & hoc concedi potest, Deum *concurrere sua prouidentia* ad electionem vel constitutionem huius vel illius personæ, cum Deus profiteatur se non raro in pœnam hominum corda eorum flectere, vt ineptos eligant reges: vid. *Esai. III, 4.* quo sensu Deus in ira sua regem populo dare dicitur. *Osea XIII, 11. Eccles. IV, 14.* Ita sæpe Deus Regem constituisse legitur in pœnam Israelitarum, vt de Iehu refertur *1 Reg. XIX, 15.* de Nabuchodonosore, *Dan. IV, 27.* quo etiam omnino reliqua loca sacræ scripturæ trahenda sunt. Huc respexerunt gentiles, quando *fato* regi respublicas dixerunt. *Nihil priuatim*, ait SENECA *epist. 91. n. 19. nihil publice stabile est, tam hominum quam vrbium fata voluuntur.* Vnde diuerso modo societas ciuilis potest cum PETRO dici *ordinatio humana*, si specialem eius nexum & originem respicias: cum PAVLO vero *ordinatio diuina*, quatenus a Deo approbata est. Neque aliud euincitur ex *Rom. XIII.* quia (1.) PAVLVS non tantum de potestate *suprema* ibidem loquitur, sed etiam de *subalterna*; de hac vero asserere velle, quod sit immediate a Deo, esset absurdum. (2.) Non dicit PAVLVS, quod omnis potestas sit *immediate* a Deo, sed simpliciter, *quod sit a Deo*, quod non negatur. Illud enim variis modis antea demonstratum, quod respublicæ possint recte *diuina ordinatio* dici; ast propterea non excludendum est *factum humanum*, quod hic concurrit in constituenda ciuitate. Eodem modo matrimonium quoad institutionem est a Deo, nihilominus tamen coniuges matrimonium contrahentes illius immediata causa sunt.

[k] Pri-

tiam hanc *lege publica* esse receptam, (k) imo *articulum fidei*, aut denique ingens interesse reipublicæ in ea contineri; nam hæc sunt vana terriculamenta eorum, qui rationibus destituuntur sufficientibus.

§. XXVIII. Illa tamen obseruatio ex hactenus dictus non est negligenda, quod nexus inter imperantes & parentes multo firmior & indissolubilior inde reddatur, si consideramus, quod in hac societate ciuili simul concurrat *ordinatio diuina*, adeoque eo sanctius tum a subditis tum ab imperante colenda si.

§. XXIX.

(k) Primo adducitur decretum publicum Imperii nostri, tempore LVDOVICI BAVARI promulgatum. Sed an eiusmodi sententiæ, quæ ad conceptum intellectus spectant, possint lege publica inculcari, dubito, præsertim cum hæc sententia eis temporibus debeatur, quibus omnia tenebris erant inuoluta, quin quod hoc modo fortissime papæ contradici putarent, qui constitutionem imperatorum sibi satis impudenter arrogabat. (II) Iam demonstrauit Dn. BVDEVS *diss. de concord. relig. Christ. statusque ciuil. c. 4. §. 5.* hanc doctrinam non esse omnibus Lutheranis communem, sed multos ab eadem recessisse. Denique (III) interesse, quod fingunt, in illa opinione reuera inane est. Siue enim dicas, maiestatem conferri *mediate* siue *immediate* a Deo, nihil derogatur autoritati imperantium, cum satis certum sit, etiam hoc sensu *propter conscientiam* imperantibus esse parendum, quia simul in rebuspublicis concurrit *ordinatio diuina*, cui vtique se, qui imperanti resistit, opponit.

§. XXIX. Neque his obstant, quæ supra de primis imperiorum primordiis vitiosis dicta sunt, cum illa tantum ostendant, vitium adfuisse in *modo* constituendorum imperiorum, non vero in *re ipsa*, (l) quæ satis salutaris est.

§. XXX. Ceterum hæc *primordia vitiosa* vel ideo dissimulanda non erant, ne figmentis vanis hanc doctrinam incrustaremus, sed Machiauellistis etiam, (m) hac stante rerum facie, satisfacere possemus.

§. XXXI. Denique semel introductis imperiis facilius contingere potest, vt vel in eorum mutationibus, vel continuationibus *expressum pactum* interueniat, (n) quod præsertim in *regnis electitiis* conspicuum est.

CAP.

(l) Sic sacerdotia sunt *ordinatio diuina*; sed sæpe in *modo* peccatur, dum per artes illicitas quis sacerdotium occupat. Idem dicendum est de *matrimonio*, quod itidem *institutio diuina* recte dicitur, sed quam plurimi illud ambiunt ex impuris affectibus.

(m) Machiauellistæ plerasque hypotheses videntur vel ex hoc fundamento deducere, quod, quum viderint, plerasque imperia vi parta esse, vim etiam & quælibet facinora imperantibus licita esse crediderint, imo cum vitiosum plerumque fuerit initium, illis haud visum fuerit nefas esse, si vitia a principe continuentur, quæ tamen non omnia eo ipso euertimus, dum ostendimus, quod, stante etiam vitioso illo primordio, nihilominus nexus quidam inter subditos & imperantes possit ostendi non vitiosus, sed normæ iuris naturalis adstrictus.

(n) Hoc in Iudæis conspicuum est, regem postulantibus a Sa-

CAP. III.
DE
Vario imperii ciuilis ſtatu.

§. I.

EX hactenus dictis oritur primus conceptus ciuitatis, quod ſit *cœtus ſeu complexus plurium hominum ſub imperio pactis vel expreſſis vel tacitis vnitus, tutioris vel tranquillioris vitæ gratia.* (o)

§. II.

a Samuele. Hoc itidem in *regnis electitiis* vſu venit, vbi per *electionem* conferunt imperium, quæ revera eſt *pactum expreſſum*. In mutationibus itidem hoc non raro euenisſe, ex hiſtoria Belgica & Heluetica conſtat. Quin & non raro, vbi *violentia* agitur, expreſſum pactum ſuperuenit, quale quid contigiſſe videtur in *lege Regia Romanorum*, per quam Auguſto omnis ſuprema poteſtas eſt delata, quam reuera iam tenebat. Solent enim libertatis ciuilis oppreſſores hoc ſtratagemate vti, & ita omnia diſponere, vt magis videantur ex *libera voluntate* imperium accepiſſe, quam ex *violenta occupatione*, quæ nunquam tutum conciliat imperium.

(o) Definitio ex eis, quæ *cap. antec.* allata ſunt, conſtat. (1.) *Cœtus* eſt, nam ſupra probatum, antea aliquam *multitudinem* hominum adeſſe debuiſſe æquali quodam nexu iunctam, antequam ciuitas conderetur. (2.) *vnitus*: ex vnione enim demum ſocietas oritur, quæ facit, vt omnium *vna* ſit *voluntas*, & *vnius perſonæ moralis* vicem ſuſtineat. Hinc vbi plures ſunt vniones cœtuum plurium; non poteſt vna eſſe ciuitas, licet

§. II. Prout vnio in tali cœtu comparata est, ita quoque varius inde oritur ciuilis societatis *status*. (p) Vnio autem illa diiudicanda est secundum hæc tria, (I.) *finem* (II.) *formam* seu modum imperandi, (III.) *nexum per pacta* nunc magis restrictum, nunc laxatum.

§. III.

cet vel maxime sub vno capite sint. Sic tria regna Britanniæ sunt sub vno capite; sed non vna ciuitas olim ex illis tribus regnis constitui poterat, cum Scotia separatis rationibus administraretur. Vnione autem sub felici imperio Reginæ ANNAE accedente, in vnam cum Anglia rempublicam coaluit. Idem de antiquo Germaniæ statu dici potest, vbi plures ciuitates Germaniæ vnius imperio paruere; sed diuersa fuit singulis regendi ratio. Simile exemplum est in Hispaniæ regno & alibi, respectu singularum rerum publicarum. Rex vnus idemque in vna laxiore, in altera strictiore gaudere potest potestate. (3.) *certa pacta* præsuppositi, vti fusius supra demonstratum. (4.) *sub imperio*: ex hoc enim ciuitas constituitur, alioquin manet societas æqualis. (5.) *tutioris vitæ gratia*. Hic finis societatum ciuilium saltem *ex mente & præcepto Dei* esse debet, quatenus est *ordinatio diuina*, & imperantes obligantur ad pacem & securitatem subditis præstandam. Vnde monet PAVL. 1 *Tim. II*, 2. *obsecrationes esse faciendas pro imperantibus, vt quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate & honestate: hoc enim est bonum.*

(p) In *generali* quidem *conceptu* omnes ciuitates inter se conueniunt, præsertim in iis, quæ hactenus tradita sunt; verum *specialiores* in singulis ciuitatibus occurrunt *circumstantiæ*, efficientes, vt in *suo individuo* consideratæ ab aliis in plurimis differant, quæ omnia exacte præ-

§. III. Quoad prius caput *circa finem* notandum, quod, etsi forte negari nequeat, prima imperia & societates ciuiles desciuisse a vero fine, & pro securitate *violentiam* introduxisse; (q) inde tamen norma ciuitatum quoad *finem* peti non possit, (qq) sed potius ex voluntate Dei lege naturæ declarata.

§. IV.

---

prægnoscenda, quia sine illo vario statu iudicium rectum alias ferri nequit. Sicuti autem ab *anima* omnes operationes procedunt, sed tamen illi cohæreant plures affectus, propter quos singuli homines *specie* inter se differre videntur, licet omnes habeant eandem animam, & ita homines diuersas edunt operationes inter se: ita in *corpore* quoque *ciuili* comparatum, quod, licet quoque anima vna h. e. *vnione* cohæreat, tamen præterea tot sint singularum ciuitatum separatæ affectiones, vt diuersas inter se edant operationes, & sic *varius* ciuilis imperii *status* inde nascatur.

(q) Prima certe imperia *violenta* & *tyrannica* non potuere non a vero fine aberrare, (1) quia violentia quidem metum incutit, haud tamen firmat nexum, qui deberet intercedere inter summos imperantes & subditos, & sic vnio tota lubrico nititur fundamento, *metu* scilicet *seruili*, qui parit *diffidentiam*, hic vero desiderium iugum illud excutiendi. *Imperantem enim*, ait CICERO *Philipp. II. caritate & beneuolentia ciuium septum oportet esse, non armis.* quem in sensum etiam CLAVDIANVS *de quarto consul. Honor. vers. 281.*

Non sic excubiæ non circumstantia tela,
Quam tutatur amor.

Plenius hac de re philosophatur PLINIVS secundus *in Panegyr. cap. 49.* vbi inter alia dicit: *frustra se terrore succinxerit, qui septus caritate non fuerit. Armis*

Armis enim arma irritantur. (2) quia latissimam viam pandunt ad vitam sceleratissimam, & latrociniis indulgent, vnde nulla salus in republica, sed semper turbæ metuendæ, & cum (3) vinculum naturale inter omnes homines constitutum tollere anniti sunt primi homines, quid mirum, si vinculi ciuilis nullam habuerint rationem, cum *malo regni principio similes exitus sequi soleant*, vt de Tarquinii regno notanter ait LIVIVS *lib. I. cap. 28.* Equidem in omnia alia abit Autor *tr. du gouvernement ciuil. c. VII. §. 17.* vbi contendit, *primam ætatem mundi fuisse auream, ambitionem, auaritiam, amorem sceleratum habendi nondum corrupisse animos hominum, nec falsos conceptus de potestate imperantium iis ingenerasse, imperantes fuisse optimos, ciues haud vitiosos, & ita illos potestate sua ad oppressionem populi haud abusos, multo minus his ansam datam fuisse de imperantium actionibus male iudicandi aut conquerendi, & ita de illorum potestate restringenda haud cogitasse. Seculis demum sequentibus per auaritiam, luxuriam & ambitionem omnia in peius versa fuisse &c.* Hæc omnia vero se in hunc finem afferre contendit, vt ex *prima origine imperiorum* iura rerumpublicarum explicare, & abusus excessusque imperantium detegere possit. Vereor autem, ne autor doctissimus probatione excidat, si de singulis membris fidem facere deberet. Ad Caini ciuitatem plane hæc omnia minime quadrant, quæ tamen *prima* fuisse legitur, vt supra euictum est. Pios in *societates ciuiles* ab initio abiisse haud constat, multo minus norma quædam rerumpublicarum inde peti potest. Illud facilius largimur, postea *virtute & pietate* imperantium omnia in melius correcta fuisse, atque inde potius norma rerumpublicarum petenda fuisset.

(qq) Qui

§. IV. Illud itaque secundum iuris naturæ normam finis ciuitatum esse debet, quod extra eas inter homines corruptos (r) non potuit

(qq) Qui veram ciuitatum indolem ex huiusmodi vitiosis primordiis & normam rerumpubl. petere tentant, næ similes illis videntur, qui matrimonii finem indolem normamque diiudicare vellent ex intentione pessimorum hominum, qui vel ob ambitionem, vel auaritiam vel luxuriam coniugium inierunt. Sunt quidem ciuitates *factis hominum* conditæ, sed non quid factum sit, sed quid ex *ordinatione diuina* fieri debuerit, respiciendum est. Atque hoc ipsum ex subsecuta correctione morum in nonnullis ciuitatibus satis apparet, prout *cap. I. §. XXI.* dictum est, id quod inter ipsos quandoque Ethnicos contigisse legimus Seruius Tullius *regnum dolo partum sic egit industrie, vt iure adeptus videretur.* FLORVS *lib. I. c. 6. n. 2.* Numa Pompilius *quod vi & iniuria occupauerat imperium, religione & iustitia gubernauit.* IDEM *lib. I. c. 2. in f.* Quin nonnunquam ex commercio cum aliis gentibus moratioribus eiusmodi *mutatio in melius* nata est. De Gallis, gente olim admodum efferata, IVSTINVS *lib. XLIII. c. 4* hoc testatur, inquiens: *Ab his* [Massilienſibus] *Galli & vsum vitæ cultioris, depositæ & mansuefactæ barbarie, & agrorum cultus, & vrbes mœnibus cingere didicerunt. Tunc & legibus non armis viuere, tunc & vitem putare, tunc oliuam severe consuetuerunt, adeoque magnus & hominibus & rebus impositus est nitor.*

(r) Feci mentionem *hominum corruptorum*, idque propterea, quoniam supra demonstraui, finem ciuitatum inter *pios* potuisse obtineri *extra ciuitates*, & revera obtentum esse, & inde conclusionem formaui, *generu-*

tuit obtineri, & tamen ad vinculum inter homines ſtabiliendum facit,(s) h. e. vt *quietam* & *tranquillam* poſſint ducere *vitam* ſecundum PAVLVM 2 *Timoth.* II, 2.

§. V.

---

neraliter & *abſolute* non eſſe iure naturæ *præcepta* imperia. Neque propterea volo, piorum cœtum non poſſe ſubſiſtere in republica; nam verum eſt vulgatum: *politiam non tollere religionem*, ſed quod non neceſſe habuerint ab initio coaleſcere in ciuitates. Finge plures familias Deum ex toto corde colentes in locum aliquem inhabitatum ſecedere, & ita tandem excreſcere in inſignem multitudinem: certe non obligantur iure naturæ inter ſe ad respublicas conſtituendas, quamdiu in vera pietate ſubſiſtunt, cum iam, vt ſupra aſſertum, *diuiniore nexu* inter ſe conglutinentur; neque tamen peccare dicendi ſunt, ſi aliquam ciuitatem inter ſe erigunt, quod quandoque imo vt plurimum propter facinoroſos neceſſarium fuit.

(s) Concludo ita: vinculum inter homines iure naturæ neceſſarium eſt, quod conſiſtit in *pace* & *ſecuritate* colenda, hoc vero inter improbos extra ciuitates non poteſt obtineri, ergo hoc medium vniuerſale teſtari debet de ipſo *fine*, qualis eſſe debeat omnium ciuitatum. *Vnio* enim inprimis conſiſtit in eo, vt *viti* inter ſe poſſint *tranquilli* & *ſecuri* eſſe. Vnde naſcitur *beata ſubditorum vita*. *Moderatori* enim *reipubl. beata ciuium vita propoſita*, *vt opibus firma*, *copiis locuples*, *gloria ampla*, *virtute honeſta ſit*, CICERONE iudice, *lib. VIII. ad Attic. ep. 11.* E contrario inter *diſſidentes* & *turbatores* non eſt vnio, ſed *ſummæ infelicitatis ſtatus*. Ergo quamcumque tibi fingas vnionem, neceſſario primarium ſcopum intendere debet, vt omnium ſit *vna voluntas*, extra quam haberi

§. V. Et hoc est, quod vulgo asserere solent, finem ciuitatum esse *beatitudinem ciuilem* (t) seu *externam*. Inde lex prima fundamentalis: *salus populi suprema lex esto.*

§. VI.

beri non potest securitas & tranquillitas vitæ. Pertinet huc Menenii Agrippæ fabula, quam populo dissidenti proposuit, & ad concordiam & vnionem reduxit. *Dissidisse quondam inter se humanos*, dixit, *artus, quod omnibus opere fungentibus solus venter immunis ageret: Deinde moribundos a seiunctione rediisse in gratiam, quando sensissent, quod eius opera redactis in sanguinem cibis irrigarentur.* FLOR. *l. I. c. 23.*

(t) Beatitudo ciuilis obtinetur ex ipsa vnione & concordia: cetera, quæ ciuitates ornant, magis accidentalia sunt, non necessaria. Illustrabo hoc verbis Romuli apud DION. HALICARNASS. *lib. II.* vbi contendit, *in bellis externis profundas altasque fossas non esse munimenta satis idonea ad certam salutis securæ spem hominibus inclusis afferendam: sed hoc tantum polliceri, oppidanos repentina hostium incursione oppressos eladem nullam accepturos, neque si intestini tumultus in republ. exorti fuerint, priuatas ædes & domicilia cuiquam refugium satis tutum præbere: ad vitam enim quiete & tranquille agendam hæc subsidia & solatia ab hominibus esse inuenta, quæ neque insidias, quæ vicinis tenduntur, ita arceant, vt illi miseri non sint: neque etiam faciant, vt qui insidiis appetuntur, quamuis in tuto sint, tamen confidant. Neque vllam vrbem his solis ornamentis felicitatem & amplitudinem diuturnam sibi quæsisse; neque contra vllam vnquam ciuitatem, quod sumtuosis ædificiis priuatis publicisque caruisset, prohibitum fuisse, quo minus ampla & fortunata euaderet. Sed aliud esse*

§. VI. Media itaque necessario ad hunc finem facientia *officio boni imperantis* continentur, vt partim per *remedia coactiua idonea* omnia fini huic contraria, quatenus *coactionem* recipiunt, remoueat, partim animos subditorum abduci curet ab effrenata libidine, &, quatenus fieri potest, ad veram pietatem adducat, (u) vtrumque tamen eo modo, qui huic instituto conueniens est.

§. VII.

---

quod vrbes seruet, & magnas ex paruis faciat. In externis bellis ipsum armorum potentiam; hanc autem audacia & exercitatione comparari. At in ciuilibus perturbationibus, ciuium concordiam. Demonstrauit autem, hanc facillime posse in republ. florere, si vnusquisque & temperanter & iuste viueret, &c.

(u) Circa hanc thesin plerosque dissentire video, sed facile cum his conueniemus, si modo diuersas quæstiones ab inuicem separemus. Alia (I.) quæstio est, an imperia primario sint instituta, vt pietas interna inter homines promoueatur, quod antea negaui. (II.) an imperia ciuilia possint pietatem operari in subditis, quatenus per leges imperatur? quod itidem negatur. (III.) an *primarius* scopus ciuitatum sit, vt pietas colatur inter homines? quod itidem negatur. (IV.) annon pietas subditorum multum conferat ad finem reipublicæ obtinendum? quod qui negauerit, sane omnis pietatis sensum abiecisse dicendus est. Inter *causas felicitatis ciuitatum* recte refert DION. HALICARNASS. *lib. II. temperantiam & iustitiam, ob quas homines se minus mutuo lædentes magis sunt concordes, & felicitatem non fœdissimis voluptatibus*

sed

sed honestate metiuntur. Laudat LIVIVS *lib. I. c. 21.* Numam Pompilium, quod *ea pietate omnium pectora imbuerit, vt fides & iusiurandum proximo legum ac pœnarum metu ciuitatem regerent.* (V.) Denique annon cura principis huc quoque directa esse debeat, vt subditi pie viuant, non quidem *coactionibus*, sed illis *externis mediis* adhibitis, quæ *pædagogiæ* instar sunt ad culturam pietatis? quod itidem nec negant illi, qui curam principi demandant circa sacra, scholas & alios mores subditorum recte formandos, verbi causa, pios magistratus præficiendo, subditis fideles ministros constituendo &c. Si deficit *pietas*, non quidem status ciuitatis in totum ruit, interim tamen difficilius finis obtinetur. *Timor Dei solus est*, ait LACTANTIVS *de ira lib. I. c. 12. qui custodit hominum inter se societatem.* Econtrario *si pietatem remoueris, nihil proderunt exercitus, equi, satellites, ensium vis, virorum innumerabiles copiæ, quo minus in te imperiumque tuum insurgant*, iudice NICEPHORO *lib. XIII. c. 1.* Ratio quoque naturalis docet, veram animorum culturam multum facere ad finem reipublicæ obtinendum. THEODOSIVS *epist. ad Cyrillum* apud EDMVND. RICHERIVM *hist. concil. gener. lib. I. c. 7. §. 2.* hoc agnouit optime, dicens: *Reipubl. nostræ constitutio ea, quæ in Deum est, pietate præcipue nititur, multaque inter hanc & illam cognatio & familiaritas intercedere solet. Nam & ex se inuicem pendent, & vtraque prosperis alterius successibus incrementa sumit.* Et paucis interiectis: *Cum itaque Deus imperii habenas nobis tradiderit, iisque, qui imperio nostro parent, pietatis & securitatis quoddam quasi vinculum nos esse voluerit &c.* Equidem imperans propterea non est constitutus, vt curam animarum *primario* gerat, quin potius, vt primario *pacem & tranquillitatem externam* in societate ciuili ob oculos habeat. Ad hanc tamen tunc o-

ptime deuenitur, si quoque curam habeat, vt pietas vera subditis instilletur, quo eo melius securitas in republica & tranquillitas obtineri possit. Si a Deo discesserimus, princeps multum ad optimos subditorum mores conferre potest. *Rex velit honesta, nemo non eadem volet.* Si imperans pessime viuit, non sibi tantum nocet, sed in totam peccat rempublicam. Bene CICERO *lib. III. de LL. c. 14. vitia non solum principes concipiunt, sed etiam in totam ciuitatem infundunt.* Hoc sensu SALOMO dicit, *Regis thronum tum demum firmari, si discesserit a malo, Proverb. XXV, 5. XXVIII, 2. Leuit. XXVI, 4. seqq. Ps. LXXXI, 1. 15.* quorsum etiam collineat CHRISTIANI IV. Regis Daniæ symbolum: *Regna firmat pietas.* Apostolus PAVLVS *1. ad Timoth. II, 2.* vult, precationes fieri pro imperantibus, vt vitam tranquillam & quietam agere possimus *in omni pietate & honestate*, quod *bonum* esse ait, seu *conducibile reipublicæ.* SALOMON quoque aliis pluribus locis hoc inculcat, optimus *in arte imperandi* Magister. *Prouerb. VIII, 11. XVI, 12. XXI, 12. XX, 28. XXVIII, 12. 15. 16. XXIX, 8. 14. 24. XXX, 21 seq. Sap. VI, 1. 5. seqq.* Et enim omnia vitia & turbæ in republica oriuntur ex inordinatis singulorum affectibus, qui vel *ambitionem* vel *luxuriam* vel *auaritiam* concernunt. Hæc vitia insigniter conuersiones rerumpublicarum promouent, vti bene ostendit Dn. BVDDEVS, *disp. de concord. relig. christ. vitæque ciuil. c. 1. §. 9. seqq.* Optime vero corriguntur per sinceram pietatem, secundum præcepta Christi institutam. Nam *ambitioni* occurritur per *humilitatem Matth. XI, 29. XVIII, 3. XX, 21. 26. XXI, 5. XXIII, 7. 10. seqq. Gal. V, 26. Marc. IX, 3. 4. seqq. Luc. I, 51. seqq.* *Auaritiæ* occurrit præceptum Christi de vitanda intempestiua sollicitudine *Matth. VI, 25. seqq. Luc. XII, 15 seqq. 1 Timoth. VI, 9. 10. 1 Corinth. VI, 20.* *Voluptates* carnis sedulo eota

scri-

§. VII. Patitur ergo mirum in modum hæc vnio, quando ciuitas suam tranquillitatem & pacem mediis, ex pessima hominum libidine propullulantibus, conseruare & stabilire nititur, (*) quæ tamen vnionem magis tollunt, quam conseruant.

§. VIII.

scriptura sacra dehortatur. *1 Corinth. VI, 10. Gal V, 19. Rom. I, 26. 27. XIII, 13. Luc. XI, 37. Apoc. XXI, 8.* Et huc sine dubio respexisse videntur Ethnici, quando tunc demum *beatas* fore respublicas prædicarunt, *si imperantes diuina quadam sorte vere philosophentur*, vt ait PLATO *epist. 7.* quod etiam repetit CICERO *epist. I. ad Qv. Fratrem.* IVSTIN. *in Apol. II.* philosophorum mentem ita aperit, inquiens: *Dicit enim ex priscis quidam: nisi & principes & ciues philosophentur, fieri non posse, vt beatæ sint respublicæ & ciuitates.* Non inepte VALERIVS MAXIMVS *lib. II. c. 1. Non dubitauerunt, sacris imperia seruire, ita se rerum humanarum futura regimen existimantia, si diuini potentiæ bene & constanter essent famulata.*

(*) Hoc vt plurimum accidit in regnis & imperiis male partis. Bene TACITVS *hist. lib. I. c. 30. nemo vnquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exercuit; cum plerumque*, vt ait SALVST *de Catil. bell. c. 2. n. 5. iis artibus imperium retineatur, quibus initio partum est.* Tarquinius *scelere partam potestatem non melius egit, quam acquisierat* FLOR. *lib. I. c. 7. n. 2.* Saturninus apud LIVIVM *epit. lib. 69.* adiuuante C. Mario *tribunus plebis per vim creatus, non minus violenter tribunatum, quam petierat, gessit.* Inde SENECA *de clement. lib. I. c. 13. Scelera sceleribus tuenda sunt.* Quod aliquando *scelere* parta imperia *religione* & *iustitia* gubernata sint, prout di-

§. VIII. Huc pertinet (I.) si felicitas reipublicæ quæritur in *latissimo imperio*, & perpetuis bellis hunc in finem suscipiendis. Hoc malum fluit ex *ambitione* & in vitiosis rerumpublicarum primordiis conspicuum est. (x) Cum enim ita semper respublica turbida sit, & ab ea nulla gens secura, nec illa rursus pacem vel extra vel intra se habet, cum ciues ad res nouas quotidie moliendas ita instituantur.

§. IX.

---

ctum §. III. *lit. qq.* ad illa, quæ rarius accidunt, referri debent.

(x) Non mirandum est, plerasque respublicas hodie pronas esse ad hunc finem, cum ipsa initia reipublicæ ex libidine imperandi arcessenda. Cum autem hæc libido non quiescat, sed in infinitum agat, hinc imperans suam felicitatem metitur ex *latissimo imperio* & semper ducitur cupiditate alios subiugandi. Sæpe audias: *Roma interim crescit ex Albæ ruinis*, vt ait LIVIVS *lib. I. c. 30.* Sed talia incrementa veram reipublicæ salutem destruunt. Huius indolis plerumque esse solent Reges bellicosissimi, quos *martiales* vocant, vti referunt GVSTAVVM ADOLPHVM regem Sueciæ, asserere solitum fuisse, *Regem semper bellis intentum esse debere, numquam vero in pace quiescere, quo subditi semper occupationibus agitentur, regna amplientur, & imperans timeatur.* Sed ipse GVSTAVVS plura occupare studuit, quam quæ tueri potuit, vid. PVFENDORFF. *lib. III. rerum a Carolo Gust. gest. p. 133. Facilius* quippe *est quædam vincere, quam tueri*, vt aiunt legati Darii apud CVRTIVM *lib. IV. c. 2. & stultum videtur aggredi, quos etiamsi vincas, retinere non possis.* THVCYD. *lib. VI. c. 2.*

ALEX.

ALEXANDER M. suum imperium non aliunde firmare potuisse credidit, quam hac contra leges naturæ susceptæ rapiendi libidine. Neque pirata adeo ei inepte respondit, interroganti, quo iure tam impune prædas ageret in mare? *Eodem*, inquit, *quo Tu in orbem terræ. Sed quia id exiguo nauigio facio, latro vocor, quia tu magna classe, imperator.* Sed reuera ita finis rerumpublicarum proprius negligitur, & vinculum ciuile magis laxatur, quam firmatur, (1.) dum subditi nimis premuntur oneribus belli ferendis. *Ab armis quidem magna sed breuis potentia: a pacis vero studio paruum, sed diuturnum imperium est*, TACIT. *lib. IV. Annal. c. 4. in f.* Tale itaque imperium ius publicum vniuersale iubet, præscribit. (2.) Similiter omnia ex *genio principis* ad ambitionem in republica disponuntur, ex hoc vero infinita mala contra pacem & tranquillitatem promanant. *Principes plus exemplo quam peccato nocent*, ait CICERO *lib. III. de LL. c. 14.* Nam vt Rex Gothorum Theodoricus ait, *facilius est errare naturam, quam dissimilem sui princeps possit rempublicam formare*, CASSIODORVS, *l. III. Var. epist. 12.* Vnde enim tot rebelliones, quam quod vel populus nimis prematur, vel ambitio eius nimis fuerit aucta? (3.) Cum belli fortuna sit inconstans, ciues non maiorem securitatem in republica habent, quam haberent in statu naturali, cum semper variam belli fortunam timere debeant. Agesilaus certe tam eximiam ciuium curam habebat, referente XENOPH. *in Orat. de eod. p. 668.* vt *seruari omnes pro lucro duxerit, e contrario pro iactura, si quis etiam non magni pretii homo periisset.* (4.) Si nulli sunt metuendi extranei hostes, ipsa respublica sæpe *sua mole* laborat, vt quod *violenter* acquisitum, per violentiam & turbas perpetuas plerumque sit retinendum. De imperii Romani magnitudine plerique scriptores hoc obseruant. Ita enim FLORVS, *lib.*

IV. c. 2. iam pene, ait, *toto orbe pacato, maius erat imperium Romanum, quam vt illis externis viribus extingui posset. Itaque inuidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armauit.* Expressius rem depingit TACITVS *lib. II. histor.* vbi ita: *Vetus ac iam pridem insita mortalibus potentiæ cupido cum imperii* (Romani) *magnitudine adoleuit erupitque. Nam rebus modicis æqualitas facile habebatur. Sed vbi subacto orbe & æmulis vrbibus regibusque excisis securos opes concupiscere vacuum fuit, prima inter patres plebemque certamina exarsere: modo turbulenti tribuni, modo consules præualidi, & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox e plebe infima C. Marius & nobilium sæuissimus L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior, non melior. Et nunquam postea nisi de principatu quæsitum.* Similiter legati Scytarum satis grauiter Alexandro hoc venenum obiiciunt apud CVRTIVM *lib. VIII. c. 8.* aientes: *Si Dii habitum corporis tui auiditati animi parem esse voluissent, orbis te non caperet. Altera manu orientem, altera occidentem contingeres. Et hoc assecutus scire velles, vbi tanti numinis fulgor conderetur. Sic quoque concupiscis quæ non capis. Ab Europa petis Asiam, ab Asia transis in Europam. Deinde si humanum genus omne superaueris, cum syluis & niuibus & fluminibus ferisque bestiis gesturus es bellum.* Recte FLORVS *lib. IV. c. 12. n. 29. difficilius est prouincias retinere, quam facere.* Imo, vt ait SALVSTIVS *in Iugurth. c. 31. maius dedecus, parta amittere, quam omnino non parauisse.* Longe *prudentius* imo *iustius* egerunt Chauci, vtut pro barbaris habiti, quos TACITVS *de moribus German. c. 35.* in eo merito laudat, quod *magnitudinem suam maluerint iustitia tueri, sine cupiditate,*

§. IX. (II.) Si felicitas ſumma quæritur in *luxuria* & *mollitie*, & ſubditi ad hanc adducuntur, quo eo magis in partes imperantis trahantur. Sed ita quieſcit omnis vera cura reipublicæ, & dum luxuria ingraueſcit, vinculum ciuile valde laxatur, nec conſtans eſt illud obſequium, quod luxuria acquiſitum. (y)

§. X.

---

te, ſiue impotentia, quod quieti ſecretique nulla prouocauerint bella, nullis raptibus aut latrociniis populati, promta tamen omnibus arma, ac ſi res poſcat, exercitus plurium virorum equorumque. Concludo hanc meditationem cum VALERIO MAXIMO *lib. IV. c. 1. in f. ea demum potentia tuta eſt, quæ virilius ſuis modum imponit.*

(y) Prudenter admodum FLORVS *lib. III. c. 12. Opes atque diuitiæ afflixere ſeculi mores, merſamque vitiis ſuis quaſi ſentina rempublicam peſſum dedere.* Monuit iam ſuo tempore PLVTARCHVS *de glor Athen. p. 348.* aſſerens, *non ſapere ciuitatem, quæ tantum in res ludicras impenderet ſtudium*, ſicut etiam Cambyſes apud XENOPHONT. *in Cyropæd. lib I. p. m. 27. lit. a.* reprobat illud diſcrimen inter ſubditos & principem, *quaſi ſcil. hic deberet ſumtuoſius viuere, domi plus auri habere, diutius dormire, omnino minore cum moleſtia laboreque degere, quam ſubditi. Ego autem*, inquit, *arbitror non deſidis vitæ ratione præſtare ſubditis debere principem, ſed alacri ſtudio rebus eorum proſpiciendo ac laboribus tolerandis.* Reſpice Heliogabuli atque Caracallæ temppra, & mala infinita obuia deprehendes. Breuiter huc omnia redeunt: (1.) per luxuriam respublica ad paupertatem & perniciem redigitur. Qualis rex, talis grex. Refert IVSTIN. *lib. XXX. c. 1.* Ptolemæum Ægypti regem luxuriæ ſe tradidiſſe. *Regis mores*, pergit, *omnis ſecuta regio eſt. Ita-*

§ X. (III.) Si inter summum reipublicæ bonum referuntur *artes lucrandi*, & *auaritiam* pro lubitu exercendi. (z)

§. XI.

que non amici tantum præfectique, verum etiam omnis exercitus depositis militiæ studiis, otio ac desidia corrupti marcebant. Quibus rebus cognitis Antiochus Rex Syriæ, veteri inter se regnorum odio stimulante, repentino bello multas vrbes eius oppressit. Sic cum Dionysius Platoni Magistro philosophiæ operam daret, tota regia puluere fuit repleta præ turba Geometricas pingentium figuras. Sed eodem ad sua pocula & voluptates redeunte vitæ mollities omnes occupauit. PLVTARCH. *de adul & am. discrep. c. 11.* (2.) Inhabilem se reddit imperans, vt possit sana admittere consilia, aut reipublicæ consulere, exemplo Neronis luxuriosissimi, *sibi concessam* dictitantis, *nobilitatem, pulchritudinem, vota omnium & gaudia felicium*, TACIT. *lib. XIII. annal.* hinc (3.) vbique occasio omnia & quæcunque impune faciendi. Quin mutationes rerumpublicarum non raro inde oriuntur. *Tandiu*, ait FLOR. *lib. 1. c. 7. in f. superbiam regis populus R. perpessus est, donec aberat libido.* Hac accedente, famosum illud regifugium ortum est. Huc pertinet graue monitum SALOMONIS *Prou. XXXI, 3. seqq.*

(z) Auarum principem & omni iudicio carentem SALOMON coniungit, *Prou. XXVIII, 16.* id quod ex opposito ibi conspicuum est. Admodum scite CICERO *lib. II. de offic. c. 22.* ait: *Nullum vitium tetrius quam auaritia, præsertim in principibus & rempublicam gubernantibus. Habere enim quæstui rempubl. non modo turpe, sed sceleratum etiam & nefarium. Itaque quod Apollo Pythius oraculo edidit, Spartam nulla re alia, nisi auaritia esse perituram, id videtur non solum Lacædemoniis, sed & omnibus opulentis populis*

§. XI. Et tamen non diffitendum est, plerasque ciuitates ad huiusmodi corruptas & a vero fine aberrantes vias deflectere, imo in plerisque hæc tria corruptelarum genera concurrere, (*) vt incidant fere *in statum rerumpublicarum irregularium.* (a) Prout enim pessimus finis est, ita *leges* quoque huic respondentes vnionem reipublicæ magis tollunt, quam stabiliunt.

§. XII.

populis prædixisse. Certe vbi auaritia dominatur, vbi *auri vis atque opes principibus infensæ* (TACIT. *lib. XI. annal. ab init.*) primario pro scopo habentur. infinita monopolia & alia auaritiæ & iniustitiæ simulacra maxime in ministris sequuntur, *cum fides integra manere non possit, vbi magnitudo quæstuum spectatur.* TACIT. *lib. XI. annal.* Si princeps auarus est, miserrimi sunt subditi, qui facultatibus præditi sunt; nam sub quouis prætextu imperans bonis alienis inhiat, leges ad quæstum exemplo Iustiniani accommodat, imo ipsa iustitia venalis est, subditis extorquetur duris exactionibus pecunia, neque vllus alius tyrannicis dominationibus aptior est, quam auarus. Ipsi vero subditi, rupto vinculo, quæuis scelera, flagitia impune committunt, ad quæ auaritia ipsis ansam suppeditat. Vnde CICERO *Philipp. III.* tales imperantes remouet ab habenis reip. *quis*, ait, *rex vnquam fuit tam insigniter impudens, vt haberet omnia commoda, beneficia, iura regni venalia?* Denique huc quoque pertinet, quod ait SALVST. *orat. de ordin. rep. sæpe iam audiui, qui reges, quæ ciuitates & nationes per opulentiam magna imperia amiserint, quæ per virtutem inopes ceperant.*

(*) Notat hæc tria vitia in statu rei Romanæ FLORVS *lib. III.*

lib. III. c. 12. aiens: *opes atque diuitiæ afflixere seculi mores, missamque vitiis suis quasi sentinæ rempubl. pessumdedere*, & paucis interiectis ostendit, quod famem *luxus* fecerit, quod *ex auaritia vectigalia reipubl. atque ipsa iudicia in quæstu habita sint*, quod abundantia familiarum bella seruilia produxerit, quod ab *ambitu honorum Mariana & Syllana tempestas petenda sit*, *quod apparatus conuiuiorum & sumtuosa largitio* Catilinæ furorem in rempubl. excitauerit &c.

(a) Respublica *morbida* seu *irregularis est*, *quæ deflectit a vera vnione*, ita vt similis sit ædificio ruinam minanti, sicuti contra *regularis*, quæ adhuc cohæret, & licet quædam *vitia* habeat, adhuc tamen quibusdam solidis nititur fulcris. Et quidem *vitia status* non confundenda sunt cum *vitiis hominum*. *Vitia hominum* solent plerumque ansam dare ad *vitia status*, scilicet vt status publica lege & more ita male cohærere incipiat. Communiter *regna absoluta* solent ad *respublicas regulares* referre, vbi subditi vi terrentur, coercentur, & perpetuis defatigationibus ita exercentur, vt vnio satis stabilis adesse videatur. Timent regem, quia Tyrannus, quia malum infert, quia alia grauiora metunt, & ita vel *inuiti* sub iugo retinentur instar ferarum bestiarum, qui domitoris sub vinculis gemunt. Tale fuit regnum Tarquinii, qui *conscius male quærendi regni ab se ipso aduersus se exemplum capi posse*, *armatis corpus circumsepsit*, *neque enim ad ius regni quicquam præter vim habebat: vt qui neque populi iussu*, *neque autoribus patribus regnaret. Eo accedebat*, *vt in caritate ciuium nihil spei reponenti metu regnum tutandum esset.* LIVIVS *lib. I. c. 49.* Verum enimuero hanc rempublicam esse *specie* tantum *externa* regularem & sanam, magis vero *morbidam* vel inde arbitror, (1.) quia *metus & terror infirma vincula caritatis*, *quæ vbi*

rema-

remoueris, qui timere desierint, odisse incipient. TACIT. *in Agric. c. 32.* (2.) quia cura pro subditorum salute est plane inanis, & eatenus tantum subditis imperans consulit, vt sibi & suae potentiae bene sit. (3.) Subditi nunquam tuti nec tranquilli, sed sub *praetextu iuris*, quaeuis patiuntur. Hinc T. Largius apud DION. HALICARNASS. *lib. VI.* optime censet, *longe optimum & firmissimum id esse imperium, quod beneficiis non supplicijs subditos in officio continere solet. Illorum enim beneuolentiam, horum vero timorem esse comitem. Quicquid autem est formidabile, id necessitate naturali omnibus maxime est exosum.* E contrario qui *dominationem* exercent exemplo Tarquinii *occidunt, in exilium agunt, bonis mulctant non modo quos suspectos & inuisos habent, sed vnde nihil aliud, quam praedam sperare possunt.* LIVIVS *lib. I. cap. 49.* Proinde talis respublica turbis & perpetuis dissidiis luctatur, vti vel regnum Galliae tristissima eius rei exempla suggerit. Expressius adhuc veritatem huius assertii confirmat status rei Romanae post Galbae occisi tempora, postquam in *Othones, Vitellios & Domitianos* aliosque flagitiosissimos principes incidit. Nihil foedius illo tempore. Non iure, sed vi, caedibus, seditionibus omnia acta sunt, imo ipsis flagitiis certatum fuisse videtur. *Locupletissimus quisque in praedam correptus, vires luxu corrumpebantur contra veterem disciplinam & instituta maiorum, apud quos virtute quam pecunia res Romana melius stetit. Epularum foeda & inexplicabilis libido, ex vrbe atque Italia irritamenta gulae gestabantur, exhausti conuiuiorum apparatibus principes ciuitatum. Degenerabat a labore ac virtute miles assuetudine voluptatum, & contemptu ducis. Nemo in illa aula probitate aut industria certauit: vnum ad potentiam iter prodigis epulis & sumptu ganeaque satiare inexplebiles principis libi.*

§. XII. Vnde concludo, ciuitatem quo magis simplicitati (b) studet, tranquillitatemque ciuium quærit, eo beatiorem esse, & secundum

libidines. Mutato imperatore, non mores mutati. *Magis alii homines, quam alii mores. Multæ* vbique *& atroces inter se militum cædes. Irrepentibus dominationis magistris principes superbiores & acerbiores facti. Apud paucos tacito voto quies pro discordia, bonus & innocens princeps pro pessimis & flagitiosissimis expetitus.* Hæc & similia TACIT. *lib. II. histor.* passim ingeminat. Præterea *vrbes hauſtæ & obrutæ, Roma incendiis vastata, pollutæ cerimoniæ, magna adulteria: plenum exiliis mare, infecti cædibus scopuli, atrocius in vrbe sæuitum. Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine & ob virtutes certissimum exitium. Nec minus præmia delatorum inuisa quam scelera. Corrupti in dominos serui, in patronos liberti, & quibus deerat inimicus, per amicos oppressi. Qui occiderant certatim ostentantibus cruentas manus, vt pulcrum & memorabile facinus iactabant.* TACIT. *lib. I. Histor. ab init. Stultissimus quisque pecuniis merebatur, & quod in perditis rebus accidit, omnes præcipiebant, nemo exsequebatur.* IDEM *lib. III. Histor. Discordia inter patres, ira apud victos, nulla in victoribus autoritas, non leges, non princeps in ciuitate erant.* IDEM *lib. IV. histor.* Et infinitum foret, omnes calamitates publicas, & scelera nefanda, recensere, quibus non tantum *fœdus ciuile* sed humani generis ruptum est.

(b) *Simplicem* voco, quæ vano caret luxu, quem *ægræ ciuitatis indicium* SENECA *epist. 114.* vocat, & se intra suos

dum leges naturæ institutam, licet forsan pro *barbara* habeatur ab imperitis rerum æstimatoribus.

§. XIII.

suos fines continet, neque adeo diuitiis studet. Talis fuit *Iudaica*, primo intuitu satis barbara plerisque visa, & inculta, sed quæ non tentata fuit in suis primis initiis ab eiusmodi vitiis, quibus reliquæ respublicæ infectæ fuisse leguntur. Diuitiæ subditorum in pecoribus consistebant, amplissimæ domus deerant, nec magnis sumtibus indigebant. Leges a Deo eis latæ *auaritiæ* obicem ponebant, potius amorem & humanitatis officia inculcabant. *Luxuria* rara, instrumentis luxuriæ ademtis, & commerciorum necessitate cessante. *Ambitioni* nullus locus dabatur: finibus assignatis contenti esse iubebantur. Atque hæc quidem tamdiu durabant, donec *reges* sibi expeterent. Hisce adsumtis, mox loco *simplicis* vitæ *luxuriosior & splendidior* inuasit populum, vnde plura mala ipsam rempublicam sensim & pedetentim corruperunt, & destruxerunt. Similiter quamdiu respubl. Romana in simplicitate persistebet, satis beata videbatur, *domi militiæque boni mores colebantur: concordia maxima, minima auaritia erat; ius bonumque apud eos non legibus magis, quam natura valebat; iurgia, discordias, iras, simultates cum hostibus exercebant, ciues cum ciuibus de virtute certabant &c.* SALVSTIVS *de bell. Catil. c. 9.* vbi *c. 10.* ostendit, qua ratione respublica per *ambitionem, auaritiam & luxuriam* corrupta fuerit. Imprimis sub Numæ imperio ad eam culturam reductam fuisse ait LIVIVS *lib. I. c. 21. vt finitimi populi in eam verecundiam adducti sint, vt ciuitatem totam in cultum Deorum versam violare ducerent nefas.*

(c) Mo-

§. XIII. Quoad caput secundum *circa formam* imperandi notandum, quod etsi prima imperia ex suo vitioso initio *penes vnum* exstitisse videantur, tamen ex postfacto status rerumpublicarum variare ceperit. Inde primo orta videtur *Monarchia.* (c)

§. XIV.

(c) Monarchas primum tenuisse imperium ex *historia imperiorum* satis constat, vtut forsan ab initio *potentia insignis*, quæ postea demum accessit, defuerit. *Nam vrbes quoque vt cetera ex infimo nascuntur*, vt ait LIVIVS *lib. I. c. 8.* Huc respiciunt tot testimonia historicorum & ipsius ARISTOTELIS *1. Polit. 1.* inquientis: *initio a regibus gubernabantur ciuitates & nunc etiam gentes*, quo & CICERO *3. de LL.* respicit aiens: *omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt*, & SALVSTIVS *in Catil. Regnum in terris nomen primum fuit*, vid. HERT. *in Elem. prud. civ. p. 1. sect. 10. §. 5.* Concedit id ipsum quoque AVTOR *tr. du gouvernement civil*, quod penes *vnum* ab initio imperium fuerit, sed diuersam huius rei causam adducit. Contendit enim *cap. VII. §. 13. liberos prima ætate paterni imperii assuetos facilius imperio vnius se submisisse, quod a prima iuuentæ flore tam gratum & securum illis visum fuerit. Esse præterea Monarchiam eiusmodi rem, quæ simplicitate se commendet, & sua sponte hominum animis se insinuet, postquam experientia alias formas regiminis haud repræsentasset, nec ambitio dominantium eos induxisset, vt se munirent contra supremam potestatem & mala inde redundantia. Eos non cogitasse de mediis reprimendi conatus & excessus imperantium, nunquam quippe dominationem Tyrannicam perpessos, vitam simplicem, ab auaritia & ambitione*

§. XIV. Regia hæc *potestas*, vti ab initio fuit *violenta*, ita per *violentiam*, modo *apertam*, modo magis *occultam*, plerumque fuit exercita,(d) vt hoc modo subditi parum a *seruis* distarent, quod & indicat *ius regium* descriptum *1 Sam. VIII.*

§. XV. Cum itaque in iis, quæ ad *finem* ciuitatum spectant, populus imperantis voluntati se subiecerit, voluntas omnium in huius volun-

tione alienam, dominatum non adeo metuisse, sed sicuti sponte in societatem ciuilem abiissent, mutuo amore & affectione inter se certasse, magis vim externam metuisse, & hoc intuitu nihil facilius fuisse, quam Monarchiam tam optime moderatam inter se stabilire. Platonis rempublicam descriptam crederes', quæ sicuti in *idea* tantum fuit, ita vereor, ne idem de viri doctissimi sententia dicendum sit. Hæc omnia supponunt, ciuitates inter pios conditas fuisse, cuius contrarium *cap. 1.* fusius demonstratum est. In rebus, quæ ad historiam spectant, nihil supponendum est ex *mudis coniecturis*, quæ nullis indiciis probari possunt, imo cuius contrarium in oculos incurrit.

(d) Hoc illustrari potest ex iis, quæ dicta sunt *ad §. III.* Tales imperantes *magis vsu, quam voluntate populi* regna possident, vt de Seruio dicit LIVIVS *lib. I. c. 46.* Si tamen postea voluntas populi expressa accedat, imperium magis firmatur. Ita fecit Seruius, qui postea ad populum tulit: *vellent, iuberentne se regnare? tantoque consensu, quanto haud quisquam alius ante, rex est declaratus,* LIVIVS *ibid.* optime cognitum habens, *vim omnem imperii in consensu obedientium esse.* ID. *lib. I. c. 59.*

luntate concentratur, vt ita, quod imperans summus in hisce negotiis vult, omnes velle *moraliter* censeantur. (e)

§. XVI. Quo magis itaque voluntas imperantis cum voluntate subditorum constanter in causis

(e) Hic effectus *vnionis* constitutæ est, cum ante conditas ciuitates omnium erat *diuersa & discordans* voluntas, quæ per *imperium* in voluntate imperantis vnita est, vt finis, h. e. *securitas* & *pax* eo rectius possit promoueri; & sic toti imputatur ciuitati, quod imperans fecit, *nomine ciuitatis*. Videlicet princeps agit vel *extra ciuitatem*, vel *in ciuitate*. Si *extra ciuitatem* agit cum alia gente, tunc quod princeps vult, vti hactenus dictum, omnes voluisse censentur, & hinc vulgatum:

Quicquid delirant reges, plectuntur Achiui.

Quodcunque absque voluntate eius factum a *singulis* vel *pluribus*, id effectum iuris hunc inter gentes habere, nec pro *actione ciuitatis* vel *reipublicæ* haberi potest. Genti tamen, quibus iniuria facta est, eos ab imperante dedi, postulandi ius est, qualia exempla passim occurrunt. *Iudic. XIX. & XX. Supplicio noxio paucorum, quam innoxio omnium sanguine* iniuriam expiare præstat, vti Samnites iudicarunt apud LIVIVM *lib. VIII. c. 39.* Conf. IDEM *lib. XXXVII. c. 45. lib. XXI. c. 10. lib. XXXVIII. c. 31. & 33.* Si *intra ciuitatem* agit, itidem *omnium voluntate* fieri, quod facit, censendum est, v. c. *leges ferendo, iudicando* &c. Verum hoc generale quidem, non tamen est in infinitum extendendum, sed in iis saltem verum est, *quæ ad finem ciuitatum spectant*: in eis enim tantum se voluntati alterius subiecerunt.

(f) Id

cauſis publicis conſpirat, eo firmior eſt nexus, eoque facilius *finis* a iure naturæ imperatus obtinetur. (f)

§. XVII. Deficiente hac voluntatum conſpiratione, facile contingere poteſt ſtatus publici *mutatio*, vt ciuitas nouum ſtatum induat, & vel penes *paucos* vel *maiorem partem populi* imperium eſſe incipiat. (g)

§. XVIII.

(f) Id naturale eſt, vbi omnes idem volunt, ibi maior eſt amor, & ſic ſocietas quoque eo firmior. Contra vbi ſolo *metu* & *potentia* omnia diriguntur, *inuidia regni etiam inter domeſticos infida omnia atque infeſta facit*, vt ait LIVIVS *lib. I. c. 42.* & licet hactenus *moraliter* ſubditi idem velle videantur, quod princeps vult; in effectu tamen a *voluntate* eius abalienati ſunt, & *coacte* volunt, quod princeps vult. *Arduum eſt*, inquit TACITVS *lib. 4. annal. eodem loci potentiam & concordiam eſſe.* Seruius *primus iniuſſu populi regnauit*, inde omnia eidem infeſta fuerunt, LIVIVS *cit. l.* donec poſtea populus libere conſentiret. Aſt Salomonis regnum populo gratum acceptumque erat. Omnes videbant, per ſapientiam DEI cuncta dirigi ab eo, & iudicia quoque exerceri, hinc eo maiori reuerentia & amore omnes eum proſequebantur, vt felicitate eius temporis nihil illuſtrius excogitari potuerit. Erat potens diuesque, potentia tamen & diuitiis non vtebatur, vt *vnico medio* imperandi, *ſola Dei ſapientia* omnia dirigente. Cum hactenus Respubl. Romana variis diſcordiarum procellis eſſet agitata, & tandem communi conſilio pro commodis eius laborarent, omnes publicam lætitiam ſignificabant, *beatam vrbem Romanam & inuictam & æternam illa concordia* dicentes. LIVIVS *l. V. c. 7.*

(g) His verbis oſtendere conor, *Democratiam & Ariſtocra-*

§. XVIII. Sic itaque eadem ratione, qua regna sunt constituta, potest *Aristocratia* enasci, quatenus cœtus suam voluntatem subiicit *concilio* ex paucis *optimatibus* constanti.

§. XIX. Non singulis autem optimatibus se committit populus, sed omnibus coniunctim consideratis, (h) & ita plures in concilio congre-

stocratiam apud plerosque populos ex *Monarchia* natas fuisse. PVFENDORFFIVS quidem *lib. VIII. c. 5. §. 4.* putat, ab initio Democratias usu obtinuisse, a quo non videtur abhorrere HVBERVS *de iure civitatis*. Verum iam supra §. XIII. ostendi, antiquissima fuisse regna, & ex temporum iniuria nata, vbi tamen forsan negari nequit, populos, quo magis libertatis amantes fuere, eo citius Regum iugum excussisse. Roma ab initio reges habuit; verum excussit hoc iugum, postquam reges effrenata libidine ius fasque euerterent, & solo timore subditos continere studerent, vnde non poterant non *odium & aversatio*, & ex hac seditiones oriri. *Male vim suam*, ait PLINIVS *lib. 8. epist. 24. n. 6. potestas aliorum contumeliis experitur; male terrore veneratio acquiritur. Longeque valentior amor ad obtinendum, quod velis, quam timor. Nam timor abit, si recedas, manet amor: ac si vt ille in odium, hic in reverentiam vertatur.*

(h) Singuli *seorsim* non imperant, sed omnes *coniunctim*, qui omnia *collegialiter & per vota maiora* expedire debent. Et quidem omnia decernenda sunt *independenter & proprio iure*. Nam solet haud raro contingere in Democratia, vt collegio alicui demandetur a *populi maiore parte* cura reipublicæ, vt *vice populi* administrent. Sed ita *collegium* dependet a populo, quod vel ex pronocatione ad populum liquidum est, vti in regnis a rege, & ita ab externis hisce schematibus

gregati vnam personam sustinere videntur, ac consequenter *voluntas illius concilii* circa negotia reipublicæ est voluntas omnium.

§. XX. Quod si tandem populus in plenam euadit libertatem, excusso iugo regio, vel eiectis optimatibus, *Democraticus* inde status oritur, quatenus summam potestatem coniunctim populus retinet.

§. XXI. Quod itaque *maior pars populi* integri decernit, pro omnium voluntate (i) habetur

bus nullum ducendum argumentum. Hoc casu omnis populus a se imperium non abdicauit, sicuti priori. Simile quid, quod in *Aristocratia* obtinet, quoque deprehenditur in *Dyarchiis*, si imperium apud duos *diuisim* & *in solidum*, æqualiterque sit, qualia exempla in Romano imperio orientali plura fuere, quæ ratio imperii tamen magis vtilitatem reipubl. impedit, quam promouet. Interim tamen non tantum *externo schemate* a se inuicem differunt, quod soleat singulis Dyarchis plus honoris & cultus tribui, quam singulis optimatibus in republica, adeoque Dyarchis quidem prædicatum *Maiestatis* non denegetur, quod tamen nequidem integro concilio optimatum dari solet; sed etiam in eo, quod singuli ex Dyarchis aliquando *in solidum* imperent, adeoque quod *vnus* fecit, effectum iuris sortiatur, aliquando vero non nisi *coniunctim*, quo casu proxime ad Aristocratiam respublica accedit.

(i) Noui, hanc populi voluntatem plerumque *inordinatam* esse, & publicæ rei non consulere: interim quoad effectus publicos pro iure legitimo habetur. *Non enim comitiis semper iudicat populus, sed mouetur plerumque gratia, cedit precibus, facit eos, a quibus est maxime ambitus. Denique si iudicat, non delectu*

betur, & huic decreto se singuli subiicere debent, adeoque licet imperium sit penes omnes *coniunctim*, quatenus summam rerum tangit, conclusum tamen maioris partis necessario *vim iuris* & *imperii* ex post facto consequitur.

§. XXII. Omnes ciuitates interim, qualiscunque forma regiminis in eis obtineat, manent in-

---

aliquo, aut sapientia ducitur ad iudicandum, sed imperu nonnunquam & quadam etiam temeritate. Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia: semperque sapientes ea, quæ populus fecisset, ferenda, non semper laudanda duxissent, ait CICERO *orat. pro Cn. Plancio.*

(k) Quæ contra democraticum statum obiici solent, plenius refellit PVFENDORFF. *lib. VII. c. 1. §. 5.* Res tota huc redit, *non posse simul populum imperare & parere.* Sed nulla est absurditas, quando dico, populum in concilio h. e. *coniunctim* consideratum exercere summum imperium, *singulos* vero extra concilium positos parere. Si dicis, quod singuli tantum per modum *pacti* obligentur; id quidem non nego, sed ita tamen, vt singuli ad id efficaciter quasi per modum *imperii ex post facto* cogi possint: quodsi enim parere recusant, nomine totius reipubl. tanquam inobedientes, & rebelles recte puniuntur? Quia vero tale concilium perpetuo durare nequit, adeoque eo finito administratio imperii exspirare videatur, constitui debent, quibus *executio & imperium* interim *nomine huius concilii* demandetur, donec necessitas cogat, de summis rerum rursus in comitiis deliberandi. Præterea populus in hoc statu gentes alias deuictas sub sua potestate habere potest, quibus eodem modo imperat, vti princeps in Monarchia, quales populi deuicti plures sub imperio Romano fuere. vid. HOBBES. *Leviath. P. I. c. 19.*

inter se *liberæ* & *æquales*, adeoque de iure altera præ altera aliquam prærogatiuam prætendere nequit, (1) nisi quam *communis consensus* per tacita pacta approbauit; tunc enim lege naturæ ciuitates inter se obligantur ad illum ordinem, qui simul pacem communem & harmoniam inter gentes promouet, obseruandam.

§. XXIII.

(1) Hac de re PVFENDORFF. *lib. 8. c. 4. §. 15.* & Ill. Dn. THOMAS. *ad Monzamb. c. 1. p. 65.* plenius egerunt. Tota res eo redit: Ciuitates inter se viuunt in statu *libertatis*, adeoque omnimoda inter eas, quatenus *personam moralem* repræsentant, est æqualitas: neque enim vlla hactenus potest afferri ratio *iuris* genuina, propter quam altera obligata sit, vt alteri cederet. Quæ tamen ordinis rationes in *ciuitatibus* habentur, ex *determinatione summi imperantis* fluunt, qualis *positiva determinatio* inter gentes cessat. Imo quamuis status rerum publicarum inter se diuersi sint, hæc tamen diuersitas magis respicit ipsam rempublicam *intra se*, eiusque gubernationem, non vero respectum ad exteros inuoluit, adeoque nullum potest argumentum afferri, quare respublica *popularis* cedere debeat statui *Monarchico*, cum vtrobique adsit summum imperium. Quæ argumenta extra *pacta* afferuntur, sunt vana. *Potentia* non tollit æqualitatem, nec ius potius tribuit. Nec *antiquitas* reipubl. ceteras gentes obligat, vt cedere antiquiori genti debeant. Præterea nec *absolutum imperium*, quam *souvarenitatem* vocant, quoque sufficiens videtur, cum tamen toti corpori alterius ciuitatis nihilominus sua maneat potestas, & hæc tantum intra fines reipublicæ concludatur. Si *mores* gentium consideramus, admitto eosdem, inter quos tales vigent; sed ex moribus harum vel illarum gentium aliæ non obli-

§. XXIII. Quo grauiores autem solent de *praedria* esse lites, eo inaniores sunt, (m) quia licet altera alteri ciuitati cedere debeat, quando conueniunt, nihil tamen eo ipso neque de *iure libertatis*, neque *summi imperii*, amittitur, neque adeo vllum aliud metuendum est praeiudicium, nisi *ambitionis*.

§. XXIV. Quemadmodum autem *ordo* inter ipsas ciuitates *arbitrarius* est, ita quoque dignitas externa eorum, qui reipublicae praesunt, intra ciuitatem arbitraria est, & dependet itidem ex

obligantur. Mores enim sunt producti vel ex *pactis expressis*, vel, quod plerumque fit, *tacitis*, dum scilicet alter populus sua *patientia* consentit in praerogativam alterius gentis. Et ita fere factum, vt prout populus alterius ope indiguerit, alteri ex regulis prudentiae cesserit. Sic fere olim primum dabant locum omnes Reges *reipublicae Romanae*, vbi adhuc *libera & popularis* erat, quae praerogatiua ad *Imperatores* transiit, & ex *communi consensu gentium* durauit in nostris Imperatoribus. Ergo euidens est, rempublicam *Democraticam* nullo iure posse inferiorem censeri aliis ciuitatibus, si abstrahamus a *pactis* vel *expressis* vel *tacitis*. Ex post facto vero obtinuit, vt praerogatiuam reges ad se traherent, *ex potentia*, qua pollebant, cui cum se aliae respublicae opponere non poterant, potius cedere, quam hostem alterum habere voluere. Vnde factum, vt pactis fere tacitis praerogatiua illa sit determinata.

(m) Pertinet huc dictum LACTANTII: *contentione de dignitate nihil foedius, nihil arrogantius, nihil a sapienti vtrinque remotius esse.* Inter gentes quidem *ex praerogatiua ordinis* non leue momentum dependere volunt, sed quale illud sit, hactenus non euictum est.

(n) Sic

ex institutione prima, (n) quæ vim cuiusdam *taciti pacti* habet, vt tamen propterea summo imperio & statui reipublicæ nihil nec addatur, nec detrahatur.

§. XXV. Ceterum ex hoc vario ciuitatum sta-

(n) Sic reges vtuntur splendidissimis titulis: minoribus *optimatibus* gaudent, imo integræ respublicæ, licet liberæ sint, *minimis* sane *titulis* superbiunt, quod tam de rebuspublicis *inter se* verum est, quam de ipsis imperantibus *respectu ciuitatum*. Sic enim augustior reuerentia & autoritas eximior solet regibus præberi, longe minor optimatibus, & tamen optimates idem habent imperium eandemque maiestatem, quam reges. In populo iudaico Moses summam *fere* potestatem exercebat, & post eum Iosua, & Iudices, sed absque *externo splendore*. Si tamen in originem inquirimus, vix alia ratio suppetit, quam hæc, quod reges plerique ab initio violentia fundauerint imperium ex sola libidine imperandi, ergo simul quæsiuerint *præeminentiam* quandam singularem, & cum conditio subditorum fere desciuit in statum seruorum, hinc eximior cultus inde ortus est. Ast optimates cum ex pluribus constent, singuli singulis impedimento fuisse videntur, quo minus illis tam splendidus cultus præberetur. Sic & inter eos, qui reipublicæ præsunt, diuersæ sunt denominationes. Dantur *Imperatores*, *Reges*, *Domini*, *Archiduces*, *Duces*, *Principes*, *Comites* &c. Sed hæc nomina minorem non inferunt potestatem, nec minuunt libertatem. Hæc omnia & similia ab initio *arbitraria* fuere, & sunt tantum externa schemata, quæ statui reipublicæ nihil nec addunt nec detrahunt. Manet Ciuitas in sua libertate & iure, siue dicatur, *supremus Ducatus*, siue *regnum*, siue *imperium*, siue etiam *Comitatus*, si nemini obnoxius sit.

ſtatu poſſe nouam adhuc conciliari rerumpublicarum ſpeciem tradunt, quam *mixtam* vocant, ita vt in vna republica partim *monarchiæ* partim *ariſtocratia* ſimul obtineat, & quædam iura ſummi imperii vnus independenter, quædam autem optimates independenter & ſolitarie exerceant. (o)

§. XXVI.

(o) Multæ ſunt lites de *exiſtentia huius reipublicæ*. Eam negarunt IOH. BODIN. *de republica lib. 2. c. 1.* & PETRVS GASSENDVS *phil. moral. p. 1466.* THOMAS. HOBBES *in Leuiathan. c. 18. & 24. de Ciue c. 8 §. 6.* Eam adſtruxere HVGO GROTIVS *de I. B. & P. lib. 1. c. 3. n. 17.* KVLPIS. *ad Monzamb. p. 2. p. 225.* Qui exiſtentiam eius aſſerunt, imperium tanquam *totum aliquod* in ſe concipiunt, quod tamen in varias diſtinctas partes diuidi poſſit, adeoque exinde inferunt, manere quidem penes *integram ciuitatem* totum imperium, ſed ita partes imperii poſſe diſtingui, vt penes vnum poſſint eſſe *diuiſim & independenter* quædam iura Maieſtatica, penes populum vel optimates reliqua iura, & ſicuti in populi arbitrio fuit, vni vel paucis totum imperium conferre, ita quoque idem potuit ita dividere imperium, vt quædam partes ſint penes vnum collegium, quædam penes alterum. Vbi tamen cavendum monent, ne ſtatim mixturam hanc fingamus, ſi *adminiſtratio reipublicæ externa* aliquid trahat ex forma alterius reipublicæ, vbi tamen ſtatus ipſe reipublicæ ex *legibus & poteſtate* æſtimandus maneat ſimplex. Sic poteſt accidere, vt ſtatus Reipublicæ ſit *popularis*, pleraque tamen externe adminiſtrentur vel ab aliquo principe in populo, vel a collegio quodam; nam *modus externus adminiſtrandi non variant ipſum ſtatum*.

(p) Di-

§. XXVI. Sed si vel maxime talis reipublicæ forma mente concipi queat, tamen adhuc dubium remanet, an talis *mixtura* existere possit in rerum natura, & si existat, vtrum tale *monstrum reipublicæ* recte cohæreat, (p) & an non potius lon-

(p) Diximus, ciuitatis *animam* esse *vnionem*. Ergo vbi illa in totum non potest non deficere, adest *anarchia*, *mors* & *interitus* reipublicæ. Iam ponamus, principem habere ius fœderum, senatum ius belli, populum ius tributorum, *princeps* sane non habet maiestatem, quia non habet ius fœderum nec tributorum: nec *Senatus*, quia non habet ius belli & tributorum: nec *populus*, quia non habet ius belli & fœderum, nec *omnes coniunctim*, si dissentiunt, quia alter alterum non potest cogere, nec hic vota maiora valent, cum singuli iura sua independenter exerceant, & si alter alterum posset cogere, adesset dependentia. Reuera itaque omnis vnio deficit, si talis status reipublicæ fingitur, qui perpetua bella alit. Quamcunque enim mixturam tibi fingas, statim apparet, illam ita esse comparatam, vt omnia, quæ ad securitatem publicam & salutem reipublicæ pertineant, impediantur, dum alter alterum impedit, ne possit ius suum exercere. Ita si princeps habet ius belli, si populus nolit bellum, denegat tributa & senatus fœdera & ita porro. Neque obstat, quod tamen possint quandoque vnanimi consilio agere; nam si vel maxime id vna vel altera vice fiat, hi casus tamen erunt rarissimi, cum potius cogitandum erat, homines, præsertim potentia gaudentes, & sibi inuicem ob diuersa studia inuidentes, magis aptos esse ad interna dissidia & bella ciuilia quam ad rempublicam gubernandam. Arduum semper habitum fuit, *eodem loci potentiam & concordiam esse*, vt ait TACITVS *lib. IV. annal.* Non triumuiratus diu subsitit, vtut fœdere arctissimo con-

longisime aberret a fine reipublicæ a lege naturæ imperato.

§. XXVII. Nouum tamen adhuc exstruunt statum ex *systemate ciuitatum plurium*, (q) quando plures vna ciuitates liberæ arctissimo inter se vinculo ita connectuntur, vt *vnum corpus* videantur constituere, & tamen singulæ summum imperium retineant, in proprios subditos.

§. XXVIII.

conglutinatus videretur. Semper tribunitia potestas consulare imperium impugnauit, & perpetuis seditionibus remp. afflixit, quæ tamen adhuc tolerabilior, quam *status mixtus*, videtur fuisse.

(q) Proprie loquendo itaque huc spectant *ciuitates liberæ*, quæ etiam post *confœderationem* inter se factam liberæ debent manere. Non itaque huc spectant plures respublicæ, postquam sub Imperio vnius coalescunt, singulæ enim *liberæ* esse desinunt, vnius imperio subiectæ. Vtut vero plerumque huiusmodi ciuitates *compositæ*, vti etiam vocantur, coniunctim sibi eligere communem *ducem* soleant; ille tamen non *suo iure* agit, sed dependet a statu systematico, imo quædam pacto comprehenduntur, quæ non nisi *coniunctim* exerceri possunt, qualia plerumque sunt, quæ ad communem securitatem, propter quam vtplurimum tale systema exstruitur, faciunt, qualia sunt iura *belli*, *pacis*, *fœderum*, *legatorum*, in quantum commum bello inseruiunt &c. Olim *Volsci* inter se tali nexu systematico confœderati fuisse videntur. Si bellum imminebat, commune concilium conuocabant, in eo de summis rerum consultabant, duces belli eligebant, legatos communi nomine mittebant, &c. DION. HALICARN. *lib. 8. pr.* Sic etiam hodie eadem plerumque inter Belgas obtinent, sed in Heluetia singulæ ciuitates maiorem sibi retinu-

§. XXVIII. Oriuntur autem plerumque talia syſtemata vel *expreſſo fœdere*, (r) quando plures ciuitates ſeparatæ ita coaleſcunt: vel *abſque præfinito conſilio & pacto*, (s) vbi plures pro-

nuere' poteſtatem, cum ſingulis cantonibus adhuc permiſſum ſit fœdus inire. Ex hoc iurium communi exercitio oritur neceſſitas alicuius *communis concilii*, qualia apud Belgas dno eſſe docet GROTIVS *lib. V. annal. Belg. c. ad A. 1588.*

(r) Prioris generis ſyſtemata ſunt magis *regularia*, & ad pacem communem aptiora, cum *expreſſo fœdere* inter ſe connectantur, ac omnia certo *ordine* boni publici cauſa ita diſpoſita ſint, vt non facile renitentiæ locus relinqui poſſit. Huc pertinent confœderati Belgi & Helvetii, qui perpetuo fœdere, eoque expreſſo inter ſe continentur. Tali nexu regulari olim conſtitiſſe videntur *Latini*, populi inter ſe confœderati, & hoc nomen communne aſſumentes, vti tradit DION. HALICARN. *lib. I.* vbi addit, *quod pactis adeo conſtanter manſerint, vt nullum tempus alteros ab alteris ſeparavit.* Antiquos Francos, antequam ſibi reges eligerent, fœdere huiusmodi copulatos fuiſſe, probabile eſt, vnde etiam facilius *regnum* condere potuerunt.

(s) In hoc *nexu irregulari* plerumque ſpecies externa reipublicæ antiquæ, veluti *monarchicæ*, manere, vt & externe omnia *monarchice* adminiſtrari ſolent; interim tamen reuera ſingulis prouinciis ſua eſt libertas, eaque quandoque ab initio *vſurpatione*, poſtea *legitimo pacto* & ſic *lege publica*, contingit. Incipit itaque *occulte* latitare & ſe exſerere nexus ſyſtematicus ſub *ſchemate externo monarchiæ*, dum manent ſolennia externa, ex quibus tamen amplius æſtimari nequit, vti ex facie imperii noſtri conſtat, quemadmodum poſt Auguſti tempora facies externa reipubl. in plerisque manebat, ſtatu interim in totum mutato.

(t) Ne-

prouinciæ sub vno capite coalitæ paulatim ita in libertatem sese vindicant, vt *autonomiam* quidem singuli recipiant, sed tamen adhuc inter se quodammodo cohæreant *nexu* quodam *systematico*.

§. XXIX. Interim *nexus systematicus* magis cohæret, si *expresso fœdere* conglutinatur, (t) quam si *occulte* absque præfinito consilio in republica quadam inualescere incipit. Vnde status talis irregularis fieri incipit, postquam a vera vnione (u) desciscit.

§. XXX.

---

[t] *Nexus systematicus* prioris generis vel ideo firmior & ad communem tranquillitatem aptior videtur, (1.) quod confœderatorum maior æqualitas, (2.) quod alter alteri controuersiam de *libertate* non faciat, (3.) quod nexus ipse pactis & legibus satis determinatus sit, (4.) quod nulla externa rerum figura hic sese immisceat.

[u] Nam (1) plerumque in tali nexu est summa *inæqualitas* eorum, qui in tali nexu sunt, dum alii alios potentia dignitateque præpollent, adeoque alter alterius potentiam metuit, dignitatemque dolet. (2) Manet renitentia inter *status* & *imperantem*, cui adhuc forsan quædam reliquiæ iuris antiqui ex *monarchia* supersunt, dum hic *monarchiam* affectat, illi *libertatem* tuentur; in mutua autem renitentia nulla vnio, nullus nexus firmus adest. (3) Neque nexus huius iura satis circumscripta sunt, & cum magis *inciderint* in eum, quam *ex condicto* instituerint, sæpe euenire potest, vt ipsæ leges magis discordiam foueant, quam tollant, quin quod (4) maneat veteris monarchiæ figura externa, ex quo fit, vt nexus hic sit magis occultus & non appareat, adeoque sæpe incautos fallat.

§. XXX. Accedo ad *tertium caput*, vbi expeditum est, variis circumscribi posse nexum ciuilem *pactis expressis*, qualiscunque demum sit reipublicæ status. Quamuis enim imperia imprimis ob publicam tranquillitatem & securitatem sint constituta, accidere tamen potest, vt plus (x) pacto imperanti concedatur, quam ad hunc finem requiritur, scilicet vt populus plene se eidem in seruitutem dederit, ex quo respublica *herilis* oritur.

§. XXXI.

(x) HOBBESIVS *de ciue c. X. §. 2. & 5.* & alibi passim imperium *herile* tanquam speciem separatam a reliquis regnis non agnoscit, quia potestatem principis ita extendit, vt non possint non omnia imperia esse herilia. Non quidem nego, posse regna degenerare in *heriles* respublicas, vbi princeps suam potestatem nimis extendit; sed quid si iustum & æquum principem supponimus, tunc quidem secundum leges naturæ hanc potestatem herilem sibi arrogare nequit absque *pactis*. Illud tantum ex hactenus dictis apparet, imperia omnia *ex natura status ciuilis non esse herelia*, quia talis potestas ad finem propositum non requiritur, qualis est heri in seruos, imo plus nocet quam prodest. Quod autem ex *natura imperiorum* non fluit, id non potest credi in principem esse translatum. Pacto interim quin talis potestas principi concedi possit, per quod imperantes Domini *corporum & bonorum* constituuntur, non dubito, postquam singulis permissum est, se in seruitutem alteri addicere, siue *pactum expressum* supponas, siue tacitum, si scilicet subditi videant, victorem aliter eos in fidem recepturum non esse, & sic iugum hoc subierint.

(y) Id

§. XXXI. Præterea quoque *ex pactis* determinandum, vtrum imperia sint *electitia* an *successiua*? Quando populus ab initio in imperium consentire debuit, h. e. quod per *vim* occupatum est, oritur inde vtplurimum *regnum successiuum* (y) dum plerumque exuuntur subditi omni libertate; quamuis & pactis expressis firmari successio possit.

§. XXXII. Quæ vero *mere voluntaria* sunt imperia, & libera voluntate populi orta, magis manent *electiua*, (z & in dubio pro talibus æstimanda sunt, nisi pactis aliud prouisum.

§. XXXIII

(y) Id experientia testatur, quia enim per *vim* imperium acquiritur, inprimis *bello*, habetur pro imperio *patrimoniali*, & sic ad liberos tanquam heredes transmittitur, eodem iure, quo priuati illa, quæ in patrimonio habent, & deuicti non potuere non in talem successionem consentire. Si absque bello per potentiam se obtrudit imperio, & dominatum plenum & absolutum exercet, itidem successio plerumque obtinet, quia nullis certis & perspicuis firmatum est imperium pactis, adeoque imperantes omnia huc dirigere solent, vt in sua familia imperium stabiliant. *Non legiones, non classes, perinde firma imperii munimenta, quam numerus liberorum*, vt ait ex vero Titus apud TACITVM *lib. IV. histor.* Inde est, quod ab initio fere omnia imperia fuerint *successiua*. Sed & *electiua* ex eadem ratione possunt degenerare in *successiua*, quando vel imperium in *dominatum absolutum* paulatim mutatur, status regni electioni renunciant, quod in Hungaria factum, vel etiam renunciare aliquando per *potentiam* principis coguntur.

(z) Id quidem negat ex principiis suis HOBBESIVS *de ciue c. VII.*

c. VII. §. 15. seqq. adeo, vt imperanti integrum esse dicat, successorem *pro arbitrio suo* constituere; licet vel maxime populus sibi imperantem *ad tempus* vel *vitam* eius elegerit. Rationes eius sunt: [1.] quod populus ita *indefinite* se exuat imperio, & omne ius *in se* transferat in imperantem, & dum nihil excepit, ius quoque de imperio in imperantem transtuliſſe videtur. (2.) Hoc quoque colligendum esse ait ex *præsumta voluntate populi*, qui semel eligendo monarchiam, potius hanc continuare, quam, mortuo principe, ad statum popularem redire voluisse videtur, finis enim testatur de intentione, imo & (3.) plerisque populis successio placuisse videtur. Verum cum imperium sit eiusmodi ius, quod singularem personæ *industriam, mores*, & *qualitates* requirat, quæ deesse possunt in successore, potius credendum est, voluisse populum, vt in posterum quoque eo modo imperium in successores deferatur, quo in primum collatum est. Romani proinde ægre tulerunt obtrusionem Seruii Tullii, qui regnum tanquam *tutor regii sanguinis* magis occupabat, quod per electionem conferri debebat, prout ab initio constitutum erat. DION. HALICARN. *lib. IV.* Accedit, quod regna *successiua* sint duriora, in quibus *libertas subditorum* magis magisque supprimitur; in talem autem conditionem non facile populus, præsertim libertati assuetus, consensisse videtur. Ægre id maxime tulerunt Romani, quod Tarquinii regnum iure hereditario ad se traxerint. Aiebant: *Tarquinios regno assuesse, initium a Prisco factum, regnasse deinde Seruium Tullium, ne interuallo quidem facto oblitum tanquam alieni regni superbum Tarquinium velut hereditatem gentis scelere ac vi repetisse.* LIVIVS *lib. II. c. 2.* Et quamuis omne ius imperii in *electum* transferatur, hoc tamen ad *ius imperandi* vnice restringendum est. Alioquin enim, si ius imperandi in eius absoluta esset potestate; dicendum foret, illum posse imperium pro lubitu alienare

§. XXXIII. Potest etiam *mixtum genus* esse imperii, quod partim *successiuum*, partim *electiuum*, scilicet, vbi successio semper præcedente electione firmatur, non *dicis gratia*, sed vt integrum populo sit, ex iustis causis consanguineos regios præterire. (a)

§. XXXIV.

& quocunque modo de eo disponere, quod tamen admitti nequit Dn. THOMAS, *ad Huber. ius ciuit. lib. 1. sect. 3. c. 2. §. 19.* Non inepte censuit Galba apud TACITVM *lib. 1. histor.* libertatem reipubl. ab electione, quam populus conseruare voluisse credendus est, dependere. *Sub Tiberio*, ait, *& Caio & Claudio vnius familiæ quasi hereditas fuimus: loco libertatis erit, quod eligi cœpimus.*

(a) Talis aliquandiu obtinuisse videtur in Germania tempore Ottonum; sed vt tamen electoribus integrum manserit a familia regia recedere. In Anglia idem ius obtinere certum est, vbi rarius a sanguine regio recedituir. Hinc accidere potest, vt, vbi femina succedit per electionem, etiam maritus ei adiungatur, vti exempla Ferdinandi Arragonii, & Elisabethæ Castellanæ, vt & Mariæ & Wilhelmi in Anglia docent. Non reprobanda, meo iudicio, hæc ratio succedendi est: sic enim euitantur incommoda, quæ (α) ex electione vt plurimum eueniunt, cum ita plerumque certus soleat esse successor; (β) quæ successioni cohærent, quia si indignus est proximior, dignior eligitur, si antecessor nimis potestate abusus est, successori libertas restringitur per pacta, quoniam cui per electionem defertur imperium, eidem etiam limites certi, quos excedere nequit, poni possunt.

(b) Suc-

§. XXXIV. Status *imperii successiui* ab *electiuo* in eo differt, quod quoad facta anteceſſoris vtrobique eadem non ſit obligatio. (b)

§. XXXV. Porro quædam imperia ſunt *patrimonialia* (c) ex pacto populi, vbi ita omne ius in imperantem transtulit, vt etiam de eo libere diſponere, & illud in alium transferre poſſit; quædam autem ſunt *non patrimonialia*, vbi talis poteſtas non eſt conceſſa.

§. XXXVI.

(b) Succeſſor ex electione non ſemper obligatur ex factis anteceſſoris, vti ſucceſſor hereditarius: neque enim *beneficio defuncti*, ſed *iure ſpeciali* per electionem obtinuit imperium, v. c. quoad reuocationem priuilegiorum, æs alienum ſoluendum &c. hic enim ex *iure proprio* ſuccedit, neque defuncti perſonam repræſentat, ſicuti is, qui vt heres ſuccedit. &c. Illuſtratur hoc egregie ex literis Franciſci II. Regis Gallorum ad Helvetios patris debita repoſcentes, quas refert BODIN. *de republ. lib. I. c. 8. Tametſi*, ſcribit Rex, *debita paterna ſolvere non tenemur, cum hæc ſceptra hereditario iure non habeamus, ſed regia lege, quæ iam inde vsque a primis Francorum regibus lata ad mores proximos imperium detulit, quæ non aliter nos obligari patitur, quam ad ea fœdera pactaue, quæ cum exteris principibus ac populis ad huius imperii vtilitates & commoda a maioribus noſtris contracta fuerunt*, &c.

(c) Quod quædam *patrimonialia* regna dicantur, non illo accipiendum ſenſu, quod æque ſint in patrimonio vti quidem reliquæ res; ſed tantum reſpectu *alienationis* & *diſpoſitionis* hanc denominationem ſortiuntur. A reliquis rebus patrimonialibus adhuc in eo

§. XXXVI. *Non patrimonialia* (d) dicuntur, vbi alienatio imperanti haud est concessa, quod in dubio dicendum est.

CAP.

differunt, quod earum natura admittat *plenum arbitrium*, illas *consumendi*, & *perdendi*, id quod ad regna patrimonialia applicari nequit, quæ propter *conseruationem generis humani* sunt constituta, & sic *conseruanda*, non *perdenda* aut *consumenda*. Eatenus itaque patrimonio accensetur imperium, quatenus natura & indoles imperiorum hoc admittit. Iuxta HOBBESIVM quidem omnia imperia sunt *patrimonialia*, quia potestatem absolutam imperantibus disponendi de imperio pro lubitu concedit. Sed fundamento omni destituitur. Vix credibile est, aliter patrimoniale imperium quam pactis subditorum constitui posse, quocunque modo demum acquiratur, cum naturæ imperiorum haud insit facultas illa disponendi de ipso imperio, vti quidem proprietati rerum, adeoque extra pacta imperanti competere nequit. Neque vero hic exemplis iudicandum est, sed legibus ex natura status ciuilis desumtis.

(d) Aliqui talia regna *vsufructuaria* vocant, satis incommodo vocabulo, vti annotat HVBERVS, cum ita proprietas deberet manere penes populum. GROTIVS *l. 1. c. 3. §. 12.* talia *non pleno iure* haberi æque incongrue ait, cum ad plenitudinem imperii *potestas alienandi* non pertineat, sed vnice ex pacto & speciali concessione dependeat, & ita extra imperium imperanti competat. Cum itaque talis concessio in *facto* consistat, hoc autem non possit præsumi, nisi probetur, merito omnia imperia in dubio *non patrimonialia* dicenda sunt.

(e) Fun-

CAP. IV.
De
Summa imperantis potestate.

§. I.

CUm ciuitates, vt hactenus dictum, sint institutæ, vt *imperio* vnius vel *certi concilii* nexus inter plures dirigatur ad tranquillitatem & pacem communem, hinc *potestas suprema* (e) inde statim nascitur.

§. II. Obseruandum autem est, populum eo ipso, quo se imperanti subiicit, e statu *naturali* & *æquali* discedere, adeoque imperantem duntaxat retinere *iura libertatis*, & simul *iura imperii* acquirere, (f) quæ quamuis coniuncta sint in imperante, tamen *diuerso modo* exercentur.

§. III.

(e) Fundamentum itaque rursus est arcessendum ex pactis, vel *tacitis*, vel *expressis*, per quæ consensere in regimen vnius, vel concilii alicuius, vnde ius ad illum finem faciens exsurgere debuit. Deinde cum idem ius sit lege diuina firmatum, vt ita ordinatio diuina etiam audiat, eo sanctius hoc colendum est, cum *autoritate diuina*, & *humana* firmatum sit.

(f) ADRIANVS HOVTVYN *in polit. Gen. §. 17.* hæc duo „statim videtur commiscere. Putat imperantem a po„pulo *summum imperium* seu *regimen* non conse„qui, propterea, quod singulis in statu naturali ius „se regendi & de actionibus suis disponendi compe„tierit, adeoque nullius arbitrio subiecti fuerint.

„Huic iuri autem renunciare singulos in fauorem v-
„nius vel *concilii*, ex qua *renunciatione* per se sub-
„missio nasci deberet. Cum itaque is, in cuius fa-
„vorem renunciatio facta, iam solus superior sit, ori-
„ri per se exinde *ius supremum*, adeoque *retinere*
„imperantem ius illud, quod ex statu naturali habu-
„it; non vero *acquirere* ius aliquod nouum, quod
„ante non habuit, arbitratur. Neque vero renuncia-
„tionem iuris translationem esse, pergit, cum sibi ipsis
„singuli magis adimant liberam voluntatem, quam
„in alterum transferant, & consequenter ius ei nul-
„lum de nouo dari, sed relinqui illud ipsum, quod
„ex statu naturali habuit, illud vnicum tantum ac-
„cedere, quod iure suo non ad priuatam, sed publi-
„cam etiam possit & debeat salutem uti. In eundem
fere sensum philosophatur autor *tr. de gouvernement Civil. c. 14. §. 3.* aiens: *le pouvoir politique est ce pouvoir, que chaque homme a dans l' estat de nature & qu'on a remis entre les mains d'vne societé & dans cette societe à ces Conducteurs, qui ont este choisis.* Quot verba, tot fere contradictiones. Hoc certum est, renunciare singulos suo iuri, sed ad quem effectum? Non alium, quam vt alteri potestatem in se conferant. Nam *renunciare suæ libertati in fauorem alicuius*, est nihil aliud, quam *transferre summam potestatem in alium*, vel consentire, vt alter imperium aliquod, quod alias in renunciantes non habebat, in se exerceat. Falsum est, nullum ius de nouo consequi imperantem, nisi quod ab initio in statu naturali habuit. Nam quis diceret, singulos in statu naturali habuisse ius in alterum, quod HOVTVYN ipse neget. Illud omnino consequitur, quod antea non habebat, imo dum concedit, hoc iure vtendum esse in publicam salutem, fateri quoque debet, hoc *ius* plane *nouum* esse. Interim hoc certum est, eo ipso, quo populus se vni submittit, cum solum retinere *iura libertatis*, & manere in statu naturali, sed

pra-

§. III. IVRA LIBERTATIS sunt illa ipsa, quæ singuli habuerunt in *statu naturali*, quatenus inter se æquales erant; & quia imperans nemini subiectus est, sine dubio illa retinet, vtut respectum magis habeant ad alias gentes, (g) quibuscum in statu naturali agere & viuere debet.

§. IV. Cum tamen illa ipsa in imperante *curam reipublicæ* adiunctam habeant, aliquem simul respectum ad eandem inferunt, quatenus ad summum, cui præest, reipublicæ commodum atque salutem exercenda sunt. (h)

§. V.

præterea in populum recipit *nouam potestatem*, quæ nunquam in *statu naturali* locum habuit, & ex qua plura *noua iura* sunt orta.

(g) Exinde iudicatur *summitas potestatis*, vt ego existimo, quod nemini princeps subiectus sit, sed quod simpliciter maneat in statu naturali, & *iura libertatis* retineat, h. e. vt Romani de Samnitibus asserunt, quod *liberum belli pacisque arbitrium habeant*. LIVIVS *l. VIII. c. 2.* Cum autem eadem exerceantur inter *æquales*, facile apparet, hæc inter eos tantum exerceri, qui adhuc sunt in *statu æquali*, neutiquam vero respectum inferre ad *subditos*, sed ad alias *liberas gentes*. Patet hinc, quanta adsit vtilitas in pernoscendo statu naturali, & eius iuribus, quippe qui per introductas ciuitates non in totum desinit, sed tantum inter paucos concluditur, vt singuli non amplius in illo viuant, sed vnus vel plures. Hic itaque vnus, qui mansit in *statu naturali*, instar omnium est, ita nomine omnium agit, & totum corpus repræsentat.

(h) Hoc fluit ex natura rei: sicuti enim quilibet paterfamilias *iura libertatis* in statu naturali ad *vtilitatem familiæ*

§. V. IVS SVMMI IMPERII respectum habet ad *subditos* & *populum*, qui se imperanti subiecit, & comprehendit in se omnem potestatem, (i) vel per *imperium* vel alias *ordinationes* omnia

miliæ dirigit, ita princeps quoque in exercendis iuribus *libertatis* non potest separare finem reipublicæ propositum ab hoc exercitio; illius enim demum magnitudo stabilis fundataque est, (vt ait SENECA *l. 1. de clement. c. 3.*) *quam omnes tam supra se esse, quam pro se sciunt: cuius curam excubare pro salute singulorum atque vniuersorum quotidie experiuntur.* Hoc intuitu forsan hæc iura inter *maiestatica* vulgo referri solent, vtut rectius ab eisdem separentur. Non enim includuntur territorio *imperantis*, vti quidem *iura maiestatica* stricte dicta, sed extra illud exercentur: ad minimum cauendum est, ne *diuersi respectus* confundantur, quatenus exercentur intuitu alterius *gentis liberæ* & intuitu *reipublicæ*. Neque enim aliter salus reipublicæ potest obtineri, nisi *iura libertatis* exerceantur *ad publicum bonum*. Cogitare quippe debet imperans, *non rempublicam suam esse, sed se reipublicæ*, vt ait SENECA *lib. I. de clement. c. 19.* Ex hoc duplici respectu imperans duplicem quodammodo personam sustinet: vel enim consideratur vt *imperans* respectu *subditorum*: vel vt *constitutus in statu naturali* intuitu *gentium liberarum*, quæ duplex consideratio diuersum quoque iudicium de exercendis iuribus suggerit.

(i) Hoc ius est illud ipsum, quod stricte *maiestaticum* dicitur, & soli imperanti competit, adeoque hoc sensu est *ius dirigendi actiones ciuium ad salutem reipublicæ seu pacem & tranquillitatem.* Et cum sub eo plura iura complectantur, hoc sensu *totum* potestati-

omnia illa agendi, quæ ad finem reipublicæ præfixum spectant. (k)

§. V.

statuitum dicitur, quod se in varias scindit partes, cuius quædam sunt *necessariæ*, sine quibus iuribus non potest subsistere regimen: quædam *arbitrariæ*, quæ imperans non quidem necessario sibi vindicare debet, sed tamen potest, & postquam eadem sibi *soli* vindicauit, *cum exclusione subditorum*, huc quoque spectant.

(k) Cum salus reipubl. variis remediis indigeat, hinc insignis iurium cumulus nascitur, ad quæ exercenda *necessitas finis* imperanti *ius supremum & perfectissimum* tribuit, vti ex seqq. apparebit. Hoc posito facile iudicari potest de *hypothesi* Autoris *du Gouvernement civil. cap. VII. §. 14. & 15.* asserentis; reges & imperantes potissimum *belli causa*, vt essent *belli duces*, fuisse institutos, adeoque *in bello summam & absolutam* obtinuisse antiquitus potestatem, *in pace* vero admodum *moderatam* & fere *precariam*, vt fere olim apud Germanos reges maiorem in bello, quam pace potestatem habuisse leguntur. Illustrat hanc suam sententiam exemplo *reipubl. iudaicæ*, contenditque, *in populo iudaico primarium iudicum & regum officium constitisse in obeundo munere belli ducis. Cela*, ait, *paroit clairement non seulement par cette expression si frequente de l' ecriture:* sortir & reuenir deuant le peuple, *ce qui estoit, se mettre en marche pour la guerre & reuenir ensuite a la teste des Troupes, mais aussi particulierement par l' histoire de Iephté. Les Ammonites faisant la guerre à Israel, les Galaadites, saisis, de crainte envoyerent, des députez a Iephté, qu' ils auoient chassé comme vn bastard de leur famille & convinrent auec luy, qu' il seroit leur Gouverneur, a con-*

§. VI. Ex hoc principio nunc fluunt sequentia

dition, qu'il les secourit contre les Ammonites. Le peuple l' etablist sur soy pour chéf & pour capitaine, ce qui estoit, comme il semble la mesme chose, que Iuge, & Iephte iugea Israel, c' est a dire, fust son general six ans. Declarat hoc in sequentibus aliis exemplis, vtpote Gideonis, de quo dixit Iothan ad Sichemitas *Iud. IX, 17. Pater meus pugnauit pro vobis & animam suam periculis obiecit, vt liberaret vos a manibus Midianitarum*, ex quo concludit, quod Gideon ex *more consueto* tantum dux belli fuerit. Addit, Abimelechum *Regem* dictum fuisse, vtut tantùm *ducis belli* munus obiisset, quin quod dum regem a Deo expetiissent, non alium desiderasse, quam qui eos iudicaret, & bella eorum gereret, sicuti etiam a Deo *dux belli* constitutus fuisse legatur. *1 Reg. IX, 16. X, 1.* &c. Ast vero valde incongruum videtur, e specialissimo reipubl. iudaicæ statu argumenta ad omnem rempubl. iuraque suprema deducere velle. Fuit respubl. Theocratica. Deus ipse supremum exercebat imperium, & inde iudices & principes in *delegatorum & ministrorum* sortem sunt coniiciendi, quemadmodum THEODORETVS in *1 Sam. XIV.* ait: *Dominus Deus & Dei & regis implebat munus. Propheta vero* (Samuel) *erat administer, & veluti quidam præfectus aut magister militum aut tribunus.* Moses, Iosua & omnes iudices nihil agere poterant sine Dei iudicio, &c. vid. IO. SPENCER. *de LL. Hebr. rit. lib. 1. c. 1.* Deinde constat, officium eorum, qui reip. iudaicæ præfuerunt, in iudicando & bellum gerendo constitui, ad quas duas classes fere omnia summa iura imperii referri possunt: vt adeoque doctissimo Autori hæc hypothesis nihil prosit, ad *iurium supremorum* cumulum diminuendum.

(l) Cum

tia: (1.) Iura illa imperii tantum exercentur *intra limites regni* seu territorii; (1) vltra limites vero effectum tantum habent ex beneplacito alterius gentis. Secus est in *iuribus libertatis*.

§. VII.

(1) Cum hodie ciuitates sint certis inclusæ territoriis, & potestas imperandi necessarium respectum inferat ad subditos, intra territorium viuentes, fluit quoque hoc ex indole *summi imperii*, quod se contineat intra territorii limites, nec vltra progrediatur, adeoque etiam effectus ex iuris necessitate se vlterius non extendat. Sic res iudicata & decisa habet effectum in territorio iudicantis; Verum vtrum in alterius imperantis territorio eundem effectum habere debeat, id non dependet ex *iuris necessitate*, sed *libera voluntate*, nisi forsan territoria plura *fœdere systematico* inter se cohæreant, quo casu ex *nexu systematico peculiari* vltra territorium effectus sese exserere possunt, de quo post. Hinc quod principibus nostris attribuant *superioritatem*, cum addito, *territorialem*, id non minuit eorum potestatem, sed ex superabundanti ostendit, quod potestatem suam exerceant intra fines territorii. Cum tamen hæc principum territoria *nexu* quodam *systematico* cohæreant, vi huius nexus merito effectus eorum, quæ intra territorium geruntur, aliquam efficaciam habere deberent in aliis territoriis, secus ac publici iuris Doctores communiter asserunt, veluti quod v. c. legitimatio principum, & si veniam dederint ætatis, non valeat vlterius, quam intra fines territorii, quasi hæc potestas inclusa sit territorio, quales conclusiones ex minus recte perpenso statu imperii nostri fluunt, quia ita territoria considerantur, ac si nullum inuicem inter se respectum amplius haberent. Aliud in imperatore est respectu aliarum rerum publicarum extra

§. VII. Ex accidenti quoque euenire potest, vt effectus iuris imperandi se vlterius extendat, puta per specialia pacta cum vicinis gentibus inita, (m) quæ tunc ad admittendum hunc effectum obligantur *iure pacti*, saluo de cetero illi genti imperio summo & libertate (n).

§. VIII.

extra imperium, cuius potestas extra imperium se non extendit. Quod itaque aliquando alii imperantes effectum iuris quoque admittant in suis territoriis, id vel *ex mutuis pactis*, vel *ex statu peculiari*, vel *ex meris regulis humanitatis* dependet, vt eo rectius mutua harmonia inter gentes stabiliatur, cum alias, *iure retorsionis*, effectus iuris aliorum subditorum quoque in suis denegent territoriis.

(m) Illustrat hoc plenius variis exemplis ill. Dn. STRYKIVS *vol. 2. diss. de iure princ. extra territor.*

(n) Nullo modo diminuitur suprema potestas, cum tale pactum nullam inducat *dependentiam*, quod fieret, si *iure imperii* hæc alter exerceret. Aliquando vel *tacitum pactum* sufficit, longissima alterius imperantis patientia & taciturnitate firmatum, seu præscriptione immemorialis temporis, qualis inter gentes vtique obtinere potest, vti solide contra Gallos demonstrauit Dn. WERLHOFF *in diss. de præscript. liberarum gentium.* Sic relegatio ex pacto mutuo potest aliquando quoque effectum habere in alterius territorio, imo ipsa iurisdictio ex conventione potest aliquando exerceri in non subditos ex speciali ratione, vti olim ex Pomerania & Polonia appellationes ad iudicia Lubecensia & Magdeburgensia fiebant. Pertinet huc ius Wildfangiatus, quod elector Palatinus non tantum in propriis, sed etiam in proxime adiacentibus exercet prouinciis: quod

§. VIII. Praeterea in *nexu systematico expresso* hoc itidem contingere potest, si foedere hoc comprehensum est, vel etiam in *occulto* nexu, (o) quoniam plura ibi adhuc vestigia ex pristino Reipublicæ Monarchicæ iure supersunt.

§. IX. (II.) Iura hæc quatenus ad exercendum summum imperium necessario faciunt, non possunt, salua supremi imperantis potestate, ei denegari, aut quædam extra territorium *priuatiue* (p) alteri concedi, vt tamen maneat liberum imperium.

§. X.

---

quod multa in se capita continet strictim exhibita in Dn. STRYKII *disp. cit. c. 1. in f.*

(o) De *expresso* nexu hoc nullum dubium. In *occulto* id inde euenit, quod antea plures prouinciæ sub eodem imperante fuerint, qui lege publica *effectus imperii* vnius prouinciæ extendere potuit ad aliam, vel Præsidi perpetuo huius prouinciæ ius concedere in proxime adiacentem, quod postea haud mutari solet, licet occulte prouinciæ sint sui iuris factæ, & autonomiam acceperint, qualia exempla passim in nostro imperio deprehenduntur, & adhuc hodie supersunt, v. c. quod quibusdam principibus competat conductus in territorio alterius, cuius intuitu adhuc exigere possit certum *vectigal* & alia iura similia, quæ ex antiquo statu reipublicæ adhuc dependent, sed superioritatem neutiquam tollunt.

(p) Aut enim quædam alius in tali territorio exercet, *iure imperii*, quo casu princeps illius territorii supremam *in omnibus & plene* habere potestatem dici nequit. Aut vero *iure pacti*, & sic quidem libertas in ceteris salua est, sed ius imperandi valde restringitur, vt

summa

§. X. (III.) Imperans ex *iure imperii* potest restringere libertatem subditorum, adeoque quousque eandem non restrinxit, manet illa subditis salua, (q) quatenus eandem subditis ademit, sibique soli vindicauit, eatenus iura impe-

summa potestas exerceri perfecte non possit. Aut vero coniunctim cum aliis *iura libertatis & imperii* exercet, & sic itidem quidem libertas seu independentia salva manet, sed iura imperii, aliquando etiam libertatis agendi cum gentibus exteris, restricta sunt, vt quamuis iura omnia salua habeat, exercitio tamen libero destituatur. Prioris exemplum est in regnis sub iugo papali sitis, quibus potissima summi imperii portio, *ius circa sacra*, denegatur, imo ipsi imperantes eatenus imperio Pontificis sat rigido subsunt, ab eo dependent, & *obedientiæ ecclesiæ debitæ* prætextu *subiectio durissima* absconditur. Id quidem olim tot Cæsares & reges experti sunt, quos fulmen brutum pontificis tetigit. Quamdiu tale iugum agnoscunt, vix est, vt *plene* imperium & libertatem iis adiudicare possim. Secundi exempla passim occurrunt in iis prouinciis, vbi *vogteiæ antiquæ* obtinent, vi cuius iurisdictio quædam in subditos alterius territorii exercetur, quæ tamen potissima portio summi imperii in republica est. Vltimi exemplum est in nostro imperio, vbi imperator omnia iura *libertatis & imperii* habet, sed pauca *priuatiue*; cum pleraque cum consensu vel electorum, vel omnium statuum exercenda sunt, ex quo statu non quidem aliqua imperatoris *dependentia* inducitur, hoc tamen sequitur, vt imperium ei *absolutum* tribuere non possimus, quod valde *limitatum & restrictum* est.

(q) Quando subditi in ciuitatem coeunt, non omnem *libertatem* agendi amittunt, sed omnia retinent, quæ illis in specie non prohibentur. Experientia docet, *remis-*

imperantis augentur, (r) & ad classem iurium summorum referri debent, quæ antea ad *libertatem singulorum* pertinebant.

§. XI.

remissius imperanti melius pareri, vt ait SENECA *lib. I. de clement. c. 24.* quod potissimum tunc fit, si libertate innoxia subditi fruuntur. Interim principem libertatem eisdem quoad certos actus & negotia posse adimere, vel inde constat, quod semel principi se subiecerint, & sic arbitrio circa actiones & iuribus inde dependentibus renunciauerint, quousque imperans proficuum reipubl. iudicauerit, libertatem subditorum restringere.

(r) Inde vera causa tot *singularium regalium* petenda, & quod in aliquo territorio aliquid ad *ius summum principis* referatur, quod in aliis permissum est singulis. Quoties enim princeps *libertatem agendi* in quibusdam negotiis subditis adimit, eandem in illa causa solus retinet, solus exercet, solus de illa facultate disponit, & ita ad *ius summi imperii* refertur. Sic in Saxonia *ius molendini exstruendi*, non est ius imperanti proprium, sed in libertate singulorum nobilium adhuc positum: in plerisque aliis prouinciis hoc singulis ademtum, & eo ipso imperanti proprium factum. Idem iudicium ferendum de aliis iuribus, vt venandi, acquirendi res nullius, insulas, vtilitates fluminum percipiendi, & quæ huc spectant. Neque enim subditis ius contra principem, sicuti contra conciues, quæsitum est, sed *libertatem* tantum *naturalem* exercent, quousque a principe ex suprema potestate hæc non adimatur. Facile tamen largior, posse imperantem *expresso pacto* se subditis obstringere, quod in quibusdam rebus libertatem eorum restringere nolit, veluti in iure venandi, aliarumque vtilitatum prouinciæ, quo casu ius restrin-

§. XI. (IV.) Debetur imperanti vi summæ potestatis *veneratio* & *sanctitas* quædam (s) singu-

restringendi libertatem subditorum pacto proprio a se abdicauit. Hoc tamen non statim exinde colligendum est, quod forsan imperans per longum tractum temporis libertatem in hac vel illa re non restrinxerit, sed subditis promiscuum usum reliquerit, veluti dum hactenus subditi promiscue molendina exstruxerint &c. nam *deficiente pacto* ius hoc imperanti saluum manet, quamdiu supremam potestatem retinet.

(s) *Sanctitas* inuiolabilitatem singularem, *veneratio* auctoritatem supremam eidem conciliat. Vtrumque oritur ex *potestate suprema imperandi*, quæ hoc intuitu *maiestatis* nomine venit. *Veneratio* ipsa est iuris naturalis; sed *modus* venerationem exhibendi cuique reipubl. proprius, quia *arbitrarius*. Notæ sunt *adorationes* regum antiquæ, quæ nec hodie vbique cessant: notæ sunt *consecrationes* & alia signa venerationis externa. Artabanus Persa hæc ad Themistoclem: *apud nos cum multæ & pulchræ leges sint, ex omnibus præstantissima est, quæ honorare regem adorareque eum, tanquam Dei omnia conseruantis effigiem, iubet.* PLVTARCH. *in vit. Themist. c. 46.* Vt ut vero sanctitas primario *personæ* imperantis debeatur, nec illa *ex forma & decore corporis, ex quo imperatores comparare mos vulgi est*, iudice TACITO *lib. I. hist.* æstimari debeat; *secundario* tamen recte etiam *loco*, vbi imperans residet, tribuitur, vt hic quoque omnis violationis expers esse debeat. Et hoc intuitu *residentiis imperantium* quædam tribuitur sanctitas apud omnes gentes, vi cuius omnis vis ibi cuicunque illata grauissime coercetur, cum non possit non lædi reuerentia imperanti debita, si ne quidem residentiæ eius ab omni violentia tutæ sint. vid. differt. Dn. IOH. SAM. STRYCK. *de sanctitate residentiarum.*

(t) Cum

singularis, sed *intra fines territorii*, non extra territorium. (t)

§. XII. Quam sanctitatem Principes extra territorium intra fines alterius imperantis obtinent, etiam respectu non subditorum, illa dependet *ex voluntate* & *humanitatis officiis* (u) eius,

(t) Cum haec sanctitas ex *potestate summa* fluat, intra limites cuiusuis territorii se continet. Nam si princeps alterius territorium ingreditur, omnis eius potestas quiescit, & sic ira inde dependentia; adeoque de iure nullam potestatem regiam, ne quidem in suos exercere potest, nisi ex *concessione tacita* vel *expressa* eius imperantis, in cuius territorio princeps extraneus moratur. Vtut vero haec *veneratio* imperantibus optimo iure debita, mox tamen, vt alia omnia, in abusum mutari coepit, accedente apud gentiles *Apotheosi*, cuius exempla varia in Romana historia occurrunt, vid. DIO *lib. 56. & 74.* HERODIAN. *lib 4. c. 3.* Imperatoribus diuini honores decernebantur ex SCto. SPARTIAN. *in vita Adriani §. 6.* quin & nomina mutabantur. Hinc tot Deorum numerus.

(u) Idem quoque dicendum de aliis prærogatiuis & externæ dignitatis signis, ad quæ præstanda exhibendaque nemo extra principatum cogi iure potest, quia haec dignitas dependet a summa potestate, adeoque intra fines reipublicæ concluditur, nec alios, qui in statu *libertatis* & *æqualitatis* cum altero viuunt, obligat. Pertinent huiusmodi *ritus reuerentiales* ad regulas *decori*, quæ quidem *obligationem* quandoque *internam* inter æquales producunt, sed non externam, præsertim cum omnes quoad dignitatem pro *æqualibus* in statu naturali habeantur. Mutuis tamen fœderibus & pactis id comprehendi solet, vt comiter maiestas alterius Principis apud alteram conseruetur, quod & PROCVLVS *in*

ius, qui imperio ibi præest, & communiter ideo eius ratio alibi haberi solet, vt communis harmonia inter gentes eo firmiori gaudeat nexu.

§. XIII. (V.) Potestas hæc, quia summa est, debet esse *independens* (x) & exerceri *iure proprio*.

§. XIV.

l. non dubito 7. D. de captiv. fatetur. Certe extra hæc pacta non posset imperans conqueri de iniuria, si ei in alterius regno prærogatiua honoris non præstatur, quia inter æquales honor externus, quem quis sibi tribui vult, dependet ex regulis *humanitatis*, non vero *iusti*.

(x) Si esset *dependens* ab alio, non esset *summa*, nec *absoluta*; sed eius iure exerceretur, a quo dependeret, & ille demum supremam potestatem haberet, hic vero nudus esset *officialis* vel *minister*; imo subditus summi imperantis. Hinc, monente GROTIO *l. 1. c. 3. §. 20.* sedulo cauendum, ne decipiamur rerum externarum specie aut schemate. Plures *regis* aut *ducis* titulum gerunt, & nihil minus quam reges in effectu sunt, prout constat de regibus antiquorum Germanorum, quod magis *suadendi quam iubendi autoritate* polluerint. Tales quoque erant reges Græciæ. Lacædemonii constituebant sibi *Ephoros*, hi vero *reges*, sed ita, vt fere hi ab iis dependerent, ceu indicium præbet rex Agesilaus, qui medio in cursu victoriarum suarum domum vocabatur. PLVTARCH. *in Apophthegm. Lacon. p. 211. lit. h.* Plurimi olim reges fuerunt sub imperio Romano, quos independentes iure nemo dixerit, licet *titulum regium* gesserint. Simile quid in duce Venetorum aliisue apparet. Sane non possunt non maxime iniurii esse in summam imperantium potestatem, qui eandem dependere a *pontifice* statuunt, adeo, vt quidam non vereantur asserere, regium honorem neminem

§. XIV. Ex quo concludunt, *tutoribus regiis* hoc sensu summam non posse tribui potestatem, cum *proprio iure* haud exerceant iura imperii. Sed tamen nec *dependenter* summam tenent potestatem, adeoque *in effectu* summum imperium illis eo tempore, quo administrant, competit. (y)

§. XV.

minem sibi sumere posse, nisi ex eius concessione, quale quid quoque ausus CLEMENS XI. occasione coronationis potentissimi Regis Borussiæ. Plura exempla huc pertinentia de *ambitiosis* præsulis Romani *prætensionibus* adducit Dn. a LVDWIG *in tr. de auspicio regio*, & IO. FRANCISCVS ALBANVS *in Næniis Pontificis de iure reges appellandi.* Grauiter admodum hoc ipsum exprobrat Hadriano Carolus Calvus *in epist.* apud HINCMARVM, scribens: *Reges Francorum ex regio genere nati, non Episcoporum vice-domini, sed terræ domini hactenus fuimus computati. Et vt Leo & Romana Synodus scripsit: Reges & imperatores quos terris diuina potentia præesse præcipit, ius distringendorum negotiorum episcopis sanctis iuxta diualia constituta permiserunt, non autem episcoporum villici exstiterunt. Et sanctus Augustinus dicit: per iura Regum possidentur possessiones, non autem per episcopale imperium reges villici fiunt actoresque episcoporum: Christus enim censum regi reddidit. Et Apostolus voluit seruiri regibus; voluit honorari, & non conculcari reges.*

(y) Eruditi varie de hac quæstione disputant. HVBER. *lib. I. sect. VII. c. 8. §. 2.* rem ita definit: *Tutor regens aut protector, cum habeat facultatem iuris, cuius acta nemo infirmare queat, summam quoque potestatem habere dicendus est, sed exercitio tantum, proprietate penes pupillum manente.* in quam sententiam etiam inclinat H. GROTIVS *lib. I. de Iure B. & P. c. 3. §. 11. n. 2. inf.*

nec adeo dissentire videtur Dn. HERTIVS *de tutela regia sect. 2. §. 10.* Contrariam sententiam elegit ZIEGLERVS *de iuribus Mai. lib 1. c. 1. §. 42.* Negari nequit, pupillo regio *ius imperii summi* competere, sed impeditur *exercitium* eius propter ætatem, in quo tamen potissima imperii *virtus* imo *anima ipsa* consistit. Hoc *plenissime* transfertur in tutorem, non eo modo, vt in *nudos magistratus*, qui mere *dependenter* potestatem demandatam exercent, & adhuc summus imperans adest, a cuius nutu dependent, & cui quouis momento rationem reddere debent. In *tutore* constituto non est superior, a quo tutor dependeat: non *populus*, qui summum imperium non habet: non *pupillus*, qui ipse *exercitium* summi imperii non habet, & sic tutoris sui actus irritos reddere, aut infringere nequit, sed omnia agit & administrat vt ipse imperans. Quin prostant exempla, tutoribus interim etiam cetera decoris regii signa tributa fuisse, vti ostendit HERTIVS *c. l.* Seruius Tullius *vt tutor filiorum regii sanguinis & priuatum eorum patrimonium & rempublicam summa cura & diligentia curauit & custodiuit*, DION. HALICARNASS. *lib. IV.* & ita tanquam rex omnia administrauit, quin hoc modo ipse regnum post *proprio nomine* gubernauit. Neque huc argumentum a subditorum tutela trahi potest, quæ subiacet magistratus imperio, vi cuius omni momento tutores adstringi possunt ad rationes reddendas. Sed in *tutore regio* deficit superior, a quo tutor dependeat: deficit, cui ita rationes reddendæ: deficit, qui eius administrationem possit sub examen reuocare. Neque obstat, quod tutores non *suo* sed *pupilli nomine* agant; hoc enim tantum ostendit, quod non perpetuum obtineant imperium, nec *ordinario modo;* summitatem autem imperii, quæ potissimum in *independentia* consistit, eo ipso, quo administrant, non tollit. Hoc tamen facillime largior, tutoribus non eo modo summum imperium competere, vti quidem ipsis imperantibus, qui *proprio iure* admi-

§. XV. Verum circa *dependentiam* quoque considerandum, (r.) an sit *vere talis*, h. e. ita comparata, vt contra voluntatem superioris nihil agi possit, sed omnia eius arbitrio adhuc subiecta sint; an vero *apparens* (z), quæ summitati non nocet.

§. XVI.

administrant, vnde tantum dixi, *in effectu* summum interim imperium iis competere, cum tutela finita adhuc rationibus reddendis obstricti sint.

[z] Quemadmodum circa *administrationem externam* sæpe decipimur, dum ab *externo regimine* incaute ad ipsam potestatem statim concludimus: ita quoque circa *dependentiam* idem læuus contingere potest. In *monarchia*, quæ sub se plures prouincias separatas habet, certum est, illas esse dependentes, nec præsides singularum prouinciarum, licet hæreditarios, quos antiquitus Germania etiam nouit, habere summam potestatem, cum actus eorum adhuc a monarcha irriti possint reddi, imo tales præsides prouinciarum de actibus suis rationes imperanti supremo reddere debeant. Vbi vero *vinculum* illud *dependentiæ* laxatur, vbi singuli prouinciarum duces *suo iure* incipiunt administrare prouincias, paulatim emergit in eis summitas imperii, quæ tandem ad plenam progreditur ἀκμήν. Hinc *summa potestas* postmodum singulis ducibus tribuenda respectu suorum subditorum, licet *schema externum antiquæ dependentiæ* adhuc superfit, id quod tamen *summitati* nihil detrahit, quippe quæ non ex externis rerum figuris æstimanda, sed ex eo, an duces, qui antea magis *iure alieno* summam potestatem exercuerunt, iam *iure suo* omnia summa iura imperii exerceant? Augustus, vtut summam potestatem indubitanter teneret, schemata externa pristinæ reipubl. non aboleuit. Post huius mortem *Tiberius cuncta per consules incipiebat*,

§. XVI. Deinde (2.) causa dependentiæ eruenda, vtrum ex *simplici subiectione* (a) ortum trahat, an vero tantum ex *pacto inter æquales* (b) *inito*, quæ

tanquam vetere republ. vt ait TACITVS *lib. 1. annal. & ambiguus imperandi, ne edictum quidem, quo Patres in curiam vocabat, nisi Tribunitiæ potestatis præscriptione posuit sub Augusto acceptæ.*

(a) *Dependentia*, quatenus summam tollit potestatem, primario in *subiectione* quærenda, licet de cetero quoad *externum schema* aliquam potestatem & honorem retineat. Nonnunquam victores erga deuictos hac vti solent modestia, vt *sub lege subiectionis* antiquam regiminis formam non mutent, adeo, vt & *duces* & *reges* pristinum recipiant honorem externum. Talis regiminis ratio in Germania olim fuit: quædam prouinciæ enim *immediate* fisco regis adscriptæ sunt & *immediate* paruere sub *comitibus* vel *præfectis*; quædam *mediate* regno paruere, scilicet vt populus sub *ducibus* esset, duces vero sub Franciæ regibus. Sic de Polonis, Bohemis aliisque scribit AENEAS SYLVIVS *hist. Boh. c. 13. Hungari, Bohemi, Russani, Polonique Morauorum principi paruerunt, princeps ipse Romano imperio.* Tartari Europæi post mortem Tamerlani anno 1404. Chanum sibi elegerunt; sed ab Amuratho III. Turcarum domitore anno 1584. fere subacti sunt, quia eorum Chanum ex causis iustis imperio priuare potest, quemadmodum etiam ad fidelitatis iuramentum præstandum obstrictus est. Et hæc est *vera dependentia*, licet contingere possit, vt plus libertatis regi vel duci relinquatur, quale quid de *ducibus Bauariæ* & antiquis regibus imperio Romano subiectis legimus, quo ipso fit, vt eorum sit diuersa ratio, ac quidem horum, qui vulgo *proreges* appellantur, in quibus *strictior dependentia* occurrit, cum pro lubitu possint reuocari.

(b) Sic quando priuati compromittunt in arbitrium priuati, non

quæ tantum *obligationem personalem* in altero operetur? Illa tantum summitatem tollit, non vero hæc.

§. XVII. Proinde concludo, *nexum feudalem* summæ potestati non nocere, (c) si illum nullæ comite-

non statim se ei subiiciunt, vt eius subditi fiant. Potest ipse imperans se subditis obligare, veluti quod coram tribunali suo vel alio dicasterio in causis, quibus subditi eum compellere volunt, stare velit, quale quid obseruo in Electore Saxoniæ, qui coram summo tribunali Lipsiensi conueniri potest, licet de cetero maneat superior, nec eo ipso subditis, quibus hoc promittit, se subiecerit. Sic etiam nihil obstat, quo minus possit causam suam alterius imperantis decisioni, salua maiestate, submittere, vti de Philippi Francorum Regis lite circa dissolutionem matrimonii ratiocinatur INNOCENTIVS III. *in c. 13. X. qui filii sint legitimi*, aiens: *Insuper cum rex ipse superiorem in temporalibus minime recognoscat, sine iuris alterius læsione in eo se iurisdictioni nostræ subiicere potuit & subiecit.* Quid ni itaque posset imperans promittere, & se obligare alteri imperanti, quod appellationem suorum subditorum ad sua summa tribunalia concedere velit, vt olim Poloni & Pomerani Magdeburgum & Lubecam appellationes suas dirigebant. Quis vero diceret, ex hoc *pacto simplici*, cum nulla *subiectionis* lege munito, dependentiam talem oriri, quæ summitati imperii noceret?

(c) Obseruationem hanc iam suam fecit GROTIVS *lib. 3. cap. 3. §. 23.* Quemadmodum enim differunt *vasallus* & *subditus*, *homagium* & *iuramentum fidelitatis*: ita quoque dependentia ex *subiectione* ab hac *fide vasallitica* differt. Subditus simpliciter obligatur ex *imperio* imperantis, cui se suamque voluntatem subiicit, & sic

comitatur alia *subiectio*, cum præstatio *fidelitatis vasallitiæ* (d) non procedat *ex cogente imperio Domini directi*, sed *contractu feudali*.

§. XVIII. Imo summæ potestati nihil detrahitur,

iurat *den Gehorsam*. Vasallus non aliter domino obligatur quam respectu feudi, neque imperio alterius se submisit, sed mediante contractu feudali se obligauit. Contingere potest, vt potentissimus princeps alteri minus potenti *iure feudi* obstringatur, ceu constat de Rege Daniæ quædam feuda a ducibus Brunsuicensibus tenente, & de electoribus, qui recognoscunt per modum feudi ab Episcopo Bambergensi *archiofficia*. Plura huc pertinentia exempla habet BODIN. *de republ. lib. I. c. 9.*

(d) Abiudicat quidem summitatem regnis hisce feudatariis ARNISAEVS *de iure maiest. P. I. c. 5. n. 20.* propterea, quod iurare debeant fidelitatem, quod se subiiciant iurisdictioni domini feudali, quod ob feloniam possint priuari feudo &c. Verum confundit ARNISAEVS illum nexum feudalem, quem simul *subiectionis* vinculum comitatur, cum *simplici feudali*. Hoc certum est, vbi quis iure victoriæ sub iugum redigitur, & ita iure feudi simul adstringitur, vtrumque concurrere nexum. Ast quid dicemus de eo, qui simpliciter feudum obtulit alterius imperio, vti plurimi duces & principes Germaniæ? an propterea in classem subditorum reiiciendi? *Iurisdictio conuentionalis* non inducit *superioritatem* & *subiectionem*. Quod vero *de priuatione feudi* adiicitur, id pro substrata materia est intelligendum, vt scilicet hæc non obtineat in regnis feudatariis, si deficiat vinculum subiectionis; neque enim *nexus feudalitius* vbique idem est, sed nunc *laxior*, nunc *adstrictior* pro qualitate & conditione vasalli & domini.

(e) Ius

hitur, si vel maxime minus potens se potentioris *clientelæ* (e) subiicit, modo præter casum defensionis plenam retineat potestatem in subditos.

§. XIX. Neque aliud dicendum esse existimo, si vel maxime *pacto* sit comprehensum, vt alter teneatur alterius maiestatem comiter conseruare, eique reuerentiam quandam exhibere. (f)

§. XX.

(e) Ius *clientelare* nullam inducere subiectionem, vel inde patet, quod pacto simplici constituatur, solumque casum defensionis, & quæ præterea in pacto clientelari sunt promissa, respiciat, conf. GAIL. 2 *obs.* 54. vnde vulgatum: *Schirm-Gerechtigkeit giebt keine Obrigkeit.* BESOLD *voce: Schutz- und Schirms-Verwandte.* Neque exinde *subiectio* induci potest, quod quotannis aliquid pro *iure clientelari* seu *defensione* præstetur, sicuti olim ciuitatem Erfurtensem aliquid præstitisse BESOLD. *cit. loc.* refert. Sed rursus diuersa sunt, vtrum aliquid præstetur vt tributum & in *signum subiectionis*, an vero tantummodo ex *præcedente simplici pacto*, quia etiam in statu naturali potuere ante conditas ciuitates plures pactum hoc mutuæ defensionis inire. Imperator Romanus dicitur *supremus aduocatus Ecclesiæ*, & tamen sibi ipsi non tribuit imperium in ecclesiam. Reuera in *nexu clientelari* subest *confœderationis inæqualis* species, quæ iure libertatis singulis gentibus concessa. In imperio nostro exempla huc pertinentia sunt frequentissima, adeo vt etiam *ius clientelare hereditarium* detur. vid. MYLER AB EHRENB. *de Princip & Stat. Imp. c. 18 §. 3. seqq.* Facile tamen degenerare potest tale ius in *subiectionem*, vnde vulgatum dictum: *Schirm-Herren werden Sturm-Herren.*

[f] Illustratur hoc egregio effato PROCVLI *in l. 7. §. 1. de capt.*

§. XX. Idem dicendum erit, si imperans alteri quotannis certum stipendium ex *pacto simplici* (g) promiserit, non vero hoc eidem *iure*

capt. & postl. reu. ibi: *siue fœdere comprehensum est, vt alter alterius maiestatem comiter conseruaret: hoc enim adiicitur, vt intelligatur, alterum esse superiorem, vt non intelligatur, alterum non esse liberum.* Nam inter gentes quidem omnes sunt æquales, sed nihil vetat, quo minus per *pactum* quis alteri potentiori prærogatiuam dare possit, eique certam speciem reuerentiæ promittere, vt tamen de cetero ab eius imperio non dependeat. Neque omnis *reuerentia* est effectus subiectionis, sed ex variis aliis potest oriri causis, veluti quod alterius *auxilio* quis indigeat; quod *beneficiis* ab eo affectus sit: quod *autoritate* magna polleat, multis *meritis* illustris sit &c. quæ tamen causæ subiectionem non operantur, licet alteri venerationem concilient. Imo licet Proculus addat, quod ex ciuitatibus fœderatis subditi rei apud Romanos fiant, & animaduertatur in eos damnatos, illud tamen per se nullam subiectionem constituit; nam hoc itidem ex pacto est, & supra iam dictum *iurisdictionem pactitiam*, quæ exercetur in alterius imperantis subditos, non inducere statim subiectionem seu dependentiam ipsius imperantis. Conf. GROT. *L. 1. c. 3. §. 21.* ARNIS. *de iure Maiest. c. 4.*

(g) Vidimus exempla in *clientelari obligatione*. Idem de *nexu feudali* dici potest, vbi aliquando loco seruitiorum aliqua *stipendia* præstanda sunt. Potest idem contingere ex aliis causis, v. c. vt pax sub hac conditione fiat, & libertas alteri relinquatur, victor autem nulla alia lege pacem velit inire. De Commodo, Imperatore Romano, refert HERODIANVS *lib. 1. hist. c. 6. in f.* quod multos barbaros magnis præmiis in amicitiam sibi adiunxerit. *Quod quidem*, ait, *haud difficile factu*

fuit

fuit, quippe barbari suapte natura pecuniæ auidi, periculorum despicientes aut incursibus populationibusque victum parant, aut, proposita mercede, venalem pacem habent. Quod intelligens Commodus vt pecunia, qua maxime abundabat securitatem redimeret, nihil videlicet petentibus denegabat. Similiter Saracenis a Romanis soluta munera aut pensiones esse, constat ex AMMIANI MARCELLINI *lib. XXV. c. 20.* vbi ait: *Hos Saracenos ideo patiebamur infestos, quod salaria muneraque plurima a Iuliano ad similitudinem præteriti temporis accipere vetiti, questique apud eum, solum audierant Imperatorem bellicosum & vigilantem ferrum habere non aurum.* Hadrianus Imperator similiter *a multis regibus pacem redemit*, vt inquit SPARTIAN. *in Hadrian.* Olim Romani Philippo Macedonum regi has leges pacis dederunt: *Bellum extra Macedoniæ fines ne iniussu senatus gereret, mille talentum daret populo Romano, dimidium præsens, dimidium pensionibus decem annorum.* LIVIVS *lib. XXXIII. c. 16.* Similiter Scipio Africanus has conditiones pacis Carthaginensibus dedit, *vt liberi legibus suis viuerent &c. præstarent decem millia talentum argenti, descripta pensionibus, quas in annos quinquaginta soluerent.* LIV. *lib. XXX. c 37.* Id ipsum vero haud ex imperii maiestate fuisse, censet PLINIVS SECVNDVS *panegyr. c. 12.* aiens: *Accipimus obsides ergo, non emimus: nec ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur, vt vicerimus: rogant, supplicant, largimur, negamus, vtrumque ex imperii maiestate.* Potest vero & ob alias causas pensio ab imperante alii populo solui, vti constat de rege Galliæ. Primus Ludouicus XI. annua stipendia Heluetiæ soluit ex fœdere, quem postea successores eius secuti sunt. BESOLD. *de fœderib. c. V. §. 19.* Olim Romani quoque pensiones soluebant Persis ob custodiam finium, de quibus *in histor. miscell. lib. XVI.* ita: *Impendebat Romanorum imperator per singulos annos quingentas libras auri, vt castra, quæ loco proximo erant, Persæ custodirent, ne ingressæ gentes vtramque rempubl. destruerent: communibusque sumtibus castella muniebantur, &c.*

(88)

iure imperii (gg) ab altero impositum sit.

§. XXI. Denique nec *vera dependentia* inde oritur, si vel maxime imperans aliquid subditis in legibus fundamentalibus promiserit *sub lege nullitatis*, (h) cum non inconueniens sit,

(gg) Hoc casu *subiectionem* inuoluit. Quinque reges Cananeæ per duodecim annos Elymæorum Regi *seruierant*, seu, vt Clariss. CLERICVS exponit, *vectigales fuerant*, quæ præstatio subiectionem inuoluisse videtur, *Ex. XIII, 4.* & inde dicuntur *rebelles* facti. Dux Romanorum ad Gallos subactos dicit apud TACIT. *lib. IV. histor. Iure victoriæ id solum vobis addidimus, quo pacem tueremur. Nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi possunt.*

(h) Equidem *potestas* principis vel maxime ideo *summa* dicitur, quod actus alterius voluntatis humano arbitrio irriti reddi non possint, iudice GROTIO *de I.B. & P. lib. I. c. 3. §. 7. n. 1.* atque adeo cum *clausulam nullitatis* princeps in suis promissionibus admittat, summa potestas eidem deneganda videtur. Verum rursus videndum, quomodo tales actus irriti fieri possint. Aut enim actus ideo irritantur, quia alterius arbitrio & imperio subsunt, & ab eo dependent, & sic vtique *subiectio* præsupponenda, non quod actus irritentur, sed quia *per modum imperii* pro irritis declarantur: aut vero *ex pacto simplici* solummodo effectus nullitatis promissus, & hæc promissio etiam inter æquales absque subiectione fieri potest, imo etiam inter inæquales absque præiudicio imperii. Neque enim inde subditi *iura* nanciscuntur, imperanti se opponendi, aut eius actus ex *clausula nullitatis* rescindendi, vel pro irritis declarandi, quia reuera ita imperans a subditis penderet:

ex

sit, *clausulam nullitatis* etiam pactis æqualium addere, vt tamen eo ipso nulla *superioritas* vel *dependentia* inde oriatur.

§. XXII. (VI.) Potestas hæc debet esse *vna* (i) in republica; contradictionem enim inuoluit, duas

ex quo fit, vt reuera *clausula nullitatis* huiusmodi promissionibus adiecta effectu destituatur, si imperans pactis stare nolit, quia subditi, qui iuri resistendi semel in vniversum renunciarunt, *coactiuis remediis* contra imperantem procedere nequeunt. Haberet saltem hæc clausula effectum in successore, qui actum ab antecessore contra pacta gestum pro inutili declarare posset, veluti si de bonis mensæ eius destinatis aliquid alienasset, cum tamen contrarium sub lege nullitatis promisisset.

(i) Quod *summum* est, in eadem societate aliud æque summum admittere regulariter nequit. Aut enim dependeret ab altero aut non. Priori casu non esset summum, posteriori impediretur alterum per alterum, si quilibet summam potestatem eodem modo, eodem tempore, circa eandem rem seorsim haberet. Hinc reuera absurda est distinctio inter maiestatem *realem* & *personalem*, quasi hæc *regi*, illa vero *populo* regi contradistincto competat, adeoque vi huius maiestatis realis populus ius in regem retineat, si forsan officio desit. Imo eatenus darentur duæ summæ potestates sibi oppositæ, quo ipso finis reipublicæ a iure naturæ intentus obtineri haud posset. Optime SENECA *Agamemn. act. 2. v. 151. Nec regna socium ferre, nec tædæ sciunt*, id quod respubl. Romana magno suo damno experta est. Idem confirmat Asinius Gallus ad Tiberium apud TACIT. *lib. 1. c. 12.* asserens, *vnum esse reip. corpus atque vnius animo regendum.*

[k] Pote-

duas summas potestates separatas in vno corpore ciuili esse posse.

§. XXIII. (VII.) Dirigitur hæc summa potestas in *personas*, k territorio imperantis comprehensas, prout finis reipublicæ hoc exigit.

§. XXIV. Nemo itaque, cuiuscunque conditionis sit, se a potestate summi imperantis de iure exemtum (l) profiteri potest, quatenus in

(k) *Potestas* enim *summa* seu *imperium* requirit parentes, ergo necessario in personas dirigendas competere debet. Cum autem omnis summa potestas hodie fere certo districtu terminetur, inde est, quod in omnes indistincte personas sese extendat, quæ in illo territorio deprehenduntur, siue sint *perpetui* subditi, siue *temporarii*. Nam & peregrini interim potestatem hanc agnoscere, & se accommodare ad loci leges debent, quatenus in illo loco versantur, & leges eis quoque applicari possunt. Hinc est, quod ob delictum in extraneos statui possit, & quod, si actus sit expediendus, imprimis expediri debeat secundum loci statuta.

(l) Hac regula hodie sæpe vtuntur in imperio nostro, scilicet, *quicquid est in territorio, hoc præsumiter esse de territorio, donec contrarium, scilicet exemtio, probetur*, quod vrgeri communiter solet in *causis exemtionum*. Hæc regula nititur ratione naturali, cum quilibet imperans habeat fundatam intentionem in toto suo districtu *clausō*, per quem ordinarie summa potestas se extendit. Quid ergo dicendum, si princeps alterius imperantis territorium intret? ad adhuc iure se fundare in libertate potest, & quod nemini subsit, adeoque ne quidem imperanti, si vel maxime in eius territorio

in territorio imperantis reperitur, nisi ob *indulgentiam* imperantis vel *pactum* diuersum dicendum sit.

§. XXV.

torio versetur? Non loquor de *casu hostilitatis*, quia sic status belli est, sed si alia de causa vel ignorante, vel sciente domino territorii in alterius territorium se recipiat. Hoc casu pleno iure libertatis frui nequit, si abstrahamus ab omni *concessione* dominii territorii, adeo, vt ne quidem actus imperii in suos exercere possit, si imperans illius territorii resistat, quia huius potestas in omnes illius territorii aduenas, inter quos etiam rex aduena reperitur, est fundata, & sic si homicidium committeret, statui in eum vt delinquentem posset. Nec aliud dicendum arbitror de *legatis*, quatenus hostilia machinantur in territorio alterius imperantis, ad quem missi sunt, cum hostilitatis machinatio omnem iis sanctitatem adimat. Nihilominus tamen apud veteres sæpe *ius gentium* vel *prætextus eius* præualuit. Cum legati Tarquinii varia consilia cum proditoribus iniissent, & re detecta, proditores in vincula coniecti essent, *de legatis paulum addubitatum est*, ait LIVIVS *lib. I. c. 4. & quanquam visi sunt commisisse, vt hostium loco essent, ius tamen gentium valuit.* Sed ius gentium hic nullum adfuit, quod hostibus *sanctitatem* tribueret. Nec obstat, quod imperans nemini subiectus sit: hoc enim certum est, quousque in proprio versatur territorio: eo usque enim potestas eius circumscripta est; sed si in alterius territorio constitutus, actus imperii *iure suo* exercere vellet, sine dubio iura alterius imperantis læderet. Equidem imperantes inter se sunt *æquales*; ad tempus tamen cessat illa æqualitas, si dominus territorii suo iure vti velit, saltem hoc intuitu, quod intra territorium alterius se accommodare teneatur ad leges territorii. Quod autem regulæ prudentiæ & decori hic iubent,

§. XXV. (VIII.) Praeterea quoque potestas haec dirigitur in *bona subditorum*, (m) & sic omnia *iura* subditorum *priuata* subordinanda sunt

iubent, id ad rationes *iuris*, de quibus sollicitus sum, non pertinet.

(m) Si ius in *personas* imperanti competit, multo magis in *bona*: qui enim in ciuitates coierunt, eo ipso, quo se imperio alicuius submisere ad salutem publicam, simul quoque promisisse videntur ad omnia illa conferenda, quae necessitatibus reipublicae sufficiunt. Ceterum hic inprimis *seruilia* a ceteris regnis sunt distinguenda, cum in illis imperanti plenum ius in *bona subditorum* competat, sicuti in proprium patrimonium, & quicquid inde percipiunt, hoc ex indulgentia imperantis, seu heri percipiunt, atque ita semper hic ad *pacta* respiciendum, quibus talis seruorum conditio circumscribi solet. Neque enim repugnat, seruos habere posse proprietatem quandam, quam dominus eisdem auferre de iure non potest, sicuti de seruis Germanis testatur TACITVS *tr. de morib. German.* Imo credendum est, ordinarie tacite subditis hisce seruilibus relictam esse proprietatem quandam rerum acquisitarum, cum *serui priuati* pro operis alimenta a domino accipiant, quae subditi sibi ipsi parare debent, adeoque argumentum ab iis ad *seruos subditos* haud procedat. Quod si tamen ita *herile imperium* esset constitutum, vt seruatis alimentis vitae necessariis cetera domino redderent, aliud vtique esset dicendum. In ceteris regnis, vbi populus sibi ipsi constituit regem, proprietatem suam bonorum singuli retinent, sed tamen subordinatam fini reipublicae. Coaluere enim vel ideo in respublicas, vt non tantum securitatem quoad *corpus*, sed etiam quoad *bona* haberent, vt tuto suis frui possent.

(n) Sic

sunt *necessitatibus* & *vtilitatibus* reipublicæ.

§. XXVI. Imo non tantum hic comprehenduntur bona *subditorum*, sed etiam *extraneorum*, (n) quatenus finibus eius territorii sunt inclusa; nam his quoque potest legem dicere.

§. XXVII. Hoc intuitu recte defendi potest, *dominium eminens* (o) principi competere in

(n) Sic itaque *per indirectum* quis imperantis potestatem summam agnoscere debet, licet proprie *quoad personam* non sit subditus, dum imperans bonis illis tributum imponere, vel leges eisdem scribere potest, quibus is morem gerere debet, ad quem spectant, licet non sit huius imperantis subditus. Hinc in Electoratu Saxonico & fere per Germaniam totam ratione bonorum a possessoribus quibuscunque *homagium* recte petitur, cum hæc lex bonis scripta sit; forum quoque ibi sortiuntur, quatenus de illis bonis lis mouetur; illis priuari possunt, si delinquant contra territorii dominum; possunt vectigalibus onerari, si vel maxime tantum per territorium transeant. Imo & res mobiles, quamdiu sunt in territorio principis, arresto detineri & ita dominus cogi potest ad aliquid præstandum, & quæ sunt alia, quæ etiam in *iure priuato* passim traduntur, ex natura tamen summi imperii naturaliter fluunt.

(o) Multæ fuere lites *de dominio eminente* inter Wittebergenses & HORNIVM, hoc illud adstruente, illis negantibus. Scripta huc spectantia coniunctim edita sunt a LYSERO sub titulo WILHELMI LYSERI *pro imperio contra dominium eminens*. Potissimæ rationes contra dominium eminens sunt, quod principes omnia agant *iure imperii*, dominium eminens vero det causam Tyrannidi. Sed ita de *termino* lis est. *Dominium eminens* est ipsum ius summum imperantis; siue hoc

in omnia subditorum bona, vel si quis offendatur termino *dominii*, dici potest, ius principi competere in omnia bona subditorum pro necessitate cogente reipublicæ exercendum.

§. XXVIII. (IX.) Vlterius summa potestas se exserit in ipsum *territorium*, seu *districtum*, (p) vi

dominium dixeris, siue alio termino vtatis, perinde est, modo ipsum ius in saluo sit. Scilicet omne ius subditorum reipublicæ necessitatibus subordinatum est, prout necessitas & vtilitas reipubl. hoc exigit. Ergo imminente hac necessitate, ius quoque imperanti concessum, disponendi de bonis subditorum, eademque adhibendi ad vsus publicos.

(p) Amplissima ex hoc principio iura imperanti competunt. Fundamentum eorum est, quod, quia certo territorio seu districtui singulorum imperantium potestas includitur, necessario quoque in ipsum totum districtum, *salua singulorum proprietate*, imperanti ius competere debeat. Itaque imperanti competit (1.) *ius exstruendi ciuitates* intra territorium, easque muniendi: (2.) *fortalitia* in finibus territorii erigendi: (3.) *vias publicas* constituendi: (4.) *ius summum in vias publicas* & omnia alia emolumenta inde dependentia: (5.) *ius in flumina*, & de iis disponendi, aliorsum deriuandi, cataractas ædificandi &c. (6.) *emolumenta fluminum* sibi vindicandi: (7.) *loca inculta* & alia nondum occupata suo adscribendi fisco: (8.) *iura montium*, circa *lapicidinas* & *fodinas*: (9.) quin & *subterranea* alia iura recte inde principi adscribuntur: (10.) Ius *excludendi* alios ab accessu seu transitu, qui tamen ex *regulis humanitatis* aliis gentibus debetur. (11.) Inde quoque dependet *ius postas erigendi* & cursus publicos instituendi. conf. Dn. HERTIVS *de seruit. natural. constit. inter populos liber.*

(q) Hue

vi cuius ipsum *territorium* munire, fines præsidio idoneo firmare, aduersus hostium insultus defendere, alios ab accessu prohibere, vias publicas determinare, & alia *intra* ipsum *territorium* iura sibi vindicare potest.

§. XXIX (X.) Potestas non augetur vel minuitur ex *territorii amplitudine* vel *paruitate*, (q) cum & in paruo territorio eadem summa potestas vigere possit quoad omnia iura, quæ in

(q) Huc pronocat BODIN *de rep. lib. I. c. 9 p. 224.* aiens: *Iura maiestatica locorum spatiis aut regionum amplitudine non definiuntur.* Fabulæ sunt, quod ad regni constitutionem requiratur certus numerus prouinciarum. Olim etiam regiones minutissimæ *regna* dicebantur, vti vel Reguli in sacra Historia celebres testantur, *cum antiquitus fines magis tueri, quam proferre mos esset*, vt IVSTINVS de primis regibus ait *lib. 1. c. 1.* quod an probitati regum adscribi debeat, ego subdubito, postquam, vt in *c. 1. part. huius* euictum, regna ex malo principio originem traxerunt. Potior ergo causa tot regulorum in eo quærenda est, quod, nondum satis aucto genere humano, neque terris satis habitatis, tot amplissima territoria in regnum erigi nequiuerint, vti quidem deinceps factum, vbi potentiores absorpserunt minus potentes. Sicuti enim nobilis non æstimatur ex *diuitiarum magnitudine* nec ex *latifundiis*, ita nec rex ex *territorii potentia*; nam eandem potestatem quilibet regulus in paruo territorio exercet, quam summus imperans in amplissimo, & vterque eadem fruitur libertate. Quod vero postea imperantibus in territoriis exiguis *titulus regius* sit denegatus, inde factum, quod potentiores hunc sibi soli vindicauerint, quibus cum resistere non possent minus

in ampliſſimo: vnde nec olim paruis territoriis regni decus denegatum.

§. XXX. Multo minus illa æſtimanda eſt ab *externis titulis*, (r) aut aliis figuris, cum unum

potentes, potentiorum maieſtatem comiter conſeruate eisque cedere debuerunt, idque ex regulis prudentiæ.

(r) *Titulis* hodie pleraque imperia diſtinguuntur; ex iis tamen nulla inducitur *iurium varietas*, idque exinde conſtat, quod dentur ciuitates, vbi imperantibus denegatur titulus *Maieſtatis*, ſaluis omnibus iuribus Maieſtaticis, & contra in quibusdam prouinciis ille eis tribuatur, qui non habent poteſtatem vel ſaltem non liberam ſed valde reſtrictam. Sic quoque idem iudicium ferendum de reliquis titulis, quibus imperantes vulgo ſuperbiunt. Quo potentiores imperantes fuerunt, eo ſuperbiores titulos ſibi tribui voluere. Reges Ægypti iam olim ſe *Reges regum* dixere, BECMAN. *in ſynt. dign. illuſtr. diſſ. 1. c. 1. §. 12.* Nemo tamen inde hiſce regibus *maiorem poteſtatem* attribuet. Monarchæ Babylonii idem affectarunt, quod de Nebuchodonoſore conſtat, DANIEL. *II, 36.* vt & Perſarum regibus. ESDRA *VII, 12.* De Æthiopiæ regibus idem teſtatur BECMAN. *cit. l. §. 13.* E contrario ex rationibus politicis quandoque tituli inanes negliguntur, vtut ſumma poteſtas ſatis euidenter adſit. De Auguſto TACITVS *lib. 3. annal.* hæc refert: *Id ſummi faſtigii vocabulum* (poteſtatis tribunitiæ) *Auguſtus repperit, ne Regis aut dictatoris nomen adſumeret, ac tamen appellatione aliqua cetera imperia præmineret.* Idem confirmat APPIANVS *in præfat.* aiens: *Poſt hæc C. Cæſar ceteris ætatis ſuæ potentior vbi principatum ſuum conſtabiliuit, ſpeciem quidem reip. nomenque reliquit, ſibi tamen imperium in omnes vſurpauit, & ſic in hodiernum vni parent omnia*

num omnibus commune sit nomen *imperantis*, ex re ipsa desumtum; ceteri vero tituli sint arbi-

omnia, quem non regem dicunt, propter religionem opinor iurisiurandi veteris, sed imperatorem nominant, quæ appellatio communis est eorum etiam, qui ad certum tempus præsunt exercitibus, sed reuera omnino reges sunt. Hodie tituli plerumque desumuntur ex *prouinciarum multitudine*, quod tamen itidem haud perpetuum esse, reges Galliæ suis titulis produnt, vt inde satis certum sit, hæc omnia esse *arbitraria*. Nec etiam antiquorum imperatorum & regum Germaniæ semper constans fuit titulus, sed variauit, vti de ipso Carolo M. constat. Idem iudicandum de titulo *Imperatoris*, qui hactenus quidem solum *regibus Germaniæ* tributus est, ex consensu gentium seu imperantium; inde tamen maius imperium non accepit, multo minus in reliquos imperantes, cum constet, & alios imperantes sibi eundem titulum attribuisse, vti de regibus Hispaniæ & Angliæ docet BECMAN. *c. l. c. 2. §. 6.* De antiquorum ICtorum stupiditate dicam an ineptia parum hodie dicere attinet, qui imperatori supremam potestatem in vniuersorum orbem vindicare voluerunt. Nec defuerunt in Gallia, qui sub temporibus Philippi IV. magnum discrimen inter reges Francorum & imperatorem intercedere inepte existimarent, vti constat ex *disputatione Clerici & militis*, quam ex MS. adducit PETRVS DE MARCA *de concord. sacerd. & imper. lib. II. c. 2. §. 6.* Clericus dicebat: *Imperatores ista sanxerunt, non reges. Et ideo per vos etiam, o Miles, imperator debet legum gubernacula moderari.* Miles: *Sacrilege est responsum hoc & blasphemie. Et quoniam, vt videtur, aut originem ignoratis regni, aut quod videtur verius, illius altitudini inuidetis, si Caroli M. registrum inspiciatis, & historias probatissimas reuoluatis, inuenietis, quod regnum Francorum dignis-*

arbitrarii, vel longæuo vsu introducti, & pro lubitu assumti.

§. XXXI. Pertinent itaque tales tituli aliaque solennia ad iura *libertatis*, (rr) & mutua inter imperantes commercia, vimque suam ex *recepto* seu *tacito* sortiuntur *pacto*. (s)

§. XXXII.

sima imperii portio est, pari diuisione discreta, & æquali dignitate & autoritate a quingentis annis circiter insignita &c. Et ideo sicuti omnia, quæ infra terminos imperii sunt, subiecta esse noscuntur imperio, sic quæ infra terminos regni, regno. Et sicuti imperator supra totum imperium suum habet leges condere, addere eis, vel demere; sic Rex Francorum aut leges imperatoris repellere aut quamlibet, cum placuerit, permutare, aut illis a toto regno suo proscriptis & abolitis nouas, si placet, promulgare. Tanta ruditate tempora illa obnubilata erant, vt clerici priuilegia sua inde defenderent, quod ab imperatoribus eisdem essent concessa, & ita a regibus nulla ratione lædi posse existimarent, quod imperatoris potestas augustior ceterorum imperantium esset.

(rr) Quo potentiores sunt homines, eo magis libertate sua abutuntur. Id ipsum quoque in titulis factum esse, praxis omnium seculorum docet. Domitianus se *Dominum & Deum nostrum* vocari voluit SVETON *in Domit c. 13.* Rex Persarum Sapor scribens Constantino Imp. his superbis titulis vsus legitur: *Rex regum Sapor, syderum frater, solis & lunæ*, AMMIANVS MARCELL. *lib. XVII.* Constantinus *a Iustitia declinauit ita intemperanter, vt dictando scribendoque propria manu orbis totius se dominum appellaret*, teste eodem *lib. XV. princ.* Plura huiusmodi vanitatis documenta collegit FELTMANNVS *de titulis lib. I. c. 11.*

(s) Hoc iam supra *c. antec.* plenius expositum. Neque enim alio-

§. XXXII. (XII.) Præterea quoque & hoc ex natura summæ potestatis fluit, quod non augeatur nec mutetur ex *forma imperandi*, cum rursus eadem summa potestas sit in statu populari & Aristocratico, quæ est in Monarchico. (t)

§. XXXIII.

aliorum interest, quonam cultu externo imperans in sua regione se a subditis affici velit, adeoque imperator regibus Hispaniæ & Angliæ olim vitio vertere, vel propterea iis quæstionem mouere non potuit, quod titulo *imperatorio* vti voluerint. Sed cum res ad *mutua gentium commercia* dilabitur, non possunt eundem *ex debito* ab aliis exigere titulum, quin quod praxis ostendat, magis per *preces* a singulis gentibus obtineri, vt in posterum pro talibus inter gentes habeantur, vbi mutua commercia cum aliis subire volunt. Interim si regibus prædictis a quibusdam hic titulus *Imperatoris* datus fuisset, ne sic quidem potuisset imperator Romanus de præiudicio sibi facto conqueri, cum ei adhuc integrum fuerit, talem titulum eisdem vel denegare vel tribuere, quoties cum eis agere contigisset. Neque credendum est, communem omnium gentium consensum hic esse necessarium, cum in eiusmodi ceremoniis singulis sua libertas sit relicta, & quod vni tributum, non imponat aliis necessitatem, aliis quoque idem tribuendi.

(t) Id bene obseruatum est ab ADRIANO HOVTVYN *in Polit. Gen. §. 22.* & HVBERO *de iure ciuit. lib. I. sect. 3. c. 2.* Vtrobique scil. est eadem summa potestas intra ciuitatem, & omne illud est penes optimates in aristocratia, quod penes regem est in regno. Vtrobique eadem ratio, quia populus per subiectionem voluit, vt in imperantis voluntate omnium esset vna voluntas. Præterea hic tantum de *summitate imperii* quæstio est, quæ vbique eadem est, licet forsan eiusdem in his vel

§. XXXIII. (XIII.) Multo minus exinde diversitas inducitur, vtrum regnum sit *electiuum* an *successiuum*, (u) *patrimoniale* an *non patrimoniale*, (x) *temporarium* an *perpetuum*, (y) quæ quidem in aliis differentiam iurium inducunt,

illis ciuibus nunc maior nunc minor sit efficacia: vbique enim actus imperantium manent independentes seu irretractabiles.

(u) Obstat, quod maior videatur esse potestas imperantis in successiuo quam electiuo, prout legati a Ludovico rege ad Fridericum II. missi apud MATTH. PARIS philosophantur, aientes: *Nec nos pulsat ambitio. Credimus enim dominum nostrum Regem Galliæ, quem linea regii sanguinis prouexit ad sceptra Francorum regendum, excellentiorem esse aliquo imperatore, quem sola electio prouehit voluntaria.* Sed nulla constat hæc sententia ratione solida. *Electio & successio* sunt *modi* imperium continuandi, sed non maior alteri præ altero competit potestas: saltem hoc certum est, quod summum imperium vbique idem, h. e. non dependens sit ab alio.

(x) Equidem in *non-patrimoniali* denegatur potestas alienandi, sed inde imperium non desinit esse summum, cum nihilominus adhuc actus imperantis inualidari ab aliis nequeat.

(y) Ratio dubitandi hæc præcipue est, quod imperans cogi posse videatur ad imperium deponendum, tempore præterlapso. Sed tamen α) hæc coactio cessat, quamdiu summum habet imperium, & tunc demum incipit, vbi imperium eius exspirauit, quo ipso in priuatorum sortem redigitur. Hoc Horatius Appio Claudio decemviratum vltra annum extendenti obiecit, aiens: *Nonne in annum reipubl. administratio vobis commissa fuit? nonne vestri magistratus tempus est elapsum? Nonne*

ex

cunt, nullo modo quoad summitatem imperii.

§. XXXIV (XIV.) Denique hoc quoque ex natura summi imperii fluit, nihil addere vel detrahere summæ potestati imperantium *coronationes*, cum illæ quoque sint arbitrariæ, ac solenniores declarationes (z) tantum, & in rebus-

ex ipsa lege nunc estis priuati? DION. HALICARNASS. *lib. XI.* β) Sufficit, quod interim omnes actus summi imperii *independenter* exerceat, nec ad rationes reddendas populo vel alii obstrictus sit. γ) Temporis itaque diuturnitas vel duratio nec auget nec minuit imperium. Talem potestatem olim Dictatores Romani fere habuisse videntur, de quibus DIONYS. HALICARNASS. *lib. V.* hæc habet: *In hoc rerum statu Senatus despiciens quo pacto effici possit, ne quas amplius res moliretur populus, decreuit, consulari potestate in præsens sublata, alium Magistratum creare, penes quem belli pacisque & omnium aliarum rerum plena potestas esset, & a quo consiliorum actorumque rationem reposcere non liceret.* Quamuis BODINVS *de republ. lib. 1. c. 8. ab initio* existimet, dictatorem tantum nudum commissarium fuisse conf. HOBBES *de ciue c. 7. §. 16.*

(z) Optime BECMAN. *in synt. dignit. ill. diss. 5. c. 1. §. 1.* inaugurationes nihil aliud esse dicit, quam *publicationes regiæ dignitatis, quibus reges non nouum ius acquirunt, sed susceptam a se dignitatem, subditi promissum eis obsequium suum, publice declarant.* Origo harum *ceremoniarum* quidem ex origine *decori* in genere petenda est, specialiter vero ex duplici causa deriuanda esse videtur: (1.) vt regiæ dignitatis eo efficacius exstet indicium, præsertim cum apud Ethnicos reges quandam diuinam venerationem a subditis postulasse videantur. (2.) Vt subditis imperans eo venerabilior redderetur.

rebuspubl. Aristocraticis & Democraticis eadem occurrat vis imperandi, licet tales externi ritus inaugurationum deficiant.

§. XXXV. Hæc potestas summa alias dici solet *Maiestas*, & iura inde dependentia, *Maiestatica*, quæ nihil aliud sunt, quam *complexus* (zz) *iurium variorum*, *quæ imperanti independenter*

Inde regibus solennia insignia ab antiquis temporibus attributa sunt, quæ apud quascunque gentes variant. vid. KNICHEN. *in oper. polit. lib. 2. P. 1. §. th. 4.* Plebis enim ea est indoles, vt sensibus & imaginatione plus valeat quam iudicio. Nihil autem magis plebem ad venerationem & obsequium incitat, nihil magis autoritatem imperanti apud plebem conciliat, quam *externa* eiusmodi *pompa*. Ex hoc fonte quoque reginæ coronantur, quibus tamen nulla imperii potestas competit, imo etiam hi, quibus tantum destinata est futura successio, adeoque magis ad *dignitatis regiæ splendorem* pertinet, quam vt præcise summæ potestatis character sit. Ex quo fluit, electum regem omnia posse iura exercere, etiam si nondum coronatus sit, imo etiamsi vel maxime nunquam coronaretur.

(zz) Quot & quænam sint iura maiestatica, seu summi imperii, vno catalogo hic referre non est necesse, cum singulorum naturam *lib. II.* penitius excutere animus sit. Illustrationis tamen gratia paucis adiiciam, quæ Romulus, conditor imperii Romani, sibi attribuerit. Ita vero DION. HALICARNASS. *lib. 2.* de eo ait: *Regis quidem hæc munia eximia esse iussit, primum vt sacrorum & sacrificiorum principatum haberet, & omnes res diuinæ & piæ per eum agerentur. Deinde legum & morum patriorum custos esset, & omnes iuris naturalis, & ex communi hominum consensu pacto-*

ter & proprio iure in ciuitate competunt ad obtinendum finem reipubl. præfixum.

CAP. V.
De
limitibus summæ in republica potestatis.

§. I.

IUra imperantium duplici modo considerari possunt: (I.) quoad *externum effectum*, (a) quem

pactoque scripti curam gereret, & de grauissimis iniuriis ipse cognosceret: leuiorum vero causarum cognitionem senatoribus permitteret (ita tamen, vt caueret, ne quid interim in iudiciis peccaretur) & senatum cogeret, populumque conuocaret, primusque sententiam diceret, & quæ pluribus visa fuissent, ea faceret. Atque hos honores regi detulit: præterea vero, vt in bello summum haberet imperium.

(a) Hæc acceptio *iuris* frequens quoque est in iure priuato, vbi illa, quæ *impunita* sunt & *licita*, *effectum iuris externum* consequuntur, adeoque eatenus *iuris* esse dicuntur, quod non a legibus approbentur, sed quod impedimentum adsit, quo minus possint vindicari. Optime CICERO *Philipp. 13. Nec enim, quod quisque potest, id ei licet, nec si non obstatur* (ob impedimentum aliquod iuris vel facti) *statim permittitur* (vel iure fit optimo, & secundum leges naturæ.) Interim solent potentiores communiter suam felicitatem inde metiri, exemplo Syllæ, qui perpetuo felix iudicatus fuit; sed addit APPIANVS *lib. 1. de bell. ciu. p. 693. si felicitas dicenda est, posse quicquid velis.* Sunt itaque magis *iniusta* quam *iusta*, sed tamen pro iustis haben-

quem producunt in republica, quo sensu omnia imperanti *licita* esse dicuntur, quatenus eidem resisti a subditis non potest.

§. II. Vel considerantur (II.) secundum proprie dictam dispositionem iuris naturæ, qua etiam adstringitur quilibet imperans, quo sensu *facultatem legitimam & legibus conformem* (b) deno-

habentur, quod effectum quendam iuris habeant. Videlicet omnia facta regum & imperantium sunt *licita* & *impunita* hoc sensu, vt a nemine diiudicari possint, quo pertinet illud impudicæ Juliæ Augustæ assertum ad Cæsarem: *Si libet, licet, an nescis te imperatorem esse, & leges dare, non accipere?* VELLEI. *lib. 2. c. 100.* SPARTIAN. *in Caracalla c. 10.* Rusforum imperator illimitatam potestatem exercet in omnibus, *libere & de voluntate sua de omnium & vita & bonis, nemine obstrepente, constituit. Consiliariorum enim nullus est, qui dissuadere aut sibi in aliqua re, quantumuis iniustissima, resistere audeat. Omnes denique tam proceres quam consiliarii & totus equestris & spiritualis ordo fatentur publice, voluntatem Dei esse, & quicquid princeps, quamuis perperam, egerit, ex voluntate Dei agere,* vt ait ALEX. GVAGVIN. *in Sarmatia Europ.* Cum itaque omnia, quæ hoc modo imperans agit, publicum effectum habeant, *iuris* esse dicuntur ab *effectu externo* iuris, quem habent, sicuti cum prætor iniqua decernit, ius dixisse intelligitur, ob effectum rei iudicatæ, quæ ius facit inter partes, licet prætor officio suo non bene functus sit.

(b) Hic significatus etiam in *iure priuato* primario attenditur. Nam quicquid secundum legem naturæ fit, id *iuste* fieri censendum est: quicquid autem contra obligationem iuris naturæ fit, id *iniuste* fit. Imo rarius prior

denotant, omne illud agendi, quod ad conseruationem & tranquillitatem reipubl. facit.

§. III. Si in priori consideratione iura imperantium intuemur, frustra eisdem limites ponimus, (c) quippe limites omnes respuentibus, & sua potestate insigniter abutentibus.

§. IV.

---

prior acceptio in *subditorum foris* occurrit, cum inter subditos singula capita iuris naturæ illibata sint seruanda, nec facile quid impunitum relinquendum, nisi corrupta reipubl. facies aliud aliquando postulauerit: inter imperantes est diuersa ratio, cum actus eorum ob *summitatem* a nemine rescindi possint. Huc forsan respexit antiquorum decantata doctrina *de plenitudine potestatis*, secundum quam imperantem omnia quæque facere posse dixere, etiam durissima & iniquissima, quibus floscul is antiquorum ICtorum libri referti sunt. Sic BALDVS *in c. cum super. col. 1. X. de cauſ. propr. & poſſ.* de hac ipsa ita loquitur: *Hoc casu nemo potest dicere, cur ita facis?* [Recte, quia subditi resistere nequeunt] *quia tunc est supra ius, contra ius, & extra ius, & est omnia.*

[c] Hoc facile patet exinde, quia si illis limites essent ponendi, aut hoc foret ab *obligatione interna*, aut a *vi externa:* prius fieri nequit, cum illam negligat, imo sæpe ne quidem sentiat, aut se obligari intelligat, quin quod hic solum respiciatur ad *effectum externum licentiæ:* posterius itidem fieri nequit ob *defectum resistentiæ*, cui subditi renunciarunt. Valet ergo absolute, quod agunt imperantes, licet *durissima & iniquissima* agant. Concinne huc illud apud SALVST. *de bell. Iugurth. c. 31.* collineat: *impune quælibet facere, id est, regem esse*, quemadmodum Caligula apud SVETONIVM *in vita eius c. 29.* ait: *memento omnia mihi & in omnes licere.* Hanc potestatem illimitatam, sed malo

suo

§. IV. Et hoc sensu commodam interpretationem accipiunt, quæ *1 Sam. VIII. de iure regio* (d) Israelitis proponuntur, non quod exemplar *regii iuris* inde peti debeat, sed quod prædixerit Deus Israelitis, quales sint habituri reges, quæque pati ab illis debeant.

§. V. *Ius* autem *verum regium*, pro potestate legitime & secundum præcepta iuris naturæ

---

suo, quoque affectabat Hieronymus Syracusanus rex, quam initio superbo admodum apparatu expressit. *Hunc conuenientes sequebantur mores, contemtus omnium hominum, superbæ aures, contumeliosa dicta, aditus non alienis modo, sed tutoribus etiam difficiles, libidines nouæ, inhumana crudelitas* &c. LIVIVS *lib. XXIV. c. 5.* Ein genuinam imaginem imperantis, *illimitata potestate* vtentis, quem potius pestem reipublicæ dixisses.

(d) Sunt, qui putant, ius *verum regium*, adeoque *omnium Regum* hic describi, & hoc sensu subditos esse seruos, quod eo, quem dixi, sensu admitti potest. Alii *herile imperium* tantum describi arbitrantur, alii aliter. Si rem ipsam ex suis circumstantiis eruimus, res satis clara erit. Postulabant Israelitæ regem humanum, & Monarchiam terrestrem, quo ipso Deum, regem Israelitarum, imperante a mitissimum & sapientissimum, imo ipsam Theocratiam respuebant. In eo sine dubio stolide agebant, vti ipse Deus Samueli contestabatur, dicendo: *Non te sed me reiecere.* Deinde postulabant regem, sicuti vicini populi habebant: ergo ob oculos eis ponere Deus iussit statum futurum, ne possent de iniuria sibi facta conqueri, dicitque *hoc futurum esse ius* &c. adeoque non simpliciter asserit, *ita comparatum esse debere ius regium*, sed quale sit futurum secundum morem regum vicinorum, ostendit.

(e) In

turæ aliquid faciendi acceptum, hic non describi, vel inde patet, quod Deus prædicat, se non exauditurum querelas, quas contra regem ad eum essent missuri. (e)

§. VI. Hoc iure illimitato principem suum instruere voluisse videtur NICOLAVS MACHIAVELLVS, (f) quod quidem tolerari potuisset, si

(e) In *versu 18.* dicitur: *Si vel maxime ad me clamabitis de rege vestro*, quæ verba supponunt, legitimas quidem tunc futuras querelas Israelitarum, ast se *in pœnam* nullo modo has exauditurum esse, cum mala hæc regiminis regii sponte ambierint. Si itaque iustæ sunt querelæ, reuera rex inique egit, hoc iure vtens, & subditos inique opprimens. Deinde in *vers. 14.* dicitur, quod agros & vineas rex subditis sit ademturus: quod si iure suo id facere potest, nec peccasset in Nabothum Achabus, quod ei agrum ademerit, quod facinus tamen Deus graviter vindicauit *1 Reg. XXI.*

[f] Fuit Reipubl. Florentinæ Secretarius, multosque aduersarios nactus est, imprimis BARLAEVM *in principe Machiauelli*, POSSEVINVM, GENTILLETTVM, RIBADENEIRA aliosque. CONRINGIVS *animaduersiones* scripsit ad eundem, vbi in præfatione ostendit, illum tantum dominatui leges dare, non iura imperantibus in genere præscribere, & hoc sensu *honestatem principatum & dominatum struenti non amplius sectandam, quam expedit dominatui, huic autem sæpe illam nocere & inutilem esse*, adeoque iura talia principi suo attribuit Machiauellus, quæ itidem habent *effectum externum*, hoc est, obligantem subditos ad patientiam. Putat deinde non esse peccatum a Machiauello, si inhonesta commendauerit, modo commendauerit solis iis, quibus commendari debebant. Verum an illa Machiauelli intentio fuerit, & an non potius plane crediderit, hæc omnia *legitime* simul fieri

si simpliciter talia iura enarrasset, ostendendo, Tyrannos hæc iura sibi vindicare, & non simul commendasset; quamuis CONRINGIVM defensorem acceperit, cuius doctrina fere vnice huc tendit, quod talia consilia Machiauellica vtilia sint illis principibus, qui ius fasque omne negligunt.

§. VII. Parum quoque ab hac doctrina recedere videntur HOBBESIVS (g) & ADRIANVS HOV-

---

fieri posse, non certo constat. Interim negari nequit, MACHIAVELLI principia vbique, etiam in statu *ecclesiastico*, regnare.

(g) HOBBESIVS doctrinam suam clare proponit *de ciue cap. VI. §. 12.* vbi illud supponit, quod hactenus dictum est, *scilicet impune debere esse quicquid ab eo factum erit.* Ex quo deinde *§. seq.* concludit, potestatem hanc esse absolutam, vt quidlibet possit facere, idque *iure*; viribus & opibus omnium suo arbitrio vti, & cum hoc iure coniunctam esse *obedientiam simplicem*, adeoque vt quicquid imperauerit, hoc *iure* faciat, quanquam non semper obliget ad obedientiam, v. c. si princeps subditum se ipsum interficere iubeat. Porro exinde infert, nemini in republ. *proprium* quid esse quicquam contra illum, qui habet summum imperium & quæ sunt alia, quæ eum in sensum vtique admitti possunt, quod hæc iure fiant a Principe, quatenus nemo ei resistere possit; an vero ab hac doctrina iura imperantium sint æstimanda, postea videbimus. Addit quidem *cap. XIII.* quale debeat esse officium imperantis, quæ reuera omnia hæc destruunt, quæ antea dixerat, non quidem quod hæ doctrinæ contradictionem inter se inuoluant, sed quod videatur nimis seiunxisse *officium* principis a *iure*, de quo nunc agendum.

(h) Si

HOVTVYNVS, (h) iura maiestatica ex hac doctrina de *illimitata potestate* vnice fere æstimantes.

§. VIII. Verum hic statim ab initio duæ quæstiones sunt separandæ: (1.) an hæc, quæ *effectum iuris externum* habent, ad iura suo modo referri possint? quod eo, quo dixi, sensu, admitti potest. (2.) An doctrina de *iuribus maiestaticis* ex his principiis primario ducenda, & princeps inde in regimine instruendus sit? quod simpliciter nego. (i)

§. IX.

(h) Si doctrinam HOVTVYNI intuemur, primo intuitu sat blanda & optima esse videtur, præsertim si, quæ de *officio imperantium* adstricto ad leges naturales § 14. adserit, & quæ in calce libri ad *errores Hobbesianos* refert, paulo attentius consideremus. Vbi vero postea iura imperii explicat, ita eadem explicat, vt sui quasi immemor nullos imperanti limites ponat, & iura talia eidem indulgeat, quæ non possunt non fini reipubl. esse aduersa, vti in singulis capitibus, occasione ferente, annotabitur.

(i) Supra dictum, Prætorem inique decernentem, *ius* fecisse intelligi ob *autoritatem rei iudicatæ*. Quod si iam vellem iura magistratus ex legitimis principiis deducere, quis tam ieiunus foret, qui fundamenti loco iniquissima quæque poneret, sub hoc prætextu, quod hæc Prætoris iniquitas ius faceret, id quod tantum *ex accidenti* fit. Sic pater inique verberans liberos, *iure* fecisse dici potest, quoniam filius resistere non potest, sed pati iniuriam debet. Quis vero patriæ potestatis primarium fundamentum quæreret in *duritie & iniquitate?* Simili modo in *iure regio* indagando & docendo eiusmodi principia sunt

§. IX. Nam (I.) ex hisce principiis iura imperantium primario velle determinare, est nihil aliud, quam cum SAMVELE populo publicas calamitates, miseriam & quæuis mala annunciare, (k) propter quæ tamen respublicæ

quærenda, quæ iuri naturæ & statui reip. sunt conformia, non quæ *ex accidenti* forsan eueniunt, & magis ad *mala reipubl.* pertinent. Hoc intuitu Claudius apud TACITVM *lib. 12. annal.* Meherdati, quem legati Parthorum regem sibi expetebant, præcepta dabat, *vt non dominationem & seruos, sed rectorem & ciues cogitaret, clementiamque ac iustitiam, quanto ignara barbaris, tanto toleratiora capesseret.* Si cum HOBBESIO infers, hanc doctrinam de limitibus ad *officium* imperantis pertinere, non ad ius summum, respondeorem: aut doctrina de *officio imperantis* limites potestati eius præscribit, aut non. Priori casu salua est doctrina nostra; posteriori vero otiosa est doctrina *de officio imperantium*, omni effectu destituta, quem tunc demum consequitur, si potestatem eius restringit. Concludo hanc meditationem dicto AVGVSTINI *lib. 4. de ciuit. c. 4. Remota iustitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia?*

(k) Annunciabat Samuel iura regia, seu quæ reges, dominatum exercentes, sibi tribuere solent, non quæ iis secundum leges naturales competunt h. e. publica *mala, calamitates communes*, quas sub regibus perpeti deberent, vt eo magis populus posset conuinci de stultitia commissa; hæc fuit mens, hæc intentio Dei & Samuelis, non quod voluerint reges instruere, quale ius esset seruandum in regno futuro Judaico, sed vt populo rebelli erga Deum potius indicarentur mala imminentia ex inordinato appetitu. Hoc intuitu autor *tr.*

de

blicæ non introductæ, quæque sine dubio admodum vires sumerent, si per hanc doctrinam legitimarentur.

§. X. (II.) Fundamentum tale *absolutum* pugnat cum lege naturæ. (l) Enimuero iura regia ex

du gouvernement civile c. VI. §. 14. censet, huiusmodi potestatem absolutam pugnare cum societate ciuili. Suboluit HOBBESIVS *tr. de ciue c. 6. §. 13. in not.* hanc obiectionem, quod scilicet, si quisquam tale ius absolutum haberet, ciuium conditio miserrima foret, quæ tamen ad felicitatem ciuilem in republ. esset deducenda. Sed respondet, *etsi iure i. e. sine iniuria sibi illata, non tamen iuste i. e. sine violatione legum naturalium & iniuria in Deum faciet.* Verum fluit hæc responsio ex principio supra reiecto, quod imperans subditis non obligetur, & quod in genere inter homines nulla talis obligatio supponi debeat.

(l) Lex naturæ obligat *singulos* ad pacem seruandam & tranquillitatem *totius humani generis*, vel vt elegantер dicit doctissimus CLERICVS *ad Pentateuch. Exod. XXI. ius hominum situm est in generis humani societate*, quorsum etiam collineat AVTOR *du gouvernement civil c. I. §. 4.* aiens: *Le loi de la nature a pour but la tranquillité & la conservation du genre humain.* Hoc posito, eadem lex quoque obligat quoslibet imperantes, vt *iura* sua exerceant intra *modum huius vinculi.* Certe ius naturæ imperanti non potuit maiorem attribuere potestatem, quam quæ esset conclusa intra *obligationem ad pacem ciuilem seruandam.* Neque populus plus potestatis ei in se dedisse credendus est. Exprimam hoc verbis eruditissimi ICti NOODTII *orat. de iure summi imper.* aientis: *Liberum habet arbitrium, qui nullis includitur finibus,*

ex iure naturæ deducere velle, quæ essent contra *ius naturæ*, insigni haud careret absurditate.

§. XI. Imo (III.) cum iura *societatum* omnium, & sic etiam *ciuilium*, potissimum sint æstimanda ex *fine* & *scopo societatis primario*, (m) inconueniens videtur, fundamenti loco in

nec tamen patitur humani ratio consilii, vt ius probri, sceleris, ac flagitii princeps accepisse eo existimetur, quod de eo bene sperauit populus, qui eum quasi virum bonum publicæ priuatæque vtilitatis disceptatorem elegit, nec opus esse putauit, quem tanta tamque libera potestate ornabat, pactis adstringi ad id, quod vtro facturus videbatur. Magis populus cum non expressis ac disertis verbis ei infrenatam dedit potestatem, tacite pactus videtur, vt, quam habet Princeps, non ad suam libidinem, sed ad naturæ legem componat.

(m) In omni societate *formam* ex *fine* desumendam esse recte asserunt eruditi, quia exinde totum negotium *societatis* diiudicatur. Iam omnis societas consistit in *vnione* plurium ad certum finem; necessario itaque potestas eius societatis debet concluſa esse *intra terminos finis illius*. Supra vero latius dictum est, finem imperiorum esse satis bonum, nempe eundem, qui est iuris naturæ, scilicet, *vt publica adsit tranquillitas & pax eo magis corroboretur*, quæ satis lubrica erat in statu naturali. Quod si imperanti *absolutam potestatem* tribuis, etiam simul subditorum saluti, quæ suprema lex esse debebat, male consulis, & reuera tollis illam vnionem, quæ debebat esse inter imperantem & subditos, imo illud ipsum iis adimis, propter quod vnius imperio se subiecerunt. *Nec vnquam satis fida potentia, vbi nimia est*, ait TACITVS *lib. II. histor.* Aiunt quidem, *per*

in iuribus imperantium asserendis illud ponere, quod finem omnem societatis ciuilis destruit & conculcat, & quod *ex accidenti* tantum pro iure habetur.

§. XII. Praeterea (IV.) quae de *iure absoluto & illimitato* vulgo asseruntur, ab hoc loco, vbi de fundamentis *legitimae potestatis* quaeritur, alieniſſima ſunt, cum potius referri debeant ad caput *de obligatione & patientia ſubditorum*; hoc enim intuitu demum *iuris effectum* habent, quatenus ſubditi patienter omnia mala ferre debeant: *per ſe* (n) itaque non

per contrariam doctrinam imperantes non reduci ad officium ſuum. Verum an propterea praecepta iuris naturae ſunt euertenda, & ad palatum Tyrannorum accommodanda, quod homines per *doctrinam iuris naturae* non viuant ſecundum leges? An ius naturae ex hominum deprauatis affectibus deducendum, quod iis indulgeant? Concedo *ſuadere Principi, quod oporteat, multi laboris eſſe*, vt recte Galba apud TACITVM *lib. I. hiſt.*, non tamen propterea veritas diſſimulanda, vel ad palatum imperantis accommodanda. *Imo*, dicis, *finis Reip. magis euertitur, ſi imperanti leges ponimus.* Id vero falſum eſſe poſtea apparebit, cum per hanc doctrinam magis eleuetur. Aliud eſt, *quid ſubditi pati debeant*, & aliud, *quid imperans facere ex iure ſummo poſſit.* Finis dat menſuram mediis; media ad finem in Republ. obtinendum ſunt ſummum imperium, & inde deducta ſumma poteſtas, ergo huic quoque menſuram dare debet.

(n) Quod *per ſe & primario* iura imperantis non ſint aeſtimanda ex *illimitata poteſtate*, patet ex fundamen-

non perinent ad iura imperantis, sed plane *per accidens*, quatenus imperanti resisti non potest.

§. XIII.

to eorundem, videlicet, *iure naturæ*, quod tantam imperantibus non tribuit potestatem. Quin quod *pessimi* imperantes tantum ita agant, secum cum Othone reputantes, *non posse principatum scelere quæsitum subita modestia & prisca grauitate retineri.* TACIT. *lib. I. histor.* Quod autem mala ab imperante Reipubl. illata effectum iuris habeant, id reuera *per accidens* esse aliquoties dictum. Quando princeps *per se & primario* ius tale haberet, aut haberet illud ex *lege naturæ*, quod negant etiam dissentientes: aut *ex alia Dei concessione*, quod itidem falsum: aut ex *voluntate subditorum*; ast quis crederet, in hoc eos *primario* consensisse, cum ei imperium detulerint ad *securitatem & pacem* conseruandam? *An præsumendum erat*, ait clariss. NOODT *orat. de iure summi imp. homines mentis sanæ, qui in ciuitatem ac sub imperium coibant, ne per aliorum vim atque iniuriam naturæ beneficia amitterent, eo dementiæ venisse, vt constituta ciuitate atque imperio eius finem euerterent, ac naturæ bona in sui honorem magistratus proiicerent, ita vt exemplo pecudum ratione carentium, deinde non in suum sed alterius vsum fructus ferre, eiusque arbitrio pasci, agi, mulgeri, tonderi, iugulari, deglubi ac deuorari vellent? Absit, non id ratio, non communis sensus, non lex naturæ patiatur.* Equidem vrgeri solet, necessario populum in hoc consensisse, quod, si vel maxime imperans etiam iniqua esset perpetraturus, tamen eidem resistere nollent. Esto: interim tamen eidem non dederunt facultatem, talia perpetrandi, sed se tantum obligarunt ad *patientiam & subiectionem*, quia viderunt, Rempubl. non posse esse salvam

§. XIII. Denique (V.) si dicendum quod res est, ex mera *adulatione* (o) erga imperantem

vam, si *resistendi ius* singulis maneat integrum. Vindictam interim & debitam pœnam Deo committentes, *qui non negligit humana, & superbiæ crudelitatisque etsi seræ non leues tamen venire solent pœnæ*, vti de Appii crudelitate iudicauit plebs R. apud LIVIVM *lib. III. c. 56.* Quo ipso recedere cogor a sententia eruditissimi NOODTII, qui *cit. l.* ex hac *limitata potestate* concludit, *omni iure diuino & humano punire eum posse, quem liquet negligere legem, in quam pro tuenda omnium salute & libertate omnes naturali ratione i. e. diuina voluntate consenserc.* Ast quis de eo iudicabit? Non *singuli*, quia singulis non est in statu ciuili iudicium de eo permittendum, quod totam rempublicam concernit: nec *totus populus*, quia ita imperans a populo dependeret, eiusque tantum administer esset. Agnouit hoc GREGORIVS Turonensis qui *lib. V. c. 19.* regem Chilpericum ita alloquitur: *Si quis de nobis, o Rex, iustitiæ tramites transcendere voluerit, a te corripi potest. Si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis. Si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is, qui se pronunciauit esse iustitiam.*

(o) Hoc adulationis cacoethes, *vetus illud in republ. malum*, vt ait TACITVS *lib. II. annal.*, aptissimum satis est ad hanc doctrinam inculcandam, cum omni *adulationi fœdum crimen seruitutis insit*, iudice TACITO *lib. I. histor. c. 1.* Egregie hoc ipsum depingit BARCLAIVS *in Argenide lib. 3. c. 11.* his verbis: „Quid miremur „Principes violenta adulationis procella inclinatos, quo „sponte iam volunt iis vocibus credere, quas solas ac„cipiunt? Præsertim nemine ruinam sustinente, ad „quam tanta vis impellit: Nam illi sapientes, quos ne„gotiis adhibent, seu verentur frustra monere, seu me-

tem hæc inuersa docendi ratio orta; quo ampliora enim iura imperantibus quis adscribere potest,

„dicamentum, quamuis infundat salubritatem, tamen „ingratum esse scient; his vulneribus non adhibent „manum aut certe vitia distinguunt, quibus se ipsum „Rex maculat, ab iis quibus perdit Rempublicam. Et „contenti vtcunque mederi publicis, non restituunt „Principi oculos, quibus ipse suam sortem & blandi„entium fallaciam damnet. Quis familiarium sapienter „Reges admonuit, si auiditate æris infames sunt, si ni„mio venationum studio amittunt reipublicæ curam, „aut cum libidinis exemplis inficiunt seculum, vel in„consultis amicitiis publicam inuidiam concitant? La„boramus etiam virtutum nomina his cupiditatibus fœ„dare. Cura futuri, laborum assuetudo, comitas, li„beralitas appellantur. Nec vitia illa tantum, sed et„iam leuiora in his adolescunt mendaciis. Imo cum „recte quid sapiunt, adeo fictos inueniunt & nimios „plausus, vt sæpe (credite amici) pudore, qui ceteris „aberat, onerati oculi multum mihi tremuerint. Vi„debam neque pudere istos effusissimæ fraudis, neque „Principes indignari, quod sibi tam procaciter illudere„tur. Quantum a comœdia distat hic ludus; cum v„trobique in os laudes, quos apud te proteruo contem„tu tanquam vanos aut pueriliter captos derides? Quod „nisi maiorem regibus genium, quam qui populum „informat, Dii dedissent, quotusquisque ex his pla„gis euaderet, quæ vel ipsa consuetudine placent, „quia nascentium cunas circumdant, nec eas memi„nerunt sibi poni? sed neque his periculis soli Reges „infesti sunt: plerique regiis malis in priuata fortuna „laboramus. Reges sumus supplicibus, rursusque „Rex nobis, in cuius est manu, quod petimus. Hunc „tentamus blanditiis, hunc illa vanitate conficimus; „Vltro amantem tela quibus percelli Reges solent.

Qui

potest, eo gratiorem apud Principem se futurum credit, atque inde *omnia principum honesta & inhonesta laudat.*

§. XIV. Neque vero asseri potest, hanc doctrinam esse *periculosam* (p) statui Reipubl.; nam & veritati suus dandus in Republ. locus, nec eo ipso subditis abiudicamus *patientiam*, quo imperantium iura suis includimus cancellis.

§. XV. E contrario a fortiori defendi potest ver-

Qui vero hoc adulandi studium damnant, tales limites imperantibus suis præscribunt, quos ius naturæ postulat. Non possum facere, quin adulatoribus exemplum *Heluidii Prisci* opponam, de quo EPICTETVS *lib. I. diss. c. 2.* ita: *cum præmisisset ad eum Vespasianus, ne ingrederetur senatum; respondit: penes te est, ne me senatorem patiaris, quamdiu vero sum, oportet me eo ingredi. Esto, sed cum ingressus fueris, ait Domitianus, taceas. H. ne me roga, & tacebo. D. Sed me oportet rogare. H. & me dicere, quod videtur iustum. D. sed si dixeris, te occidam. H. quando ergo tibi dixi, me esse immortalem?*

(p) Concedo, hanc doctrinam inimicam esse *dominatui & tyrannidi*; ast huic non scribo leges, sed Reipubl. secundum leges naturæ consideratæ. Neque vero quis mihi hoc ipso imputabit, quod methodo Platonica mihi in idea fingam rempublicam, qualis non datur; id ipsum enim ex hactenus adductis concludi nequit. Explico iura naturæ publica, non mala publica, neque tamen his, si eueniunt, suos denego effectus, interim in fundamentis ab his abstinendum duxi, simulque credidi, totum hoc caput potius referendum esse ad doctrinam *de obligatione subditorum.*

vergere doctrinam contrariam in summum reipubl. præiudicium. Si enim Principi talem *illimitatam* adscribimus *potestatem*, putant se omnia iuste agere, se plane nullis limitibus circumscriptam habere potestatem, (q) ex qua doctrina tot publicæ calamitates oriuntur.

§. XVI.

(q) Imperantes omnia sibi licere existimant, quæ suo palato grata esse sentiunt, quia eo magis affectibus indulgent, quo minus pœnam aliquam humanam vel reluctantiam timere debent, sed libere agunt & suarum actionum soli sunt iudices. Rarius hi, qui ferocius agunt, ad officium & sanam mentem redeunt, nisi forsan Dei iudicio per calamitates & ægritudinem corporis in se descendere cogantur, exemplo Tulli Hostilii, de quo LIVIVS *lib. I. c. 31.* ita: *Ipse* (Tullus) *longinquo morbo est implicitus, tunc adeo fracti simul cum corpore sunt spiritus illi feroces, vt qui nihil ante ratus esset minus regium, quam sacris dedere animum, repente omnibus magnis paruisque superstitionibus obnoxius degeret, religionibus etiam populum impleret vulgo iam homines vnam opem ægris corporibus relictam, si pax veniaque ab Diis impetrata esset, credebant.* Priuati vt plurimum affectus suos supprimere debent, & quidem *metu pœnæ*, qui a Principe abest. Eo proniores itaque sunt in omnia mala, quo magis hæc legitimantur sub specie *iuris* alicuius, quia licet per se libere ad talia inclinent, tamen ambitionis ratio facit, vt eo citius talia agant, quando habent *prætextum iuris*, a quo abstinuissent, si iniquitas illis ob oculos posita fuisset. Si *ambitioni* indulget, iura sua exinde diiudicabit. Si *auaritiæ*, subditorum opes ad se rapiet, eos seruos esse credet. Si *luxuriosus*, & tunc luxuriæ iura sua accommodabit. Quæ vero inde calamitates publicæ! Germania in provinciam esset redacta, si barbari, inquit FLORVS *lib. 4.*

c. 12.

§. XVI. Et cum tam ampliſſimam poteſtatem non adſcribant imperantibus in aliis reipubl. formis, (r) inconueniens foret, ſoli Monar-

c. 12. n. 22. *tam noſtra vitia quam imperia ferre potuiſſent.* Idem de Britannis aſſerit TACITVS *in Agric. c. 13. Ipſi Britanni delectum & tributa & iniuncta imperii munera impigre obeunt, ſi iniuriæ abſint. has ægre tolerant.* Porro de Friſiis id. *lib. 4. annal. c. 74.* notanter ait: *Friſii pacem exuere, noſtra magis auaritia, quam obſequii impatientes.* Denique quando Doctores tam illimitatam poteſtatem principi tribuunt, haud memores ſunt, ſibi cum eiusmodi perſonis rem eſſe, quæ hac doctrina abuti ordinarie ſolent. Depingam hoc verbis CAESARINI FVRSTENERI, qui *de ſupremat. c. 11. in f.* ita ait: „Imperia ergo Hobbeſiana neque apud mo„ratiores gentes neque apud Barbaros extare arbitror, „neque poſſibilia neque optanda cenſeo, niſi illi, penes „quos ſumma rerum eſſe debet, angelicis virtutibus pol„leant; tamdiu enim homines retinendam iudicabunt „propriam voluntatem, ſuæque ſaluti, prout optimum „videbitur, conſulent, quamdiu de Rectorum ſummæ „ſapientia & potentia perſuaſi non erunt, quod ad per„fectam voluntatis reſignationem neceſſe eſſe. Locum „ergo demonſtrationes Hobbeſianæ in ea tantum Repu„blica habent, cuius Rex Deus eſt, cui ſoli tuto per o„mnia confidi poteſt. Idem confirmat AVTOR *du gouvernement ciuil.* aiens: *la Monarchie abſolute, qui ſemble eſtre conſiderée par quelques vns comme le ſeul gouvernement, qui doive avoir lieu dans le monde, eſt, a vray dire, incompatible avec la ſocieté civile, & ne peut nullement eſtre reputée vne forme de gouvernement ciuil,* quod de regulari & ſana republ. intelligendum eſſe credo.

(r) Differentiæ rationem quidam exinde petunt, quod *Regnum* omne ſit *imperium herile*, imperans *dominus* & ſubditi

narchiæ *illimitatam potestatem* adscribere velle.

§. XVII. Facile autem euitabimus obiectinem HOBBESII, quam habet *tr. de ciue c. VI. §. 18.* quod scilicet, si potestas imperantium limitaretur, (s) necesse esset, vt id fieret a *maiori pote-*

---

subditi *serui*, quemadmodum hoc sensu Romani Porsennæ obiiciebant, *non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* LIVIVS *lib. II. c. 15.* Verum hoc petit id, quod est in principio. Salomonis imperium certe non erat herile; quod autem regna degenerent in conditionem herilem, fit *ex accidenti.* Fatetur ipse HOBBES *tr. de ciue c. 10. §. 8.* libertatem singulorum non minorem esse sub Monarchia, quam sub populo, quæ si de eo, *quod fieri debebat*, capiuntur, bene sese habent, si vero de *praxi communi*, dubia sunt. Nam non raro idem vitium, quod in *illimitata potestate* vnius deprehenditur, in populari quoque deprehendimus. Eleganter LIVIVS *lib. XXIV. c. 25.* plebis mores depingit. *Hæc natura*, inquit, *multitudinis est, aut seruit humiliter, aut superbe dominatur, libertatem, quæ media est, nec spernere modice, nec habere sciunt: & non ferme desunt irarum iudulgentes ministri, qui auidos & intemperantes plebeiorum animos ad sanguinem & cædes irritent.* Sicuti vero hæc in multitudine indomita omnes reprobant, non pro *iure vero* habent, ita nefas foret, ad iura imperantium talia proprie referre.

(s) Tota vis argumenti dependet ex illustratione eius, quid sit *limites ponere.* Scilicet denotat *potestatem alicuius ita circumscribere & restringere, ne ultra illum possit excedere.* Sic potestas dominorum in seruos constricta est ex constitutione ANTONINI PII *in §. 2. de his qui sui vel al. iur. sunt.* Restringitur autem potestas alicuius vel *lege* vel *pacto*, eoque vel *expresso*

potestate: nam id vtique negari nequit, cum legis naturæ autor eisdem limites ponat. Deinde

presso vel *tacito*; illa vel *naturali* vel *ciuili* seu *humana*. Vtroque modo limites recipit potestas regia: (1.) *pacto* cum subditis inito, quo pertinent leges fundamentales, quibus sæpe imperans promittere debet, *quid facere non possit*, imo & huc pertinet ipsum *pactum primæuum*, per quod subditos in suam recepit subiectionem, & eis ipso facto tranquillitatem & securitatem promisit, quo ipso sibi ipsi limites posuit, imo ponere debuit. Quod pactum licet semper in ipsa imperii susceptione lateat, tamen quibusdam populis solenne fuit etiam imperantes suos iuramento ad hoc adstringere. De Tartarorum regum renunciatione solenni singularia adducit BODINVS *de republ. lib. 1. c. 8.* Antiqui reges Francorum iurare debebant hoc modo: *iuro ego per Deum omnipotentem ac promitto, me iuste regnaturum, iudicium, æquitatem ac misericordiam facturum.* BODIN. *cit. l.* In hac formula illud ipsum promiserunt, quod tacite omnes iuperantes in susceptione imperii promittunt. (2.) *Lege* non quidem humana sed naturali. Argumentum Hobbesii tantum ostendit, quod non possit limites accipere ex *lege* humana *proprie dicta*, quod concedimus; sed supereſt *lex naturæ*, a qua limites accipit. Dicis, tales limites destituti sunt *obligatione coactiua*, ergo inutiles: hoc vero est quod nego. Nam licet illud, quoad subditos, hoc sensu verum sit, vt principis potestatem per resistentiam non possint reducere ad suos limites, tamen quando doctrinam de *potestate principis* secundum fundamenta iuris examinamus, omnino hi limites ostendunt, quid princeps facere possit, & sic in hac limites tales non sunt dissimulandi, ne principes plane exleges faciamus. Sic quando imperans consulit peritos, an hoc

facere

inde vero ex *nuda promissione* & *pacto* possunt quoque huiusmodi limites oriri, licet paciscentes sint impares.

§. XVIII. Neque iuuant HOBBESIVM dicta S. Scripturæ (t) pro absoluto imperio adducta, *inc.*

facere possit? iniquum foret, si ex principio de absoluta potestate quis vellet respondere, principem hoc facere posse, quod tamen ex Hobbesianismo fluit.

(t) Adducit (1.) locum *Matth. XXIII, 2.* vbi captat verba: *Omnia itaque, quæcunque dixerint vobis, seruate.* Verum hic locus non agit de *imperio ciuili*, sed tantum de *obsequio erga doctores*, quales erant Scribæ & Pharisæi. Deinde sub voce, *omnia*, complectuntur illa, quæ *in lege Mosaica* erant comprehensa, & ita hæc obedientia erat restricta ad terminos legis Mosaicæ. Neque obstat, quod dicatur, quia sedent *super Cathedram Moysis* h. e. *principis ciuilis*, nam *cathedra Moysis* vel denotat *officium Doctoris*, qualis etiam fuit Moyses; vel *principis* seu *legislatoris*, qualem etiam repræsentauit. Iam ex ipso contextu constat, Pharisæos & Scribas cathedram Moysis tanquam *doctores*, non vero tanquam *iudices ciuiles*, obtinuisse. Posito vero, quod loquatur Christus de imperio ciuili, tamen ex voce *Omnia* non euincitur absolutum imperium, quia Saluator subiungit statim: *sed secundum opera eorum ne agatis.* Deinde allegat locum *Rom. XIII, 1.* ex quo infert, potestates, quæ erant tempore PAVLI fuisse approbatas a Deo, omnes autem imperantes eo tempore fuisse absolutos. Verum respondeo: (1.) PAVLVS vnice loquitur *de obligatione subditorum*, non *de illimitata potestate* imperantium: (2.) loquitur *in thesi* de potestate diuinitus ordinata, quæ non alia esse potest, quam quæ ordini Dei inseruit: (3.) non in genere de potestate *summa* agit, sed etiam de *subalterna*, quam

in c. XI. §. 6. quæ partim de obligatione subditorum ad iniqua etiam ferenda obstrictorum, partim de potestate legitime & intra terminos exercita intelligi possunt, partim etiam aliena sunt.

§. XIX Neque denique doctrinam de *legitima potestate imperantium* euertere potest inductio tot exemplorum (u) a Monarchiis absolutis

quam illimitatam fuisse, nemo asseret. Eundem in sensum accipit locum ad *Tit. III, 1. Matth. XXII, 21.* Illud vero sane ridiculum est, quod putet, CHRISTVM quoque talem absolutum Regem se gessisse, *Matth. XXI, 2.* dum præcepit discipulis, vt asinam ad se adducerent, quod *iure dominii* siue *regis iudæorum* fecisse videretur, cum *tollere subditis bona sit regis absoluti.* Quomodo vero in *statu humilitatis* agere potuit regem? deinde nequidem abstulit asinam domino inuito, sed commodato sine dubio habuit. Ex V. T. loca quæ allegat, itidem valde contorta sunt, vbi pleraque se resoluunt in obligationem subditorum, de qua hic non est quæstio. Huc pertinet locus *Jos. I, 16. Deut. V, 27.* vbi rursus quoque captat verba: *Omnia, cuncta*, quæ tamen iusta interpretatione adiuuanda sunt, ne ad iniqua trahantur, alioquin enim cum Apostolis potius Deo est obediendum quam hominibus. De iure regio *1 Sam. VIII.* quod itidem pro se allegat, supra iam actum.

[u] Video sæpe HOBBESIVM ad *mores plerorumque regum* prouocare: neque in eo errat, cum supra iam dictum, reges non raro magis afflixisse ipsam Rempubl., quam in alia forma fieri solet. Nemo inter imperantes ad mentem Hobbesii iura imperii sui illimitati tueri rectius videtur, quam Muscouitarum imperator. Ita enim REINOLD. HEIDENSTEIN *lib. I. de bello Mus-*

co-

lutis petitorum, cum exempla factum non legitiment, sed tantum ostendant, miserrimam fuisse non raro subditorum conditionem sub

seouit. Muscouitæ, ait, *leges quibus vtuntur, paucas admodum habent, eamque fere solam, vt principis voluntatem pro lege obseruent, de eo ita illis persuasum est, per principem tanquam interpretem Deum secum coniungi, ac prout de Deo meriti sint, ita principem vel benignum vel asperum in se esse, itaque voluntati eius non secus ac diuinæ, seu turpia seu honesta, seu mala, seu bona iubeat, omnibus in rebus parendum pro fidei decreto habent, illeque vitæ & necis omniumque rerum summam in suos potestatem obtinet, vnus omnibus rebus summa cum potestate præest, solus omnia imperia administrat &c.* Huiusmodi imperanti non *lex naturæ*, sed *voluntas* pro lege est. Quid dicam de aliis imperiis? De rege Persarum PLVTARCHVS *ad præfect. indoct.* refert, *quod omnes pro seruis habuerit, excepta sua vxore, cuius maxime debuit esse dominus.* Exempla probant mores, sed ius secundum leges naturæ consideratum non probant. Si excipias regnum DAVIDIS & SALOMONIS & nonnullorum aliorum, reliquorum potestas præsertim orientalium plerumque fuit Tyrannica, & inde forsan euenisse credo, quod quidam inanem crediderint differentiam inter *Tyrannum & regem.* Si causam quæris, quod plerique tam male regnauerint, recte respondent prudentiores, quod obedire & parere antea haud didicerint. Sic enim Solon apud LAERTIVM *lib. 1. c. 60. Impera, vbi prius didiceris parere. Regi enim cum didiceris, scies regere,* & ISOCRATES *in Nicoc, vbi didicerint obedire, multo commodius poterunt imperare.* Vnde PLVTARCHVS de Agesilao prædicat, hoc ei profuisse ad rem in republ. bene gerendam, *venisse ad imperium non indoctum sub imperio esse.* Denique & CICERO *lib. 3. de LL.* hoc etiam confirmat aiens: *Qui bene imperat*

sub Monarchiis, nec tantam ineſſe regnis excellentiam præ aliis rerumpubl. formis, quam ſibi ſuauiter fingere ſolent.

§. XX. Cum itaque illi ipſi, qui pro *illimitata poteſtate* pugnant, concedere neceſſum habeant, imperantem ligari *lege naturali*, neceſſario quoque concedere debent, poteſtatem eius eſſe concluſam intra terminos *iuris naturalis*, (x) adeoque illa omnia agere non poſſe, quæ iuri naturæ repugnant.

§. XXI.

---

rat, paruerit aliquando neceſſe eſt, & qui modeſte paret, videtur, qui aliquando imperet, dignus eſſe. Qui nunquam paruit, nunquam ſibi limites præſcribi paſſus eſt, & ita inſtar indomiti equi poſtea agit, quod exempla tot tyrannorum docent.

[x] Concedit id quoque HOBBES *de cive c. 13. §. 2.* quod *officii eorum ſit, legi naturæ obedire*, ex quo recte concludit, *ſalutem ſubditorum ſummam debere eſſe legem.* Verum ita *illimitata poteſtas* corruit vel ſaltem ex *iniquitate imperantium* ortum trahit. Veſpaſianus *inter initia imperii ad obtinendas iniquitates haud obſtinatus erat, donec indulgentia fortunæ & prauis magiſtris didicit auſusque eſt.* TACITVS *lib. II. hiſtor.* En effigiem genuinam illimitatæ poteſtatis *a prauis magiſtris & iniquitate* depictam! Equidem pergit HOBBES: aliud eſt *ius imperantis*, aliud *officium eius;* illud, quid facere *poſſit*, hoc, quid *debeat*, oſtendit. Neque in hoc contradico, ſicuti ab initio ſtatim dictum. In eo tamen remanet cardo controuerſiæ, *vtrum poteſtas imperantis in doctrina de iure publico ſit attemperanda magis ad officium eius*, h. e. *obligationem, an vero abſque obligatione conſideranda?* Prius vtique aſſerendum: cum enim maneat adhuc

§. XXI. Atque in eo nunc concordant aperte sacræ litteræ, quæ *Deut. XVII, 14. seqq. ius regium*(y) plane diuersum describunt ab illo, quod habe-

vinculum humanitatis inter subditos & imperantem, potestas eius magis considerandа erit secundum obligationem *iuris naturæ*. Rara quidem hæc virtus imperantium, sed eo magis vrgenda, *vt non minus homines se, quam hominibus præesse meminerint*, id quod in Traiano laudat PLINIVS SECVNDVS *in paneg. ab init.* Licet vero hæc *obligatio interna*, & ita a *ratione iusti* separanda videatur; hæc tamen est alius indolis, ex ipso iure naturæ descendens, & *ex accidenti* tantum *imperfecta*. Bene AVTOR *tr. du gouvernement ciuil. c. VI. §. 15.* philosophatur: *Vn tel homme, quoy qu'il s'appelle Czar ou grand Seigneur, ou de quelque autre maniére, qu'on voudra, est aussi bien dans l'estat de nature avec tous ceux, qui sont sous sa domination, qu'il y est avec tout le reste du genre humain.*

(y) In *alleg. textu* Moses, quasi e longinquo præuidens, quod sibi populus regem sit postulaturus, regulas præscribit, quomodo *ium regia* esse comparata debeant: (1.) *non alium esse eligendum, quam quem Deus electurus sit.* Deus voluit salutem omnium, & imprimis populi Israelitici. Optimum ergo erat, ab eo petere regem, qui prodesse volebat populo. Ceteri reges plerumque per iniquissimas vias thronum occupauerant, & proinde magis tyranni, quam legitimi reges erant, adeoque hoc præcauere voluit Moses. (2.) Præcepit, *ne eligeretur extraneus*, qui populum posset a Deo abducere, sed potius ex populo Israelitico, qui scita, populo Iudaico prælcripta, sancte conservaret & in praxin reduceret. Deinde §. 16. specialia præcepta, tria vitia, per quæ omnia regna corrumpuntur, respicientia suggeruntur, (a) *ne multos aleret equos* ad nudam pompam: quo præcauere voluit nimiam

habetur *1 Sam. VIII.*, cum hic limites potestatis exacte ponantur, ex quibus iudicari possit, an potestas *legitime* exerceatur, nec ne?

§. XXII. Hoc intuitu imperantes in sacris dicuntur *vicarii Dei*, *Sap. VI, 5. Ps. LXXXII, 6.* imo *Dei. Ioh. X, 34.* (z)

§. XXIII.

---

am *potentiam* ambitioni obnoxiam. (β) Deinde §*oluptatem* præcauere studuit eo præcepto, *ne multas* §*xores duceret*: & denique (γ) *auaritiæ* obicem posuit eo ipso, dum vetuit, *ne argenti aurique copiam colligeret multam*, optime cognoscens, regum mores corrumpi hisce tribus vitiis, quibus & Salomoneum regnum tandem corruptum est. Subinde §. *18. seqq.* limites eidem ponit, quæ omnia simul ad officium regum iudæorum, & eorum potestatem limitatam recte referri possunt.

(z) Inde etiam recte vocantur *patres patriæ*, cum, iudice Cyro, *nihil inter principem bonum & patrem bonum interfit.* XENOPH. *lib. 8. de instit. Cyr. ab init.* Notabile exemplum est in historia Theodorici Marchionis Brandenb. adducta *tom. VIII. obseru. Hall. obs. 16.*, qui cum a Vandalis, quibus imperitabat, tandem esset deiectus in miseriam, dixisse fertur: *Excitaui ego iram Dei aduersus me, cum imposui nimium operis populo meo, cuius me curatorem, non afflictorem, Deus constituerat.* Longe aliter Dio, qui apud PLVTARCHVM *in Dione p. 962. lit. b.* tale voluit esse Dionysii regnum, *in quo moderatione & iustitia velut parenti præstanda benevole illi subiecti præstarent.* Idem PLVTARCHVS *tom. 2. Apophthegm. p. 182. lit. c.* refert: *dicente quodam, omnia honesta & iusta esse regibus, subiecisse Antigonum, omnino, barbarorum quidem regibus, nobis sola honesta pro honestis, sola iusta pro iustis habenda sunt.* Tullius de se prouocatione ad ipsum populum facta, apud

§. XXIII. Huc quoque redit intentio eorum, qui in ciuitatem coiuere, & obsequium promisere, quod non *illimitata*, sed ad salutem & tranquillitatem populi *attemperata* (a) potestas esse debeat.

§. XXIV

DIONYSIVS HALICARNASS. *lib. IV. p. 239.* profitetur, *quod versetur in populo non secus ac pater inter filios fuerit.* HERODOTVS in *Thalia* refert, Persas dixisse, *Darium regem, quoniam res omnes quæstui habebat, & constituit tributi ordinationem, fuisse institorem: Cambysem dominum, quia asper & morosus erat: Cyrum vero patrem, quoniam mitis erat, & omni ratione de iis mereri studebat.* Vnde & ERASMVS *de instit. princ.* huc respexit aiens: *Bonus princeps non alio animo debet esse in suos cives, quam bonus paterfamil. in suos domesticos. Quid enim aliud est regnum, quam magna familia, quid rex, nisi plurimorum pater?* & LIBANIVS *Orat. 12.* idem confirmat, asserens: *Oportet regem patri similem esse.* Expressius SENECA *lib. I. de clement. c. 14. Hoc quod parenti*, ait, *etiam principi faciendum est, quem appellamus patrem patriæ, non adulatione vana adducti - - patrem quidem patriæ appellauimus, vt sciret datam sibi potestatem patriam, quæ est temperatissima, liberis consulens, suaque post illos ponens &c.* Hinc OVIDIVS Augustum eleganter admonet *lib. 2. Trist.*

Tu quoque cum patriæ rector dicare, paterque,
Vtere more Dei, nomen habentis idem.

Propterea huius appellationis honor apud Romanos in magno pretio habitus fuit, vt non quibusuis imperatoribus, sed *dignis* tantum tribueretur, & quidem *publico decreto, vt absolutæ virtutis testimonium*, teste APPIANO *lib. II. de bello ciuil. p. 716.*

[a] Apprime SENECA *lib. I de Clement. c. 18 Ciuium non seruitus, sed tutela principi tradita est.* Seruitus illimitatam; tutela bene moderatam potestatem supponit.

(b) Opti-

§. XXIV. Generatim autem ex lege naturæ tantum illa imperans potest, quæ non aduersantur *saluti totius corporis ciuilis*, (b) iuxta vulgatum: *Salus populi suprema lex esto.* Quæ autem huic aduersantur, ad illa agenda ius nullum habet.

§. XXV. In quo autem *salus reipubl.* sita sit, de eo quidem naturaliter ipsi imperantes iudicant, interim tamen iudicium ita comparatum esse debet, vt non primario priuata commoda quærant, sed vt toti reipubl. quoque bene sit, (c) in cuius gratiam imperium exercent.

§. XXVI.

(b) Optime CICERO *lib. 8. epist. 11. ad Attic.* vbi ita: *Vt gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoriæ: sic huic moderatori reip. beata ciuium vita proposita est, vt opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit. Huius enim operis maximi inter homines atque optimi illum esse effectorem volo.* Expressius vero IDEM *lib. I. de Offic.* hoc ex doctrina Platonis illustrat, aiens: *Omnino, qui reipublicæ præfuturi sunt, duo Platonis præcepta teneant, vt quicquid agunt, ad eam referant obliti commodorum suorum; alterum, vt totum corpus reipubl. curent, ne, dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant.*

(c) Equidem omnes homines ita comparati sunt, vt priuatam quærant vtilitatem: quid ergo mirandum, si etiam in imperante valeat illud TACITI: *Priuata cuique stimulatio, vile decus publicum?* Ast hoc si admittimus, non potest non respublica pessime se habere. Nam; (1.) vt ait LIVIVS *lib. 20. priuatæ res semper officere officientque publicis consiliis.* & proinde recte monet CLAVDIANVS *in Honor.*

§. XXVI. Cum autem *salus populi* in eo consistat, vt possint ducere vitam tranquillam & beatam, hinc (1.) imperanti commendata esse debet *cura circa disciplinam publicam*, (d) vt *bonis*

- - - *Consule cunctis,*
Non tibi: *nec tua te moueant, sed publica vota.*

PLVTARCHVS *in Galba p. 1062.* idem exemplo confirmat: *At Galba præ se tulerat, semper rempubl. se priuatis anteferre rationibus suis.* Non itaque exemplis, sed legibus iudicandum erit. (2.) Possunt homines, qui aliis speciatim *iure perfecto* non sunt obligati, interesse proprium sequi, vt aliis iniuriam non faciant; principes vero sunt peculiariter per *pactum*, & ita *lege naturali* obligati, vt *communis vtilitatis* rationem habeant, adeoque illam negligere nequeunt. Hoc intuitu Hadrianus sæpe in senatu dixit: *ita se rempublicam gesturum, vt sciret populi rem esse, non propriam.* SPARTIANVS *in Hadr. c. 8.* Denique (3.) licet nulla respubl. sit, in qua priuata commoda cessent, ad minimum tamen hoc quoque curandum, ne cura salutis publicæ plane abiiciantur. Nam *est non modo eius, qui sociis & ciuibus, sed etiam qui seruis, qui multis pecudibus præsit eorum, quibus præsit, commodis vtilitatisque seruire*, vt ait CICERO *lib. I. ad Q. fratr. epist. I.* Dum publico bene est, imperans quoque felix est, contra si patitur publicum, imperans quoque patitur. Hoc optime præuidit SALOMO, & hunc in finem in regni sui primordiis preces vnice ad Deum fudit, vt ipsius gratia populum sibi commissum regere posset sapientia & singulari cura, *1 Reg. III, 7. seqq.*

(d) Curam circa disciplinam eo magis sibi princeps vindicabit, quo ineptiores plerumque homines sunt ad vitam ciuilem. THEODOSIVS & VALENTINIANVS *in epist. ad Cyrillum*, a RICHERIO *lib. 1. hist. concil. gen. c. VII. 1. 2.* relata

bonis moribus imbuantur, & apti reddantur ad vitam ciuilem.

§. XXVII.

relati hanc rem sibi curæ cordique esse testantur. *In omnibus fere*, aiunt, *subditorum nostrorum commodo intenti, vnum hoc perpetuo vrgemus, contendimusque sedulo, vt pie religioseque priuatim viuant omnes, & vt pios decet in republica versentur vniuersi.* Hinc est cura circa Scholas, Ecclesias, inspectio in eos, qui Ecclesiis præsunt, & ex hac *cura* seu *obligatione* iura plura nascuntur suo loco plenius tradenda. Quocirca prohibere & impedire illa debet, quibus mores corrumpi possunt; multum enim in bene formatis moribus ciuium situm esse constat. In hunc finem in pluribus rebuspubl. *censura morum* introducta est, maxime in iis næuis necessaria, qui pœnis nequeunt euelli, & *tamen velut diutinis morbis ægra corpora ex sese gignunt*, vt ait LIVIVS *lib. XXIV. c. 18.* De Agesilao, refert XENOPHON. *in Orat. de illo p. m. 668. quod Græciam tunc demum potentem fore existimauerit, si Græci frugi essent.* PLAVT. *in Pers. Act. IV. Sc. 4. Si intolæ bene morati sunt, pulcre munitum* (oppidum) *arbitror.* Eundem in sensum Mæcenas ad Augustum apud DIONEM *lib. 55.* disseruit: *Neque timueris, ne quis bene educatus institutusque consilium conuellendi status publici sit initurus, quinimo id a nulla disciplina formatis & a flagitiosis timendum est. Hi enim facillime eo adducuntur, vt turpissima & pessima quæque in se & alios statuant.* Cum itaque ab integra educatione puerorum salus resp. dependeat, iuuat inprimis exemplo integræ vitæ illos docere, quod Lacædemonii obseruasse leguntur apud XENOPHON. *de republ. Spartan. Lacædemonii*, ait, *vitæ inculpatæ exemplo pueros suos docebant*: quod in *seqq.* declarat. Ab hac cura singulari circa disciplinam & mores subditorum laudat XENOPHON *lib. I. Cyropæd. p. 3. lit. c.* leges Persicas, aiens: „Legum Persicarum

„principalis cura esse videtur, id efficere, quod bo-
„no publico maxime conducat. Non enim inde fa-
„ciunt initium, vnde quam plurimis in ciuitatibus le-
„ges exordiuntur. Nam pleræque ciuitates cuiuis e-
„ducandi liberos suos, qua ipsa visum ratione fuerit,
„potestatem faciunt, atque ipsis etiam prouectiori-
„bus viuere sui ex animi sententia permittunt. Dein-
„de edicunt, ne quis clepat, ne rapiat, ne per vim
„domum in aliquam irrumpat, ne quem per iniuriam
„pulset, adulterium ne committat, magistratus impe-
„rio parere ne detrectet, atque his itidem alia con-
„similia. Quod si quis horum aliquid transgredia-
„tur, pœnæ propositæ sunt. At vero Persicæ leges
„hoc anteuertentes primum procurant, ne prorsus e-
„iusmodi ciues sint, qui praui alicuius fœdiue faci-
„noris libidine ducantur. Atque hoc huiusmodi
„quadam ratione procurant. Est apud eos forum,
„quod liberum vocant, in quo quum regia, tum cu-
„riæ magistratuum ceteræ sunt exstructæ. Hinc &
„res venales, & nundinatores, & clamores horum
„ac insolentiæ alium in locum reiectæ sunt, ne ho-
„rum turbulenta confusio cum decoro illorum ordi-
„ne, qui sunt instituendi, permisceatur. Forum
„hoc ad curias situm, quatuor in partes est diuisum.
„Earum prima pueris est attributa, puberibus altera,
„tertia plenam adeptis ætatem viris, quarta militares
„annos egressis. Et ex lege singuli suis in locis ad-
„sunt, pueri quidem, & ætatis maturæ viri, primo
„diluculo: Seniores vero vbique commodum est ex-
„tra statos dies, quibus oportet eos adesse. Puberes
„etiam propter curias cum armis gymnicis exilibusue
„dormiunt, maritis exceptis, quorum præsentia ne
„quidem requiritur, nisi denunciatum fuerit, vt ad-
„sint; nec honestum, hos abesse sæpius. Harum par-
„tium cuique duodecim sunt præsides, quod Persarum
„natio totidem in tribus sit distincta. Præsunt autem
„pueris delecti quidam ex Senioribus, qui eos effe-

cturi

„ſturi quam optimos videantur. Ephebis item de vi-
„rorum ætatis integræ numero lecti quidam, qui hos
„reddituri optimos exiſtimentur. Viris etiam matu-
„ræ iam ætatis præficiuntur, qui tales reddituri pu-
„tentur, vt potiſſimum ſibi præſcripta, & a magi-
„ſtratu ſummo imperata præſtent. Ne ſenioribus qui-
„dem ſui præfecti deſunt, quippe quod his etiam qui
„præſint, deligantur, vt & ipſi officium faciant. Ita
„nos etiam illa commemorabimus, quæ cuilibet ærati
„præſtanda legum ex præſcripto ſunt, vt, qua cura
„ſtudioque efficiant, quo ciues optimi ſint, magis
„etiam pateat. Pueri ergo magiſtrorum domos fre-
„quentando in diſcenda iuſtitia verſantur, & aiunt,
„ad hoc ſe non aliter itare, atque ſoleant apud nos,
„qui literis operam daturi ſunt. Horum autem præ-
„ſides maximam diei partem iure dicendo conterunt.
„Nam & inter hos pueros nihilominus ac inter viros,
„mutuæ criminum accuſationes exiſtunt furti, rapinæ,
„vis illatæ, doli, conuitii & aliorum, quæ accuſari
„ſolent. In illos autem, quos intelligunt talis alicu-
„ius iniuriæ reos, animaduertunt. Eos etiam ple-
„ctunt, quos per iniuriam accuſare comperiunt, iu-
„dicem vero dant de illo quoque crimine, propter
„quod inter homines odia mutua potiſſimum exiſtunt,
„quum poſtulationes in iudiciis de eo minime fiant,
„nempe de ingratitudine. Itaque ſi quem intellexe-
„rint gratiam non referre, quum poſſit, in eum et-
„iam valde animaduertunt. Nam ingratos homines
„inprimis nulla Deorum cura, nulla parentum patriæ
„amicorum adfici arbitrantur. Quia & impudentia
„potiſſimum ingratitudinem comitari creditur, quod
„hæc vna omnium eſſe maxima dux ad turpiſſima
„quæque videatur. Præterea pueros ad temperanti-
„am condocefaciunt. Plurimum vero ad hanc diſcen-
„dam confert, quod ipſos etiam ſeniores toto die
„temperantes ac moderate vitam agere vident. Ad-
„dunt præcepta de præſtanda magiſtratibus obedientia,

§. XXVII. (II.) Facultates ciuium magis promouendæ, (e) quam diminuendæ, & omni studio curandum, vt semina *odii* & *discordiarum* tollantur. (f)

§. XXVIII.

„quam ad rem multum confert, quod & seniores eni„xe vident magistratibus obtemperare. Docent eos „& ventris ac potus abstinentiam, nec parum ad hoc „adfero adiumenti, tum quod seniores quoque prius „ventris causa discedere vident, quam suis a præsidi„bus dimittantur, tum etiam, quod apud matrem pu„eri non pascuntur, sed apud magistrum, postquam „id præsides eis significant. Adferunt autem domo „panes quidam ad cibum, nasturtium vero ad obso„nium, itemque ampullum, vt si quis sitiat, e præ„terfluente hauriat. Ad hæc arcum tendere, sagittis „& iaculis ferire discunt. Exercent autem in his se „pueri vsque ad sextum septimumue ac decimum æ„tatis annum, a quo iam tempore ad ephebos abeunt, „qui hoc rursum modo viuunt. Decem annis postquam „e pueris excesserunt, ad curias somnum capiunt, vt „dictum est, quum ciuitatis custodiendæ tum exer„cendæ temperantiæ gratia: nam hæc potissimum æta„tis requirere curam videtur. Iidem interdiu quo„que magistratibus vtendos se præbent, si qua in re i„psorum opera publica desideretur. &c.

(e) Recte DION. HALICARNASS. *lib. 2. H. R.* censet, *omnem ciuitatem, quæ ex multis familiis constat, tunc florere, cum priuatorum res florent, & contra magnis tempestatibus agitari, cum res vniuscuiusque priuati se male habeut.*

(f) Hoc inprimis in legibus attendendum. Tyrannorum est, nutrire odia ciuium, ne possint contra eos conspirare. De Iuliano refert AMMIANVS MARCELLINVS *lib. 22. c. 7.* quod studio dissensiones Christianorum aluerit, *quod*

§. XXVIII. (III.) Ab *externis hostium insultibus* legitime sunt defendendi: interim pax, quantum fieri potest, magis seruanda, quam tot subditorum sanguine paranda. (g)

§. XXIX. (IV.) Permittendum, vt subditi *innoxia* vtantur & fruantur *libertate*, (h) quantum salus publica hoc permittit.

§. XXX. (V.) Non est extendendum imperium ad illa, quæ imperium non recipiunt, quæ magis suadenda (i) quam imperanda.

§. XXXI.

---

quod ideo, ait, *agebat obstinate, dissensiones augente licentia, ne timeret vnanimantem postea plebem.*

(g) De hoc dicetur plenius *capite seq.*

(h) Hoc etiam agnoscit HOBBES *de ciue c. 13. §. 6.* ne scilicet plane in seruilem detrudantur conditionem. Ducuntur & trahuntur homines ordinarie ad aliquam libertatem, quam si in totum amittunt per tot legum restrictiones, maximis obnoxia est periculis respubl. Nitimur omnes in vetitum. *Malum* ergo *est habere principem, sub quo nihil vlli liceat, peius tamen eum, sub quo omnia omnibus.* DIO *in Nerua lib. 68.* Miserrima erat populi Iudaici conditio sub Ægyptiorum regibus, sub quibus durissime premebantur, qui proinde in reprobum sensum dati iustissimas dabant pœnas. Huc pertinet etiam ambitiosa responsio Ieroboami ad populum Iudaicum *1 Reg. XII, 4. seqq.* ex qua sane insignis imprudentia elucescit. Optime SENECA *lib. 1. de clement. c. 24. remissius imperanti melius paretur.* E contrario *nulla vis imperii tanta est, quæ premente metu, possit esse diuturna*, vt ait CICERO *lib. 2. Offic.*

(i) De hoc agetur *cap. 10.*

(k) Ægre

§. XXXI. Præterea etiam restringi potest potestas imperantis per *pacta* (k) inita cum subditis, tempore delati imperii, ad quæ seruanda obligantur ex lege naturæ. Hinc origo *legum fundamentalium* (l).

§. XXXII. Ex his pactis fundamentalibus oritur *obligatio*, vt secundum illa imperans regimen instituat, quamuis subditis exinde nullum ius nascatur, exigendi *perfecte* (m) id a principe, si contra faciat.

§. XXXIII.

(k) Ægre hæc admittit HOBBES, putans, principem non obligari posse, cum non adsit cui obligetur; populum enim, statim ac se potestati imperantis subiicit, definere esse *personam moralem* ait. Verum, desinit quidem populus esse *libera* persona *inter gentes*, cum e statu *naturali* in *ciuilem* transeat, sed inde non sequitur, populum ita fieri *non ens*, vti serui apud Romanos: manet populus persona moralis intuitu imperantis, sed intuitu aliarum gentium princeps populum & totam rempubl. repræsentat. Sicuti vero in priuatis promissionibus, ita quoque huiusmodi pactis tacita semper subest conditio: *rebus sic stantibus. Omnia esse debent eadem*, inquit SENECA *lib. IV. de benef. c. 35. quæ fuerant cum promitterem, vt promittentis fidem teneas.* conf. ID. *cit. l. n. 39.*

(l) Ex his pactis originem trahunt *leges* rerumpubl. *fundamentales*, ex quibus deinceps constituitur *ius publicum particulare*, quod proinde in eis quoque rebuspubl. eo magis excoli solet, vbi huiusmodi leges plurimæ occurrunt, vti Germani suo exemplo testantur. Hæc vbi deficiunt, solum *ius publicum vniuersale* negotia publica dirigit.

(m) Non itaque cum nonnullis inferendum, ac si imperans contra

§. XXXIII. Neque effectus *nullitatis* semper sequi potest, quia annullandi ius subditis non est relictum, (n) quamuis successor illud recte pro nullo declarare possit, tanquam contra leges actum, siue clausula annullatoria sit adiecta, siue non.

§. XXXIV. Non tantum autem illa ad leges fundamentales referenda, quæ *expresso pacto* stabilita, in scriptis conseruantur; sed etiam quæ antiquitus constituta per *traditionem constantem* (o) ad posteros translata, & vsu con-

contra pacta agens suo imperio cadat, neque enim est, qui eum priuare possit imperio. Neque potest a subditis adigi, vt pactum seruet, sed si frangat fidem, præter tolerantiam subditis nihil supereſt.

(n) Patet hoc per se ex defectu iuris resistendi. Aliud in *fœdere systematico*, vbi supereſt æqualitas inter confœderatos, & ita quoque *ius resistendi*.

[o] Sicuti lex quælibet, ita pactum quoque ad sui naturam non præcise requirit *scripturam*. Sufficit, si aliter de eo constet, quamuis securior modus pacta seu leges fundamentales conseruandi *scriptura* sit, præsertim si pacta perpetuum sint habitura valorem, vti leges fundamentales. Inter illos modos *memoriam antiquorum institutorum conseruandi* est quoque *traditio* constans, si quasi de manu in manum illa a maioribus posteris tradita fuere, qualis modus tunc præsertim obtinere debuit, vbi nullus adhuc scripturæ vsus fuit, quem demum tempore Mosis cœpisse multi arbitrantur. Apud Germanos antiquos serius eundem invaluisse constat, atque adeo hi leges scriptas haud agnoverunt, sed ad exemplum Lacædemoniorum magis ea, quæ pro legibus obseruabant, memoriæ *per carmina* man-

constanti obseruata fuere, licet *certa scriptura* non constent.

§. XXXVI. Quin etiam nonnulli sunt, qui putant, per *pacta tacita* cum subditis inita posse instituta quædam determinari in republ., quæ inde colligunt, si per *longam obseruantiam* aliquid diu *eodem* semper *modo* obtinuit, de quo tamen merito dubito. (p)

PAR-

mandabant, donec, cognito vsu scripturæ, leges quædam scriberentur, quo ipso tamen omnia vetera instituta in scripturam haud fuerunt redacta, sed potius *continuata traditione* in posteros deriuata, tum quæ priuata, tum quæ publica negotia respexere. Inde RADEVICVS *lib. I. de gest. Frider. c. 16.* ait: *Duo sunt, quibus nostrum regi debet imperium: leges sanctæ imperatorum, & vsus prædecessorum & patrum nostrorum.* Atque huiusmodi leges publicas *traditas* adhuc hodie in nostro imperio deprehendere licet, & quamuis alii pactum *tacitum* hic supponere malint, tamen iuxta indolem reipubl. antiquæ Germaniæ conuenientius videtur, *institutum expressum* ibid. supponere, licet de modo & autore seu prima origine non semper constet; ipsa vero traditio antiqua non est modus leges eiusmodi publicas introducendi, sed *medium* tantum aliquod easdem conseruandi. Vocari aliás solet, *das alte Herkommen*, vel etiam *das Reichsherkommen*. Vnde etiam vulgo *obseruantiæ* nomine venit. Rectius *traditionis* voce vtitur CAROL. IV. in *A. B. c. 25. §. 5.* his verbis: *Ex clarissimis relationibus & traditionibus antiquorum illud a tempore, cuius contrarii iam non habetur memoria, per eos qui præcesserunt feliciter, esse iugiter obseruatum.* vid. diss. *de obseru. eccles. & dissert. præliminar. ad Petrum de Marca de Concord. Sacerd. & Imp.*

(p) Equidem illud non nego, posse etiam imperantem tacite

cite suum consensum ipso facto declarare; an vero ex constanti obseruantia & exercitio se ipsum adstringere voluisse credendus sit, ad hæc vel illa negotia eodem modo in posterum exercenda, illud ipsum est, de quo merito dubito. Omnia, quæ imperans in republ. respectu suorum subditorum agit, ex *mera libertate* vel *iure imperii* agit. Nec credendum est, quod se facile ad certa instituta proprio marte alligare voluerit, id quod communiter inclinationi eorum, qui imperant, aduersatur. *Prudentiæ regulæ* quandoque a principe prudente postulant, vt se ad mores subditorum suorum accommodet, quo magis amorem populi, cui præficitur, sibi conciliet, atque adeo instituta ab antecessoribus recepta continuet. Animos Parthorum a se alienauit Vonones, quod, repudiatis patriis moribus, secundum Romanos viueret, *diuersus a maiorum institutis, raro venatu, segni equorum cura; quotiens per vrbem incederet, lecticæ gestamine, fastuque erga patrias epulas. Iuridebantur & Græci comites ac vilissima vtensilium anulo clausa, sed promti aditus, obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia, & quia ipsorum moribus aliena, perinde odium prauis & honestis.* TACIT. *lib. 2. annal. ab init.* Neutiquam tamen ex *iustitiæ regulis* ad hoc ipsum obstrictus erit, nec statim ex hoc vel illo *ordine*, ex libertate mera recepto & instituto, imperans se subditis obligasse dici potest. Loquor vero de *meris subditis*: alias sicuti in aliis collectionibus hominum, ita quoque inter eos, qui *nexu systematico* vel *expresso* vel *tacito* continentur, ex diuturna & constanti obseruantia ius nasci posse, persuasissimum habeo.

PARTIS SPECIALIS LIBER II.

DE IVRIBVS SVMMI IMPERII.

CAP. I.

De Iuribus imperantium circa publicam securitatem externam.

§. I.

SEcuritas publica nascitur, ex pace *externa* & *interna*. (q) Cum vero pax *externa* per vim hostium, & bella maxime turbetur, vnicum fere medium illam redintegrandi quærendum in *legitima defensione*.

§. II.

(q) Interna consistit in optima *vnione* ciuium inter se; externa respicit *cessationem omnis hostilitatis*, a vicinis populis metuendæ, quæ extra ciuitates raro habetur, per respublicas autem optime conseruatur & redintegratur. *In hæc enim principatus constituti sunt, vt saluti subditorum consulatur, ne inuicem aut ab exteris iniurias accipiant*, ait Liuia ad August. apud DION. *lib. 55.* Quorsum etiam respexit ARISTOT. *Polit. 6. Duo sunt*, aiens, *quibus omnis respubl. seruatur, in hostes fortitudo & domi concordia.* Et Claudius apud TACITVM *lib. XI. annal.* felicitatem reipubl. ex eo prædicat, quod *solida domi quies* (seu pax interna) *& aduersus exter-*

§. II. *Vim* itaque *externam* imminentem, vi oppoſita, iuſte imperans repellit, ex quo IVS BELLI (r) hoc quoque ſenſu fluit: nam alias imperans illud quoque habet, intuitu aliarum gentium ex ratione *ſtatus naturalis* & *libertatis*, in quo eſt conſtitutus.

§. III. Verum, ne iura inter gentes locum habentia confundamus cum *iuribus publicis v-*

niuer-

externa floruerit. De Numa Pompilio refert DION. HALICARNASS. *lib. II. in f. quod eius opera & induſtria neque inteſtina ſeditio ciuium concordiam diſſoluerit, neque bellum externum de præſtantiſſimis illis & maxime admirandis inſtitutis ciuitatem dimouerit.*

(r) Debent imperantes ſubditis præſtare vitam tranquillam & ſecuram, quo ſenſu id Deo gratum eſſe aſſeritur *1 Tim. II, 1. 2, 3.* imo inde, ſi quæ eſt belli inter Chriſtianos iuſtitia, hæc ratio primario aſſumenda eſt. Cum enim Chriſtus magiſtratus & imperia non ſuſtulerit, defenſionem quoque eisdem demandatam & pro ſalute ſubditorum exercendam tollere haud voluit. Quamuis itaque Chriſtus *patientiam* inculcauerit ſingulis, voluerintque, vt non reſiſteretur malo, aliud tamen eſt, annon *ſinguli* iniurias ſibi illatas patienter ferre debeant? quod affirmatur: aliud vero, annon imperans, cuius a ſingulis iam diuerſa ratio eſt, commiſſum ſibi a Deo populum defendere debeat, vt poſſint ducere vitam tranquillam & quietam? quod itidem affirmo: id quod ſi abſque *bello* fieri non poſſit, ita neceſſitas imperanti ad hoc ius tribuit. Bellum enim vnice propter pacem. *Ita*, ait CICERO *lib. I. de offic. c. 23. bellum ſuſcipiatur, vt nihil aliud, quam pax quæſita videatur. Paratur enim*, vt ait Epaminondas, *pax bello, & qui ea diutina volunt frui, bello exercitati eſſe debent.* CORNEL. *in Epamin.*

niuersalibus, & aliena hic immiſceamus, notandum, aliter ius belli conſiderari extrinſece *reſpectu aliarum gentium*: aliter intrinſece *reſpectu ſubditorum & reipubl.*, cui imperans præeſt. (s)

§. IV. Secundum priorem conſiderationem ius belli ad *ius gentium* (t) ſpectat, & ex *ſtatu*

(s) Fluit hæc duplex conſideratio ex *duplici reſpectu* imperantis. Conſideratur quippe tum reſpectu aliarum *gentium*, cum quibus in ſtatu naturali conſiſtit, & *liber* eſſe dicitur; tum reſpectu *ſubditorum*, quibus præſtare debet vitam tranquillam & beatam ex fine omnibus rebuspubl. propoſito. Si *illo reſpectu* imperans conſideratur, ius belli *ex iure libertatis* fluit, & hoc ſenſu forſan accipiendum eſt, quod legitur apud TACITVM *lib. XV. annal. c. 1. ſua retinere priuatæ domus, de alienis certare, regiam laudem eſſe*, quibus verbis *nude ad ſtatum libertatis naturalem*, quo per vim agitur, reſpicitur, non habita ratione reipublicæ. Galli quidem olim dixerunt: *ſe in armis ius ferre, & omnia fortium virorum eſſe*. LIVIVS *lib. V, c. 36.* Sed hæc magis ad *latrocinia* quam *ius belli* ſpectant. Si vero *hoc reſpectu*, ſimul quoque ad hanc diſciplinam pertinet, tum, vt iudicari poſſit, *quousque bellum poſſit decernere pro ſalute Reipubl.*; tum, *quid eo nomine poſſit in ſuos ſubditos*. Diuerſi hi reſpectus diuerſos producunt effectus & iura, tum reſpectu aliarum *gentium*, tum reſpectu *reipubl.*, cui præeſt imperans.

(t) Hoc reſpectu bellum *iuſtum* eſſe dicitur, quod geritur inter eos, qui non agnoſcunt ſuperiorem, id eſt, qui in *ſtatu naturali* ſunt. Hoc enim cogendi medium in illo ſtatu vnicum fere eſſe, ſupra in parte generali dictum. Suſcipitur itaque ob *iuris quæſiti denegationem*, non habito reſpectu ad reipubl. ſalutem, vtrum hanc quoque cauſa belli concernat, nec ne: id quod

statu naturali fluit, variosque inter gentes liberas producit peculiares effectus, qui ab hac disciplina alieni sunt.

§. V. Si posteriori modo seu *intrinsece* ius belli in imperante consideratur, restrictius est, & vnico fere nititur fundamento, scilicet in *defensione reipubl. & ciuitatis.* (u)

§. VI. Proinde licet imperans ab alia gente lacessitus iustam bellandi causam aduersus alteram gentem habere possit, hoc sensu, vt gens altera iniqua non possit conqueri de iniuria sibi illata; si tamen securitas publica eo ipso non est læsa, nec ei alias periculum imminet, ius belli ab imperante non est exercendum, (x) quia ita *securitas publica*, quam con-

quod ex præsenti disciplina æstimandum; sufficit, quod gens altera vel loco eius imperans non possit conqueri de iniuria sibi illata, si denegauerit alteri, quod ei tamen debetur. Effectus varios belli *inter gentes* recensetGROTIVS *de I. B. & P. lib. III.*, vbi tamen diuersos hos respectus non semper distinxit.

(u) Nihil præstantius esse potest, quam vt subditi defendantur, si ab aliis impetantur, cum secura & tranquilla vita sit potissimus rerumpublicarum finis. Ex quo adducor, vt credam, bellum tantum *defensiuum* huc pertinere, vtut bellum defensiuum latius se extendat, & sub se non tantum *præsentis mali propulsionem*, sed etiam *futuram securitatem* comprehendat.

(x) Sæpe accidit, vt aliquis ius aliquod habeat aduersus alium, vt tamen illud non possit exercere propter obligationem, qua aliis obstringitur. Princeps iniuria affectus habet ius belli in populum iniquum, & hactenus

conseruare debet, in discrimen ambiguum per bellum vocatur.

§. VII Neque ita simpliciter a *statu naturali*, vbi *ius belli* locum habet, argumentum ducendum, cum quamuis imperans in eo constitutus sit, simul tamen suae ciuitati primario obligatus est, (1) nisi forsan respubl. sit

---

ctenus est *iuris gentium*, nec peccat in gentem iniquam, quae calamitatem bellicam suae malitiae acceptam ferre debet; sed potest simul princeps peccare in rempubl., dum securitatem publicam in discrimen vocat, quae non est laesa, quam tamen praeferre debebat suis priuatis commodis. Neque haec priuata iniuria in vniuersam statim redundat rempubl., quamuis plura bella ob hanc sint suscepta. Darius Rex Persarum bellum legitur intulisse Regi Scytharum Lanthino, *cum filiae eius nuptias non obtinuisset, & armatis septingentis millibus hominum Scythiam ingressus.* IVSTIN. *lib. 2. c. 5.* Haec causa belli ne quidem inter gentes iusta fuit, multo minus intuitu reipubl. De Cyro refert XENOPHON *in Cyropaed. lib. VIII. p. m. 202. lit. d.* quod inter res maximi momenti posuerit, *vt absque bello impetraret id, quod cuperet.* quorsum etiam respexisse videtur Scipio aiens, *se malle vnum ciuem seruare quam mille hostes occidere.* CAPITOL. *in Anton. Pio.* Nam vt ait TACITVS, *in pace causa & merita spectantur, vbi bellum ingruit, innocentes & noxii iuxta cadunt.* conf FORSTNER. *ad Tacit. lib. I. annal. verb. ad arma ciuilia actum &c.*

(1) Ordinarie ad *iustitiam belli* nihil praeterea requirunt, quam vt quis summam potestatem habeat, seu, vt *liber ab omni imperio* sit; nam de *causa belli* iudicari nequit, cum arbiter inter gentes cesset. Verum id quidem sufficit, si de *iustitia gentis erga gentem* quaeritur

sit mere *herilis*. (m)

§. VIII. Interim arbitrium, vtrum bellum sit suscipiendum, nec ne? est penes imperantem, ex iure naturæ tamen ita moderandum, (n) vt bellum *securitatis publicæ* stabiliendæ, non tollendæ gratia suscipiatur.

§. IX. Hoc intuitu (1) iusta belli causa non est, si vicinæ reipublicæ potentia nimis crescat. Neque enim statim certum est, (o) quod res-

---

ritur. Sed etiam, vbi imperans reip. præest, cogitare debet, se liberum esse non *propter se*, sed *propter subditos*, h. e. non pro lubitu ad interesse priuatum bella gerere potest, cum primario respectus reipublicæ habendus. Ludouicus XI. Rex Gallorum noluit vindicare iniurias, quas, dum Aurelianensium dux fuerat, acceperat, sed suasoribus grauiter respondit: *Non decere Gallorum regem iniurias ducis Aurelianensis vindicare.*

(m) In *regno herili* primario Rex suum quærit commodum, & hic facilius admitti potest, vt propter suam vtilitatem bellum gerat.

(n) Raro imperantes proprio motu bella suscipiunt, plerumque consilia aliorum audiunt. Sed hi vt plurimum in eo peccant, quod non habito respectu ad rempubl. quemuis pruritum in principe approbent, & hoc intuitu recte notat FORSTNER. *ad Tacit. lib. 1. annal. p.m. 54.* Theologos & ICtos, *quod venalem stylum hac occasione propensioni principum suorum accommodent.* Valet hic quoque Metelli effatum: *Omne bellum facile finitur, ceterum ægerrime desinit: nec in eiusdem est potestate initium eius & finis: siquidem incipere cuiuis & ignauo licet, deponi, cum victores velint.* SALVST. *de bello Iugurth. c. 82.*

(o) Equidem *insita mortalibus natura, recentem aliorum*

respublica vicina, si vel maxime possit, alteram velit opprimere. (p)

§. X.

felicitatem ægris oculis introspicere, modumque fortunæ a nullis magis exigere, quam quos in æquo videre, vt philosophatur TACITVS *lib. I. histor.* Ast sola inuidia & metus inde ortus ius per se in alterum non tribuit. Eleganter GROTIVS *de iure B. & P. lib. II. c. 1. §. 17.* hac de re differit, aiens: *aduersus incertos metus a diuina prouidentia & ab innoxia cautione & non a vi præsidium petendum est.* Sunt adhuc media securitati suæ & reipubl. prospiciendi absque omni iniuria & oppressione eius, cuius potentiam metuimus. Si rempubl. Iudaicam in exemplum adsumimus, certe constat, eandem tot potentissimis regnis vndequaque fuisse circumseptam, vt mirari liceat, quod se tam diu contra vicinam potentiam conseruauerit, præsertim cum vi bellica terram Cananæam occupasset, & inde vicini populi exemplo Cananæorum territi iustam belli causam habuisse videri potuissent. Sed præsidium suum a Dei prouidentia petebat, qua discedente, mox finitimis populis prædæ fieri incipiebat. Attamen ad infringendam alterius potentiam, concessum est, fœdus cum aliis gentibus inire, &, moto contra vnum bello, arma ex *lege fœderis* potentiori opponere, ac ita per indirectum bellum erit iustum. Nunquam prohibitum est fœdus inire cum gente vicina, vt sibi quis prospiciat; sed absque vlla causa potentiorem armis aggredi, rationi non est conveniens.

(p) Qui Hobbesianismo fauent, non possunt non quoque tale bellum approbare, cum in *statu naturali* quilibet arbitrari debeat, quid potissimum ad conseruationem sui respiciat. Præsertim cum secundum hæc principia præterea supponendum sit, hominem, qui

potest

§. X. (II.) Ius belli cessat, si lædens populus satisfacere, (q) & de securitate alterius gentis

potest nocere, statim etiam nocere *velle*. Quodsi tamen semel pax per pactum cum vicina gente inita sit, ipse HOBBES ob quemuis metum non vult a pactis recedendum esse. *Nam*, inquit, *nisi causa metus noua existat, ex facto vel alio signo voluntatis non præstandi a parte altera, metus iustus censeri non potest.* vid. *tr. de ciue c. 2. §. 11. in not.*

(q) Quodsi securitas reip. læsa deprehenditur, duo consideranda sunt: vel enim res ad arma iam deducta, vel demum est deducenda. Posteriori casu cum bellum debeat esse vltimum subsidium, si alio modo saluti reip. consuli nequeat, ante omnia tentandum est, annon absque bello imperans securitati reipublicæ consulere possit, exemplo Cyri, qui hoc inter res maximi momenti ponebat, *vt absque bello id impetraret, quod cuperet,* XENOPHON. *de Cyropæd. lib. 8. p. m. 202. lit. d.* quorsum etiam collineat Archidamus apud THVCYD. *lib. I.* aiens: *qui se offerunt disceptationi, eos tanquam iniurios aggredi, iniuriosum est.* Hinc de *satisfactione & cautione* alteri præstanda lædens populus merito interpellandus erit, quo respexerunt Batani in responsione sua anno 1674. legato Suecico data, quam exhibet ZIEGLERVS *de iure Maiest. lib. 1. c. 33. §. 34.* vbi inter alia hæc occurrunt: *Wann nun unter allen insonderheit Christl. Potentaten von alters hero iederzeit umb unwiedersprechlicher Vrsach willen gebräuchlich gewesen ist, daß wann ein oder ander verleydiget worden zu seyn vermeinet, der Beleidigte, ehe und bevor er zu den Waffen gegriffen, von demjenigen, welcher die Beleidigung ihm zugefügt, satisfaction begehret hat.* Respexerunt sine dubio Batani ad *ius antiquum feciale*, quia moris semper fuit, antequam bellum inferretur, feciales mittere, per quos *res*

gentis conseruanda cautionem praestare & *possit* & *velit*: obtento enim fine cessant media.

§. XI. (III.) Nullum est ius belli populum vicinum idololatram ad *veram religionem* reducendi, (r) cum ex diuersitate religionis securi-

repeteretur, & nisi redderetur, bellum indiceretur. vid. BARNAB. BRISSON. *de verb. pop. rom. solenn. lib. 4. p. 342.* quod institutum exacte iuri naturae conuenit, & a Deo ipso quoque Israelitis praescriptum est. *Deut. XX, 10. seq.* Priori casu pax oblata non respuenda, si per illam securitati reip. satis consulatur, non saltem *praesenti*, sed etiam *futurae*, quem in finem solent cautiones exigi, quas vulgo *Guarantias* vocant, quae si oblatae & tales sunt, vt nulla iusta de causa respui possint, & nihilominus victor bellum continuare desiderat, ex postfacto non tantum suae male consulit reipubl., sed praeterea aggressor fieri incipit.

(r) Notum est, quod medio sub papatu *bella Domini*, vti vocata fuere, suasu cleri geri contra infideles, terram sanctam incolentes, coeperint, ex nulla alia ratione, quam quod crederent, terram sanctam ad Christianos pertinere, vel hostes fidei sub iugum reducendos esse. Praetextus erat *incrementum gloriae diuinae*; sed vera causa *interesse cleri*, quod ex euentu apparuit, quoniam exinde tot instituta noua orta sunt, tot ordines militares introducti, vt hisce nouis clericis militantibus pinguiores prouentus prouinciarum per orbem Christianum cederent. Vnde recte BECMANNVS *de bellis Domini c. 1. §. 18.* ait, expeditiones has nec *iuste* nec *prudenter* nec *pie* institutas fuisse; *non iuste*, quia Saraceni non minori iuris titulo Palaestinam tunc tenebant, quam antea Romani, neque religio Christiana aut sacrum sepulchrum ius eis dare poterat ad hanc expeditionem, cum religio non sit alligata ad certum locum.

curitas rerumpublicarum vicinarum in ambiguum discrimen haud vocetur.

§. XII. (IV.) Quamuis defensio reipublicæ quoque concredita sit magistratibus subalternis, hi tamen, cum belli ratio admodum reipubl. periculosa sit, inconsulto imperante, bellum inferre (s) nequeunt, licet vel maxime iusta adsit causa.

§. XIII.

---

locum. *Non prudenter*, quia conseruatio locorum acquisitorum e remotioribus Europæ partibus petenda non erat. Denique *nec pie*, quippe pietatem armis promouere fas non est. Carolum M. itidem Saxones, liberam gentem, domasse constat prætextu *religionis*, sed vt pruritus extendendi fines Francici regni potentiorem causam constitueret. Ferdinandus Catholicus pallio religionis itidem terras alienas inuasit. De eo sic THVANVS *lib. I. hist. in eo nihil merito desideres, præterquam fidem, qua sub colore religionis, quam omnibus actionibus suis semper prætexebat, ad ambitionem & inexplebilem propagandi imperii cupiditatem mira calliditate abusus est.*

(s) Potissimum hic quæstio est, de *præsidibus prouinciæ*, qui integram prouinciam gubernant, & sic quoque defensionem eius susceperunt. Equidem sub defensione etiam ius belli comprehendi videtur, quod tamen non de alio, quam de *defensiuo* bello, per quod vis instans repellitur, intelligi debet; & sicuti defensio singulis adhuc in statu ciuili concessa est, ita multo magis *defensio prouinciæ* concessa erit magistratui inferiori, si ab hoste extraneo ex improuiso ciuitas vel prouincia impetatur, quatenus se defendere potest, quia hoc non potest non ipsis ciuitatibus relictum esse, quatenus vnum corpus sustinent. Mithridates ad milites apud IVSTI-

§. XIII. Potest etiam aliunde ius belli inferendi restringi, vel per *fœdera* (t) vel in genere

NVM *lib. 38. c. 1.* notanter loquitur, asserens, *optandum sibi fuisse, vt de eo liceret consulere, bellumne sit cum Romanis, an pax habenda. Quin vero sit resistendum impugnantibus, nec eos quidem dubitare, qui spe victoriæ careant.* Enim vero de bello alteri inferendo aliud iudicium ferendum, adeo vt recte in iure Romano magistratus inferior criminis læsæ maiestatis reus arguatur, si inconsulto principe bellum etiam ex iusta causa alteri intulerit. Ideo PLATO *de LL. lib. 12. in med.* lege constituebat: *Si quis priuatim sine publico scito pacem bellumue fecerit, capitalis esto.* Moris etiam fuit, eum dedere in satisfactionem hosti, qui inconsulto imperante bellum alteri intulisset. Cum Cæsar priuato ausu bellum Gallis intulisset, Cato Vticensis censuit in senatu, *legiones Romanas domum reuocari, Cæsarem vero Gallis dedi oportere*, PLVTARCH. *in Caton. Vtin.* Neque enim sub *generali concessa administratione* prouinciæ hoc comprehendi videtur, de quo vnice summus imperans arbitrari & statuere debet. Potest aliquando bellum esse iustum *intuitu gentis* alterius iniquæ, *reipublicæ* tamen maxime noxium, & cum ita tota respubl. in idem discrimen vocetur, si vel maxime intuitu vnius prouinciæ læsio contigerit, certe non alius de bello suscipiendo arbitrari potest, quam qui vniuersæ præest reipubl., non is, qui saltem partem reipubl., & quidem *dependenter*, administrat, quia in effectu ius decernendi de summis vniuersæ reipubl. sibi sumeret. conf. GROTIVS *de I. B. & P. lib. 1. c. 4. §. 6. & c. 3. §. 5. n. 3.*

(t) Loquor rursus de bello *offensiuo*, cuius inferendi quidem ius singulis gentibus liberis competit, sed vbi per pacta

genere per *nexum systematicum*, si illud ipsum quoque in hoc nexu comprehensum sit, ne altera ciuitas inconsultis reliquis confœderatis bellum alteri genti inferat.

§. XIV. Contingere tamen potest, vt etiam in systemate plurium ciuitatum ius belli singulis rebuspubl. aduersus gentem extraneam saluum manserit, quamuis hoc casu systema tale

pacta specialia hæc libertas restricta, in communi concilio, vel cum fœderatis desuper demum deliberandum, neque, inuitis sociis, bellum est inferendum, quia his ius dissentiendi ex *pacto* competit. Inter pacis & fœderis conditiones, quas Ætoli & Romani inter se pepegerunt, hoc quoque caput præcipuum fuit: *Si populus Romanus fœdere iungeretur regi* (Philippo) *vt caueret, ne ius ei belli inferendi Ætolis sociisque eorum esset*, LIVIVS *lib. XXVI. c. 24.* Similiter inter pacis conditiones, quas populus R. Carthaginensibus dabat, erat, *bellum neue in Africa, neue extra Africam iniussu populi R. gererent*, de cetero *liberi legibus suis viuerent.* LIVIVS *lib. XXX. c. 37.* Pacis cum Philippo Rege Macedoniæ leges erant, *bellum extra Macedoniæ fines ne iniussu senatus geeret.* ID. *lib. XXXIII. c. 16.* In *fœdere systematico* vbi hoc comprehensum est, res expedita est, quia sic totum systema *vnum* quasi *corpus* repræsentat, maxime in iis, quæ ad securitatem singularum rerumpublicarum pertinent, & non potest non totum systema periclitari, si vel maxime vnus ex sociis bellum inferat. Quodsi aliter ex fœdere, cum alia republ. inito, ius belli restrictum sit, idem puto dicendum esse, modo se aliter conseruare possit populus, quod de bello inferendo cogitat.

(u) In

tale *irregulare* esse soleat. (u)

§. XV. Ex iure belli, *intuitu reipubl.* considerato, plura noua emanant iura. Huc refero (I.) *Ius armorum instruendorum*, seu *armandiæ*, vi cuius imperanti (x) competit ius *armamentaria publica instituendi*, ius *fabricandi* (y) arma,

(u) In imperio nostro, quod *systema* aliquod *irregulare* continere videtur, singulis statibus concessum, separatim ius *fœderis* & *belli* exercere, modo non exerceatur contra imperium. Equidem hoc communiter de bello *defensiuo* non *offensiuo* intelligunt, prout plenius declaratum est *tom. IV. obseru. Hallens. 8.* Verum cum bellum offensiuum facillime possit defensiuum dici, & ita a statibus semper rationes adduci, vi quarum vbique se bellum defensiuum gerere, aliis persuadere sustineant, in effectu ius belli iis denegari nequit, id quod bene obseruauit commentator ad *Obseru. Hallens. 31. tom. 6.*

(x) Priuatis certe non competit *ius Armamentaria instruendi*, quin suspicionem rebellionis incurreret, qui ingentem apparatum armorum congerere vellet. Imo ne quidem nobilibus in castris suis absque speciali principis permissione concessum est, tormenta habere, quia alioquin respubl. inde detrimentum accipere posset, neque his ad defensionem indigent, cum præsidium sibi non a *violentia* sed a *Republica*, in qua degunt, & principis *prouidentia*, petere debeant. Et si vel maxime contingeret, per fortunæ beneficium tormenta sub terra defossa in prædiis nobilium inueniri, ne sic quidem nobiles fortunæ beneficio frui possent, nisi ex tacita principis concessione. vid. BERNEGG. *in Tacit. Germ. q. 123.*

(y) *Ius fabricandi* arma in nostris rebuspubl. non quidem vbique est restrictum, sed peritis indistincte concedi solet,

ma, vel restringendi vel subditis permittendi, subditos armis instruendi, vel eorum vsu prohibendi. &c.

§. XVI. (II.) Ius *exstruendi fortalitia* seu munimenta, quæ securitati publicæ inseruire, (z) hostem-

solet, potest tamen sine dubio ad exemplum Iustiniani *in N. 85. c. 1.* pro statu reipubl. varie determinari & restringi, commercium promiscuum armorum subditis interdici, maxime, ne extraneis vel hostibus ea vendantur, cum id aperte pernicioſum reipubl. futurum sit, & adeo rectissime tale commercium cum hostibus ad crimen perduellionis apud Romanos relatum est. *l. 4. D. ad l. Iul. Mai.*

(z) *Fortalitia* non ad *nocendum*, sed ad *defendendum* ordinarie ædificantur, atque adeo ius extruendi talia munimenta ad ius belli retuli. Equidem non nego, posse etiam fortalitia ad *nocendum* exstrui, vt scilicet ex illis, exorto bello, eo securiores excursiones fieri possint in terram vicinam; ast vtrum hac intentione munimentum ædificatum sit, & annon potius defensionis intuitu? nemo determinare, & consequenter bellum eo nomine alteri inferre potest. Eodem quippe iure alteri genti, quæ damnum ex eiusmodi exstructione metuit, permissum est, ad sui defensionem munimenta exstruxere, & ita mala inde metuenda præcauere. Non commode itaque his applicari potest exceptio, quod ad *æmulationem* talis exstructio fieri non debeat, h. e. vt aliis noceatur, non vt respubl. commodum inde habeat, quam suggerit GAIL. *2. obs. 69. n. 18.* NICOL. BOER. *decis. 320. n. 8.* & probare intendit ex *l. 3. ff. de oper. publ.* Sed vnde de tali *æmulatione* constabit? Ex fortalitiis ordinarie ingens in rempubl. redundat vtilitas, & ita allegari non possunt rationes alicuius æmulationis. Diffidentiæ vtique indicium præbet,

hostemque repellere possint. Vnde quoque ius circa *fortalitia* iam exstructa ordinarie ad impe-

bet, sed inde alteri genti nullum datur ius contradicendi. Vnde & allegatus BOERIVS *c. l. n. 16.* de sui temporis praxi notanter ait: *Rex Franciæ facit castra in finibus sui territorii ad æmulationem regis Angliæ, & e conuerso, & idem faciunt omnes mundi domini, quia cum iurisdictiones sint distinctæ & pariter territoria, vnusquisque potest se in suo territorio præmunire & castra metari.* Potest tamen alteri ius prohibendi ex *pacto* vel *alio iure* competere, si forsan fœdere comprehensum sit, ne in hoc vel illo loco fortalitia exstruantur, vel vt exstructa destruantur, quemadmodum Tencteri ab Agrippinensibus apud TACITVM *lib. IV. histor. c. 64.* id postularunt, inquientes: *vt amicitia societasque nostra in æternum rata sint, postulamus a vobis, vt muros coloniæ, seruitii munimenta, detrahatis.* Sic etiam per priuilegium territorio competens idem ius prohibendi *pro vario statu reip.* contingere potest, vti in imperio nostro, vbi plurima loca ex veteri iure tale ius sibi vindicant prohibendi, ne intra certum terminum fortalitia exstruantur. Norimberga a Carolo IV. priuilegium habet, *daß keinem frey stünde in einer Meilweges rings um die Stadt Marck oder Festen aufzurichten.* vid. GOLDASTVS *tom. 2. der Reichssatzungen p. 66.* Ludouicus Bauarus anno 1332. apud BROWER. *lib. 17. annal. Treuir.* vetuit, ne castra, munitiones, propugnacula a quoquam infra leucam a feudo Archiepiscopi Treuirensis aut Ecclesiæ invitis Dominis attollantur vel ponantur. vid. HERTIVS *diss. de super. territor. §. 19. in not.* Hoc quoque inde patet, imperantem tantum *in suo territorio* munimenta exstruere posse, nisi rursus ex *pacto* peculiari hoc ius alteri competat, veluti ob *ius clientelare* eo rectius ex-

imperantem, non magistratum subalternum, spectat.

§. XVII. Priuatis (a) vero recte interdici potest

exercendum. Inde cum Aduocati ecclesiarum in ditionibus ecclesiasticorum summum ius exercere & propugnacula exstruere conarentur, Fridericus II. speciali constitutione, quae extat apud SCHILTER. *instit. iur publ. tom. II. lib. 15. n. 7.* & Dn. a LYDEWIG *tom. VII. reliq. MSCt. p. 515.* hoc prohibuit. Verba *cit. constit. n. 7. p. 113.* sunt haec: *Item constituimus, vt nulla aedificia, castra videlicet, seu ciuitates in fundis ecclesiarum vel occasione Aduocatiae vel aliquo quoquam praetextu construantur, & si qua forte sunt constructa contra voluntatem eorum, quibus fundi attinent, diruantur regia potestate.* Hoc intuitu quoque Imperator LEOPOLDVS *in cap. art. 13. in f.* promittere necessum habuit, se nolle in statuum territoriis fortalitia noua exstruere, aut vetera reficere, quod liquidum indicium praebet, imperatori in statuum territoriis parum iuris amplius competere.

(a) Equidem *nobilibus* aliquatenus permissum est, leui muro vel fossa castra sua munire, prout etiam in *l. 10. C. de priu. aedif.* id olim indultum fuit. Sed de huiusmodi *munimentis leuissimis* hic non quaeritur, sed de talibus, quae vim bellicam sustinere & hostem quodammodo arcere possunt. Talem defensionem vt sibi circumponant nobiles, necesse non habent, quam a tota republ. expectare debent, cum verendum sit, ne tale propugnaculum priuatum in reipubl. detrimentum vergere possit. Dominandi libido & resistendi studium subditis innatum est, maxime primariis, & copia omnium rerum abundantibus. Primi motus ex huiusmodi arcibus vt plurimum oriuntur, quo intuitu Henricus II. Rex Angliae procerum arces moenibus nudauisse legitur. Idem contigisse in regno Neapolitano constat, in quo

est, ne munimenta talia in castris suis exstruant.

§. XVIII. Cum itaque hæc exstructio in salutem totius reipubl. vergat, imperanti quoque competit ius eo nomine subditos *collectandi*, (b) vel *operas* eorum exigendi.

§. XIX. Quin & agros ædesque subditorum imperans licite occupat, (c) quatenus vel

quo ob procerum potentiam motus frequentes semper fuerunt, qui vix aliter quam, destructis potentiorum castris, sedari potuere. FORSTNER. *in Tacit. lib. 2. annal. p. m. 172.*

(b) Communis vtilitas communibus sumtibus quoque est promouenda, cum quicquid in exstructionem fortalitiorum impenditur, in omnium vergat salutem. Illustrationis loco hic conferri potest dispositio *R. I. de Anno 1654. §. 180. & l. 11. C. de publ. oper.* Conferunt autem omnes in vniuersum subditi, etiam qui extra fortalitium prædia vel sedes suas habent, cum talis exstructio totius territorii causa fiat, & rustici quoque eo maiorem sibi possint promittere securitatem, quatenus irruptio hostium vel ita impeditur, vel simul tutum refugium iis præstatur.

(c) Priuatorum iura & sic quoque dominia subordinantur saluti reip, atque quod ita in salutem publicam impenditur ex bonis subditorum, in eo illis nulla infertur iniuria. Non itaque imperans loca publicis vsibus necessaria a subditis proprie loquendo redimere & pretium eorum ex suis reditibus soluere tenetur, sed cum pauciores in commodum omnium aliquid contribuant, & quasi pro omnibus impendant, merito id ex publico repetunt, vel ex collectis, exstructionis intuitu solutis, iis satisfaciendum. Ex eodem principio dependet ius *destruendi ædes*, propugnaculo nimis vicinas, præsertim imminente belli impetu, ne

vel ad fortalitiorum exstructionem illis indiget, vel alias ex illis damnum fortalitiis imminere animaduertit, vt tamen ab omnibus resarciatur, quod pro omnibus datum est.

§. XX. Similiter non denegatum erit imperanti, in casu necessitatis publicæ *castrum* aliquod, alicui ex subditis proprium, *occupare*, & *munire*, (d) vel illud *destruere*, si noxium securitati reipubl. videatur.

§. XXI. Nec excipienda forent *templa*, (e) si pro

ne scilicet hostis occupando ædes suburbanas grauius damnum reip. vel ciuitati inde inferat.

[d] Si imperans muniuisset castrum nobilis alicuius tempore belli, impensas in castrum muniendum factas nobilis restituere haud obligatus esset, quas imperans non in *possessoris*, sed *totius reip.* commodum fecit, quin quod magis hoc grauare possessionem videatur, dum ob munitionem plerumque *militem præsidiarium* recipere, vel ipsum castrum imperanti cedere, vel denique permittere tenetur, vt munimentum iterum destruatur, ne forte subito ab aliis occupetur.

[e] De iure naturæ *templa* sunt locus publicus, cultus diuini causa adornatus, atque hoc intuitu spectant *ad rempubl.*, nec vsibus eius extemta sunt. Certe aliquando plus inseruiunt templa, si ad conseruationem tot millium hominum tempore belli facere possunt, quam si cultus aliquis splendidissimus in iis tempore pacis DEO exhibetur. Neque attendimus Pontificis decretum in *c. 14. C. 10. q. 1.*, vbi prohibetur, ne ecclesiæ a laicis *incastellentur* h. e. vallo muniantur & ad vsum castelli dirigantur, vid. DV FRESNE *in Gloss. lit. I. sub voc. incastellare.* quod & aliis variis conciliis constitutum reperimus v. c. Anno 1122. *in Concil. La-*

pro conseruanda securitate reipubl. munienda viderentur.

§. XXII. Proximum huic est (III.) *ius præsidiarium*, vi cuius imperanti ius competit, fortalitia & ciuitates *milite præsidiario* (f) tuendi, ad defensionem reipubl.

§. XXIII.

---

ter. c. 12. item anno 1209. *in Auenionensi c. 9.* anno 1279. *in Badensi c. 53.* anno 1280: *in Synodo Colonienſi c. 11.* Anno 1287. *in Concilio Herbipolensi c. 28.* quæ tot repetitæ in conciliis prohibitiones ostendunt, praxin eius temporis fuisse frequentissimam, munimenta templis circumponere. Quo intuitu OTTO FRISINGENSIS *lib. VII. Chron. c. 31.* hoc *sacrilegium* vocat, aiens: *Ecclesiam B. Petri incastellare sacrilege & prophanissime non metuunt.* Non nego, posse aliquando hic sacrilegium committi, si latrocinii impii causa templa occupentur & muniantur; verum pro defensione patriæ aliud vtique dicendum. Optime QVINTILIANVS *declamat. 369. Tecta in subeuntes & sacra, quin etiam templorum fastigia desperantium tela sunt. Certum est omnia licere pro patria.*

(f) Munimenta sine *milite præsidiario* plus nocent reip. quam prosunt. Sicuti itaque cuilibet imperanti ius præsidiorum in suo territorio competit, ita quoque exinde *aliqua* deducitur *præsumtio*, quod ille sit dominus territorii, qui *præsidiario milite* hæc vel illa loca detinet. Admittit tamen probationem in contrarium. Sæpe ex *pacto* alicui competit *ius præsidii* in territorio alterius principis, sicuti olim Hollandi in Cliuia illud ipsum habebant. In *Instrum. Pac. Cæsar. Gallic.* regi Galliæ concessum fuit ius tenendi Præsidium in castro Philipsburg *protectionis* ergo, ad conuenientem tamen numerum restrictum, licet præter *protectionem & præsidium* nihil vlterius prætendere debu-

§. XXIII. Neque ciuitates imperanti subiectæ hoc ius in dubium eidem vocare possunt, ex

debuerit, sed ipsa *proprietas* cum *omnimoda iurisdictione* emolumentisque & omnibus ceteris regalibus episcopo & capitulo Spirensi salua & illæsa relicta sint. Sic etiam, vbi *fœdere clientelari* conuentum, vt patronus fortalitia exstruere in clientelari territorio possit, sine dubio quoque patrono ius denegari nequit, fortalitia talia *præsidiario milite* defendendi, quamuis hoc pactum in perniciem clientum vt plurimum vergere soleat. Nullo itaque iure magistratus oppidanus contra principem hoc ius prærendere potest, & quamuis in nonnullis Germaniæ ciuitatibus senatui vmbra quædam huius iuris relicta esse videatur, dum quandoque per milites oppidanos ex more antiquo, quo custodia ciuitatum ciuibus demandata erat, excubias agunt; inde tamen nullum *ius præsidiarium* sibi vindicare possunt, excluso milite principis, cui ius belli & inde dependentia iura vnice competunt, & si vel maxime per magistratum oppidanum ius præsidiarium exercitum fuisset, vix tamen est, vt *suo iure* se id exercuisse, allegare possint, modo alias principi omnimoda superioritas territorialis, & sic imperium in ipsam ciuitatem competat. Nam postquam imperii nostri ratio semel in irregularem statum deducta est, certe in plurimis ciuitatibus plura irregularia obtinere cœperunt. Dantur ciuitates, quæ quidem non absolute prouinciales, nec tamen etiam *liberæ & immediatæ* sunt, quæ dominis territorii ius præsidii, excubiarum &c. in dubium ex grauissimis argumentis vocant, quod inprimis elucescit ex controuersiis agitatis inter Episcopum Hildesiensem & senatum ciuitatis Hildesiensis *de iure præsidiario*. Scripta nonnulla hac de re in lucem edita, a parte Episcopi, *vorläuffiger Bericht, über das Ihrer*

ex hoc fundamento, quod huc vsque illud non exercuerit. (g)

§. XXIV. Ex eodem fundamento quoque imperans (h) subditis *excubias* imperat in ciuitatibus, imo si tantum immineat periculum, vt omnes ciues pro defendenda ciuitate laborare debeant, nemo excusatur a vigiliis publicis, (i) quocunque demum honoris gradu fulgeat.

§. XXV.

Hochfürstl. Gnaden zu Hildesheim in dero Haubt und residentz Stadt selbiges Nahmens zuhommendes ius præsidii militaris. A parte senatus prodiit tractatus: *Begründeter Gegenbericht in puncto iuris præsidii militaris ciuitatis Hildesiensis &c.*

(g) Subditi & magistratus subalternus de summis rerum non disponunt, & ita quoque contra suum imperantem, *ex libertate* agentem, nullam possunt, ne quidem *præscriptionem immemorialem*, allegare, cum ne quidem sola omissio eius, quod libere quis facere & non facere potest, inter priuatos aliis ius prohibendi tribuat, multo minus subditis, quibus ius prohibendi nullum ordinarie contra principem competere potest. conf. FRITSCH. *de iure Præsid. c. II.*

(h) Ius *excubiarum adornandarum* etiam aliquando senatui relinqui solet, vti fere olim per Germaniam obtinuit, vbi ciuitatum custodia vt plurimum a Cæsaribus senatui oppidano est demandata, ex quo etiam factum, vt in plerisque ciuitatibus hodie excubiæ quædam passim a senatu imperentur. In antiquis legibus solent non raro vocari *Wactæ Wachtæ* a voce Germanica *die Wachte* vid. DV FRESNE *in gloss. voce Wactæ*. Sed *primaria cura* penes principem, maxime tempore belli, residet, sicuti ius præsidiarium.

(i) Hoc rationem habet, cum subditi se ideo coniunxere,

vt

§. XXV. (IV.) A iure belli (k) quoque dependet *ius conscribendi milites*, eorumque *delectum habendi*, sed tantum intra fines territorii. (l)

§. XXVI.

vt coniunctis viribus se ab aliorum insultibus incolumes praestare possent. Inde ne quidem Clerici excusantur. Quamuis enim de iure naturali non adeo *ius praecipuum* prae aliis habeant, sed, quia sunt subditi, ad omnia subditorum onera obligentur, tamen posito, quod lege positiua passim immunitate gaudeant, ne sic quidem tempore necessitatis excusantur ab excubiis, cum omnis immunitas subditis data non possit non in se *tacitam exceptionem necessitatis* continere, ne saluti reipubl. noxia existat. Agnouere id ipsum pontifices, alias immunitatibus suis tenaciter insistentes, dum in *c. 3. X. de immun. eccl.* clericis quoque idem officium incumbere disponunt.

[k] Quodsi itaque vel maxime prouinciam cum omnibus iuribus imperans alii tradat, & sibi vnice *ius belli* in illa reseruet, hoc ius quoque ibidem exercebit, vt possit milites conscribere: est enim belli consequens necessarium.

(l) Potest contingere, vt quis in alterius territorio hoc ius exercere queat, vel ex *pacto*, vel si *foedere clientelari* hoc quoque comprehensum sit. Iuste itaque resistitur, si peregrini absque *concessione domini territorii* milites conscribere volunt, sicuti etiam priuati, inconsulto imperante conscribentes milites, se suspectos de *perduellionis* crimine reddunt, & hoc intuitu Romani id ad crimen laesae Maiestatis referebant. Quinam conscribendi sint ad militiam, dependet ex determinatione imperantis. Sunt quippe omnes subditi obligati, ad reipublicae per militiam inseruiendum, & cum ita singuli obligentur, omnes autem vt adhibeantur

ad militiam, non semper necesse sit, penes imperantem est electio. GROTIVS *de I. B. & P. lib. 1. c. 5. §. 4.* Hoc intuitu militia olim apud Romanos relata fuit *ad munera publica*, adeo *vt olim de suo hoc munere quisque functus esset*, donec tandem a senatu decretum esset, *vt stipendium miles de publico acciperet.* LIVIVS *lib. IV. c. 59.* Apud Persas omnes in bellum ire cogebantur, ex quo arma ferre poterant, & vicesimo anno stipendia merere incipiebant. STRABO *lib. 15. Parum tuta enim sine viribus est maiestas*, vt ait LIVIVS *lib. II. c. 55.* Franci olim certum hominum genus tantum ad militiam admittebant, & quidem vel ideo, quia militia simul *dignitatis* argumentum erat, (cum Saxones promiscue quoslibet admitterent,) & inde profluxit, quod nobiles passim *milites* penes antiquos vocentur. Inprimis autem defensioni & securitari inseruit militia *prouincialis*, lecta ex subditis, & indigenis, qualem Anglia, Suecia &c. habent & alunt. Ad hanc subeundam eo magis subditi obligantur, quo adstrictius singuli ad defensionem reip. cooperari debent. Felix semper habita est illa ciuitas, quæ tempore pacis de bello cogitat. Hoc ipsum Corinthiorum legati apud THVCID. *lib. 1.* agnouerunt, hisque verbis declararunt: *Quiete, vt plurimum ii homines fruuntur, qui ita quidem sunt instructi, vt iniuriam nemini faciant: sed vicissim ita comparati, vt lacessiti passuri id neutiquam videantur.* Id ipsum Romani vbique obseruarunt, vnde tot bella egregie perficere potuerunt, vti recte iudicat IOSEPHVS *lib. III. de bello iud. c. 3. Quod si quis*, ait, *aliam Romanorum disciplinam in militia inspexerit, cognoscet, hoc grande imperium eos non fortunæ beneficio, sed propria virtute quæsisse. Neque enim initium illis armorum ipsum bellum est, nec solum, cum vsus & necessitas est, manus mouent in pace feriati, sed tanquam congeniti armis nullas capiunt exercitii inducias, nec expectant tempora. Meditationes illorum nihil a vera contentione discrepant, sed in dies*

§. XXVI. Modus *conscribendi milites* ex imperantis determinatione dependet, obseruata tamen *humanitatis* ratione. (m)

§. XXVII.

dies singulos militum quisque omnibus armis, tanquam in procinctu positus exercetur, quo etiam facillime prælia tolerant.

(m) Optimum exemplar conscribendorum militum, ratione modi a principe obseruandi Deus suppeditat, rationem hanc Israelitis præscribens: *Deut. XX, 1. seqq.* (1.) vult non esse ad militiam vocandos, qui rei oeconomicæ necessaria cura quodammodo distrahuntur, cum alii commodius hoc officium præstare possint: (2.) non esse inuitos ad militiam cogendos, maxime timidiores. Durior modus conscribendi milites habetur, *1 Sam. VIII, 11.* qui proinde inter *mala & calamitates* subditorum refertur. Quemadmodum etiam DION. HALICARNASS. *lib. X.* hoc ipsum de *morbosa ciuitate Romana* asserit. *Cum enim*, ait, *moderatos delectus habere deberent, illi eos, qui militiam detrectabant, vi cogere cœperunt, nullam excusationem admittentes, nulli veniam dantes, sed pœnis lege statutis & in eorum corpora & bona acerbe vtentes.* Equidem imperans si subditos ad militiam cogit, non iniuste facit, quia omnino singuli ad hoc obligantur; sed (1.) non semper *prudenter* agit, si sub *coacto milite* hostem propulsare intendit, imo (2.) regulas *humanitatis* sæpe violare potest, si eos ad militiam cogit, qui nequidem subditi sunt, vel qui hoc modo curam domesticæ oeconomiæ plane deserere tenentur. Si debite omnia obseruarentur in conscribendo milite, quæ obseruari debebant, non deforet copia militum, veluti si non differretur conscriptio militum ad vltimum necessitatis articulum, si stipendia sufficientia militibus præberentur, si curaretur, vt incolis replerentur ciuitates &c. vid. Dn. BVDEVS *de Offic. imper. in conscrib. milit.*

§. XXVII. (V.) Ab hoc iure præterea dependet *ius metationis*, (n) vi cuius imperans subditis imponit, vt milites in ædes recipiant, quos pro securitate publica conscripsit.

§. XXVIII. Et possunt omnes subditi, (o) cuius-

(n) Plenius explicuit hanc doctrinam TABOR *in tr. de metat.*, quamuis vbique ad leges Romanas prouocet, & ex iisdem sua asserta confirmet, quia persuasissimum habuit, neminem rectius posse *ius publicum* explicare quam ICtum Iustinianeum, in quo penitus discessit a CONRINGIO, (vid. *c. 5. de met. §. 4. seqq.*) quocum postea eo nomine in grauiores lites incidit. Potuisset TABOR apparatu tali operosissimo supersedere, si ex *iuris vniuersalis publici* principiis rem explicuisset; quæ enim in iure Romano hac de re habentur, itidem ex nostra doctrina desumta sunt. Ceterum facile patet, ius hoc *metatorum* fuisse necessarium potissimum propter *militem mercenarium*, qui vndique corradi & in vnum cogi solet. In milite *lecto*, qualis potissimum adhuc obtinet in *militia prouinciali perpetua*, multa onera olim cessabant, quæ nunc quidem subditi sustinent, præsertim cum olim quilibet *suo sumtu* ordinarie militaret, qualis etiam ratio fuit militiæ ante tempora MAXIMILIANI I. Post quæ tempora vbi miles conductitius adsumi sueuit, inde quoque *iura metatorum* constitui debuerunt.

(o) Quia omnium subditorum vna eademque est obligatio intuitu imperantis, nemo *suo iure* ab eo liberatus erit. Cum itaque status imperii non sint subditi *imperatoris*, neque eos neque eorum territoria metatis grauare potest, nisi quatenus ex *pacto imperii publico* ad defendendum imperium singuli status concurrere, & hac ratione, conditione belli vel necessitatis id postulante, metata militum admittere debent. Atque

cuiuscunque conditionis sint, ad id cogi, nisi se doceant exemtos per *priuilegium*, quod tamen in casu *necessitatis* non attenditur.

§. XXIX. Æquum præterea est, vt subditi sumtibus suis (p) *milites recipiant*, cum ad alendum militem, reipubl. defendendæ causa conscriptum, obligentur.

§. XXX.

que inde in *I. P. art. 8. §. gaudeant.* prouisum, quod *iure suffragii* status gaudere debeant, quando *delectus* aut *hospitationes* militum sunt instituendæ. Breviter: metata militum imperii status non sustinent ex imperio Cæsaris *tanquam subditi*, sed ex *pacto imperii publico*, ex quo singuli in communi periculo tenentur succurrere necessitatibus publicis, quemadmodum etiam in *systemate* plurium ciuitatum fieri solet.

(p) Cum metata ex *bonis* subditorum sustinenda sint, sequitur, vt in dubio magis ad *onera realia* referri debeant. Ceterum in subditorum libero arbitrio absolute non videtur esse positum, vtrum milites recipere, an vero loco *hospitationis* æstimationem soluere malint, quod *adærationem* vocare solent; *adærare* enim est, *ad æris pretium rem redigere*, CAROL. DV FRESNE *in Gloss. voce adæratio*, cum in nullius debitoris priuati arbitrio sit, obiectum obligationis mutare, aut aliud pro alio soluere, præsertim cum hoc ipsum in aliorum præiudicium vergere posset. Solet tamen non raro electio subditis relinqui, vt loco hospitationis *adærationem* soluant, quam vocant *Seruice-Gelder*, quemadmodum tam in Saxonia quam Brandeburgico Electoratu eiusmodi edicta deprehenduntur, quo casu electio subditis ex *voluntate imperantis* salua est.

§. XXX. Quamuis autem *ius metatorum* ab imperante potissimum exerceatur, *distributio* (q) tamen ipsa *hospitiorum* per magistratum oppidanum fieri potest.

§. XXXI. Tandem (VI.) ex iure belli fluit *ius sequelæ*, vi cuius imperans pro defensione reipubl., maxime, vbi summa necessitas ingruit, subditos (r) in militiam euocare, & vt eundem armati sequantur, cogere potest.

§. XXXII.

(q) Nemini rectius *distributio* committi potest, quam *magistratui oppidano*, quippe cui optime inter omnes constat, quomodo adsignatio hospitiorum facienda, quique conditionem loci & incolarum exacte nouit, quam metatores alii ignorare, & ob hanc rationem alios prægravare possunt.

(r) Cum in plerisque rebuspublicis imperantes *mercenario milite* vtantur, ordinarie omnes subditi in bellum euocari non solent; si tamen ille deficiat, singulis subditis incumbit obligatio rempublicam defendendi. Hinc *ius sequelæ* nascitur, *der allgemeine Aufboth*, quod inprimis exercetur, in *casis extremæ necessitatis*. Apud Athenienses ab anno decimo quarto vsque ad sexagesimum ciues, exigente necessitate, in bellum ire cogebantur, cuiuscunque essent dignitatis. IVL. POLLVX *in Phocione*. Imo hoc ius quoque magistratum inferiorem exercere posse existimarem, si prouincia eidem concredita ex inopinato ab hoste inuaderetur, vt nulla alia illam defendendi ratio suppeteret: quia enim hoc casu *defensionem* etiam per *vim*, inconsulto imperante, recte exercet, hoc medium defendendæ prouinciæ eidem denegari nequit. Hac imminente necessitate *immunitates* a militia quiescunt, quod & apud Romanos obtinebat,

§. XXXII. Neque tantum imperans hoc ius exercet quamdiu hostis inhæret finibus reipublicæ, sed etiam subditis recte imponi potest, vt eum sequantur *extra fines* (s) territorii, si securitati reipublicæ aliter prospectum esse non possit.

§. XXXIII. An autem & quinam *in persona* imperantem sequi debeant, an vero *substitutum* mittere sufficiat, an denique soluere *pecuniam* possint pro *sequela*, regulariter æstimabit

bat, qui tunc *tumultum* esse declarabant, qua appellatione grauius quid quam simplex bellum denotabant. BRISSON. *de form. solenn. lib. 2. p. 258.* Decreto *tumultu* a senatu cessabant vacationes, nec cuiusquam excusatio in delectu habendo admittebatur. APPIANVS *lib. 2. bell. ciuil.* Inde formula: *delectus sine vacationibus habiti sunt.* LIVIVS *lib. 10. c. 21. & lib. 3. c. 28.* Vnde ne quidem Sacerdotes immunes erant.

(s) Hoc quidam vel inde negant, quod subditi tantum arma capere debeant pro *defendendis* reipublicæ *limitibus*, quo posito, suo videntur satisfeciisse officio, si a finibus hostem depellere sustinuerint. Verum cum subditis haud concedendum sit, suo definire arbitratu, vtrum salus reipubl. salua sit per depulsionem hostis a limitibus? præterea quoque contingere possit, vt reipubl. non aliter satis prospectum sit, quam si etiam vlterius vires eius debilitentur, consequens est, vt *ius sequelæ* hac ratione restringi nequeat. Neque in futurum respublica eo ipso tuta dici potest, quod iam quidem hostis sit depulsus; nam potest vtique hostis vires colligere, & de nouo rempublicam in ambiguum vocare discrimen.

(t) Au-

mabit imperans, (t) qui *sequelam* imperat, cuius est iudicare, quomodo securitati publicæ prospectum satis esse possit.

§. XXXIV. Tenentur autem eo casu sequi imperantem suo *sumtu* & *victu*, (g) vel, quod perinde

(t) Audiendi non sunt, qui subditis dant *electionem*, quasi præstando interesse liberari queant, quod sint obligati ad faciendum, quo casu volunt sufficere *præstationem eius, quod interest.* Nam α) ipsa hæc doctrina in iure ciuili fundata dici nequit, licet communiter Dd. hanc regulam in ore habeant: *debitor facti liberatur præstando interesse.* β) Si vel maxime inter *priuatos* vera esset, non adeo congrue tamen ad subditorum obligationem applicatur, quæ multo adstrictior est, quam quidem priuatorum inter se. γ) Aliquando etiam imperantis interesse potest, vt subditi *in persona* compareant, quorum fidem magis perspectam cognitamque habet, quam eorum, quos substituunt, qui vndiquaque corradi solent. Tempore belli Punici II. vbi Hannibal ad portas erat, *ne prætoribus quidem, qui ad ius dicendum creati erant, vacatio a belli administratione data est.* LIVIVS *lib. XXIII. c. 32.* δ) Aliquando etiam iuste exigit *pecuniam* pro sequela, cum accidere possit, vt princeps subitaneo & exercitato milite indigeat, illum etiam aliunde pro pecunia habere possit, cum tamen ciues forsan non ita exercitati sint. Equidem quidam hoc limitant & hunc excipiendum casum iudicant, si pactis aliter conuentum fuerit. MYLER ab EHRENBACH. *de Princip. & Stat. imper. c. 76. §. 2.* Verum cum ius sequelæ hodie, vbi *milite conductitio* vtimur, non nisi in casu *summæ necessitatis* exerceri soleat, in hoc vero casu talia pacta vim suam amittant, illa vt plurimum otiosa erunt.

(g) Loquor hic de casu, quando omnes & singuli principem

de est, aliquid in commune conferre, vnde totus exercitus sustineatur.

§. XXXV. Sicuti omne bellum *pacis causa* (h) susci-

cipem sequi tenentur, necessitate ita ferente, vbi expeditum est, quod quilibet se instruere debeat armis & vestibus. Vbi forsan *decimus quisque* ex ciuitate in militiam vocatur, ciuitas, cuius nomine electi militiam subeunt, hæc subsidia præstare tenetur, ne alioquin pauciores onus ferre cogantur, quod *nomine omnium* suscipitur. Denique licet vel maxime ratio belli non semper ita ferat, vt prouisio singulis possit relinqui, quia potius *publicæ prouisiones* in hunc finem adornari debeant; hæ ipsæ tamen instituuntur ex subditorum collectis, vt in effectu videantur *suo sumtu* militare.

(h) Bellum suscipitur propter *pacem* hoc sensu, vt subditi tandem tranquille & secure viuere, nec vim externam amplius metuere debeant. Sic, iudice CICERONE *Philipp. VII. p. m. 889. lit. d. pace frui volumus, bellum gerendum est, si bellum omittemus, pace nunquam fruemur.* Porro, vt recte IDEM asserit *lib 1. de offic. p. m. 469. lit. d. suscipienda bella sunt eam ob causam, vt sine iniuria in pace viuatur. Qui enim aliter non possunt, ideo belligerantur, non vt perpetuo bellum gerant, sed vt tandem tuto in pace quiescant*, vt ait THEMISTIVS *orat. 5.* Cum vero nulla salus in bello sit, & imperans semper præferre debeat securitatem reipublicæ ambiguæ belli fortunæ, recte CICERO *lib. VI. epist. 6.* inde concludit, *iniquissimam pacem iustissimo bello anteferendam esse & lib. VII. ad Attic. epist. 14. in f.* idem repetit his verbis: *ad pacem hortari non desino, quæ vel iniusta vtilior est, quam iustissimum bellum*, id quod sine dubio ita intelligendum, si modo de cetero respublica incolumis seruari, & a futura iniuria salua esse queat. Rationem IDEM suggerit

in

suscipi debet, ita imperanti quoque *ius pacis sanciendæ* in suæ reipublicæ securitatem competit.

§. XXXVI. Duces itaque belli, quibus ab imperante *belli directio* concredita est, hoc ius sibi

in Philipp. XIII. pr. his verbis: *Dulce nomen est pacis, res vero ipsa tum iucunda tum salutaris. Nam nec priuatos focos, nec publicas leges, nec libertatis iura cara habere potest, quem discordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum ciuile delectat.* Vnde non minor ratio *pacis*, quam *belli* in republ. habenda est: *Si enim regum atque imperatorum animi virtus in pace ita vti in bello valet, æquabilius & constantius se res humanæ habent.* SALVST. *de bello catil. c. 2. n. 3.* In Numa Pompilio LIVIVS *lib. I. c. 21.* hoc studium pacis regni causa laudat: *omnium maximum*, ait, *operum fuit tutela per omne regni tempus haud minor pacis quam regni.* Ex *accidente*, & *malo more* ciuitatis contingit, si *bella externa* magis, quam *pax* prodesse videantur, id quod tamen in antiqua Romana republ. contigisse constat. Obseruat hoc ipsum DIONYS. HALICARNASS. *lib. X.* aiens: *Hoc illi ciuitati familiare erat, vt, si bello premeretur, concors esset: si pace flueretur, seditione laboraret. Quod cum animaduerterent summi magistratus, nihilo magis quam bellum aliquod externum semper oriri optabant. Quoties vero pax foris erat, ipsi crimina confingebant, & bellorum occasiones quærebant, quippe quod viderent rempublicam bellis magnam & fortunatam fieri, seditionibus vero humilem & infirmam reddi.* Enimuero hoc medium conseruandi pacem reipublicæ est formidolosum: ad minimum a tramite vero deflectit, vt nulla inde regula desumi possit, sicut regula viuendi ab eo peti non potest, qui perpetuis conflictatur malis internis externisque.

(i) Pa-

sibi vindicare nequeunt, (i) adeo vt si vel maxime cum hoste, necessitate compulsi, pacem inire coacti fuerint, hæc tamen non aliter imperantem obligare, quam ex subsecuta *ratihabitione*, queat, quale pactum cum belli ducibus initum olim SPONSIO (k) appellatum fuit.

§. XXXVII.

(i) Pacis arbitrium vnice penes imperantem consistit, nec eius conditiones dependere possunt ex beneplacito Ducum belli, si vel maxime illis libera belli administratio ab imperante commissa fuerit, cum hoc negotium tam arduum sit, vt ipsius principis *specialem directionem & arbitrium* requirat. Hoc Romani antiquitus sæpe, & inprimis in sponsione Caudina, vrserunt, vbi ipse Posthumius censuit, *cum pax illa iniussu populi facta esset, populum ea non teneri.* LIVIVS *lib. 9. c. 8.*

(k) Huc respexit ICtus in *l. 5. D. de pact.* vbi *ius pacis sanciendæ* ducibus belli adscribere videtur, aiens: *Publica conuentio est, quæ fit per pacem, quotiens inter se duces belli quædam paciscuntur.* Equidem *ius publicum vniuersale* ex iure Romano addiscendum non est. Illustrationis tamen causa quædam hic ex historia Romana adiiciam. Distinguebant Romani *pacem* a *sponsionibus*. Hæ dicebantur pactiones initæ a ducibus belli, pacis causa, autoritate populi Romani demum ratihabendæ; qua *ratihabitione* deficiente, sponsio effectu carebat, quamuis spondentes hosti dedendi erant, vt illustri exemplo duplicis *sponsionis Caudinæ & Numantinæ* constat. Vtriusque rationes & momenta explicat egregie Dn. THOMASIVS dissertatione duplici. Deinde alia quæstio est, vtrum duces belli *pacem perpetuam* inire queant? quod hactenus negatum est: &, annon aliquo modo *inducias*, vel pactum

cum

§. XXXVII. Pax semel inita sancte seruanda, neque sub inani prætextu rumpenda, licet vel maxime publicæ rei ratio per illam quodammodo læsa sit, (1) cum hoc damnum compensetur *tranquillitate publica* restaurata.

§. XXXVIII.

---

cum hoste de redimendis captiuis, vulgo *Cartel*, vel aliam *conuentionem* de vrbe oppugnata his vel illis conditionibus reddenda inire queant? quod facilius asserendum est, si duci *libera belli administratio* concredita fuit; quamuis quoad *inducias* adhuc distinguendum sit, vtrum ad longum tempus seu aliquot annos pactæ fuerint, an vero ad breue tempus? illæ cum *paci* similes sint, non dependent ex Ducis belli arbitrio, cum *totale armistitium* inducant; facilius autem hæ, quæ finem bello non imponunt. Hoc facile concedo, si ducibus pacis bellique arbitrium speciatim concessum est, pacem ab illis initam rempublicam obligare. Tale *liberum arbitrium pacis ac belli permissum* Quintio consuli legitur apud LIVIVM *lib. XXXII. c. 37.*

(1) Duo in *pace* potissimum concurrere solent: (I.) pactum de intermittenda & deponenda hostilitate, & fruenda tranquillitate: (II.) transactio super controuersiis, propter quas bellum hactenus gestum. Vtrumque obligat imperantem tum intuitu alterius *gentis*, tum etiam intuitu *reipubl. suæ*, cuius salus in *pace* consistit, quam si temere frangit, iniurius in gentem alteram & propriam rempublicam est. Imo si vel maxime pro pace obtinenda de iure suo aliquid remittere necessum habuit, nihilominus tamen, quia securius fuit, de iure suo aliquid remittere, quam perpetuæ hostilitati rempublicam exponere, pax inita stabilis est, atque hoc damnum compensatur fructibus pacis. Nec ad iura renunciata patet regressus, quod, pace facta, demum de iure alterius liquido constare incipiat, forsan ex documentis noviter

viter repertis, cum *sententia iudiciali* non decidatur negotium. Multo minus admittenda exceptio, quod pax per *vim maiorem & metum* extorta sit: *Quis est enim,* inquit recte BODIN. *lib. V. de republ. qui nesciat, pacis conditiones semper inuitis dari & a victoribus vi ac metu accipi, vt quod dici solet, minima de malis. Nemo tamen aut legislator aut princeps extitit vnquam, qui, quod victori promisisset, exequi recusaret, quasi vi coactus id feciſſet.* conf. Dn. WERLHOFF *diss. de pact. liber. gent. §. 24. seqq.* Equidem ADRIANVS HOVTVYN *in polit. gen. §. 50. in f.* excipit casum, *si pax sit inita contra salutem populi;* sic enim peccare imperantem putat, si tale pactum seruet, modo non adeo modicum sit præiudicium; quemadmodum enim, ait, ius ciuile læsos restituit, ita imperantes, qui sibi iudices sunt, ex facultate naturali se ipsos restituere posse iudicat. Fingamus, principem prælio satis debilitatum non potuisse alia conditione pacem a gente victrice obtinere, quam hac durissima conditione, vt omnia fortalitia in territorio suo destruere, nec vnquam noua in posterum exstrueret. Nemo negabit, securitatem totius reipublicæ valde titubare. Sed tamen ne sic quidem iustam pacem rumpendi causam adesse, existimarem. Sit ita, quod vtilitati publicæ hac conditione & *lege pacis* non satis consultum fuerit; α) gens tamen victrix iure suo egit, tales conditiones deuictæ genti præscribendo, adeoque de iniuria sibi facta conqueri, multo minus læsionem iniquam allegare nequit. Pœni in bello primo cum Romanis has *leges pacis* accipere coacti sunt: *Pœni Sicilia & omnibus insulis, quæ inter Italiam & Africam sunt, excedunto: MCC. talenta in annos XX. pendunto.* POLYB. *lib. I. c. 62.* Inde vero nulla causa peti poterat, pacem frangendi, vt factum est bello Punico secundo, vtut alia simularetur. FLOR. *lib. II. c. 6.* β) Sicuti eo tempore, quo pax pangebatur, vtilius reipubl. videbatur sub eiusmodi durissimis conditionibus

§. XXXVIII. Durat hæc obligatio ad pacem seruandam in quolibet *successore*, (m) quia hic quo-

pacem amplecti, quam extrema quæuis subire, ita ex postfacto inutilis talis pax iudicari non debet, quæ eo tempore, quo inita est, salutaris & vtilissima fuit, *cum pax qualiscunque bello præferenda sit.* DION. HALICARN. *lib. 8.* γ) Incongruum est argumentum a *restitutione in integrum* desumtum, quæ a *iudice* indulgetur inique læsis, qualis læsio allegari nequit, cum penes gentem victricem fuerit, iure victoriæ totam exscindere rempublicam. Alia vero quæstio est, vtrum prudenter eiusmodi durissimæ conditiones in casu necessitatis deuictæ genti imponantur, quæ ad noua bella vt plurimum ansam præbent? *quæ enim vel necessitate aliqua vel occasione siue a priuatis hominibus siue a rebuspubl. extorquentur, simulatque occasio vel necessitas sublata est, statim dissoluuntur,* vt aiunt legati Romani ad Cariolanum apud DION. HALICARNASS. *lib. VIII.* Valet plerumque hic quoque illud TACITI *lib. XV. annal. pacem ex æquo vtilem*, quemadmodum etiam censuit senatus apud LIVIVM *lib. VIII. c. 21. ibi pacem esse fidam, vbi voluntarii pacati sunt.* Cum enim Priuernates interrogarentur, qualem pacem Romani cum illis habituri essent? responderunt, *si bonam dederitis, & fidam & perpetuam: si malam, haud diuturnam.*

(m) Sicuti in persona imperantis integra quasi respublica sustinetur, ita quoque cum tota republica pax stabilita videtur, atque adeo quilibet successor illa, quæ reipublicæ causa gesta sunt, approbare debet, quia respublica intuitu alterius gentis non mutatur, mutato eius præside. Quodsi vero iure *victoriæ & belli* respublica quædam esset sub iugum redacta, victorem quidem non obligari legibus pacis, antea a tali republica cum gente alia conclusis, facilius concederem, quia victor non tanquam successor

quoque in omnem obligationem, quæ *reipublicæ causa* inita est, succedit, quocunque modo succedat.

§. XXXIX Denique quicquid *pacis causa* factum, merito pro *lege suprema* (n) reipublicæ agnoscendum, quatenus salus populi integri aliter conseruari non potuit.

§. XL. Præterea securitatem publicam admodum promouent (o) *fœdera publica*, vnde iterum

cessor considerari potest, nec sponte & voluntate subditorum imperium obtinuit, sed mage iure belli, quo ipso status reipublicæ penitus mutatur. Atque adeo in dato ad §. *antec.* exemplo victori integrum foret, fortalitia exstruere, quæ alias exstrui haud potuissent, si respublica in pristino statu permansisset.

(n) Pertinet hæc obseruatio ad illos casus, quando pacis causa quædam alienantur & reipublicæ subtrahuntur, quod legibus fundamentalibus aduersum fuit. Nam cum *pacis causa* hoc factum sit, contra leges fundamentales factum dici nequit, quæ quoque ex salute totius reipublicæ, tanquam *lege suprema*, suam interpretationem desumunt. Sic etiam quod pacis causa in res subditorum quoquo modo factum, vel promissum, vim suam habebit, cum res priuatorum subsint saluti reipublicæ, quæ inprimis in pace continetur.

(o) Fingi vix potest respublica, quæ sibi soli sufficiat tempore *belli* & *pacis*, præsertim si metus *potentiæ vicinæ* præsens adsit, qui per fœdera talia facilius auerti potest. Prout autem ratio salutis reipubl. id postulat, ita vel *æqualia* vel *inæqualia* ineuntur, quæ satis exacte explicantur a GROTIO *de I. B. & P. lib. II. c. 15. §. 7.* Collineat huc quodammodo Menippus apud LIVIVM

iterum ius soli imperanti competens nascitur, fœdera cum aliis gentibus pangendi, non aliter tamen exercendum, quam in salutem populi.

§. XLI.

lib. XXXIV. c. 56. vbi trium generum fœderum mentionem iniicit. Ratione finis quoque alia *defensiua* alia *offensiua* sunt, quæ cum magis ad *ius gentium* spectant, hic explicare nolo. Quia vero *nomine reipubl.* tale fœdus initur, morte imperantis non exspirat, adeoque male censebat Turnus Hardonius, fœdus cum Latinis initum, morte Tarquinii Prisci extinctum fuisse. DION. HALICARNASS. *lib. IV.* Ceterum *ius fœderum pangendorum* non semper liberum, sed pactis & legibus fundamentalibus circumscribi potest. In privilegiis, nobilibus Pomeraniæ anno 1560. concessis, reperiuntur sequentia: *Wir Fürsten und unsere Erben und nachkommende Herrschafft wollen uns auch in keine Kriege noch neue Verbündnüssen mit iemandes einer ohne des andern Vorwissen und Willen, und ohne gemeine Räthe der Land-Stände einlassen &c.* Eadem obligatio, cum consensu *statuum prouincialium* fœdera pangendi, in aliis quoque territoriis deprehenditur, de qua vid. Dn. STRYK. *de Statib. Prouinc.* & Dn. HERTIVS *diss. de Consult. LL. & iudiciis in Special. Rom. Germ. Imper. rebuspubl. §. 8.* Multum itaque ad efficaciam fœdesum facit, si panguntur cum iis, quibus summa rerum concredita est. Ordines reipubl. vel subditi imperanti suis fœderibus præiudicare non possunt, quod exemplis omnium seculorum constat. Cum seculo XV. satis infeliciter suscepta esset expeditio contra Mauros, Lusitanique victi deditionem Septæ & ex Africa discessum Barbaris promisissent, de sancito fœdere in consilio principum Eboræ disquisitum & communi consilio conclusum: *iniussu regis conditiones pactas irritas videri, religionem, si qua erat, gens obligata eo fœde-*

§. XLI. Fœdera hæc cum aliis inita semper *tacitam* videntur in se continere *conditionem*,(p) quatenus, salua incolumitate reipublicæ, promissum præstari possit.

§. XLII.

fœdere, satis exsolui obsidibus in hostium potestate relictis, vt suis capitibus luerent, quæ stulte & temerarie promiserant. An si eadem superbia Lusitaniæ deditionem polliceri barbari vniuersæ coegissent, conditioni esset standum? Mauricique imperii iugum reponendum Hispaniæ? quid alia, quæ multa polliceri & indignissima potuisset, num iis gens Lusitana teneretur? MARIAN. *lib. XXI. de reb. Hisp. c. 12.*

(p) Equidem fœdera alias magnam in se vim apud gentes ab antiquo obtinuere, & communi omnibus gentibus insita ratione, quoniam *fides*, h. e. *conseruatio fœderum* optimum est reipublicæ munimentum; nihilominus tamen multi fœderibus talibus magis ad populos subiugandos abusi sunt, sicuti supra de populo Romano notatum. Equidem de eo FLORVS *lib. II. c. 6. n. 5.* ita ait: *summa fœderum Romanis religio est*, quod etiam confirmat Sextus Cæcilius ICtus apud A. GELL. *in N. A. lib. XX. c. 1.* aiens: *Populus Romanus e parua origine ad tantæ amplitudinis instar emicuit, sed maxime atque præcipue FIDEM coluit, sanctamque habuit tam priuatim quam publice.* Hoc enim inprimis in *statu ciuili* valet, quod patres apud LIVIVM, *lib. III. c. vlt.* vrgent, *famæ & FIDEI damna maiora esse, quam quæ æstimari possint.* Hac *fide* Romanorum in ipso bello conseruata adducta Falisci, vt se sponte dederent Romanis. LIVIVS *lib. V. c. 27.* Interim quantæ fraudes a populo Romano nonnunquam commissæ fuerint, optime enucleat FORSTNERVS *ad Tacitum P. 1. p. 187.* quem locum supra *p. 146.* integrum dedi. Suo forsan ipsius exemplo moniti Romani cauebant semper, *ne ita*

§. XLII. Sicuti itaque fœdera in securitatem reipublicæ eiusque conseruationem tendere debent, ita de iure naturæ nihil vlterius requiritur, quam vt cum tali ineantur, qui sufficientia possit reipublicæ præstare subsidia, cuiuscunque *religionis* fuerit. (q)

§. XLIII.

crederent externis auxiliis, vt non plus sui roboris, suarumque proprie virium in castris haberent. LIVIVS *lib. XXV. c. 33.* Quid vero si respublica quædam bello durissimo implicita sit, vt alteri promissa subsidia absque euidenti sui ipsius perniciæ præstare non possit? Hoc casu sine dubio fœdus *exceptionem* patitur, nec hunc fœdere comprehensum esse credendum est, quod non ad destructionem propriæ reipublicæ, sed eius conseruationem initum esse, iudicari oporter. Cum bello Punico II. tot fœderati a Romanis defecissent, Petelini soli ex Butriis in amicitia Romana manserunt, & cum ex fœdere subsidia a Romanis peterent, denegata eisdem sunt, *fideque ad vltimum expleta, consulere sibimet ipsos in præsenti fortuna iusserunt.* LIVIVS *lib. XXIII. c. 20.*

(q) Late de hac quæstione disputant GROTIVS *lib. II. de I. B. & P. c. 15. §. 8. seqq.* ZIEGL. *de iurib. maiest. lib. I. c. 38. §. 7.* BESOLD. *de fœderum iure c. IV.* Notum est Francisci I. Regis Galliæ fœdus cum Turcarum imperatore initum, de quo variæ censuræ & querelæ hinc inde reperiuntur; inprimis vero *in R. I. de anno 1544. §. und demnach & seq.* grauiter hoc fœdus a toto imperio inprobatum legimus. Verum hic caute quæstiones variæ sunt secernendæ. Quando quæritur, vtrum imperans ius fœderum recte exerceat, si illud cum infideli pangit, in conseruationem suæ reipublicæ contra quoscunque eius oppugnatores? sine dubio hoc affirmandum est, quia omnia media conseruandi rempubli-

§. XLIII. Potest tamen ius fœderum pangendorum restringi vel ex *fœdere antiquiori*, (r) vel

blicam a *iure naturæ* imperanti cuilibet indulta sunt, sine quibus commode conseruari non potest, siue fœdus ineatur contra *fideles* siue *infideles*. Prius quidem ZIEGLERVS in dubium vocat, absque ratione tamen, quia *diuersitas religionis* non tollit aut mutat *iura gentium* communia, nec vlla ratio imperat, reiicienda esse auxilia eorum, qui nostræ reipubl. bene cupiunt, & pro eiusdem incolumitate simul laborant. Regerit quidem ZIEGLERVS *cit. l. §. 9.* aduersus *fratrem*, hostem communem excitandum non esse; sed respondeo, me ignorare, quæ iura fraternitatis Christianæ inter *hostes Christianos* obseruari debeant, quin quod sæpe Christiani magis barbare sæuiant in hostes suos, ac quidem ipsi infideles. Deinde alia quæstio est, vtrum excitare per fœdus liceat infidelem ad infringendam potentiam alterius, qui, quamuis Christianus, nobis tamen metuendus videtur? quod nego, non quia alter infidelis est; nam nec *fidelem* excitare liceat; sed quia tale medium iuri naturæ aduersatur, & alia media adsunt, sibi intuitu alterius potentiæ consulendi.

(r) Exemplum est in Campanis, qui, vbi fœdus cum Romanis inire vellent contra Samnites, Romani tamen id recusarunt, multam licet sibi vtilitatem ex tali fœdere pollicerentur; nam, vt inquit LIVIVS *lib. VII. c. 31.* tanta vtilitate fides antiquior fuit, atque hinc tale responsum tulerunt: *Auxilio vos, Campani, dignos censet senatus, sed ita vobiscum amicitiam instituit par est, ne qua vetustior amicitia ac societas violetur. Samnites nobiscum fœdere iuncti sunt, itaque arma Deos prius, quam homines violatura aduersus Samnines vobis negamus, legatos sicut fas iusque est, ad socios atque amicos precatum mittemus, ne qua vobis vis fiat.* Ceterum alia quæstio fuit, an post-

vel *fœdere systematico*, (s) ne in huius perniciem vergat.

§. XLIV. Hoc ipso quoque subditis non interdictum esse videtur, fœdera cum aliis gentibus *commerciorum* (t) *causa* inire, quippe quæ pacta

quam Campani se postea in populi Romani potestatem dederunt, hi absque violatione fœderis recipi potuerint? Ita quidem censuit senatus apud LIVIVM *cit. l.* adhuc enim videbatur res integra: nondum bellum erat cœptum: id demum instabat, nec recipiebantur in *societatem* sed in *subiectionem* & *deditionem*. Alia ratio fuit Sidicinorum, quorum deditionem aspernabantur Romani vt ferum, *vltimaque tandem necessitate expressam*, vt ait LIVIVS *lib. VIII. c.* 2. neque enim amplius in *sua potestate* videtur esse populus, qui in extrema necessitate constitutus se alteri subiicere cupit.

(s) Reuera *duplex obligatio* hic occurrit: (1.) quoad rempublicam propriam, (2.) quoad reliquas fœdere systematico comprehensas, atque adeo ius fœderum ita exercendum, vt vtrinque securitas maneat illibata & salva. Quamuis itaque statibus imperii *ius fœderum* competat, non aliter tamen exerceri potest, quam *ne sint fœdera contra imperatorem vel imperium, pacemve eius publicam*, vt dicitur in *I. P. art. 8. §. gaudeant*, quo ipso nihil adeo singulare est constitutum, cum illa ipsa limitatio ex *iure publico vniuersali* per se fluat. Interim si respubl. systemate comprehensa a reliquis eiusdem systematis sociis bellum & vim hostilem metuat, non dubium est, quin talis respubl. hoc casu in sui defensionem fœdus cum aliis contra reliquos socios inire possit, quia imperans magis obligatur suæ republ. quam reliquis sociis fœderis systematicis.

[t] Commercia *res priuatas* potissimum respiciunt, nec regimen publicum per se tangunt. Potest quidem imperans

pacta nec *rempublicam* primario concernunt, nec *ius imperantis* violant.

§. XLV. Imo & sic quoque ciuitatibus singulis, communem alias imperantem habentibus, fœdera pro *conseruatione* & *securitate* sua cum aliis inire licet, quoties ab imperante suo deseruntur, vt quasi pro derelictis habitæ videantur. (u)

§. XLVI.

perans illa restringere, quo facto ad leges ciuitatis in exercitio commerciorum subditi obligantur, sed, his deficientibus, libertas pristina sese exserit. Inde forsan *fœdus Hanseaticum*, olim tam celebre, defendi potest, in quod plurimæ ciuitates, absque publica imperantis autoritate, receptæ sunt, cum tale fœdus nihil aliud fuerit, quam maxima quædam *societas negotiatorii* lucri causa inita. Ostendit enim CONRINGIVS *de vrb. German. §. 98.* hoc fœdus συμμαχίας causa non fuisse initum: neque hoc credibile est, quin principes tale quid nunquam permittere potuissent. Interim rationes politicæ non semper ferunt, vt talis libertas subditis relinquatur, vti bene obseruat CONRING. *cit. l. §. 101.*

(u) Possunt publicæ calamitates rempublicam ita affligere, vt ciuitates a suo imperante amplius defendi nequeant, sed aliunde sibi defensionem quærere debeant. Talis status Germaniæ fuisse videtur tempore funesti illius interregni, quem MVTIVS *lib. 21. Chron. germ. p. 192.* ita describit: *His temporibus arma vbique, leges fere nusquam, dominabantur: quisque occupabat, quantum potuit per vim.* *Status* itaque *naturalis* reductus videbatur: ciuitates omni defensione erant destitutæ, & tamen potentiores in viscera imperii sæuiebant, vt in tali rerum statu nihil consultius esset,

§. XLVI. Sub hoc iure fœderum pangendorum comprehenditur quoque *ius clientelare*, (x) tam *actiuum*, quam *passiuum*, adeoque cui prius

quam *defensionis* causa fœdera inire. Primitus paucæ ciuitates anno 1254. inter se fœdus tale inierunt, cui fœderi postea se aliæ adiunxere, & militem communem ad communem defensionem aluere. Non potuere non ægre id ferre, quibus raptu viuere, & ἀπραξίαν vitam paci præferre cordi erat, quamuis cum ob tutelam suam id facerent, iure id fecisse existimari debebant. Rem totam ita describit ARNOLDVS Abbas Stadensis *in fin. Chron. Quidam validus ciuis in Moguntia cœpit hortari conciues suos, vt pro pace restauranda iuramento se inuicem constringerent. Consenserunt ei & aliæ ciuitates plurimæ. Vocarunt eum Wathodonem. Non placuit res principibus, nec militibus, sed neque prædonibus, & maxime his, qui habebant assidue manus pendulas ad rapinam, dicentes, esse sordidum, mercatores habere super homines honoratos & nobiles dominatum.* Ciuitates ipsas sub hoc fœdere comprehensas enarrat LEHMAN. *in Chron. Spir. lib. 5. c. 92.* Conf. DATTIVS *de pace publ.*

[x] *Ius clientelare* inter summos principes nihil aliud est, quam *fœderata consociatio, qua alter alterius maiestatem obseruare tenetur, vt ab iniuria potentiorum tutior esse possit*, obseruante BODINO *de rep. lib. 1. c. 7.* Est enim fœdus vel *æquale* vel *inæquale*. Ad classem posteriorem *clientelare ius* referri debet, quia infirmior defensionem ab altero recipit, non præstat, & quia patronus potentior est, hinc præterea receptum, vt infirmior maiestatem alterius comiter conseruet, quod explicat PROCVLVS *in l. non dubito 7. §. 1. D. de captiuis*, & eodem fere modo CICERO *orat. pro Cornel. Balbo p. m. 721. lit. e. seqq.* Atque hinc quoque receptum est, vt publicis precibus patroni soleant commendari

prius competit, posterius denegari non potest.

§. XLVII. Sicuti itaque fœdera libertatem alterius non tollunt, ita quoque *ius clientelare* non liberat subditos ab obsequio erga proprium imperantem, cum huic omnia iura summi imperii maneant salua. (y)

§. XLVIII.

dari in iis locis, quibus defensionem debent. Cum itaque subditi proprie dicti defensionem suam ab imperante petere debeant, alterius defensioni se submittere nequeunt, quia potestas domini territorii inde læderetur. Cautum id legitur *in Capit. Ioseph. art. VIII.* quemadmodum etiam iam in *R. I. de anno 1519. §. wir auch Churfürsten*, status imperii se inuicem obstrinxerunt, *Daß keiner des andern Unterthanen und Verwandten, des Glaubens oder anderer Ursache halber in sonder Schutz und Schirm, wieder ihre Obrigkeit nehmen sollen noch wollen.* Quamuis vero dictum sit, subditos ne quidem intuitu *religionis* se alterius clientelæ subiicere posse, quia in effectu, implorando defensionem patroni, imperanti suo legitimo resisterent; alia tamen quæstio est, annon imperans, qui successorem diuersæ religionis habet, subditos suos alterius defensioni possit commendare, ne in exercitio libero religionis a successore forsan turbentur? quod itidem negandum existimo. In effectu enim talis dispositio duplex diuersum & contrarium inuolueret imperium, subditisque suppeditaret ansam, imperanti resistendi, cum non aliter possint defendi a patrono, quam vel *interceſſionibus*, vel denique *adhibita violentia.*

[y] Vulgatum est: *Schirm-Gerechtigkeit giebt keine Obrigkeit.* Sed tamen itidem vulgatum est; *aus Schirm-Herrn*

§. XLVIII. Sed etiam singulorum securitati aliquando contra vim externam iuste prospicit imperans, quo referunt *ius repressaliarum*, quod primario in eo consistit, vt imperans in suo territorio subditis gentis extraneæ denegare possit iustitiam, (z) quæ subditis huius imperantis illam denegauit, vel idem ius in gentem extraneam statuatur, & exerceatur, quo in nostram gentem vsa est.

§. XLIX.

Herrn werden leicht Sturm-Herrn, scilicet si patroni inique sua potestate abutuntur, qualis metus tunc vt plurimum adest, si patronus nimia polleat potentia. Plurimæ id suo damno expertæ sunt ciuitates, inter quas quoque Metis, Tullum & Verdunum non posteriores sunt, quæ protectionem Galli amplectendo ab imperio pedetentim auulsæ sunt. Ipsum Romanum imperium iam olim per oppressionem confœderatorum huiusmodi admodum auctum fuisse constat.

(z) In hoc potissimum repressalias consistere, docet PASCHWITZ *de repress. c. 2.* quamuis alii aliter rem explicent, & res inter se affines confundant. Est hoc remedium non adeo iniquum, cum per indirectum ita adigatur gens extranea, subditis alienigenis, si quid iure petere possunt, æque administrare iustitiam vt propriis. Prærequiritur autem, (α) ius eius, cui alibi iustitia est denegata, esse liquidum: (β) eidem omne auxilium in territorio extraneo contra subditum illius denegari: (γ) deficere vtrinque superiorem, ad quem prouocari possit, in casu *denegatæ iustitiæ*. Exercet hoc ius tantum summus imperans, adeoque, vtrum locum habere possit? desuper vnice cognoscit, & magistratui inferiori, qui illud *suo iure* exercere nequit, per mandatum iniungit, vt casu eueniente suspendat *iustitiæ administrationem* contra extraneum.

(a) So-

§. XLIX. Faciunt præterea aliud *repressaliarum* genus, consistens in *detentione personæ aut bonorum propter debitum aliquod*, (a) ratione cuius subdito huius territorii denegata iustitia est, ad effectum, vt læso a gente iniqua satisfiat.

CAP.

(a) Solent nonnulli hanc speciem *pignorationem* appellare, alii vero totam repressaliarum naturam in hoc ipso quærere. ZIRGL. *de iurib. maiest. lib. 1. c. 34. §. 29.* GROT. *lib. III. c. 2.* Hoc ius potissimum defendunt ex *belli iustitia*, adeo vt nonnulli illud ipsum *belli minus solennis* nomine insignire soleant, atque ex eo vlterius deducunt, inter illas personas ius hoc exerceri posse, inter quas licite bellum geritur; quando enim iudex adest supremus, qui propter *denegatam iustitiam* adhuc adiri potest, ad hoc extremum medium deueniri nequit, quo intuitu has pignorationes status imperii inter se nullo iure exercent, bene tamen erga extraneos. Eatenus autem ad *ius publicum vniuersale* spectant, quatenus ab imperante adhibentur pro *securitate & defensione subditorum* suorum, quibus a gente extranea vel ius denegatum, vel alia iniuria facta. Cum enim hoc ipso non tota respublica læsa, sed tantum quidam ex republica, & hinc propter horum læsionem bellum mouere & totam rempubl. in ambiguum vocare discrimen periculosum, ne dicam iniquum videbatur, expeditior modus cogendi gentem iniquam introduci & exerceri cœpit, qui tamen non raro ad bellum ipsum ansam dare solet.

(b) Su-

CAP. II.
De
Iuribus tranquillitatem internam reipublicæ respicientibus.

§. I.

SI imperans rempublicam a *vi externa* defendere debet, multo magis eidem incumbit, eandem præstare securam & incolumem a *vi interna*, (b) statui ciuili admodum inimica, & quæ

(b) Supra dictum est, statum reipublicæ in *unione* subditorum *arctissima* fundari. Quando hæc patitur, vel plane dissoluitur, corpus ciuile ruinam minatur, cum per *vim internam* consumatur, & præterea a vi externa salua & incolumis præstari non possit. *Quoties enim ciuitas*, vt philosophatur C. Claudius apud DION. HALICARN. *lib. XI. concors bellum suscipit, & idem omnibus, tam illis, qui imperant, quam illis, qui parent, vtile videtur, omnes alacriter mala subeunt, nec vllum laborem aut periculum refugiunt. Quotiens vero intestino malo laborans prius quam res domesticas componat, bella externa suscepit, & multitudini in mentem venit, se non pro suis bonis mala passuram, sed vt aliorum imperium in se magis confirmet: ipsi vero duces cogitant, suas copias non minus quam hostiles sibi inimicas fore, cetera quoque laborant, & quæuis manus istiusmodi exercitus facile debellare & delere potest.* Vtplurimum hostes inde ansam arripiunt, inuadendi rempublicam, si animaduertunt, illam internis conflictari malis. Cum ob tyrannidem Decemuirorum & imprimis Appii Claudii maior pars reip. ægra esset, Sabini & Æquii bellum intulerunt Romanis. *Illi enim*, ait C. Claudius apud DION.

quæ rempublicam longe acerbius quam externa affligere solet. (c)

§. II. Obligatio hæc imperanti suggerit media ad finem facientia, quibus vel præcavet, ne

DION. HALICARN. *cit. l. cum audierint, iam pridem nostram rempublicam fluctibus & tempestatibus agitari & laborare, & plebem patriciosque a reipubl. præsidibus animo alieno esse, existimarunt, si quod externum bellum vobis præter mala intestina inferretur, & magistratus vellent copias educere ad agri propugnationem, eos neque habituros omnes cives ad militare sacramentum promtos, vt antea, quod magistratus odio prosequantur, nec duces pœnis lege statutis in contumaces vsuros, veritos, ne quod grauius malum faciant. Eos vero, qui obtemperauerint, & arma ceperint, aut signa deserturos, aut si permaneant, rem in prœlijs ignauiter dedita opera gesturos, quorum nihil sperarunt, quod non sit verisimile.* Quæ cum ita sint, ratio dictitat, *firmandam esse rempublicam, non armis modo neque aduersus hostem, sed quod multo maius, multoque asperius, bonis pacis artibus*, quibus vnio illa interna conseruatur, & fulcitur. SALVSTIVS *orat. I. de republ. ord. c. I. n. 7.*

(c) Oritur illa calamitas publica a *vi interna*, seu ipsis subditis, Reipublicæ incolumitati insidiantibus, quales *morbi interni* eo magis metuendi sunt, quoniam constat, homines ad turbas mouendas esse pronos & procliues, ad parendum vero & statum ciuilem satis ineptos, vti supra *Lib. I. c. I. p. 131.* demonstratum. De Hispanis IVSTINVS *lib. XLIV. c. 2. Hispani bellum quam otium malunt, si extraneus deest, domi hostem quærunt.* Imo hoc vitium magnarum ciuitatum esse LIVIVS *Lib. XXX. c. 44.* hisce verbis prodit: *Nulla magna ciuitas diu quiescere potest, si foris hostem non habet, domi inuenit, vt prætalida corpora ab externis causis tuta videntur, sed suis ipsa viribus onerantur.* Ipsum

ne talia mala erumpant, vel si iam eruperint, vt mature exstinguantur, & ciuitas ad pacem reducatur. (d)

§. III. Quoad prius membrum ius competit

---

psum vastissimum corpus imperii Rom. magis sub hoste interno quam externo cecidit. *Et ad occasum ab ortu solis omnia domita armis parebant, fuere tamen ciues, qui se remque publicam obstinatis animis perditum irent*, vt ait SALVST. *de bell. Catil. c. 36.* Comparant alias eruditi rempublicam *cum corpore humano*, vt HOBBESIVS facit, quod pati potest a *vi externa*, & *internis* nonnunquam, imo vt plurimum, affligitur *malis*, quæ eo grauiora sunt, quo magis destructionem corporis secum trahere possunt. Ad hæc mala auertenda regulæ tum *prudentiæ politicæ*, in politicis tractandæ, tum *iuris publici vniuersalis*, hic excutiendæ, faciunt.

(d) In *corpore humano* conseruando itidem hæc duo attenduntur, & sic quoque in *corpore ciuili*. Sicuti in pace de bello cogitandum, & ad futura pericula quis semper instructus esse debet; ita ad præcauendas omnes turbas talis ordo in republica seruandus, quo turbatoribus omnes vitæ præcludantur, aliquid moliendi contra rempublicam. Nouit homo, corpus, quod sustinet, esse languidum, morbis obnoxium: nouit etiam imperans, corpus ciuile, quod sustinet suo imperio, esse corruptum; hinc quæ contra mala metuenda adhiberi debeant remedia, sollicite indagare debet. Cum vero interna reipubl. quies in *concordia subditorum* consistat, hæc vero, per *culturam iustitiæ* obtineatur, studium eius ante omnia excolendum est imperanti, quippe quæ *ciuium concordiam alit & conseruat*, vt ait DION. HALICARN. *lib. II. in f.*

(e) Fru-

tit imperanti, mediis sanæ rationi conuenientibus subditos constringendi, & potentiam eorum muniendi, (d) ne quid audere possint contra

(d) Frustra de remediis contra morbos quæstio instituitur, nisi fontes morborum fuerunt detecti. *Causæ morborum ciuilium* sunt infinitæ, quas indagare debebant hi, qui *prudentiam ciuilem* tractant. Sed plerique hanc doctrinam vel plane omiserunt, vel satis frigide tractarunt, quia materiis plane alienis tractatus suos impleuerunt, proprias neglexerunt, in quo tamen HERTIVS ceteris omnibus exemplo contrario præiuit, ostendens *in elem. prud. ciuil.*, potissimam partem huius doctrinæ consistere in eruendis *morborum ciuilium* causis, & suggerendis *remediis* sufficientibus. Vt rem in compendio complectar, malum internum statui publico imminet vel *a nimia paucorum autoritate & potentia*, vel *a nimia plebis libertate*. Priori casu, si præsertim sub se militem habent, nihil non tentare possunt contra statum publicum, præsertim cum *potentia* vel *autoritas* in occulto latere, & sub specie *pietatis* vel *virtutis* sese publico commendare possit, (quod optime illustrat FÖRSTNER *ad Tacit. P. 1. p. 148. seqq.*) postea tamen erumpit in flammam, toti reipublicæ ruinam minantem. Deplorant adhuc plurima regna imprudentiam maiorum, qua clero tantam vbiuis autoritatem & potentiam indulserunt, quam supprimendi ius fasque fuisset. Quantæ strages, quantæ turbæ in rebuspublicis inde ortæ! Est quippe plebs ita comparata ex iudicio CVRTII, *vt vbi semel superstitione capta est, plus pareat vatibus quam ducibus.* Atque ex hisce malis metuendis plura iura imperanti adscribenda, præsertim quoad *sacra*, quæ alias eidem tribuenda non erant, vti suo loco videbimus. Posteriori casu, vbi *nimia populi libertas* adest, multum patitur respubl. a

contra *statum publicum*, vel alio modo rempublicam reformandi. (e)

§. IV. Ius *reformandi rempublicam* vtut imperanti proprium sit, tamen pro statu diuerso reipublicæ illis quoque committi solet & potest

factionibus, quibus ordinarie populares respublicæ sunt obnoxiæ, maxime si *licentia concionum publicarum* accedit, quæ imprudentem plebem ad quæuis facinora sollicitant. Non inepte reip. R. iacturam CICERO *orat. pro L. Flacco p. m. 500.* inde deducit aiens: *Illa vetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit, hoc vno malo concidit, libertate immoderata ac licentia concionum.* Restringenda ergo est nimia subditorum *autoritas* & *libertas*, sed legitimis modis & mediis.

(e) *Modum reformandi ciuitatem* regulæ politicæ suggerunt: *ius ipsum* ex hac doctrina petendum. Cui enim totius reipubl. salus commissa est, circa *reformationem* quoque sollicitus esse debet, siue per se, siue per alios illam expediat, exemplo reip. Athenienſis, quæ Solonem constituit *reipubl. reformatorem*, quæ periculosissime laborabat. Idem ius affectabat Lycurgus, sed magis vi, quam *iure* moribus corruptam Spartam reformauit, cum ius reformandi ipsi haud demandatum fuerit. Plenius de vtroque exemplo agit HVBER. *de iur. ciuit. lib. 3. S. 3 c. 4.* Impudentius autem & maiori cum specie iuris nemo hactenus *ius reformandi respublicas* affectauit, quam præsul Romanus, ex vniuersali cura circa ecclesias, & cum respublicas quoque ad ecclesias traxerit, has quoque pedo suo subesse iudicauit. Verum res inuertenda est. Sunt ecclesiæ in republica, non contra. Clericorum est, principem admonere de *reformatione instituenda*, non *ius reformandi rempubl.* sibi tribuere.

(f) In

poteſt, quibus totius prouinciæ cura & adminiſtratio concredita eſt. (f)

§. V. Ita tamen *ius reformandi* exercendum eſt, (I.) quatenus absque maioris mali metu fieri, & ſtatus reipublicæ illibatus ſeruari poteſt; alioquin non inique imperans quædam reipubl. incommoda & mala tolerat, (g) ne totum corpus interitui exponat.

§. VI.

(f) In ſtatibus *popularibus* hoc vt plurimum accidit. Solon ex decreto Athenienſium ius reformandi exercuit, vti ad §. *antec.* dictum eſt. Simile ius illis conceſſum erat, quibus apud Romanos prouinciæ demandatæ erant. Prouocat huc CICERO *lib. IV. ad Attic. epiſt. 1.* aiens: *Appius ad me ex itinere bis terue ὑπομεμψιμέρους literas miſerat, quod quædam a ſe conſtituta reſcinderem. Vt ſi medicus, cum ægrotus alii medico traditus ſit, iraſci velit ei medico, qui ſibi ſucceſſerit, ſi, quæ ipſe in curando conſtituerit, mutet ille: ſic Appius cum ἐξ ἀφαιρέσεως prouinciam curarit, ſanguinem miſerit, quicquid potuit, detraxerit, mihi tradiderit enectam: προσανατριφομένην eam a me non libenter videt, ſed modo ſuccenſet, modo gratias agit. Nihil enim a me fit cum vlla illius contumelia, tantummodo diſſimilitudo offendit hominem &c.* Hinc conſuetæ formulæ apud Romanos, quando magiſtratui rempubl. commendabant: *videret, ne quid respubl. detrimenti caperet*: (quæ formula tamen vltimæ neceſſitatis tantum habita eſt, LIVIO teſte *lib. III. c. 4. in f.*) ageret *vti e republ. fideque ſua eſſe videbitur*: faceret, *quod reipubl. expedire iudicaſſet.* BRISSON. *de ſolenn. pop. R. verb. lib. 2. p. 212. ſeqq.*

(g) Sæpe iniqua ſunt toleranda, ſi absque iactura reipubl. inſigni reformari nequeunt, quod exemplis illu-

ſtrat CICERO *lib. II. ad Attic. epiſt. 1.* vbi ſimul imprudentiam Catonis, omnia exacte & ſeuere in ſtatu turbido expedire conantis, notat. Cariolano, ciui optimo, & de ſalute reipubl. admodum ſollicito, nihil magis obfuit, quam *minus accurata & ſeuera iuris obſeruantia. Cum enim plebeis mediocriter cedere debuiſſet, eorumque cupiditatibus aliquid indulgere, & inter eos principem obtinere locum, id facere noluit, ſed quod contra res omnes iniuſtas diceret, odium ſibi contraxit, & ab iis expulſus eſt.* DION. HALICARNASS. *lib. VIII.* Inde poſtea tot mala rempubl. afflixerunt. Equidem, quod miror, ipſe CICERO *lib. III. de LL.*, omnia tentanda vult, nec, an aliquid obtineri poſſit, laborandum eſſe. Ita etiam ille: *Iſta ſententia maxime & fallit imperitos, & obeſt ſæpiſſime reipublicæ, cum aliquid verum & rectum eſſe dicitur, ſed obtineri, i. e. obſiſti poſſe populo negatur. Primum enim obſiſtitur, cum agitur ſeuere: deinde opprimi in bona cauſa eſt melius quam male cedere.* Ipſe tamen antea *cit. epiſt. 1.* in Catone hoc notauerat, *quod ſumma fide noceat interdum reipubl., & ſententiam dicat tanquam in Platonis πολιτείᾳ non tanquam in Romuli fæce.* Concedo *nimiam timiditatem* abeſſe debere a reformandi ſtudio. Si tamen ſimul imprudentia concurrat, & certiſſima reipubl. iactura, non reformatur respubl. ſed deformatur. Quemadmodum medici non raro in deſperatis morbis vnice præcauent, ne malum latius ſerpat; ita quoque imperans in ſtatu admodum corrupto ciuitatis non ſemper pronus eſſe debet, ad ſtatum reipubl. in melius formandum, ſed tunc id tantum videndum, ne moles reipubl. male cohærens plane corruat. *Medici plus interdum quiete, quam mouendo atque agendo proficiunt*, ait LIVIVS *lib. XXII. c. 18. in f. & in morbis nihil eſt magis periculoſum quam immatura medicina*, iudice SENECA *in conſol. ad Heluid. c. 1.* Reprehendit hoc LVCANVS *lib. III.* in Sulla dictatore ita canens:

Dum

§. VI. (II.) Ipsa *media*, quibus reformatur status publicus, ita debent esse comparata, ne *iuri publico vniuersali* aduersentur, (h) alioquin *Machiauellismum* sapiunt.

§. VII.

Dum nimis iam putrida membra rescindit,
Ex esset medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere, manus, periere nocentes,
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.

Plures in regno Poloniæ sunt irregulares gubernandi formæ, vnde tot mala reipublicæ imminent; sed omnes fundus existirpandi forent, si status in melius esset reformandus. Vtut itaque in statu corrupto finis *ciuilis pacis* non perfecte obtineatur, comparatiue tamen loquendo melius est, si aliquatenus obtineatur, quam si in totum per immaturam reformationem deficiat.

(h) Consilia ad conseruandam rempublicam a politicis varia traduntur, quæ tamen sæpe a regulis *iustitiæ* recedunt, qualia detexit Noricorum decus PELLERVS *in Polit. sceleratâ*. Illa autem veram reformandi viam & salutem reipubl. continent, quæ (1.) *a tramite iustitiæ non abeunt*, quale erat consilium Themistoclis, de quo CICERO *lib. III. de Offic. Themistocles*, ait, *post victoriam eius belli, quod cum Persis fuit, dixit in concione, se habere consilium reipubl. salutare, sed id sciri opus non esse: postulauit, vt aliquem populus daret, quicum communicaret. Datus est Aristides. Huic ille: classem Lacædemoniorum, quæ subducta esset ad Cytheum, clam incendi posse, quo facto frangi Lacædemoniorum opes necesse esset. Quod Aristides cum audisset, in concionem magna expectatione venit, dixitque, perutile esse, quod Themistocles afferret, sed minime honestum. Itaque Athenienses, quod honestum non esset, id ne vtile quidem putauerunt, totamque eam rem, quam ne audiuerant quidem, repudiarunt.* Recte TACITVS *lib. IV. histor.* censet: *sola bona, quæ honesta: mala tantum, quæ turpia.*

De Cyro XENOPH. *in Cyropæd. lib. VIII. p. m. 207. lit. c.* similia docet inquiens: *quamobrem despitiens, quo ab iis quoque tutus esset, arma quidem illis adimi, & reddi ad bellum ineptos, minime probauit: quod esse illud & cum iniuria, & cum imperii euersione coniunctum duceret. Rursus eos non admittere, ac palam declarare, quod fidem eis non haberet, id belli arbitrabatur esse initium. Itaque hoc vnum istorum omnium loco iudicabat, & optimum esse ad securitatem suam & honestissimum, si præstantissimos illos sibi redderet æmiciores, quam inter se ipsos essent.* (II) *Quæ constantem & durabilem reipublicæ afferunt pacem & tranquillitatem.* Gallia, quæ antea imperio Romano terrorem incusserat, tandem subacta; ast nihilominus inquieta erat & variis agitabatur motibus. Vnde existimabat CICERO *de prouinc. procons.* illam sempiternis vinculis esse adstringendam: *impolitæ enim res*, ait, *& acerbæ si erunt relictæ, quanquam sunt abscissæ, tamen efferent se aliquando, & ad renouandum bellum reuirescent.* (III.) Denique hæc quoque ratio sanandæ reipublicæ est, *quæ præsenti accommodata est statui.* Notat CICERO *lib. II. ad Att. epist. 1.* Catonem, quod, optimo animo vtens & summa fide, noceat interdum reip. *Dicit enim tanquam in Platonis πολιτείᾳ non tanquam in Romuli fæce sententiam.* Aliæ rationes in republ. *ægra*, aliæ in *sana* adhibendæ. Eadem fere fata habuit *intempestiua sapientia* Musonii Rufi, qua seditiosum militem ad officium reducere tentauit, de quo ita TACITVS *lib. III. histor. Miscuerat se legatis Musonius Rufus equestris ordinis, studium philosophiæ & placita Stoicorum æmulatus: cœptabatque permixtus manipulis, bona pacis & belli discrimina differens, armatos monere. Id plerisque ludibrio; pluribus tædio: nec deerant, qui propellerent, proculcarentque, ni admonitus modestissimi cuiusque & alius minitantibus, omisisset intempestiuam sapientiam.* Breuiter, *ad consilium de republica dandum, caput est, nosse rempublicam*, vt ait CICERO *lib. II. de orat. p. 249.* & sicuti non semper idem status rerum, ita

§. VII. Quo posito nullum ius imperanti competit e medio remouendi eos, (i) quos sibi & reipublicæ *suspectos* credit, cum aduersus *metum incertum* saniora adsint consilia.

§. VIII. Multo minus supra dicta obligatio imperanti ius tribuere potest, exercendi *Ostracismum*, (k) exemplo Athenienſium, qui suspectos reipublicæ exilio mulctabant.

§. IX.

ita quoque consilia ad præsentem rerum faciem directa esse debere ratio suadet. *Optime*, ait DION. HALICARNASS. *lib. X., administratur ciuitas, quæ se pro rerum statu fortunæ accommodat, & optimus consiliarius ille est, qui non priuatis inimicitiis impulsus aut gratia adductus, sed publica vtilitate commotus suam sententiam dicit.* Huiusmodi consilia sana si negliguntur, respublica ex interna sua peste, qua laborat, consumitur. *Sicut enim rubigo*, (vt eleganter ait POLYB. *histor lib. VI. n. 8.*) *ferro, cossi & teredines ligno congenitæ pestes insunt, adeo vt quamuis nihil extrinsecus illa læserit, per ea tamen, quæ cum ipsis sunt nata, intereant: sic etiam naturæ legibus simul cum singulis rerumpubl. formis nascitur aliquod vitium quod assidue illas comitatur &c.* id quod in *seqq.* declarat.

(i) Hoc sceleſtiſſimo medio vsus est Alexander M. de quo IVSTINVS *lib. XI. c. 5.* ita: „Proficiscens ad bellum „Persicum omnes nouercæ suæ cognatos, quos Philip„pus in excelsiorem dignitatis locum prouehens im„periis præfecerat, interfecit, sed nec suis, qui apti re„gno videbantur, pepercit, ne qua materia seditionis, „procul se agente, in Macedonia remaneret.

(k) OSTRACISMVS, dictus ab *Ostrako* i. e. testula, cui

§. IX. Equidem qui dominatum defendunt aut illimitatam populi licentiam, non possunt non hunc modum defendere; (1) attamen con-

nomen eius, qui eiiciendus erat, inscribebant, apud Athenienses in vsu fuit, ad instar *medicinæ* adhibitus, *cuius ope ad expurgandam ciuitatem constituto tempore populus vti solebat*; *nam ei exilium indicebatur, qui ceteros gloria, diuitiis, existimatione superaret*, vt ait PLVTARCH. *in Nic. vita.* Cum vero talis non ob delictum, sed magis ob *virtutem* suam eiiceretur, bona non publicabantur, quo exilii genere præstantissimi viri afflicti sunt contra meritum, vt Themistocles, Cimon, Thucidides, Alcibiades, Aristides, & alii, vtpote quos plebs ob *autoritatem* & *virtutem* nimis reipubl. suæ suspectos habebat. De origine eius vid. *tom. 9. obs. Hall. 3. §. 8.*

(1) Obiiciunt: rationes *vtilitatis publicæ* ita postulasse, vt reipubl. suspecti eiicerentur: trahere omne magnum exemplum aliquid ex iniquitate, quod contra singulos vtilitate publica compensetur. Ast hoc modo quæcunque facta iniqua sub prætextu *vtilitatis publicæ* abscondi & excusari possent. Alia sine dubio mitiora media excogitari potuissent, infringendi horum *autoritatem* & *potentiam*, quam vt ita indignissime habiti fuerint, ac iniquum est, malo afficere ciues, qui præmiis decorandi sunt; denique qui indignissime patria pelluntur, sæpe plus possunt eandem affligere, vbi absunt, quam vbi præsentes remansissent. Plus nocuit quam profuit eiectio Cariolani Romanis, qui Volscos contra Romanos excitauit, iisque insignem cladem attulit, teste DION. HALICARNASSEO *lib. VIII.* Neque obstat, quod *Ostracismus* pœna non fuerit, vt diserte fatetur DIODORVS SICVLVS *XI.* ff. vel vt PLVTARCHVS loquitur *in vita Aristid. non improbitatis pœna erat Ostracismus sed hone-*

constat, hoc modo optime meritos de republica, publicis decorandos præmiis, ob metum incertum indignissime haberi, & insontes puniri, quin quod in horum *eiectione* sæpe plus damni capere possit respubl., quam si eosdem ex merito fouerit.

§. X. Nec iniquitas remouetur hac ratione, quod *æqualitatem* inter ciues respublica hoc modo conseruauerit, (m) quæ & aliis legitimis modis conseruari potest. Multo minus admittendum, ostracismum fuisse *malum* (n) *necessarium*; nam talis necessitas *fingitur*, non *probatur*.

§. XI.

honestum nomen impositum rei erat, nimiæ potentiæ imminutio, eratque inuidiæ lenimen tolerabile. Sufficit enim, quod fuerit insignis *afflictio*, quam ille a republica sustinebat, qui insignia merita in eandem contulerat.

(m) Nulla potest popularis dari ciuitas, in qua omnimoda adsit *æqualitas* inter ciues, neque vnius vel alterius inæqualitas statim noxia dici potest reipublicæ, modo caueatur, ne administratio reipublicæ tali committatur, quo casu nihil adeo metuendum est. Deinde addunt, experientiam testari, ex vnius potentia seditiones ortas fuisse, adeoque mature eam infringendam esse, vt securitas publica conseruetur. Verum & tales seditiones aliis præcaueri potuere mediis, ostenduntque talia exempla illud tantum, caute in republica potentiam vnius esse infringendam.

(n) Imo quidam ne quidem *malum* hic admittunt, quod haud dici possit *malum*, extra patriam viuere. Quod si ita est, cur exilia & relegationes ad pœnas referimus? Hoc largior, eum nullum sentire malum, qui *sponte* extra

§. XI. Sunt autem alia media iusta & æquissima, & magis tuta, (o) quibus huiusmodi potentiorum subditorum autoritas infringi potest, quæ inprimis ad scholas politicorum spectant.

§. XII. Præterea quoque (III.) in exercitio *iuris reformandi* causæ morborum (p) spectandæ sunt. Causa morbi interni potissimum est ex vitio status, per leges publicas male adornati. (q) Neutiquam vero imperanti ius concedi-

patriam viuit; ast qui viuere extra illam *cogitur*, qui e patria eiicitur, non potest non affligi. Neque obstat, quod hæc eiectio non infamauerit; nam etiam, qui a latronibus multis afficitur vulneribus, non notatur infamia, & tamen indignissimo affectus malo dici recte potest.

(o) Plura excogitata sunt consilia a politicis, quæ referuntur a FÖRSTNERO *in not. ad Tacit. p. 153. seqq.* & *in tom. 9. obs. Hall. 3. §. 19. seqq.*

(p) Optime CICERO *lib. III. Tuscul. quæst. Vt medici causa morbi inuenta curationem esse inuentam putant: sic causa ægritudinis reperta medendi facultatem reperiemus.*

(q) *Vitia status* potissimum ex ipsis institutis publicis desumuntur, quando *leges fundamentales* reipubl. ita sunt comparatæ, vt non possint non subditos disponere ad turbas, renitentiam inter eos, qui regimini præsunt, producere, & præterea id operari, vt negotia publica, maxime, quæ securitatem internam respiciunt, segniter & difficulter expediri queant. Nihilominus tamen imperans obligatur illis, cum quibus pactus est, veluti statibus prouincialibus, & his inuitis nihil contra pacta hæc audere potest. Sunt qui instant, imperantem eiusmodi legibus fundamentalibus, reipubl. aduersis, stringi non posse, quippe cui antiquior esse debeat salus

cedimus, sub prætextu melioris status introducendi, leges fundamentales, quibus ipse ligatur, dissoluendi & annullandi, atque alium statum adornandi, nisi fiat consensu eorum, quorum interest.

§. XIII. Aliud dicendum arbitror de illis promissionibus, quæ euidenter iuri naturæ repugnant, & sic nullam producere possunt obligationem. (r)

§. XIV.

ius totius corporis, quæ in facili expeditione negotiorum publicorum & tranquillitate interna, mutuaque harmonia consistit. Ast regero: α) pacta huiusmodi non esse *absolute* iniqua, sed aliquatenus reipublicæ incommoda, interim nihilominus obligatoria: β) antequam imperium acciperetur, cogitandum fuerat, vtrum eiusmodi conditionibus esset accipiendum; ast vbi semel conditiones & pacta placuerunt, postea displicere nequeunt: γ) vtilius est præsenti statui reipublicæ, pacta talia seruare, quam, rescissis pactis, nouum velle introducere statum, quod certe non in publicam vtilitatem, sed contra eam vergeret, cum inde prima occasio ad *bella ciuilia*, renitentiam, seditionem & tandem ἀναρχίαν nasci soleat.

(r) Refero huc *licentiam duellorum*, quæ olim in Germania in ius abierat, adeo vt certis legibus publicis circumscriberentur, & ad causarum decisiones adhiberentur, indeque olim nota fuere die Kampffrechte vnd Kampffgerichte vid. MAVRIT. *de Duell.* §. 29. RACHEL. *de duell.* De horum iniquitate plenius agitur *tom. 9. obseru. Hall. 5. §. 11. seqq.* Quis vero assereret, principem constringi sua promissione, ne hunc morem impium tolleret? Interim hoc non nego, summa prouidentia opus esse in tollendis abusibus, vti ad §. V. iam moni-

§. XIV. Deinde *morbi interni* ciuitatum etiam oriuntur ex *subditorum moribus* deprauatis. Ad hos itaque, quantum fieri potest, emendandos summam imperans adhibere debet curam, (s) & hunc in finem iura varia ipsi competunt infra discutienda.

§. XV. Hoc ipso tamen imperanti haud competit *ius extirpandi funditus hanc vel illam sectam*, (t) quæ in conceptibus intellectualibus

monitum est, cum mala inueterata difficulter eradicari soleant, quod historia de exstirpanda licentia duellorum ostendit.

(s) Hoc impetrabit imperans, (α) *si paci studeat*, cum tempore belli subditorum mores magis deprauentur. Ita Augustus, deuictis omnibus & pacatis gentibus, *conuersus ad pacem pronum in omnia mala & in luxuriam fluens seculum grauibus seuerisque legibus multis coercuit.* FLORVS *lib. IV. c. 12.* (β) *si a summis in republica viris incipiat*, quippe a quibus luxus, magnificentia aliaque vitia in rempubl. redundant, quosque alii gregatim sequi solent. *Quæcunque autem mutatio morum in his extiterit, eadem quoque in populo sequetur.* Hoc supposito CICERO *lib. III. d. LL.* satis recte iudicat inquiens: *Ego nobilium vita victuque mutato mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de republica merentur vitiosi principes, quod non solum vitia concipiant ipsi, sed ea infundant in ciuitatem: neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo, quam peccato nocent.* (γ) Si *ipse imperans optimo exemplo subditis præcat*, quod *cap. seq. §. III.* plenius illustrabitur.

(t) Romanæ ecclesiæ sectatores non tantum ius concedunt imperanti, sed eum quoque obligatum esse volunt ad exstir-

alibus ab aliis differt, ceteroquin mores satis probos præ se fert; talis enim extirpatio ad pacem internam conseruandam nihil facit.

§. XVI. Et cum doctrina & scriptis nefariis animi subditorum ad pessima quæque contra rempublicam molienda possint præparari, (u) ius

exstirpandos hæreticos, quasi absque horum exstirpatione quies interna non possit haberi: quod exemplo *lanienæ Parisiensis* probant. Non nego, propter diversitatem religionum interna odia & dissidia in republica esse orta; sed autores harum turbarum plerumque fuere Clerici *dominantes*, e quorum re fuit, dissentientes suspectos facere, & omnium odium in eos excitare, quo semel excitato, plebs incauta sub *specie pietatis* turbas mouere potest. Proinde in eiusmodi casibus interna inquies ex *diuersitate religionis* non oritur, sed potius a *clero dominante*, atque adeo hic constringendus, & ciues ad mutuam tolerantiam assuefaciendi, quod facile fieri potest, vbi autores turbarum satis domiti fuere. conf. *infr. c. X. §. 5.*

(u) Inepta plebs destituitur iudicio discretiuo, & falsa doctrina facile decipi potest, qua si semel mens imbuta fuerit, non iniuste se tumultus mouisse credit. At in *hypothesi*, quænam tales *seditiosæ sententiæ* sint, non semper satis determinari potest. Quo magis imperans ad dominatum inclinat, eo minor plerumque dicendi licentia, cum verba quæcunque captentur, & in interitum loquentis explicentur. Ast benignitas imperantium raram illam felicitatem operatur, *vt sentire quæ velis, & quæ sentias, dicere liceat*, vt ait TACITVS *lib. I. histor. c. 1.* Similiter qui dissentientium opiniones impugnant, non raro dilabuntur ad hanc rationem, clamantes, doctrinam hanc esse *ineptam*, *seditiosam*, & *rei-*

ius competit imperanti, libertatem talem restringendi & prohibendi, ne *seditiosæ* spargantur *doctrinæ*.

§. XVII.

& *reipublicæ maxime contrariam*, vti supra exemplum vidimus de hypothesi, *quod Maiestas non sit immediate a Deo*. Catalogum seditiosarum opinionum collegit HOBBES *de cive c. XII.* sed sæpe fallitur. Sic in *§. 1. c. 12.* ad seditiosam sententiam refert, *iudicationem boni & mali ad singulos pertinere*. Aſt confundit varios & diuersos respectus, *iusti & honesti & licentiæ externæ*, id quod ab aliis iam notatum est. Potest imperans in republ. sua determinare, quid effectum externum iuris habere debeat nec ne? sed *naturam rei moralem*, quam ex norma diuina habet, mutare nequit, atque de hac etiam licite iudicant singuli, & nos iudicamus in Academiis. Porro ad seditiosas opiniones in §. 2. refert, *non esse obediendum imperanti iniqua imperanti*, quia scilicet credit, omnem actum a principe esse iustum, quatenus iussus est. Hoc concedi potest quoad forum externum & effectus iuris. Quid itaque, si quis iubeatur ab imperante, incestum cum matre committere? Deum aut Christum abnegare? Ergo Apostoli seditiosam opinionem fouerunt, docentes, Deo esse magis obediendum quam hominibus? Magis sobrie philosophatur Lycortas prætor apud LIVIVM *lib. 39. c. 38.* aiens: *Veremur vos Romani, &, si ita vultis, etiam timemus, sed plus veremur & timemus Deos immortales*. In §. 6 impie ad seditiosas opiniones refert, *fidem & sanctitatem non studio & ratione naturali acquiri, sed semper supernaturaliter hominibus infundi & inspirari*. Agnouit hic quosdam abusus committi, sed eo ipso non debebat alterum eligere extremum. S. Scriptura infinitis locis satis docet: *fidem esse opus Dei*, adeoque *viribus naturalibus acquiri non posse*. Similes sententiæ seditiosæ & reipublicæ aduersæ passim a gen-

§. XVII. Inprimis nullæ sunt tolerandæ *factiones* (x) in ciuitate, sed maturis consiliis mox illis occurrendum.

§. XVIII.

gentilibus Christianis obiectæ sunt, de quibus videatur Dn. BVDDEVS *diss. de concord. relig. Christ. stat. ciu. c.* 2. Postquam vero hodie religio Christiana in varias scissa est sectas, & ita a vera doctrina Saluatoris nostri recessit, negari vtique nequit, in his vel illis sectis talia dogmata, saluti reipublicæ aduersantia, deprehendi. Præsertim Romanensium doctrina tales hypotheses fouet, veluti, quod fas sit principem, quem eruditi pro tyranno habent, interficiendi: quod imperantes subsint potestati pontificis: quod clerici a potestate seculari exemti sint: quod pontifex possit subditos absoluere a vinculo subiectionis &c. Docent omnium seculorum historiæ, quantas turbas hæ similesue seditiosæ doctrinæ in rebuspublicis dederint, postquam in praxin deductæ sunt. Anabaptistarum & Quackerorum opiniones, an & quatenus *seditiosæ* dici mereantur, ex professo excussit Dn. BVDD. *cit. l. cap. VI.* Propius ad seditiosas opiniones referri debet WILHELMI ROSSAEI impius liber *de autoritate reip. christianæ in reges impios & hæreticos*, qui proinde anno 1594. Parisiis recte combustus est.

(x) Apprime ad rem LIVIVS *lib. IV. hist. 9.* ait: *Factiones fuere, eruntque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames morbiue, quæque alia in Deum iras, velut vltima publicorum malorum vertunt.* Principes Etruriæ de Romano populo non inepte iudicarunt, *æternas esse opes Romanas, nisi inter semetipsas seditiones sæuiant, id vnum venenum, eam labem ciuitatibus opulentis repertam, vt magna imperia mortalia essent.* LIVIVS *lib. II. c. 44.* & in genere de *vulgi indole* ex rei veritate ait TACITVS *lib. I. hist. Vulgus seditionibus & ambitioso imperio lætum, per turbas & raptus*

§. XVIII. Quodsi tandem mala hæc publice erumpunt, & subditi turbas mouent contra rempublicam, oritur inde *crimen perduellionis*, eo grauius & seuerius puniendum, (y) quo magis

raptus facilius ad bellum ciuile impellitur, vti post Galbæ mortem apparuit. Adsunt quidem exempla, quod aliquando imperantes factiones fouerint ad stabiliendam tyrannidem, de quibus vid. FORSTNERVS *ad Tacitum P. 1. p. 241.* verum hæc a iuris ratione aliena sunt, nec semper speratum effectum sortiuntur, quod exemplo suo satis luctuoso probatum dedit Carolus I. Rex Angliæ, Presbyterianis fauens contra Episcopales. Huiusmodi imperans infinitis ipse est obnoxius periculis, adeo vt recte CICERO *Philipp. II.* dicat, *millies perire esse melius, quam in sua ciuitate sine armatorum præsidio non posse viuere.* Exemplum optimum ipse præbet Otho imperator, postquam cæde sese maculauerat, *cum timeret, vt euenit iuclinatis ad suspicionem mentibus, timebatur;* sed imperium eius minus diuturnum erat. TACITVS *lib. I. histor.*

(y) Apud plerosque populos durissimæ pœnæ in *rebelles* sunt constitutæ. Vestigium adhuc aliquod supereſt in *l. 5. C. ad L. Jul. Mai.* de cuius æquitate circumferuntur iudicia, de qua infra *c. VIII. §. 20.* Interest sane omnium imperantium, tale scelus puniri multo magis, si ad effectum perductum, & cæde imperantis infausta auctum sit. Cum ex rebellione Othonis Galba esset occisus, *plures quam CXX. libellos præmia expoſcentium ob aliquam notabilem illa die operam Vitellius poſtea inuenit, omnesque conquiri & interfici iussit, non honore Galbæ, ſed tradito principibus more, munimentum ad præsens, in poſterum vltionem.* TACITVS *lib. I. histor.* Hoc interim constat, sæpe populum adeo ad *motus ciuiles* esse pronum, vt non aliter quam grauissimis

gis reipublicæ & ſtatus publici *interna quies* turbatur.

§ XIX. Imo cum etiam inter ipſos ſubditos *peculiare aliquod vinculum ad mutuam pacem* reperiatur, oritur inde ingens crimen, ſi coadunatis hominibus ſeipſos hoſtiliter inuadant, (z) quo ipſo pax publica reipublicæ frangitur.

§. XX. Hinc recte imperantes diiudicationem horum criminum ſibi ſoli vindicant, atque pœnæ

---

viſſimis ſuppliciis coerceri, & a ſeditionibus auocari queat, quo ipſo imperans non transgreditur limites iuſtitiæ, qui alia ratione *tranquillitatem internam* conſeruare nequit. Nonnunquam medios inter motus ſtatim quidam ad ſupplicium rapiuntur, ceſſante omni proceſſu, quem alias *regulæ iuſtitiæ* poſtulant, id quod fit *non pœnæ feſtinatione, ſed periculi præueniendi cauſa*, vt dicitur in *l. 6. §. 9. de iniuſto, rupt. & irrit. fact. teſtam.* Hinc non iniquum iudicatum fuit, ſingulis committere vindictam in eum, qui ad patriam delendam venit, adeo vt liberi etiam ſine ſcelere parentes interficere potuerint, præmiis adhuc afficiendi. *l. 35. de relig.*

(z) Crimen hoc in imperio noſtro ſatis notum eſt, & non inepte *fractæ pacis publicæ* vocatur. Turbata erat per licentiam diffidationum *quies publica*, ad quam reducendam tot ſemper fuere curæ imperatorum, quia non poteſt non ipſa ſalus reipublicæ periclitari, ſi impune tales diffidationes permittuntur, ac diſcordiæ ciuiles haud ſupprimuntur, quæ ad bellum & interitum viam aperiunt. Tempore belli cum Cæſare Rex Pharnaces magis diſcordiæ Romanorum fiducia quam virtutis ſuæ infeſto in Cappadociam agmine ruebat. FLOR. *lib. IV. c. 1. n. 62.*

pœnæ determinationem reseruant, (a) licet inferiori magistratui in omnibus reliquis delictis cognitionem reliquerint.

§. XXI. Dum itaque rebelles sub obsequium reducere imperans intendit, non vtitur aduersus eos *iure belli* (b) proprie loquendo,

(a) Inter ICtos adhuc hodie disputari videmus, annon etiam iudex inferior, qui merum imperium habet, possit cognoscere de *crimine læsæ maiestatis* seu *perduellionis*, cum de omni alio crimine cognoscere possit? quod non dixerim, α) quia hoc crimen immediate concernit imperantem & statum publicum, nec β) huic negotio semper sufficere potest magistratus inferior, quia rebelles vt plurimum socios eiusdem criminis sibi adsciscunt, & propterea magis metuendi sunt. Accedit γ) quod hoc delictum *vniuersam* rempublicam concernat, cuius defensio soli imperanti data est, non inferiori magistratui, cui tantum in certo districtu vindicatio criminum commissa est. Merito tamen præsides prouinciarum excipio, quos *Pro-Reges* vocant, si præsentissimum periculum in mora sit.

[b] Non potest bellum dari subditorum aduersus imperantem; sed vbi manu violenta eidem resistunt, eundemque vt hostem oppugnant, non tam *hostes* quam *rebelles* existimandi. Equidem eadem vis illis quoque opponenda, quæ alias opponi solet hosti in bello; ast longe diuerso effectu, si *iura belli* intuemur, & a pœnis ciuilibus distinguimus. Hostes ante captiuitatem fuere liberi, post captiuitatem reseruantur non supplicio, sed subiectioni: hi redimuntur vel dimittuntur; rebelles vero deprehensi proprer delictum commissum suppliciis acrioribus subiiciuntur, nec *iura hostium* iisdem applicantur, quamuis potentia rebellium

sæpe

do, sed potius *iure imperii*, *& iudicii*, quod in eos habet, & sic iustum suum in eos exercet *iudicium*.

§. XXII. Interim si imperans boni publici & quietis internæ reducendæ gratia in certa pacta & placita consenserit, ita vt hac ratione *pax interna* restituta fuerit, puto obligari imperantem (c) ad semel promissa seruanda.

§. XXIII.

sæpe differre pœnam suadeat, ne *iure retorsionis* vtantur. Deinde pax pangitur inter liberas gentes; aliquando rebellibus subditis itidem per generalem amnestiam gratiam imperans facit: aliquando etiam quædam cum iis paciscitur, vt eo citius ad obsequium suum redeant; sed hæc pacta non tam *pacis* proprie dictæ, quam *legum fundamentalium* rationem præ se ferunt, quia nihilominus subditi ad priorem statum redire, & se imperantis imperio rursus submittere debent. Interim talia pacta, si auerti possunt, non facile ineunda, ne rebelles videantur *iure* egisse, vti optime monet BARCLAI. *in Argen. lib. III. c. 4.*, vbi Cleobolum ita loquentem ad Regem Siciliæ inducit: *Fœdera, leges, pacta cum armato rebelli nec audi! Vnum sit pœnitentiæ remedium, si supplicet, si supercilium ponat, si se & causam damnet. Lenitatis tuæ erit, sic composito indulgere, nisi pernicioſe erraverit, aut in necessitatem distulerit pœnitentiæ larvam. Sed ignosce ea lege, vt aliquid ipsi in mulctam decedat* &c.

[c] Non leues rationes dubitandi hic exsurgere possunt. Rebelles talia pacta & conditiones a principe extorserunt *per vim illicitam & iniustam*, quales promissiones de iure naturæ nullius momenti esse videntur. Neque enim a parte promittentis vltroneus adest consensus, neque, si adesset, a parte subditorum *acceptatio* promissionis

§. XXIII. Sed etiam contingere potest, vt vna vel altera prouincia imperanti resistat, nolitque plane ad officium suum redire, quo casu, ne pars sincera trahatur, dimittenda erit

nis *legitima* ostendi potest. Eo ipso, quo inique extorquent promissionem a suo principe, nullum habere *ius accipiendi* promissionem. Ast enim vero rarissime in huiusmodi casibus absoluta & talis necessitas in imperante supponitur, ob quam necessario debuerit in tales consentire conditiones: integrum vt plurimum imperanti fuit non consentire, vi opposita rebelles coercere, atque ad officium reducere. Quamdiu itaque imperans sat virium habet, quas rebellibus opponere potest, tamdiu pacta talia metu extorta dici nequeunt, cum omnino liberum eidem fuerit, pacta non inire, quæ tamen *pacis causa* inire, & aliquid de suo iure remittere maluit, quam tot ciuium sanguine tranquillitatem redimere publicam. Cum post secessionem seditiosam plebis senatus coactus esset consentire in creationem tribunorum, ab his vero postea multum detrimenti status publicus perciperet, non deerant, qui pacem cum plebe initam rescindendam iudicarent. Appius Claudius tamen contra sensit, aiens: *Autor sum vobis, vt quæcunque pacis causa gratificati estis, & concessistis plebi, ea quomodocunque rata seruetis, & nihil, quod fuerit concessum, irritum faciatis, non quasi illa sint honesta, & ex reipubl. dignitate, sed vt necessaria, & quæ corrigi amplius nequeunt.* DION. HALICARN. *lib. VII.* Quod si tamen imperans a rebellibus ad tantas esset incitas redactus, vt vlterius nec resistere, nec e manibus rebellium se liberare potuerit, non magis hoc in casu ad placita & pacta obligatus erit, quam si quis latroni aliquid ob metum mortis præsentem promisit. Conf. Dn. THOMAS. *iurispr. div. lib. II. c. 7. n. 73 seqq.*

(d) Hæc

rit potius prouincia (d) quæ iugum excussit, quam vt tota respublica in periculum interitus totalis coniiciatur.

§. XXIV. Dimisso semel populo, & libertati suæ restituto, iura gentium se in posterum in talem populum exserunt, cessante *imperio*, ad quod reuocandum nullum ius (e) amplius imperanti pristino competit.

CAP.

(d) Hæc res nullam difficultatem habet, si prouinciæ *patrimoniales* fuerint, quia sic alienatio imperanti aliaque dispositio denegari nequit. Interim si vel maxime omnis alienatio *lege fundamentali* imperanti adempta sit, idem tamen dicendum arbitror, cum hæc alienatio *necessaria*, non *voluntaria* fuerit, supposito casu, quod totius reipublicæ tranquillitas alia ratione reduci haud potuerit, quemadmodum hac ratione Hispani coacti fuerunt, Belgium dimittere. Conseruatur hoc modo reliqua reipublicæ pars, & ita quod in conseruationem totius reipublicæ factum, legitime factum videri debet. Eleganter Nabarzanes apud CVRTIVM *lib. V. c. 9. Gubernator vbi naufragium timet, iactura quicquid seruari potest, redimit.*

(e) Obstat, quod prouincia inique & iniuste se in libertatem vindicauerit, atque ita hoc pactum non videatur esse obligatorium. Enim vero iam antea responsum est, posse in principio adesse vitium ante pacta mutua, quod purgatur ex subsequente pacto & dimissione, neque violentia tanta inter gentes potest occurrere, quæ *absolute* imperantem cogeret ad consentiendum in dimissionem, atque adeo regulæ de promissionibus metu extortis hic applicari nequeunt, quamdiu adhuc belli fortuna dubia, & facile in alteram quoque partem se inclinare potest.

CAP. III.
De
Iure imperantium dirigendi actiones subditorum per leges.

§. I.

INterna reipublicæ *quies* inprimis promouetur per *leges* optimas & prudentiæ ciuili conformes; neque enim hoc magnum ex tot diuersis ingeniis conflatum corpus absque *legibus* diu subsistere potest. (f)

§. II.

(f) Si in genere genus humanum non potest absque *legibus* subsistere, & vt PLATO *lib. IX. de LL.* ait: *Si homines absque legibus viuerent, nihil a feris atrocissimis discreparent*, quod *P. gen. c. 1.* satis ostensum est; quomodo *corpus* hoc *ciuile*, quod adhuc firmiori nexu cohærere debet, contineri absque legibus potest? Sunt homines a natura inordinati, inter se discordantes, atque absque certo ordine inter se vix conglutinari possunt, & nisi præterea huic ordini præscripto frenum aliquod efficax adderetur, inefficax omnis ordo foret. *Mens & animus*, ait CICERO *pro Cluentio*, *& consilium & sententia ciuitatis posita est in legibus. Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus, vt neruis ac sanguine & membris vti non potest.* Hinc Agesilaus prudenter existimauit, *tunc demum rempublicam fore felicem, si subditi legibus seruandis incumbere non desisterent.* XENOPH. *in Orat. de Rege Agesil. p. 665.* quia, vt ait ARISTOT. *lib. I. Rhetor. c. 4. in legibus consistit salus ciuitatis.* Qui sola libidine ducuntur, aliter iudicant, exemplo adolescentium nobilium coniuratorum post refugium, existiman-

§. II. Interim minime inde concludendum, eo beatiorem esse rempublicam, quo *pluribus* abundat *legibus* positiuis; quin potius cum propter improbos condantur, multitudo legum certum est indicium *status corrupti*, (g) ac

istimantium, *leges rem surdam & inexorabilem esse, salubriorem melioremque inopi quam potenti; nihil laxamenti vel veniæ habere, si modum excesseris; periculosum esse in tot humanis erroribus sola innocentia viuere.* LIVIVS *lib. II. c 2.* Equidem CICERO *lib. II. de offic. p. m. 503. lit. g.* legum constituendarum eandem fuisse causam arbitratur, quæ regum, id quod si verum est, vitiosum habent initium, quia illorum quoque vitiosum initium esse, supra demonstratum est. Etenim fateri necessum est, primos imperantes, qui *ambitione* ducti imperia in alios introduxere, leges magis suæ *ambitioni* conformes tulisse, quam vt reipublicæ suæ consulerent, quamuis forsan paucissimæ fuerint; interim licet in *modo* peccauerint, negari tamen nequit, leges esse *per se* optimum remedium reipublicæ. Audiamus CICERONEM *lib. I. de inuent. Rhetor. lib. I. cap. 38.* vbi ita: *Ea virtute & sapientia maiores nostri fuerunt, vt in legibus scribendis nihil sibi aliud nisi salutem atque vtilitatem reip. proponerent. Neque enim ipsi quod obesset, scribere volebant: & si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causa saluas esse vult, sed reipubl., quod ex legibus omnes rempublicam putant optime administrari.*

(g) Optime PLATO: *Vbi plurimæ leges, ibi & lites & mores improbi*, quo cum etiam consspirat vulgatum germanorum: *Viele Aertzte, viele Patienten, viele Gesetze, viele Gezäncke, viel recht, wenig gute Wercke.* Cum enim leges propter improbos feruntur, neces-

ac sæpe *internam quietem* & *vnionem* inter subditos magis destruit, quam promouet.

§. III.

sarium consequens est, rempublicam corruptissimam esse, vbi leges multæ adsunt, sicuti medicorum abundantia ægrotorum præsupponit multitudinem. Inde TACITVS *lib. III. annal.* fatetur in *corruptissima republica plurimas fuisse leges.* Oritur enim multitudo legum α) ex *improborum calliditate*, quæ plures leges sæpe imperanti extorquet: β) ex *imperantium pravitate*, leges magis ad suum prauum affectum, quam ad salutem reipublicæ accommodantium. In corrupto statu reipublicæ Romanæ plures huiusmodi leges latas fuisse fatetur TACIT. *cit. l.* aiens: *secutæ sunt leges* (scil. post LL. XII. tabb.) *& si aliquando in maleficos ex delicto sæpius tamen dissensione ordinum, & adipiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob praua per vim latæ sunt.* Augustus conversus ad pacem pronum in omnia mala & in luxuriem fluens seculum *grauibus seuerisque legibus multis coercuit.* FLOR. *lib. IV. c. 12. n. 64.* Germania nostra olim quidem non adeo multis abundabat legibus: paucitate sua iustitiam sincerius obseruabat, quam deinceps in multitudine legum neglexit. vid. LEHMANN. *in Chron. Spir. lib. II. c. 24.* Vbi enim iuris Romani immensa copia in fora Germaniæ introduci cœpit, lites quoque & multiplicari & in infinitum extendi cœperunt, adeo vt necessum fuerit, nouum adhuc constituere iudicium imperii, ceu eruditi obseruant. Immerito itaque reprehendit iustum LIPSIVM, mecum sentientem FORSTNER. *in Tacit. p. 1. p. m. 296.*, asserens ex legum multitudine non venire tot cauillationes & litigia, sed ex improbitate hominum; nam licet hanc non excludam, multitudo tamen litium malis hominibus ansam cauillandi suppeditat, quæ illis esset præscindenda. Deinde ait, leges multas esse quidem argumentum

§. III. Deinde hoc quoque experientia docet, imperantem plus *bono exemplo* quam *infinitis legibus* reipublicæ prodesse; (h) quin bonum

tum *ægræ ciuitatis*, sed ideo non esse eam corruptam aut ægram, quod multas leges habeat. Sed nec hoc absolute admitti potest. Potest & plerumque solet multitudo legum enasci ex statu reipublicæ corrupto, ita vt non in *salutem reipublicæ* sed in *oppressionem populi* aliorumque fiant, quales leges plures apud Romanos fuerunt, vbi patricii omnia eo referebant consilia, vt plebem opprimerent, ceu erudite ostendit illustr. THOMAS. *in tr. de næu. iurisprud.*

(h) Optime CICERO *lib. III. de leg. Vt cupiditate principum & vitiis infici solet tota ciuitas, sic emendari & corrigi continentia. Verba* quodammodo mouent, sed *exemplum* eius, cuius autoritas apud omnes maxima est, fortius ad imitationem inclinat & trahit, ceu supra *P. gener. c. 1. p. 12. seq.* iam ostensum. Non inepte iudicauit Cyrus apud XENOPHONT. *Cyropæd. lib. VIII. p. m. 204.* meliores quidem effici homines legibus scriptis, sed *principem bonum esse νόμου βασιλικὸν, legem oculis præditam*, vel vt CICERO *lib. III. de LL.* ab init. loquitur: *esse legem loquentem, legem autem, mutum magistratum.* Laudat LIVIVS *lib. I. c. 21.* Numam Pompilium, quod ita se gesserit, *vt ipsi se homines in Regis veluti vnici exempli moues formauerint.* De Agesilao XENOPHON *in orat. de Reg. Agesil. p. 672.* prædicat, quod *non tam aduersus hostes, quam ad omnem virtutem ciuibus suis dux fuerit; princeps enim optimus.* Ait VELLEI. *lib. II. c. 126. n. 5. recte facere cives suos faciendo docet, cumque sit imperio maximus, maior vult esse exemplo.* Grauiter admodum PLVTARCHVS, *ad princ. inerud. p. 780. lit. D. sicuti necesse est primo omnium ipsam regulam rectam & firmam esse, atque ita deinde quibus applicatur, ipsa quoque sui si-*

num exemplum est *lex viua*, quod subditi penitius intuentur quam *leges scriptas*, quas imperantes forsan contrario suo exemplo conculcant.

§. IV.

milia facere, atque ad rectitudinem perducere. Ita oportet principem prius in se ipso imperium moresque constituere atque dirigere, postea ei subditos accommodare. Nam neque cadentis est, erigere, neque componere incompositi, neque ordinare inordinati, neque imperare nulli imperio subditi. Optimum exemplum rem hanc declarans occurrit apud LIVIVM *lib. 26. c. 35.* Cum enim consules edixissent, vt priuati ad publicas necessitates aliquid conferrent, *tantus*, inquit, *fremitus hominum tantaque indignatio fuit, vt magis dux quam materia seditioni deesset.* Pergit *in c. 36.* hoc modo: *cum in hac difficultate rerum consilium hæreret ac prope torpor quidam occupasset hominum mentes, tum Leuinus Consul: Magistratus senatui, & senatus populo sicut honore præstat, ita ad omnia, quæ dura atque aspera essent subeunda, ducem debere esse: si quid iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos si ipse iuris statueris, facilius omnes obedientes habeas, nec impensa grauis est, cum ex ea plus quam pro virili parte sibi quemque capere principum vident. Itaque vt classem habeat, quam ornare volumus, populus Romanus, priuatos sine recusatione remiges dare nobismet ipsis primum imperemus, aurum argentum, æs signatum omnes senatores crastina die in publicum conferamus: ita vt annulos sibi quisque, & coniugi & liberis & filio bullam, & quibus vxor filiæue sunt, singulas vncias auri pondo requirant: argenti, qui curuli sella sederunt, equi ornamenta & libras pondo, vt salinum patellamque Deorum causa habere possint, ceteri senatores libram argenti, tantum æris signati, quina millia*

§. IV. Dum autem requiro *leges*, non præcise *positiuas* aut *scriptas* (i) intelligo, cum legum

lia in singulos patres familias relinquamus. Cæterum omne aurum, argentum, æs signatum ad triumviros mensarios ex templo deferamus, nullo ante SCto facto, vt voluntaria collatio: & certamen adiuuandæ reipublicæ excitet ad æmulandum animos primum equestris ordinis, dein reliquæ plebis. Hanc vnam viam, multa inter nos colloquia, consules inuenimus. Ingredimini Deis adiuuantibus: Respublica incolumis & priuatas res facile saluas præstat: publica prodendo tua nequicquam seruies. Hoc erat consilium prudentissimum consulis Leuini, cui etiam optatus respondit euentus. Ita enim pergit LIVIVS: *Senatu inde misso, pro se quisque aurum argentum in publicum conferunt, tanto certamine iniecto, vt prima inter primos nomina sua vellent in publicis tabulis esse, vt nec triumuiri accipiendo, non scribæ referendo sufficerent. Hunc consensum Senatus equester ordo est secutus, equestris ordinis plebs.* Merito itaque reprehenditur Pompeius apud TACIT. *lib. III. ann. c. 28. quod suarum legum autor & subuersor fuerit.* Egregie idem confirmat CLAVDIANVS, vbi ita canit:

In commune iubes si quid, censesue tenendum;
Primus iussa subi, tunc obseruantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cum viderit ipsum
Auctorem parere sibi: componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus
Humanos edicta valent, quam vita regentis.

Plura hac de re vid. apud CONSTANTINVM GERMANICVM *in itinerar. Germ. Polit. p. m. 491.* Conf. SIRACID. *c. 10. vers. 2. 3.*

(i) Si plures Quintii Cincinnati in rebuspublicis essent, sufficeret *ex æquo & bono* lites decidere. Ante huius

æquis-

legum naturalium vberrima seges sit, vt vel secundum illas rempublicam imperans dirigere possit.

§. V. Quo simpliciores enim sunt *leges naturæ*

æquissimi viri; Consulatum plebs leges scriptas ferendas esse acriter vrgebat, cum Consules *pro suo arbitrio* ius dicerent in fraudem & oppressionem plebis. Sed Quintius *ius ipse reddebat, maximamque litium partem ipse ex æquo & bono diiudicabat, per totum diem pro tribunali sedens, omnibusque, qui ad disceptandum in ius veniebant, se facilem, lenem & humanum præbebat, vt novas amplius leges non desiderarent, qui iuris æquabilitate in republica fruebantur, sed omnes illa iuris legumque æquabilitate, quæ tunc in ciuitate erat, contenti essent & gauderent.* DION. HALICARNASS. *lib. IX.* Similiter Germani prisci nullum *ius scriptum* habebant, & tamen de iis TACITVS prædicat, quod *apud eos boni mores plus valerent, quam apud Romanos scriptæ leges.* Corruptiores erant mores Romanorum quam Germanorum, & tamen hi nullo scripto iure vtebantur, atque adeo leges scriptæ per se mores haud corrigunt, & sic nec absolute necessariæ sunt. Sic etiam valde credibile est, primas respublicas imprimis leges *naturales* agnouisse, paucas deinde positiuas superadditas fuisse, prout ratio reipublicæ, subditorum malitia & imperantis peculiaris ratio id postulabant. Respexit huc TACITVS *lib. III. annal. c. 26.* vbi asserit, quod *leges primum rudibus hominum animis simplices fuerint.* Hic hominum status forsan beatior fuit, ac quidem ille, vbi in corruptissima republica plurimæ leges latæ dicuntur. Equidem obiiciunt, ex *iure naturali* omnia determinari non posse. Verum hæc pauciora sunt (veluti gradus successionis) quæ adeo a legislatore facile suppleri & adhuc determinari possunt.

(k) Ius

turæ, eo aptiores sunt ad conseruandam quietem internam: (k) positiuæ, quia ab hac simplicitate recedunt, ad plures lites solent suppeditare occasionem.

§. VI.

(k) Ius naturæ vnice tendit ad conseruandum vinculum, quod natura inter omnes constituit homines, & sic principia eius *simplicia, facilia, & omnibus nota.* Quo simplicius nunc viuitur, eo minus corrupti sunt mores, & sic leges quoque simpliciter sufficiunt. Illustrat hoc STRABO *lib. VI.* exemplo Zaleuci aiens, *Zaleucum illum Thurios olim paucas & simplices leges dedisse. Sed secutos alias per subtilitatem & nimiam curam addidisse: ex quo factum, vt celebres magis quam boni redderentur.* Leges *Germanorum* antiquæ, *simplices* fuisse videntur, & iuri naturæ maxime conformes, quia ipsimet maiores nostri in summa *simplicitate* viuebant. Ast postquam luxus corrupit respublicas, & ambitio dominari cœpit, mox, exuta vita simpliciori, successit vita delicatior & splendidior, omniaque in republica ad splendorem & elegantiam composita fuere. Quid ergo mirum, quod simplicitati legum naturalium multa superaddita sint, sub *prætextu decori & honestatis publicæ*, magis tamen ex vitio reipublicæ, & corruptione totali? Hinc leges ciuiles ab antiquis ICtis Romanis non inepte inde definiuntur, *quod iuri naturali aliquid addant vel detrahant. L. 6. D. de I. & I. Addunt* enim plura solennia, formulas, ritusque actibus expediendis, quæ omnia simplicitas iuris naturæ ignorat. Dum itaque aliquid simplicitati iuris naturæ addunt, simul eidem aliquid *detrahunt*, constituendo, vt actus forma sua solenni destitutus sit ipso iure nullus, quo ipso fit, vt iuris naturæ dispositio effectu careat, & de ipsis solennibus & formulis perpetuæ lites foueantur.

(l) Prima

§. VI. Imo, cum per *leges ciuiles* tolli debebat occasio corruptionis, nonnunquam accidit, vt magis promoueatur *luxus*, *ambitio* & *auaritia* augeantur, vt nonnulli non inique dixisse videantur, leges non raro esse *instrumenta dominationis*. (l)

§. VII. Denique huc etiam pertinet, quod *boni* (*) subditorum *mores* plus profint reipublicæ, (m) quam infinitæ *scriptæ leges*.

§. VIII.

(l) Prima rerumpublicarum origo est ex *ambitione*, & ita quoque plurimæ postea ad *ambitionem* & *auaritiam* compositæ fuerunt, vt non mirum sit, si etiam leges huc respexerint. Applius Claudius LL. XII. Tabb. magis ad suam & patriciorum potentiam confirmandam, quam commune bonum reip. promouendum adornauerat, vt vel ex lege de prohibitis connubiis inter Patricios & plebem colligit DION. HALICARN. Excipio hic merito *legislationem diuinam* per Mosen factam, qua sapientissime omnia ita adornata sunt, vt subditi magis a *luxuria*, *ambitione* & *auaritia* abducerentur. Hoc quoque censet DION. HALICARN. *lib. II. antiq. Rom.* principem *eas leges ferre debere, quæ iustam & temperantem priuatorum vitam efficiant.*

(*) Vbi ciuium mores optima institutione formati, legum quoque maior reuerentia est. De Lycurgo PLVTARCH. *in Numa in f.* ait: *Parui fuisset momenti iurisiurandi religio, nisi per disciplinam & institutionem leges puerorum moribus quasi tinxisset Lycurgus, & nutrimenta ardenti studio imbuisset institutorum suorum.*

(m) In hoc Germanis prærogatiuam TACITVS concessisse videtur, quod scilicet tanta apud eosdem corruptio haud fuerit, vti quidem apud Romanos. Mores huiusmodi non scripti magis accommodati sunt ad genium

§. VIII. Quando tamen ob *necessitatem publicam* (n) leges ferendæ sunt, ius illas ferendi penes

nium populi, & ad illos statim a primo iuuentæ flore componuntur & formantur, cum *leges scriptæ* magis cavillationibus obnoxiæ sint, atque adeo tandem in monopolium eruditorum transeant, cum tamen singuli subditorum ius patrium scire deberent. Mores quoque subditos facilius ad obsequium alliciunt, quam leges latæ. Optimæ SVIDAS *in verbo* ἔθος: *Consuetudo non est inuentum hominis, sed vitæ & temporis. At lex quidem similis est tyrannidi: terrore enim & vi cuncta conficit: consuetudo autem magis humanitate regit: vltro enim omnes eam absque necessitate sequuntur.* Idem CICERO confirmat in *Lælio* aiens: *Magna vis est vetustatis & consuetudinis. Nemo est, si nulla res impediat, qui non, quo consueuit, equo lubentius vtatur, quam intractato & nouo. Nec modo in hoc, quod est animal, sed in eis etiam, quæ sunt inanimata, consuetudo valet, cum locis etiam montanis delectemur, & syluestribus in quibus diu commorati sumus, sic veteres inquilinos indulgentia loci & consuetudo etiam inter iniurias detinet.* Sed desino plura hic addere, postquam Dn. THOMAS. *diss. de content. morum cum iure scripto*, satis hanc rem explicuit.

(n) Hanc necessitatem quandoque extorquent corrupti mores subditorum. Manumittendi libertas olim non fuit restricta, sed vatiis legibus restringi cœpit, postquam illa ciues R. abuti inceperunt. Idem *de necessitate legum annalium* affirmat CICERO *Philipp. 5.* aiens: *maiores nostri veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant, quas vero multis post annis attulit ambitio, vt gradus essent petitionis inter æquales.* Non omittenda quoque hic est Pæti Thraseæ oratio apud TACITVM *lib. XV. annal.* qui hac de re ita philosophatur: *Vsu probatum est, leges egregias, exempla honesta*

apud

nes summum imperantem vnice residet, & quidem *radicaliter*, (o) quippe qui supremum ius *cogendi* & subditos *obligandi* habet.

§. IX.

---

apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic oratorum licentia, Cinciam rogationem; candidatorum ambitus, Iulias leges: magistratuum auaritia Calpurnia scita, pepererunt. Nam culpa quam pœna tempore prior, emendari quam peccare posterius est. Sic olim ante LL. XII. Tabb. paucæ erant *leges scriptæ* apud Romanos, sed vt olim reges ita quoque postea consules lites decidebant ex *æquo & bono*, non *iure scripto*. Offendebat hoc plebem, quia patricii ita vbique premebant plebeios, suam autem *libertatem* amplificabant, inde tandem ad LL. XII. Tabb. ferendas occasio data est. DION. HALICARN. *l. IX.*

(o) Equidem aliquando ex *rationibus politicis* hanc facultatem imperantes temperant, ne illam exercere videantur, exemplo *Augusti* & successorum, qui senatui quoad externam speciem ius condendi SCta indulgebant, ipsi vero præuia *oratione* tantum suadere legem videbantur. Verum hæc *externa schemata* rem ipsam haud euertunt. Reuera SCtorum autores imperatores Romani erant, neque Senatui integrum videtur fuisse a mente & voluntate eorum recedere, adeo vt etiam ICti Romani sæpe magis verba *orationis* imperatoriæ allegent, quam *ipsius SCti*, quod ad præuiam illam orationem factum est. In hypothesi tamen maiores solent occurrere difficultates, vtrum hic vel ille imperans summus sit, vt hac facultate gaudere valeat? De imperatore nostro certum est, quod solus leges, totum imperium concernentes, ferre haud possit, sed status in Comitiis concurrere debeant. *Art. 8. I. P. §. gaudeant.* Ast quid de statibus singulis quoad territorium proprium dicendum sit, anceps videtur. Olim fuisse hanc potestatem quadantenus a Cæsare dependen-

§. IX. Quo ipso hæc *potestas* publica *legislatoria* satis distinguitur a iuribus affinibus, priuatis etiam competentibus. Et quidem (l) a PRAECEPTIS patrum, dominorum &c. (p) quæ

pendentem, ita vt *confirmatio Cæsarum* accesserit, docet Dn. HERTIVS *de super. territ. §. 25.* Sed hodie, postquam statibus in suis territoriis suprema potestas, quam voce *superioritatis territorialis* denotare solent, asserta est, & nulla proprie dicta dependentia a Cæsaris imperio amplius deprehenditur, potestas leges ferendi eisdem denegari nequit. Restringunt tamen hanc potestatem quidam, vt contra *ius commune* nihil possint statuere in suis territoriis; MYLERVS *de Stat. imp. c. 39. §. 5.* quod eatenus admitti potest, quatenus nihil statuere possunt contra *publicam imperii salutem*: si tantummodo leges negotia priuata subditorum concernunt & dirigunt, iisque *formam nouam* præscribant, hoc omnino ex eadem suprema potestate illis erit concedendum, licet contrarientur recessibus imperii, quippe quibus ipsi Principes inter se propter *pactum* obligantur, sed, vt quoque easdem in suis terris præcise in obseruantiam deducant, minime adstringuntur. Plenius hac de re agit Dn. THOMAS, *diss. de stat. imp. potest. legisl.*

(p) Varia etiam in statu ciuili datur *imperiorum & potestatis* ratio. Nam & in priuatorum familiis *imperii* aliqua ratio occurrit, veluti dominorum in seruos vel famulos, patris in liberos, præceptoris in discipulos &c. qualis *imperii* conditio omnino potestatem iubendi & præcipiendi, absque qua inanis foret, patribus, dominis vel præceptoribus concedit, indeque & hodie in famulos nostros aliqua coercitio ex natura *imperii* conceditur, licet operas suas (cum subiectione quadam) locauerint.

quæ semper publicis legibus reipubl. sunt subordinata, & intra limites *priuatorum* & *domesticorum negotiorum* concluduntur.

§. X. Differunt (II.) a DOGMATE, (q) quod cum magis *doctrinam morum* respiciat, sub obligationem *externam* non cadit, *internam* vnice intendens, & sic a *pari* etiam fieri potest.

§. XI.

(q) *Dogmata* (1) per modum *imperii* haud inculcantur, sed potius *suadenda*, suntque (2) regulæ variæ viuendi a sapientibus præscriptæ ad mores formandos, atque adeo (3) non a *superiori qua tali*, sed etiam a *pari* imo etiam ab *inferiori* traduntur, & (4) magis *internam obligationem* pro fine habent, quatenus hominum vitam tranquillam & beatam reddere annituntur. *Leges*, inquit SENECA *epist. 94. non persuadent, quia minantur. At hæc* (præcepta) *non cogunt, sed exorant. Deinde leges a scelere deterrent, præcepta in officium adhortantur. His adiice, quod leges quoque proficiunt ad bonos mores, si non tantum imperant, sed docent.* Per indirectum in *legem* abire possunt, quatenus, vt talia dogmata publice in republica doceantur, lege publica imperantis statuitur. Interim hi, qui talia dogmata proponunt, nullum *imperium* affectare debent, quod tamen si fiat, reuera tum dogmata peruerso modo traduntur, tum imperantis imperium violatur, quod ne fiat, imperantis est, præcauere. Ex hoc peruerso modo, dogmata docendi, enata est monstrosa illa hierarchia, quæ etiamnum hodie cum summo tot rerumpublicarum præiudicio vbique regnat. Sunt & fuerunt clerici a prima origine sua tantum doctores, ad *docendum* populum electi & constituti; sed connitentia imperantium ad *imperium sacrum* euecti, contra iuris publici vniuersalis fundamenta, ceu infra pluribus notabitur.

(r) Com-

§. XI. Porro (III.) a CONSILIO differunt, quod quatenus ex *regulis prudentiæ* promanat, persuadet, & sic non tantum *interne* obligat, (r) sed etiam a *pari* vel *inferiori* procedere potest.

§. XII. Denique (IV.) a PACTO (s) in hoc differt, quod hoc ineatur inter pares, *qua tales*, & operetur quidem *obligationem externam*, vi suæ

(r) Commune assertum est, *consilium* non esse obligatorium, quod quidem de *externa* facile concedi potest; sed de *interna obligatione* secus se tes habet, quæ tamen species principalis obligationis est, vti *cap. 1. part. gen.* ostensum. Ceterum *consilia* potissimum illud pro scopo habent, vt ostendant secundum *regulas prudentiæ*, quidnam potius in re ambigua & ancipiti sequendum, & quodnam in præsenti e re esse videatur, *ne honestas rerum causas, ni iudicium adhibeas, pernicioſi exitus consequantur*, vt ait Otho apud TACITVM *lib. I. histor.* Constat enim *omnia inconsulti impetus cœpta initiis valida, spatio languescere.* ID. *lib. III. histor.* Ad hæc præcauenda *consilio maturo* opus est, quod ex præteritis prudentiores desumunt. *Optime enim de futuris consultant, qui rerum futurarum exempla ex præteritis sumunt*, ait Titus Romilius apud DION. HALICARNASS. *lib. X.* atque hoc ipsum quoque præstare *inferiores* vel *pares* vel *amici* possunt. Habet hæc doctrina sua peculiaria præcepta, quæ ex intima hominum natura itidem, vti dogmata aliaque doctrinalia, caute desumenda sunt, & peculiariter expositæ sunt a Dn. THOMASIO *tr. de prudent. consult.* Rem ipsam per varia exempla explicuit CYRIACVS LENTVLVS *in tr. quid consilii?*

(s) Pacta non raro *leges* vocantur, quo speciatim referuntur *leges fundamentales* rerumpublicarum, quemadmodum in nostro imperio plures eiusmodi leges

ſuæ naturæ, non tamen, vti *lex*, in ſe inoluat coactionem *imperantis* per modum *pœnæ*.

§. XIII. Poſſunt quidem hæc omnia in imperantem quoque cadere, diuerſo tamen reſpectu; (t) nam & *doctoris* & *patris* & *domini* & *conſulentis* officium ſuſtinere poteſt, & ſic quatenus ſub hac vel illa qualitate agit, ita quoque vel legem vel dogma &c. præſcribit.

§. XIV.

---

publicæ, quæ reuera *pacta* ſunt, reperiuntur. Sic in Capitulationibus imperator dicit, *er habe ſich mit denen Churfürſten aus freyen Willen gedings und pactsweiſſe vereiniget &* in *R. I. de anno 1500. in f. und haben uns deßhalben mit und gegeneinander in Contracts weiſſe vereiniget, verpflichtet und verſchrieben* &c. Sed magis pacta ab effectu ſuo *leges* dicuntur, quamuis formali ratione ab iis differant. Nam in hoc ingens latitat differentia, quod, qui ad legem proprie dictam alterius ad aliquid obſtringitur, neceſſario ſe alteri ſubiectum profiteri debeat, nulloque modo ſummum poſſit habere imperium, quod ſaluum & integrum tamen retinere poteſt, ſi nudo & ſimplici pacto alteri ad quid obligetur, quippe quod *paritatem* non tollit, nec *ſuperioritatem* in alterum inducit, vti quidem lex. Pluribus id declarauimus *Part. Spec. lib. I. cap. 3.* Sic etiam per pactum obligamur *ſponte*, nec adeſt ad paciſcendum ordinarie quædam *coactio:* per legem etiam *inuiti* ſtringuntur, nec in noſtra poteſtate poſitum, vtrum legem accipere velimus nec ne? Vnde & porro lex ex ſolius imperantis determinatione dependet, pactum eius conſenſum requirit, qui per illud obligandus eſt.

(t) Salomon erat rex potentiſſimus & ſic iure imperii leges, *quæ rex*, ſubditis præſcribere poterat. Erat tamen

§. XIV. Exercet imperans potestatem legislatoriam *suo iure* & *independenter*, atque adeo *consensus subditorum* (u) ad vigorem legum non

men idem quoque sapientissimus *doctor*, & sic dogmata egregia regulasque viuendi præscripsit, sed non qua rex. Marcus Antoninus Imperator idem suo exemplo docuit, ceu aureus eius liber *de se ipso ad se ipsum* ostendit. Ipse Iulianus Apostata *doctorem* & *philosophum* agere voluit, vt alios taceam. & hactenus omnes hi diuersi respectus in imperante, quatenus debito ordine exercentur, nullam inuoluunt inconuenientiam: vbi confunduntur, veluti si dogmata per modum legis imperantur, peccatur in *modo exercendi*, & inde est *Cæsaropapia*.

(u) Eo ipso, quo subditi in imperium imperantis consensere, generaliter quoque *obedientiam* in omnibus illis promisisse videntur, quæ ad salutem publicam iubet & constituit. Idem de optimatum legibus dicendum esse ratio suadet, & quamuis in statu populari populus leges condat, id tamen rursus vel ideo fit, quia penes populum est summum rerum arbitrium, & hoc intuitu olim in populari statu reipubl. Romanæ leges vocabantur *sponsiones reipublicæ communes*, quia ciues per modum *sponsionis* se ad illas in comitiis obstringebant. Hoc intuitu patres, cum de legibus ferendis disceptaretur, dixerunt, *leges esse pacta ex communi ciuitatum, non autem partis ciuium in iis habitantium, consensu facta.* DION. HALICARNASS. *lib. IX.* Equidem ex regulis prudentiæ legislatores *prudentum* consilium in legibus ferendis adhibere solent, sed vt ad illud non præcise sint obstricti, & lex ab imperante lata nihilominus vigorem suum habeat, licet neminem in consilium adhibuerit. Constat de Augusto, quod ius codicillorum & fidei commissorum

non requiritur; constituuntur enim ex *iure imperii*.

§. XV.

antea introducere noluerit, quam collatione desuper cum ICtis instituta. *pr. I. de codicill.* De Alexandro Seuero refert LAMPRIDIVS, quod nullam legem sanciuerit sine viginti iurisperitis & quinquaginta sapientissimis disertissimisque viris. Quin etiam aliquando imperatores sibi ipsis legem præscripserunt, quod aliter leges ferre nollent, vti Theodosius & Valentin. CAESARES *in l. VIII. C. de LL.* diserte formam hanc approbarunt, adiuncta hac clausula: *Scitote igitur, patres conscripti, non aliter in posterum legem a nostra clementia promulgandam, nisi supra dicta forma fuerit obseruata. Bene enim cognoscimus, quod cum vestro consilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem nostri imperii & ad nostram gloriam redundare.* Verum hæc omnia dependent ex imperantis arbitrio & *regulis prudentiæ*, non *iuris necessitate*. Multo minus itaque ad *consensum subditorum* legis vigor adstringendus est, quod tamen doctissimus cæteroquin Archiepiscopus PETRVS DE MARCA *de concord. sacerd. & imper. lib. II. c. 16. §. 3. seq.* censet, dum distinguit inter ius *publicum* & *priuatum*. Illud quidem absolute valere concedit, sed hoc neutiquam, nisi *tacito* consensu *populi* confirmatum fuerit. Postea in §. 5. hoc applicat ad leges ecclesiasticas & inde concludit, quod non obligent, donec vsu receptæ fuerint. Hac in sententia etiam fuisse videtur GRATIANVS, qui *D. 4.* ita post *c. 3.* ait: *Leges instituuntur cum promulgantur: firmantur, cum moribus vtentium approbantur.* Enim vero ita omnis efficacia legum non ab *imperio* imperantis, sed *subditorum arbitrio* penderet, & pœnæ legibus appositæ ægre applicari possent, quia semper opponere possent, communi consensu populi

§. XV. Quodsi tamen legibus reipublicæ fundamentalibus aliud prouisum, cautumque, vt *procerum* in conuentu (x) de lege noua ferenda deliberari debeat, imperans ad *consensum procerum* obligatus est.

§. XVI. Perinde autem est, vtrum imperans leges *per se* condere, an vero ei, quod priuatis quibusdam æquum iustumue visum fuit, vim

---

puli & subditorum legem non esse approbatam. Hoc interim largior, sæpe legum tantam non esse efficaciam, vt quosdam mores inter subditos inueteratos possint tollere, quoniam in ipsa legum latione non ea adhibetur prudentia, quæ adhiberi debebat, de qua vid. Dn THOMAS. *diss. de content. mor. cum iur. script. §. 44. seqq.* Interim id fit *ex accidenti*, non vero exinde, quia leges subditorum consensum prærequirunt. Conf. *Obseruat. nostr. ad Petrum de Marca cit. l.*

(x) Sic olim in regno Franciæ ex more inueterato obtinuit, vt leges consensu procerum conderentur, quem morem ipse quoque Carolus M. adhuc retinuit. Sic enim *annales Francorum ad ann. 802.* publicati a PETRO LAMBECIO *L. 2. biblioth. Cæs. c. 5. Imperator* (Carolus) *congregauit duces, comites reliquosque apostolos Christianos cum legislatoribus, & fecit omnes in regno suo legi & tradi vnicuique hominum legem suam, & emendare, vbicunque necessum fuit, & emendatam legem scribere, & vt iudices per scriptum iudicassent.* Alicubi adsunt *status prouinciales*, quorum consilio de summis rerum deliberationes instituuntur, & sic quandoque legum ferendarum cura huc referenda, quemadmodum in plerisque episcopatibus consensu capituli leges nouæ conduntur.

vim legis tribuere velit,(y) quod ita autoritatem legis ab *imperantis approbatione* fortitur.

§. XVII. Atque ita (z) (I) *mores* & *consuetudines* vim legis nanciscuntur, non ex *subditorum vsu*, sed *imperantis approbatione*: qua deficiente, lex stricte dicta esse nequeunt, vtut obligare possint membra societatis ex *tacito pacto*. §. XVIII.

(y) Hac methodo vsus est Augustus, quippe qui ICtis quibusdam dedit facultatem *de iure respondendi*, hoc effectu, vt responsa eorum vim authenticæ interpretationis obtinerent, quemadmodum etiam postea Iustinianus collectis ICtorum sententiis & opinionibus de nouo legis vniuersalis effectum tribuit. Idem fere dicendum est de *decretis tribunalium summorum*, quibus itidem Iustinianus effectum legis dedit in *l. f. C. de LL.* quamuis magis causæ controuersæ decidendæ quam legis ferendæ gratia essent factæ. Quod vero eadem hodie effectum legis vniuersalis non agnoscant, id est ex defectu *voluntatis* imperantis arcessendum.

(z) Mores alias ad ius *non scriptum* referuntur; sed qua ratione iuris effectum habere possint, inquirendum. Mores fere consistunt in *actionibus hominum in vna societate viuentium conformibus*, quam conformitatem ex longæuo temporis vsu traxerunt. Quemadmodum itaque in singulis contingere solet, vt, quo semel est imbuta recens seruet odorem testa diu, & mores semel assumti tenacissime alicui adhærere soleant; ita quoque singula corpora suos mores peculiares habent, in quibus educantur, nutriuntur, & quasi a pueritia ad illos assuescunt, quo ipso fit, vt mores tales a subditis æque tenacissime defendi soleant, ac quidem singuli suos mores fouere solent. Atque hinc *mores* in ius abeunt, & legis vigorem consequuntur. Sed vnde? Quidam *voluntatem* principis *tacitam* supponunt,

§. XVIII. Excipere solent *mores irrationabiles*, (a) quos imperans approbasse non præsumi-

nunt; sed illi fingunt aliquid, quod non est. Quomodo enim imperans mores singulorum corporum & locorum scire potest? Si autem ignorat, quomodo tacite illos approbare potest? vix itaque aliunde colligi potest principis approbatio, quam ex *generali* eiusdem *declaratione*, quod velit, vt secundum mores cuiuscunque loci iudicetur, quem in finem iudicibus iniungi solet, vt iuxta leges & mores consuetudinesque locorum singulorum pronuncient. Sic Rudolph. I. *in Constit.* apud LEHMANNVM *lib. V. c. 108 chron. Spir.* præcepit, *daß alle Unsere Fürsten und alle die Gerichte von uns haben recht richten, als des Landes Sitt und Gewohnheit ist.* & *in Ordin. Cam. p. I. tit. 57.* iudices iudicare iubentur *nach rechtlichen ehrbaren Ordnungen, Statuten und Gewohnheiten* &c. Quod si expressa eiusmodi declaratio deficiat, tunc quidem recurrendum ad præsumtum imperantis consensum, quo mores inueteratos subditorum approbasse eo ipso videtur, quia nouit, singula corpora & loca regi suis moribus peculiaribus consensu tacito receptis, quos nec semper tollere potest per leges contrarias, nec semper expedit, pacis internæ seruandæ causa.

(a) Ante omnia (I.) constare debet, quinam mores sint *irrationabiles*. Plerumque ita homines sunt comparati, vt suos tantum mores vel maiorum instituta adorent, & secundum illos aliorum mores etiam iudicare velint, cum quibus si hi non conueniant, pro *irrationabilibus* habentur. Interim *decorum* in moribus variat, & quod alicubi *honestum* dicitur, id *inhonestum* alibi est, & contra, quod tamen statim pro *irrationabili* non habendum. Vitellius apud TACITVM *lib. XII. annal.* de matrimoniis idem iudicat. *noua* ait, *nobis in fratrum filiis coniugia, sed aliis gentibus solen-*

sumitur; sed hoc non omni caret dubio. (b)

§. XIX.

nia neque lege vlla prohibita, & sobrinarum diu prohibita tempore addito percrebuisse. Morem accommodari, prout conducat, & fore hoc quoque in his, quæ mox vsurpentur. In omnibus moribus solet quædam latitare *stultitia*, vt tamen non in omnibus æque appareat, quam tamen inter homines eradicare non possumus. Bene TACITVS: *Vitia donec homines.* Conf. CORNEL. NEPOT. *præfat. vitis excellentium Imperat.* præmissam. Quod si itaque mores ob concurrentem stultitiam essent eliminandi, nulli mores tolerari deberent in republica, qui tamen eliminari nequeunt, postquam homines tam acriter in mores assuetos propendent, licet aliis *irrationabiles* & *absurdi* videantur. Bene PLVTARCHVS *de audiend. p. 37. lit. E. qui in ciuium numerum adscribuntur alienigenæ & omnino peregrini multa eorum, quæ fiunt, reprehendunt ac inique ferunt: qui vero inquilini educatione ac consuetudine sibi leges familiares reddiderunt, absque molestia, quæ suarum sunt partium obeunt, vsuque sunt contenti.* (II.) Illos ergo mores *irrationabiles* dicendos esse existimarem, qui rationi iuris naturalis, seu *regulis iustitiæ* repugnant, vbi tamen rursus cauendum, ne omnia præcepta moralia confundamus, omnesque ad ius naturæ referamus. Sic itaque mores subditorum hoc sensu essent irrationabiles, quibus licentiam resistendi magistratui, duella instituendi, priuata latrocinia inter semet faciendi &c. prætendere vellent.

(b) Non semper legislatori integrum est, illos eliminare, sed tam diu ob statum reipublicæ ægrotantem tolerandi sunt, donec paulatim in melius mutentur. Certe legibus funditus eradicari nequeunt, sed plerumque verendum, ne subita mutatio plus damni reipublicæ allatura sit. *Nocet*, ait TACITVS *lib. I. histor. rigor. & nimia*

nimia seueritas, cui iam pares non sumus, id quod Galbæ exemplo, militibus Romanis nihil indulgentis, illustrat. Idem olim veritus est Tiberius imperator apud TACITVM *III. annal. c. 52. seq.* vbi de *luxu immenso eradicando* consilia agitabantur. Secum enim anxie deliberauit, *an coerceri tam profusæ cupidines possent? num coercitio plus damni in rempubl. ferret, quam indecorum, adtrectare, quod non obtineretur.* Inde literis ad senatum compositis inter alia philosophatur: *Quodsi mecum ante viri strenui ædiles consilium habuissent, nescio an suasurus fuerim omittere potius prævalida & adulta vitia, quam hoc assequi, vt palam fieret, quibus flagitiis impares essemus.* Et tandem his vitiis ita occurrendum esse concludit: *nos, pudor; pauperes, necessitas; diuites satietas in melius mutet*, siquidem *imperantis exemplum* fortius & validius omnibus legibus est, vti probauit Vespasianus suo exemplo, qui non *pœnis*, non *legibus*, sed suo *exemplo* luxum sustulit. Aiunt: tentandum esse, per *seueritatem suppliciorum* omnia prævalida vitia posse tolli. Verum prudenter SENECA *lib. II. de ira c. 10.* respondet, *lento adiutorio opus est contra mala continua & fœcunda, vt non desinant, sed ne vincant*, præsertim cum iudice CICERONE *lib. I. ad Q. fratr. epist. I. difficile sit, mutare animum & si quid est penitus insitum moribus, id subito euellere.* Quamdiu itaque iniustos mores eradicandi non datur occasio, hactenus *iuris & impunitatis* effectum habebunt, vt apparet ex moribus duellantium pristinis, qui adeo *iuris autoritatem* induerant, vt etiam causis iudicialibus decidendis adhiberentur, donec *paulatim* licentia hæc penitus suppressa fuerit. Imo sicuti *scriptæ leges iniquissimæ* non raro deprehenduntur, & tolerari debent, quid mirum, si mores iniqui in republica morbida *iuris* effectum habere possint. Bene ANTONINVS *de se ipso lib. 9. §. 29. non Platonis rempublicam expecta, verum sufficiat, si vel parum admodum res processerit.*

(c) De

§. XIX. (II.) *Decreta ſummorum tribunalium* (c) non aliter legem vniuerſalem conſtituunt, quam ex imperantis voluntate antecedente.

§. XX. *Legibus extraneis* itidem imperans autoritatem tribuere poteſt ſua *confirmatione* (d) vel

(c) De his iam dictum *ad §. 16.* In tribunalibus *decreta* fiunt *decidendarum controuerſiarum* cauſa, non vero *legum ferendarum*, quin quod in iudiciis in decernendo nouum ius haud conſtituatur, ſed tantum ius iam conſtitutum ad facta applicetur, & ſic inde magis declaretur. Hoc poſito iudicia inferiora non tenentur ſequi decreta ſuperiorum tribunalium, quia *legem* per ſe non conſtituunt.

(d) Valet itaque ius extraneum ſeu peregrinum ex *recepto*, quemadmodum olim apud Romanos *leges Rhodiæ nauales* receptæ & approbatæ erant, quatenus iuri Romano non aduerſabantur. In Germania multa iura extranea valent, *Romanum*, *Longobardicum*, *Pontificium*, eodem ſcilicet modo, ex *receptione*, quæ quidem ab initio magis priuata non publica conſtabant autoritate, dum iudices reliquique iuris periti ad illa prouocarunt, eaque ſenſim in obſeruantiam deduxerunt, qua ſemel introducta, pedetentim acceſſit publica autoritas, non quidem *expreſſa* declaratione, ſed magis *generali* ad hæc iura *prouocatione*, quæ *obſeruantiam quandam* innuit. Cum itaque approbatio iuris huius extranei plerisque in locis expreſſa haud adſit, vel vbi adeſt, in tantum approbatum cenſeri debeat, quatenus receptum eſt, eundem vbique vigorem leges Romanæ non habent. Ex quo inſignia incommoda promanarunt: (α) quod dubium fere vbique maneat in multis materiis, in quantum receptum fuerit? (β) quod etiam in iis, vbi obſeruatur, non raro deprehendatur in-

vel *expressa* vel *tacita*, vt valeant intra rempublicam suam, quamuis talis *legum extranearum receptio* non semper e re reipublicæ possit esse.

§. XXI. Quodsi itaque, saluis legibus domesticis, *ius extraneum* præterea receptum sit, prout receptio iuris extranei semper facta censeri debet, & inter vtrumque ius repugnantia quædam deprehendatur, magis pro vigore legum *domesticarum* præsumendum, (e) nisi harum derogatio probata fuerit.

§. XXII.

---

incongrua applicatio ad præsentem statum Germaniæ, qui a Romano plane diuersus fuit. Et sic eadem fere imprudentia in receptione iuris Romani occurrit, quæ imputari solet Romanis, quod a Græcis leges suas petierint, qui in eo tamen prudentiores erant, quod illas *expresse* approbauerint, vt de iure certo satis constiterit, id quod apud nos ex modo recipiendi aliter sese habet. Incommoda hæc satis neruose depingit LIPSIVS *in monitis c. 10.* licet in eo erret, quod Lothario reductionem huius iuris tribuat. *Receptæ igitur sunt*, ait, *& quo fructu? certo illo, litium, nemo negauerit, quæ ex eo nimium quantum succreuerunt. Europam vide, & mentiar, nisi maxima eius pars circa istas occupatur; Alii iudicant, alii instruunt, alii agunt, & qui miserrimi sunt eas habent.* Et deinceps: *Nam quæ tam clara causa est, quæ non aliqua lege, imo interpretatione (nam & has admittimus) obscuretur? Quæ tam improba, cui non dent colorem? Ars enim facta est causidicina, & perite captare aut capere laudem habet.*

(e) Constat id quoque ex receptione *legum naualium Rhodiarum* apud Romanos, quæ eatenus tantum receptæ

§. XXII. Ex quo fluit, allegantem *ius extraneum* contra *ius patrium*, obseruantiam eius docere debere,(f) cum maior sit præsumtio pro iure patrio.

§. XXIII.

---

ceptæ & approbatæ apud Romanos olim erant, quatenus iuri Romano non aduersabantur, vt dicitur in *l. 9. D. ad L. Rhod. de iact.* Idem quoque de *tacita receptione* iudicandum, cum principes magis præsumantur iura propria valere velle, quam extranea, quæ *in subsidium* tantum recepta intelligi debent, cessantibus iuribus patriis. In dissensu itaque iurium statur *iuri patrio*, nisi de *contraria obseruantia* satis constet, quæ tamen præcise de illo loco ostendenda, vbi ius applicandum. Alterius loci & territorii obseruantia se non extendit ad alia loca, vnde & hodie varia iuris Romani obseruantia est: alibi plus, alibi minus obseruatur. Vbi ergo in re quadam ius Romanum in Germania non obseruatur, ibi rectius dicitur, illud *non* esse *receptum*, quam quod *abrogatum* sit, quia abrogatio præsupponit iuris valorem, qui tamen in Germania nunquam vniuersalis fuit, nec esse debuit.

(f) Conclusio hæc fluit ex antecedentibus, nec adeo in dubium vocari potest, nisi ab illis, qui omnem erga ius patrium venerationem deposuerunt, peregrinis in totum immersi. Hoc enim constat, α) *derogationem iuris patrii* non præsumi, nec β) factam præsumi ex receptione iuris extranei, quod magis *in subsidium* receptum, & sic γ) *ius patrium* constituit *regulam*, ius extraneum vero magis *exceptionem*. Sicuti vero pro *regula* magis præsumitur, ita quoque idem de *obseruantia iuris patrii* dicendum reor. Si a *thesi* ad *hypothesin* procedimus, certe idem de *iure Romano* affirmarem, nisi vbi expresso edicto illud receptum & ap-

§. XXIII. (IV.) Magiſtratus ſubalterni leges condere nequeunt, (g) niſi hæc poteſtas illis fuerit conceſſa & delegata.

§. XXIV. Non tantum vero magiſtratus condit *ſtatuta*, vbi *expreſſo priuilegio* ius hoc acquiſiuit; ſed etiam tunc, vbi totius ciuitatis adminiſtratio (h) & cura cum iurisdictione ipſi commiſſa fuit.

§. XXV.

& approbatum fuit, repudiato patrio, vel vbi conſtat, per *non vſum* iuribus patriis ſemel eſſe renunciatum. Aſt ſi in dubio caſu iura patria cum peregrino collidunt, putarem cum celeberrimo CVLPISIO, allegantem diſpoſitionem iuris peregrini probare debere; ſi vero ius patrium de tali caſu nihil diſpoſuiſſet, probatio receptionis non deſideratur, cum ſemel generaliter *in ſubſidium* receptum ſit.

(g) Magiſtratus ſubalterni habent quoddam imperium reſpectu ſuorum ſubditorum, ſed reſpectu imperantium pro *priuatis* habentur. Neque hæc poteſtas ex *iurisdictione* conceſſa fluit, cum hæc tantum *applicationem iuris iam conſtituti* ad facta & negotia ſubditorum involuat, non vero nouas leges præſcribendi facultatem largiatur. Hoc intuitu dicuntur *miniſtri*, non *arbitri legum*. Condunt tamen nonnunquam *ſtatuta*, non *iure proprio*, ſed ex *conceſſione* imperantis, cuius autoritate quoque valent, & ita nihil aliud ſunt, quam *ius a ſubalterna poteſtate conſenſu imperantis conſtitutum, ligans illius loci ſubditos*. Imo licet vel maxime deficiat hæc ſtatuendi poteſtas, non tamen dubium, quin magiſtratus oppidanus cum ciuibus illius loci per *pactum* ſtatutum quoddam de illis rebus condere poſſit, de quibus libere paciſci valet, id quod tunc inter eos vim legis ex pacto habebit.

(h) A ſola *conceſſione iurisdictionis* non fluere ius ſtatuendi iam

§. XXV. Hoc posito statuta talia non necessario *confirmatione* (i) imperantis indigent, quæ tamen vtilis est.

§. XXVI. Interim satis restricta est magistratus subalterni potestas, vt de aliis negotiis, quam quæ *administrationem publicam* respiciunt, statuta condere nequeant, (k) quemadmodum

iam ante monitum est, qualiscunque demum iurisdictio fuerit concessa, quia hæc tantum *iuris dicendi facultatem* continet, licet incaute plures contrarium statuant. Vid. COLER. *de proc. execut. P. 1. c. 3. n. 12. seq.* Dissentientes fortean inde decepti videntur, quod viderint, multis in ciuitatibus senatui *ius statuendi* competere, cui id adscripserunt ex *iurisdictione*, sed admodum male. Vtplurimum senatui vel magistratui oppidano integra cura administratioque publica ipsius ciuitatis conceditur, quo casu *vi illius administrationis der Policey* statuta huc pertinentia condere possunt, quæ ad *politiam ciuitatis* spectant, cum, cui administratio publica ciuitatis concessa est, ei non possit non quoque concessa esse facultas quædam statuendi, quæ ad politiam faciunt, vt sunt *Feuer-Ordnung*, *Becker-Brauer-Ordnung*, *Wochen-Marcts Ordnung*, *Gassen-Armen-Ordnung*, vid. H. PISTOR. *IV. q. 134.*

(i) Plerique *confirmationem* statutorum ad eorum *validitatem* requirunt, quod tamen in suppositis casibus necessarium haud arbitror, cum ita semel ex *delegata potestate* magistratus aliquid statuerit, quemadmodum sententiæ a magistratu latæ vim rei iudicatæ obtinere debeant absque *noua confirmatione*, nisi per appellationem fuerint deuolutæ.

(k) De hoc satis constat, quoniam omnis potestas determinatur suo obiecto.

(l) Hoc

dum *legibus anterioribus* imperantis derogare haud possunt. (1)

§. XXVII.

(1) Hoc inde liquidum est, quia si contra leges imperantis statuta conderent, sibi potestatem arrogarent, leges, quibus adstringuntur, corrigendi & mutandi, quod illis haud concessum, cum voluntas superioris semper prædominari debeat. Omnis potestas magistratui concessa, quanta quanta est, semper intelligitur, *salvo iure imperantis*, cui est subordinata. Hinc forsan promanauit commune assertum, *quod statuta sint strictæ interpretationis*, intuitu scilicet legum vniuersalium, quæ vt ius *ordinarium* & *commune* in illo territorio ab imperante latæ sunt, hoc sensu, ne ab illis vllo modo recedant, quoniam statuentes ab illo recedere haud potuere, & sic statuta iuri ordinario subseruire debent. Verum hoc brocardico insigniter abuti solent. Nam α) minus recte tunc applicatur, quando statutum disponit de *negotiis iure communi seu ordinario non decisis*, quia sic per ius commune restringi nequeunt. β) Imprudenter ad quæuis statuta ciuitatum applicatur, cum tamen statuta sint diuersæ indolis. Solent hodie particulares ciuitatum quarumuis leges *statuta* appellari, præter vel contra ius Romanum introductæ, vti sunt statuta Hamburgensia, Lubecensia, Bremensia &c. quibus applicant regulam, quod statuta talia stricte sint interpretanda, ne nimis recedant a *iure Romano*, cum tamen in eiusmodi locis ius Romanum non constituat ius *ordinarium*, sed potius *ipsa statuta*. Scilicet talia locorum statuta sunt vel *antiquissima* vel *recentiora*. Illa voco, quæ iam dudum ante receptionem iuris Romani viguerunt, & sic *ius proprium* illius ciuitatis dici merentur, vti *ius Lubecense*, & plura alia statuta locorum dantur, quæ vt plurimum ex iure antiquo Germanico riuuli sunt. His in suo vigore

§. XXVII. Simile quid fere deprehendimus in *collegiis & corporibus*, quæ de rebus collegii quædam ordinare & determinare possunt, (m) vt ad instar *legis* inter membra collegii valeant, mediante *conuentione*.

§. XXVIII.

iam existentibus, postea per *ius Romanum* quædam accessio facta est, non vt illis vim suam detraheret, sed vt *in subsidium* valeret. Quæ cum ita sint, incongrue applicaretur commune illud assertum, *statuta esse stricte interpretanda*, *ne recedant a iure Romano*, cum potius *ius Romanum* ibi quiescere debeat, vbi disponit *statutum*, quod intuitu iuris Romani *regulam* constituit, & *ius* illius loci *ordinarium*, nec ex iure post recepto restringi potest; sed potius eandem admittere debet interpretationem, quemadmodum ius illud ordinarium & commune. *Recentius* statutum voco, quod demum post ius Romanum semel in tali loco, vt *commune* receptum, introductum est: ad hoc ipsum vtique applicari potest regula, *quod talia statuta sint stricte interpretanda*, ne a iure Romano, antea semel recepto, recedant, id quod rationem habet, modo constet α) statutum esse nouum, β) ius Romanum, vt *ius commune*, in illo loco antea viguisse.

(m) Collegium non aliter subsistere potest, nisi ad certum ordinem membra eius adstringantur, vt tamen vnice pacta talia *res collegii* respiciant, nec bonis moribus contraria sint. Possunt enim *pœnam conuentionalem* determinare, & se ad eandem adstringere, vnde tamen *proprie dicta iurisdictio* collegiis adscribi non debet. Inde etiam ecclesiis ab antiquo ius condendi *statuta* quædam *ecclesiastica* competiit, quoniam itidem collegii vicem gerunt, de quo suo loco vberius disserendum erit.

(n) Po-

§. XXVIII. Subsunt hæc *collegiorum pacta*, sicuti alia subditorum negotia, directioni & inspectioni imperantis, ita, vt si illorum abusum animaduertat, iuste conuenientiorem ordinem præscribere, & *abusus* tollere possit. (n)

§. XXIX. Extra *concessionem* siue *expressam* siue *tacitam* imperantis, nemo sibi ius legislatorium intra limites territorii arrogare potest, (o) nisi iura imperii violare velit.

§. XXX.

(n) Potissimum hoc applicandum ad mores ineptos opificum, & alia absurdissima collegiorum statuta, quibus vel *monopolia*, reipublicæ nociua, inducuntur, vel nimiis exactionibus hi, qui primum in collegium adsumuntur, premuntur, vt fere inidonei postmodum fiant, ad onera reipublicæ ferenda. Pertinet huc *conclusum der dreyen Reichs-Collegiorum de anno 1671. die Abstellung der Mißbräuch bey denen Handwerckern betreffend.*

(o) Nullo itaque iure pontifex sibi potestatem legislatoriam in sacris arrogauit per vniuersum orbem Christianum, quo ipso reuera potestatem & imperium quoddam exercet singulis in rebuspublicis, summo cum præiudicio eorum, qui illis præsunt, qui etiam ipsi se hisce legibus subiectos profiteri debent. Et quamvis tandem per fraudes, dolos, & vim tam *apertam* quam *clandestinam* hanc potestatem sibi *solitarie & priuatiue* vindicauerit, (vtut Galliæ regnum quandam prærogatiuam *libertatis* retinuerit) reuera tamen, vt ego existimo, semper mansit vitium in ipso exercitio huius potestatis, adeoque Protestantibus vitio verti non potuit, quod huic iugo se tandem subduxerint, & *potestatem* eius *vsurpatoriam* amplius agnoscere noluerint, quo iugo excusso, per consequentiam hanc

§. XXX. Feruntur leges ab imperante, tum vt actiones ciuium secundum illas *dirigantur*, in salutem reipublicæ; tum vt iniqui debita coactione ad illas *adstringantur*. (p)

§. XXXI.

---

potestatem, in sacris leges ferendi, rectè sibi ipsi principes vindicarunt.

(p) Hinc duplex legis officium est: *directiuum* & *vindicatiuum*. Alterutrum non sufficit. Quando lex quid disponit, nec tamen *punit* & *cogit*, si contra fiat, magis *monitum* & *consilium*, quam *lex* est, & hinc olim vocata fuit *lex imperfecta*. Talis dicitur fuisse *lex Cincia*, quæ prohibuit, ne Patronis quid daretur a clientibus, sed factum non puniuit. VLPIANVS *in fragm. Instit. tit. 1. §. 1.* Similis fere lex fuit Valeriana, apud LIVIVM *lib. X. c. 9.* quæ eum, qui prouocasset, virgis cædi securique necari vetabat; *Si quis aduersus ea*, pergit, *fecisset, nihil vltra, quam improbe factum adiecit, id (qui tum pudor hominum erat) visum, credo, vinculum satis validum legis, nunc vix seruo ita minetur quisquam.* Facit itaque hominum malitia, quod leges debeant esse *armatæ*, quæ alioquin solo hoc vinculo, *improbe in contrarium fieri*, sustineri possent. In legislatione Mosaica plures huiusmodi leges occurrunt, quæ *coactionem externam* adiunctam non habent, nec eam commode ex natura obiecti sui, de quo disponunt, recipiunt, atque inde magis sunt *monita paterna*, interne vtique obligantia, quamuis contemtus eorum varias calamitates post se trahat, quo inprimis præcepta *de exercenda humanitate & amore erga proximum* spectant. Quod itaque lex iubet, aut vetat, *vnice* & *primario* a legislatore intenditur, non pœna, nisi in *subsidium*. Errant, qui legi obligationem alternatiuam adscribunt, vt delinquens eidem satisfeciſſe videatur, pœnam soluendo. Fieret hoc

modo

§. XXXI. Principalis pars, *dispositiua* scilicet, versatur circa actiones ciuium, recte ad præscriptum eius adornandas, vbi (I.) primario illa, quæ ius naturæ postulat, (q) inculcanda.

§. XXXII. (II.) Cum *libertas naturalis* in iis,

modo dispositio legis eluſoria, quia in arbitrio ſubditorum ſitum foret, vellentne ſoluere pœnam, an legi obedire? Aſt ita legislatoris voluntati nondum ſatisfit, qui non vult *pœnam*, ſed id, propter quod pœna a delinquente ſoluta eſt. Contingere quidem poteſt, vt lex alternatiue feratur, veluti *vt ſubditi non amplius curru vehant per plateas, aut quotannis ſoluant x. thaleros.* Sed tales alternatiuæ leges proprie *pœnales* non ſunt, quia *præciſe* nihil præcipiunt, ſed tantum volunt, vt facultas, hoc vel illud faciendi, certo demum redimatur pretio, quod inſtar *tributi* eſſe videtur.

(q) Ideo respublicas ſtatui naturali præferendas eſſe, dictum ſæpius eſt, quoniam in *hoc ſtatu* legum naturalium, quæ tamen vinculum humani generis conſeruant, cultura admodum fragilis eſt, quæ in ſtatu ciuili propter accedens imperium ciuile ſuos effectus neceſſarios habent. Eo magis autem per leges ciuiles huius iuris cultura eſt inculcanda, quo magis per illam fundamenta publicæ ſalutis ſtabiliuntur & firmantur; ſicuti e contrario eo maioribus periculis respublica obnoxia eſt, quo magis a tramite iuris naturalis recedunt. Et cum homines illa, quæ *iuris naturalis* ſunt, pro ſuis prauis affectibus varie peruertere, & præterea in remotioribus concluſionibus nodum in ſcirpo quærere ſoleant, hinc aliquando neceſſarium videtur, lege poſitiua illa, quæ iuris naturalis, declarare,

iis, quæ iure naturali nec *præcepta* nec *prohibita* reperiuntur, a plerisque in abusum trahi soleant, (r) hæc ipsa inprimis per leges positiuas in salutem reipublicæ, quatenus huic noxia videtur, restringenda est.

§. XXXIII. (III.) Disponendi sunt subditorum animi (rr) per leges, quantum fieri potest,

(r) Quanta incommoda *libertas naturalis* in statu naturali soleat producere, supra plenius expositum est, quæ ne affligant rempublicam, merito præcauendum. Hoc intuitu Appius Claudius apud DION. HALICARNASS. *lib. V.* censuit, *nullam peiorem esse consuetudinem aut ipsis rebuspubl. aut familiis, quam si vnusquisque semper pro sua libidine viuat.* Atque adeo inprimis ius imperanti circa illam restringendam & determinandam concedi debet, quia homines alias solius *honestatis internæ* rationem non adeo habent, quæ alioquin eos impellere debebat, ne libertate hac abuterentur. *Quæ enim vnusquisque solus*, pergit Appius Claudius *cit. l. aut pudore proprio aut ab alio impeditus facere veretur, ea, si more publico recipiantur, ab eo in sua voluntate aliorum exemplo & consuetudine confirmato, facilius & audacius patrantur.* Sunt hæc quidem *adiaphora*, vti vocantur, sed illis tamen pexiculosa, qui libertatis vsum genuinum ignorant, quales plerique sunt in republica. *Cum cupiditates vulgi stulti sunt inexplebiles*, pergit rursus Appius Claudius *cit. l. & infinitæ, earum principis obstandum est.* Sed tamen hic quoque temperamentum adhibendum esse, dixi supra *lib. I. p. Spec. c 5. §. 29.*

(rr) Quo magis subditorum animi per leges conglutinari possunt, eo meliori stat respublica loco. Tyranni est, leges ferre ad disiungendos ciuium animos, prout fecisse legitur Appius Claudius Decemuir, legem ferens,

est, ad *humanitatem* erga se inuicem exercendam, (s) quippe quæ *amorem*, vinculum illud pacis arctissimum, egregie operatur.

§. XXXIV.

---

rens, *ne Patriciis connubia cum plebeis contrahere liceret, non ob aliam causam*, vt iudicat DION. HALICARN. *lib. X. quam ne familiis coniugii & affinitatis vinculo consociatis ordines in concordiam coirent.*

(s) Equidem *officia humanitatis* directo per leges vix inculcari, aut pœnis homines ad hæc adduci possunt, interim tamen per indirectum illa, quæ maxime humanitati resistere possunt, aut illi impedimento esse, recte eliminari & omnia ita disponi possunt, vt homines in suis actionibus ad *humanitatem* exercendam adducantur. Sunt homines plerique *inhumani*, & nisi ratio ambitionis, auaritiæ, vel luxuriæ id postulat, plane alieni ab hisce officiis, ex qua inhumanitate tamen vinculum pacis communiter multum patitur. Hinc vero a) ante omnia requiritur *bonum exemplum imperantium*, quod hic potissimum subditos ad imitationem trahere solet. Eleganter id ipsum declarat XENOPHON. *in Cyropæd. lib. VIII. p. m. 204. seq.* vbi de Cyro hoc habet: *etiam pudore ac verecundia putabat omnes magis impletum iri, si palam ipse declararet, ita se omnes reuereri, vt nihil fœdum ac turpe nec diceret nec perpetraret*, & paucis interiectis: *nam cum vident homines eum, cui maxima facultas est, insolenter agendi, modeste se gerere, nolunt imbecilliores alii quidquam insolentius palam agere.* Deinde de *continentiæ studio* ita edisserit: *Continentiam sic exercitatum iri a suis maxime putabat, si ipse declararet, se per occasiones oblatarum voluptatum ab iis, quæ honesta & bona essent, non abstrahi, sed velle potius ante voluptatum gaudia laborem cum honestate coniunctum suscipere.* Idem de *decoro* in se-

quentibus affirmat, aiens: *neminem ibi animaduertisses vel irascentem cum vociferatione vel insolente cum risu gaudentem, sed eos adspiciens existimasses, reapse ad honesti decorique normam viuere.* Mirandum est, barbaras gentes humaniores inter se plerumque fuisse, quam ita dictas gentes moratas. SALVIANVS *lib. V. de gubernat. Dei* huc prouocat, aiens: *Omnes se fere barbari, qui modo vnius sunt gentis & regis, mutuo amant.* Speciatim vero de Gothis praedicat, *eam apud eos iustitiae conseruandae curam fuisse, vt plurimi Romani & inter eos nobilissimi eius boni fruendi causa, e Rom. terris ad hos confugerint, quaerentes apud barbaros Romanam humanitatem, quia apud Romanos barbaram inhumanitatem ferre non poterant.* Id ipsum vero legibus durissimis quin adscribi debeat, non dubito. Deinde quoque β) necesse est, vt leges quoque suo modo huc dirigantur, vt homines *humanitatem erga alios* exerceant. Licet enim vel maxime officia humanitatis aliquatenus virtutem suam amittant, si legibus poenalibus iubeantur, cum *spontaneus affectus* illa producere debeat; in *statu ciuili* tamen magis necessitatis sunt, & saepe expedit reipublicae, vt ad illa subditi cogantur, quae sponte facere recusant, quod fit, si legibus imperantur. Sic propter ingratitudinem ordinarie non datur actio; sed, quia ingratus magis *inhumanus* quam *iniustus* est, pudore suffunditur, & quidem adeo, vt magis odiosum inter homines habeatur nomen *ingrati*, quam *iniusti*. Interim cum ingratitudo dissidia & odia ingentia inter homines disseminare soleat, hinc Persae poenas in ingratos posuerunt. Ita enim XENOPHON *lib. I. Cyropaed. p. 4.* de horum institutis loquitur: *Iudicium dant* (Persae) *de illo quoque crimine, propter quod inter homines odia mutua potissimum existunt, cum postulationes in iudiciis de eo minime fiant, nimirum de ingratitudine. Itaque si quem intellexerint gratiam non referre, cum possit, in eum etiam valde animaduertunt.*

§. XXXIV. (IV.) Sicuti *ambitio*, *auaritia* & *luxuria* potissimum corrumpit & euertit rempublicam, ita legibus præscindi debent irritamenta & occasiones, (t) huiusmodi passiones irritantes.

§. XXXV.

tunt. Nam ingratos homines inprimis nulla Deorum cura, nulla parentum, patriæ, amicorum adfici arbitrantur. Equidem SENECA *lib. III. de benef. c. 7.* multas adducit rationes, propter quas crimen hoc in legem cadere non debere arbitratur; omnes tamen magis huc vergunt, quod ita beneficium amittat virtutem suam, quod quidem non negatur, simul tamen odia & simultates graues inter subditos præcauentur. Deus ipse, sapiens in populo Iudaico legislator, populum iudaicum per leges varias ad *humanitatem* adducere voluit, id quod nunc paucis declarandum est exemplis. Huc respexit in præcepto de honorandis parentibus: *Exod. XX, 12.* de seruo post septennium manumittendo: *Exod. XXI, 2. seqq. Deut. XV. 12 seqq.* De humanitate & hospitalitate erga extraneos exercenda: *Exod. XXII, 21. seq. Deut. X, 18. seq.* de vsuris non exigendis, sed mutuo gratis dando: *Exod. XXII, 26.* de commodo alterius promouendo: *Exod. XXIII, 4. seqq. Deut. XXII, 1. seqq.* De messe non adeo auare facienda: *Levit. XIX, 9. seq. Deut. XXIV, 19. seqq.* de vitando odio erga proximum: *Leuit. XIX, 18.* de veneratione erga senes: *ibid. 32.* de re vendenda secundum qualitatem vtilitatis: *Leuit. XXV, 14. seqq.* de fouendis viduis & orphanis: *Deut. X, 19. XXIV, 17.* de paupertate non toleranda: *Deut. XIX, 14.* de non capiendo pignore ob debitum: *Deut. XXIV, 10. seq.* de exercenda humanitate erga bruta: *Deut. XXV, 4.* de bonis alienatis ad priorem dominum reuertendis, *Leuit. XXV, 25. seqq.* & quæ sunt huius generis plura alia, quæ *humanitatem* singulariter commendant, & subditos ad eam ducunt.

(t) Quod plures respublicæ tot turbis agitentur, & ab

omni *vnione ciuili* alienæ sint, id non raro malis legibus adscribendum, quibus passiones hominum irritantur & aluntur. *Quemadmodum enim*, vt philosophatur POLYBIVS *histor. lib. VI. c. 45. quoties in aliquo populo mores legesque laudabiles vigere exploratum habuerimus, & ciues & ipsam remp. fore laudabilem non dubitamus affirmare: sic cum & priuatorum vitam auaritiæ deditam, & publicas actiones iniustas alicubi obseruauerimus, quis dubitat merito dici posse, & leges apud ipsos esse malas, & tam mores singulorum quam vniuersam rempublicam vituperabilem.* Recto itaque naturalis præcipit, omnem materiam mali, qua ali passiones humanæ possunt, per leges, quantum fieri potest, exscindi & remoueri debere. De Persicis legibus XENOPHON *lib. I. Cyrop. p. 3. inf.* sequentia narrat: *Perficæ leges hoc anteuertentes primum procurant, ne prorsus eiusmodi ciues sint, qui pravi alicuius fœdue facinoris libidine ducantur*, quod quomodo perfecerint, in *seqq.* tradit, quæ verba supra *lib. I. P. Spec. c. V. §. 26.* iam adducta sunt. Eleganter hoc demonstrat simili desumto a meditis Dn. THOMAS. *de content. mor. cum iure scripto §. 45.* aiens: *Qui ægrotantes curant, operam dare solent, ne, quod externum ac vsibile in morbo est, saltem auferant, sed etiam vt intrinsecam hominis constitutionem & intemperiem sanguinis emendent. Alias si morbus reprimatur quidem, sed non causa morbi tollatur, vitæ periculo sæpe exponitur æger, morbo plerumque maiori cum violentia ac damno redeunte. Eadem est ratio legislatoris, si saltem prohibeat effectus vitiorum, non sublata causa, id quidem efficere potest legibus scriptis, vt certa quædam vitii species omittatur, sed mox in eius locum substituantur mores adhuc peiores prioribus.* Certe legislator diuinus optime omnium hoc obseruasse videtur, cum plures leges vbique occurrant, quæ irritamentis harum passionum obicem ponunt, quo pertinet lex de non exercendo fœnore, *Exod. XXII, 25.* Apud Romanos quoque

§. XXXV. (V.) Interim in legibus ferendis *imbecillitatis humanæ* ratio habenda est, ne *nimis amare* (u) omnia exigantur.

§. XXXVI.

que huius rei ratio habita fuit. Sic enim TACITVS *lib. VI. annal. Vetus vrbi fœnebre malum, & seditionum discordiarumq; creberrima causa: eoque cohibebatur antiquis quoque & minus corruptis moribus.* Huc quoque pertinet lex diuina de muneribus spernendis: *Ex. XXIII, 8.* de delectu in cibis habendo, quibus luxuria & libido potissimum irritatur. *Levit. III, 17. 19. seq. Lev. XVII, 10. seqq. Num. VI, 3. seqq.* De Neruiis transrhenanis populis CAESAR *de B. Gall. lib. 2. c. 15.* refert: *nullum aditum esse ad eos mercatoribus, nihil pati vini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri, quod his rebus relanguescere animos, eorumque remitti virtutem existimarent.*

[u] Exemplum ipse Deus præbuit in legislatione sua, qui in multis se accommodauit ad *genium populi*, vnde fere omnes leges ceremoniales profluxisse videntur, ceu optime demonstrat IO. SPENCER *de LL. Hebr. ritual.* Sic etiam leges de *diuortio*, *polygamia* &c. reuera ex eadem ratione latæ videntur; quin quod ipse saluator diserte asserat, hæc Mosen tantummodo indulsisse populo ob σκληροκαρδίαν. Leges Platonis contra hoc præceptum vbique peccasse videntur. Vnde eas ridet ATHENAEVS *lib. II. dipnos. c. 22. quod iis præscriptæ sint, quos imitationes finxerit, vt, qui legibus illis pareant, perquirendi sint.* Nescio vero, vtrum hæc indulgentia legislatoris tam late sit extendenda, vt etiam, quæ contra ius naturæ sunt, legibus permitti, & suo modo legitimari possint. Talem legem reperio apud Ægyptios, de quibus DIODORVS *lib. I. bibl. p. 72.* hæc refert: *Iussit lex eos, qui volunt hanc artem* (furandi) *habere, nomen profiteri apud præfectum furum, & e vestigio furtum ad eum ex pacto referre. Eos vero, qui amiserunt, similiter scribere,*

quæ.

§. XXXVI. Dirigunt leges actiones subditorum omnium, qui sunt in illo districtu, & sic *clerici* (x) nullo iure se huic subiectioni subducere possunt.

§. XXXVII.

quæcunque amissa sunt, addito loco, die, & hora, quæ perierunt. Hoc modo cunctis facile repertis necesse erat, eum, qui amiserat, soluta quarta parte pretii, sua sola habere. Rationem vero legis hanc reddit: *cum fieri non posset, vt omnes a furto abstinerent, viam legislator inuenit, qua quicquid amissum fuerat, seruaretur, exigua data redemtione.* Ceterum de singulari Dei indulgentia, ad genium populi durissimi se accommodatis ita iudicant doctiss. CLERICVS *in Pentateuch. Exod. XXV, 10. Nisi Deus συγκαταβάσει singulari legem aptasset indoli Hebræorum, hoc est, opinionibus & consuetudinibus inter eos diudum receptis, non aliam tulisset, quam quæ postea a Christo lata est: omissisque illis infirmis elementis ad perfectiora omnia Hebræorum animos erexisset. Deus, qui idem est hodie atque heri, eodem modo coli illo tempore se voluisset, ac postea iussit. Verum cum in plurimis descenderit ad abiectos & humiles Israelitarum animos, propter eorum σκληροκαρδίαν, in hac quoque re receptis ritibus eos vti passus est, vt in ceteris omnibus, in quibus nulla naturalis honestas, nihil spirituali numine dignum, nihil mortalibus proficuum deprehenditur.*

[x] Equidem clerici ecclesiæ Romanæ *exemtionem a legibus ciuilibus* cuiuscunque reipubl. prætendunt, sed satis impudenter. Cum enim in republica viuant, sunt quoque subditi illius reipubl., vbi commorantur, & sic se accommodare debent ad leges reipublicæ. Præter rationem iuris antiqua praxis omnium fere rerumpublicarum hoc inculcat, imo & primitiuæ ecclesiæ, nec ab hac sententia alieni fuisse videntur ipsimet patres, ceu docet ARNI-

SAEVS

§. XXXVII. Quin etiam *extranei* per indirectum legibus alterius territorii, possunt subiici, si *bona* ibidem sita habeant, circa quæ leges disponunt. (y)

§. XXXVIII. Sic itaque ipsius *imperantis actiones* aut bona legibus illis haud subiacent, z) quam-

SAEVS *de subiect. & exemt. cleric. c. 3. n. 2. seqq.* Vestigia adhuc plura supersunt in iure Canonico, quæ ostendunt, olim clericos se subiectos imperio ciuili agnouisse. Sic GREGORIVS M. *in c. 41. C. 11. q. 1.* vult, vt imperatores sacerdotibus ita dominentur, vt tamen debitam iis reuerentiam impendant, quo ipso subiectionem clericorum non negauit. In *concilio Carthaginensi III.* potestati seculari non omnino clerici exemti leguntur. vid. *c. 45. ibid.* Alia huius rei documenta ex Ambrosio adduxit Gratianus *in c. 27. seq. ibid.* Plenius hoc thema persecutus est Dn. COCCEI. *diss. de fundata in territ. & pl. loc. concur. potestate c. 3. per tot.*

(y) Summum imperium fundatum est in *personas* & *bona* intra eius limites sita, vt leges de iis ferri, & per consequens possessores ad illas adstringi possint, siue ibidem deprehendantur siue non. Atque sic (I.) imperans possessores lege publica lata adstringere potest ad *homagium* quoddam, quemadmodum contingere solet in iis locis, vbi *Landsassiatus* est receptus, de quo vid. SCHILTER *pecul. diss.* (II.) Et quia itaque territorii iurisdictio in bona illa fundata est, conueniens est, vt etiam extranei ratione bonorum illorum *forum* ibidem sortiantur: sicuti etiam (III.) ratione bonorum illorum ad quæuis *onera*, ex bonis reipublicæ præstanda, obligantur &c.

[z] Videlicet α) sibi legem imperans præscribere noluit, sed subditis: β) leges præscribuntur *vi imperii*, & quidem *subditis*. Imperans autem sibimet ipsi non est subdi-

quamuis secundum *regulas prudentiæ* (a) legibus quoque suis viuere debeat.

§. XXXIX.

subditus. γ) cessat in imperante obligatio ad leges seruandas, quæ vnice fluit ex *subiectione*. Loquor de legibus *mere ciuilibus*, siue de vi *coactiua*, siue *directiua*, vti quidam distinguunt, sermo sit. *Naturalibus* vtique ligatur, vti in *part. spec. lib. I. c. 5.* ostensum est, & sic vi huius iuris aliquando per indirectum ad leges reipublicæ speciales obligatur, si sub auspicium regni subditis promisit, quod has vel illas leges etiam in sua persona valere velit.

(a) Hoc ipsum apparet ex iis, quæ dicta sunt ad §. 3. *huius cap.* quod *exemplum principis* plus proficiat, quam infinitæ leges. Non rectius leges in obseruantiam deduci possunt, quam si princeps ipse secundum eas viuat, quo in sensu THEODOSIVS & VALENT. in *l. 4. C. de LL.* dixerunt, *dignam vocem esse maiestate regnantis*, h. e. vtile & consultum maxime esse, *legibus alligatum se principem profiteri*, vel vt dicitur in *l. 23. D. de leg. 3. Decet* (h. e. non quidem ex regulis *iustitiæ* obligatur; bene tamen ex regulis *decori & prudentiæ*) *tantæ maiestati, eas seruare leges, quibus ipse* [ex regulis iustitiæ] *solutus esse videtur.* De Agesilao refert XENOPHON *in Ornt. de eod. p. m. 668. edit. Francof.*, quod quamvis in republica se plurimum posse sciret, maxime tamen se legibus seruire declarauerit. *Nam*, inquit XENOPHON, *quis tandem obedire his noluisset, cum eis regem obtemperantem videret?* IACOBVS Rex Angliæ *orat. V. fol. 547.* de semet ita: *Vbi meum agebatur patrimonium, rem foro permisi, vt vnus e multis: nec iniuria, cum regem deceat ad legum obedientiam suo exemplo ceteros inuitare.* Et huc pertinent versus CLAVDIANI elegantes ad §. 3. *h.* supra adducti, & alterius Poetæ, qui ita canit:

Nam nihil, vt verum fatear, magis esse decorum

Aut

§. XXXIX. Vt autem subditi secundum illas leges actiones suas dirigere & instituere possint, necessaria est *promulgatio*, (b) & quidem

Aut regale puto, quam legis iure solutum
Sponte tamen legi sese supponere regem.

(b) *Promulgatio* est illud medium, per quod voluntas imperantis subditis innotescit, atque adeo demum lex obligat post *promulgationem*, nisi tempus quoddam præstitutum sit, a quo lex obligare debeat. Conf. PETRVS DE MARCA *de concord. sacerd. & imp. lib. 2. c. 15.* Modus publicandi arbitrarius est. Communiter *scriptura* adhibetur, non tamen necessario, sicut Romani plures leges antiquitus tulerunt, *quarum maxima pars nullis scriptis est mandata, nonnullæ etiam sunt scriptæ*, vt ait DION. HALICARNASS. *lib. II.* Quæ scriptæ sunt, olim apud Romanos publice in foro proponebantur, vti in specie *de LL. XII. Tabb.* constat. Apud Athenienses in *tabulis quadratis* scribebantur, quæ vocabantur κύρβεις SVID. *hac voc.* vel etiam ἄξονες, IVLIVS POLLVX *lib. VIII. c. 10.* Horum morem postea videntur imitati Romani, vnde & leges publice promulgatæ, *XII. Tabularum*, vocatæ sunt. Quin etiam apud Græcos leges *cantari* solitæ fuerunt, forsan antequam mos leges tabulis inscribendi inoleuisset. Ita enim ARISTOTELES *Sect. 19. probl. 28. Cur leges pleræque cantilenæ appellantur? An quod homines, priusquam literas scirent, leges cantabant, ne eas obliuioni mandarent, quod etiam nostra ætate Agathyrsis in more est.* Germani idem medium conseruandi leges habuisse videntur: nam refert TACITVS *de moribus Germ. c. 2.* quod *carmina apud illos vnicum memoriæ & annalium genus sit*, & tamen leges suas habuere, licet forsan paucas. Imo licet vel maxime apud Romanos leges XII. Tabb. publicis tabulis proscriptæ essent, a pueris tamen mandari itidem solebant memoriæ, teste CICERONE *lib. 2. de LL.* ibi: *a par-*

uis

dem in tali lingua facienda, quam intelligere possunt subditi. (e)

§. XL.

vis enim, Quincte, didicimus: si in ius vocat atque eat, & eiusmodi leges alias nominare. & deinceps: *Discebamus pueri XII. vt carmen necessarium.* Post vbi scribi cœperunt, publicatio facta est per *prælectionem*, tradebantur a summo cancellario, episcopis & comitibus, vt eas in suis diœcesibus & comitatibus recitari procurarent. Ita enim *Capit. Ludov. P. anno 823. lib. 2. c. 24. In suis comitatibus coram omnibus relegant, vt cunctis nostra ordinatio & voluntas nota fieri possit.* ex quo concluſit SCHILTER. *in præf. ad ius Allem. feud. §. 10.* capitula talia non in alia lingua promulgari potuisse nisi *vernacula*, quia sic finis haud potuisset obtineri.

(e) Finis promulgationis est, vt leges in cunctorum scientiam veniant, & ita quoque promulgatio huc debet esse directa, quemadmodum olim verba solemnia edictorum id indicabant: *vnde de plano recte legi possit;* BRISSON. *de formulis lib. 3 p. m. 324.* non vero eo modo, prout, referente SVETONIO, Caligula fecit, qui legem proposuit minutissimis literis & angustissimo loco, vbi ne cui describere liceret, multo minus legere. Obseruarunt hoc Imperatores VALENTINIANVS & MARTIANVS, qui in *l. 9. C. de LL.* ita disposuere: *Leges sacratissimæ, quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent, vt vniuerso præscripto earum manifestius cognito vel inhibita declinent, vel permissa sectentur.* Quo posito, id quod quidem recta ratio dictitat, valde incongruum est, leges in *peregrino idiomate* in republica introducere, prout in nostra republica id contingit, vbi leges Romanas, Longobardicas & Pontificias latino idiomate scriptas habemus, quas pauciſſimi intelligere possunt, de qua peruersa ratione ita iudicat IOH. LVDOVICVS PRASCHIVS *de ICto vero & personato §. 17. Omne*, ait, *ius eatenus obligat, qua intelligitur,*

nec

§. XL. Hunc in finem quoque quælibet lex *clara* esse debet, vel si nimis obscura sit, ius *declarandi* & *interpretandi authentice* (d) est itidem penes imperantem.

§. XLI. Interim his, qui iura docent & illustrant, aut secundum illa iudicant, non erit ademta facultas, sensum ex legibus eruendi secundum probabiles coniecturas, (e) cum absque

nec lex habetur nisi promulgata, nisi ad notitiam hominum sufficienter atque adeo linguæ vernaculæ remigio deducta. Caligulæ crimini datur, quod leges minutissimis literis præscriptas angustissimo proposuerit loco, ne possent legi. Quantum interest, minutis an peregrinis lex sit scripta literis? Notabilis profecto iniuria tum nescientium ius, quo viuunt, tum voluntatem suam sciri ab omnibus non desiderantium, nec facientium in foro, quod in ecclesia nonnulli faciendum sibi putauerunt.

(d) Quilibet est optimus suorum verborum interpres, & sic etiam legislator, præsertim si *legis sententia* adeo dubia sit, vt commode intelligi nequeat. Hæc declaratio seu interpretatio solet alias dici *authentica*, habetque eandem virtutem, quam lex ipsa, quia ita imperans sensum legis declarat. Cui ergo ius ferendarum legum concessum, illi quoque ius leges *authentice* interpretandi haud denegandum. Quin etiam legislator collegio cuidam hanc potestatem delegare potest, vt interpretatio eorum in casibus dubiis *authentica* habenda sit, prout in concilio Tridentino congregationi Cardinalium hoc negotium delatum esse constat, & olim suo modo ICtis, quibus per speciale beneficium hoc ius datum erat, quamuis an prudenter hoc ita fiat, merito subdubitem.

(e) Doctrina iuris non est sine *legum interpretatione*, imo tota in ea consistit, cum *verba* tenere non sufficiat,

absque hoc medio *interpretandi iura* nec doceri nec applicari valeant.

§. XLII. Ex quo oritur conceptus *iurisprudentiæ*, consistentis in habitu leges legitime intelligendi, & prudenter ad actiones occurrentes applicandi,(f) & qui hoc habitu præditi sunt, *ICti* vocantur.

§. XLIII.

---

sed potius *vis & potestas* eruenda. Atque hunc in finem *solent* ICti constitui, qui casus dubios sua interpretatione resoluant, ne vbique recurratur ad imperantem. Dico, quod *soleant* constitui. Alia quæstio est, an consultum sit, illos constituere? Feliciores Germani fuerunt, vbi ICtos non nouerant. Romanas leges corruperunt ICti. Audi CICERON. *Orat. pro L. Muræn. cum permulta*, ait, *præclare legibus essent constituta, ea ICtorum ingeniis pleraque corrupta ac depravata sunt.* Sufficere possent *iudices*, quibus esset interpretatio committenda; quid enim aliud est *iudicare quam leges singulis casibus interpretando applicare?* vid. HOBBES *de cive c. 14. §. 13. inf.* Verum hæc interpretatio a priori adhuc differt, quod non sit *authentica*, adeoque *probabilitatem* tantum operetur, nec liget iudicem, vt secundum illam præcise iudicare debeat, quamuis iudicis interpretatio, quæ in ipso iudicando sese exserit, in illa lite, de qua ius dicit, *ius perfectum* constituat.

(f) Leges sunt propter *applicationem*; hæc vero aliter fieri nequit, nisi quis vim & potestatem legum, h. e. genuinum earundem sensum, intelligat. Optime CICERO *orat. pro A. Cluentio p. m. 385. lit. A. Legum ministri, magistratus; legum interpretes, iudices.* Atque adeo omnis iurisprudentia duabus partibus absolvitur: (I.) *LEGVM INTELLECTV*, quæ si naturales sunt, *demonstratione* opus est, prout supra dictum; sin positiuæ, ex *rationibus* propriis seu *ciuilibus* eruendæ.

— Neque

Neque enim fertur lex absque *ratione*, licet hæc sæpe nos lateat, qua tamen inuenta, lex demum recte intelligitur. Præstitit hinc singularem operam & industriam IO. SPENCER. in euoluendis variis rationibus *legum ritualium Mosaicarum*, vtut in tanta rerum obscuritate facile fieri potuerit, vt falsas pro veris adduceret, quod tamen ei facile condonari potest. Simile institutum fuit doctissimi CLERICI, qui in *comment. ad Pentateuch.* rempublicam iudaicam variis antiquitatum deliciis exornauit, legesque Mosaicas miro iudicii acumine ex rationibus historicis illustrauit explicuitque. Quantam industriam IACOBVS GOTHOFREDVS in *commentariis suis ad codicem Theodosianum* attulerit, eruditi norunt, in quibus egregium interpretem egit, quod rationes legum ex circumstantiis historicis deduxerit. Est enim *historia* legum quasi primus aditus & via ad sensum earundem inueniendum. (II.) *LEGVM APPLICATIONE*, circa quam notandum α) *ipsum factum*, vt illud ex suis circumstantiis rite cognitum sit, & quia ICto impossibile est, vt omnia negotia, quibus ius applicandum, ipse per se satis calleat, peritiorum in illa arte iudicio & suggestione stare debet. Hoc sensu ICtus assumit vulgatum illud, *quod peritis in sua arte credendum.* vid. *dissert. prælim. ad Petrum de Marca de concord. sacerd & imp.* β) *modus applicandi.* Exserit autem sese applicatio vel *consulendo* seu *cauendo*, vel *iudicando*, vel *aduocando* seu causas in iudicio perorando & iura litigantibus suggerendo. In quibus omnibus ICti officium versatur. Exemplo esse potest SERVIVS SVLPICIVS, de quo CICERO *in Philipp. X. p. m. 900. lit. f. g.* inter alia ita loquitur. *Neque ille magis ICtus, quam iustitiæ fuit, itaque quæ proficiscebantur a legibus & a iure ciuili, semper ad facilitatem æquitatemque referebat, neque constituere litium actiones malebat, quam controuersias tollere.*

§. XLIII. Quod porro dictum est, actiones subditorum dirigi per *leges ciuiles*, hoc intelligendum est (I.) *de actionibus externis*, non *internis* (g) *animi motibus*.

§. XLIV. (II.) *De actibus voluntatis*: quæ ad intellectum (h) & credenda spectant, lege imperari

(g) Hinc cogitationum pœna *ciuilis* non est, tum quod per illas haud turbatur tranquillitas & vnio reipublicæ, tum quia in potestate legislatoris non est, per leges internos animi motus ad rectitudinem dirigere, id quod sanctioris philosophiæ opus. Sunt ciuitates *cœtus hominum iure sociati*, vt ait CICERO *in somn. Scip.* qualis societas potissimum externe sese exserit, actionibusque externis contrahitur, exercetur, firmatur, Equidem in legibus suo modo habetur ratio internorum motuum, veluti *bonæ & malæ fidei*, *scientiæ*, *ignorantiæ*, *doli*, &c. sed notandum est, hos respectus versari semper circa *actus externos*, quatenus ex illis quis actiones susceptit vel peregit, vel neglexit, quales externæ actiones diiudicantur ex suis principiis. Aliquando etiam *scientia nuda* punibilis est, quatenus ex illa quis ad aliquid faciendum vel patefaciendum obligatus fuerit, neque tamen fecit, quod reipublicæ salus postulabat; nam & *non facta* sub *factis* in moralibus comprehenduntur & puniuntur.

(h) Actiones hominum externæ fluunt ex voluntate, & cum illæ sint tantum legum obiectum, *voluntas* potissimum, non vero *intellectus* sub legum directione est. Sic itaque imperari ciuibus per metum pœnæ nequeunt *doctrinalia* seu *credenda*, h. e. vt præcise suos conceptus instituant ad præscriptum imperantis; id enim nec in potestate legislatoris est, neque eousque voluntatem suam ei submiserunt, *vt etiam credere velint*,

perari nequeunt, nisi vt hactenus, quænam doctrina publice doceri tantum debeat, *ciuilis pacis causa* (i) determinetur.

§. XLV. (III.) *De negotiis futuris.* (k) Præterita ordinarie non iudicantur lege subsequente, nisi *ex iusta causa* (l) lex expresse ad negotia pendentia tracta fuerit, quamuis pœna legi addita nunquam ad *præterita* applicari debeat.

§. XLVI.

---

velint, quæ ipse in credendis præscribit. Quæ *credenda* sunt, alia methodo indigent, vt homines ad illa perducantur, & inde si vel maxime a principe proponantur, magis *dogmata*, quam *leges* sunt, vel saltem publicam doctrinam respiciunt.

(i) Hoc infra plenius *cap. V. §. 24.* enucleabitur.

(k) Hæc regula sicuti naturalis est, ita tam in *Cod. Theodosiano* quam *Iustinianeo* sæpe eius iniicitur mentio. Sive enim lex aliquid prohibeat sub *nullitatis*, siue alia *pœna*, illa nullo modo applicari potest ad eum casum, qui delictum non continet, qualis est omnis actus ante legem susceptus. Optime CATO VTICENSIS apud IAC. GOTHOFR. *ad l. 3. C. Theod. de constit. Princ. Neque enim definiri facile, quousque extendere se debeat in præterita inquisitio: & si nouæ statuantur ante commissum pœnæ, fore vt inique cum iis agatur, qui punientur ex lege, quam nec violarunt, nec ex parte læserunt.*

(l) Ex graui causa contingere potest, vt lex ad *præteritas* vel adhuc *pendentes* causas transferatur, (id quod tamen legislator in lege sua expresse cauere debet, alias subsistendum in regula) vel quod hactenus negotia quædam secundum mores incertos & ambiguos fuerint decisa, qui ex post facto per leges specialius determinati sunt, quia sic tantum mores magis de-

§. XLVI. (IV.) *De negotiis iure naturæ non satis vel plane non determinatis.* (m) Eatenus enim legis ciuilis nomen stricte meretur.

§. XLVII.

clarantur, antea *dubii & obscuri*, sicuti lex dubia, postea declarata, recte ad præterita trahitur: vel quod salus publica id postulet, de qua arbitratur legislator. Id vero impium & iniustum est, si hoc medium, protrahendi leges ad causas præteritas, in fraudem & detrimentum aliorum adhibeatur, quale exemplum recenset PROCOPIVS *in anecdotis n. 519.* occasionem referens introductæ *centenariæ præscriptionis* contra ecclesiam, in quo quidem defendere conatur Iustinianum IO. EICHELIVS *in animadu. ad anecdot. cit. l.* Verum fraus manifestissime ex ipsis legis verbis finalibus perspicua est; ita enim in *l. 23. C. de SS. Eccles. in f.* dicitur: *Hæc autem omnia obseruari sancimus & in his casibus, qui vel postea fuerint nati, vel iam in iudicium deducti sunt*, quæ clausula ostendit, PROCOPIVM satis verosimilia enarrasse, legemque illam vnice latam fuisse in fraudem eorum, a quibus ecclesia Emessena fraude Prisci aliquid petebat.

(m) Quæ legislator ciuilis ex iure naturæ in lege sua repetit, promiscue quoque *legis ciuilis* nomen adsumunt propter publicam sanctionem; propterea tamen vim suam & potestatem propriam non deponunt, vnde non *ex mera voluntate legislatoris probabili*, vti leges ciuiles stricte dictæ, sed *ex propria naturali ratione* interpretationem & quidem *per demonstrationem* accipiunt. Enim vero plura sunt determinanda circa leges naturales, quæ in plurimis indefinita sunt, & hoc intuitu *additamentum ciuile* accipiunt. Sic (I.) legis ciuilis est, legi naturali ad maiorem eius obseruantiam, quam facile homines negligunt, *addere sanctionem pœnalem*, quam ius naturæ non determinat: (II) *determinare personas*, quæ actum aliquem in republ. suscipere,

§. XLVII. Pars altera legis *vindicatiua* consistit in *obligatione coactiua*, sine qua, quicquid in lege dispositum est, effectum sortiri nequit. (n)

§. XLVIII.

re, quæ ab illo repelli debeant. Hac determinatione facta, sequitur, vt actus hic a persona prohibita susceptus legi naturali, quæ personas non determinat, non amplius subiaceat. (III.) *Addere negotiis in republica agendis certam formam*, sub qua itidem præcise peragi debeant; lex enim naturalis *modum* non determinat, sed legislatoris arbitrio relinquit. Quamuis itaque lex naturæ asserat, pacta esse seruanda, tamen postquam legislator certum *modum formamque* pactis præscripsit, non amplius pro pactis in republica haberi possunt, quæ forma præscripta destituuntur. Atque hæ *determinationes iuri naturali superadditæ*, sunt proprie *leges ciuiles*. His illæ leges accedunt, quæ negotia in mera libertate posita, seu *adiaphora* determinant, prohibent, vel præcipiunt. Ex quo tamen cum HOBBESIO non concludendum, quod fieri non possit, vt lex ciuilis iuri naturali repugnet; nam plura satis certo determinata in iure naturæ occurrunt, quæ si aliter in genere definirentur, iuri naturali contrarium disponeretur. Audiamus CICERONEM *lib. I. de LL.* vbi ita: *Iam vero stultissimum illud, existimare, omnia iusta esse, quæ scita sint in populorum institutis aut legibus. Etiamne, si quæ sint Tyrannorum leges, si triginta illi Athenis leges imponere voluissent? aut si omnes Athenienses delectarentur tyrannicis legibus, num idcirco hæ leges iustæ haberentur? nihilo, credo, magis illa, quam interrex noster tulit, vt dictator, quem vellet ciuium, indicta causa impune posset occidere. Est enim vnum ius, quo deuincta est hominum societas, & quod lex constituit vna.*

(n) Cum hominum voluntates semper in vetitum nitan-

§. XLVIII. Obligatio *coactiua* varie sese exserit. Nam (I.) aliquid præcipitur vel prohibetur *sub metu pœnæ proprie dictæ.* (o)

§. XLIX. Præterea (II.) leges disponunt *sub metu*

---

tur, vinculum adstrictius legi addendum est, ne dispositio legis fiat elusoria. Pertinet autem hæc pars ad leges proprie dictas, non vero ad nuda *monita, dogmata & consilia*, quæ *leges proprie dictæ* non sunt, licet legislator, vt quandoque fieri solet, in legislatione sua illorum mentionem fecerit.

(o) *Pœnalis obligatio* est arctissima & de voluntate legislatoris *præcise* seruanda indicium præbet, quam qui contemnit, contra fidem principi datam & subiectionis rationem & consequenter contra Deum quoque peccat. *Rom. XIII.* Hæc obligatio tamen semper intelligi debet sub clausula: *saluo iure Dei, seu obligatione Deo debita*, quod optime obseruarunt obstetrices Ægyptiacæ & Daniel, *Daniel III, 6.* vt & Apostoli, *Actor. V, 29.* de qua materia infra *lib. III.* agendum erit. Peccant autem subditi contra legem non tantum *aperte & directo*, sed vt plurimum *occulte*, quando *in fraudem legis* aliquid faciunt, & mentem legis circumueniunt. De huius farinæ hominibus apprime PLAVTVS *curcul. act. IV. sc. 2. v. 23.*

Rogitationes plurimas propter vos populus sciuit,
Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam
Quasi aquam feruentem frigidam esse: ita vos putatis leges.

Applicat hoc ad leges circa vsuras TACITVS *lib. VI. annal.* aiens: *multis plebisscitis obuiam itum fraudibus, quæ toties repressæ miras per artes rursum oriebantur.* Quæ vero fraudes hic commissæ sint, eleganti exemplo docet LIVIVS *lib. XXXV. c. 7.*

[p] Talis

metu irriti seu nullitatis, (p) hoc effectu, vt in foro externo omnis denegetur assistentia; qui tamen contra eiusmodi leges facit, non semper reatum in conscientia committit.

§. L. Neque tale negotium, quod ob deficientem formam nullum est, aliquam efficaciam consequitur ex *accedente iuramento*, (q) quod sequitur naturam actus, cui accedit.

§. LI.

(p) Talis effectus legis potissimum sese exserit, quando forma peculiaris in lege præscribitur, sub qua actus præcise peragi debeat, qua omissa, actus *pro non facto* habetur *ciuiliter*. Ex quo fit, vt qui solennia non adhibet, modo contemtus legis absit, non peccet in conscientia, sed *nihil*, imo *imprudenter* egisse censeatur; nisi præterea alia pœna in contemtores statuta fuerit, quæ magis stringit. Qui non adhibet solennia negotii, sibi tantum nocet, & imprudenter agit, sed neminem præterea lædit. Alia autem quæstio est: annon ille, qui defectum solennium allegat, & a negotio resilire vult, quandoque contra regulas *decori* & *honestatis* agere possit? hic quidem alteri haud facit iniuriam, qui sibi imputet, quod non debito modo egerit; sed propterea non semper in conscientia tutus est, id quod ex eius intentione æstimandum. Volunt enim communiter, eum, qui non obseruatis debitis solennitatibus aliquid promisit, esse naturaliter obligatum, seu inspecto solo iure naturali, ex quo ICti Romani varias deduxere conclusiones.

(q) *Iuramentum* est *oratio accessoria*, ad maiorem fiduciam alteri, quocum agitur, ingenerandam inuentum. Debet ergo negotium validum esse. Si non valet per se, nec iuramentum valet, quod, quia *accessorium* est, præsupponit *principale* valere. Et hoc quoque a-

§. LI. Quodsi tamen lege publica (r) iuramento *noua vis* conceſſa fuerit obligandi, valent hactenus actus alias irriti, ob vinculum iuramenti, neutiquam vero illi, qui abſolute & *ſub pœna prohibiti.* (s)

§. LII. Vel denique (III.) aliquid iniungitur *ſub comminatione faciendæ reſtitutionis vel actionis iudicialis* ad id, quod alteri quomodocunque in commerciis hominum debetur. (t)

§. LIII.

---

gnouere leges ciuiles in *l. 5. C. de LL.* Quod Pontifices contrarium diſpoſuerint ſub prætextu metuendi periurii, id in fraudem legum ciuilium factum eſt, quia eo ipſo modus a lege præſcriptus eluſorius, & diſpoſitio ciuilis inanis redditta eſt, id quod potiſſimum clerici intendiſſe videntur.

(r) Non conſultum tamen eſt, hanc efficaciam iuramento tribuere, quia α) per indirectum diſpoſitio & obligatio ad legis præſcriptum ſeruandum inanis fit: β) ad multiplicanda iuramenta anſa præbetur, quibus parciſſime vtendum erat, id quod praxis quotidiana oſtendit, poſtquam ius canonicum hoc in paſſu retinuimus: γ) in fraudem legis vt plurimum ibi etiam adhiberi ſolet, vbi adhiberi non debebat, quæ incommoda & alia plura euitantur, ſi iuramento nulla noua vis tribuatur.

(s) Si contra legem *præciſe prohibitiuam* iuramentum valeret, vinculum iniquitatis fieret, & operaretur, vt quis impune poſſit contra voluntatem principis facere. Proinde ſedulo animaduertendum eſt, vtrum prohibitio legis ſit *abſoluta* & *præciſa*, an vero tantum aliquid diſpoſitum in fauorem eius, quem lex reſpexit, vt tamen eius libero relictum ſit arbitrio, an iure ſuo vti velit nec ne?

(t) Exſerit potiſſimum hic effectus ſeſe in commerciis humanis

§. LIII. Quidquid ita lege ciuili non est determinatum, neque iure naturæ prohibitum, id *iure* (u) fieri dicitur, & sic in *foro externo* attendendum.

§. LIV. Determinatur tamen hoc ius, quod *libertatis* vocatur, etiam *lege ciuili*, (x vt, quatenus subditi illo vti possint, constet, nec eo abutantur in perniciem reipubl.

§. LV. Sicuti vero imperantis arbitrio relictum, quatenus & quousque obligatio legis sese exserere debeat; ita quoque penes imperan-

manis, vbi quilibet suum interesse priuatum persequitur; nam ibi legum obligatio potissimum in eo sese exserit, quod mediante iudiciali executione quis possit cogi ad satisfaciendum alteri, qui aliquid exigit. Ne autem lites in infinitum excrescant, ad quas homines alias proni sunt, recte limites eisdem ponit legislator determinando, quando & quatenus & ex qua causa & denique quousque actio sit concedenda?

(u) Supra *P. gen. c. 1. in f.* iam est notata distinctio inter *legem* & *ius*, quæ hic suo modo recte applicantur. Qui ædificat in suo, tamdiu iure egisse videtur, donec ostendatur, quod libertas ædificandi hoc facto fuerit ademta.

(x) Huc pertinet, ius agendi determinare ad certum tempus, restringere libertatem ad hunc vel illum *locum* & *tempus* &c. Inde ad differentiam illorum negotiorum, quorum libertas lege ciuili est restricta, reliqua *indefinita* dicuntur, *res mere facultatis naturalis*, quæ iuxta libertatem naturalem peraguntur, nec limites legum ciuilium habent, vt sunt, ire per viam publicam, ad hoc vel illud molendinum, altius ædes tollere &c.

(y) Si

rantem erit, quosdam (y) ab obligatione legis eximere.

§. LVI. Hoc intuitu imperanti soli competit ius concedendi *priuilegia*, (z) quamuis ad offici-

(y) Si potest imperans in totum tollere legem, cur non etiam quoad certas personas? Verum non dubium est, quin etiam haec libertas eximendi aliquos ab obligatione possit lege reipubl. fundamentali vel suo modo restringi vel in totum aboleri, qualibus pactis, in quae imperans sub auspicium regiminis sui consentit, obligatur. In LL. XII. Tabb. reperitur haec lex: *priuilegia ne irroganto*, cuius rationem hanc CICERO *pro domo sua* affert, aiens: *vetant leges sacratae, vetant XII. Tabulae, leges priuatis irrogari. Id est enim priuilegium, quod nemo unquam tulit, quo nihil crudelius, nihil perniciosius, nihil quod minus haec ciuitas ferre possit.* Videlicet status *democraticus* inprimis *aequalitatis* conseruationem inter ciues desiderat, ad quam obtinendam nullum aptius medium est, quam vt omnes inter se *aequali iure* fruantur; cum autem per priuilegia recedatur ab illa *aequalitate*, paucorum libertas laxetur, ceterarum restringatur, cum tamen omnes *libertatis* desiderio trahantur, non possunt non inde odia, inuidiae, dissensiones & aemulationes inter ciues oriri, quae vnioni ciuili e diametro aduersantur. Verum, exsurgente postmodum statu *Monarchico*, & suppressa libertate ciuium Romanorum, priuilegiorum dandorum vsus quoque in republ. Romana sese exseruit, qui ad hunc statum aptior esse videtur, quo minori libertatis vsu subditi in illo gaudent.

(z) Priuilegia quoad *certam personam* legem mutant, vel *tollendo* vel *detrahendo*. Magistratui ergo subalterno hoc ius tribui nequit, quibus arbitrium circa leges

officium eius pertineat, non aliter, quam *ex graui & iusta causa* (a) eadem irrogare.

§. LVII. Facilius (b) *ius singulare* quam priui-

ges non est relictum, nisi forsan imperantis non adeo interfit, & magistratus per modum *conuentionis cum ciuibus initae* aliquem ex subditis ab oneribus eximere, & onera eiusdem, ratione reipubl. ferenda, subire paratus sit, qualia priuilegia *conuentionalia* dici merentur. Praeterea quemadmodum quandoque magistratui subalterno *ius statuendi* competit, ita quoque eidem certas personas ab obligatione statuti eximendi ius haud denegandum, supposita iusta causa, de qua mox. Nihil enim a suo munere alienum magistratus hic facit, sed illud ipsum, quod in iure statuendi comprehenditur. Modus dandi priuilegia arbitrarius est, neque adeo praecise *haec* ad sui vigorem *scripturam* requirunt, vti nec *leges*, quamuis vt de iis in posterum constet, haec pertinere sit, cum priuilegia in dubio vel ideo praesumi non possint, quod potius pro generali & vniuersali legum obligatione tanquam *regula* praesumtio capienda, nisi forsan quis ab immemoriali tempore, absque vlla contradictione, vsum alicuius priuilegii exercuisset, cum ex tanto lapsu temporis vrgens praesumtio concessi antiquitus priuilegii sit capienda, licet *scriptura* nulla desuper adsit.

(a) Quod *grauis causa* in priuilegiis concedendis necessaria sit, patet ex iis, quae ad §. *antecedentem* dicta sunt.

(b) Loquor *comparatiue*. Alias si *ius aequale* constituatur ciuibus, id omnino, quatenus fieri potest, vnionem inter subditos magis conseruat. Optime SENECA *epist. 30. prima pars aequitatis est aequalitas*, & CICERO *lib. 1. de orat. p. m. 180. lit. e. sit igitur in iure ciuili finis hic legitimae atque vsitatae in rebus causisque ciuium aequalitatis conseruatio*. Atque hoc ipsum

in

priuilegium constitui potest, cum hoc *in quasdam tantum personas feratur;* illud vero magis *negotia ciuium peculiaria, certumque in republica ordinem personarum* respiciat, adeoque suo modo facilius ad vniuersos ciues applicari possit, qui vel in his negotiis vel in tali ordine commorantur.

§. LVIII. Priuilegium dari potest illis, quibus inde aliquod commodum afferri potest, & sic etiam *non-subdito.* (c)

§. LIX.

in *legislatione Mosaica* sapientissima perspicere licet. Interim quando legislator ex iusta causa aliquando recedit a iure communi seu lege generali, *ius singulare* constituit, quod in effectu *exceptionem* a regula constituit. Atque hoc ipsum non in *certum indiuiduum* constituitur, vti quidem priuilegium, sed vel ordini certo personarum v. c. *masculis, mulieribus, minoribus, senibus*, &c. vel negotiis & causis v. c. *nundinis, mercaturæ, rei salinariæ, agriculturæ, doti* &c. tribuitur, & peculiaria iura iisdem assignat, quæ cum non pauca quædam indiuidua respiciant, sed per vniversos ciues quodammodo se diffundant, non adeo æmulationes inter subditos producunt. Interim hoc commune cum priuilegiis habent, quod cum recedant a legibus vniuersalibus, & sic *exceptionem* præbeant, non præsumantur, sed expresse indulta esse, ostendi debeat. Atque inde fluit commune assertum, *quod stricte interpretanda sint*, id quod in ratione naturali fundatur.

(c) Hinc vniuersalis non est illatio, quod priuilegii concessio arguat imperium concedentis in eum, cui conceditur. Obstare quidem videtur, quod *extranei* non ligentur legibus alterius reipubl. & hoc intuitu quo-

§. LIX. Depenpent omnia priuilegia ex voluntate imperantis; quoad modum tamen concedendi diuersitas adest, dum quædam conceduntur in *remunerationem bene meritorum*: quædam pro *pretio* conceduntur: quædam ex *mera gratia* indulgentur. (d)

§. LX.

quoque legibus illis eximi haud possint. Verum possunt etiam extranei aliquando constringi legibus alterius reipubl., quatenus lucrum vel quæstum ex illa quærere intendunt, & quemadmodum penes imperantem est, extraneos omnes excludere, ita specialiter quosdam ab hoc interdicto excipere potest. Imo per indirectum quoque sic extraneo concessisse priuilegium videtur, *quatenus subditis propriis quid prohibet in fauorem extranei*, veluti bibliopolis, ne certum librum imprimant. &c.

[d] Hinc fluit vulgata diuisio priuilegiorum, quod sint vel titulo *gratioso* vel *oneroso* acquisita. Equidem omnia priuilegia ex *gratia* concedentis dependent, quatenus ex *mero debito* haud proficiscuntur; sed tamen gratia non semper vnica est causa concedendi priuilegia, sed α) vel *pretium oblatum* vel β) *antecedentia bene merita*. Quoad prius, reuera res in contractum emtionis incidere videtur, cum illud ius, quod *pretio* acquiritur, sit pretio æstimabile, licet vt plurimum res non per modum contractum peragi, sed quoad schema externum ius hoc in alterum quasi ex gratia transferri videatur, & hoc intuitu talia priuilegia dicuntur *conventionalia*. Si ob *bene merita singularia* conceduntur, multum participare videntur ab illis, quæ alias *titulo oneroso* concessa sunt. Equidem remuneratio non præsupponit tale debitum, quod *obligationem perfectam* producere posset; nam quæ in subdito vocantur *bene merita*, illa nihil aliud, quam expletionem officii,

§. LX. Similiter penes concedentem est, modum priuilegio præscribere, & vtrum *reale* an vero *personale* esse debeat, determinare. (e)

§. LXI. Ex priuilegio semel concesso priuilegiato ius aliquod nascitur, & quidem *perfectum* intuitu ceterorum conciuium: (f) ratione

officii, quod quilibet reipubl. debet, continent, nec tanta possunt excogitari, quanta non possunt requiri a subdito. Verum cum etiam imperantis sit, eos, qui singularem reipubl. curam impenderunt, omnibus modis fouere, & *præmiis* exornare, & vero ad *præmia* concessiones priuilegiorum quoque spectent, conueniens est, vt ex *natura præmiorum* talia priuilegia interpretemur, quorum hæc solet esse ratio, vt ei, qui *præmiis* ob singularia bene merita ornatur, *ius irrevocabile* largiantur, vt in contractibus fieri solet, & hoc respectu forsan ad priuilegia *titulo oneroso quæsita* referuntur.

(e) Respexit huc ICtus in *l. 163. de R. I.* Quodsi voluntas concedentis dubia sit, recurrendum ad coniecturas, quæ potissimum ex causa priuilegii aliisque circumstantiis desumendæ. Similiter ex *modo concedendi* quoque multum dependet; quando enim pretio priuilegium aliquod est quæsitum, illud pro *reali* & *perpetuo* reputandum, quoniam per huiusmodi conventiones intendimus communiter *ius irreuocabile* & *stabile* acquirere. Et quamuis concedens sit optimus priuilegii sui interpres, tamen nec *doctrinalis interpretatio* hic est excludenda, præsertim si concedens mortuus sit, nec ita amplius mentem suam declarare possit.

(f) Priuilegium obligat ceteros conciues, ne priuilegiatum turbent in exercitio iuris sui, contra quos quoque se defendere legitimis mediis potest, quæ ius ciuile

cuius-

tione concedentis vero vel *imperfectum*, vel *perfectum*. (g)

§. LXII. Ius *imperfectum* & *reuocabile* potiſſi-

cuiuscunque loci adornat, ſicuti etiam magiſtratus eſt, priuilegiatum in exercitio iuris ſui contra quoscunque defendere. Hoc intuitu quoque plerumque moris eſſe ſolet, vt eiusmodi conceſſionibus addatur mandatum ad omnes & quoscunque magiſtratus ſubalternos, ad defendendum priuilegiatum ratione ſui priuilegii, quo intuitu priuilegium *lex* dici poteſt, tum reſpectu *magiſtratus inferioris*, ſecundum quam pronunciare debet, vbi controuerſia priuilegium concernens ingruit; tum reſpectu *ceterorum*, qui firmiter inde obligantur, prout dictum eſt.

(g) Difficultas maxima occurrit intuitu concedentis, *an & quatenus inde obligetur? an libere eadem reuocare poſſit?* HOBBESIVS concedit ex *abſoluta poteſtate* imperantem *vbique* & *ſemper* priuilegia reuocare, neque adeo *perfectum ius* ſubditos intuitu concedentis imperrare poſſe; (vid. *tr. de cive cap. 6 §. 13. ſeqq. Leuiath. c. 18.*) ſupponit enim generaliter, *principem ſubditis ſuis non obligari*. In eandem fere ſententiam inclinat ADRIAN. HOVTVYN *polit. gener. §. 26. circa f.* addito tamen hoc temperamento, *niſi in vim contractus abierint & de eo manifeſto conſtet*. Idem defendit BODINVS *de republica lib. I. c. 8.* ſed ex nouo fundamento, *quod omne priuilegium lex ſit, adeoque abrogationi obnoxia*. Alii vero nulla priuilegia *ſine cauſa* reuocari poſſe ſtatuunt, ex eo fundamento, quod etiam gratuita priuilegia in donationem transeant, quam nec princeps reuocare queat. RAVCHBAR. *lib. 2. qu. 11.* Alii aliter. Verum cum non vna ſit natura priuilegiorum, vna deciſione quoque quæſtio hæc abſolui nequit, vt in ſequentibus expediendum.

tissimum illa priuilegia conferunt, quæ *iure precario* (h) concessa sunt, qualia vt plurimum habentur *gratiosa*, & ita quoque in dubio habenda videntur.

§. LXIII.

(h) *Ius precarium* hanc habet naturam, vt semper & pro lubitu reuocari possit, cum hac intentione alicui quid concedatur, vt *ius irreuocabile* in alterum non transferatur. Tale ius potissimum est, quod *ex gratia* principis & confertur, & in posterum quoque dependet, vbi semel collatum est. Sunt tamen, qui aiunt, *concessionem* quidem esse ex *gratia*, sed neutiquam eius *exercitium*, exemplo donationis, quæ ab initio ex libera voluntate & gratia donantis fit, sed, vbi semel facta est, non amplius ex *gratia* dependet, sed *ius perpetuum* operatur. Equidem hanc comparationem admitto, si in *priuilegiis gratuitis* expresse se declarauerit princeps, quod *ius irreuocabile & perpetuum* in priuilegiatum transferre velit, quia sic constat, *iure precario* priuilegium haud esse collatum, quamuis plerumque in Gallia concedi soleant, cum clausula priuilegiis communiter subiici solita: *quand il nous plaira*. Sicuti enim princeps irreuocabiliter ceteras res corporales subditis donare potest, ita nulla apparet ratio, cur non etiam ius aliquod eodem modo & efficacia in alterum transferre valeat? An vero hoc ipsum voluerit in dubio, alia quæstio est, id quod negandum existimaui, quia α) concessio *precaria* in dubio magis præsumitur, quam absoluta donatio, maxime β) in eiusmodi iuribus, quæ vt plurimum *iure precario*, & *ex gratia* conferri solent. Neque γ] omnis gratiosa concessio statim *donatio* est, cum etiam *commodatum* & *precarium* gratiosa concessione nitatur. Ceterum an semper talis reuocatio consulta sit, ex *regulis prudentiæ* metiendum, ex quibus

§. LXIII. *Irreuocabile* vero *ius* priuilegia conferunt, quæ eis modis acquisita sunt, quibus alias ius plenum seu proprietas acquiri solet, vt sunt priuilegia *titulo oneroso* (i) acquisita.

§. LXIV.

quibus rationes iuris non desumuntur. Conf. interim CONRING, *dissert. de priuileg. recte confer. & reuoc.*

[i] Priuilegia titulo oneroso concessa illa dicuntur, quæ non ex nuda & mera *gratia* & *liberalitate* principis prouenere, sed vel *pretio* aliaue re interueniente comparata sunt, vel ob *bene merita insignia*, & *præmio compensanda* sunt concessa, prout §. 59 dictum. Sicuti itaque in negotiis priuatorum ex *titulo* potissimum cognoscitur, quale ius in alterum translatum sit, cum *titulus index nostræ voluntatis sit*; ita quoque ex *titulo*, mediante quo priuilegium aliquod comparatur, iudicandum, an ius *perpetuum* & *irreuocabile* translatum sit nec ne? Quodsi titulus dominii translatiuus interuenerit, veluti emtio, permutatio, &c. ius *perfectum* & *plenum* priuilegiato collatum censeri debet. Neque obstat, quod subditis non possit competere *ius perfectum* intuitu imperantium; quod eo sensu accipiendum, vt non possint principem ex iure sibi competente cogere; interim tamen hoc sensu ius perfectum ex huiusmodi priuilegiis habebunt, vt princeps absque violatione iuris naturæ illa reuocare haud possit, quod secus erat in *priuilegiis gratiosis*. Princeps enim summus æque ex contractibus suis cum subditis initis obligatur, vt priuati, cum & legibus naturæ subiaceat, & *principis dignitas postulet, vt fidem datam seruet, etiam cum aliquali suo incommodo*, vti ait BODIN. *de republ. lib. I. c. 8. p. m. 156.* Eadem intentione concedi solent priuilegia *ob bene me-*

§. LXIV. Dicuntur autem *irreuocabilia* talia priuilegia *comparatiue*, quod pro lubitu, vti quidem *gratiosa*, reuocari haud possint; ceteroquin, salute reipublicæ id exigente, (k) recte reuocentur, vt tamen indemnes seruandi, qui ex tali reuocatione læduntur.

§. LXV.

---

vita concessa, vt scilicet *ius perfectum* & *irreuocabile* in alterum transferatur, id quod animus compensandi singularia bene merita indicat, a quo alienum est, reuocare illud, quod compensationis causa datum est. Conf. Dn. STRYK, *de priuil. tit. oneroso quæsit. c. 3. §. 6. seqq.*

(k) Fusius hæc quæstio tractata est in *Obs. Hallens. 16.* & *17. tom. 3.* Scilicet notum est vulgatum illud supra iam toties quoties inculcatum: *salus populi suprema lex est:* & ita ex hoc principio omnia iura subditis competentia sunt limitanda, & saluti reipubl. subordinanda. Sicuti itaque ad *salutem reipublicæ* subditi omnes suas conferre debent vires, ita quoque priuilegii impetrati commodum, quod hactenus habuere, reipublicæ causa dimittere sponte debent; tale enim ius nec acceperunt nec accipere potuerunt, quod cum salute reipublicæ pugnaret. Eiusmodi priuilegia vel statim *ab initio* talia sunt, vel *ex post facto* nocere reipubl. incipiunt. Ad priora referri posset priuilegium senatui datum *de non reddendis rationibus de bonis ciuitatum*, quod e diametro saluti reip. aduersatur, cum ita senatui ansa detur disponendi de bonis ciuitatum pro lubitu, quorum conseruatio reipublicæ sicuti valde proficua est, ita non potest non illud eidem esse damnosum, quod interitum horum bonorum promouet. Idem esset dicendum de *monopolio* alicui concesso sine pretii determinatione. Ad posterioris generis priuilegia illi casus potissimum spectant, quando sta-

tus

§. LXV. Aliquando etiam in *casu necessitatis* priuilegiorum exercitium ad tempus suspenditur, (1) qua cessante, vigor eorum reuiuiscit.

§. LXVI.

tus reipublicæ ita ex postfacto mutatus est, vt præsens status, stante tali priuilegio antiquitus concesso, salvus & incolumis esse haud possit, veluti si imperans videat, priuilegium collegio concessum ex postfacto perpetuas parere inter subditos discordias & seditiones, nec aliter rebellem plebem ad concordiam deduci posse. Vtut vero princeps de eo iudicare possit, an priuilegium saluti reipubl. aduersum sit, non tamen quodlibet leue incommodum, quod ex priuilegio in rempubl. redundat, iustam causam illud reuocandi operari potest, cum certum sit, priuilegium vix concedi posse, ex quo non aliquod incommodum respubl. percipiat, quod tamen compensatur vel *meritis antecedentibus*, si ob hæc concessum; vel *pretio interueniente*, quod in rem reipublicæ versum est. Licet vero princeps suo iure agat, quando tale priuilegium reuocat, hoc ipso tamen non excluditur *satisfactio* eo nomine illi facienda, qui inde læditur, modo læsionem allegare possit, veluti si reditus ex exercitio priuilegii percepti haud respondeant pretio, pro quo priuilegium comparatum est. Dn. STRYK. *cit. l. §. 23.*

(1) Hoc casu proprie non reuocatur, sed tantum ad tempus quiescit, quoniam deficit illa occasio, vbi commode exerceri possit. Credendum omnino est, omne priuilegium ita concessum esse, *modo commoda occasio adsit*; illa ergo cessante, quiescit quoque vsus priuilegii, veluti tempore *necessitatis bellicæ*, quo quiescunt omnia immunitatis priuilegia. Neque aliud dicendum in priuilegiis per contractum quæsitis, vt vult MYLER AB EHRENB. *ad princip. & statib. imp. c. 62. §. 17.* quasi

§. LXVI. Hæc obligatio de non reuocandis priuilegiis, irreuocabiliter conceſſis, etiam ſucceſſores (m) ſtringit, licet *titulo ſingulari* (n) ſuccedant, quatenus conceſſio priuilegii e re reipubl. facta.

§. LXVII.

---

contractus neceſſitatem præſtationis habeant, nam de hoc non eſt quæſtio, ſed, quousque neceſſitatem habeant? tantum quæritur, id quod ex natura priuilegiorum colligendum. Et cum *ſummæ neceſſitati* renunciari haud poſſit, inualida erit clauſula priuilegio adiecta, *quod nec neceſſitatis caſu priuilegium ſuſpendi debeat*, cum præterea priuilegium hoc modo qualificatum euidentem reipublicæ iacturam inuoluat, & eatenus haud obligatorium ſit. Dn. STRYK. *cit. l. §. 21.*

(m) De ſucceſſoribus *vniuerſalibus*, qui *iure hereditario* ſuccedunt, forſan minor ratio eſt dubitandi, cum iuris naturæ ſit, vt ille, qui ſuccedit in omne commodum defuncti, incommoda quoque a ſe non declinet, & quemadmodum per defunctum heres acquirit, ita æquum eſt, vt per eum quoque obligetur. BODIN. *de republ. lib. I. c. 8. p. m. 164.*

(n) Qui ſuccedunt titulo *ſingulari*, *electione* forſan populi, vti hodie in Epiſcopatibus & Abbatiis contingit, vel *pacto publico*, quemadmodum per *inſtr. P.* plura territoria Reg. Boruſſiæ, Sueciæ aliisque ceſſa ſunt, hi non æque ex facto anteceſſorum ſuorum obligantur. Neque enim per anteceſſorem ſuccedunt, ſed ex *nouo plane iure*; interim tamen cum in *officio* anteceſſori ſurrogentur, æquum eſt, vt ex conceſſione illorum priuilegiorum obligentur, quæ *intuitu officii* facta eſt, ſeu vbi ceſſit reipubl. commodo; BODIN. *cit. l.* veluti ſi ob bene merita in rempubl. collata, vel pro pretio, quod in manifeſtam reipubl. vtilitatem verſum eſt, ſunt conceſſa.

(o) Et

§. LXVII. Sicuti vero imperantis voluntas legem constituit, ita contraria eandem tollit, (o) siue *expressa* siue *tacita*. (p)

§. LXVIII.

(o) Et *legislatio & legum abrogatio* ex eadem potestate fluit, vt tamen prudentis principis sit, leges semel latas & reipubl. maxime conducibiles haud temere revocare, cum ea plerisque populis retinendæ vetustatis innata sit cupido, vt vix ferre talem mutationem possint, & non raro fluctus inde in republ. sint metuendi. PETRVS DE MARCA *de concord. sacerd. & imper. lib. III. cap. 9. §. 9.* Quin etiam leges optime excogitatæ in abusum trahi solent, sed propterea statim tolli non possunt ob reipubl. corruptionem, qualis olim erat lex *de manumittendis seruis*, qua tamen sæpe abutebantur Romani. Verum addit DION. HALICARNASS. *lib. V. Ego hanc legem tollendam minime censeo, ne quod grauius malum inde in reimpublicam erumpat, verum tamen, quantum fieri potest, corrigendam censeo.* Sicuti vero in legibus *ferendis*, ita quoque in *abrogandis* concursum subditorum non requirimus, nisi quod ex peculiari reipubl. ratione imperans aliquando adstrictus sit, ad statuum quorundam consensum.

(p) Hoc fit vel *consuetudine* introducta *contraria*, vel *status mutatione*, qua necessario mutari debent illæ leges, quæ necessariam connexionem cum statu publico habent, vti videbimus in Romana republ. post regifugium, vbi leges regiæ paulatim exoleuerunt, maxime, quæ quandam connexionem cum regimine regio habuere; nam omnes omnino exoleuisse non constat. Imperii nostri status a temporibus CAROLI IV. valde mutatus est, & sic non mirandum, quod multa Aureæ Bullæ capita hodie mutata esse deprehendantur, quæ collegit Dn. IAC. BRVNNEM. *dissert.*

de mutat. A. B. In iure publico particulari hoc inprimis attendendum, vbi de *legum obseruantia* nemo recte iudicare potest, nisi qui notitia *status* publici, tum *antiqui*, tum *nouioris*, satis est imbutus; alioquin enim in applicatione sæpissime erratur. Atque hæc *tacita* legum mutatio facilius fieri potest, quam *expressa*, cum ad hanc sæpe requiratur consensus statuum reipubl. Quæ itaque post *tacitam* hanc legum *mutationem* facta sunt, merito vigorem suum obtinent. Lege Pompeia cautum erat, *ne alii in Bythinia senatui adscriberentur, quam ciues illarum ciuitatum.* Hæc lex per *contrarium vsum* in desuetudinem abierat: hinc quæstio exoriebatur, an alienigenæ in senatum assumti eiiciendi essent? Respondit TRAIANVS PLINIO quærenti: *Nam & legis autoritas, & longa consuetudo vsurpata contra legem in diuersum mouere te potuit. Mihi hoc temperamentum eius placuit, vt ex præterito nihil nouaremus, sed manerent, quamuis contra legem adsciti quarumcunque ciuitatum ciues; in futurum autem lex Pompeia obseruaretur: cuius vim si retro quoque velimus custodire, multa necesse est perturbari. vid.* PLINIVS SECVNDVS *lib. X. epist. 116.* Neque hanc potestatem leges abrogandi sibi ipsi vel posteris suis imperans adimit, si vel maxime clausulam legi antea latæ adiecisset: *vt ne abrogari vnquam possit.* Cum enim summus imperans superiorem se habeat neminem, legibus eiusmodi se adstringere nequit, præsertim quia per hanc clausulam magis seriam & constantem suam voluit *declarare* voluntatem, quam subditis aliquid *promittere.* Fit legislatio μονομερῶς a solo principe, atque ita talis clausula *nudæ assertionis*, non *promissionis* virtutem habet, quæ concursum aliorum, qui promissum accipiunt, requirit. Conf. HERTIVS *diss. de lege clauf. ne abrog. possit munita §. 4.* vbi adduxit verba CICERONIS *lib. III. ad Attic. epist. 24.* quæ cum rem egregie illustrent, huc transscribere placet. Ita autem ille: *Scis Clodium sanxisse, vt*

vix

§. LXVIII. Eadem potestas quoque imperanti indulget *facultatem dispensandi* (q) in legibus a se latis quoad certas personas, in peculiari casu, vltra quem se non extendit.

CAP.

vix aut omnino non possit nec per Senatum nec per populum infirmare sua lex: sed vides, nunquam obseruatas esse sanctiones earum legum, quæ abrogarentur: nam si id esset, nulla abrogari posset: (neque enim vlla est, quæ non ipsa se sepiat difficultate abrogationis) sed cum lex abrogatur, illud ipsum abrogatur, quo non eam abrogari oporteat. Hoc cum reuera ita sit, cum semper ita habitum obseruatumque sit, ecce nostri Tribuni pl. caput posuerunt hoc: Si quid in hac rogatione scriptum est, quod per leges, plebiscita vel SCta, hoc est, quod per legem Cloliam promulgare, abrogare, derogare, obrogare, S. F. non liceat, non licuerit; quodue ei, qui promulgauit, abrogauit, derogauit, obrogauit, ob eam rem pœnæ mulctæue sit e. h. l. n. r. i. e. eius hac lege nihilum rogator. Constat Auream ß. hac clausula variis in locis fuisse munitam, & tamen variis in capitibus mutationem iam passam fuisse, vti antea dictum, & præterea etiam obseruatum ab illustri HERTIO *cit. l. sect. 2. §. 3. seq.* Facilius tamen talis abrogandi licentia restringi *pacto publico* posset, quemadmodum imperans sub auspicio regni sui sæpe promittere debet, se nullo modo leges antiquas abrogaturum, qualis promissio tamen cursus limitationem patitur ex *statu* postea *mutato*.

(q) Dum *ius dispensandi* soli *imperanti* adscribo, inde *magistratum subalternum* excludo, nisi quatenus ex *delegata* sibi *potestate* dispensant, ceu quandoque Consistoriis datum est, vt possint in quibusdam gradibus matrimonialibus dispensare, qua delegata pote-

CAP. IV.
De
Iure imperantium circa collegia & vniuersitates.

§. I.

COLLEGIVM seu VNIVERSITAS est *collectio constans, plurium personarum vnitarum ad certum aliquem finem communiter obtinendum.* (r) §. II.

---

state deficiente, a iure dispensandi desistere debent, quod a gratia & *potestate legislatoria*, non *iudiciaria* dependet. Inde quoque est, quod magistratui inferiori haud concessum sit, pœnam lege constitutam remittere, aut in aliam mutare, sed simpliciter legem sequi debeat. Non confundenda tamen est cum dispensatione *interpretatio restrictiua*, quæ iteratem ad magistratus inferiores spectat, cum ita tantum iudex declarat, casum ob peculiarem concurrentem circumstantiam haud contineri sub lege, neque principis voluntatem, licet in lege generaliter declaratam, ad casum propositum extendendam esse.

(r) (1.) Requiruntur ad collegium *plures personæ*, ad minimum tres, vt eo facilius pollint inter se consentire, & maiora efficere. (2.) Debent esse *vniti inter se ad vnum finem*, quæ *vnio* ad essentiam requiritur, & per illam *vnum corpus*, vel *vna persona moralis* constituuntur. Hæc vnio est *anima collegiorum*, & hinc, illa penitus dissoluta, collegium quoque interit, quia ita quasi spiritum suum amittit. e contrario, quamdiu *eadem vnio* manet, idem collegium durare censetur, licet paulatim mutentur personæ, & aliæ aliis surrogentur. Porro quicquid ita vniti agunt, hoc non *singulis* imputandum, sed *omnibus coniunctim sumtis*, atque

§ II. Collegia & sodalitia inire est res libertatis naturalis, adeoque in *statu naturali* permissa, imo ad amicitias stabiliendas satis apta, quamuis propter finem malum (s) *ex accidente* iuri naturæ repugnare possint.

§. III. Neque, introductis rebuspublicis, collegia prohibita fuere absolute, quia cum his optime consistere possunt, tanquam *societates æquales*, (t) & quæ reipublicæ adhuc eodem

atque hac ratione, quod vniuersitas debet, singuli haud debent. Neque statim quod singuli egerunt, vniuersitati imputandum, vt si singuli deliquerunt, non tamen qua sunt *collegæ*, id quod ratione pœnæ infligendæ attendendum, vbi singuli separatim coercendi. Quando autem collegium deliquit, id quod fit, si ex *decreto collegii* aliquid factum, pœna in ipsum collegium conueniens dictatur. Denique (3.) *vnus idemque finis* omnibus communis esse debet, quod de *licito* haud dubie intelligendum. A *societate negotiatoria* in eo differt, quod non instituantur ad commune lucrum & quæstum, nec *perpetuo iure*, sed singuli sua propria bona habeant, in collegio vt plurimum.

[s] Sic quando instituuntur sodalitia ad generis humani oppugnationem, qualia olim *latronum* erant *sodalitia*, iuri naturæ repugnant, licet vel maxime inter gentes tolerentur, vel a republica approbentur, quorsum refert Solonis legem in *l. vlt. D. de Colleg.* BODIN. *de republ. lib. III. c. 7. p. 513.* vbi verba: ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι, aliter interpretatur, ac quidem vulgata versio admittit.

(t) Collegia sunt *societates æquales*, quatenus ordo imperandi & parendi talis, qualis in republ. viget, ibidem cessat. Solet quidem aliquis collegio præfici, qui dirigat collegii negotia, singulos conuocet, acta collegii custo-

dem modo subsunt, vti singuli. Quid quod ratio reipubl. nonnunquam certa collegia requirat, per quæ administratio reipubl. expediri queat.

§. IV. Et quia collegia quædam proprium & a reip. fine diuersum finem habent, non inuoluit contradictionem, si imperans semet quoque collegio subditorum adiungat, quo casu non vt *imperans*, sed vt *membrum collegii* (u) consideratur.

§. V.

custodiat, & intra eius tueatur, sed absque *imperio*, cum reliquorum votis propterea nihil detrahatur. Hoc posito, noua respubl. in republica per collegii constitutionem non erigitur, sed tum singuli, tum omnes coniunctim & pro vna sumti persona, subsunt imperio reipublicæ, adeoque huius est præcauere, ne simplex collegium æquale in formam *reipubl.* paulatim excrescat, quod facile fieri potest, si potestas singulorum collegiorum non satis circumscribatur.

(u) Sunt *ecclesiæ* nihil aliud quam *collegium æquale*, quibus princeps cum se adiungit, ibidem haud consideratur vt *princeps*, sed vt *auditor*, vt *Christianus*, qui cum reliquis eundem finem intendit, quod non recte animaduertunt hi, qui triplicem statum in ecclesia fingunt, *ecclesiasticum*, *imperantem*, & *plebeium*. Similiter cum princeps etiam vt *paterfamilias* circa rem familiarem posset considerari, quid prohiberet, si collegio mercatorum, metallicorum, aliorumque se adiungeret? prout praxis rerumpublicarum docet. Verumtamen nihilominus vt summus princeps adhuc in ipsum collegium retinet & exercet summam potestatem, ex quo fit, vt minus tutum sit ceteris sodalibus, habere imperantem collegam.

(x) Ha-

§. V. Introductis tamen ciuitatibus, ex fine reipublicæ imperantis erit, præcauere, ne per collegia aliquod præiudicium reipublicæ inferatur. (x)

§. VI. Imo ſicuti ſinguli, ita quoque integra collegia imperantis directioni adhuc ſubſunt. (y)

§. VII.

(x) Habent collegia in republ. ſua commoda, habent incommoda. Promouent commercia, vnionem inter cives firmant, & defenſioni reipubl. inſeruiunt, quæ ſæpe magis a collegiis quam ſingulis haberi poteſt. Sed incommoda a collegiis quoque metuere debet respubl. Iam antea dixi, facile poſſe degenerare in respublicas nouas: certe apta ſunt ad ſeditiones in republica fouendas, ad declinandum obſequium, ad factiones colendas, quæ omnia a ſingulis non tam facile metuenda ſunt. Cogitandum eſt, rempubl. eſſe corpus ægrotans, ex multis corruptis membris conſtans, quo magis autem eiusmodi membra putida inter ſe cohærent, eo plus damni reipubl. imminet. Ad hoc vero auertendum, finis reipubl. imperanti curam ſingularem commendat.

(y) Nouum argumentum, ex quo ius imperanti in collegia adſtruitur. Collegia coaleſcunt ex ſubditis, qui inter ſe adhuc manent æquales, & ſic collegium ipſum, licet *nouam perſonam moralem* in republ. ſuſtineat, a *ſubiectionis* vinculo tamen haud liberatur. Quale ius ergo in ſingulos, tale multo magis imperanti in collegium competit, quod itidem *vnius perſonæ vicem* gerit, ſed magis reipubl. nocere poteſt, ac quidem ſinguli, & ita quoque eo magis imperanti incumbit, omnibus prouidere modis, ne reip. damnum a collegiis inferatur.

(z) Iu-

§. VII. Sic itaque imperanti competit (I.) ius plane prohibendi (z) collegium aliquod, quo facto, collegium *personæ ciuilis* amittit iura.

§. VIII.

(z) Iudicat ipse imperans, quæ collegia sint toleranda in ciuitate, quæ reprobanda. Si *tolerat*, habent effectus ciuiles, licet omni iustitiæ & pietati aduersa sint. Si *reprobat*, amittunt omnes effectus ciuiles, licet pietati & bonis moribus congruant. Sic *ecclesiæ* & *Hetæriæ*, vti agapæ primorum Christianorum vocantur a PLINIO, optimum & sanctissimum habuere scopum: ast postquam sub imperatoribus ethnicis prohibebantur, pro *corpore ciuili* in republ. Romana nec haberi, nec ex testamento capere, nec immobilia aut alia bona possidere poterant, donec per Constantinum M. facies rerum mutaretur, & ecclesiæ approbarentur, quo ipso statim effectus ciuiles consequebantur. Pertinet huc PLINII *ad Traianum epistola* de collegiis Christianorum, vbi circa finem ita: *Quibus peractis morem sibi discedendi fuisse, rursusque coeundi, ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium, quod ipsum facere desisse post Edictum meum, quo secundum mandata tua hetærias esse vetueram*, vid. *lib. 10. epist. 97.* vbi contextus docet, *hetærias* idem denotare quod *collegium*, vti obseruat Clariss. SAMVEL BASNAGE *tom. 2. annal. ad ann. 110. §. 3.* Conf. *diss. iur. eccles. antiq. IV. ad Plin. & Tertull.* Sic etiam de Auilio Flacco Ægypti Præfecto Philo *in Flacc.* ait: *vetabat cœtus promiscuæ multitudinis, sublatis etiam sodalitiis, quæ prætextu sacrorum vacabant mero & crapulæ.* Scilicet eadem ratione vsus esse videtur, qua patres, qui ob eandem rationem vigilias nocturnas, ex quibus multa incommoda in ecclesiam redundabant, seculo XIII passim sustulerunt: sic quoque agapæ tandem sublatæ sunt, cum in comessationem degenerarent.

(a) Quan-

§. VIII. Quem in finem (II.) imperans quoquo disponere potest, ne vllum aliquod collegium in republica toleretur, (a) nisi quod confirmatum, & publice approbatum sit.

§. IX. Similiter (III.) imperanti competit ius

(a) Quantopere Romani in republ. libera horruerint conventus promiscuos ciuium, docet LIVIVS *lib. XIX. c. 19.* Ita enim Posthumius ibidem: *Maiores vestri, ne vos quidem, nisi cum aut vexillo in arce posito comitiorum causa exercitus edictus esset, aut plebi concilium tribuni indixissent, aut aliqui ex magistratibus ad concionem vocassent forte temere coire voluerunt, & vbicunque multitudo esset, ibi & legitimum multitudinis rectorem censebant debere esse.* Nouerant enim incommoda, quæ ex promiscua coitione ciuium in rempubl. redundare possent. Ita quoque *iure Lubecensi* prouisum, vt omnibus collegiorum conuentibus quidam senatores interfint, ne quid in detrimentum reipublicæ ibidem statuatur. vid. *ius Lubec. lib. IV. tit. 13. art. 3.* Atque hinc satis prudenter in iure Romano constitutum fuit, nullum collegium pro legitimo habendum esse, nisi auctoritate publica esset constitutum, & hac ratione *criminis extraordinarii* rei erant, qui absque *publica approbatione* coiuerant. Licet enim collegia per se non sint illicita, talia tamen fiunt, vbi lege publica certa ratione sunt prohibita. Neque hoc tantum ad *collegia profana* pertinet, sed etiam *sacra*, cum imperantis sit prouidere, ne sub prætextu sacrorum & pietatis aliquid fiat contra rempublicam. Experti sunt imperantes cum maximo suo damno, quantas turbas sæpe dederint tot pia, vt vocantur, collegia fraternitates, ordines, societates, cetera, quæ cum ab initio sub inuolucro pietatis permissa fuerunt, postea, vbi altas radices egerunt, satis eradicari non potuerunt.

(b) De

ius noua collegia & societates instituendi, (b) & illis certum regimen, leges, priuilegia aliaque iura præscribendi, prout salus reipublicæ postulare videtur.

§. X.

(b) De *priuatis* hactenus. *Publica* sequuntur, quæ quoad suam institutionem primam & directionem a *publica* dependent *autoritate* reipubl., & sic in multis a collegiis ceteris priuatis differunt, tum ratione priuilegiorum & iurium, tum ratione administrationis bonorum, quæ hic non æque solet esse libera, vti quidem in *priuatis*: in his enim collegium de bonis suis adhuc libere disponere potest, prout priuati: *publica* collegia, quæ bona possident, *autoritate publica* possident, & imperanti eo nomine ratio est reddenda, atque adeo sine eius præscitu ordinarie de iis disponere nequeunt, vti sunt bona ciuitatum, communitatum, Academiarum, imo etiam ecclesiarum. Quid enim aliud sunt, quam cœtus publici? Pertinent huc institutiones *collegiorum commerciis perpetuis inseruientium*, *Academiarum*, *Gymnasiorum* & *Scholarum*, variarumque *scientiarum*, vt sunt passim *les societes des sciences*. Idem collegium *ICtorum*, *Medicorum*, *Scabinatuum*, *Iudicum*, *prouentuum* & *redituum reip curandorum* &c. Imo ex hoc iure fluit ius *dandæ ciuitatis*, vt scilicet pagus vel vicus possit erigi in ciuitatem quoad iura, priuilegia & alia, quæ ciuitatem constituunt, quæ vnice ex imperantis autoritate dependent, cum hoc ius regimen reipubl. respiciat. Hinc olim satis disputatum fuit, vtrum dominis regionum ius dandæ ciuitatis competeret? Adducit hunc in finem NICOL. HERTIVS *diss. de super. territ. c. 18.* chartam de anno 1312. ex IO. ISAACI PONTANI *hist. Gelr. lib. 6.* vbi conclusum fuit per principes, *quod nullus princeps aut dominus possit alicui oppido vel concedere aliquas libertates, vel priuilegiare*

§. X. Hæc *collegia publica* ad administrationem reipublicæ pertinent, proinde (IV.) imperanti competit ius cogendi subditos, vt in tale collegium se referant, (c) & quod sui muneris ibi erit, peragant.

§. XI. Circa *priuata collegia* (V.) ius habet prospiciendi, nequid ibidem statuatur in præiudicium reipublicæ. (d)

§. XII.

---

giare aliqua oppida absque manu & expresso consensu Regis, in cuius regno dominium ipsius domini situm existit, id quod etiam exemplis aliis declarat, non omissis tamen contrariis, siquidem principes eo tempore tanta haud gaudebant superioritate, vti quidem hodie, propter quam iis quoque hoc ius denegari nequit, vt probatum dedit Dn. THOMASIVS peculiari diss. *de iure statuum dandæ ciuitatis.*

(c) Præsupposui talia collegia, quæ *administrationi reipubl.* inseruiunt, quæ reuera ad munera publica referenda sunt. Hoc intuitu quoque admitto, renitentem suo modo, non tamen obtorto collo, cogi posse ad subeundum munus ecclesiasticum, si α) satis idoneus β) & religioni illius ecclesiæ, cui præficiendus, addictus sit. ZIEGLER. *de cleric. reuit.*

(d) Hoc inprimis attendi debet circa collegia opificum, qui non raro inter se constituere solent, quæ vel *monopolia* sapiunt, vel aliter *noxiam* reipubl. inferunt. Graviter de eiusmodi abusibus conqueritur IO. FERRARIVS MONTANVS *lib. 6. de instit. reip. c. 5.* aiens: *In societatibus suis atque collegiis isthæc ordinant, atque statuunt, quod priuatim commodet, atque a publica vilitate tam alienum sit quam quod alienissimum. Hinc est, quod in rebuspublicis non bene instructis pistores inter se statuunt, donec alteri panis supersit, ne alter venalem proponat. Calcearii, sartores, lin-*

§. XII. Quamuis itaque cuilibet collegio integrum sit, per modum *pacti* aliquid statuere de *negotiis collegii*, secundum quod in iis procedatur; hæc tamen statuta etiam subsunt (e) imperantis iudicio & inspectioni.

§. XIII.

---

teones atque alii, vt arctus sit famulitii numerus. Inter pannicularios conueniri solet, ne vltra præstitutum quisquam pannos annuo spatio conficiat. Quæ ex eo promanant, quod in collegiis plerumque sunt plures eorum, qui vel artificia male callent, ægreque exercent, aut sua luxu, alea & comessationibus profundunt ac decoquunt, quam qui sedulo laborant, rebusque acquirendis strenuam & honestam operam locant, artisque exercitium sibi vtile faciunt. Inter quos facile numerus vincit, & quod priuatum est vtili præfertur: tametsi fax illa hominum parum consideret, quid vtile sit, etiam vtcunque, sed cum ipsis nulla emergendi spes sit, aliis quoque successum inuident, & hoc pacto non solum, quod publice pernicioſum est, vrgent, verum etiam, quod priuatim commodaret, interuertunt. Vnde fit, vt collegia illa artificum præter hoc, quod ob inconsultam statutorum temeritatem illicita atque inhonesta habent, etiam multis oppidis pernicioſa sunt; Quo magis inuigilandum est magistratibus, ne tale quidpiam fiat, sed pestibus illis interdicatur. Est itaque principi relicta reformatio eorum, quæ pessimis moribus in collegiis introducta in detrimentum reipublicæ vergunt, de quibus mediis plenissime agit PETRVS GREGORIVS *de republ. lib. 13. c. 3.*

[e] (1.) Leges quidem condere soli imperanti concessum; interim priuatis haud interdictum, inter se *pacta* de negotiis inter se peragendis inire, quin cum collegium absque certo ordine non subsistat, hic vero per pacta certa

certa determinari debeat, censetur quoque collegio ius pacta talia constituendi datum, eo ipso, quo publice approbatum est. Neque adeo (II.) *confirmatio* talium statutorum necessario a principe vel summa potestate petenda, cum etiam absque illa vim obligandi ex propria virtute habeant, quamuis omnino vtilis sit. Potest tamen (III.) imperans confirmationem eorum sibi reseruare, vt absque illa non valeant, id quod maxime reipubl. conducit, cum alias collegia plerumque talia statuant, quæ reipubl. quidem damnosa, singulis autem de collegio proficua esse soleant. Hac confirmatione accedente, pacta talia (IV.) in leges proprie dictas transeant, & sic non amplius a collegio possunt reuocari, vti quidem nuda pacta. Cæterum (V.) pacta talia tantum valent, quatenus de rebus collegii inita, extra quas si aliquid statuatur, id merito pro inualido habendum, quo etiam pertinet, siquidem aliquid determinent de rebus collegii sui, sed (VI.) in *præiudicium reipublicæ*, quia in genere omnia pacta priuatorum ad hanc normam dirigenda, & ea, quæ aduersantur saluti reipublicæ, pro illicitis habenda. Sic damnosum est reipublicæ collegiorum statutum, si opifices statuant, vt nemo operam suam minoris locet, vel rem suam minoris vendat, quam inter se conuenerint, vel vt iniuriam passus tamdiu ab opificio excludatur, donec iniuriam vindicauerit &c. Cum autem (VII.) talia pacta essent otiosa, nisi etiam quædam *coactio* illis adiiceretur, ita quoque permissum collegio pœnam conuentionalem in transgressores statuere, quæ tamen mulctam pecuniariam leuiorem excedere nequit. Hoc ipso (VIII.) *proprie dictam iurisdictionem* haud exercet, quippe quæ absque imperio est inefficax, quod in collegio æquali cessat: interim hoc collegio quoque datum censeri debet, vt possit cognoscere de negotiis ad collegium spectantibus, & per maiores determinare, an aliquis pacta violauerit, in qua *notione* si excedatur, tunc demum iudex ordinarius de hoc grauamine

§. XIII. Ex eodem fundamento (VI.) fluit, imperanti competere ius, collegiis præscribendi certos *limites*, (f) quatenus hoc reipublicæ conducibile visum fuerit.

CAP. V.
De
Iure imperantis circa sacra.

§. I.

IVRA CIRCA SACRA non recte examinari & diiudicari possunt, nisi antea cognouerimus, quomodo *religio* & *ecclesia* se habeant

---

mine cognoscet & *sententiam decisiuam* ferre poterit. Atque hinc etiam est, quod illa, quæ per *iurisdictionem proprie dictam* cum *auctoritate & imperio* exerceri debent, coram collegio fieri nequeant, veluti quod non possint dare tutores, recipere testamenta &c.

(f) Huc pertinet: (I.) ne *extranei* in tale collegium adsumantur, quatenus *originarii* opifices adsunt, his enim primario, vt propriis subditis, prospiciendum: (II.) ne alii recipiantur, quam qui in tali loco degunt: (III.) Potest præterea determinare numerum collegarum & prohibere, ne vltra numerum alii adhibeantur, neque alii opifices, quam qui intra numerum sunt, tolerentur. Ab antiquo enim in plerisque rebuspubl. receptum fuit, vt in ciuitatibus certa & distincta haberentur collegia, & ne promiscue vnusquisque opificum quoddam peragere posset, nisi a collegio fuerit approbatus, & in illud receptus. Quo ipso collegio nascitur *ius prohibendi*, ne aliquis in ciuitate extra collegii membra opificum exercere audeat.

(g) Inde

beant ad *rempublicam*, & qualis vtriusque potissimum finis sit. (g)

§. II. Sacra hic primario *modum colendi Deum externum* (h) denotant, atque adeo non huius sed illius vitæ salutem pro scopo habent: quo posito, apparet, religionem non pertinere primario ad *actiones* hominum *ciuiles inter se*. (i)

§. III.

(g) Inde omnis dissensus inter eruditos de hac materia, quod diuersos conceptus sibi de *religione*, & *statu ecclesiæ* formem, & ad illos conceptus præsuppositos iura applicent. Qui ex religionae commercium factunt, iura fini huic conformia excogitant; similiter qui ecclesiam esse volunt rempublicam, ordinem parendi & imperandi in ea fingunt &c.

(h) *Religio* sumitur partim pro *interno*, partim pro *externo* cultu. Hic consistit in certis actibus externis, ad Deum colendum & pietatis culturam directis, vel *reuelatione* determinatis, vel *humano consilio* superadditis. Finis est *æterna beatitudo*, & sic iterum primario societatis externæ seu vitæ huius felicitatem non respicit, quamuis per consequentiam hæc exinde fluat. Si enim actiones omnes ad æternam diriguntur salutem, actiones reliquæ in *vita ciuili* necessario erunt iustæ & legibus conformes.

[i] Cum religio *primario* dirigatur ad Deum, (I.) non requirit *per se* societates humanas, sed extra easdem esse, & quilibet sibi ipsi sufficere potest ad colendum Deum: (II.) non pertinet ad actiones hominum inter se *primario*, adeoque non potest primario de *cultu Dei externo*, quomodo a singulis instituendus sit, quomodo cultura pietatis promoueri debeat, in iure naturæ agi, & quamuis (III.) *societates* ad colendum Deum & exercenda coniunctim pietatis exercitia homines ineant, ius naturæ tamen tales societates non præ-

§. III. Et quamuis sacra externo cultu & externis actionibus perficiantur, *finem* tamen *internum* respiciunt, adeoque non absolute *coactionibus* obnoxia sunt, (k) sed plurima *libertati conscientiarum* relinquenda.

§. IV. Neque primario ciuitates sunt introductæ propter *religionem*, nec dici potest, quod ciues submiserint quoque in hisce causis voluntatem suam imperantis arbitrio, (l) cum id ne quidem *potuerint*.

§. V.

---

cipit, sed constitutas dirigit; quin quod sæpe *rationes accidentales* sacra externa seu *coitiones* inter gentes produxerint. Ita obseruat doctissimus CLERICVS *in Pentateuch. Ex. XII. 11.* sacra plura esse nata ex defectu literarum. *Antiquissimis temporibus*, ait, *cum raræ essent literæ, dies festi instituebantur, in quibus eventus memorabiles solennibus eorum imitaminibus celebrabantur, atque inde natæ plurimæ sanctissimæ ethnicorum ceremoniæ.*

(k) Ordinarie externa negotia quidem coactionem recipiunt, sed non aliter, quam quatenus *ciuilia* sunt, seu *ad ciuilem societatem in republica pacifice peragendam pertinent*, & ita respiciunt *actiones hominum inter se*. Verum actiones immediate ad cultum Dei directæ, *absque vlla hominum inter se coitione*, non eadem ratione sunt obnoxiæ coactioni ciuili, cum ne quidem ad negotia reipubl. pertineant, sed internam vnice singulorum emendationem respiciant, vti *part. gen. c. 1. §. 23.* plenius dictum. Et si iuri naturæ aduersabatur *præceptum Dauidi, ne quis intra triginta dies Deum quemcunque adoraret*, & preces ad eum mitteret, vnde non peccabat Daniel, quod illud non attenderet. *Dan. VI.*

(l) Finis rerumpubl. primarius est *tranquillitas externa & securi-*

§. V. Retinuere itaque subditi libertatem, (m) vt possint colendi Dei gratia coire, & sacra facere, dummodo de cetero pacifice & tranquille viuant.

§. VI.

---

securitas: illa itaque omnia, quæ huc spectant, in imperantis arbitrium contulisse ciues videntur, h. e. quæ *priuati iuris & arbitrii* erant. Peccat in hoc ipso HOVTVYN. *in polit. gener.* §. 63. dum idem *de religione* asserere conatur, ex *submissione generali*. Verum huic recte respondet PVFFENDORF. *de habitu religionis ad vitam ciuilem, in calce*, quod submissio illa generalis vtique limitanda sit *ex fine institutarum ciuitatum*. Hoc enim supposito, posset imperans quemuis externum cultum idololatricum subditis iniungere, & a vero Deo auertere, quod sanæ rationi repugnat.

(m) Quod ethnici libertatem hanc subditis haud concesserint, *idololatriæ religionis principiis*, non *rationi iuris* adscribendum. Illa ritus sibi aduersos ferre nequit, solida enim pietate destituta est. Inde odia, simultates, bella denique ciuilia. Audiamus IVVENALEM, qui *lib. V. Sat. XV. v. 33.* ita canit;

Inter finitimos vetus atque antiqua simultas,
Immortale odium, & nunquam sanabile vulnus,
Ardet adhuc Ombos & Tentyra. Summus vtrinque
Inde furor vulgo, quod numina vicinorum
Odit vterque locus, cum solos credat habendos
Esse Deos, quos ipse colit &c.

Rex Scythiæ Anacharsim & Scylem interfecit, quod hunc græco ritu Baccho, illum matri Deum ciam sacrificasse comperisset, teste HERODOTO *lib. IV. n. 109.* Cum animos Romanorum multiplex religio & plerasque externa inuasisset, *datum hoc negotium adilibus, ne qui, nisi Romani Dii, neu quo alio more, quam patrio, colerentur.* LIVIVS *lib. IV. c. 30.* Eodem ex fon-

te M. Æmilius edixit, *ne quis in publico sacroue loco nouo aut externo ritu sacrificaret.* ID. *lib. XXV. c. 1.* Hoc ipsum in Romanis admiratione dignum censet DIONYS. HALICARNASS. *lib. II.* quod *licet innumeræ gentes in vrbem venerint, quibus omnino necesse est, colere Deos patrios ritu domestico, nulla tamen peregrina sacra ciuitas Romana sit æmulata, ita vt publice ea sint recepta.* quo ipso tamen *priuatum sacrorum exercitium* non penitus excluſiſſe videtur. Aſt vero cum religio *animam* concernat, & per ſe *pacem ciuilem* non tollat, coactionis omnis neſcia eſt. De Ægyptiis tradit IO. LEO *lib. VIII. deſcript. Africæ. quatuor ſectas inter eos vigere, quæ inter ſe ritibus ſententiisque differant, etſi ex Muhametis dogmate initium omnes trahant. Earum tamen antiſtites & ſacerdotes inter ſe ſine odiis & concorditer viuere, ſed nec inconditam plebem inimicitias aut rixas ideo fouere.* Quando ex diſſenſione religionum pax ciuilis turbatur, hoc fit culpa eorum, qui ſacris præſunt, non vero diſſonantiæ religionum adſcribendum eſt, adeoque iniuſtum eſt, ſub hoc prætextu conſcientiis vim inferre, *cum tamen nihil tam voluntarium quam religio ſit, in qua ſi animus aduerſus eſt, ium ſublata, iam nulla eſt*, vt ait LACTANT. *lib. V. c. 14.* VALENTINIANVS imperator hæc perpendens *hoc moderamine principatus inclaruit, quod inter religionum diuerſitates medius ſteterit, nec quenquam inquietauerit, neque vt hoc coleretur imperauerit, aut illud, nec interdictis minacibus ſubiectorum ceruicem adid, quod ipſe coluit, inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes, vt repperit.* MARCELLINVS *lib. XXX. c. 30.* Ipſe MAXIMILIANVS II. agnouit, *nullum enormius peccatum dari poſſe, quam in conſcientias imperium exercere velle.* Quin ne quidem rationes politicæ oppreſſionem libertatis huius ſuadent, quippe quæ turbas ſeditionesque in republ. excitare ſolet.

(n) Con-

§. VI. Hæc libertas tamen non impedit, quo minus (I.) imperans prospicere & præcauere possit, imo debeat, ne sub prætextu sacrorum, scelera, fraudes, coniurationes (n) aliaque nefanda committantur.

§. VII. Præterea (II.) haud interdictum est imperanti, eos, qui *peregrinis* dediti *sacris* sunt, non recipere, (o) aut si iam recepti sunt, eis *emigrationem* ex iusta causa iniungere. (p)

§. VIII.

---

[n] Coniurationes prætextu religionum in rebuspublicis quandoque susceptas fuisse, docet plenius LIVIVS *lib. XXXIX. c. 8.* vbi simul in *seqq. cap.* fusius *sacra* nefanda *nocturna & Bacchanalia* recenset, & quantam curam in illis eliminandis consules posuerint, refert. Talia nefanda, quæ *crimina publica*, non *sacra* sunt, neutiquam in republica tolerari debent.

(o) Sicuti extraneos imperans recipere non tenetur, ita etiam sub *certa* potest *conditione* recipere, si religioni publice approbatæ se submittere velint; tunc enim eis integrum manet, veliutne recedere, an ex pacto se conformare sacris publicis, id quod in *receptione Iudæorum* vbiuis animaduertimus, quos imperans recipere non tenetur. Postquam tamen semel eos simpliciter recepit, ad Christianam religionem eos cogere minime potest, nec quæ in contrarium prostant exempla, *ius* faciunt, sed *mera facta* referunt.

[p] Supponi potest casus, si ob diuersitatem religionis pax publica ita turbata sit, vt aliter reduci non possit, quam si his, qui dissentiunt a religione dominante, discedendi necessitas imponatur; tunc enim haud inique agere imperantem existimarem, si ad maiora mala euitanda emigrandi necessitatem subditis imponat.

§. VIII. Porro (III.) nec interdictum imperanti est, *cultum* sacrorum *publicum* (q) prohibere, vt interim *priuata sacra* subditis relinquantur.

§. IX.

(q) Principis arbitrio relictum est, quid *publice* fieri debeat, decernere. Ast *priuatæ coitiones* colendi Dei causa huc non pertinent. Equidem periculosas priuatas coitiones esse obiiciunt; sed satis idonea media sunt, pericula talia euitandi, si, vt publice tolerentur, permittatur, neque enim ex publicis coitionibus aliquid mali respublica sentit. Porro obiiciunt, principem collegia priuata prohibere posse, ergo etiam huiusmodi priuata conuenticula. Verum alia collegia versantur circa negotia *arbitraria & mere ciuilia*, & hactenus subsunt dispositioni reipublicæ: hæc vero collegia talem finem haud habent, sed pietatis animæque culturam, de qua non æque princeps disponere potest. Probarunt hanc *libertatem*, quæ ciuili imperio non subiacet, suo exemplo primi Christiani, quæ cum eis inique ab ethnicis imperatoribus denegaretur, non tamen intermiserunt, colendi Dei causa clanculum coire, id quod facere haud potuissent, si prohibitio eos obstrinxisset. Nouerant enim, magistratui esse obediendum: nihilominus tamen hic obedientiam denegabant, & quæuis aduersa potius experiebantur, & patienter tolerabant. PLINIVS *lib. X. epist. 97. de Christianorum cœtibus* diserte fatetur, *hanc fuisse summam vel culpæ suæ vel erroris, quod essent stato die soluti conuenire, carmenque Christo quasi Deo, dicere*; & deinde *quod coire soliti fuerint ad capiendum cibum, promiscuum tamen & innoxium*, quo ipso intelligit agapas, addit tamen, *hoc ipsum facere desisse post edictum, quo secundum mandata Traiani hetærias esse vetuerat*, quod non intelligendum de *sacris conuentibus*

§. IX. Quando itaque homines inter se coëunt in societatem cultus diuini causa, distinguendæ sunt corum *actiones* ratione *cultus externi*. Quædam ex intima *religionis* cuiuscunque natura, (r) nullo vero modo ex arbitrio huma-

tibus, sed potius *agapis*, quippe quæ facilius intermitti poterant. vid clariss. SAM. BASNAGE *tom. 2. annal. ad an. 118. §. 2. 3.* Plenius de his hetæriis egi *diss. IV. ad Plin. secund. & Tertull.* In aprico est, potuisse ethnicos eisdem argumentis contra Christianos pugnare, quibus hodie contra dissentientes, quos *hæreticos* vocant, pugnatur, adeo vt si *tolerantiam* tollas, libertatem conscientiarum, quam subditi in ciuitatem euntes sibi reservarunt, simul euertas. Non inepte Ermenigildus Hispanicorum Princeps ad parentem Leu gildum Regem Hispaniæ Arrianum scripsit apud MARIAN. *de reb. Hisp. lib. V. c. 12. in saniori religione, quam ipse inuidiæ causam nouam dicis, complectenda, orbis iudicium sequebamur, multis præterea nixi præsidiis: De veritate non disputo, cuique de ea re liberum arbitrium facimus, tantundem modo nobis detur.*

(r) Illæ actiones ex *intima religionis natura* fluere videntur, quæ essentialem illius religionis rationem constituunt, & sic ex *reuelatione* dependent, vel saltem dependere vulgo creduntur. Vt in Christiana religione sunt vsus S. cœnæ, baptismus, &c. Nulla certe religio est, quæ non habet sua peculiaria instituta, quæ *essentialia & necessaria* esse existimant, licet ab aliis habeantur superstitiosa. Quæ iudæis erant a Deo præcepta, ab ethnicis superstitioni adscribebantur, quod nec TACITVS *lib. V. histor.* diffitetur aiens: *Profana illic* (apud Iudæos) *omnia, quæ apud nos sacra: rursum concessa apud illos, quæ nobis incesta.* Gentiles plura ex antiqua reuelatione sacra deduxerunt, & inde non *arbitraria* esse credi-

humano fluunt, & sic nec arbitrio imperantis subsunt.

§. X. Quædam instituta sunt *ordinis causa* adornata, in quibus tamen arbitrio humano adhuc multum relictum quoad specialiorem determinationem, (s) & hæ actiones facilius subesse possunt imperio ciuili.

§. XI.

---

crediderunt, sed omnino *necessaria*, qualia fuisse videntur, quæ Numa quasi ab Egeria Dea accepta Romanis proponebat. Et inde nunc statim colligitur ius cogendi subditos ad certam religionem assumendam principi haud competere, quod reuera etiam frustraneum est, cum, vt ait IACOBVS I. Rex Angl. *orat. IV. ratio ipsa persuadeat, & experientia confirmet, homines cum religionis causa vexantur, potius animi sui magnitudine ingeniique peruicacia, quam causæ bonitate omnia tormenta alacriter sustinere, & mortem quoque ipsam, vt vanam illam & vmbratilem martyrii famam consequantur.* Nulla fine pestilentior opinio respublicas vnquam lacerauit afflixitque, quam *de persequendis & exscindendis hæreticis*, vti rerum monumenta per omnia secula demonstrant. Nata enim ab illis opinio est, qui rempublicam conculcare in sui lucrum & commodum studuerunt. Hoc modo etiam ipsi imperantes, de hæresi suspecti, de solio deturbari potuere. Hoc modo integra regna exhausta sunt, vti de Hispania constat, quam *inquisitio* inopem desertamque reddidit.

(s) Quod homines coire debeant, precationum communium ergo, & ita alter alterum excitare debeat ad deuotionem, illud lege publica constringi non potest, quia etiam Apostoli hic dixere, *magis obediendum esse Deo quam hominibus.* In ipsa autem congregatione instituta plura dependent ex humana institutione v. c. circa *locum, tempus, formam, modum &c.* & quæ ita sunt compara-

§. XI. Tunc itaque actiones hominum inter se, iuri naturali subiectæ, circa sacra sese exserunt, quando homines coëunt cultus diuini gratia, quales societates *statum* aliquem *politicum* non faciunt, sed subsistunt intra naturam *collegii æqualis*. Interim licet finis non *ciuilis* sed *spiritualis* sit, nec talia negotia, commercia *ciuilia*, sed *spiritualia* respiciant; quatenus tamen collegium & societatem externam inter se constituunt, iura quoque collegiorum (t) suo modo hic applicari debent.

§. XII.

---

comparata, ad ciuilem potestatem *suo modo* pertinere possunt, maxime si *externi ritus & cerimoniæ* magis magisque crescant. *Externa* enim *pompa* plures leges, & obseruationes requirit, maioribusque rixis & contentionibus obnoxia est. Quo simplicior cultus, eo melior, quod nec ethnici diffessi sunt. Laudat LIVIVS *lib. III. c. 57.* priscos Romanos, *quod magis pie, quam magnifice religiones coluerint*. Sic itaque negotia in ecclesia possunt duplici modo considerari: (I.) *in se*, & sic non pertinent ad *ciuilem beatitudinem*, adeoque ad reip. curam proprie non spectant: (II.) quatenus simul *respectus politicus* seu *reipubl. ratio* concurrit, secundum quam prouidendum est, vt omnia, quæ pro arbitrio recipiuntur, tranquillitati reipubl. sint congrua, nec per ea aliquid suscipiatur, vnde ἀταξία & aliæ turbæ in ciuitate dari possint.

(t) Quando homines societates inter se constituunt cultus diuini gratia, necesse est, vt actiones quoque societati isti conuenientes producant, quæ quatenus inter socios & collegas peragendæ sunt, suo modo iure naturæ diriguntur, quippe quod iura sociorum inter se determinat. Coëunt homines cultus diuini & pieta-

pietatis excolendæ causa, & ita *negotium* huius societatis non est *ciuile*, vel *externam felicitatem* respicit, ad quæ cetera collegia diriguntur, sed potius omnia quæ hic aguntur, ab omni commercio humano longe aliena sunt, & pietatis culturam, quæ spiritu & interna mentis operatione perficitur, concernit. Atque adeo cum aliis collegiis non æque in omnibus potest comparari, quæ suam existentiam a securitate reip. habent, extra quam negotia collegiorum ciuilium frigent; præterea quoque mere arbitraria sunt, & pro lubitu e republ. possunt eliminari. Ecclesiæ *externam securitatem reip.* ad sui operationem non absolute requirunt: finem suum possunt obtinere in turbida etiam republ., & vbi motibus internis persecutionibusque omnia plena sunt. Quandoque rectius finem assequuntur societates ecclesiasticæ sub persecutione quam in plena securitate constitutæ. Respexit huc CHRYSOSTOMVS *lib. adv. gentil.* iens: *cum imperialem thronum conscendit is, qui nobiscum in fide ac opinione consentit*, (& sic ecclesiæ plena fruuntur securitate) *hinc segniores efficiuntur res Christianorum: tantum abest, vt illæ per humanos honores erectæ consistant. Rursus cum impius aliquis Imperator regnat, qui nos vndique vrget, qui nos infinitis malis exercet, tunc eadem pretium accipiunt atque inclarescunt, tunc præmiorum ac triumphorum tempus, tunc præconiorum ac virtutis omnis ostentandæ facultas.* Commercia *ciuilia*, quæ in ciuitate vigent, tolluntur, sublata quiete publica: neutiquam commercium pietatis. Ex quo deduco, (I.) hoc collegium esse mere *æquale*, quod ad finem huius collegii obtinendum non *externa* vis, non *imperium* necessarium sit: transiret sane in peculiarem republ. formam & ciuiles rationes adsumeret, si alio modo instrueretur: imo cum ecclesiæ seu huiusmodi societates esse possint in republ., quamuis pars eius non sint, salus reipubl. conuelleretur, si noua respubl. in hac societate erigeretur, quia ita noua respublica in republ. daretur,

id

§. XII. Cum vero in omni collegio priuato *ordine* & *decenter* omnia peragenda, & quæ huc spectant, collegium possit ordinare, hinc ex natura huius collegii descendit, quod possint membra eiusdem constituere Doctores, (u) aliaque determinare circa modum, personas, locum, tempus &c.

§. XIII.

id quod absurdum, & quamuis (II.) societates hæ absque aliqua *directione externa*, vt ordine & decenter in tanta hominum multitudine omnia fiant, subsistere nequeant, & ita soleant eisdem præfici, per quos dirigantur; hi tamen non per modum *imperii*, sed potius *consilii* omnia, quæ decernunt, peragere debent, & ita, quæ ad ordinem externum huius collegii spectant, per modum *pacti* vt plurimum expedienda sunt. Et cum (III.) finis huius societatis sit magis directus ad *internam animi emendationem* & *pietatis culturam*, omnia quæ in tali societate aguntur, ita peragenda sunt, ne ille impediatur. Statim vero ac homines (IV.) ab illo fine desciscunt, quod facile fieri potest, negotia huius societatis facile solent induere χῆμα πολιτικὸν, & in *commercium ciuile* conuerti, quo ipso *iura ecclesiastica* magis magisque augentur, id quod hodierna ecclesiarum facies ostendit, & religio ethnicorum demonstrat. Et ita postquam ex depravatione sua magis magisque ad *ciuiles rationes* deflexit, iura quoque imperantium circa tales societates maiora emergunt, qui præcauere debent, ne quid detrimenti respubl. capere inde possit. Et hinc tot *iura imperantium circa sacra* nata sunt.

(u) Si coitiones *priuatim* fiant, res expedita est. Si sacra *publica* in ciuitate fiant, indolem *negotiorum publicorum* quodammodo sortiuntur, & ita imperans ex *iure circa collegia publica* hanc libertatem restringere, & præ-

§. XIII. Neque mutatur huius collegii natura, si vel maxime imperans eidem accedit, quamuis tunc quoque fiat membrum illius collegii, (x) non vero ecclesia *status ciuilis*.

§. XIV.

& præfectos sacrorum constituere, inter eos gradus facere, vel electionem cœtui certis sub legibus permittere potest, quod ius imperatores in ecclesiis passim exercuerunt, antequam clerus ad tam fastuosam potentiam peruenirent. Nec gentiles aliter hac in re egerunt. Romulus sacrorum antistites certo modo determinauit, *iussitque ex vnaquaque tribu vatem vnum sacris interesse, quem ἱερόκηρυκα appellabant. Omnes autem sacerdotes & Deorum ministros lege lata iussit a curiis eligi & confirmari ab iis, qui Deorum voluntatem per vaticinia interpretabantur.* DION. HALICARN. *lib. II.*

(x) Illud quoque ex dictis ad *cap. antec.* apparet. Sic postquam imperatores Christiani facti, secura quidem & tranquilla ratio ecclesiarum facta, sed nihil accrevit eo ipso imperantibus, nec imperium nouum in ecclesia ipsa ortum est. Accedit enim imperans ad ecclesiam non *qua talis*, sed qua *Christianus*, & sic hoc respectu membrum fit *ecclesiæ*, & quatenus est membrum huius collegii, plus iuris non habet, quam ceteri. Nec existimandum est, quod tunc demum ius circa sacra consequatur; nam illud etiam iam antea ex *suprema potestate* obtinuit, antequam cœtui huic se adiungeret, cum illud non exerceat, quatenus membrum est ecclesiæ, sed quatenus reipublicæ præest. Et enim inspectio suprema circa quæcunque sacra est eadem. Vnde Christiani principes exercent ius circa sacra iudæorum, aliarumque sectarum, vtut maiorem curam inspectionemque illis impendere soleant, quibus ipsimet addicti sunt.

(y) In

§. XIV. Vnde minus recte asseritur, imperantes eo ipso fieri *capita ecclesiarum* (y) & *episcopos*, nisi hoc de generali imperantis iure circa omnia collegia intelligas, quod tamen iam antea habuere.

§. XV. Cum vero ecclesia sit in republica, imperanti non minus ac in cetera collegia competit *ius inspectionis generalis*, (z) vt videat, ne quid

(y) In eo peccauit HOVTVYN §. 63. Diuersa scilicet sunt, an imperans imperium suum *in ecclesia* exerceat, & an *in ecclesiam?* Posterius admitti potest, quatenus in *omnia collegia* certo modo ius habet prouidendi, ne respubl. exinde damnum sentiat, & ita non consideratur, vt *membrum ecclesiæ*, sed vt *princeps* reipublicæ. Sed in ipsa ecclesia, quatenus tanquam *membrum* eius consideratur, imperium nullum exercet, quoad illa, quæ ecclesiæ propria sunt, sed retinet ecclesia suum antiquum statum.

(z) Non raro contingit, membra collegii & inprimis, qui illis præsunt, sua abuti potestate, & limites officii sui excedere, adeoque arrogare sibi *potestatem legislatoriam* vel *imperatoriam*, sicuti id pessimo Romanæ ecclesiæ exemplo constat. Mature itaque præcauendum est, ne quid tale fiat, sed doctores intra limites officii coërceantur. Eo accuratiorem autem inspectionem hæ societates merentur, quo grauiora damna in rempubl. exinde redundare possunt, si a vero fine deflectunt. Homines a natura imperium in alios ambiunt, præsertim vbi *venerationem* & *cultum externum* aliorum sibi conciliarunt. Iam inter omnes fere gentes insignis semper veneratio erga eos obtinuit, qui sacris præfuere, adeo, vt CVRTIVS haud inepte dixerit, *plebem incautam, vbi superstitione capitur,*

quid in sui & reipubl. præiudicium ibi agatur: Inde prima fundamenta *iuris circa sacra*.

§. XVI.

tur, plus patribus quam ducibus obedire. Quod cum metuendum sit, salutis reipubl. ratio postulat, vt quantum fieri potest, præcaueat, ne sacrum quoddam imperium in ecclesia oriatur. Cetera collegia vt plurimum restricta sunt ad pauciores, quin vt in *cap. anteced.* visum est, iuste imperans potest membra eorum restringere ad certum numerum, atque eorum tanquam pauciorum attentata non adeo reipubl. metuenda sunt. Sed societates sacrorum causa initæ, vel vniuersos subditos, vel maximam partem eorum complectuntur, vt adeoque, si imperans vigilantiam suam hic negligit, & præpositi sacris ambitione trahuntur, prout facile contingere potest, omnino metuendum sit, ne *iurisdictionem* paulatim exercere & *hierarchiam* stabilire incipiant. Plus sæpe vna seditiosa concio nocuit reipubl. quam alii hostes externi. Maiores nonnunquam præpositi dedere in republ. turbas, & quietem internam turbarunt, quam alia extrema reipubl. mala, præsertim si inter se concertationibus egerunt, alterque alterum supprimere studuit, quales concertationes ordinarie factiones plebis secum trahunt, & plebem, turbis dandis aptam natam, in rabiem & furorem mutuum coniiciunt, quod exemplo *Damasi & Vrsicini*, episcopatus Romani competitorum, optime declarat AMMIANVS MARCELLINVS *lib 27. cap. 3.* Augetur periculum in republ. si dissensiones *circa sacra* oriuntur, sectæ formantur, & ita cœtus ecclesiastici scinduntur, ex quibus scissionibus mox mutua odia, ex his persecutiones, rursus vero ex his nouæ turbæ prorumpunt, quæ non aliter præcaueri possunt, quam si imperans *ius suum circa has societates* maxima vigilantia exerceat. Quot tristissima exempla post tempora Constantini adduci possent,

§. XVI. Et cum multum imperantis intersit, vt mores subditorum rite formentur, vt publica tranquillitas hoc modo quoque obtineatur,

possent, si ratio instituti id permitteret, quorum non aliæ possunt adduci rationes, quam quod (1.) imperantes Christiani, etiam ipse CONSTANTINVS, nimium clero indulserint, omnibus modis tumultuantes fouerint, & piaculum esse duxerint, hos compescere, qui debebant esse exemplum gregis. Si imperatores iuribus suis inuigilauissent, nunquam successores mancipia cleri facti fuissent: (2.) quod pleraque negotia ecclesiastica directioni clericorum permiserint, quam eo magis sibi vindicare debuissent, quo certius iam constabat, eos regimine ecclesiastico plane abuti in detrimentum reipublicæ: (3.) quod præterea iudicium de clero a se abdicauerint, vti imprudenter fecisse legitur CONSTANTINVS M. apud RVFIN. *histor. lib. 1. c. 2.* iens: *Deus vos constituit sacerdotes & potestatem vobis dedit de nobis quoque iudicandi, & ideo nos a vobis recte iudicamur. Vos autem non potestis ab hominibus iudicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate iudicium, & vestra turgia, quæcunque sunt, ad illud diuinum reseruentur iudicium. Vos etenim nobis a Deo dati estis Dii & conueniens non est, vt homo iudicet Deos.* Hoc iudicium CONSTANTINI postea episcopi toties imperatoribus ceteris obiecerunt, quoties cleri machinationibus resistere voluere, vti constat de GREGORIO M., qui MAVRITIO imperatori hoc assertum audacter & imprudenter obiecit. Hæc itaque *inspectio specialis* dat principi *ius supremum circa sacra*, cuius intuitu HENRICVS VIII. Rex Angliæ se *caput ecclesiæ* non inepte dixit, iugo Pontificis, qui caput ecclesiarum omnium dici voluit, excusso. Sed non eo sensu, prout HOVTVYN supra refutatus voluit.

neatur, *specialior cura* ad eum pertinet, vt videat, ne Doctores moribus deperditis præditi ecclesiis præficiantur, (a) & circa horum constitutionem omnes euitentur fraudes, quia sub his circumstantiis *respectus ciuiles* concurrunt.

§. XVII. Præterea vt hæc in tanta hominum ad dissensum inclinatione eo felicius succedant, imperantis quoque est, præscribere certum *modum*, in constitutione obseruandum, imo & si ne sic quidem tranquillitas illæsa

(a) Circa *constitutionem ministrorum ecclesiæ* plerumque ex hominum ad dissentiendum facilitate plures motus exsurgere possunt, & ita partes sunt imperantis, ne aliquid inordinate fiat. Ostenderunt suo exemplo Damasus & Vrsicinus *in §. antec.* adducti, quantam stragem reipubl. inferre possit inordinata ministrorum constitutio. Huc respexit ZEPPERVS *polit. eccles. lib. 2. c. 3.* inquiens: *Cum vero progressu temporis hæresibus & schismatibus in ecclesia crescentibus Clerici hæretici schismatici aut aliis affectibus præoccupati & fascinati iure electionis sæpe abuterentur, & populus suæ quisque factionis episcopum eligi vellet, adeo vt ex vniuersæ multitudinis suffragiis sæpe simultates aut tumultus orirentur, imo & cædes fierent, Christianis magistratibus necessitas imposita fuerit, vt suam interponerent autoritatem, concilio orthodoxorum Episcoporum adhibito, ecclesiis ministros darent, &c.* Illustrat hoc deinde exemplo sequenti: *sic cum in electione Episcopi Constantinopolitani inter Dioscorum & plebem diuersa essent suffragia, aliis alterum, quos ordinari vellent, nomina in chartam scribentibus, Theodosius, perlecto inscriptorum catalogo, tandem in Nestorio substitit, eumque elegit, multis reluctantibus.*

[b] Col

læsa maneat, ad conseruandam pacem etiam *iure imperii* doctores constituere potest. (b)

§. XVIII. Et, ne doctores ex innata ad imperium in conscientias inclinatione excedant limites sui officii, constituere potest, qui in hos *inspectionem* habeant, (c) eosque in officio contineant.

§. XIX.

(b) Collegio quidem hoc ius competit, & hactenus illud recte exercet, nec imperans ex iure imperii sibi *præcise* hoc arrogare potest, quatenus pacifice iure suo & non in perniciem reipubl. vtitur, sed sæpe ad imperantem *per accidens* veniunt, quæ alias ab imperio non *per se* dependent. Hodie in plurimis locis ius constituendi ministros ecclesiæ ad principes deuolutum est, sed hac saltem ratione, quia turbidi subditi tot clamores semper excitarunt, ceu ostendi in *diss. de iniust. vocat. fact. ad clam. populi.*

(c) Agnoscit hoc THEODOSIVS in rescripto ad concilium Ephesinum dato, vbi inter alia ait: *Ante omnia autem in id operam damus, vt ecclesiasticus status eusmodi sit, qui & Deum deceat, & temporibus nostris quam maxime congruat, idemque ex omnium concordia & consensione suam tranquillitatem obtineat, tum per ecclesiasticarum controuersiarum a turbis & seditionibus liber existat, tum demum vt pia religio ab omni reprehensione immunis perseueret, eorumque vita, qui vel inter clericos censentur, vel magno quoque inter illos sacerdotio funguntur, omni prorsus næuo & culpa vacet.* vid. *Concil. Ephes. P. I. c. 32.* Hinc dependet necessitas constituendi *iudicia ecclesiastica*, & cognoscendi de excessibus clericorum, ne cuiquam sub prætextu zeli pii graues sint. Certe postquam pietas & sacra in monopolium cleri pertransierunt, multa incommoda exinde metuenda sunt, quæ cum satis tolli non possint, saltem præcauendum, ne erumpant, in publicam reip. perniciem.

§. XIX. Atque ex his omnibus nunc fluit (I.) ius *præscribendi ordinationes* (d) *ecclesiasticas*, secundum quas tum agendum, tum iudicandum.

§. XX. Vlterius (II.) *ius reformandi sacra* (e) huc

(d) Hoc iure Imperatores antiquos vsos fuisse constat, & latius deducit M. ANTON. DE DOMINIS, *de republ. eccles. lib. VI.* Inde nunc oriuntur *publica sacra*, quæ ex *præscripto* & *lege imperantis* adornantur. Eleganter eruditissimus CLERICVS *ad Exod. V, 3.* hoc obseruat, inquiens: *Eget populus extrema aliqua celebritate, vt officii sui commoneſiat, memorque sit Dei, res humanas curantis; eget communibus & publicis sacris, vt arctius iis, qui in ciuitatem vnam coëruut, coniunctum se intelligat. Alioquin, vt est ingenium humanum, plebs & Dei & officiorum omnium oblita, vna cum religione etiam societatis humanæ iura temere violaret, vnde innumera hominibus orirentur in vita mala.*

(e) *Ius reformandi exercitium religionis* ambiguam habet explicationem. *Reformare* vtplurimum denotat, *mutare in melius*, *tollere abusus*, *& noxia*, & quæ magis conducere videntur, introducere. Deinde *exercitium religionis* denotat *cultum externum publicum*, qui potissimum consistit in variis *ritibus externis* & *arbitrariis actionibus*, quæ hoc vel illo modo se habere, & quia homines ad corruptionem procliues sunt, facile in abusus abire possunt. Hoc sensu ius reformandi tantum versatur circa *externum ordinem*, & ea, quæ ex *institutis hominum* in sacris inuenta & adsumta, aliquando etiam ex pessimis moribus introducta sunt, & hactenus dependet ex *iure circa sacra*, vi cuius imperans noxia & abusus euellere, & magis salutaria introducere potest. Hunc in finem CAROL. M. *in Capitul.*

huc referri debet. Hoc vero vel concernit *mores* & *ordinem* ecclesiasticum, & hactenus recte imperans illud exercet: vel *dogmata*, & ita quæ supra sunt dicta, obtinent.

§. XXI. (III.) *Ius disponendi circa ritus*, (f) *ordines*

tul. lib. 1. c. 122. disponit: *vt missi per singulas ciuitates & monasteria virorum & puellarum prætideant, quomodo & qualiter in domibus ecclesiarum & ornamentis ecclesiæ emendatæ & restauratæ esse videntur, & diligenter inquirant de conuersatione singulorum, & quomodo emendatum habent quod iussimus, de eorum lectione & cantu ceterisque disciplinis ad ordinem ecclesiasticæ regulæ pertinentibus.*

(f) Habet quodlibet collegium suos *mores peculiares*, & quidem ab initio hi dependent ex institutis cuiusuis collegii, qui quatenus nullum reipubl. incommodum afferunt, merito tolerantur a principe; si *damnosi* appareant, aboleri vel reformari possunt. Neque aliud de ecclesiis dicendum. Sunt cuique sui peculiares mores & ritus, in quibus si aliquid inordinati apparet, partes imperantis sunt, abusus tollere, & si occasione horum lites oriantur, illas sua sententia decidere, si nihil horum adsit, prudentis principis est, mores, ritusque ecclesiasticos cuique ecclesiæ relinquere. Non itaque audiendi sunt, qui *ius adornandi & mutandi liturgica* ecclesiæ *priuatiue* adscribunt, quasi hic principis nullæ sint partes; vel qui ita principi hoc ius adscribunt, vt tamen consensum vel ecclesiæ, vel Theologorum vel etiam omnium reliquarum ecclesiarum eiusdem confessioni addictarum requirant. Scilicet possunt ritus & alia adiaphora determinari vel ab *ecclesia* vel a *principe*. Priori casu *communi pacto* determinantur omnium eorum, qui membra ecclesiæ sunt, & sic

nes & alia *adiaphora* quoque exercet, quatenus illorum determinatio *pro salute reipubl.* necessaria videtur, & ita *respectus ciuilis* hic concurrit.

§ XXII.

etiam princeps, quatenus membrum ecclesiæ est, huic pacto includitur, aut eo casu non consideratur vt *princeps*. Quando autem imperans animaduertit, necesse & e re reipubl. esse, vt hic officium suum interponat, quoniam forsan non eo, quo debebat modo, ritus & ordinem comparatos esse animaduertit, & omnia ad *superstitionem* duci, nec speranda meliora in liturgicis absque sua autoritate videt, id quod in corruptissima rerum facie plerumque contingit, per modum *legis* liturgica determinat, mutat, tollit & reformat, atque ad huius iuris exercitium concursus Theologorum non est necessarius. Quot possint rixæ & contentiones circa liturgica oriri, historiæ ecclesiasticæ docent, & exemplo suo Presbyteriani & Episcopales in Anglia, ac Orientales ecclesiæ circa *iconolatriam* testantur, imo ipsa historia reformationis in Germania luctuosissima tempora nobis ob oculos ponit, ad quas turbas præcauendas recte imperans arbitrium circa liturgica sibi reservat, quod vel clerici facile ad se rapiunt, & ita aliis molesti esse solent, qui non eadem ducuntur superstitione. Interim QVOD imperans liturgica determinare possit, hoc facit intuitu reipubl.; sed QVOMODO determinare debeat, id ex *fine ecclesiis proposito* metiendum, vt scil. verus cultus Dei absque omni superstitione promoueatur. Neque hoc tantum restringendum cum nonnullis est ad ritus *particulares* alicuius ecclesiæ, sed etiam *vniuersales*, h. e. qui in omnibus ecclesiis eiusdem confessionis conseruantur; nam cum & hi sint *indifferentes*, cuiuslibet quoque imperantis arbitrio in territorio suo subiecti sunt.

(g) *Modus*

§. XXII. Similiter (IV. si incommoda quædam ex *modo docendi* (g) imminere videantur, ex potestate suprema circa sacra de hoc quoque statuit imperans, & conuenientiorem præscribit.

§. XXIII. (V.) *Iurisdictionem* circa ea, quæ sacra

(g) *Modus docendi* est arbitrarius, licet ipsa *doctrina* haud talis sit. Sed in *modo* potest sæpissime peccari, vt verus sacrorum finis plane euertatur. Olim in concionibus publicis *acclamationes* populi permissæ erant, quæ tamen reuera sacra turbarunt, & plerumque ex imprudentia factæ sunt, vti ostendi diss. *de iniust vocat. fabl. ad clamorem populi.* Graecorum theologia fuit fabulosa, & pleraque diuina fabulis proposita, quemadmodum variis sub prætextibus Græci defendebant, quod *aliæ naturæ operæ per allegorias demonstrent, aliæ vero, quod examinant animi perturbationes & terrores, & non sanas opiniones euellant, aliæ vero quod ad humanarum calamitatum consolationem compositæ fuerint, aliæ denique, quod ad aliquam aliam vtilitatem sint confictæ.* Sed incommodum hunc modum docendi sacra, imo ad impietatem viam sternentem fuisse iudicat DION. HALICARNASS. *lib 2. Pauci sunt*, ait, *qui huius philosophiæ sunt participes, sed vulgaris turba, quæ magna est, quæque huius philosophiæ est imperita, solet in deteriorem partem accipere, quæ de illis dicuntur: eique horum alterum accidere solet, vel vt Deos contemnat, vt magnæ infelicitate implicitos, vel a nullis fœdissimis & maxime sceleſtis facinoribus abstineat, quod vel ipsos Deos his obnoxios esse videat.* Quis itaque negaret, imperanti ius competere, constituendi, vt veritates diuinæ absque coloribus, pigmentis oratoriis, allegoriis, fabulis, aliisque ornamentis proponantur.

sacra, lites, aliaque arbitraria respiciunt, suo iure exercet. Alias quidem cœtibus integrum est, *censuras quasdam* (h) inter se pacto deter-

(h) Censuræ ecclesiasticæ sunt *medium quoddam coercendi contumaces in ecclesia.* Scilicet omne collegium, quatenus est societas æqualis, cogendi vim per *modum imperii* non habet, habet tamen ex *pacto*, si scil. *pœnam* quandam *conuentionalem* constituit, vt eo rectius instituta in obseruantiam deducantur, quo in specie *exclusio* vel *partialis* vel *totalis* a collegii communione pertinet. Apud antiquos Gallos iam nota hæc censura fuit, si quis enim decreto eorum non stabat, illi sacrificiis interdicebant. *Hæc pœna*, ait CAESAR *lib. VI. de bell. Gall. c. 13. n. 6. seq. apud eos esse grauissima. Quibus ita est interdictum, in numero impiorum & sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus ius redditur, neque honos vllus communicatur.* Cum primæui Christiani sub ethnicis adhuc viuerent, pleraque inter se per *pacta* determinare, & sic *pœnas conuentionales* introducere debebant, quo etiam *excommunicatio* & varia pœnitentiarum ecclesiasticarum genera referebantur. Testatur hoc ipsum TERTVLLIANVS *Apol. adu. gentes c. 2.* vbi refert, Plinium secundum Traiano retulisse, *nihil aliud se de sacramentis Christianorum comperisse, quam cœtus antelucanos ad canendum Christo & Deo & ad confœderandam disciplinam.* Excommunicatio ex iudaismo erat retenta, sed paululum immutata, vti ostendit illud Britanniæ decus SELDENVS *Tr. de Synedriis lib. 1. c. 7. seqq.* & quia in exclusione seu in totali eiectione ab ecclesia consistebat, communi ecclesiæ consensu peragebatur, cum æquum erat, vt, cum quis tanquam membrum putidum a toto cœtu abscinderetur

determinare, sed cum ministri sacrorum illis facile abuti possint, Imperans iis modum ponit, ne alicui iniuria inferatur, vel ipsimet sub illis *imperium* quoddam vel *iurisdictionem* exerceant.

§. XXIV. (VI.) Ius *decidendi controuersias theologicas* itidem imperanti proprium est. Illæ vero vel *dogmata* respiciunt, vel *ritus* seu *adiaphora*. Illæ quidem *decisionem iudicialem per se* non admittunt; (i) interim imperans pro

tur, communis consensus adhiberetur. Postea hoc ius episcopi ad se traxerunt, excluso collegio ecclesiastico, & tum demum varia argumenta ex sacris petiere, quibus ius illud, quasi a Christo sibi demandatum, sibi *priuatiue & solitarie* adscriberent, & eo vterentur aduersus quoscunque, etiam ipsos imperantes, quo denique factum, vt monarchia illa sacra exstructa sit, quæ adhuc hodie durat. Interim ostendit eleganter prælaudatus SELDENVS *lib. I. de Synedr. cap. 10.* ipsos etiam imperatores Christianos, cum episcopi nondum vi aperta agere audebant, sæpe hoc ius excommunicandi, & absoluendi exercuisse, & decreuisse, ne quis absque eorum præscitu & decreto excommunicaretur, quorsum etiam collineat IVSTINIANVS in *Nou. 123. c. 11.* quod ius, si etiam successores non neglexissent, tantas calamitates Germania & alia regna nunquam experta fuissent.

(i) Quæ huc spectant, plenius sunt excussa in Dn. THOMAS *Fürsten-Recht in Theologischen Streit-Sachen.* Res fidei sunt extra arbitrium imperantis, cum immediate tangunt conscientias. E. nullius decisio hic valet, ne quidem imperantis. Verum aliud est, an non pro *reducenda pace publ.* princeps possit sententiam aliquam eli-

pro *pace publica reducenda* vel *conseruanda* decidere potest, quæ sententia *publice* doceri debeat, vt tamen, vtrum illam suscipere velint, singulis libertas relinquatur.

§. XXV. Si lites oriantur circa *ritus* & *adiaphora*, quæ sunt sub principis arbitrio, omnino dis-

---

eligere, quæ *publice* doceatur, postquam ipse quoque secundum verbi diuini regulas eandem controuersiam examinauit? quod eo magis affirmo, quoniam sine hac non potest retineri *pax publica*, cum experientia tot seculorum doceat, inter publicas cleri disputationes grauiter admodum internam reipubl. tranquillitatem in discrimen fuisse adductam, cum semper tumultuantes sub prætextu *veritatis diuinæ* pugnauerint, & interim maiora mala inter homines incautos excitauerint. Cum, teste *Iosepho*, inter Iudæos & Samaritanos vsque ad seditionem orta esset contentio de *templi præstantia*, res ad Ptolomæum Philometorem rejecta est, qui iussit, vt vtriusque partis aduocati nulla alia argumenta quam ex Lege Mosaica adferrent, & ita, ponderatis argumentis, pro templo hierosolymitano respondit. Sed in dissentientes propterea nihil statuere, eosque non expellere, sed eis tantum silentium imponere debet, ne post hæc *publice* de hac quæstione disputent, aut dissentientes odio habeant, multo minus licitum erit, legibus vel pœnis doctrinam hanc approbatam introducere, nam id ad eius imperium non spectat. Quod enim tales pœnas in dissentientes statuisse legantur imperatores, id cleri dominantis machinationibus adscribendum; interim exemplis non iudicandum, sed legibus. Rex THEODORICVS longe aliter sensit, aiens: *religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur, vt credat inuitus.* CASSIODOR. *var. lib. II. c. 27.* Conf. *ius eccles. prot. tom. I. lib. I. tit. 1.*

(k) Non

no dissentientes sua compescet iurisdictione, sicuti quoque id iuris est in controuersiis, in aliis collegiis obtortis. (k)

§. XXVI. Præterea (VII.) *ius conuocandi synodos*, vel colloquia Theologorum dirigendi imperans exercet, (l) si hæc media ad controversias sopiendas conducibilia duxerit.

§. XXVII. Quæ autem in his synodis constitu-

(k) Non itaque asserendum, *iurisdictionem* quandam separatam a *politica* competere imperanti, sed vna est iurisdictio imperantis, qua & huiusmodi lites dirimit, & contendentes ad pacem reducit. Neque cum princeps lites clericorum dirimit, aliam induit personam, cum clerici respectu imperantis æque sint subditi ac alii, & sic eius iudicio ex fine rerumpubl. se submittere teneantur, & decisionem ab eo expectare. Vtrum autem ad *forum commune*, an vero ad *separatum* has causas delegare, & quos illis controuersiis præficere velit, arbitrio imperantis subiectum est.

(l) Constat id exemplis tot synodorum ab imperatoribus & regibus conuocatorum, quibus sæpe ipsimet præfuerunt, ordinarie autem ministros suos ad illas delegarunt, ad præcauendas turbas, vti conciliorum omnium historiæ docent. De moribus in *concilio Ephesino II.* agitatis grauiter conqueritur THEODOSIVS ad CYRILLVM: *res ita gesta est*, ait, *vt manifestum euaderet, alios aliis esse infensos ob vehemens studium ergà illa, quæ quomodocunque placita sunt &c.* Inde ad pacem reducendam recte imperans prohibet *disputationes priuatas* de religione, vel ne quis *publice* absque eius autoritate disputationes suscipere, pro concione in aduersarios debacchari, vel scriptis eos perstringere & refutare possit.

(m) &c.

ſtituuntur, quatenus doctrinam reſpiciunt, non aliter habebunt autoritatem, quam *interpretatiuam*, (m) & vt imperans eo, quo dictum, modo, poſſit ſententiam illam approbare, vt *publice* doceatur. Cetera quæ ordinem eccleſiaſticum concernunt, vim legis ex confirmatione

(m) Occurrunt quidem exempla frequentia eorum, qui ſtatuta conciliorum in rebus fidei *per modum legis* obtrudere voluere, ſed id factum eſt ſuaſu cleri, dominatum in conſcientias ambientis. Synodi non habent decidendi autoritatem, nec ius aliud, quam vt ſuam confeſſionem de rebus fidei edant; poteſt tamen eatenus imperans illam confeſſionem confirmare, vt *ob pacis ſtudium* illa doctrina pro *publica* habeatur, illa tantum publice doceatur, ſed tamen diſſentientes tolerentur, dummodo de cetero quiete agant. Neutiquam vero exiſtimandum, ac ſi tantum clerici eiusmodi ſynodis intereſſe, & de rebus eccleſiaſticis deliberationes inſtituere debeant, cum etiam laicis non ſint denegata χαρίσματα Spiritus S., & hinc æque admitti debeant, vti in concilio Hieroſolymitano tota eccleſia congregata fuiſſe legitur. Quod poſtea a conciliis ſint excluſi laici, id eo tempore factum, quo clerus iam dominatum ſacrum occupauerat. Sane iam Theodoſii tempore id factum fuiſſe conſtat. Miſerat imperator Candidianum ad ſynodum Epheſinam, ſed, vt ait in literis ad Concilium directis apud SEVERINVM BINIVM *tom. 1. cap. vlt. ea lege & conditione, vt cum quæſtionibus & controuerſiis, quæ circa fidei dogmata incidunt, nihil quicquam commune habeat. nefas eſt enim*, pergit, *qui ſanctiſſimorum epiſcoporum catalogo adſcriptus non eſt, illum eccleſiaſticis negotiis & conſultationibus ſe immiſcere.*

(n) Aliud

tione imperantis sortiuntur.

§. XXVIII. Neque tamen ius vllum imperanti adscribi potest, doctrinam hanc semel approbatam per modum *legis* obtrudendi subditis, nec dissentientes pœnis afficiendi, (n) cum nullum ius *in intellectum* subditorum principi competat.

§. XXIX. (VIII.) Præterea cum cœtus sacrorum causa instituendi totam fere complectantur ciuitatem, ad ordinem eo rectius conservandum *districtibus certis* cœtus distinguere & plures conciones seu ecclesias, a se inuicem distinctas, propriisque legibus & iuribus munitas constituere valet. (o)

CAP.

(n) Aliud est *doctrinam aliquam facere publicam*; aliud *doctrinam lege obtrudere sub pœna subditis*. Illud tantum eo respicit, ne in publicis cœtibus aliud doceatur, adeoque nemo ad tale officium sacrum admitti possit, nisi huic publicæ doctrinæ assensum præbeat. Hoc vero vlterius progreditur, & libertatem conscientiis aufert, quod non admittendum. Vnde pœnæ in dissentientes iniustæ sunt, quia hactenus demonstrari non potuit, hæresin per se esse aliquod crimen ciuile.

(o) Sic Romulus *valde apposite diuisit sacra curiis*, in quas antea populum diuiserat, vt refert DION. HALICARNASS. *lib. 2.* Scilicet postquam Romulus populum in tribus & curias diuiserat, singulis curiis præposuit vnum aliquem virum, quem *curionem* dixit, qui sacra pro curia sua curaret. Hisce omnibus vnus præerat, quem *curionem maximum* dicebant. PAVL. MERVLA *de sacr. Rom. c. 2. §. 7.* Satis euidenter hoc confirmat HALICARNASS.

CAP. VI.
De
Iure imperantium circa publica officia.

§. I.

ADminiſtratio reipubl. & omnia, quæ ab ea dependent, ſiue concernant eius tranquillitatem *externam* ſiue *internam*, originetenus (p) & quoad fundamentum penes ſolum impe-

---

NASS. *cit. l.* & præterea FESTVS *lib. III.* hac de re ita ait: *Curiæ etiam nominantur, in quibus vniuscuiusque partis populi Romani quid geritur, quales ſunt eæ, in quas Romulus populum diſtribuit, numero 30., vt in ſua quisque curia ſacra publica faceret, feriasque obſeruaret.* Poſt, vbi Tarquinius Priſcus tribus augeret, ſacrorum quoque cura aliter diſtribui cœpit. Ita enim FESTVS *lib. 17. Sex Veſtæ ſacerdotes conſtitutæ ſunt, vt populus pro ſua quoque parte haberet miniſtrum ſacrorum, quia ciuitas Romana in ſex tributa eſt partes.* Quilibet diſtrictus itaque habuit ſua propria templa, ædes & ædiculas, in quibus ſacra pro ſingulis curiis fiebant. Quis ignorat, ſimilem diuiſionem inter Chriſtianos quoque intuitu ſacrorum obtinere, & eccleſias diœceſibus, aliisque limitibus diſtinctas eſſe, quas diſtributiones quilibet princeps in ſuo territorio adornare poteſt, vtut præſul Romanus vel epiſcopi hoc ius ad ſe trahere conati fuerint. Poterit tamen hæc diſtributio vel limitum mutatio impediri pacto publico vel lege fundamentali, quale quid in *inſtrum. Pac.* occurrit.

(p) Conſiſtit imperium in iure omnia illa agendi, quæ ad ſalutem reip. ſpectant, quemadmodum etiam in prin-

imperantem in quauis ciuitate resident. §. II. Cum autem administratio hæc ob multitudinem negotiorum (q) a solo imperante

principis voluntatem omnia, quæ huc spectant, delata sunt. Ergo præter imperantem nemo ius imperandi in republ. *suo nomine & iure* habere potest, sed omnes sunt subditi, omnes ab eo dependent. Interim alia quæstio est, annon prudentius imperans agat, si alios in consilium & auxilium in administratione reip. vocat? ANTONINI imperatoris sententia fuit: *æquius est, vt ego tot & talium amicorum consilium sequar, quam vt tot & tales amici eam vnius voluntatem sequantur.* Eadem sententia fuit L. Æmilii apud LIVIVM *lib. XLIV. c.* 22. aientis: *non sum is, qui non existimem, admonendos duces esse, imo eum, qui de sua vnius sententia omnia gerat, superbum iudico magis quam sapientem.*

(q) Amplissima & multifaria sunt negotia reipubl., quo latius territorii limites se extendunt, & respublica subditis abundat. Antiquissimarum ciuitatum administratio vel per *vnum* satis commode expediri poterat, scilicet ipsum *imperantem*, postquam subditorum non tanta erat copia, & limites territorii non adeo se extendebant. Ast vbi ciuitates crescere, & vrbes pagosque plures in se continere, & sic amplissimum imperii ambitum comprehendere cœperunt, ratio necessitatis publ. postulauit, vt imperans quosdam in subsidium sibi assumeret, ex quo tot *officia publica* in rebuspubl. nata sunt. Regera enim *vis consilii expers mole ruit sua*, vt ait HORAT. & *plures facilius munia reipubl. sociatis laboribus exsequuntur.* TACIT. *lib. I. annal. c. 11.* Hoc intuitu Iethro Mosi autor fuit, de eligendis viris *idoneis*, *piis* & *prudentibus*, qui regerent populum in certas classes & ordinem distributum, quo-

te commode expediri non possit, necessitas vrget, subditos in *partem curarum* vocare, eisque *munera certa* reipublicæ obeunda committere.

§. III. Ex quo fluit, (I.) omnia officia, qualiacunque demum fuerint, dependere a summa potestate imperantis, atque adeo respectu *imperantis* officiales manere *subditos*. (r)

§. IV.

niam huic rei solus Moises sufficere haud posset, *Exod. XVIII, 17. Deut. I, 9. seqq.* & cum ne sic quidem Moises omnibus sufficeret negotiis, septuaginta viri ad iussum Dei electi sunt, qui simul sub eo populo præessent. Satis apte enim VELLEIVS *lib. II. c. 127.* ait: *magna negotia magnis adiutoribus egent*, ex quo perspicuum est, salutem reipubl. quoque in optimis administratoribus sitam esse, ceu prudenter iudicat Otho imperator apud TACITVM *lib. I. hist. c. 84.* aiens: *Quid? vos pulcherrimam hanc vrbem domibus & tectis & congestis stare creditis? Muta ista & inania intercidere & reparari possunt. Æterna rerum & pax gentium & mea cum vestra salus INCOLVMITATE senatus firmatur.* De Cyro XENOPHON *in Cyropæd. lib. 8. p. m. 203.* refert, *quod hac in re rei militaris ordinem intuitus sit. Nam*, ait, *plerumque decuriones curam decurionum gerunt, ductores manipularii decurionum, tribuni manipulariorum ducum, decem millium præfecti tribunorum, quo quidem ipso contingit, vt nemo sit, cuius cura non geratur, tametsi valde multæ sint hominum myriades, cumque vult imperator exercitus opera vti, satis est, decem millium præfectis mandata dedisse.*

(r) GROT. *Lib. I. c. 4. n. 6.* Si officiales considerantur respectu eorum

§. IV. Porro (II.) qui sibi publicum aliquod munus absque concessione imperantis (s) arrogat, criminis læsæ maiestatis reus merito habetur.

§. V. Quamcunque (III.) officiales *autoritatem publicam* & *potestatem* habent, hanc omnem habent ab imperante: (t) in ceteris pro priuatis habentur.

§. VI.

---

eorum, quibus præpositi sunt, habentur pro *publica persona*, si respectu imperantis, sunt & manent *subditi* & *priuati sunt*, *nam omnis*, ait GROTIVS *cit. loc. facultas gubernandi, quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subiicitur, vt quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate, & pro actu priuato habendum*, id quod contra Monarchomachos omnino notandum, qui satis inepte magistratui subalterno resistendi imperanti facultatem concedunt. Pertinet huc effatum MARCI AVRELII imperatoris: *Magistratus quidem ipsos de priuatis, principes de magistratibus, Deum autem de principibus decernere & iudicare.*

(s) Concredere alicui munus reipubl. est solius imperantis, & sine huius concessione nemo imperium sibi arrogare in republ. potest, quod cum subditus facit, violat eo ipso maiestatem reipubl. seu *iura imperantis*, quo etiam respexit ICtus *in l. 3. D. ad L. Iul. Maiest.* Ex quo etiam per se fluit, quod quilibet subalternus magistratus *concessionem* suam, seu *titulum* principi edere debeat, si concessio eius in dubium vocetur, cum officium publicum a nemine sine concessione imperantis vel *immediate*, vel *mediate* possideri possit.

[t] Quatenus habent autoritatem publicam, eatenus *vice imperantis præsident*, & inde non ineptum est, quod in

§. VI. Subditi (IV.) non possunt sibi constituere magistratus, (tt) nisi *ex concessione imperantis*, (u) quæ tamen itidem *dependens* est.

§. VII.

magistratus inferiores possit committi crimen læsæ Maiestatis, non propter se, sed propter eum, cuius characterem gerunt, vid. *l. 5. C. ad LL. Iul. Maiest.* Sed publicam habent autoritatem, *quatenus potestate sibi commissa legitime vtuntur.* Quodsi sub prætextu autoritatis publicæ vim inferant, vel alias inique agunt, pro *priuatis* habentur, & sic singulis permissa in eos videntur, quæ in *priuatum*, atque adeo licet crimen sit, resistere magistratui subalterno, resistentia tamen impunita erit, si contra potestatem sibi commissam agit, & quidem *notorie.* Hoc sensu dicitur, *magistratum de facto agentem pro priuato haberi.* Circumscribitur autem potestas tum respectu loci, tum personarum &c.

(tt) Postquam Scipiones, quibus imperium in bello Hispanico commissum erat, cecidissent, L. Marcius, eques Romanus, imperium in exercitu Romano, illo consentiente, suscepit, resque egregias gessit. *Res gestæ eius quidem magnificæ senatui visæ sunt, titulus honoris, quod imperio non populi iussu, non ex autoritate patrum dato, proprætor senatui scripserat, magnam partem hominum offendebat, rem mali exempli esse, imperatores legi ab exercitibus,* iudicantes, atque adeo proprætoris titulum & honorem ei denegarunt, & P. Scipionem cum imperio in Hispaniam miserunt. LIVIVS *lib. XXVI. c. 2.*

[u] Quicquid subditi, eligentes Consules &c. agunt, non *suo*, sed *imperantis* nomine agunt, atque adeo huic quoque rationes reddere debent. Quod si sua abutantur potestate in perniciem reipublicæ indignos eligendo

§. VII. Et cum (V.) quilibet, qui alterius nomine agit, alteri, cuius autoritate agit, ad rationes reddendas obstrictus sit, merito quoque singuli officiales ad hoc obstricti sunt. (x)

§. VIII.

gendo, principis est, eos suo iure priuare, vel alios constituere. Vnde optime CONRING *de maiest. ciuil. c. 15.* obseruat differentiam, quod aliud sit constituere *sua vi, sua autoritate & potestate*, & constituere *opera vicaria & delegata*. Neque potest imperans potestatem hanc alteri concedere *priuatiue* seu *independenter*, nisi velit maiestatem suam diminuere. Hoc intuitu plerisque in locis *confirmatio superioris* requiritur, quæ *constitutioni* æquiparatur, cum vi huius electum possit reiicere, siquidem id rationes reipublicæ postulent.

(x) Non desunt nostris temporibus exempla, quæ docent, a *magistratu oppidano* hoc in dubium vocatum & existimatum fuisse, se ad rationes principi reddendas non esse obstrictum. Sed cum omnem suam potestatem non *iure proprio*, sed *dependenter* gerant, reuera *independentiam* eo ipso profitentur, qui rationum redditionem declinant. Dictatores olim summam potestatem inde sibi vindicare poterant, quod nullis rationibus reddendis essent obnoxii, vt passim DIONYS. HALICARNASSEVS ait. Sed magistratus Athenienses, officio deposito, cogebantur rationes reddere gesti magistratus apud *logistas* vel *Euthynas*; *est enim nomen magistratus apud Athenienses. Erant viri numero decem, apud quos rerum a se gestarum rationes reddebant illi, qui legationem obierant, aut magistratum gesserant, aut aliquid de rebus publicis administrarant.* SVIDAS. *voc.* εὔθυναι. Idem confirmat AESCHYNES *orat. contra Crefiphont. Iubet*, ait, *lex magistratus omnes, quos populus creat, & publicorum o-*

§. VIII. Neque officiales ab hac obligatione liberare potest vllum *priuilegium* (y) aut *obseruantia* in contrarium, cum vtrumque nihil operetur in damnum reipublicæ.

§. IX.

perum præfectos, & omnes, qui tractant aliquid ciuitatis vltra triginta dies, & qui iudiciorum principatus obtinent, & qui sorte lecti sunt, hos inquam, omnes lex iubet præesse, probatos in foro & rationem atque εὐθύνας apud scribam & Logistas deponere, ita vt nemo vel minimo magistratu gesto, nisi rationem & εὐθύνας reddiderit, a populo corona donari possit. Interest præterea imperantis, vt bona ciuitatum, quæ Senatus vt plurimum administrat, in salutem reipublicæ conseruentur, non dilapidentur. Sunt enim magistratus subalterni, quasi *reipubl. villici*, vt eos appellat CICERO *pro Cn. Plancio*, hos autem ad rationes reddendas esse obstrictos, nemo vnquam dubitauit. Neque hoc ipso iura ciuitatum minuuntur, sed conseruantur, contra perfidos & malos administratores, & si vel maxime dicamus, bona hæc ad ciuitatem pertinere, & sic illis, qui eum repræsentant, rationes esse reddendas, hoc ipso tamen non adimitur imperanti *suprema inspectio*, cum etiam a singulis rationes administrationis bonorum propriorum exigere possit, quatenus reipublicæ interest, ne quis re sua male vtatur. vid. Dn. STRYK. *de iure principis circa rationes ciuitatum c. 2.*

(y) Plures sunt ciuitates, quæ ab hac redditione rationum se liberas putarunt, quod intra tantum tempus non fuerit exacta. Sed (1.) talis obligatio, quæ immediate ex *subiectionis* ratione descendit, est inpræscriptibilis: (2.) si non essent rationes reddendæ de gesto officio, quodammodo *independentes* magistratus fierent. Idem de ciusmodi priuilegiis dicendum est, quia tendunt in perniciem

§. IX. Imo (VI.) quæcunque demum potestas libera ipsis concedatur, ita tamen comparata est, vt adhuc recursus detur ad *superiorem*, (z) si contra officium suum agant.

§. X. Cum autem publicæ rei administratio satis ardua sit, præsides quoque tales desiderat, qui huic negotio sufficere possunt. Atque adeo ad *idoneos* h. e. sapientes & prudentes (a) constituendos princeps quilibet obligatur.

§. XI.

---

niciem reipubl., quasia quæ sunt, recte reuocantur, vti suo loco dictum est.

(z) Sic si princeps certo collegio concedit priuilegium de non appellando, non tamen eo ipso exclusa est *querela denegatæ vel protractæ iustitiæ*, quia hæc tantum eo tendit, vt Princeps inquirat, an collegium hoc recte concesso iure vtatur nec ne?

[a] In hunc finem duo obseruanda sunt: (1.) *vt sincere omnia in magistratibus creandis agantur*; sin secus, reipublicæ salus pessime se habet. Certe tempore Cæsaris & Pompeii respubl. Romana cladem ingentem inde perpessa est, quod magistratus turpiter acquirerentur. Nam, vt ait APPIANVS *de bello ciu. lib. II. p. 724.*, *& magistratus per factiones largitionesque, improbis studiis, interdum saxis etiam gladiisque acquirebantur, & largitiones nullo pudore cohibente frequentabantur, & populus venales in comitiis præbebat operas, boni vero his de causis in vniuersum a magistratibus abstinebant, vt statu tam perturbato respublica per octo menses aliquando magistratu caruerit.* Hoc perpendens Pompeius *iudicia proposuit, cum de aliis criminibus, tum præcipue de munerum corruptelis ac largitionibus; videbatur enim ex hoc, ceu fonte, nasci mala publica, & proinde hoc curato secuturam sani-*

tatem celerem. APPIANVS *lib. II. de bell. ciuil. p. 728.* (11.) *vt probi & sapientes officiis publicis præficiantur*, exemplo Dei, qui hoc egregie obseruauit in populo suo, vti ex locis *ad §. 2.* allegatis patet. Inprimis vero consiliarii integritate conspicui esse debent *Prou. XII, 5.* cum optimum consilium & quod salutare esse debet, est a solo Deo. *Prou. XIX, 21.* Iosaphat exemplo suo id confirmat *2 Paral. XIX, 6. seqq.* Contra malorum consiliariorum infelicissimi euentus. *2. Sam. XVI, 20. seqq. & XVII. 1 Reg. XII, 6. seqq.* Cyrus apud XENOPHONTEM *lib. 8. Cyropæd. p. m. 202. lit. D.* non inepte existimauit, *quod si tales ii non essent, quales esse conueniret, quorum opera maxima plerumque negotia essent conficienda, male suis rebus prospectum fore. Sin illi tales essent, quales oporteret, præclare secum actum iri.* Hos itaque ministros vt impetraret, optime iudicauit, sibi quoque virtutem esse exercendam. *Nec enim fieri posse putabat, vt qui talis ipse non esset, qualem esse oporteret, is alios ad præclaras & laudabiles actiones incitaret.* Multum autem situm esse in eo, vt *optimi* summis rerum præficiantur, id alibi *lib. de prouentib. p. m. 920. lit. a.* hac declarat ratione, *quod quales sint præsides, tales etiam sint respubl.* Hinc BASILIVS imper. ad filium *c. 18. Consiliariis*, inquit, *vtere iis, qui rebus propriis bene consuluerunt, rectèque eas administrarunt, non autem, qui per imprudentiam male. Nam qui suis rebus male prospexerit, nunquam ille bene consuluerit alienis.* Male certe rebus publicis consulunt, qui in eligendis ministris magis gratiam, quam merita respiciunt, quod Tiberius exemplo Seiani expertus est. Plura exempla adducit FORSTNER. *ad Tacitum lib. I. annal. c. 24. verb. magna apud eum autoritate.* Quo magis officia publica rebuspublicis prosunt, si in probos incidunt, eo magis etiam rempublicam affligunt, si ad improbos, intemperantes & auaros deuoluuntur. Tribunos creandi mos reipubl. Romanæ *magis vel minus commodus erat pro tribunorum ingeniis. Quoties enim*

§. XI. Quos imperans dignos iudicat, hos vel *inuitos* ad officium publicum subeundum cogere potest: (b) quos indignos ex post facto & infideles animaduertit, hos rursus sua potest priuare potestate. (c)

§. XII.

enim homines iusti & moderati & publicæ vtilitatis, quam sui priuati commodi amantiores hanc potestatem habebant, is, qui rempubl. læsisset, pœnis persolutis, aliis, qui idem facere fuissent parati, metum ingentem incutiebat. Sed quoties improbi & intemperantes & auari homines tantam potestatem adipiscebantur, tunc his contraria fiebant. Inde concludit DION. HALICARN. *lib. VII. Quare his mos non erat corrigendus, vt vitiosus, sed in creandis tribunis plebis danda erat opera, vt viri honesti & boni ad id deligerentur, neue temere quibusuis res tanti momenti committerentur.*

(b) Hoc fluit ex *obligatione singulorum subditorum*, & *potestate imperantis circa rempubl.* Eo ipso enim, quo quis se in Rempubl. aliquam confert, merito quoque ad onera eiusdem subeunda obligatur. *Stare debemus omnes*, inquit CICERO *orat. pro Cn. Plancio, tanquam in orbe aliquo reipubl., qui quoniam versetur, eam deligere partem debemus, ad quam nos vtilitas illius salusque conuertent.*

(c) Hoc liquidum itidem est ex fine reipublicæ, qui inprimis corrumpitur per infidelium administrationem, qui tanquam *prædones* administrationi inhærent. Res conclamata est; vt vero digniores exquirantur & substituantur, vt plurimum in republica corrupta est difficile, quo ipso fit, vt mutandi officiales potestas non semper exerceri possit. Capuæ infestus plebi iam dudum senatus erat, quod Pacuvio Calavio nobili, homini improbo, ansam præbebat, sibi senatum plebemue obnoxium faciendi. Negotium miro artificio aggressus est, quod re-

§. XII. Quod in tantum verum est, vt etiam, quibus officium hereditarium concessum est, ob abusum ingentem suo possint priuari iure. (d)

§. XIII. Praeterea quamuis imperans officia publica per rempubl. distinxerit, & cuique certum assignauerit negotium, eo ipso tamen potestas eidem non est ademta, aliquando in certis casibus aliis extra ordinem (e) negotium expediendum committendi, ex quo fluit *ius committendi*.

§. XIV.

---

fert LIVIVS *lib. XXIII. c. 2. & 3.* simulauitque se veterem senatum tollere velle, sed ita vt in singulorum remotorum locum *virum fortem & strenuum* cooptarent. Vbi ad electionem deuentum est, apparuit, *deesse quos in eorum locum substituerent*, inde veterem senatum sponte retinuerunt dicentes, *notissimum quodque malum tolerabile esse*.

(d) Pertinet huc *patrimonialis iurisdictio*, quae pluribus hodie concessa est, sed ob abusum merito auferetur ex ratione allata. Licet enim iam videatur *propria* esse, est tamen nihilominus adhuc *subordinata*, nec ita potuit in alterum transferri, vt pro lubitu etiam in detrimentum reip. quis illam exercere posset. vid. Dn. STRYK. *de abusu iuris quaesiti*.

(e) Directio officiorum publicorum manet semper penes imperantem, ergo & arbitrium, vtrum negotia incidentia, quorum expeditio alias officialibus ordinariis est demandata, per ordinarios illos expedire, an alios peculiariter ad id delegare malit? Noti sunt apud Romanos *extraordinarii magistratus*, qui necessitate publica cogente constituebantur, quales erant *interreges*, *Dictatores*, *decemuiri* &c. vid. OBRECHT *de extraord. populi R. imper.* Notabile vero inprimis erat *illud extremum*

§. XIV. Imo si imperans consultius vtilitati reipublicæ esse arbitretur, per commissarios negotium expedire, vel inuitis partibus, (f) quarum interest, ex officio tales potest delegare.

§. XV.

trenuum atque vltimum SCtum, quo nisi pene in ipso vrbis incendio atque desperatione omnium salutis vtebantur, vt ait CAESAR *lib. I. de bello ciuil. c. V. n. 3.* Non enim semper est eadem ratio temporis, statusque publici. *Quilibet nautarum vectorumque tranquillo mari gubernare potest: vbi saeua orta tempestas, ac turbato mari rapitur vento nauis, tum viro & gubernatore opus est*, vt ait Q. Fabius apud LIVIVM *lib. XXIV. c. 8.* Imo nec ita negotia omnia possunt officiis publicis distribui, vt non plurima ad ipsum principem adhuc reduci debeant, vbi multo magis commissariis opus est, quatenus ipse per se negotia talia expedire nequit. Atque hi commissarii ab ordinariis in eo differunt, quod hi *perpetuo* certis causis expediendis præficiantur, commissarii vero *extra ordinem* ad certam causam ab imperante constituuntur.

[f] Exinde nullum ius absolutum partibus est quæsitum, quod iis præpositi sint ordinarii officiales; nam & horum constitutio vt & commissariorum æqualiter dependet a principe. Generalis quidem imperantis voluntas in constitutione ordinariorum officialium hæc est, quod regulariter hi expedire debeant negotia iis demandata; sed subditis eo ipso nihil promittit, nec iis obligatur, quin si vel maxime promisisset, talis tamen promissio esset intelligenda *cum exceptione*, nisi aliud ab imperante fuerit postea vtilius reip. iudicatum, cum salus reipubl. semper suprema lex esse debeat. Atque tales commissarii declinari non possunt, facilius tales, qui *extra necessitatis* casum inuita altera parte forsan petiti sunt.

[g] Quæ-

§. XV. Quamuis vero imperans lege antecedente publica *ſtatum*, *ætatem* aliasque *qualitates* circa officiales determinauerit, ipſe tamen ad hæc requiſita non præciſe obſtringitur, (g) cum ſibi legem haud dixerit, vtut in dubio a lege illa publica recedere noluiſſe præſumi debeat.

§. XVI. Sic quoque penes imperantem arbitrium eſt, vtrum *indegenæ* an vero *extranei* officiis

(g) Quæſtiones *politicæ* a *iuridicis* ſunt diſcernendæ. Non ſemper prudenter facit imperans, ſi *contra legem* latam officiis publicis eum admoueat, qui debitis requiſitis haud inſtructus eſt, quoniam id ipſum non raro ceterorum inuidiam & odium excitare ſolet, interim ſi facit, nihil contra regulas iuris facit. Sic Q. Fabius conſulatum recuſabat, ex lege, qua cautum erat, *ne intra decem annos eundem conſulem refici liceret*. Tribuni plebis *nihil id impedimenti futurum aiebant, ſe ad populum laturos, vti legibus ſolueretur. Et ille quidem in recuſando perſtabat: quid ergo attineret leges ferri, rogitans, quibus per eosdem qui tuliſſent, fraus fieret? iam regi leges, non regere.* Populus nihilominus ſuffragia inibat, & conſulem eum dicebat. LIVIVS *lib. X. c. 13.* Hoc ſenſu itaque accipi debet, quod vulgo dicitur, *quod ſacrilegii inſtar ſit, de eius habilitate diſputare, quem imperans ſcienter officio publico præpoſuit.* Hac poteſtate populi fretus P. Cornelius Scipio petebat ædilitatem ante legitimam ætatem, cui cum obſiſterent tribuni plebis, *Si me*, inquit, *omnes Quirites ædilem facere volunt, ſat annorum habeo.* Tanto inde fauore ad ſuffragium ferendum in tribus diſcurſum eſt, vt tribuni repente incœpto deſtiterint. LIVIVS *lib. XXV. c. 2.*

(h) Ite-

officiis publicis sint præficiendi, (h) nisi lege fundamentali seu *pacto publico* imperantis potestas restricta sit.

§. XVII. Idem quoque ius habet constituendi officiales *perpetuos* & *temporales*, concedendi officia *personalia* & *hereditaria*. (i)

§. XVIII.

(b) Iterum hæc quæstio magis est *politica* quam *iuridica*. Aliquando consultius est plane indigenas non admittere, sicuti in iure Rom. extant peculiares constitutiones, quibus excludebantur indigenæ a certis officiis publicis, *l. 3. D. de off. assess. l. 10. C. de assessor. & domest. t. t. C. vt nulli patriæ suæ administratio permittatur*, ne simul indigenæ aliquid moliri possint in perniciem reipubl., id quod sæpe Romani in prouinciis experti erant. Tempore Claudii imperatoris acriter concertatum fuit, vtrum primores Galliæ Comatæ ad honores in vrbe adipiscendos essent admittendi? Vicit tamen sententia Claudii, & ita admissi sunt. TACITVS *lib. XI. annal.* Aliquando autem status reipublicæ non fert alienigenas, & hinc lege publ. hoc præcaueri solet, vti MYLER AB EHRENBACH *in hyparchol. cap. 6. §. 10. seqq.* ex variis gentium & rerumpubl. moribus demonstrat.

(i) Iidem hoc ex regulis prudentiæ dependet, & ex facie & statu reipubl. æstimandum. vid. FORSTN. *ad Tacit. P. 1. p. 2.* BODIN. *de Rep. p. 672.* Mamercus apud LIVIVM *lib. 4. c. 24.* iudicat, *maximam custodiam libertatis esse, si magna imperia diuturna non essent, & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non posset.* Quod consilium in rebuspubl. democraticis satis tutum est. Cum ordo iudicum Carthagine dominaretur, eo maxime, *quod iidem perpetui iudices erant, prætor factus Annibal extemplo legem promulgauit, pertulitque, vt in singulos annos iudices legerentur, ne*

quis

§. XVIII. Sicuti porro imperans, vt hactenus dictum, officia inter subditos actu distribuit, ita iure naturæ non prohibetur, quo minus possit alicui spem ad officium mox vacaturum dare, quod alias vocant *expectativam*. (k)

§. XIX. Siue autem *generalem* siue *specialem* expectatiuam alicui dederit, reuocari ab imperante

quis biennium continuum iudex esset. LIVIVS *lib. 31. c. 32.* Ceterum non idem iuris retinet imperans circa *personalia*, quod habet circa *hereditaria*. Hæc difficilius auferuntur, facilius illa, quæ plerumque ex *mera* dependent *gratia*, cum illa per modum contractus acquirantur, & in alterius patrimonium redigantur.

(k) De licentia expectatiuarum olim varie disputatum fuisse ostendit MYLER AB EHRENBACH *in hyparch. c. 3. §. 1.* Sed rationes contra illas admodum leues sunt. Aiunt dissentientes, in omni *expectatiua* latitare *votum captandæ mortis* alterius, imo non raro sæpe metuendas esse insidias, quæ alteri propterea struuntur. Verum hæ rationes quidem indicant periculosas quandoque esse posse expectatiuas, sed iuri naturæ easdem esse aduersas, non euincunt: nullius ius lædunt, neque statim, quod votum captandæ mortis continet, pro *turpi* vel rectius *iniusto* habendum, quia sic omnes successiones essent eliminandæ. Et denique si quæ turpitudo hic adest, illa non est in *concedente*, sed in *impetrante*, nec in regulas *iusti*, sed tantum *honestatis* internæ impingit. conf. STRVV. *synt. iur. feudal. c. 7. aph. 5.* vbi exemplum HIERONYMI SCHVRFFII adducit, qui recusauit ob hasce rationes expectatiuam feudalem, quasi omni iuri esset contrariam, in quo tamen errauit.

(l) Non

rante *licite* poteſt, (1) cum declaratio de officio publico alicui conferendo non ſit *pactum*, inter imperantem & ſubditum initum, ſed nuda

(1) Non eſt quæſtio hic *de regulis decori*, ſecundum quas *indecorum* vt plurimum vitetur, reuocare beneficium promiſſum & inconſtantiæ character eſt, ſemel deſtinata certo conſilio retractare. Sed quæritur *de regulis iuſtitiæ*, vbi vnice inquirendum, an in expectatiua tali lateat pactum proprie dictum? id quod volunt allegati a MYLERO AB EHRENBACH *in hyparchol. c. 3. §. 24. ſeqq.* quaſi hic princeps ſerio promitteret, & ſubditus ſeu expectatiuarius promiſſum acciperet. Ipſe quidem MYLERVS in contrariam ſententiam inclinat, ſed ex rationibus valde inadæquatis, quas nec referre nec examinare lubet. Videlicet hactenus oſtendi nequit, *pactum* proprie dictum hic adeſſe, ſeu promiſſionem hac intentione a principe datam, *vt alteri velit ius perfectum tribuere* ad promiſſum præciſe exigendum. Eſt enim promiſſio, iudice PVFENDORFIO, *perfecta & imperfecta*, vid. *de offic. hom. & civ. c. 9. §. 6.* *Illa* eſt, per quam promittens intendit *ius perfectum* in alterum transferre, & quidem *irreuocabile: hæc* vero, per quam, vt dictum eſt, non intendit ius perfectum in alterum transferre, ſed magis ex regulis decori & humanitatis ſe adſtringit, ita vt *præſtatio promiſſi vnice ipſius liberalitati & humanitati relinqui debeat*, quorſum pertinent hodie promiſſiones ſeriæ virorum potentum de promouenda alterius ſalute. Ceterum vtrum promiſſio *perfecta* an *imperfecta* ſit, plerumque ex natura negotii æſtimandum, vtrum tale ſubſit, in quo alicui ius perfectum transferri ſoleat nec ne? Quæ negotia ita ſunt comparata, vt vnice precibus a ſuperiore expetenda & gratiæ eiusdem accepta ferenda ſint, in iis nullo

da *gratiosa declaratio*, quid in posterum imperans facere velit.

§. XX. Multominus itaque *successor* in imperio obligabitur ad expectatiuam adimplendam, (m) cum idem arbitrium officia pro lubitu conferendi habeat successor, quod defunctus.

§. XXI. Non negandum tamen est, posse aliunde obligationem accedere ad expectatiuam vtroque casu adimplendam, tum ob insignia *merita* impetrantis, tum si per modum cuiusdam *contractus* (mm) sit concessa in vtilitatem reipublicæ.

§. XXII.

---

nullo modo se adstringere perfecte voluisse videtur. Atqui expectatiuæ, h. e. *promissiones de officio in futurum ex gratia conferendo*, sunt tale negotium, cum vnice ex *principis gratia* collatio officiorum dependeat, & sic in expectatiua magis latitat *imperfecta*, quam *perfecta* promissio. Et cum princeps officia iam collata reuocare queat, nulla ratio apparet, cur non etiam possit ab *expectatiua* recedere, maxime si iniquis, vt solet, mediis impetrata sit. *Nou. 69. c. 1.*

(m) Si ipse princeps, qui expectatiuam dedit, ad illam implendam haud perfecte adstringitur, multominus obligabitur successor, quacunque demum ratione succedat. Neque aliud dicendum arbitror, si vel maxime *expectatiuam* confirmasset, cum *confirmatio* nihil noui iuris transferat, sed sequatur naturam eius quod confirmatur.

(mm) Conf. quæ dicta sunt ad *cap. III. §. LXIII.* de irreuocabilitate priuilegiorum, quæ isidem ad expectatiuas quadrant.

(n) Diffe-

§. XXII. Ex eodem fundamento imperanti competit ius *substituendi* (n) alium ei, qui adhuc officium gerit, vt simul cum eo in administratione concurrat.

§. XXIII. Neque absolute contra regulas iuris naturæ est, (o) certum *pretium* exigere ab illis

(n) Differunt substituti ab illis, qui nudam *expectatiuam* habent, quod iam actu adsumantur ad officium, iuramentum præstent, & sic ipso iure post mortem eius, cui substituuntur, munus continuent. Ex eodem fundamento habet *ius* quoque *adiungendi &c.*

(o) Omne vitium, quod hic subesse potest, inde est, si nude ad *diuites* respiciatur, non attendendo, vtrum sint habiles, nec ne? Item si cum summo reipublicæ periculo pauperes excluduntur, qui tamen sunt habiles. Hæc si præcaueantur, nullum vitium in collatione non gratuita officiorum est. Neque enim ius naturæ determinat, vtrum munera *gratis* sint conferenda, an vero pro pecunia? ergo principis determinationi hoc relinquendum, maxime vbi ipsa officia satis quæstuosa sunt. Conf. Cardin. RICHELIEV *Testam. politique Part. I. sect. 1. c. 4.* Non nego tamen, consultius esse, hoc mercimonii genus in conferendis publicis officiis eliminare. Nam ALEXANDER SEVERVS optime dixit: *ego vero non patiar mercatores potestatum; necesse est enim, vt qui emit, vendat.* LAMPRID. *c. 49.* Tale vtique mercimonium officiorum, quale fuit tempore Theodosii M., merito iuri publico vniuersali repugnare assero, de quo ita ZOSIMVS *lib. IV.* scribit: *cum temere & in indignos publica insumeret, pluribus egere cœpit pecuniis, eaque re prouinciarum administrationes venales proposuit quibusuis accedentibus, nulla existimationis aut honestæ vitæ ratione habita; quin eum idoneum iudicant, qui agri vel argenti plus afferret, adeoque*

illis, qui ad officia publica adspirant, modo de cetero habeatur ratio *qualitatis personarum*, & *salus publica* inde nullum detrimentum capiat.

§. XXIV. Interim si imperans *habiles* excludit ab officio, peccat quidem contra officium, (p) & rempublicam, sed non in eos, quos excludit, quippe qui nullum *ius perfectum* habent, *suo iure* postulandi hoc officium.

§. XXV. Denique sicuti vel inuitos cogit imperans ad officium publicum, ita quoque in eius arbitrio est, (q) vtrum *renunciationem spontaneam* officialium admittere velit.

CAP.

---

videre erat, collectarios & nummularios aliosque professiones in foro fœdissimas obeuntes magistratuum insignia ferre, maioremque pecuniæ vim habentibus prouincias tradere.

(p) Vnde *iustitia distributiua*, quam statuunt Aristotelici, tantum ad *officium principis* spectat, non ad singulos in republica, vt inde possint *suo iure* officium petere; accedit, quod subditis non sit relinquendum arbitrium, vtrum sint habiles ad hoc officium, quod vnice imperans æstimare debet. Vnde *petenda* sunt officia, vti olim in comitiis populi R. fiebat, non *exigenda*.

(q) Ratio vbique eadem est. Nemo itaque pro lubitu spartam commissam derelinquere potest, sed prius *dimissionem* humillime petere & impetrare debet, quam si imperans denegat, subsistendum in officio commisso, cum semel se reipublicæ per *subiectionem omnimodam* ad quæuis onera ferenda obstrinxerit; nisi conditiones reipublicæ aliud permittant.

CAP. VII.
De
Iure imperantium circa iudicia.

§. I.

CIuitatibus constitutis, *iudicia* eo magis necessaria fuere (r), quia sine his nec vigor legum subsistere, nec *pax* reipublicæ *interna* inter ciues conseruari potuit.

§. II.

(r) Res clara est, & ex rationibus perspicua. Optime CICERO *in Philipp XII. Cum septus sis legibus & iudiciorum metu, non sunt omnia timenda, neque ad omnes insidias præsidia quærenda*, quia scilicet sufficiens præsidium a *iudiciis* peti potest. Quidam tamen a PAVLO iudicia improbata esse existimant. *1 Cor. VI, 1. seq.* Verum intentio PAVLI haud fuit improbare iudicia, sed tantum mores Corinthiorum increpat, quod tanquam *Christiani* tam alieni essent ab amore, vt litigiis variis secum pugnarent in iudiciis *infidelium*, nec potius concordiam tentarent. Iam vero (I.) licet iudicia sint salutare remedium in republica, sunt tamen indicium *status corrupti*, & propter maleuolos & iniustos habentur, adeoque qui temere ad iudicia prouocat, ostendit, se longe a *gradu amoris perfecti* abesse; (II.) amor vero Christianorum debebat esse proprium χριτήριον & indoles. Neque (III.) omnem in iudiciis reprobat contentionem, sed tantum illam, quæ de rebus mundanis temere suscipitur, & quidem non iudicat secundum *regulas iustitiæ*, sed *amoris*. Ceterum si ad *innocentiæ* exculpationem iudicia aguntur, prouocationes ad iudicia neutiquam inculpanda esse, suo-met exemplo docuit PAVL. *Act. XVI, 37. XXIII, 17. XXIV, 10. Sancta* quoque esse iudicia & ordinationi Dei conformia, apparet ex *Deut. XVI, 18. Deut. I, 17. 2 Paral. XIX, 6.*

§. II. Iudiciis introductis, cessat illa *naturalis* in statu naturali obtinens *libertas*, per vim & propria autoritate sibi ius dicendi, (s) imo quod tunc licitum erat, modo in crimen incidit omnino puniendum.

§. III. Atque adeo legibus naturæ plane repugnant omnes *violentiæ* species, quibus committitur controuersiarum decisio, vti olim *duella* erant, (t) quamuis vbi *lege publica* permissa, exter-

(s) Pertinet huc *l. 14. C. de Iudæis*, vbi asseritur, *quod idcirco iudiciorum vigor iurisque publici tutela videatur in medio constituta, ne quisquam in posterum per vim ageret.* Inde lex XII. Tabb. *vis in populo abesto.* CICERO *lib. 3. de LL.* Sane in statu naturali, vbi iudicia cessant, quilibet sibi ius etiam per *vim* dicit, & inde status naturalis satis turbidus est. Ast in *statu ciuili* vis omnis priuata, per quam quis sibi ipsi ius dicit, prohibita est, & in crimen degenerat secundum effatum MARCI *in l. 13. quod met. causa. Vis est & tunc, quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit.* Hinc constituta erat pœna amissionis iuris. *l. 7. C. Vnde vi.* Optime CICERO *lib. III. de LL. Nihil est*, ait, *exitiosius ciuitati, nihil tam contrarium iuri & legibus, nihil minus ciuile & humanum, quam, composita & constituta republica, quidquam agi per vim.* vid. *diff. de pœna sibi ius dicentis sine iudice.*

(t) Ideo recessum a statu naturali, ne per vim ageretur: ideo iudicia *ordinatio Dei* vocantur, vt *inordinatæ concertationes* per vim cessent. Non itaque *duellis*, sed *legitimo iudicio* lites decidendæ. Exempla contraria ius non demonstrant, sed corruptionem reipublicæ. In statu naturali plerumque *ius in viribus* consistit, MARCELLINVS *lib. XVII. c. 27.* & plerumque illud obtinet, quod Archius in *controuersia de agris* aduersus Spartanos

externam impunitatem tamdiu habeant, quamdiu tolerantur.

§. IV. Neutiquam vero sub hac prohibitione comprehendi debet *priuata defensio*, vbique tum propter conseruationem propriæ *vitæ*, tum *bonorum* & *iuris* subditis permissa, quippe quæ per constitutionem iudiciorum non censetur ademta. (u)

§. V.

nos gladium stringens dicebat: *qui hunc tenent, optime de finibus agrorum disputant.* PLVTARCH. *in apophthegm.* Sic inter ipsos Germanos olim *iudicialia duella* permissa fuerunt, nec Galli, Hispani, Longobardi, & Hiberni ab hoc *manuario iure* abstinuere, quod habuit *effectum iuris externum*, quatenus per rationem status corruptæ reipublicæ lege publica duella confirmata, vtut fini Reipublicæ & legibus naturæ plane repugnent. vid. RACHEL. *de duell.*, MAVRIT. *de duell., tom. 9. observ. Hallens. 4. & 5.* De *iniustitia duellorum* iudicialium *obs. 5. §. 12.* plenius agitur & simul ad obiectiones respondetur, quæ omnia hic repetere nolo. Quia tamen manifesta iniquitate constant, hinc tandem legibus publicis prohibita. STRVV. *in tr. de vind. priuat. c. 2. aph. 1.*

(u) Iudicia maxime tunc vigent, vbi concertationes moram quandam habent, vt autoritate iudicis clare possint decidi. Quodsi autem quis inuadatur, cessant quasi iudicia *momentanee*, vt loquitur GROTIVS, & ita *iudicis copia* ad hunc effectum haberi nequit, adeoque licita est resistentia & defensio vitæ, etiam cum internecione alterius, quatenus iniusta fuit aggressio, & cetera *moderaminis inculpatæ tutelæ* obseruata requisita. Sic etiam ob *res* quædam defensio licite permissa censeri debet in republica, quatenus absque priuata resistentia illa conseruari commode nequeunt, quod &

§. V. Imo quoties alias periculum in mora, & iudicis copia haberi non ſtatim poteſt, *naturalis* reuiuiſcit *libertas*, (x) cum ita quodammodo ceſſent iudicia.

§. VI. Extra hos caſus nemo per vim ſibi ius dicere poteſt, ne quidem ſi probabiliter exiſtimet, iuris & iuſtitiæ adminiſtrationem a iudice ſibi denegatum iri: (y) nam ſicuti in aliis

iure Romano obſeruatum, vbi permiſſum eſt poſſeſſionem rerum corporalium & incorporalium vi defendere. *l. 7. §. 3. D. quod vi aut clam.* Hoc adeo extenſum, vt etiam iudici violenter & iniuſte procedenti reſiſtere permiſſum ſit, quatenus ita non agit vt *iudex*, ſed vt *violentus aggreſſor*, cui reſiſtere fas eſt. *l. 5. C. de iure fiſci l. 5. C. de execut. l f. C. de diſcuſſ.* Huc etiam pertinet, quod illud nonnunquam quis licite deſtruere poſſit, quod vi & clam in noſtro ab alio factum eſt, *l. 7. §. 3. quod vi aut clam. l. 5. §. 10. de non oper. nunc.* & quæ ſunt alia iuris Romani placita, quæ in iure naturæ fundata ſunt. nec pugnant cum fine rerumpubl., quatenus in rebuspublicis *vis iniuſta* quidem, non *defenſio* prohibita cenſeri debet.

(x) Naturalis libertas in *ſtatu ciuili* eatenus tantum reſtricta eſt, quatenus per *iudicia* idem obtineri poteſt, quod in ſtatu naturali per *vim* obtineri debeat. Inde eſt, quod de iure Romano creditor debitorem fugientem & ſecum ferentem pecuniam ſiſtere, & quantum debet, eidem auferre poſſit, *l. 10. §. 16. D. quæ in fraud. cred.* quæ lex non *Romana* & *ciuilis*, ſed *naturalis* potius dicenda.

(y) GROTIVS *lib. II. de I. B. & P. c. 7. §. 2. n. 2.* in alia omnia hic ire videtur, & ſupponit caſum, vbi ius quidem certum, ſed ſimul quoque moraliter certum ſit, per iudicem

aliis, ita quoque in hoc casu hæc *iniuria publica* toleranda.

§. VII. Quod si per iniuriam temporum in totum cessant iudicia, & *iustitium* (z) inducitur, de iure

dicem iuris explementum consequi non posse, puta quia deficit probatio. Hoc casu existimat, cessare legem *de iudiciis*, & ad ius rediri pristinum, quod fuit ante constitutas ciuitates. Ast vero hæc minus cohærent; neque enim in hoc casu cessant *iudicia*, licet forsan *per accidens* ob deficientem probationem tali ius reddi nequeat, & si hæc sententia reciperetur, non posset non turbis ansa dari in republica, cum quilibet, qui de iure suo per iudicem obtinendo desperat, possit hoc remedio violento vti, quod tamen in crimen incidit. Eleganter absurditatem huius sententiæ Dn. HERTIVS *diss. de diff. iur. in stat. nat. & aduent. sect. II. §. 14.* his notat verbis: *Et sane*, ait, *nunquam moraliter certum videtur, per iudicem ius obtineri non posse, nisi prius res in iudicium ducatur, & de sufficientia probationis cognoscatur. Porro si, actore non probante, reus iuste absoluatur, quomodo contra iuste absolutum actor sibi ius dicere iuste poterit, ita vt non aut de vi aut de furto teneatur? Ad hæc sunt aliæ probationes, si non per testes & instrumenta, certe per iusiurandum, quod vel litigans litiganti vel etiam iudex interdum defert, sunt & alia componendæ litis remedia. Quæ omnia si frustra fuerint, satius est Deo rem committere, quam pœnam furti aut violentiæ in foro externo mereri.*

(z) Iustitium iuxta GELLIVM *lib. XX. N. A. c. 1. est iuris quasi interstitio quædam & cessatio, vt nihil his diebus agi possit.* Estque vel *voluntarium*, de quo postea, vel *necessarium* seu *sumtum*, quod præter voluntatem reipublicæ ex *turbato reipubl. statu & aliis calamitatibus publicis* ipso facto contingit, vt iudicia quasi clausa &

iure naturæ reuiuiſcit *libertas naturalis*, ſibi ipſi priuata autoritate etiam *per vim* ius dicendi.

§. VIII.

deſolata habeantur, neque amplius ius dici poſſit. Ceterum *iuſtitium neceſſarium* poteſt eſſe rurſus vel *generale* vel *particulare*. *Illud* inducit ceſſationem iudiciorum generalem; *hoc* vero tantum reſpicit particularis alicuius iudicii ceſſationem, vt tamen aliorum iudicum in republica copia non deficiat, qualem caſum non vna vice experta eſt Camera Imperii, quæ non ita pridem per aliquot annos iuſtitio laborauit. Loquor vero hic potiſſimum de *iuſtitio neceſſario generali*, ex publica & generali totius reipublicæ calamitate & quidem tanta orta, ob quam omnia turbida & quaſi emortua ſunt, & totum corpus ciuile ita laceratum eſt, vt vix amplius cohæreat, ſed omnia ad interitum & ἀναρχίαν ruere videantur. Atque huc quidem tria reipublicæ mala, tanquam fontes *iuſtitii*, referenda, *bellum*, *peſtis*, *fames extrema*, quæ Deus rebuspublicis ob hominum malitiam immittere ſolet. *1 Sam. XXIV, 12. ſeqq. Ierem. XXIV, 10. XXIX, 17. XLII, 17. XLIV, 17. Ezech. XII, 6. XIV, 21. Exod. XXVI, 6. Deut. XXIIX, 21. ſeqq.* De *bello* res expedita eſt, ſiue *externum* & *internum* ſit, & vel ſola Germania id ipſum ſuo exemplo tum in tricennali bello, tum in longiſſimo illo interregno demonſtrat, vbi inprimis interregnum vbivis fere eiusmodi iuſtitium introduxit, vid. LEHMAN. *in Chron. Spir. lib. V. c. 95.* & CONRING. *de iudic. reip. Germ. th. 53.* Nec de *peſte* deſunt exempla, ſi tanta ſit, vt generalis ſtrages affligat rempubl. LIVIVS *lib. IV. c. 31. & lib. XXIV, c. 26.* Et denique de *fame* extrema id ipſum liquidum facit DIO *lib. 5.* aiens: *Hæc Romanis infeſta fuerunt, cum fames præterea ingens, adeo, vt gladiatores mancipiaque venalia vltra octoginta M. paſſus ſint ab vrbe redacta, multosque*

ex

§. VIII. Hoc tamen tantum intelligendum de *iustitio necessario*; secus est in eo, quod publica autoritate & voluntate imperantis ad breue tempus indicitur, (a) quia sic iudicia in

ex suis ministris cum alii tum ipse Augustus ablegaverint, iustitium indictum, senatoribus, vt quo vellent, proficiscerentur, permissum fuit. Equidem in huiusmodi *iustitio* subditi adhuc quodammodo quodam *vinculo ciuili* cohærere videntur. Sed *videntur*, cum reuera ciuitates in anarchiam hoc modo recidere videantur, licet vel maxime subditi quandoque adhuc cohabitent. Certe *tempore interregni* fere talis status fuisse videtur, vbi secundum *Chronic. Hirs.* omnia *per tumultum sine lege sine ordine pro lubitu fiebant.* Dum enim iudicia deficiunt, rigor quoque legum cessat. Sic itaque status talis iustitii proxime in *naturalem* declinat, maxime si effectus vtriusque consideramus, quia tempore iustitii, vbi deficit iudex, sicuti in *statu naturali*, quilibet sibi ipsi ius dicit, & pro iudiciis vis priuata intercedit. Audiamus CICER. *pro Sextio: inter hanc vitam perpolitam humanitate & illam immanem, nihil tam interest, quam IVS atque VIS. Horum vtro vti nolumus, altero est vtendum. Vim volumus extingui, ius valeat necesse est, vel iudicia, quibus omne ius continetur. Iudicia displicent aut nulla sunt? Vis dominetur necesse est.* Cessant itaque in statu iustitii omnes leges pœnales iis impositæ, qui sibi in statu ciuili per vim ius dicunt, & quæ interim *per vim* agunter, habent effectum iuris externum, &, remisso iustitio, non reuocantur, aut pro spolio accipienda sunt, nisi postea possit doceri, præsentem possessorem omni iure destitui. Sic quoque, pendente iustitio, nemo ius suum amittit ob *negligentiam* vel *præscriptionem*, cum iudicis copia desit, nec agere potuit læsus.

(a) Vsitatissimum apud Romanos olim fuisse hoc iusti-

in totum non cessant.

§. IX. Quin quod in tali iustitio ipso facto exceptæ sint causæ *moram non ferentes*, & publicam respicientes salutem ac tranquillitatem. (b)

§. X. Exserit sese autem in ciuitatibus iudiciorum vigor per *iurisdictionis exercitium*, quæ est nihil aliud quam *publica potestas per modum imperii*

---

tium *voluntarium* vel *indictum*, historiæ docent, & inprimis tunc adhiberi solitum, quando vel *luctus publicus* ob mortem viri clarissimi vel grauem iacturam reipublicæ vniuersos afficiebat, vel *publica lætitia* instabat. De hac testatur HORATIVS *lib. IV. Ode 2.* De illa passim occurrunt exempla apud LIVIVM *lib. III. c. 4. lib. X. c. 4. lib IV. c. 26. lib. VI. c. 7. lib. VII. c. 6. in f. lib. IV. c. 31. in f.* Sæpe in abusum tractam fuisse hanc indictionem, ostendit CICERO *de Haruſp. resp. p. m. 616. & epist. 17. ad Att. lib. IV.* Ob luctum publicum indictum fuisse iustitium testatur TACITVS *lib. I. annal.* LVCANVS *lib. II. vers. 16. seqq.* PEDO ALBINOVANVS *in elegia de morte Drusi*, vbi ita canit:

Iura silent, mutæque iacent sine vindice leges:
Aspicitur toto purpura nulla foro.

Quin etiam Ægyptios hunc morem in luctu publico obseruasse testis est DIODORVS SICVLVS *lib. I. Bibl. p. 2. c. 3.* vid. *dissert. nostra de eo quod iust. est circa luctum public. §. 20 & de eo, quod iustum est durante iustitio c. 1. §. 6. seqq.* Verum ita anarchia nulla nec status naturalis inducitur, cum tantum ad breue tempus iudicia claudantur, & magistratus adhuc omnino supersit.

(b) Vnde de *feriis* hæ causæ peragi poterunt, sicuti id constat ex iure Romano, cum tantum *iustitium* hoc quoad illas causas obtineat, quæ possunt differri.

(bb) Ta-

imperii (bb) *de negotiis subditorum iudicandi, & leges latas applicandi.* (c)

§. XI.

(bb) Talis iurisdictio proprie huc spectat, quæ *iure imperii in subditos* exercetur. Alias inter liberas gentes *sine læsione imperii summi* fieri potest, vt lites voluntate vtriusque partis alterius reipublicæ decisioni committantur, quemadmodum Aricini & Ardeates, cum sæpe de ambiguo agro bello certassent, *multis inuicem cladibus fessi, iudicem populum Romanum cepere.* LIVIVS *lib. III. c 71.* Sed vertebant iudices litem in rem suam, vti in potentia iudicum fieri solet.

(c) Optime CICERO *pro Cæcina*, *Omnia iudicia aut distrahendarum controuersiarum, aut puniendorum maleficorum causa reperta* esse asserit. Leges enim frigent in republica, nisi sint, qui leges applicent & custodiant, atque inde ex summa potestate reipublicæ fluit *potestas iudiciaria*, quæ quatenus *ius* denotat, dici communiter solet *iurisdictio*; quatenus vero ipsum *exercitium* huius potestatis, *iudicium*. *Potestas* ipsa *iudiciaria* versatur circa negotia ciuium secundum leges diiudicanda, & ita necessario absolui debet his partibus: (1.) *causæ cognitione*, cum audiendus sit, qui contradicit & controversiam mouet: (2.) *Sententiæ latione*, quia in hunc finem iudicia in republica sunt constituta, vt iudex controuersias determinet & leges applicet: (3.) *executione*, quia frustra foret sententiæ latio, nisi in effectum deduci posset. Hac ratione, quia in reluctantes & invitos ius redditur, iudicia per *imperium* exercentur; est enim potestas iudiciaria pars potestatis summæ in republica, quæ in *imperando* consistit, siue eandem imperans *per se* vel *per alios* exerceat. Proinde hanc partem eleganter Romani vocant *mixtum imperium*, quoniam huic potestati semper admixtum debet esse imperium, vt contra inuitos & reluctantes possit eo rectius exerceri. *Arbitrorum* nulla est iurisdictio,

vt &

§. XI. Constat quidem hæc *potestas iudiciaria* ex tribus: *causæ cognitione, sententiæ latione, & executione;* non tamen requiritur, vt immediate (d) omnes tres actus exerceantur ab eo, qui iurisdictioni præest.

§. XII. Iudicia respiciunt vel *causas priuatorum* priuatum interesse continentes, vel *vindictam publicam* in puniendis delinquentibus exercendam. (e)

§. XIII.

---

vt & *collegarum*, qui quamuis de causis collegiorum quodammodo cognoscere possint, illas tamen *pro imperio* definire nequeunt.

(d) Prout scil. ratio iudiciorum publicorum constituta est, ita hoc variare potest. Apud Romanos *Magistratus maiores* non solebant ipsimet causarum cognitionibus vacare, sed hanc spartam aliis demandabant nomine eorum exercendam, qui dicebantur *iudices pedanei*. Eodem modo sententiæ latio aliis committi potest, vt hodie fieri solet, cum acta ad *collegia iuridica* transmittuntur, qui tamen nomine eius, qui iurisdictionem exercet, sententiam concipere solent. Denique & executio quoque aliis committi potest, & aliquando ex peculiari constitutione reipublicæ aliis committi debet, vti sententiarum in summis tribunalibus latarum executio expeditur per circulos &c.

(e) Dixi antea, *potestatem iudiciariam inprimis in legum applicatione in republica versari*. Leges autem versantur circa (1) *causas interesse singulorum*, quatenus in iis de *meo & tuo* agitur, respicientes, & sic vel lites de iis incidunt; tunc has iudex determinabit: vel nullæ lites de iis incidunt, sed tantum ad iudicem deferuntur, vt ipse eis impertiatur publicam autoritatem, & sic illas confirmat. (2.) Circa *causas securitatem singulorum inten-*

§. XIII. Atque hæc *iudiciaria potestas*, tota quanta est, penes imperantem residet, & ab eius arbitrio exercitium eius dependet, (f) atque ita hoc sensu cuilibet imperanti recte tribuitur *iurisdictio*.

§. XIV. Quocirca non dubium est, quin imperans per semet ipsum ius dicere possit (g) si ra-

intendentes, quod fit per *pœnarum* propositionem, in quibus itidem *iudiciaria potestas* versatur secundum tria illa capita, vti hactenus dictum, & hinc factum, quod iurisdictio communiter soleat diuidi in *ciuilem & criminalem*, quæ distinctio ex *potestatis iudiciariæ natura* fluit. Vtraque species in ciuitate est necessaria, quia vtraque ad tranquillitatem reipublicæ tendit, hæc tamen magis eam promouet, quam illa; vnde merito pro *excellentiori & primaria* specie haberi debet, quatenus magis reipubl. salus ab eius exercitio dependet, vti *cap. seq.* ostendam. Cum itaque vtraque specie separatum officium exerceat, dubium non est, quin etiam quoad *exercitium* in ciuitatibus separari queant.

(f) Res declaratione non indiget. Respublica non potest esse sine iudiciis: iudiciaria autem potestas absque *imperio* exerceri nequit, & consequenter iuribus summis imperantium merito adscribenda. Hinc quod antiqui de imperatore dixere, *quod* scilicet *ad eum omnis iurisdictio pertineat, ab eo tanquam a fonte fluat, & ad eundem refluat tanquam ad mare*, id de singulis imperantibus in rebuspublicis recte dicitur, vtut hoc assertum olim imperatoribus tributum hodie quoad territoria statuum minus recte se habeat, quin potius ad singulos dominos territorii applicari debeat.

(g) Primos imperantes *per se* ius dixisse, non dubitandum post

si ratio reipubl. id ita ferat.

§. XV. Cum vero ipse huic rei non satis sufficere possit, constituit, qui iurisdictioni praesint, & subditis litigantibus ius dicant. (h)

§. XVI.

postquam districtus admodum restrictos possiderent. Vnde HESIODVS:

Hoc vno reges olim sunt sine creati
Dicere ius populis iniustaque tollere facta.

quamuis an haec primaria introducendarum ciuitatum causa fuerit, vt HESIODVS putat, dubium sit propter illas coniecturas, quae suo loco adductae sunt. Certe MOSEN in populo Israelitico ius dixisse apparet: quin & qui post Iosuam populo praerant, inde *iudices* appellabantur, a primaria potestate populum regendi, denique & SALOMONEM aliosque reges iuri dicundo vacasse constat. AVGVSTVS ipse ius dixit teste SVETON. *in August. c. 33.* Idem de TIBERIO testatur TACITVS *lib. I. annal. c 75.* De CLAVDIO nouum testimonium affert SVETON. *in Claud. c. 14.* De CAROLO M. EGINHARDVS *in vita eius* haec refert: *Cum calcearetur & amiciretur, non tantum comites admittebat, verum etiam si comes palatii litem aliquam esse diceret, quae sine eius iussu definiri non posset, statim litigantes introduci iussit, & velut pro tribunali sederet, lite cognita sententiam dixit.* Quin etiam de LVDOVICO pio annales memorant, quod per tres dies in hebdomade publice in palatio causis audiendis operam dederit, & ius omnibus summa aequitate reddiderit. Ceterum alia quaestio est, an vtile sit reipublicae, principem per se ius dicere, quae cum sit alterius fori & disciplinae, merito hic sequestrari debet. vid. interim BODINVS *de republ. lib. 4. c. 6.* vbi prolixe *negatiuam* defendit.

(h) Et hi proprie dicuntur *iudices*, omnemque autoritatem, quam exercent, a principe habent, & eius iure vtuntur.

tur. Et licet hi intuitu *imperantis* adhuc *subditi* maneant, respectu eorum tamen, quibus præsunt, *publicam personam* cum imperio repræsentant, vt his eodem modo obediendum sit ac ipsi imperanti, quatenus officio suo satisfaciunt. Hunc in finem plerumque iuramentum ab eis exigitur *de iustitia recte administranda*, quod quidem *accidentale*, simul tamen antiquissimum est. Iuramentum iudicum apud Græcos refert IVLIVS POLLVX *lib. VIII. onom. c. 10.* his verbis: *Iuramentum autem iudicum erat, se de illis rebus, de quibus leges habentur, secundum easdem iudicaturos, de quibus autem leges nullæ sunt, iustissimam laturos sententiam.* Pleniorem formulam recitat DEMOSTH. *orat. in Timocrat.* Cum vero tantum ad ius dicendum inter sibi subditos sint constituti, apparet, eos ius dicere non posse de iis controuersiis, quæ ipsum imperantem concernunt. Sed sicuti se legibus suis propria voluntate subiicere potest, ita quoque boni Principis est, forum idem cum priuatis eligere & subire, qualia exempla apud Principes Romanos passim occurrunt. De Tiberio TACITVS *lib. IV. annal.* refert, quod, *si quando cum priuatis disceptaret, forum & ius* obtinuerit. De Traiano multa congessit PLINIVS *in eius Panegyri c. 64.* quæ digna visa sunt, vt hic adiicerentur: *Peracta erant*, inquit, *solennia comitiorum, si principem cogitares, iamque se omnis turba commouerat, cum Tu mirantibus cunctis, accedis ad consulis sellam, adigendum te præbes in verba Principibus ignota, nisi cum iurare cogerent alios --- Stupeo P. C. nec dum satis aut oculis meis aut auribus credo, atque identidem me, an audierim an viderim, interrogo. Imperator ergo & Cæsar & Augustus, Pontifex maximus, stetit ante gremium consulis, seditque consul, principe ante se stante: & sedit inturbatus, interritus & tanquam ita fieri soleret. Quin etiam sedens præbuit ius iurandum, & ille iurauit, expressit, explanauitque verba, quibus caput suum, domum suam, si scienter fefelliſſet, Deorum iræ consecraret. Ingens*

Cæsar

§. XVI. Hoc ipso tamen imperans se haud priuat sua potestate ius dicendi, (i) sed integrum adhuc eidem manet, quasdam causas ab ordinatio iudicio *auocare*, & sua decisione finire.

§. XVII. Et sic omnis iurisdictio semper debet intelligi concessa *subordinate*, (k) vt illud, quod

---

Cæsar, & par gloria tua, siue fecerint istud postea Principes siue non fecerint. Vllane satis prædicatio digna est, idem tertio Consulem fecisse, quod primo? Idem principem, quod priuatum? Idem imperatorem, quod sub imperatore? Nescio iam, nescio, pulchrius ne sit istud, quod præeunte nullo an hoc, quod alio præeunte iurasti. In vestris quoque simili religione ipse te legibus subiecisti. Legibus Cæsar, quas nemo Principi scripsit &c. Item *c. 36. Dicitur actori atque etiam procuratori tuo: in ius veni, sequere ad tribunal. Nam tribunal quoque excogitatum eruciatu est par ceteris, nisi illud litigatoris amplitudine metiaris. Sors & vrna fisco iudicem assignat. Eodem foro vtuntur principatus & libertas. Quæ præcipua tua gloria est, sæpe vincitur fiscus, cuius mala causa nunquam est nisi sub bono Principe.*

[i] *Iudices subalterni* assumuntur tantum *in subsidium*, vt eo rectius expediri possit ratio reipublicæ. Erga Principem ius non habent impediendi, ne ipse iudicet, cum eius sint *ministri*, & sic liberum ei relinquere debent, an pro re nata ipse velit in hac vel illa causa ius dicere, vel etiam acta a iudice ordinario auocare.

[k] Pertinet huc quæstio veterum, vtrum iurisdictio censeatur *priuatiue* an *cumulatiue* concessa? Vtrumque incommode dicitur. Prius enim proprio sensu denotat, quasi Princeps eo ipso a se abdicauerit omnem potestatem,

quod a subalterno gestum est, adhuc subiaceat examini superioris.

§. XIIX. Atque inde est, quod a iudice inferiori semper *prouocetur* imperans, (l) quatenus

statem, quod dici nequit. Posterius vero quasi imperans habeat concurrentem iurisdictionem, quod quo sensu admitti possit, ex §. *antec.* constat. Scilicet cum Princeps semel ordinarios magistratus constituerit, non integrum erit subditis, statim Principem adire, praetermisso ordinario, cum hic eo ipso sit constitutus, vt ipse loco Principis iudicet. Sed Principi eo ipso non ligantur manus, quin possit causam ex ratione iusta ad se trahere, cum curare debeat, ne quid a iudicibus peccetur. Romulus leuiorum causarum cognitionem senatoribus permisit, *ita tamen, vt caueret, ne quid interim in iudiciis peccaretur*, vt refert DION. HALICARN. *lib. II.* Atque haec potestas imperanti competit ex suprema inspectione omnium iudiciorum.

(l) Ius *appellandi* ad Principem in quibusuis rebuspublicis fere introductum est, hoc fine, vt si subditis forsan per *subalternos* iniuria fiat, illa per *appellationem* corrigatur, & ita sententia inferioris iudicis examini superioris subiiciatur: absque quo si esset, non posset non iudex inferior sua abuti potestate. Ne vero ita rursus Princeps multitudine causarum obruatur, potest itidem vel *certum collegium* adornare, quod nomine Principis iudicet, & causas appellationis examinet, vel etiam *certum modum* determinare, intra quem appellationes sint permissae. Quamuis vero dictum sit, appellationes fluere ex iudicis inferioris potestate superiori subordinata, & inde ab inferiori ad superiorem ordinarie appellationes dirigantur; non tamen ex ipsa prouocatione statim argumentum pro *dependentia* & *superioritate* est desumendum. Potest e-

tenus huic prouocationi certos limites non posuit.

§. XIX. Et si vel maxime certo modo prouocationem imperans inhibuit, (m) non tamen subditis omnis præclusus est recursus ad Principem ex alio capite.

§. XX. Cum autem ordo in iudiciis exercendis seruari debeat, imperantis est, iudicia distinguere (n) tum ratione *districtus*, tum ratione *causarum*.

§. XXI.

---

nim α) prouocatio fieri ex *mero compromisso*, & sic etiam ad eum, qui non est superior, quales olim prouocationes in Germania frequentes fuerant. Sic Poloni olim prouocarunt Magdeburgum: PARTHEN LITIGIOS. *c. 2. l. 2. n. 19.* Vrbes Pomeraniæ Lubecam, Vesalienses Aquisgranum. Alia exempla vid. *apud autor. dubior. Cameral. verb. appellatio & verb. consultatio.* Deinde β) potest appellatio adhuc locum habere ex *ratione status antiqui* reipublicæ, qui quidem iam ita mutatus est, vt ad præsentem formam reipublicæ non adeo quadret appellatio, interim tamen tanquam *vestigium status antiqui* retineri debuit. Huc refero appellationes a statuum imperii tribunalibus ad tribunal Imperatoris, propter quas status haud amplius possunt *magistratibus subalternis* æquiparari. Nam & apud Romanos non statim is, qui appellabatur, eo maior erat eo, a quo appellabatur, vti exemplis probat P. AEROD IVS *lib. 2. rer. iudicat. tit. 9. c. 14.*

(m) Quid enim si iudex inferior deneget iustitiam? quid si manifeste ius detorqueat in sinistram partem? vel alias partem valde grauaret? certe do his querelis subditi audiendi sunt, vt constet, an iudex recte suo officio fungatur.

(n) Sic variis in locis certi limites iurisdictionibus sunt positi,

§. XXI. Distinctis semel foris & iudiciis iudicum subalternorum, nemo potest vltra suos limites iudicare, id quod si de facto fiat, impune ei non paretur, (o) cum extra suos limites instar priuati sit.

§. XXII. Manet tamen inter *principem* & *iudicem subalternum* adhuc insignis differentia, quod hic ad LL. præcise sit adstrictus; ille vero *ex iusta causa* aliquando possit sententiam ferre, prout *salus publica* & *aliæ circumstantiæ* hoc postulant. (p)

§. XXIII.

positi, vltra quos potestatem iudex non habet. Imo & certis causis potest sua peculiaria dare fora, prout expedire hoc reipublicæ visum fuerit. Inde datur forum *ecclesiasticum*, *criminale*, *salinarium*, *mercatorum*, *cambiale*, *metallicum*, *studiosorum*, *militare*, *admiralitatis* &c. non, quod præcise hoc facere debeat, sed quod propter *ordinem* possit & sæpe hoc expediat. Neque ita necesse habet, separatum constituere consistorium, vti CARPZOVIVS existimat ex falsa hypothesi, sed quod ita commodum videatur reipublicæ; interim omnia hæc fora, qualiacunque demum sint, semper ab imperante dependent.

(o) Hoc etiam in iure Romano ex hac disciplina repetitum, *Extra territorium ius dicenti impune non paretur.* Inde est exceptio *fori incompetentis*, quæ potissimum ex persona rei æstimanda, si contra eum agatur. Naturale enim est, vt actor sequatur forum rei, quia ille hunc cogere ad id præstandum, quod petit, satagit, & sic eius iudicem sequi debet.

(p) Pertinet huc exemplum Salomonis *1 Reg. III, 16. seqq.* Item RVDOLPHI I. imperatoris, quod refert LEHMAN. *in Chron. Spirensi lib. 5. c. 109.* vt & Galbæ, apud SVETON.

§. XXIII. Sic enim princeps decisionem causæ certæ alteri quam ordinario *extra ordinem* recte committit; sed non semper iudici inferiori, potestatem suam rursus alteri mandare, integrum est (q), nisi quatenus hæc potestas ei est concessa.

§. XXIV. Cum itaque omnis iurisdictio dependeat ab imperante, apparet, subditos eam nec sibi sumere, (r) neque aliis dare posse, vt-

ut

TON. *in eius vita c. 7.* Dicitur hæc sententia ex *plenitudine potestatis lata, ein Macht-Spruch*, cum omnia possit ad salutem reip. accommodare, & sic graui causa existente legibus latis non præcise adstringatur, sed decisum suum *pro re nata* absque vllis ambagibus iuste interponat. Sic etiam ob salutem publicam aliquando partes ad transigendum cogit &c.

(q) Disputant, *an iudex inferior possit delegare suas vices alteri?* quod regulariter negandum existimo, quia specialiter ad hoc munus propter *industriam & singularem habilitatem* electus est, nec *iure proprio* sed *beneficio principis* id ipsum gerit. Quamcunque ergo hodierni iudices potestatem subdelegandi, vel iurisdictionem suam mandandi habent, ex *concessione superioris* habent, quæ vel *specialiter* ipsis conceditur, vel *lege communi*, qua potestas iudicum circumscribitur. Alias hanc potestatem exercere nequeunt. Quando vero iurisdictio quibusdam concessa, vt non peculiaris personæ industria electa sit, sed etiam in *heredes* quoscunque transire queat, facilius concedi potest, vt tales iudices possint vices suas alteri mandare, cum iurisdictio non intuitu certæ personæ habilitatis concessa sit.

(r) Criminis læsæ Maiestatis reus habetur in iure Romano, qui sibi priuatim asserit iurisdictionem. Cum vero inter priuatos quædam imperia subordinata dentur, veluti

ut possint *arbitros* (s) in causa controuersa eligere, quia sic expeditius lites finiuntur, quod bono reipublicæ conducit.

§. XXV. Grauitas huius officii eiusmodi viros postulat, qui sunt *iustitiæ* & *veritati* sincere dediti, (t) & ab omni prosopolepsia alieni.

§. XXVI.

---

veluti in vxorem, in liberos, in seruos, quædam iurisdictionis species priuatis in has personas relinqui potuit. Olim Romulus maritis dabat ius vitæ & necis in vxores, *qui cognoscebat cum cognatis, vbi violata pudicitia fuisset, & si quam mulierem vinum bibisse constitisset.* DION. HALICARNASS. *lib. II. antiq. Rom.* plura vid. *ad §. 15. cap. seq.*

(s) *Arbitri* proprie non fiunt *iudices*, nec *iurisdictionem* proprie dictam habent, cuius potissima virtus *in coactione iudiciali*, seu quodam *imperio* consistit; arbitri autem omni destituuntur *imperio*, & mere litem dirimunt sua sententia, si partes stare nolint, ad id ab arbitris cogi nequeunt, sed ad ordinarium iudicem eundum, qui alterum cogere debet, vt compromisso satisfaciat.

(t) Conf. *Exod. XXVIII, 21. & Deut. I, 13. 17.* Impii non possunt recte iustitiam administrare, quia secundum suos affectus vtplurimum agunt, & leges cauillatorie applicant, iustitiamque corrumpunt. Auarus facile corrumpitur, vti dicitur *Prov. XVII, 23. XXVIII, 5.* Non inique itaque huiusmodi hominum tribunalia dicuntur *Castella omnium scelerum*, & iudices ipsi, *legum & ciuilis & humani fœderis* [quod natura inter homines constituit] *expertes*, vt apud LIVIVM *lib. III. c. 57.* Appius depingitur. Idque & gentiles sedulo obseruabant. Cyrus dixit: *magistratu dignum non esse quenquam, qui non sit melior subditis*, PLVTARCH. *apophth. p. 171. lit. e.* In iure Romano passim dicitur, quod

§. XXVI. Quodsi itaque ex euentu appareat, iudicem ipsum esse deprauatis moribus, vt suspectus recte remoueri, & magis idoneus substitui potest. (u)

§. XXVII.

iudex debeat esse *vir bonus & innocens. Sacerdos iustitiæ, getreue Vorstehere der heilsamen Iustiz*, vti iudices esse iubentur in *R. I. de anno 1654. §. 157.* Grauiter iudicis officium depingit CICERO *pro A. Cluentio*, aiens: *Est sapientis iudicis, meminisse se hominem, cogitare, tantum sibi a populo R. permissum, quantum commissum & creditum sit: & non solum sibi potestatem datam, verum etiam fidem habitam esse meminisse, posse, quem oderit, absoluere, quem non oderit, condemnare, & semper non quid ipse velit, sed quid lex & religio cogat, cogitare.* De Ægyptiorum iudicibus DIODORVS SICVLVS *lib. I. Bibl. p. 68 Edit. Rhod.* ita: *Ferebat hic* (præses iudicum) *circa collum ex aurea catena pendens signum pretiosorum lapidum, quod vocabant VERITATEM, inchoabant autem disceptationes, cum veritatis imaginem apposuerat sibi iudicum præses.* De iisdem AELIANVS *variar. histor. lib. 13. c. 34. Horum Princeps erat maximus natu, & omnes in ius vocabat. Oportebat eum esse iustissimum & sinceriſſimum virorum. Habebat autem circa collum imaginem ex Sapphiro gemma, & vocabatur ea imago VERITAS.* conf. LEHMAN. *in chron. Spir. P. 1. p. 92.* Et hæc forsan ratio fuit, quod apud plures populos iudicis officium sacerdotibus demandatum fuerit, cum pro his maxima sanctitatis præsumtio militaret. De Druidibus hoc ipsum refert CAESAR *de bell. gall. lib. 6. c. 13.* De Ægyptiis sacerdotibus idem confirmat AELIANVS *lib. XIV. c. 34.* De Iudæis IVSTINVS *lib. 36.* ait: *semper hic mos apud Iudæos fuit, vt eosdem & reges & sacerdotes haberent, quorum iustitia religione permixta incredibile quantum coaluere.*

(u) Grauitas officii hoc imperanti indulget. Quod autem

§. XXVII. Sicuti itaque iudex vice imperantis iudicat, ita iudicata eius *publicam* debent habere *autoritatem*, (x) nec facile rescindenda

tem rarius hoc fiat, id *corruptioni* reipublicæ & malis moribus imperantium imputandum, vti suo exemplo IVSTINIANVS ostendit, qui TRIBONIANVM alios-que pessimos ministros iudicesque non tantum tolerauit, sed etiam fouit, adeo vt etiam publicis turbis Tyrannis eorum ansam dederit. Sic PROCOPIVS *lib. 2. de bello Pers.* de IO. ZIBO ita ait: *Posthæc Iustinianus ad Lazos cum magistratus alios, tum Ioannem Zibum cognomento misit, hominem sane obscurum, & ducem factum non ob aliam causam, quam quod omnium hominum pessimus ac pecuniæ reditus vndequaque vel contra fas repperiret.* Quo magis pessimi iudices reipublicæ nocere possunt & *tranquillitatem internam* turbare, eo magis optimus princeps serio prospicit, vt mutare remoueantur. Satis pulchre AMMIANVS MARCELLINVS *lib. 30.* ait: *Cum recte procedunt iudicia, delubra sunt æquitatis, cum deprauate, foueæ fallaces & cœcæ, in quas si eaptus ceciderit quisquam, non nisi per multa exsiliet lustra ad vsque ipsas medullas exutus.*

[x] Autoritas rerum iudicatarum non indiget testimonio iuris ciuilis, quæ per se iam patet. Apprime CICERO *orat. pro Sylla p. m. 535. lit. a. status reipublicæ maxime rebus iudicatis continetur.* IDEM *lib. V. in Verrem p. m. 262. lit. e.* inter exitiales exitus perditarum ciuitatum refert, si *res iudiciales* rescindantur. Potest autem determinare princeps, quando talem debeant habere autoritatem, adeoque determinatio temporis non est ex *iure naturæ*, sed *ciuili*. Sicuti autem ipsius imperantis arbitrium tantum intra territorium valet, ita etiam talis res iudicata extra territorium imperantis de iure stricto non aliam habet vim, nisi

cenda, nisi quatenus imperans illa vlteriori examini reseruauit, & eum in finem certum modum præscripsit.

§. XXIIX. *Ordo* in iudiciis exercendis obseruandus itidem præscribitur ab imperante, (y) qui exacte obseruandus est, quo non præscripto, *naturalem* ordinem sequitur iudex.

§. XXIX. Quo magis autem ordo *naturalis* in peragendis litibus obseruatur, eo magis iustitia incorrupta manet, & litium ambages euitantur, (z) sicuti quo magis crescit solennita-

ex *beneplacito* illius imperantis, & consequenter executio iudicati extra territorium precibus nudis imploranda, nec ex *iure perfecto* prætendi potest.

(y) Inde in pluribus locis sunt peculiares ordinationes processuum, ne iudex nimis præcipitanter & turbulenter agat, nam sine aliquo ordine summa committitur iniustitia. Sed hic *duo extrema* committuntur: (1.) *si omnis ordo negligatur*, inde enim processus est *tumultuarius*, qualis ratio erat plerumque iudiciorum Westphalicorum, de quibus vid. SCHOTTELIVS *de antiq. in Germ. iurib. in f.* (2.) *si in excessu peccetur & minium ordini indulgeatur*, quale vitium nostris in iudiciis regnat. Sane quo *simplicior* ordo, eo melior, quem cum antiqui Germani in foris suis obseruarent, lites breui tempore sopiri poterant. Neque eo tempore ordinationibus peculiaribus erat opus, postquam *ex bono & æquo* absque subtili calliditate procedebatur.

(z) Constat hoc (1.) *ratione naturali*. Ordo *naturalis* est «) *simplicissimus*, & vnice pro scopo habet veritatis indagationem & iustitiæ administrationem, lites mox sopiuntur, sumtus immensi euitantur, fraudes aduocato-

nitatum seges, eo plures aperiuntur malevolis viæ ad iniustitiam committendam, & lites protrahendas.

§. XXX. Consistit autem *ordo naturalis* in sequentibus: (1.) vt reus ad petitionem actoris citecatorum resecantur. 3.) *Sufficiens*, quod facile appareret in processibus *summariis*, quibus æque hodie ius dicitur ac in ordinario, quamuis in illo tantum attendantur naturalia. (2.) Probatur *exemplis & experientia*. Antequam ius Romanum & canonicum foris applicari cœpisset, vel *vnum iudicium* imperii sufficiebat, quoniam Germani olim plerumque naturalem ordinem sequebantur, LEHMAN. *in Chron. Spir. lib. 4. c. 21.* CONRING. *de iudic. reip. Germ. §. 17. seq.* sed introducto vtroque iure, lites crescere & protrahi cœperunt, vnde Camerale iudicium instituendum erat &c. CONRING. *cit. l. §. 98.* qui etiam in *§. 107.* concludit, litium multitudinem & diuturnitatem non aliter tolli posse, quam si *processus iudiciarius* ad priscam reducatur simplicitatem, qua tot seculis floruit Germania, quæque in omnium veterum rerumpublicarum foris fuit probata. De huiusmodi ordine procedendi apud septentrionales hæc habet H. GROTIVS *in prolegom. ad histor. Goth. p. 67. Apud septentrionales litigandi temeritas sponsionibus & pignoribus coercita, ipsis iudiciis nihil expeditius. In facti quæstione addicebat actor, adducebat reus testes suos, pro vtro esset maior testium autoritas, secundum eum lis dabatur. In re ambigua ad iurisiurandi ibatur religionem, id reo deferebatur, sed ita si complures viros exhiberet famæ probatæ, qui se ipsius tanquam viri boni iureiurando credere dicerent. Iuris rara erat disputatio: si qua esset, non ex infinitis interpretum libris, sed ex planis legum dictis, aut ex æquo & bono facile & statim diiudicabatur.*

citetur (*) non semper dilatione indulta, nisi grauitas rei id postulet. (**)

§. XXXI. (II.) Vt respondeat ad actoris intentionem, quod *coram*, (a) etiam absque omni *scriptura*, fieri potest, remotis etiam *Aduocatis*. §. XXXII.

(*) Notum est vulgatum; *audiatur & altera pars*. Optime SENECA *in Med.*:

Qui statuit aliquid parte inaudita altera
Æquum licet statuerit, haud æquus fuerit.

(**) Iudicis est tempus iudicandi non nimis coarctare, ne reo defensio debita auferatur. Bene PLINIVS *lib. VI. ep. 2. Temerarium existimo diuinare, quam spatiosa sit causa inaudita, tempusque negotio finire, cuius modum ignores: præsertim cum primam religioni suæ iudex patientiam debeat, quæ pars magna iustitiæ est. At quædam superuacua dicuntur: etiam; sed satius est & hæc dici, quam non dici necessaria. Præterea an sint superuacua, nisi quum audieris, scire non possis.*

(a) Optima & naturalis via ad processus abbreuiandos est partes *coram* examinare. Ceteræ *exceptiones dilatoriæ* sunt reuera *dilatoriæ*, & subterfugium impiorum litigantium, quas iudex facile discutere posset absque omni prolixitate. Imo deductiones in scriptis factæ mirum in modum ansam dant ad sophismata. Nec *aduocati* præcise necessarii, quoniam iudex nouit ius, & sic errantes in rectam viam deducere potest & debet. Hos ignorabant antiqui Germani, adeoque illis tam intolerabiles erant, vt post cladem a Varo acceptam potissimum sæuitum fuerit in causarum patronos. FLOR. *lib. 4. c. 12. n. 37.* Apud Romanos vero *nihil quicquam publice mercis tam venale fuit, quam aduocatorum perfidia*, vt ait TACITVS *lib. XI. annal. c. 6.* In Dania adhuc hodie litigantes ipsimet causam suam agunt remotis aduocatis.

(b) Id

§. XXXII. (III.) Vt *probatio* accedat, quæ peragenda ab eo, qui dubium aliquod in iudicium deducit, cui aduersarius contradicit, ex quo decisio litis primario pendet. (b)

§. XXXIII. Probatio ipsa fit per instrumenta, confessionem, testes, qui & *velle* & *posse* veritatem dicere præsumuntur, item per assertionem religiosam (c) &c.

§. XXXIV. Ex probatione oritur *fides iuridica*, (d) quæ suos gradus habet, ita vt pro causa-

(b) Id etiam in iure Romano vsu venit, nisi quod per præsumtiones ius Romanum aliquando aliquem liberet ab onere probandi, quod a ratione naturali non est alienum, cum illæ præsumtiones, quas ius Rom. recepit, *insignem probabilitatem* habeant, propter quas eius intentio, pro quo militat præsumtio, fundata & æqua esse videtur. Siue autem dubium illud in *affirmatiua* siue *negatiua* consistat, perinde esse videtur. Nam qui se fundat in *negatiua*, itidem hoc *fundamentum* suæ *actionis* probare debet, quod ex solidis rationibus naturalibus illustrauit Dn. COCCEIVS *diss. de direct. probat. negatiuæ.*

(c) Pleraque, quæ hac de re in iure Romano habentur, sunt *naturalia*. Inprimis qualitates testium ad duo capita prædicta redigendæ, quod itidem *naturale* est. Si enim præsumtio est, quod *nolit* veritatem dicere, fides ei haberi non potest: si *non possit* fidem facere, propter defectum illius sensus, per quem veritas dicenda erat, itidem inutilis est.

(d) Rarius veritas ipsa a iudice potest haberi, nisi naturalissima subsit ratio. Ergo plerumque acquiescendum in *probabilitate summa*, qualis haberi potest inter homines. Nam nec duo testes necessario probant, cum pos-

causarum grauitate aliisque circumstantiis nunc *plenior*, nunc *minor* requiratur.

§. XXXV. Quia itaque fides tantum *probabilitatem summam* operatur, hinc (IV.) reo non est deneganda defensio contra eandem, (e) si contrarium docere possit.

§. XXXVI. Excussa causa, (V.) sententia a iudice ferenda secundum leges præscriptas, ad quas factum probatum, vel deductum applicandum. (f)

§. XXXVII. Vt vero vlterior prouocatio con-

---

possint fallere; faciunt tamen probabilitatem talem, qualis inter homines haberi potest, cui in iudiciis vt plurimum acquiescendum. Inde *fides iuridica*.

(e) Sic *summa probabilitas* est, eum esse creditorem, qui chirographum producit, sed quid si alter habet Quitantiam? Si alter habeat reuersales, quod tantum negotium sit simulatum? summa probabilitas est pro duobus testibus. Sed quid si alter ostendat, eos esse suborna-tos?

(f) Hinc naturale est, quod sententia debeat esse conformis *iuri & actis*. Naturale itidem est, quod sententia non valeat, si directo ratio decidendi sit contra leges, quoniam ita iudex excessit limites officii sui, vltra quos si aliquid agit, publicam habere autoritatem nequit. Naturale porro est, quod iudex leges simpliciter in applicando sequi debeat, nec de earum æquitate disputare; neque enim constitutus est ad leges examinandas, sed ad præscriptas applicandas. Naturale denique est, quod vbi *lex scripta* deficit, ex *naturali ratione* rem decidere debeat, multa quippe arbitrio iudicum committenda sunt.

(g) Di-

concedatur, in eo quidem naturale est, vt superior acta examinare possit, an recte pronunciatum sit? sed vt nouus processus de nouo instituatur, mere ciuile & plerumque noxium est. (g)

§. XXXIIX. Tandem *executio* (h) sententiæ facienda, quæ fit ex imperio, quod omni iurisdictione continetur, sicuti etiam hoc sese exserit per totum processum, si pars refractaria nolit obedire.

§. XXXIX. Quemadmodum vero æquum est, vt in causis moram ferentibus hic ordo obseruetur, ita contra in causis, quæ subitaneam decisionem requirunt, ob salutem Reipublicæ negligi hæc possunt, vt statim per mandata (i) procedatur.

CAP.

(g) Dictum supra, imperanti ius saluum esse, sub examen reuocare illa, quæ a iudice sint peracta. Sed hoc fieri potest absque nouis deductionibus & probationibus, quæ potius sunt noxiæ, ex iudicio LVDOLPH. HVGONIS *de abus. appell. toll.*

(h) Modus *exequendi*, si non sit determinatus, consistit in conuenienti coactione, prout circumstantiæ negotii id patiantur.

(i) Qualis via tum iure Romano cognita tum vero praxi satis firmata. Neque enim expedit Reipublicæ, omnia terminare per *solennem processum*, maxime in casibus, ex quorum subitanea decisione tranquillitas reip. pendet.

(k) Præ-

CAP. VIII.
De
Iure imperantium circa pœnas.

§. I.

INter homines in *ſtatu naturali* poſitos, nulla proprie dicta pœna obtinere poteſt, cum hæc ſit conſequens neceſſarium *iudiciorum*. (k)

§. II.

(k) Præterea potiſſimum *pœna* infertur ob *malum actionis*, quod alter geſſit. Iam autem in ſtatu naturali nemini concedendum eſt arbitrium in alterum, & iudicandi facultas, quia ſic foret ſuperior. Vnde *bellum punitiuum*, quod GROTIVS ſtatuit, eſt non ens. Neque obſtat, quod Deus puniiſſe dicatur gentes per Iſraëlitas; nam Iſraëlitæ fuere meri *executores diuinorum iudiciorum*, nec *ſua* ſed *Dei auctoritate*, quicquid mali gentibus intulerunt, fecere. Antequam vero hinc abeam, paucis reſpondendum erit autori *tr. du gouuernement ciuil. c. 1. §. 4. ſeqq.* vbi euincere conatur, *naturam vnicuique dediſſe facultatem puniendi violationem iuris naturalis, vt violans impediatur, ne vlterius contra illud agat. Les loix de la nature*, pergit, *auſſi loin, que toutes les autres loix, qui regardent les hommes en ces mondes, ſervient entierement inutiles, ſi perſonne dans l'eſtat de nature, n'avoit le pouvoir de les faire executer, & de reprimer ceux, qui lui ſoint iuſt.* Hactenus bene. Singulis datum eſt ius, ſe ſuaque defendendi, & reſiſtendi aggreſſori, imo defendendi eum, qui iniuriam parat. Aſt in *defenſione* nulla *pœna* eſt. Nihilominus tamen exinde infert, quod in ſtatu naturali quilibet ius habeat in

§. II. Simile quid tamen in eo ſtatu obtinet, *vindictæ* (1) ſcilicet, quæ inter *pares* locum habet,

in alterum, vt poſſit delinquenti pœnam delicto conformem infligere, *qui enim*, ait, *ius naturæ violat, generi humano merito metuendus eſt, cum vinculum illud, quod manus altiſſimi conſtituit, ad præcauendum, ne quis iniuriam accipiat, vimque patiatur, ab huiusmodi homine conculcetur & rumpatur, quo ipſo totum genus humanum, non tantum is læditur, cui iniuria illata, & ſicuti quilibet ad conſeruationem generis humani promouendam obſtrictus eſt, ita ius habere ſinguli debent, eos puniendi, qui contra genus humanum delinquunt.* Vt vero hanc hypotheſin plenius illuſtret, exemplum de *peregrino* adducit, quem imperans punire poteſt, ſi crimen intra fines imperii ſui commiſit, vtut haud ſubſit legibus illius imperantis. Verum exemplum hoc nihil euincit. Supra euictum eſt, peregrinos, quatenus intra limites alterius imperantis verſantur, haberi pro *ſubditis*, & ſe accommodare debere ad leges illius reipublicæ, & hoc intuitu ius puniendi peregrinum imperanti tribuendum eſt. Et qui in ſtatu naturali aliquem violat, non ſtatim totum genus humanum violat, vt AVTOR contendit, ſed læſum, cui tantum ius eſt, iniuriam ſuam vindicandi, quam ſi negligit, aliis ius puniendi minime concedendum. Atqui, ait, talis homo omnibus noxius eſſe creditur. Enim vero inde nullum ius *puniendi* petendum, ſed tantum ab eiusmodi homine nobis cauendum eſt. Et cum in ſtatu naturali nemo de aliorum actionibus iudicare queat, inſolens foret, ius *puniendi* ſingulis tribuere, quod iudicium de actionibus alterius præſupponit, quin quod non poſſent non ſub prætextu *puniendi* quæuis mala, turbæ, ſcelera nefanda, aliaque crimina committi &c.

(1) Hinc *bella vindicatiua*, quibus iniuria illata tot hominum

bet, qua potissimum quilibet securitatem propriam tuetur, adeoque per *bellum* inter gentes, vel similes vias exercetur.

§. III. Introductis ciuitatibus *vindicta* omnis priuata cessare debuit, quæ proinde in *crimen publicum* (m) incidit.

§. IV. Quatenus tamen lege publica in quibusdam casibus *priuata vindicta* singulis permissa, (n) eatenus impunitatem, & effectum iuris habet.

§. V.

num sanguine reparatur, atque hactenus talis, præsupposito damno iniuste illato, inter gentes iniqua non est, seu genti iniquæ nulla eo ipso infertur iniuria, vtut is, qui vindicat iniurias, contra præcepta *honestatis* peccare possit.

(m) Ideo sunt *imperia & iudicia* ordinata, ne quis sibi ipsi ius dicat, & suum dolorem vindicet. Et si studium vindictæ priuatæ non coërceretur, securitas publica, rerumpublicarum finis, obtineri non posset. Quin quod, cum *vindicta* per bellum in statu naturali exerceatur, non esset sublatus status naturalis, id quod tamen per ciuitates factum esse, ex prima ciuitatum origine patet. Quod ergo inter gentes *vim iuris* habet, id in ciuitate in delictum incidit. Inde est *crimen fractæ pacis publicæ*. Inde dependet *duellorum iniustitia* &c.

(n) Exemplum est in *retorsione iniuriarum* & aliis in materiis, de quibus ex professo egit STRVVIVS *de vindicta priuata*. Alia quæstio est, an princeps suo officio satisfaciat, si priuatam concedat vindictam, quam per iudicia posset exercere? quod nego. idque ex *fine rerumpublicarum* apparet, vt corruptus status reip. aliquando imperantem excuset, si huic libidini satis resiste-

§. V. Quandoquidem homines per coalitionem in ciuitates non meliores fiunt, sed effrenem suam naturam retinent, ita *medium* aliquod eiusmodi excogitandum fuit, quod naturæ eorum inimicum esset, (o) vt sub hoc *metu* absterrerentur ab omni *effreni libidine*, & *pruritu nocendi*, ad quem plerique procliues sunt.

§. VI.

sistere nequeat. Sæpius audias imperantem cum Tiberio apud TACITVM *lib. 3. annal.* infirmitatem suam ita excusare debere: *Nescio an suasurus fuerim, omittere potius præualida & adulta vitia, quam hoc adsequi, vt palam fieret, quibus flagitiis impares essemus.*

(o) Sicuti feræ ad mansuetudinem non aliter reducuntur, quam per illud, quod earum naturæ aduersum est, h. e. per plagas, famem, ita, cum homines natura sua auersantur dolores, mortem, infamiam, amissionem bonorum &c. per positionem horum contrariorum actuum ad frugem reducendi sunt, hoc effectu, vt quiete & pacifice omnia in republ. agantur. Inde necessitas pœnarum satis euidens est, quam optime ex ratione reipubl. deducit CICERO *lib. V. in Verrem, p. m. 262. lit. e.* inquiens: *Perditæ ciuitates, desperatis omnibus rebus, hos solent exitus exitiales habere, vt damnati in integrum restituantur, vincti soluantur, exules reducantur, res iudiciales rescindantur, quæ cum accidunt, nemo est, quin intelligat, ruere illam rempubl.* Vnde & commendat IDEM *lib. I. ad Brut. epist. 15.* Solonis dictum, *qui rempubl. duabus rebus contineri dixit, præmio & pœna.* Optime denique necessitatem pœnarum ex natura hominis deducit ARISTOT. *lib. X. Eth. c. vlt.* aiens: *Vulgus non ita natum est, vt pudori obsequatur, sed vt metui, nec vt abstineant a prauis ob turpitudinem, sed ob supplicia.*

§. VI. Cum itaque hominibus insit *amor sui conseruandi*, & *propellendi*, quæ naturæ eius sunt *aduersa*, inde fit, vt ob metum destructionis sui ipsius, vel eorum, quæ ipsimet sunt charissima, (p) abstineant a re maxime cupita.

§. VII. Non ergo pœnæ sunt, aut esse possunt *medium emendandi homines*, aut eosdem ad *pietatem internam* reducendi, sed tantum *frenum externum*, (q) quibus cupiditates hominum, ne erumpant, refrenantur.

§. VIII.

(p) Hæc ratio docet, quod pœnæ pro personarum temperamentis sint infligendæ, & iudicum prudentiorum arbitrio committendæ, alias finis non facile obtinetur. Summo auaro non metuit dispendium famæ. Ambitiosus non adeo metuit periculum fortunarum &c. & ita auarus metu infamiæ non retrahitur a furtis &c. Quod vna eademque pœna omnibus inferatur, inde est, (1.) quia iudices rarius intelligunt naturam hominum, (2.) quia putant homines inter se non differre specie. Interim cum omnes homines vt plurimum in nonnullis conueniant, v. c. quod mortem auersentur, hinc legislatores facilius tales pœnas recte determinare, & delictis imponere possunt, quæ omnibus terrorem incutiunt.

(q) Pertinet huc vulgatum: *Oderunt peccare mali formidine pœnæ*, & inde timor *non diuturni magister officii* appellatur a CICERONE *in Philipp. II.* Pontifex bene dixit, ideo se legem ferre, *vt quos virtutis amor a vitio non retrahit, hos disciplinæ rigor coërceat.* Huc respexit CICER. *lib. I. de oratore p. m. 181. lit. D.* vbi ait, *legum & pœnarum hunt finem esse, scil. domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, nostra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abstinere.* Patet hoc quoque ex inde,

§. VIII. Hoc *sensu iuridico* itaque *pœnæ diuinæ* huc non pertinent, quæ plane aliam habent rationem & indolem; vel enim *malum necessarium*, (r) quod ex prauis actionibus per se fluit, repræsentant: vel *paternam castigationem*, vel *iustum Dei iudicium*, quamuis *extraordinarium* in hac vita, denotant.

§. IX.

---

inde, quod homo, quoties putat, se clanculum & impune cupiditates suas exercere posse, facile delinquat, cum nihil iam adsit, quod ipsum retrahere possit, vti CIC. recte iudicat *lib. I. de LL.* aiens: *quid faciet is homo* (impius) *in tenebris, qui nihil timet testem vel iudicem? quid in deserto loco nactus, quem multo auro spoliare possit imbecillum atque solum* &c. Imo qui mortem non timent, ab his nemo securus est. *Quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est*, ait SENECA *ep. 4.* Atque in hunc finem omnia *illa externa terriculamenta*, quæ in ciuitatibus haberi solent, inuenta sunt. De Romulo ita scribit DIONYS. HALICARNAEUS. *lib. II. Cum videret, ipsum metum homines ab omni facinore deterrere maxime posse, multa ad eam rem parauit & tribunal, vbi sedens iudicabat, in fori loco maxime conspicuo, & milites numero trecentos, qui ipsum sequebantur speciem quandam formidabilem, & virgas, & secures a duodecim lictoribus prælatas, qui verbera promeritos in foro cædebant, & ceruices illorum, qui grauissima scelera patrassent, in omnium conspectu percutiebant.*

(r) In sensu primo huc refero *morbos, pericula & æternam damnationem.* In secundo purgationem piorum, quæ genus pœnæ esse videtur, cum cupiditatibus naturalibus valde videatur inimica, & tamen medium sit necessarium ad emendationem vitæ. In tertio omnia mala intelligo extraordinaria, & huc pertinent *bella, pestis, fames, incendia, diluuiones*, quæ mala Deus,

§. IX. Finis itaque pœnarum *propositarum* est, vt homines suas cupiditates *metu hoc* coërceant: *infictarum* vero, vt *tranquillitas publica* (s) salua sit, quæ non posset obtineri, si pœnæ propositæ seuere executioni non darentur.

§. X.

---

quamuis ex naturalibus causis profluant, *permittit* in iustum suum iudicium erga perditas ciuitates exercendum. Cum itaque homines per suas cupiditates has calamitates sibi ipsis attrahant, vtitur his Deus tanquam *pædagogia* aliqua, ad ceteros homines e somno excitandos, &, ad pœnitentiam ducendos, non quod ita homines pii reddantur, sed quod sit instar clangoris tubæ, per quem expergefiant ex sopore durissimo, vt ad mentem sanam redeant, & Deum timere incipiant. Bene CLERICVS *in Pentateuch. Exod V, 3.* ait: *ipsorum hominum causa, vtque iis postea bene sit, mala quandoque humano generi immittere, quasi pharmaca quædam, beneficæ est profecto naturæ, & communis omnium parentis.*

(s) Emendatio singulorum non semper intendi potest, vt apparet in pœnis vltimi supplicii. Verum securitas publ., & ceterorum semper intenditur. Nec obstat, quod aliquando vnice satisfactio læsi intendi videatur, vt in iniuriis; nam id absolute dici nequit, sed etiam hæc pœna priuata reip. consulit. Scil. *propositio* pœnarum fit in singulorum commodum, vt boni ciues a malis tuti sint, mali vero metu hoc deterreantur a flagitiis. Ipsa *executio* pœnarum itidem reipubl. causa fit, non in emendationem delinquentis, qui per pœnas emendari nequit, interim deterret talis executio reliquos, si videant pœnas non esse vanum terriculamentum. Si deest executio, pœnarum propositio est frustranea, quia *maxima illecebra peccandi est impunitatis spes*, vt ait CICERO *pro Milone*. Proba-

vit

§. X. Sicuti pœna metum effrenatæ libidini hominum iniicit, ita formalis ratio eius consistit in *positione mali alicuius seu doloris, quem propter delictum aliquod superior infert inferiori in communem reipublicæ tranquillitatem.* (t)

§. XI. Ius *puniendi*, & *pœnas determinandi* est penes imperantem (u) in Republica, qui ad hoc

vit hoc suo exemplo. Cyrus apud XENOPHONTEM *lib. I de exped. Cyr. p. 267. lit. D.* aientem: *Neque tamen hoc etiam dici potest, quod improbis & sceleratis illudere sibi permiserit, sed ita in eos animaduertebat, vt prorsus ipsis non parceret, ac sæpe in numero tristis in viis erat cernere quosdam homines, qui pedibus, manibus, oculis multati essent. Quo factum, vt in iis locis, vbi Cyrus imperaret, cuiuis tam Græco quam barbaro neminem lædenti, secure liceret iter facere, quocunque vellet, & quicquid tandem secum gestare commodum esset.* Merito itaque vt CICER. *lib. I. de offic. c. 25.* ait, *adhibenda est reipublicæ causa seueritas, sine qua administrari ciuitas nulla potest.*

(t) Sic itaque non est proprie pœna, *nuda damni illati reparatio*; licet enim lædens aliquem dolorem inde capiat, non tamen propter delictum puniendum proprie infertur, sed tantum ei satisfit, cui aliquod damnum datum, atque adeo, quia simul reipublicæ interest, ne damnum alicui inferatur, & vt singulorum patrimonium in tuto sit, recte præterea animaduertit in huiusmodi lædentes, quod fieri non posset, si ipsa *restitutio damni* per se *pœna esset.*

(u) Probatur hoc ex *natura pœnarum*, quæ a superiore infliguntur inferiori, tum ex *natura imperii*, quod etiam sese exserit in puniendis delictis, tum denique ex *natura administrationis Reip.*; penes quem enim est primaria directio reip., penes illum quoque debet re-

hoc obligatur (x) reipublicæ, cui præest.

§. XII. Quemadmodum autem omnia, ita quoque pœnarum inflictio est *subordinanda saluti ciuitatis*, atque adeo, si ex illa maius damnum in eam redundat, differenda vel remittenda potius est. (y)

§. XIII.

---

sidere ius puniendi, cum illa sine pœnarum inflictione non possit expediri.

(x) Constat hoc ex fine reipubl., quia ad omne id obligatur Princeps, sine quo salua non potest esse respubl. vnde PAVLVS quoque *Rom. XIII. ius gladii* magistratui tribuit.

(y) Exempla in Dauide adsunt, qui in nascente regno suo homicidam Ioabum non puniuit, mortem quamvis meritum. Cassii & Bruti cædes cruenta Cæsaris valde afficiebat rempubl., sed *cum appareret, quæ strages reipubl.* ex pœna eorum *imminteret, displicuit vltio.* FLORVS *lib. IV. c. 7. n. 3.* Simile est in Medico, qui incurabile vulnus leuiter tractat. Sic si multi idem flagitium commisere, non semper e re reipubl. est, omnes æquali supplicio afficere. Hinc CICER. *orat. pro Cluent. p. m 380. lit. C. Statuerunt ita maiores, vt si a multis esset flagitium rei militaris commissum, sortitione in quosdam animaduerteretur, vt metus videlicet ad omnes, pœna ad paucos perueniret*, id quod TACITVS *lib. III. annal.* confirmat L. Apronii exemplo, qui decimum quemque fusti necauit, quæ *decimatio* dicta fuit *lex patria* apud Romanos. APPIANVS *lib. II. de bell. ciu. p. 766.* Alibi *lex Petreia* dicitur, ID. *p. 750.*, sed recte censet CASAVBONVS, *legem patriam*, νόμον πάτριον legendum esse. *Necessaria enim venia est*, ait SENECA *lib. II. de ira c. 10. vbi totus exercitus deseruit.* Hoc intuitu TACITVS *lib. XII. annal. c. 54.* reprehendit Felicem Palæstinæ præsidem, quod *remediis intempestiuis delicta*

§. XIII. Fluit exinde, *collegiis* seu *societatibus* æqualibus ius puniendi non competere, (z) & quamuis *pacto* inter se certam pœnam determinauerint, illam tamen absque *executione* superioris esse inefficacem.

§. XIV. Neque qui *docendi* tantum *munere* funguntur, puniendi ius habent, (a) licet cen-

---

delicta accendisset. Nam iudice CICERONE *lib. II. de offic. c. 25. omnis animaduersio debet non ad eius, qui punit aliquem, sed ad reipublicæ vtilitatem referri.* Triumvirato inter Antonium, Lepidum & Augustum firmato sæuitum est grauiter in proceres reipubl. Cæsar Augustus solis percussoribus patris contentus fuit, de quo ita iudicat FLORVS *lib. IV. c. 6. in f. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam iusta cædes haberetur.*

(z) Pœnæ ratio potissima consistit in *executione.* Hac collegium destituitur, quia deficit superior in collegio. Hoc vnicum tantum habet, vt si is, qui contra pacta collegii agit, qui stare pactis recusat, excludatur a collegio, quia hoc regulare est, vt societati renunciare debeat, qui se legibus societatis confirmare non vult. Quodsi tamen pacta illa confirmauerit imperans, tunc quia in leges proprie dictas transeunt, etiam a Magistratu pœnæ a Principe determinatæ exigi possunt.

(a) Hoc inprimis pertinet ad *sacerdotale officium*, ex quo, quid de *censuris ecclesiasticis* censendum sit, apparet. Excommunicatio certe nihil aliud esse debebat, quam *exclusio a cœtu fidelium*, quia hæc non est pœna, sed ex natura collegii profluit, vt collegio excludatur, qui se non vult conformare ad leges collegii, secundum quas est institutum, quamuis, vt supra monitum, talis exclusio, cum ex affectu carnali fieri

censuras & reprehensiones, *amoris affectus*, adhibere possint.

§. XV. Relinqui tamen etiam subditis aliquod ius modice puniendi potuit, quatenus in republica *imperium quoddam* eis in certas personas (b) est relictum.

§. XVI.

possit, recte restringatur ab imperante. Sed quoad vitam ciuilem nullum debet habere effectum, vnde nec infamia exclusum sequi debebat. Inde nec doctoribus qua talibus vlla iurisdictio adscribi potest, nisi praeterea speciatim ab imperante haec illis in certas personas tributa sit, quo pertinet *iurisdictio Academica*.

(b) Talis potestas est parentum in liberos, dominorum in seruos & famulos, mariti in vxorem. Hisce personis olim *ius vitae & necis* competiisse iura Rom. adhuc testantur. De maritali potestate vestigia passim adhuc in antiquis monumentis occurrunt. De antiquis Gallis ita CAESAR *lib. VI. de bello Gallico c. 19. n. 3. Viri in vxores, sicut in liberos, vitae necisque habent potestatem, & cum paterfamilias illustriori loco natus vita decessit, eius propinqui conueniunt, & de morte, si res in suspicionem venit, de vxoribus in seruilem modum quaestionem habent, & si compertum est, igne atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt.* De antiquis Germanis TACITVS *de moribus Germ.* haec refert: *paucissimae in tam numerosa gente adulteria, quarum poena praesens & maritis permissa. Accisis crinibus nudatam coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vitam verberatam agit, publicatae enim pudicitiae nulla venia.* Romulum quoque talem potestatem puniendi vxores maritis tribuisse, testis est DIONYS. HALICARNASS. *lib. 2. antiq. Rom.* aiens: *Si qua in re* [VXOR] *deliquisset, ipsum, qui iniurias passus erat* [maritum] *iudicem habe-*

§. XVI. Perinde autem est, vtrum princeps ius puniendi *per se*, an *per alios* c) ad id constitutos exerceat, quod posterius vbi fit, oritur inde *iurisdictio criminalis*.

§. XVII. Manet tamen adhuc haec differentia, quod imperantis ius puniendi sit *laxius*, cum *iure aggratiandi* coniunctum, subalternorum vero magistratuum *adstrictius*. (d)

§. XVIII

habebat, qui poenae magnitudinis erat arbiter. De his vero cognoscebant ipsi cognati cum viro, vbi violata fuisset pudicitia, & (quod omnium peccatorum leuissimum graecis videretur) si quam mulierem vinum bibisse constitisset. Romulus enim hoc vtrumque, vt mulierum peccatorum grauissimum, puniri iussit, quia stuprum dementiae, ebrietatem vero stupri originem esse iudicauit. Et duravit hoc vtrumque apud Romanos, ita vt inexorabilis ita esset. Probat hoc vlterius AVL. GELL. *in noctibus Atticis lib. X. c. 23.* vbi verba M. Catonis hunc in finem adducit. Postea restricta quidem haec potestas, sed non penitus abolita, quemadmodum *iuris patrii & maritalis* vestigia vbique supersunt.

(c) Consultius putant Politici esse, si princeps potius per alios hoc ius exerceat, quam per se, vt ita magis amorem ciuium sibi conseruet. FOERSTNER *ad Taeit. p. 1. pag. 211. & 561.* Cui obseruationi conferri potest, quod notat XENOPHONT. *in Cyropaed. lib. 8. p. m. 203. lit. d.* de Cyro, quam tamen, tanquam alius disciplinae, hic exornare nolo. Conf. REINHARDI *theatr. prudent. eleg. pag. 1188.* Ceterum de indole iurisdictionis criminalis ex traditis *cap. praeced.* satis iudicari potest.

(d) Index inferior non potest durior aut mitior esse lege, neque poenam mutare, quia legibus alligatur. Im-

§. XVIII. Quod si inferiori iurisdictio criminalis concessa, illi *ex officio*, (e) quod nomine imperantis gerit, incumbit inquirere in delicta, non expectata accusatione.

§. XIX. *Inquisitio* hæc potissimum consistit tum in delicti qualitate (f) pernoscenda, tum an accusatus autor sit delicti, & sic ius naturæ quoque dictitat, pro *reorum defensione* laborare debere iudicem.

§. XX. Puniendus tantum is est, (g) qui deliquit, non alius.

§. XXI.

---

perans contra pœnam mutare, remittere, vel etiam extra ordinem grauiorem dictare potest, prout salus reip. hoc postulare videtur.

(e) Diximus, ad *officium Principis* spectare, punire delinquentes, & ad hoc obligatum esse. Quod si iam hoc officium alteri demandat, idem officium incumbit magistratui inferiori. Neque enim hic agitur de priuato singulorum interesse, quod singuli negligere possunt, sed potius de causa totius reipubl. quam per delictum suum delinquens afflixit, & ad quam sartam tectam conseruandam imperans constitutus est.

(f) Variant pœnæ pro delicti qualitate & quantitate. Neque sufficit constare de delicto commisso, nisi de persona delinquente, & eius animo, aliisque circumstantiis exacte constet. Dum itaque in hoc inquirere iudex iubetur, simul quoque præcauere debet, ne innocens condemnetur.

(g) Optime CICERO *lib. 3. de nat. Deor. in f. Ferretne vlla ciuitas latorem ißiusmodi legis, vt condemnaretur filius aut nepos, si pater aut auus deliquisset?* Cum Sp. Cassium ob affectatam Tyrannidem de saxo præcipitem dedissent, *& nonnulli etiam ipsos Cassii liberos interfecere*

cere conarentur, hoc atrox & perniciosum exemplum patribus visum est. Itaque cum in eum in curiam conuenissent, factum est SC. quo adolescentulis pœna est remissa, illisque nec exilio multatis, nec ignominia affectis, nec alia calamitate accepta, tutissime viuere concessum est. Et ab hoc, pergit DION. HALICARNASS. *lib. VIII. vsque ad hanc nostram ætatem hic mos Romæ perpetuo seruatus est, vt nulla parentum delicta liberi suo supplicio luant, siue illi sint tyrannorum filii, siue parricidarum, siue etiam proditorum, quod apud illos crimen est grauissimum. Et qui hunc morem antiquare aggressi sunt nostris temporibus circa finem Marsici & ciuilis belli, quique liberis patrum Syllæ tempore proscriptorum ius paternos honores capiendi ademerunt, aditumque ad senatum intercluserunt, quo tempore ipsi rerum potiebantur, facinus & hominum inuidia, & Deorum indignatione dignum patrare visi sunt. Quapropter temporis progressu pœna scelerum vindex non contemnenda eos est secuta, qua factum, vt ex altissimo gloriæ fastigio in infimam fortunæ abiectæ conditionem deciderint, & ne eorum quidem genus nisi per feminas amplius sit reliquum.* Hoc intuitu forsan CICERRO *lib. II. ad Brut. epist. 15.* de suo tempore dixit: *licet crudele sit, quod pœnæ ad liberos, qui nihil meruerunt, perueniant, tamen id esse antiquum & omnium ciuitatum.* Forsan respexit ad mores Græcorum; nam *alii quidem,* vt ait DION. HALICARNASS. *cit. l. vt liberi Tyrannorum vna cum ipsis patribus necentur, æquum esse censent, alii vero eos perpetuo exilio multant, quasi natura non ferat, vt boni filii ex malis patribus, aut mali ex bonis nascantur.* De liberis Seiani constat, quod paterno supplicio interierint TACIT. *lib. 5. annal. in f.* quod tamen contra ius naturæ est, nec Dei exemplo, pœnas posteris propter peccata maiorum intentantis, hoc excusari potest, cum Deus vnice asserat, posteros seuerius se habiturum, quam piorum sobolem, propter peccata propria, quæ alioquin non puniret propter maiorum pietatem. Quam multa

Deus

§. XXI. Delicta non alia punienda sunt, quam quibus *læditur tranquillitas reipublicæ.* (h)

§. XXII.

Deus indulgentissime tulit in liberis Iacobi, quæ seuere punire potuisset, nisi integritatis Iacobi rationem habuisset. Conf. 10. CLERICVS *ad pentateuch. Exod. XX*, 5. Ceterum diuersa est quæstio, an non alienum delictum alteri in pœnam quoque imputari possit, qui præcauere illud & potuisset, & debuisset? Sic non inique Messalinus Cotta censuit, *cauendum SCto, vt quanquam insontes magistratus, & culpæ alienæ nescii prouincialibus vxorum criminibus perinde quam suis plecterentur*, TACIT. *lib. IV. annal.* quia teste eod. *lib. III. annal.* pleraque crimina præsidibus obiurgabantur ex vxorum auaritia, & pessimis moribus, quibus prouincias corrumpebant.

(h) Pœnæ sunt *medium conseruandi tranquillitatem reipubl.* non vero *emendandi malitiam hominum*, quod ipsum per pœnis obtineri nequit. *In corpore*, ait CICERO *Philipp. VIII. p. m. 894. lit. d. si quid eiusmodi est, quod reliquo corpori noceat, vri secarique patimur, vt membrorum aliquod potius, quam totum corpus intereat: sic in reipublicæ corpore, vt totum saluum sit, quicquid pestiferum est, amputetur.* Hoc posito vlterius extendendæ non sunt, quam in quem finem comparatæ. Multa inhonesta ab hominibus quotidie committuntur, quæ tamen pœnis subiici nequeunt, quia, his perpetratis, salua adhuc stat reipublicæ salus. Neque pœnis eiusmodi inhonesta aboleri possunt, quæ non lædunt rempubl. & sic inhumanum foret, legibus pœnalibus illa comprehendere, cum tantum pœnæ debeant esse subsidium, & vltimum medium conseruandæ salutis reipubl. Pertinet huc CICERONIS dictum, quod ex eius *fragment. de republ. lib. 2.* supereſt, vbi ita: *Statuo esse optime constitutam rempubl. quæ ex tribus generibus illis regali, optimatum & populari confusa,*

§. XXII. Sic itaque actus *mere interni*, (i) vtut satis vitiosi, pœnæ ciuili non subiacent, tum quod pœna non possit eosdem extirpare, tum quod nemo inde lædatur.

§. XXIII. Eodem modo communes omnium hominum næui a *pœnis* sunt immunes, (k) quatenus

confusa, modice nec puniendo inuitet animum immanem ac ferum, nec omnia prætermittendo licentia eius deteriores reddat.

(i) Pertinet huc vulgatum: *cogitationis pœnam nemo patitur.* Deus solus est cogitationum & inclinationum iudex. Sic adulterium in foro politico non est ex sola inclinatione æstimandum secundum doctrinam Christi, sed ex actu externo, & sic aliter iudicamus in foro poli, aliter in foro soli. Huc respexit Cato apud GELLIVM *in Noct. Attic. lib. 7. c. 3.* aiens: *quæ lex tam acerba, quæ dicat: si quis illud facere voluerit, mille nummis dimidium familiæ multa esto: Si quis plus quinquaginta iugera habere voluerit, tanta pœna esto: si quis maiorem pecudum numerum habere voluerit, tantum damni esto. Atqui nos omnia plura habere voluimus, & id nobis impune est.*

(k) Sic *ambitio hypocrisis*, *auaritia*, *inhumanitas*, per se non puniuntur, quia communis omnium hominum hæc est natura, & magis turbaretur respubl. si illi næui quoque essent subiecti pœnis. Imo difficilius est, vt hæc vitia possint probari, cum se occultent semper, auaritia parsimoniam prætendat, hypocrisis pietatem simulet, inhumanitas prætextum iuris alleget, &c. Sed cum hi næui sint fontes omnium ceterorum delictorum, respubl. turbantium, alia ratio eorum vtique est, si in delictum proprie dictum & ciuile degenerant. Sic ex ambitione oritur contemtus aliorum &, iniuria, ex luxuria oritur stuprum &c, & hi effectus praui haud debent esse impuniri.

(l) Sic

tenus ex *affectibus externis* profluunt, nisi alterius læsionem complectantur; sic enim in delictorum classem incidunt.

§. XXIV. Cum vero intersit reipublicæ, vt hi næui, quantum fieri potest, restringantur, non dubium, quin *fomenta* (l) horum sub pœna possint prohiberi.

§. XXV. Sic etiam *actus intellectus*, (m) qui in *conceptu mentis* subsistunt, pœnis humanis non subiacent, cum finis pœnarum eousque per-

(l) Sic luxuriam augent *conuiuia*, *compotationes*, *cibi delicati*. &c. Quid ergo prohibet, quo minus imperans posset sub pœna hæc prohibere, quemadmodum Romulus sub pœna graui mulieribus interdixit, *ne vinum biberent*, quoniam inde stupra & adulteria nascerentur. vid. Exegesin ad §. 15. Auaritia est mater *vsurariæ prauitatis*. Quin ergo & huic certus possit statui modus, non dubium. Impietatem & neglectum cultus promouet nimia *libertas*. Quid ergo prohibet, quo minus possit imperans sub pœna prohibere, ne die dominica sub pœna hoc vel illud fiat &c. Quamuis itaque per has pœnales constitutiones impii non emendentur interne, eatenus tamen finis obtinetur, vt quantum fieri potest, affectus intimi magis magisque domentur, refrenentur, & omnis occasio amputetur, quibus se exserere possint. Sic ergo ludi, saltationes, publicæ Comediæ, comessationes solennes, dies festiui aliaque recte sub pœna prohibentur.

(m) *An hæresis sit crimen*, varie disputant. Reuera est tantum *error in intellectu*, & sic per pœnam corrigi nequit, nec per se Reip. nocet, quod vel Belgium ostendit, vbi variæ sectæ tolerantur. Turbæ si oriuntur, communiter ex odio eorum, qui religionem dominan-

pertingere haud possit, nec aliquod damnum reipublicæ inde afferatur, nisi præterea aliud concurrat delictum.

§. XXVI. Sic denique etiam alia crimina, quæ quidem *immediate* Deum, sed rempublicam plane non lædunt, a pœnis eximi solent. n)

§. XXVII. Pœna autem talis est infligenda, quæ sit *delicto proportionata*, (o) h. e. quæ pro-

---

minantem defendunt, oriri solent. Tolerantia medium optimum. Nonnunquam sub tali errore simul voluntatis malitia latitat, vti olim tumultus rusticorum & Anabaptistarum docent. Sed tunc non error, sed delictum publicum punitur, quod in *seditione* consistit.

(n) Huc tantum refero peccata contra præcepta amoris & honestatis internæ commissa. Minime vero periuria & blasphemiam. Qui periurus est, ne quidem vinculum, quo Respubl. cohæret, seruat, sed ad quamuis infidelitatem pronus est: imo periurium semper læsionem alterius continet. Blasphemia plane viam sternit ad quæcunque mala perpetranda. Si vero princeps potest omnia cetera incitamenta pœnis subiicere, quæ possunt vergere in perniciem reipubl., maxime blasphemos dimittere impunitos non debet.

(o) Sic itaque ante omnia inquirenda est grauitas delicti, quæ desumenda (1.) ex *obiecto*, quod læsum: (2.) ex *effectu*, prout damnum illatum reipublicæ: (3.) *frequentia*, aliisque circumstantiis, quorsum inprimis pertinet, vt pœna illa statuatur, quæ possit homines abducere a delinquendo, & salutem publicam turbando. Hunc in finem optimi prudentisque legislatoris est, ipsorum delictorum fontes examinare: quædam enim ex *auaritia*, quædam ex *ambitione*, quædam ex *luxuria* fluunt. Cognitis fontibus cogitandum erat de tali pœna,

quæ

probabiliter sufficere possit ad libidinem reprimendam subditorum.

§. XXVIII. Et denique cum malitia delinquentis crescat ex *intentione* eiusdem, ante omnia ad hanc respiciendum esse ius naturæ iubet, cum ob infirmitatem hominum *culpa* (p) excusationem quandam mereatur.

CAP. IX.
De
Iure imperantium exigendi a subditis subsidia.

§. I.

SOcietates & collegia quæcunque carere non possunt bonis & reditibus, præsertim cum onera, & sæpe longe maiora, ac quidem singuli, (q) ferre debeant.

§. II.

---

quæ maxime hisce fontibus aduersatur. Sic delicta ex auaritia fluentia mulcta essent luenda, &c. ex ambitione vero, infamia aliaque ambitiosis contraria, & ita porro. Quod si enim auaris pœnam ambitioni contrariam imposueris, parum effeceris.

(p) Culpa facillime cadit in hominem, vnde dolus potissimum coërcendus, & inde quoque est, quod animus distinguat delicta. Non tantum autem is delinquere videtur, qui *consilium directum* delinquendi habuit, sed etiam qui *indirectum*, seu qui illud maxime voluit, ex quo sciuit delictum hoc vel illud necessario secuturum esse.

(q) Si singuli bona non habent aut reditus, vel *mendicando* possunt suam sustentare vitam. At societates ciuiles

§. II. Ex quo etiam est, quod cuilibet collegio probato permissum sit, habere arcam communem, & constituere administratorem, (r), qui reditus collegii administret.

§. III. Et qui in societatem aliquam se conferunt tanquam *membrum*, ad conseruationem istius societatis obstringuntur, vt necessaria conferant subsidia, & onera subeant. (s)

§. IV. Societates *ciuiles* grauioribus ex causis adhuc indigent variis subsidiis, quo grauiores expensæ sunt faciendæ in administrationem, & defensionem Reipublicæ. (t)

§. V.

viles in republ., quæ grauissima habent onera, habere necessario debent, vnde hæc ferant. Quo intuitu *neruum reip.* in tributis consistere ait VLPIANVS *in l. 1. §. 20. de quæst.* Loquor autem de collegiis *ciuilibus*, in quibus prout finis præstitutus maiores sumtus requirit, eo pinguiores quoque reditus habere debet.

(r) Probat hoc ICtus in *l. 1. D. si vniuers. nom.* Idem in ecclesiis obseruatur, quarum singulæ sua propria bona & reditus habent. Antequam olim approbatæ essent, integrum illis non erat, bona aut reditus possidere. Vnde *ius constituendi administratores bonorum* proprie ad ecclesias spectat.

(s) Hæc conclusio etiam naturalis est, cum qui vult finem, velle etiam debeat media ad finem facientia. Qui se collegio adiungit, pro *conseruatione* eius quouis modo laborare, nec tantum commodum quærere, sed etiam onera ferre debet, cum naturale sit, apud eum esse incommoda, qui commoda quærit. Sic quando ecclesiæ sunt reficiendæ, parochiani ex hoc principio adstringuntur, vt sumtus refectionis ferant.

(t) Vere admodum TACITVS *lib. 4. histor. Nec quies gentium*

§. V. Vtrobique itaque collegii membra obligantur ad præstanda subsidia, sed inæquali iure; in *æquali* societate quidem *ex præcedente pacto*; in inæquali *ex imperio*, (u) cum penes Impe-

tium sine armis, nec arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt. Verum expensarum non vna vbique & eadem ratio est. Alicubi minora, alicubi maiora subsidia requiruntur, cuius ratio potissimum est petenda ex *ratione administrandi rempubl.* Quod bonus Pater familias in priuata domo, id Princeps in Republica; vterque modum in expensis faciendis seruare studet, vel ad minimum studere debet. Sed paterfamilias largiter viuens eodem modo bona dissipat, sicut Rex profusus bona subditorum. Cum tamen tributa & vectigalia deberent esse *patrimonium imperii*, vt ait FLORVS *lib. III. c. 13. n. 4.* quia his demum *respublica sustinetur*, & ita non facile diminuenda, vti Senatus censuit contra Neronem apud TACITVM *lib. XIII. annal. c. 51.*

(u) In *collegiis* subsidia per modum *pacti* conferuntur; sed in *republica* per *modum imperii*. Vtut enim imperantes aliquando leniori via vtantur, & per preces collectas exigere videantur, constat tamen, preces imperantium magis esse *imperia*, & ita tales collectæ precibus imperatæ non amittunt naturam suam. Principes boni se accommodant ad naturam subditorum, qui sponte agunt, quæ precibus exiguntur, inuiti autem, quæ per imperium. Multa huius generis habet KLOCK. *de contribut. c. 1.* Loquor de imperantibus proprie dictis, & independentibus. Reges germanorum, qui suadendi magis, quam imperandi autoritate pollebant, nihil *iure imperii* exigere poterant. *Mos est*, inquit TACIT. *de Mor. german. ciuitatibus vltro & viritim conferre principibus vel armentorum vel frugum, quod pro honore acceptum etiam necessitatibus subuenit.*

(*) Obli-

Imperantem sit, exigere subsidia ciuilia a subditis. (*)

§. VI. Neque itaque hoc ius exigendi subsidia ciuilia imperanti præcise adscribendum propter *dominium* aliquod *eminens*, (x) cum alio ex fundamento eius ratio satis constet.

§. VII. Præterea nec inferior magistratus *iure suo* imperare potest subsidia, si vel maxime iuris-

(*) Obligantur itaque subditi tanquam membra imperii ciuilis, præsertim quia sumtus fiunt in communem salutem reipublicæ, h. e. *pro pace & tranquillitate seruanda*, vt scil. quilibet subditorum possit secure frui tranquillitate, patrimonii sui commoda pacifice percipere, neque vim aut deprædationem ab hostibus metuere, in quo singulorum insignis consistit vtilitas. Et cum hæc *publica tutela* pro omnibus suscipiatur, æquum quoque est, vt ab omnibus subsidia necessaria huc facientia conferantur. Collineat huc IVSTINIANVS *in Nou. 16.* aiens: *Non aliter conseruare licet rempublicam, nisi præstationes importentur in publicum, ex quibus & militares nutriuntur copiæ, vt resistatur hostibus, ac per agros & vrbes agantur excubiæ, perfruuntur item reliqui ordines attributis sibi salariis, reparantur quoque muri & vrbes, denique omnia alia prouenient, quæ communem subditorum vtilitatem concernunt.*

(x) Non dico, quod non possit inde *ratio aliqua* peti, sed id tantum affero, inde *vnicum fundamentum* petendum non esse. In collegiis æqualibus non datur *dominium eminens*, & tamen obligatio singulorum adest ad subsidia collegio præstanda; Et deinde, prout supra id explicuimus, magis hoc dominium videtur respicere ad *casum aliquem necessitatis summæ*. Ast subsidia sunt *necessitates ordinariæ & quotidianæ*.

iurisdictionem omnem habeat, (y) nisi consentiant subditi, vel ex imperantis indultu *expresso* vel *tacito* eidem certæ præstationes debeantur.

§. VIII. Vtrum autem consensus plurium sufficiat, an vero vel singuli consentire debeant, ex *causa*, propter quam subsidia præstanda, statuendum est, (z) quæ si commune bonum respi-

(y) Iurisdictioni, quam magistratus habet, non cohæret *ius indicendi tributa*, quæ *vi imperii summi* indicuntur. Iurisdictio enim suis inclusa est limitibus, & magistratus subalterni nullum aliud ius exercent, nisi quod iis commissum. Quod si tamen expensæ faciendæ immineant, pro ciuitatis peculiari sustentatione, ciues consentire debent, & sic sunt *collectæ conuentionales*. Equidem plures sunt ciuitates municipales, vbi certa subsidia sunt præstanda, sed illa debentur vel ex antiqua imperantis concessione, vel olim a magistratu indicta sunt, propter concessam *generalem administrationem ciuitatis*, quæ cum sumtus requirant, tacite quoque concessum videtur, vt tales præstationes exigere possint. Similiter & præsides prouinciæ tributa exigunt ex *generali commissione prouinciæ*, sed vt non *suo*, *sed imperantis nomine* ea exigant. Ægypti præfectum Tiberius grauiter increpauit, quod grauiora tributa, quam iussus esset, exegisset, aiens, *tonderi oues meas, non deglubi volo* SVETON. *in Tiber. c. 32.*

(z) Nota est distinctio inter collectas *voluntarias* & *necessarias*, quæ tunc satis fundata est, vbi ex consensu collegii, & non per *modum imperii* indicuntur collectæ. *Necessariæ* sunt, sine quibus non potest salus communis obtineri. *Voluntariæ*, quæ non præcise necessariæ sunt. v. c. Si ciuitas principi *die natali*, vel *honoris causa*

respiciat, sine quo ciuitas commode subsistere nequit, vel maiora vota sufficiunt, alias singuli consentire debent.

§. XI. Tempore *necessitatis extremæ* (a) tamen etiam magistratui inferiori hoc ius non esset denegandum.

§. X. Sic etiam *ius subcollectandi* (b) seu collectas ab Imperante indictas inter ciues distribuendi

---

sa vellet offerre munus aliquod, vbi singulos consentire debere existimarem, si prorsus ex libera voluntate hoc munus facere vellent. Huc referunt *den Willkomschatz* vti vulgo vocant, quæ collecta vnanimi ciuium consensu decernenda est. CHRISTOPH. WINTZLER *de collect. cess. 4. n. 1.* Sic aurum coronarium olim erat voluntarium munus, & inde in *l. 1. C. Theod. de auro coron.* IVLIANVS sanciuit: *aurum coronarium munus est voluntatis &c.* ex quo porro inferunt imperatores in *l. vn. C. de aur. coron. ad collationem auri coronarii neminem absque consuetudine esse cogendum.*

(a) Ponamus ciuitatem obsidione cinctam esse, Principe absente; magistratus oppidani officium erit, ciuitatem in obsequio sui principis retinere, & cum hoc aliter fieri non possit, quam per subsidia, hæc quoque exigere tunc licitum erit, quod tamen magis fit ex *præsumta voluntate* & concessione imperantis. ZIEGL. *de iur. mai. lib. 2. c. 1. §. 19.*

(b) Suppono casum, si certa pecuniæ summa ciuitati sit imperata. Qualis autem *proportio* in distribuendis collectis sit seruanda, id vel ex Principis committentis voluntate dependet, vel ex singulorum subditorum patrimonio, & reditibus æstimandum: Qui plus possidet, eo maiorem etiam vtilitatem ex publica tranquillitate percipit, & sic merito plus conferre debet.

buendi seruata æqualitate, illasque exigendi ex commissione imperantis, subalterno magistratui competere potest.

§. XI. Dependet quoque ex imperantis arbitrio *determinatio subsidiorum ciuilium*, & quantitas, quatenus vtraque saluti reipublicæ expedire videatur.

§. XII.

Ceterum qui se granatos in subtollectando sentiunt, recurrere possunt ad imperantem, cum ita magistratus limites officii sui excesserit.

(c) Dantur scil. varia genera tributorum, quædam *rebus* imponuntur, quædam *personis*, quædam sunt *mixti generis*. Prout itaque expedit, ita potest vel *rebus*, vel *personis* indicere tributum. Quanta subsidia sufficiant, optimus itidem est arbiter, quippe cui summa rerum commissa est, & huius æstimationem optime omnium scire debet. Merito tamen omnia ita prouidenda, *vt ratio quæstuum, & necessitas erogationum inter se congruant* TACIT. *lib. XIII. annal. c. 50.* Legem hanc egregie obseruauit Valens, de quo AMMIANVS MARCELL. *lib. XXX. c. 30. prouinciarum æquissimus tutor, quarum singulas vt propriam domum custodiebat indemnes, tributorum onera studio quodam molliens singulari, nulla vectigalium admittens augmenta, in adærandis reliquorum debitis non molestus.* Eodem modo Rex Romanorum Seruius *belli pacisque munia non viritim, vt ante, sed pro habitu pecuniarum* ordinabat LIVIVS *lib. I. c. 42.* quo factum, *vt in dites a pauperibus onera inclinata fuerint*, vt idem demonstrat *c. 43.* quod ante populo promiserat. *Iustum autem*, ait, *& reip. vtile hoc ipsum existimo, vt qui multa possident, multa conferant, qui vero tenuibus sunt facultatibus, pauca.* DION. HALICARNASS. *lib. VIII.*

(d) Ratio

§. XII. Neque regulariter adstringitur ad *consensum suorum subditorum* (d) in imponendis collectis, nisi lege fundamentali aliter prouisum, vel ratio Reipublicæ aliud postulat.

§. III. Imperari possunt hæc subsidia omnibus, qui vel in territorio degunt, vel saltem bona ibidem habent, cum etiam *extranei* bona ibidem possidentes fruantur securitate reipublicæ.

§. XIV. Neque itaque ab hisce ciuilibus subsidiis quisquam se immunem præstare potest, nisi vel plane subsidia talia præstare non possit, (e) vel ex speciali gratia principis immunitatem obtinuerit.

§. XV.

(d) Ratio regulæ euidens est, quia ex *iure imperii* quicquid facit Princeps, *suo iure* facit; quod autem *suo iure* facit, approbatione ciuium non indiget. Ratio exceptionum etiam euidens est, quia etiam imperans legibus fundamentalibus adstringitur. Hinc in multis locis status prouinciales consentire debent in impositionem collectarum. Penes antiquos Germanos ex ratione reipubl. *peti* non *imperari* poterant collectæ. In imperio nostro collectæ ab imperatore per modum *imperii* non amplius indicuntur, sed *mutuo statuum pacto & consensu* determinantur. Ex quo facile constat, quid dicendum sit de vulgata quæstione, an vota maiora hic sufficiant, an singulorum consensus requiratur? de quo iudicandum secundum ea quæ dicta sunt ad §. *VIII.*

(e) Pauperes itaque per se immunes sunt. Vltra posse nemo obligatur. Bene Ictus *in l. 4. §. 2. de muner. & hon. Inopes onera patrimonii ipsa non habendi necessitate*

§. XV. Et cum nimia immunitatis concessio cæteros per consequentiam grauet, illa absque *graui causa*, & *euidenti reipublicæ vtilitate* non concedenda. (f)

§. XVI.

non sustiment. Inde quilibet obligatus est ad professionem suarum facultatum, & redituum annuorum. Cæteri omnes cum sint eiusdem conditionis, eadem quoque onera subire debent, cum ratio æqualis inter subditos postulet, vt omnes æqualia ferant onera.

(f) Quibus immunitas concedi debeat, determinat Imperans, neque enim iure naturæ quædam personæ ipso iure exemtæ sunt. De sacerdotibus forsan hoc dicendum foret, si illud, quod apud omnes gentes peræque obseruatur, ex iuris naturæ dictamine perueniret. Nam pleræque gentes hunc sacerdotibus suis præstant honorem, vt eos a quibuscunque oneribus publicis immunes reddant. *Druides olim tributa vna cum reliquis non pendebant, militiæ vacationem omniumque rerum habebant immunitatem* CAES. *de bello gall. lib. VI. c. 14. n. 1.* Eodem modo Artaxerxes ex more vniuersali ita rescribit: *vobis quoque notum facimus de vniuersis sacerdotibus, & Leuitis, & cantoribus, & ianitoribus, nathineis & ministris domus Dei huius, vt vectigal & tributum & annonas non habeatis potestatem imponendi super eos, Esdr. VII, 24.* Iosephus vtut omnem terram tempore famis a subditis redimeret, tamen a sacerdotum prædiis abstinuisse legitur *Gen. XLVII, 22.* Ægypti sacerdotes enim maxima immunitate gaudebunt DIOD. SIC. *lib. I. c. 73.* quod etiam de Romanorum sacerdotibus constat. vid. §. *seq.* Imperatores Christiani Iudæorum sacerdotibus immunitates, quibus clerici fruebantur, indulgebant *l. 8. l. 15. C. Theod. de iudæis.* Et infinitum foret, omnium

§. XVI. Non prodest tamen talis immunitas tempore *necessitatis extremæ* g), sed interim *suspenditur*, licet non plane tollatur.

§. XVII. Modus in determinatione subsidiorum desumendus ex *publica inopia & grauitate expensarum* in vtilitatem reipublicæ faciendarum. Quicquid vltra Princeps in solam suam auaritiam extorquet, in eo officii limites transgreditur, & contra ius naturæ peccat. (h)

§. XVIII.

---

um populorum scita circa immunitatem sacerdotum referre. Neutiquam tamen ex communi gentium more hæc immunitas iuri gentium aut naturæ adscribenda est, sed vnice *veneratioui & deuotioni*, quam erga sacerdotes, vtpote ministros Dei, habuere. Cum enim adhuc subditi sint, paceque publica fruantur, iure naturæ quoque oneribus reip. ferendis obnoxii sunt. Omnis itaque immunitas eorum est ex lege mere ciuili.

(g) Sacerdotes vtut apud plerasque gentes immunes sint, tempore belli tamen non excusantur. Sic *vltimam pensionem pecuniæ collatæ in bellum Macedonicum persolui placuerat priuatis*. Igitur Q. Fabio Labeoni & L. Aurelio Quæstoribus vrbanis visum est, ab omnibus Pontificibus hanc pecuniam exigi, melius commodiusque esse, *quod stipendium hoc toto bello non contulissent*, quam a reliquis ciuibus, quorum iam magna pars idonea esse desiisset. Itaque *magnum certamen cum omnibus sacerdotibus fuit quæstoribus vrbanis*, cum hi antiqua sua, & sacrosancta priuilegia vel immunitates allegarent, Quæstores ex aduerso necessitatem vrgerent. Ergo Tribunos pl. appellarunt. Tribuni pronunciarunt, *sacerdotes necquicquam appellasse, omniumque annorum, per quos non dederant, exactum est.* LIVIVS *lib. XIII. c. 28.*

(h) Sunt hic duæ distinguendæ quæstiones (1), an subditi

§. XIIX. Quicquid autem imperans respectu subsidiorum ciuilium subditis imperat, ad hoc eosdem recte *cogit*, & *imperio suo* (i) coërcet.

§. XIX. Similiter ab aduenis, & iter publicum per territorium facere volentibus recte subsidium aliquod exigit, tum respectu expensarum in itinera publica faciendarum, tum respectu *securitatis* & *libertatis commerciorum*. (k)

§. XX.

Principi possint resistere iniuste extorquenti tributa, quod nego, vti ex infra dicendis apparebit. (2.) verum Princeps iuste agat, si minus necessaria subsidia extorqueat. id quod nego etiam, quia boni pastoris est tondere pecus, non deglubere. In statu turbido rei Romanæ, vbi bellis ciuilibus respublica lacerata erat, *acerbissime imperatæ pecuniæ exigebantur. Multa præterea generatim ad auaritiam excogitabantur. In capita singulorum seruorum ac liberorum tributum imponebatur* &c. CAESAR *lib. III. de bell. ciu. c. 32.* Sed cogitandum est, talia inter publicas calamitates, vbi respubl. Romana in interitum suum ruere videbatur, contigisse, vbi magis per *vim*, quam *iure* agebatur, atque ita regulæ nullæ huius doctrinæ admitti poterant. Grauissime & simul pro more egregie de hoc argumento philosophatur FÖRSTNER. *ad Tacit. lib. 4. circa f. p.m. 441.* vbi simul cautiones optimas adfert.

(i) Imperantur enim *vi imperii*, & subditi ad subsidia ciuilia obligantur ex *subiectionis vinculo*. Ergo *coactio* hic haud excludenda est. Interim certum est precibus sæpe plus obtineri, quam imperio, quod probat LIVIVS *lib. IV. c. 6.*

(k) Quod notandum contra eos, qui vectigal iniustum esse

§. XX. Praeterea ad ostendendum dominium vel *imperium in mare*, vel *littora*, quod iuri naturae haud repugnat, non iniquum est, (l) si imperans nauigantibus quoque vectigal imponit.

§. XXI. Quae res autem vectigalibus esse debeant obnoxiae, & qua poena afficiendi defraudantes vectigal, ex imperantis determinatione pendet, neque hac in doctrina explicari (m) potest.

§. XXII. Quodsi viatores damnum in *via publica* passi sunt, multi imperantem obligatum

esse contendere satagunt, quod transeuntibus imponitur. His quippe etiam vtilitas singularis in eo quaeritur, quod secure commercia agere possint per aliorum territoria, & sic merito ad conseruandam illam securitatem, quae sumtus requirit, aliquid contribuere debent.

(l) ZIEGL. *de iur. mai. lib. 2. cap. 7. §. 13.* ex hoc *aequitatem vectigalis maritimi* deducit. Postquam enim imperium in certam maris portionem sibi asseruerunt imperantes, iure suo quoque in signum imperii aliquid exigunt; Sed etiam praeterea ratio antea adducta hic quoque occurrit, quae proinde hic non separanda.

(m) In hac doctrina tantum illa duo explicari merentur 1.) quod habeat *Ius determinandi* collectas, 2.) *Ius puniendi* eos, qui vectigal non soluunt, & quidem si extranei sunt, naturale est medium cogendi & coërcendi *detentio corporis & bonorum.* Neque ita extraneis infertur iniuria, qui quamdiu commorantur in territorio alterius imperantis, eius legibus subiecti sunt. Si subditi sunt, poenis aliis ordinariis subiici possunt.

(n) Da-

tum esse volunt ad eius refusionem, si vectigal percepit. Verum id ex *ratione damni perpessi*, & *causa vectigalium solutorum* (n) iudicandum.

§. XXIV. Quod si damnum *culpa* ipsius *viatoris* contigit, (o) sibi, non alii imputare hoc debet.

§. XXV. Si vero *casu fortuito* ex viarum corruptione vel deprædationibus damnum datum, tunc si quidem vectigal soluit *ob securitatem viarum*, vel ob *viarum reparationem*, sine dubio damnum ipsi ab Imperante refundendum. (p)

§. XXVI. Quod si vectigal, ob commerciorum libertatem & securitatem, solutum sit, idem videtur dicendum. (q)

CAP.

(n) Damnum ordinarie is, cui illatum est, ferre debet, non alius, nisi sit, quod alii imputari quid possit, veluti quod debuisset & potuisset præcauere damnum, nec tamen fecit, atque adeo per tertii culpam damnum contigerit.

(o) Quid enim si nimis onerauit currum? quod si ansam inimicitiæ dederit, vt ab hoste in via publica violaretur? quid si debitam curam in vehendo non obseruauit, vel in equis regendis?

(p) Naturale est, vt qui aliquid soluere debet pro facto ab altero præstando, id quoque exigere possit; alioquin qui sua culpa id non præstiterit, tenetur ad damnum perpessum restituendum. Si vero casu fortuito impeditus sit, aliud dicendum. Quod etiam hic applicandum, vtut damnum passis executio deficiat, & inde actio plerumque inanis sit.

(q) Ita recte ZIEGL. *de iur. maiest. lib. II. c. 13, §. 1. seqq.*

Nam

CAP. X.
De
Iure imperantis circa ἀδέσποτα.

§. I.

STatus rerum *naturalissimus* (r) consistit in eo, quod sint ἀδέσποτα, seu quod quidem hominum vsibus inseruiant, a proprietate tamen omni alienæ sint.

§. II. Dominium itaque, corrupto statu generis humani id postulante (s) demum introductum

---

Nam qui commercia agunt per territoria extranea, subsidia soluunt propter securitatem commerciorum, quam si non habeant, respubl. eo ipso fidem illis tacite datam non seruat.

(r) Et hoc est quod Imp. *in §. 1. I. de R. D.* dicit, quasdam res esse *naturali iure* communes, cum Stoici sæpe ius *naturale* pro *statu naturali* sumant. Theologi contrarium sentiunt ex *Genes. II.* quasi statim Deus Adamo dominium dederit, ille vero hoc ad posteros transtulerit. Sed has fabulas alii iam satis profligarunt. Dedit DEUS hominibus *facultatem*, rebus in medio positis vtendi, non *dominium* seu *proprietatem* in singulas res, quin magis voluisse videtur, vt inter homines *communes* essent, & in tantum cuiusuis vsibus paterent, in quantum necessitas id postularet.

(s) Proprietatis origo est ex *inuidia & auaritia*, hæc enim denotat cupiditatem omnia sibi habendi, & appropriandi, & ab abusibus rerum sibi appropriatarum alios excludendi. Multiplicato genere humano, & amore mutuo extincto, mox a communione recessum est, & singuli ad proprietatem inclinarunt, & quia *communio* inter *corruptos homines* est *mater litium*, non aliud

ductum est præcedente facto humano, i. e. *occupatione*.

§. III. Quæ vero occupata nondum sunt, nec commode occupari potuere, mansere in statu suo naturali, (t) & sic ἀδέσποτα dicuntur.

§. IV. Quicquid itaque ab initio homines in res omnes iuris habuere, id, si in statu naturali considerantur, adhuc retinuere, vt scilicet vacua a dominio, occupanti cedant. (u)

§. V.

aliud medium tollendarum litium fuit, quam vt dominium rerum introduceretur, & agris termini ponerentur. Atque id *iuri Gentium* adscribitur, quatenus absque dominii introductione non potuit subsistere generis humani quies. *Occupatio* autem est naturalissimus modus sibi res appropriandi, illas scilicet, ad quas occupandas ius naturæ omnibus facultatem dedit, quibus ita occupatis, alii ab vsu eiusdem rei excluduntur. Et hoc est quod NERVA *ICtus in l. 1. §. 1. de acquir. vel amitt. possess.* dicit: *dominia rerum cepisse ex naturali possessione*, quæ incipit ab *occupatione*.

(t) Huc pertinent insulæ in mari repertæ, & alia plura, quæ nondum occupata sunt. Inde recte Boiocalus apud TACIT. *lib. XIII. annal.* censet, *sicut cœlum diis, ita terras generi mortalium datas, quæque vacuæ, eas publicas esse*. Imo nequidem omnia occupari potuerunt, vel quod proprietatem effugerent, vel quod non necesse in eam fuerit, vt redigerentur, quibus enim homines facile carere, vel absque discordia *communiter* vti poterant, facilius primævam suam retinuere indolem, vti sunt vastus oceanus, terræ omnem inhabitationem perpetuam repudiantes &c.

(u) Hæc enim est natura τῶν ἀδεσπότων, non quod acquiri non possint, sed quod hactenus nondum sint occupata,

§. V. In statu ciuili receptum est, vt certus tractus terrarum, intra quem subsisteret respublica, *per vniuersitatem* occuparetur, & terminis circumscriberetur, (x) qua occupatione facta,

cupata, & sic adhuc ante occupationem in statu suo naturali subsistant, donec ab aliis occupentur. Occupari autem non tantum possunt a *singulis* fundi, vel agri aliæque res mobiles & se mouentes, sed etiam ab *vniuersitate*, vel *populo* integri tractus terrarum, insulæ, & districtus quidam ipsius maris, vt scil. tractum talem in vniuersum quidem possideant, & singuli deinceps intra illum tractum aliquid sibi rursus approprient. Contra hæc principia videtur peccasse Grotius, existimans, mare a gentibus acquiri, & in proprietatem reduci non posse, quod quidem de *vasto* mari haud negandum, bene tamen de *accolente*.

(x) Consistit quidem primario ciuitas in *vnione subditorum*, nec ita præcise ad certam & perpetuam adstricta est sedem, vt tamen eo *stabilior tutiorque* fiat, nullum conuenientius medium esse potest, quam vt in certo loco constituatur, & firmetur. Notæ interim sunt variæ populorum migrationes, qui magis de raptu viuere, & nullibi subsistere, quam certam sibi sedem constituere amauerunt, vt interim rempublicam quandam inter se constituerint. De antiquis Germanis ipse TACITVS hæc memorat: *Nullas Germanorum populis vrbes habitari satis notum est, nec pati quidem inter se munitas sedes. Colunt discreti ac diuersi vt fons, vt campus, vt nemus placuit.* De Suevorum gente ita CAESAR *lib. IV. de bello Gallico c. 1. n. 7. Sic neque agricultura, neque ratio, neque vsus belli intermittitur. Sed priuati ac separati agri apud eos nihil est, neque longius anno remanere vno in loco incolendi causa, licet.* De Scythis ARRIANVS *rerum indic.*

facta, quicquid intra illum tractum continetur, ad *rempublicam* spectat. (y)

§. VI. Sicuti autem quæ ab *vniuersitate* occupantur, ad illam *qua talem* quidem spectant; ita tamen ratio ordinis ciuilis postulauit, vt simul singulis peculiariter quædam res attribuerentur, & ita intra illum tractum *loca* quædam

indic. libr. ait: *Scythæ arationem non exercent, sed in plaustris degentes incertis sedibus vagantur, neque vrbes incolunt*, quod etiam de Slauis memorat PROCOP. *lib. 3. histor. Goth.* Conf. Dn. HERTIVS *in elem. prud. ciuil. P. I. sect. 5. §. 18.* Tales quoque olim *Nomades* fuisse, supra memoratum est. Verum postquam populi magis magisque *cultiores* redditi, certis tandem sedibus subsistere inceperunt, & tum quidem necessum fuit, certum tractum sibi appropriare, & terminis, quibus a vicinis distinguerentur, distinctis includere, quod *territorium* vocare solemus.

(y) In hoc occupato tractu multæ quoque dantur *res singulorum*, sed quæ extra illas sunt, merito reipubl. adscribuntur, & sic ad *adespota* stricte loquendo referri nequeunt. Dicuntur ἀδέσποτα quædam *stricte, quæ ab omni proprietate vacua sunt*, vt insula a nemine hactenus occupata, & hoc respectu, quæ intra territorium sunt, pro talibus haberi nequeunt, quippe quæ iam occupata sunt, quod terminorum circumscriptio indicat. Quædam *latius* ita dicuntur, quæ quidem per *vniuersitatem* occupata sunt, sed tantum ad *vsus promiscuos* singulorum adhuc concaduntur, & hoc sensu etiam, quæ intra territorium sunt, vt syluæ, montes, lapides, valles, loca deserta, antra, aliquando ἀδέσποτα dicuntur, quatenus singulorum vsibus post occupationem adhuc patent. Vnde nunc fluunt sequentes vsus,

(z) Nam

dam *particularia* subditis assignarentur, quibus frui possent. (z)

§. VII. Quæ autem subditis (zz) haud assignata sunt, vel in eorum *proprietatem* venerunt, ad *rempublicam* pertinent, & in eius proprietate sunt. (a)

§. VIII. Et ita penes imperantem est, an singulos ad promiscuum & communem harum rerum vsum adhuc admittere (b) an eosdem

(z) Nam quæ ratio ante conditas ciuitates homines induxit, vt, *multiplicato genere humano*, a communione recederent, hæc eadem eo magis, *introductis ciuitatibus*, vbi homines cohabitant & arctius coniunguntur, postulabat, vt quilibet proprium quid haberet, nec in commune subditi agris & pascuis fruerentur. Cum enim status ciuitatum potissimum in *vnione* tot hominum consistat, illa aliter conseruari non potuit, quam vt singulis sua particularis regio, vt ita loquar, attribueretur. Sic itaque quædam in republ. pertinent ad *singulos*; quædam ad *rempublicam*, vt thesis sequens demonstrabit.

(zz) Sub his etiam *corpora*, *collegia* & *vniuersitates* in republica comprehendo, vtpote quæ instar *priuatorum* & subditorum iudicantur, & ita bona eorum non sunt bona reipublicæ, sed *priuata*.

(a) Idem iudicium ferendum est de tractu maris occupati, & in dominium reipublicæ redacti, cum non tantum terræ, sed etiam maria sub reipubl. dominium cadere possint, vti eleganter Cornelius van BYNKERSHVCK *diss. de dominio maris* ostendit.

(b) Quamdiu imperans, quæ extra singulorum proprietatem in territoriis reperiuntur, sibi soli aut reipubl. vsibus non adscripsit, *communia* vocantur, & singulo-

dem ab illo excludere, & res illas in *vsus publicos* conuertere velit.

§. IX. Intelligendum autem hoc tantummodo de illis, quæ ita intra territorium sita sunt, vt firmiter eidem cohæreant, (c) quæ tantum per vniuersitatem occupata intelligi possunt: Ceteræ res hinc inde in territorio vagantes adhuc ad ἀδέσποτα proprie dicta referendæ sunt. (d)

§. X.

rum vsibus patent, vti multis locis adhuc sunt lapicidinæ ingentes, syluæ latissimæ &c. & hoc intuitu *nullius* dicuntur h. e. non sunt in *priuatorum* bonis, & sic nullius non *absolute*, sed *respective* vocantur: cum alias omnino reipubl. sint. Aut quicquid in his imperans subditis indulget, hoc ex mera *gratia* facit, nec *suo iure* subditi vsum talem promiscuum præcendere possunt. Quin potius *suo iure* imperans has res, reipubl. propriας, suo fisco adscribit, quia ille rempubl. totam repræsentat, & eius imaginem gerit. Sic itaque ad rempubl. spectant *montes, fontes publici, flumina, matia parua intra territorium sita, insulæ in fluminibus natæ, deserta, valles, lapicidinæ, promontoria, viæ publicæ, loca alia ad singulos non pertinentia, mineralia*, & alia *subterranea* &c.

(c) Quas ad §. *antec.* recensui res, sunt tales, vt ad immobilia quæ constanter & inseparabiliter tractui occupato cohærent, referantur, & ita cum sint pars territorii, simul quoque, integro tractu occupato, singulæ res occupatæ videntur, & hactenus non sunt absolute ἀδέσποτα.

(d) Sunt adhuc plures aliæ res, quæ territoriis non cohærent, & tamen ab omni omnino vacuæ sunt proprietate, vt sunt feræ bestiæ, pisces in fluminibus, aves &c. Neque etiam quamdiu in hoc tractu vagantur, ad ipsum territorium pertinent, vel eius ac-

cesso

§. X. Et hæ res naturali ratione cedunt occupanti. (dd)

§. XI. Posse tamen subditos ab vsu huius iuris, acquirendi scil. hæc ἀδέσποτα, excludi, vel inde patet, (e) quod libertas naturalis per leges ciuiles ex *iusta ratione* restringi, determinari, & imperans illa vsibus publicis applicare queat, quæ singulorum patrimonium non lædunt.

§. XII. Quin quod subditi eo ipso non priventur iure quodam *quæsito*, sed tantum *acquirendo*, (f) circa quod imperans facilius disponere potest.

§. XIII.

---

cessorium dici possunt, non magis ac auis in mea arbore sedens mea esse intelligitur. Sunt itaque feræ adhuc omnino nullius ante omnem occupationem, nec in dominio singulorum, nec reipublicæ.

(dd) Sæpe dictum est, per conditas ciuitates non omnem subditis adimi libertatem naturalem, & ita quoque non debet censeri, in statu ciuili indistincte *ipso iure* singulis ius occupandi feras bestias ademtum esse, cum hoc nullo modo rationibus ciuilibus aduersetur, & plures gentes adhuc hodie vnice inde se alant.

(e) Veteres Moralistæ valde desudarunt in eruenda iustitia huius iuris. Disquisiuerunt, quo iure princeps sibi potuerit adscribere *ius venandi* seu occupandi feras bestias, vid. ZIEGLER *de iure mai. lib. 1. c. 14. §. 14.* cum tamen venatio dicatur *iuris naturalis*. Sed tamen non est iuris naturalis pro *lege* accepti, sed *libertatis naturalis*, quæ tamdiu subditis salua manet, donec iusta ex ratione subditis restringatur.

(f) Ratio differentiæ est, quod ius *acquirendum* proprie

§. XIII. Sic itaque iuste imperans sibi soli vindicat (I.) ius occupandi feras bestias, & vi huius iuris quoque recte de *iure venationum* disponit.

§. XIV. Asserto semel hoc iure, subditis haud amplius integrum est, prouocare ad libertatem naturalem, quin potius iam in crimen (g) incidit, quod antea erat libertatis naturalis, nisi expressa concessio a Principe doceatur.

§. XV. Si de *concessione* constat, firmius ius (h) subditus habet, ac quidem antea ex *sola libertate*

non sit ius perfectum, *quæsitum* enim denotat, quando res ad me iam spectat cum iure excludendi alios ab vsu, & prohibendi, ne in eius præiudicium ab aliis quid inique fiat: Ibi non est res propria, vti hic: In iure acquirendo manent res ἀδέσποτοι.

(g) Prohibitio pœnalis inducit delictum, licet antea res erat libertatis naturalis. Neque itaque amplius quis pro se præsumtionem habet, licet id negari non possit, tam diu pro *libertate subditorum* præsumi, donec de *prohibitione* constet, hæc autem si adsit, iam per se præsumtio cessat. Ex quo etiam fluit, quod stante prohibitione is, qui *ius venandi* exercet, concessionem imperantis pro se allegare & docere debeat, imo etiam hæc concessio solet plerumque esse restricta, quo casu quoque intra restrictionem exercenda est.

(h) In *statu naturali* quilibet in suo venari poterat, in loco communi vero quilibet absque prærogatiua, sed vbi quis illud exercet ex *speciali concessione*, non tantum in suo, sed etiam in omnibus illis locis, ad quæ concessio porrigitur, illud exercere potest. Manet tamen

bertate habere poterat, scilicet respectu *concivium*. Respectu *imperantis* non idem obtinet, quippe qui ius *conuenationis* adhuc quandoque exercere potest, nisi expresse hoc etiam remisit; quamuis etiam ex aliis iustis causis illud reuocare valeat. Quicquid enim conceditur ab imperante, *subordinate* concessum esse intelligitur.

§. XVI. Ita vero sibi imperans ius venandi tribuere debet, vt subditi indemnes (i) præstentur in aliis suis bonis.

§. XVII. Pertinet huc (II.) *ius vindicandi locæ deserta & inculta, montes, siluasque*, cum hæ res per se proprie reipublicæ sint. (k)

§. XVIII.

tamen penes principem semper suprema directio, quia regalia concedendo non indistincte ea *priuatiue* concessisse dici potest. Imo si imperans ius venandi intra certum locum *suæ proprietatis* concessit, non sibi aliquid adimere, & suam libertatem venandi restringere voluisse, sed tantum prohibitionem, quoad subditos in genere factam, soluere & laxare ratione certæ personæ præsumitur. Aliud forsan dicendum, si princeps ius venandi nobilibus concedit in propriis fundis, quia hic *libertatem*, iis lege publica ademtam, restituit.

(i) Sic itaque non iniqua est sententia existimantium, principem teneri damnum resarcire, quod a feris datum in frumento, dum eas capere nequeunt. ZIEGL. *c. l. §. 29.*

(k) Potest itaque de *montibus* vario modo disponere, vt & de *locis desertis*, illa aliis colenda concedere sub certis decimis, quod hodie fieri solet; dicitur talis ager noualis *Neubruch*, vnde recte dominus territorii talia suæ reseruat concessioni, quemadmodum olim a Cæsaribus

§. XVIII. Ex iure in syluas dependent plura alia iura, quæ communiter iura *Foreſtalia* (l) appellari ſolent.

§. XIX. (III.) Sic etiam iura *ſubterranea & mineralia* (m) omnis generis ſuo adſcribere poteſt

in feudum data ſunt, inde tot locis vocem *rode* tributum eſſe credunt, quod idem eſt quam *ausrotten*, quia locus incultus conceſſus fuit in feudum, vt in culturam reduceretur.

(l) vid. MYLER AB EHRENBACH *de iure ſtat. & Princip. Imp. cap. 73. §. 1. ſeqq.* Huius iuris virtute imperans ſyluis præficit præfectum, qui præcauet, ne per exciſionem arborum eæ deuaſtentur, lignandi & paſcendi vſum in ſyluis aliis concedit, ſtatuta ſylueſtria condit *Wald-und Forſt-Ordnung*, exercet & prohibet ius glandis legendæ, aliasque vtilitates. v. c. *Holtz, Kohlen zu brennen, Pech, Tehr* &c. iurisdictionem itidem in Foreſtum exercet, &c.

(m) Cum enim a ſingulis non poſſideantur, vel occupata ſint, ad rempublicam ſpectant. Imo & hoc procedere puto, licet in priuatis bonis inueniantur, quia dominus fundi non ſtatim poſſidet iure proprietatis mineralia, quod dominus fundi eſt, ſicuti hoc argumentandi genere vtitur Iure conſultus *in l. 3. D. de A. vel O. poſſ.* Olim quidem hæ fodinæ priuati iuris fuere, & adhuc ſunt, quamdiu imperans illas non ſibi tribuit *l. 7. §. 13. fol. matr.* Sed ſi lege publica excludit ſubditos ab vſu iuris, aliud dicendum. Sic iam olim teſte Suetonio *c. 49.* pluribus priuatis ius metallorum ademtum eſt. Deuictis regibus Macedoniæ reſpublica Romana per PAVLVM pronunciauit, *metalli, auri atque argenti non exercendi, ferri & æris permitti.* LIVIVS *lib. 45. cap. 29.* Quemadmodum in Saxonia metalla minora priuatis concedi ſolent. De Philippo Rege Mccedonum refert

LIVIVS

est fisco, vt ad vsus publicos adhibeantur.

§. XX. Ita tamen hoc ius exercendum, vt illæsum maneat ius subditorum in fundis ad eos spectantibus.

§. XXI. (IV.) Ex hoc fundamento plures respublicæ sibi adscribunt *thesaurum*, (n) qui itidem inter ἀδέσποτα refertur.

§. XXII. (V.) Item huc refero iura circa flumina, (o) vi quorum omnes reditus ex fluminibus perceptibiles sibi adscribere potest.

LIBER

LIVIVS *lib. 39, c. 24. quod metalla vetera intermissa recoluerit, & noua multis in locis instituerit.*

(n) Omnis thesaurus habet quidem dominum, sed quia ignoratur, pro eo est ac si non adesset dominus. Neque recte dicimus, eum possidere thesaurum, qui possidet fundum, cum ne quidem is sciat, ibi latere thesaurum. Iam autem absurdum est, alicui tribuere dominium earum rerum, quæ ab ipso ignorantur. Quamdiu autem fisco non adscripti sunt, occupanti cedunt.

(o) Fluunt inde varia iura, quæ hic quidem in compendio referam, scilicet (1.) ius *piscandi* (2.) ius *insularum.* (3) ius *aluei.* (4.) ius *alluuionis.* (5.) *concessionis aquæ ductus.* (6.) concessionis *molendini naualis.* (7.) ius *pontonem habendi.* (8) *grana auri legendi.* (9.) ius *grutiæ.* (10.) *iurisdictio* in flumen. (11.) ius disponendi de *nauigatione.* (12.) ius *vectigal* nauigantibus imponendi, &c.

LIBER III.
DE
OBLIGATIONE ET IVRIBVS SVBDITORVM.

CAP. I.
De
Statu Subditorum vario.

§. I.

CUm respublica quælibet potissimum *nexu subditorum cum imperante*, & illorum *inter se* constet, euidens est, ad ius publicum vniuersale quoque spectare *obligationes* & *iura subditorum* (a) qua *talium*. (aa)

§. II.

(a) Supra dictum, duplicem esse nexum (1.) *imperantis cum subditis* (2.) *subditorum inter se*, quatenus ciuili vinculo inter se coniuncti sunt. Non ergo sufficit, iura *imperantium* tantum considerasse, sed præterea etiam vlterius ex correlatis inspicienda sunt *iura* & *obligationes subditorum*, sicuti in societate qualibet hoc iuris est v. c. coniugali, vbi & *mariti*, & *vxoris* iura consideranda sunt. Præsertim autem hæc doctrina vel ideo est necessaria, quod non pauci sint, qui vel nullum ius subditis adscribunt, vt *Machiavellistæ*, vel *nimium iuris* eis tribuunt, vt *Monarchomachi*, cum tamen ab vtraque doctrina maxime cauendum sit.

(aa) Habent enim subditi alia iura, quatenus considerantur simpliciter *vt homines*, de quibus hic non agitur.

Aliud

§. II. Sicuti autem *ſtatus perſonarum* vt plurimum *diuerſitatem iurium* arguit, ita quin idem in *iure ſubditorum* (b) dicendum ſit, dubium eſſe non poteſt.

§. III. Diuerſitas ſtatus, prout *inæqualitatem* inducit, non eſt a natura, (c) ſed in ſtatu naturali omnes homines ſunt æquales.

§. IV

Aliud eſt *officium hominis*, aliud *ciuis*, vt PVFENDORFF. *de offic. hom. & ciu.* accurate diſtinxit.

(b) Pro ſtatu perſonarum iura variare certum eſt. Iam quidem omnes ſubditi intuitu principis in vno eodemque ſtatu generali ſunt, quod ſint *ſubditi*; inter ſe tamen diuerſo adhuc *ſtatu ſpeciali* gaudent, & ſic diverſo vtuntur iure, tum reſpectu ſui ipſius, tum reſpectu imperantis, quamuis etiam ſubditi reſpectu imperantis alium præterea ex eius voluntate induere poſſint ſtatum, ex quo adhuc ſpecialius imperanti ſuo obligantur.

(c) Senſus huius theſeos hic eſt, quod ante omne factum humanum, prout a natura homines generati ſunt, homines ſint æquales, nec alteri in alterum competat imperium, quo & tendit ICti monitum in *L. 32. de R. I.* aiens: *quod ius naturale attinet, omnes homines ſunt æquales.* Nam quod de *imperio maritali* aſſerunt, id itidem non *neceſſarium*, ſed *arbitrarium* eſt, nec generatio liberorum per ſe inducit aliquod imperium in patre, niſi quod *educatio*, quæ parentibus incumbit, absque *imperio* quodam in liberos eſſe nequeat, & inde per conſequentiam *patria poteſtas* fluat. Interim tamen non talis inæqualitas in ſtatu naturali obtinet, qualis eſt in *ſtatu ciuili*, vnde, vt dubiis eo magis occurramus, admittamus in hoc caſu hanc inæqualitatem in ſtatu naturali in *ſenſu comparati-*

§. IV. Atque adeo omnes *æquali* inter se fruuntur *iure*, (d) & nihil huic æqualitati contrarium a quocunque fieri potest.

§. V. Introductis autem ciuitatibus, nata est simul *status diuersitas*, & maxima *inæqualitas*, (e) & quidem primo *generalis*, qualis est inter *imperantem* & *subditos*.

§. VI. Consistit hæc inæqualitas inprimis in eo, quod imperans adhuc *liber* sit, nemini obnoxius,

---

uo: sed extra hunc casum omnes æquales inter se erant, & liberi quoque *ex post facto*, vbi propriam instituebant familiam.

(d) Iura naturam status sequuntur, atque adeo supra iam inde suppositum est, inter ipsos imperantes esse *æqualitatem*, nec alterum alteri cedere teneri, nisi pactum interceserit, vel regulæ prudentiæ & decori aliud postulent: sunt enim imperantes inter se adhuc in statu naturali, & sic æquales.

(e) Inæqualitas hæc satis euidens est, qualis alias differentia est inter *parere* & *imperare*. Alii quidem iam ante ciuitates eiusmodi inæqualitatem fuisse, veluti in familia aiunt, sed illi supponunt, quod ex pluribus familiis ortæ sint ciuitates, id quod vniuersaliter asseri nequit. Est autem hæc tanta inæqualitas, vt vix maior reperiri possit; atque hinc facta quoque *inæqualitas iurium* inter imperantes & subditos. Sed hæc inæqualitas tantum attenditur, quatenus prædictæ personæ in statu illo considerantur; extra illum si considerantur, *vt homines*, subditi & imperantes *æqualibus* vtuntur *iuribus*, quia per susceptionem imperii, & subiectionem homines non amittunt naturam humanam, vt tamen, prout supra monitum est, iura subditorum intuitu imperantis, non tam efficacia sint.

(f) Hæc

noxius, atque adeo in ſtatu naturali conſtitutus; ſubditi autem *libertatem naturalem* depoſuerint, & ſuam voluntatem arbitrio imperantis ſubiecerint. (f)

§. VII. Hoc poſito *inæqualitatis ſummæ* ſtatu, ſimul conſtat, *iura* ſubditorum pauca, vel ſaltem *imperfecta* reſpectu imperantis ſupereſſe, & parendi gloriam magis in eis produxiſſe *vinculum obligationis*, ſeu *neceſſitatem* quam *libertatem* (g) agendi, ſicuti in imperante manſit libertas agendi.

§. VIII.

(f) Hæc eſt quaſi principalis ratio differentiæ, vnde tot noua iura enata eſſe ſupra dictum eſt, quæ partim fluunt *ex iure libertatis*, quo adhuc fruitur imperans intuitu aliarum gentium, cum ille adhuc in ſtatu naturali ſubſiſtat; partim *ex iure imperii*, quod præterea ei acquiſitum eſt in ſubditos. Contra ſubditi, amiſſa naturali libertate, amiſerunt quoque omnia iura, quæ antea obtinuere, & imperio ciuili agnito, *grauiſſimam* ſubiere *obligationem* & *ſubiectionem*, quarum antea expertes erant. Vnde euidens eſt, ſtatum ſubditorum *magis* producere *obligationem* quam *iura*; cum contra ſtatus naturalis ſeu libertatis ab hac obligatione ſpeciali liber ſit, & magis *iura* producat.

(g) Differunt *ius* & *obligatio* vt *libertas* & *neceſſitas agendi*; loquor autem de libertate & neceſſitate *externa* agendi, quatenus de iure naturæ aliquid libere quilibet agere, vel non agere poteſt, & inter homines abſque ſua voluntate ad aliquid faciendum cogi nequit. Imperans itaque quia *liber* manet, *libertatem agendi* retinuit, & ita infinitis gaudet iuribus reſpectu ſubditorum: ſed *ſubditi* cum imperio & voluntati imperantis ſubſint, magis ſubſunt *neceſſitati agendi*, & ſi vel

§. VIII. Interim non vna eademque omnium subditorum est ratio, sed prout *adstrictior* est *libertas* agendi imperantis, ita subditorum eminentiora sunt iura, & status liberior.

§. IX. Licet enim propterea subditi non desinant tales esse, tamen *necessitas* (i) ipsa agendi habet suos *gradus*, atque adeo in aliis *laxior* & *remissior*, in aliis *adstrictior* esse potest.

§. X. Prout ergo ciuitas vel *ab initio* constituta,

si vel maxime adhuc ius quoddam habeant, illud tamen valde *imbecille* est propter necessitatem agendi, qua premuntur propter statum suum.

(h) Iura correlatorum potissimum diiudicantur ex vtriusque natura. Neque enim naturam alterius recte ex correlatis possum considerare, nisi vtriusque comparationes instituerim. Consequenter quo magis *libertas principis* adstringitur, eo magis laxatur necessitas agendi in subditis, & vice versa; quo magis imperans libertate agendi gaudet, eo adstrictior est necessitas agendi in subditis. Neque adeo, *subditi* cum *seruis* sunt comparandi *simpliciter*, licet non negauerim, quorundam subditorum conditionem a seruorum subiectione vix differre.

(i) Necessitas per se non est vnius eiusdemque naturæ. Sic serui absoluta necessitate agendi ducuntur. Non eandem vbique sortem habent liberi, qui liberalius educandi, licet nihilominus sint sub patris imperio, neque eadem potestas hodie in vxores competit maritis, vti quidem olim. Simili ratione omnes subditi in eo conueniunt, quod imperanti subiecti sint, sed *modus subiectionis* variare potest, & hinc ordinarie conditio eorum ex prima Reip. constitutione petenda.

(k) Per

tuta, vel *ex post facto* paulatim mutata, ita ſtatus ſubditorum variat, (k) inter quos quidam *abſolute* parent, & dicuntur κατ' ἐξοχὴν *ſubditi*; quidam maiori immunitate gaudent, & dicuntur vel *ciues*, vel *ſtatus reipublicæ*.

§. XI. Ciuium autem & ſtatuum reipublicæ præeminentia potiſſimum in eo conſpicua eſt, quod in quibusdam (l) concurrant ad reipublicæ adminiſtrationem, ſalua tamen ſubmiſſio-

(k) Per *inductionem* omnium rerumpublicarum res poteſt probari; ſi bello deuicti ſunt populi, abſoluti ſubditi inde oriuntur, qui neceſſitate agendi in omnibus vtuntur. Ceterum qui antea liber populus erat, & poſt ſibi elegit imperantem, ibi certum & probabile eſt, eligentes vel ſaltem proceres ciuitatum ſibi maiorem reſeruaſſe libertatem, qui *ciues*, vel *ſtatus prouinciales* vocantur, quod vel ex rerumpublicarum Germanicarum ratione & ſtatu apparet. Alias quidem *ciues* dicuntur quoque illi, qui in Democratia concurrunt ad ſumma rerum, ſed iridem hoc intuitu, quod maiorem retinuerunt poteſtatem. vid. PVFENDORF. *lib. 7. c. 2. §. vlt.* Submiſſio voluntatis vtrobique adeſt, ſed diuerſo modo. Ægre hanc diuerſitatem admittit HOBBES, ſed experientia & ratio rerumpublicarum ipſi contrariatur.

(l) In hoc adhuc differentia conſpicua eſt a ſtatu vero Democratico, vel Polyarchico. Hic enim omnia iure Imperii per *concilium* vel *procerum*, vel *plurium* expediuntur: ſed ſtatus prouinciales, vel ciues in quibusdam tantum adhibentur in concilium, ita vt absque horum præconſultatione abſolute imperans nihil determinare poſſit, in ceteris tamen adhuc ſubiecti manent, & parent imperio imperantis.

(m) Sub-

missione in ceteris actionibus, quibus interesse nequeunt.

§. XII. Hæc *submissio voluntatis*, quæ subditum constituit, afficit magis *personam* (m), quam *bona*, quo intuitu proprie non est subditus, qui sub alio principe bona sita habet.

§. XIII. Præterea illa ipsa submissio voluntatis in constitutis iam rebuspublicis non de nouo declarari præcise debet, sed *ipso facto* censetur fieri, quo quis in districtu & territorio imperantis commoratur, quia versari in republica alterius, & noluisse se imperanti submittere, hostilitas foret.

§. XIV. Atque adeo inde est, quod iudice

GRO-

(m) *Submittere voluntatem imperanti*, est declarare, quod actiones suas in posterum ad eius nutum in causis ad rempublicam pertinentibus instituere velit, & sic subiectio supponit *personæ præsentiam ordinariam* sub alicuius imperio, quo sensu quis ibi proprie subditus est, vbi habitat, & domicilium suum habet; non autem vbi tantum bona habet, quia suam voluntatem ibi non in omnibus submisit voluntati imperantis, licet ad leges *rebus* dictas in illa republica obstrictus sit.

(n) Alia ratio est *ciuitatis constituendæ*, quo casu voluntas nonnunquam expresse declarari potest, sed ciuitate iam constituta, natura ordinis non aliter patitur, quam vt qui vult commorari in eo districtu, debeat se accommodare ad conditionem communem omnium, qui commorantur. Nam & paterfamilias, qui suæ præest domui, his potest leges præscribere, qui ædes suas intrare volunt.

(o) Con-

GROTIO, peregrini, quamdiu in territorio aliquo commorantur, pro *subditis temporaneis* (o) habeantur.

§. XV. Quinam vero in classem subditorum sint recipiendi, & inter reliquos subditos tolerandi, (p) imperans solus (q) determinat ex statu

(o) Conclusio hæc fluit ex antecedentibus. Inde ius statuendi in extraneos, extraneos ibidem delinquentes puniendi, eorum personam vel bona detinendi, quod *arrestum* vocatur; ab extraneis subsidia exigendi, vsibus reipublicæ inseruientia, illos excludendi a communi iure subditorum stricte dictorum &c. fluit; quatenus tamen eis tacite est concessa immunitas singularis, qualis *legatis* solet concedi, in eo merito ab aliis sunt distinguendi. Ceterum a reliquis perpetuis subditis adhuc in eo differunt, quod nexu illo non contineantur, qui peculiariter inter *ciues perpetuos* constitutus est.

(p) Recipere extraneos in classem subditorum est res *meræ facultatis*, receptos defendere, *necessitatis*, sæpe receptio extraneorum potest esse damnosa reipubl., quia mores subditorum ex commercio extraneorum corrumpi possunt, quod tunc inprimis attendi debet, si ingens multitudo in ciuitatem admitti petat. Romani quoscunque ascisccbant ciues. Audiamus CICERONEM *orat. pro Cornel. Balbo*, vbi fatetur, *nullam esse gentem ex omni regione terrarum, neque tam dissidentem a populo R. odio quodam, atque dissidio, neque tam fide benevolentiaque coniunctam, ex qua nobis interdictum sit, vt neque adsciscere ciuem, aut ciuitate donare possimus.* Atque id ipsum ex Romuli instituto fluxisse videtur, per ea, quæ refert DION. HALICARNASS. *lib. II.* vbi simul taxat græcorum mores. *Dum græcorum mores*, ait, *cum his confero, non possum*

vllo

statu reipublicæ.

§. XVI. Potest tamen libertas subditos quoscunque recipiendi restringi vel *fœdere* (r) cum aliis gentibus inito, vel alio *pacto publico*, (s) vel

vllo modo laudare illam consuetudinem Lacædemoniorum & Thebanorum & Athenienſium, qui de ſe ob ſapientiam magnificentiſſime ſentiunt: qui quod ſuam nobilitatem retinere vellent, nec vlli, niſi raro iura ſuæ ciuitatis impertirentur, [illud enim omitto, nonnullos etiam ſolitos eſſe hoſpites expellere] non ſolum nihil commodi ex hac ſua arrogantia perceperunt, ſed etiam maxima propter eam damna perceperunt. Damna ipſa in ſequentibus refert, quæ recenſere ſupersedeo. Terrarum Brandenburgicarum ſtatus florentiſſimus non minimum incrementum accepit ex peregrinorum receptione, quos tam indulgentiſſime habet habuitque Rex noſter potentiſſimus, qui Boruſſorum ſceptra tenet, vt fere dicere poſſis, quæ incommoda ex externorum receptione metuenda, ſint, compenſari inſigni acceſſione commodorum, quæ respublica inde percipit.

(q) Magiſtratus inferioris non eſt, recipere ſubditos, quos imperans lege publica recipere prohibuit. Inde vnice ratio petenda, quod receptio iudæorum principum regalibus adnumeretur. Cum enim tolerantia iudæorum ex principiis clericalibus ſemel generaliter interdicta ſit, vti oſtendi diſſ. *de caut. iudæor. tolerant.* inde ſi recipiuntur, ex ſola diſpenſatione recipiuntur, quæ *principi*, non *magiſtratui inferiori*, competit.

(r) Tale exemplum adfert CICERO *orat. pro Cornel. Balbo*, inquiens: *quædam fœdera extant, vt Germanorum, Inſubrium, Heluetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia barbarorum, quorum in fœderibus exceptum eſt, ne quis eorum a nobis ciuis recipiatur.*

(s) Huc referre ſolent diſpoſitionem inſtrumenti pacis, qua

vel *lege fundamentali* imperii. (t)

§. XVII. Recepti subditi solent quidem ordinarie *homagio* obstringi, sed id non necessitatis absolutæ, (tt) sed meræ tantum securitatis gratia fieri solet.

§. XVIII.

qua cautum esse volunt, principes imperii hæreticos recipere non posse, quales omnes illi iudicandi, qui a tribus illis approbatis religionibus recedunt, & alii sectæ v. c. Socinianorum, Arrianorum adhærent: Ita enim in *I. P. art. VII. in f.* disponitur: *præter religiones supra nominatas nulla in sacro imperio Romano recipiatur vel toleretur.* Sed obseruarunt iam alii, *vsum sacrorum peregrinorum* hic prohiberi, non *receptionem hominum*, his sacris addictorum, si absque vsu sacrorum publico in prouincia vel territorio degere velint.

(t) Huiusmodi lex fundamentalis erat itidem apud Romanos, vti ostendit CICERO *orat. pro Cornel. Balbo*, vbi ait: *Nos non possumus & huius esse ciuitatis: & cuiusuis præterea: ceteris concessum est.* Qui ergo aliarum ciuitatum ciues manebant, non poterant ciues R. fieri. Pomponius Atticus, ne ius ciuitatis Romanæ amitteret, ciuis Athenienſis fieri recusauit, CORNEL. NEPOS. *in eius vita.* Lege vero fundamentali id prouisum esse, itidem ostendit CICERO *cit. l. O iura præclara atque diuinitus iam inde a principio Romani nominis a maioribus nostris comparata, ne quis nostrum plus quam vnius ciuitatis esse possit; dissimilitudo enim ciuitatum varietatem iuris habeat necesse est.* Sic itidem per leges publicas imperii non sunt tolerandi Zingari, vulgo *Ziegeuner*, genus hominum turpe & nefandum, quod variis legibus publicis cautum est. vid. Dn. HERTIVS *de subiect. territ. §. 10.*

(tt) Non ideo quis fit subditis, quia homagium præstitit,

§. XVIII. Sed præter homagium etiam aliis indiciis subiectio solet & potest probari, si scil. membra alicuius ciuitatis actus imperii in se admiserint; admittendo enim alterius in se imperium, (u) *tacita submissio* inde deducitur.

§. XIX.

---

sed per homagium illi, qui iam sunt subditi, publice profitentur, quod sint subditi. Solet proinde homagium tanquam *indicium subiectionis* adhiberi, si dubius sit status subditorum. Neque vero heri aut nudius tertius hæc solennis homagii præstatio inualuit, sed iam antiquissimum est institutum. Apud Athenienses, qui in numerum ciuium cooptabantur, in hæc verba iurare debebant: *Non ignominia afficiam arma sacra, neque deseram meum adstitem, quocum iunctus fuero. Dimicabo pro sacris & profanis siue solus siue cum multis. Patriam non relinquam in deteriori statu, sed ampliori meliorique, quam acceperim. Semper magistratui præfecto prudenter obediam, & legibus constitutis parebo, atque aliis quibuscunque plebis consensu decretis. Quodsi quis leges vel irritas facere vel eis non obtemperare velit, non concedam, sed vlciscar tam solus, quam cum pluribus. Sacra quoque patria colam. Horum mihi Dii testes & conscii sunto.* IO. STOBAEVS *serm. XLI.* IVL. POLLVX *lib. VIII. Onomast. c. 9. n. 25.*

(u) Necessarius respectus est inter *imperium & subiectionem*; qui admittit alterius imperium supremum, eo ipso libertatem suam negat. Huc refero (1.) si pareat ciuitas quædam mandatis emissis alicuius imperantis; (2.) Si pœnis eiusdem se subiecerit; (3.) Si comparuerit ad Diætas prouinciales, ad sequelam &c. (4.) Si collectas *ex imperio* impositas soluerit &c. quæ materia sæpe occurrit in causis exemtionis, quia hisce & similibus probatur *exemtio*, qua probata, exemti sunt subiecti imperio eximentis.

(x) ic

§. XIX. Sed caueas, ne a *titulis* vel aliis externis *signis* (x) subiectionem petas, si cetera, submissionem voluntatis denotantia, desint.

§. XX. Fluit quoque ex hactenus dictis nullo iure *Clericos* exemtionem a statu subditorum prætendere posse, (y) cum fruantur reipublicæ commodis, & in ciuili societate viuant.

§. XXI. Imo quacunque etiam dignitate quis præfulgeat (z) siquidem in republica qua-

(x) Sic quando *reuerentiæ* intuitu ciuitas principem extraneum salutat *unsern gnädigen Herrn*, inde nulla infertur subiectio. Quando Electores ad Cæsarem scribentes se nominant *allerunterthänigste Churfürsten*, quando a Cæsare per mandata euocantur, quando Cæsar dicit: *Wir befehlen euch Churfürsten* &c. hæc & similia non plane conueniunt cum libertate præsenti statuum imperii, licet olim conuenerint: non enim infrequens esse solet, vt formulæ antiquæ & stylus curiarum durent, licet status Reipublicæ iam mutatus sit. Merito itaque status Reipublicæ non vnice iudicandus est ex huiusmodi externis rerum figuris, sed potius hæ formulæ iam aliam interpretationem accipiunt ex *præsenti statu*. Sane ignorantiam summam profiteretur, qui hodie ex formula iuramenti a statibus imperii præstari solita, *treu hold gehorsam und gewärtig seyn*, subiectionem eorum concludere veller.

(y) Plenius hoc Dn. COCCEIVS *de potest. fundat. in territ. c. 2.* ex omni antiquitate & rationibus naturalibus & ecclesiastica praxi illustrauit, & supra quoque de eo iam actum est.

(z) Sic multi principes in Gallia, Bohemia &c. item comites aliique subsunt imperio imperantium, licet di-

quadam viuit, *subditorum* classe eximi nequit, cum destitutus adhuc sit libertate naturali, & agnoscat imperium alterius.

§. XXII. Neque ordinarie aliud dicendum de *vxore* (a) *imperantis*, *liberis* ceterisque *cognatis*, nisi

gnitatem singularem habeant, quamuis ita non statim in *infimam sortem subditorum* sint abiiciendi, interim cum non sint liberi ab imperio imperantis, manent vtique dependentes, & ratione imperantis *subditi* sunt.

(a) Quærunt publicistæ, an Augusta sit subdita? id quod negant, quod sit socia thori; sed hoc quidem quoad rationem *matrimonii* certum est, propterea tamen non statim est *socia imperii*, nam actus omnes imperii in solo imperante residunt, atque adeo non dubium, quin possit iurisdictionem in eam exercere, qua *imperans*. Quid enim si de *adulterio*, vel *insidiis vitæ mariti structis* suspecta sit? Adsunt non pauca exempla imperantium, qui ob has & alias rationes ius vitæ & necis in vxores exercuerunt. De liberis idem dicendum. An etiam in patrem vel matrem? Nec hoc negauerim. De Fabio maximo PLVTARCH. *in Apophthegm. Rom. p. m. 196. lit. a.* hoc refert, quod senectute eius ingrauescente, cum filius eius consul in publico magna hominum frequentia officio fungeretur, conscenso equo ad eum adiuerit. Sed cum filius misso lictore descendere eum ex equo iussisset, reliquis pudore affectis, desiluit ex equo, at contentiore, quam ætas ferret, impetu accurrit ad filium, amplexusque eum, *recte*, inquit, *sapis*, *fili*, *sentiens*, *quibus præsis*, *& quantam imperii maiestatem adeptus sis*. Conf. LIVIVS *lib. XXIV. c. 43.* Exemplum ANNAE Reginæ Angliæ ostendit, imperasse eam, qua *Reginam*, marito vt *subdito*. Quod hodie in Germania

Prin-

nisi quod quædam libertas & exemtio iis indulgeri soleat.

§. XXIII. In eo quoque est differentia subditorum, quod quidam *immediate* pareant, quidam *mediate*. (b) Hi subsunt aliis, qui tamen itidem intuitu imperantis pro subditis habentur.

§. XXIV. Ex quo fluit, mediatos non amplius esse subditos ei, cui olim mediate subiecti erant, quando ille, cui immediate subiecti sunt, non amplius ab imperio superioris dependet, sed suam libertatem recepit. (c)

§. XXV.

Principibus denegetur imperium in apanagiatos, magis est ex antiqua obseruantia, quam ex iure vniuersali. Aft in Gallia res secus sese habet.

(b) Sic multi nobiles habent suos subditos *ihre Unterthanen*. Quando nunc quæritur cui adstrictius obligentur, sine dubio pro *imperante summo* est pronunciandum, quia huic ipse nobilis subest. Interim cum hic quædam subordinatio adsit, cauendum, ne subordinatio euertatur. Obtinuit olim hæc distinctio in Germania, vbi terræ quædam fuere *mediatæ* quædam *immediatæ*. In illis incolæ vel subditi sub ducibus erant, hi autem sub Rege.

(c) Id iam applicari potest ad nostrum imperium. Communiter dicunt, subditos imperii sub statibus degentes esse *mediatos*, item ciuitates esse vel *mediatas* vel *immediatas* &c. Quæ omnia si sensu proprio secundum *§. anteced.* essent intelligenda, sequeretur, vt ipsi status adhuc essent subditi, quod neutiquam asserendum. Vnde & in quæstione, *cuinam subditi magis obligentur, an Imperatori, an Principi suo?* facilis sane est deci-

§. XXV. Non mutatur ſtatus ſubditorum, mutata perſona Imperantis; licet enim huic ſubmiſiſſe tantum ſuam videantur voluntatem, tamen cum respublica per obitum imperantis non intercidat, ſed maneat eadem, manet quoque ſtatus ſubditorum idem, (d) qui ante fuit.

§. XXVI. Si autem in totum extincta ſit linea imperantis, cui ius imperii quæſitum, populus vel omnis, ſi *æqualis* eſt conditio omnium, vel ſaltem ſtatus reipublicæ, ſi *inæqualis*, redeunt ad primæuam libertatem (e) quam vel

---

ſio, quod huic magis obligentur, quia huius intuitu proprie ſunt ſubditi. Et licet hodie ex antiqua forma nomina retineantur, ſufficit tamen, quod mutata iam ſit rerum facies.

(d) Huc pertinet illud TACITI *lib. IV. annal. Principes mortales, Rempublicam æternam*, quod eo magis obtinet, ſi iure ſucceſſiuo imperium certæ familiæ deferatur. Cum ergo ex primæua ſubmiſſione ſemel ſubditi ſint, cuicunque habenas tenenti parere debent, ſiue iam ex familia ſit, ſiue voluntate ipſius imperantis alii imperium delatum, modo pacta non reſiſtant. Sic itaque, qui territorium cum omni iure pignoris detinet, itidem exercet poteſtatem, & ſubditi huic parere debent, quod etiam dicendum de eo, qui *ſequeſtri iure* Reipublicæ præeſt; licet enim vterque non habeat ſummam poteſtatem *proprio iure*, ſed ex conuentione, ſubditorum tamen conditio ſemper manet eadem, cum imperium duret, quamuis per aliam perſonam nunc exerceatur.

(e) Eſt neceſſarius reſpectus inter ſubditos & imperantem. Hoc ergo ceſſante, deeſt, cui ſubmittant voluntа-

vel retinere, vel de nouo imperium alicui deferre valent.

§. XXVII. Idem dicendum, si plures prouinciæ antea inter se diuersæ, postea sub vno capite coaluerint, & hactenus vnum quoddam corpus constituerint, tunc singulæ liberæ & sui iuris erunt, (f) nisi de nouo in idem consentiant imperium & nexum.

§. XXVIII.

---

luntatem, atque adeo conditio subditorum mutari potest, præsertim *potentiorum*, quod contigit in nostro imperio, extincta domo Carolingica. Item in Franconia & Sueuia extinctis ducibus, quo ipso plures ciuitates ad libertatem redactæ sunt, non quidem omnimodam, sed ne amplius ducum potestati subessent.

(f) Exemplum extinctæ lineæ imperantis Germania nouit anno 912. in LVDOVICO *infante*. Prouinciæ antea cohærentes liberæ, & sui iuris factæ fuisse videntur i. e. *potuissent*, si *voluissent*, & si expediuisset, *suo iure* vti, & in plures abire particulares, & a se distinctas, vel solum nexu systematico confœderatas Respublicas; sed an hoc factum fuerit, quæstio facti est, & ex historiis decidendum. Circumstantias autem temporum perscrutanti apparebit, omnino verosimilius esse, respublicas illas Germaniæ in pristinam rediisse sortem, electo CONRADO, cui cum nihil iuris detractum sit, idem, quod antecessores habuere, legitime exercere potuit, vti præclare docuit Dn. GVNDELING *de statu Reip. German. sub Conrado I. §. 4.* vtque adeo ab hoc æuo superioritatis territorialis initia peti nequeant, sed longe ex aliis causis, quas pererudite explicat Dn. HERTIVS *de orig. & progress. special. Rom. Germ. Imper. rerumpubl.* Quin cum non omnes

§. XXVIII. Tunc autem reuera recedunt a ſtatu ſubditorum, ſi imperio imperantis non amplius proprie ſubſunt, nec ſuam voluntatem ſubmittere tenentur eius voluntati, ſed libere agunt, (g) licet figura antiqui imperii ſuperſit.

§. XXIX. Sed etiam alii modi ſunt, quibus conditioni ſubditorum prouinciæ ſe eximere poſſunt, ſi *internis ſeditionibus* coactus imperans in libertatem conſentire debuit. (h)

§. XXX. Status ſubditorum inter ſe, quo æqualior eſt, (i) eo magis tranquillitas reipubli-

---

æquali iure a regibus Franciæ acquiſitæ, & ſub iugum redactæ ſint prouinciæ, dubitari poſſet, an quoque omnes & ſingulæ poſſent fieri liberæ.

(g) Sic itaque *ſtatus* imperii non amplius ſunt *ſubditi*, nam (1) non dependent ab imperio Cæſaris, ſed in ſuis territoriis libere agunt, (2) omnia iura imperii exercent, nec (3) proprie illis Cæſar imperare poteſt, quin potius (4) ipſimet coimperant, (5) quo nomine Cæſari adhuc obſtricti ſunt, magis eidem obſtringuntur *ex pacto* & vt *Vaſalli*, quam vt *ſubditi ſeu vi imperii*.

(h) Sicuti enim per bellum imperia ſæpe conſtituuntur, ita ſæpe prouinciæ ſe in libertatem vindicant. De iuſtitia huius vindicationis ex circumſtantiis diiudicandum.

(i) Inæqualitas mater litium eſt, & ſemina ſeditionis parit, quo magis paucorum potentia creſcit: eo minus ſecura eſt imperantis gubernatio, quod bene explicat FORSTNER *in not. ad Tacit. p. 1. p. 143. ſeqq.* Vnde in Republica Hebraica maxima æqualitas ſemper fuit, donec in Regium ſtatum degeneraret.

(k) Inde

publicæ obtinetur, cum ita *iure æquali* fruantur.

§. XXXI. Sicuti vero per ambitionem pleræque ciuitates ortæ, ita fieri aliter vix potuit, quin etiam *inæqualitas* inter ipsos oriretur subditos, cum enim omnia per ambitionem regerentur, necessarium erat, vt *instrumenta ambitionis* (k) ex subditis adhiberentur, quibus *præeminentia* præ aliis indulgebatur.

§. XXXII. Sic & *famæ* & *existimationis* valor inter ciues (l) maxime vigere vel vilescere incipit,

(k) Inde est, quod in rebuspublicis regiis plus valeat *potentia* inter ipsos subditos, plus per *ambitionem* agatur, quia hi, qui ad regimen simul adhibentur, & simul quandam prærogatiuam habent, *proceres* dicuntur, item *nobiles*: ceteri, *serui* vel *ignobiles*. Regis ad exemplum totus componitur orbis, Imperat hic, præcellit ceteris, ergo quos rex adhibet ad administrationem regiminis, prærogatiuam quærunt, quasi imaginem imperantis gerentes, vnde nobilitas prima in rebuspubl. orta. Sic Romulus statim sub auspiciis regni subditos in *patricios*, qui *proceres* erant, & *plebem*, qui infimæ conditionis homines, diuisit; sed euentu apparuit, multa mala ex hac notabili inæqualitate orta esse.

(l) In statu ciuili homines sunt *famæ integræ*, vel *diminutæ*, quod ex iudicio aliorum dependet, quod in statu naturali cessat. Contemtus quidem aliquis inter gentes ex turpi facto oritur, v. c. qui pacta non seruat, qui pacem vel fœdera frangit, sed vt talis infamis fiat proprie, dici nequit, licet id quidem PVFENDF. *lib. 8. c. 4. §. 5.* existimet. Semper enim in statu naturali actionum suarum quilibet causas iustificas allegare

cipit, prout nimirum quis ex vita sua vel inter *optimos ciues* haberi vel non haberi meritus est: nam in statu naturali cessat hic valor, quia iudicium alterius in alterum cessat.

§. XXXIII. Et hinc potissimum, in *statu ciuili* attenditur distinctio: vtrum quis sit integræ famæ nec ne? ad effectus scilicet ciuiles, quatenus in corpore ciuili ei valor (m) quidam attribui debeat.

§. XXXIV. Sed & hi, qui *integræ existimationis* sunt, ex *impositione imperantis* (n) cœperunt inter se distingui quoad valorem ciuilem,

gare potest, quæ an veræ, ad falsæ sint, nullius iudicio *decisiuo* determinari potest.

(m) *Valor* quidem proprie prædicatur de rebus in commercio positis, quæ certam *æstimationem* ex impositione humana habent, vbi quædam res sunt, quæ nullum valorem & pretium habent; aliæ autem valorem quendam, sed variantem habent. Sic etiam in ciuitatibus ciuibus aliquis valor inter se attribui cœpit, & alius quidem *communis*, propter quem in genere in subditorum numero haberi potest, cui opponuntur isti, qui per turpia facta communem valorem amisere, vt propterea in rebuspublicis pro putido membro haberi debeant, & quasi nullius pretii sint, adeo vt collegiis, aliisque honorificis actionibus interesse non possint.

(n) Omnis hic valor *aduentitius* est, non *naturalis*, vti antea monitum, & hic valor aliis maiorem tribuit dignitatem, & maiorem efficaciam in negotiis ciuilibus, id quod ex particularibus rerumpublicarum structuris metiendum.

(o) Sic

lem, secundum quem alii aliis præferuntur, & vt alii iis cedant, *iure perfecto* exigere possunt, quo ipso factum, vt certæ leges de *proëdria* sint introductæ.

§. XXXV. Hic valor potissimum sese exserit in excellentiori gradu honoris, & vel *sanguini* (o) in genere tribuitur ab imperante, diciturque *dignitas natiua*, omnibusque liberis cohæret, vel pro meritis personarum imponitur, & cum persona extingui solet, nisi ad liberos primos simul lege protrahi cœpit.

§. XXXVI. Quemadmodum autem valor hisce subditis ab imperante impositus tantum concernit *ciues* inter se ratione reipublicæ, in qua sunt positi, ita euidens est, extra rempublicam valoris huius nullam haberi rationem, sed *ius* tantum *imperfectum* (p) producere.

§. XXXVII.

(o) Sic nobilitas sanguinis cohæret, & secundum varias dispositiones rerumpublicarum variat, variaque iura habet, quæ ex iure publico particulari addiscenda sunt. Generatim prærogatiua eorum in eo consistit, quod maiori libertate gaudeant, nec in infimam conditionem subiectorum abiecti sint.

(p) Hæc conclusio fluit ex potestate circumclusa territorio ipsi. Nobilis Gallus prærogatiuam, quam in Gallia habet, non potest *iure suo* prætendere in Germania, nisi forsan, vti communitas fieri solet, ex *complacentia* eidem tribuatur, nec si nobilis Gallus & Germanus in tertio loco concurrant, prætendere hic potest, vt ille ei cedat, quia prærogatiua rempublicam non egreditur.

(q) Banni-

§. XXXVII. Sic etiam, qui infamis inter suos esse cœpit, non statim apud alios extra rempublicam (q) in eodem statu consideratur.

CAP. II.
De
Obligatione subditorum intuitu imperantis.

§. I.

OBligatio ex natura *imperii* & *subiectionis* potissimum consistit in *necessitate agendi ex imperantis præscripto*, quæ alias dicitur *obedientia*. (r)

§. II.

(q) Bannitus extra imperium potest a Rege Galliæ ad omnes admitti honores, quoniam infamia se non extendit vltra territorium, quod etiam in relegatis cum infamia ex academiis dicendum est. Et si vel maxime infamia perpetuo & vbique personæ cohæreat, posset tamen extra rempublicam ab alio imperante aboleri ad effectum, vt intra ipsius territorium ad omnes dignitates admitti queat.

(r) Imperans se refert ad subditos, ex cuius imperii indole sequitur, vt ei sit obediendum, adeoque inde statim regula iuris: *imperanti pare*. Si enim ei non esset parendum, non foret imperans. Quin cum respublica tota hac mutua relatione cohæreat, & præterea societas inæqualis sit, *obedientia* per se inde fluit. Inane foret imperium sine obedientia. Non sunt subditi, qui ad obedientiæ leges non sunt adstricti, licet imperans quidam quoad *nomen*, non quoad *rem* in tali republica detur: Apud Germanos antiquos fuere reges *autorita-*

te ma-

§. II. Dependet hæc ipsa obligatio ex *submissione voluntatis* & *agnitione imperantis* (s) quæ si in totum deficiat, obligatio quoque cessat.

§. III. Et quia hæc obligatio saluti humani generis prospicit, & ex præcepto legis naturæ venit, & præterea in statu ciuili absolute necessaria, hinc etiam stringit conscientiam. (t)

§. IV.

---

re magis suadendi quam imperandi: ergo nec subditos proprie dictos habuere, cum non *vi*, sed *precibus*, non *imperio*, sed *consilio* omnia peragere debebant. Prout itaque ratio imperii se habet, ita quoque de *subiectione* iudicandum.

(s) Ab initio quidem respublicæ plerumque violenta subiectione ortæ sunt, sed, iis semel introductis, omnes, qui rempublicam intrant, se submittere, & imperium imperantis agnoscere tenentur. Imo qui antea liberi populi erant, statim obligationem hanc subeunt, quoties se voluntati vnius subiiciunt. Et sic obligatio hæc *ex pacto* quoque *tacito* deduci potest, prout supra id expositum. Imo ne quidem submissio sufficit, si ne quidem ab imperante recipiuntur. Sic Afri cum Pœnis bellum gerentes ad Romanos confugerunt & *futuros se sub imperio Romano dixerunt, si illis videatur, non sunt tamen recepti.* APPIANVS *de bello Punic. p. 7. edit. Amst.* Sic quoque victi in bellis se submittere victori tenentur. Quamdiu adhuc resistunt, *hostes*, non *subditi* sunt, atque adeo cessat omnis ad parendum obligatio. Neque hæc *obligatio* pro inani habenda, quod *violenta* sit, cum vis in statu belli pro *iusto* medio haberi nequeat, quippe quod inter gentes, vt licitum medium acquirendi imperia, receptum.

(t) Id ipsum est, quod PAVLVS inculcat *Rom. XIII.* conf. GROT. *lib. 1. c. 4. §. 4.* Obligatio *in conscientia* dicitur, quæ simul internam obligationem inducit, vt si contra

§. IV. Comprehendi autem hæc obligatio necessario in se (1) *renunciationem omnis resistentiæ*, quæ in *statu naturali* obtinuit, (u) cum renitentia pugnet cum obedientiæ vinculo.

§. V.

---

tra agamus, Deum lædamus, omnis boni ordinis autorem & approbatorem. Cum itaque hæc obedientia in hominum salutem a Deo approbata sit, non potest non inobedientia Deum lædere. Accedit, in ipsa felicitatem totius reipublicæ contineri, quam supra in vnione quæsiui, hanc autem non aliter obtineri posse euidens est, quam si omnium voluntas imperantis voluntatem sequatur, id quod per obedientiam fit. Optime hoc animaduertit Agesilaus, qui interrogatus, quam ob causam Spartani aliis feliciores essent? respondit: *Quia plus quam alii se exercent imperando & obediendo.* PLVTARCHVS *in apophthegm. Lacon. p. m. 212.* Idem quoque AGIS Archedami filius interrogatus, *quænam disciplina maxime Spartæ exerceretur?* corroborauit, respondens: *peritia imperandi & parendi* ID. *ibid. p. 215.* Eleganter id ipsum CHRYSANTVS apud XENOPHONTEM *l. VIII. Cyrop. p. m. 201. lit. a. b. c.* illustrauit, & inde perpetuam rerumpublicarum felicitatem deduxit his verbis: *Cogitate, quænam vrbs hostium ab iis capi possit, qui nolint imperio parere? quæ amicorum vrbs conseruari possit, qui nolint imperio parere? qui militum contumacium exercitus victoria potiri possit? quonam modo facilius possint in prælio homines vinci, quam vbi ceperint seorsum singuli salutis propriæ consilia capere: quid aliud rei præclaræ perfici possit ab iis, qui potioribus haud parent? quæ vrbes legitime administrentur? quæ domus seruari queant? quo pacto naues eo perueniant, quo tendunt? Nos ipsa ea commoda, quæ modo nobis adsunt, quanam alia ratione magis comparauimus, quam principi parendo &c.*

(u) In statu *naturali* homines æquales sunt, ergo ad resisten-

§. V. Quibus positis perspicuum est, populum, qui imperio alterius paret, nullam retinere maiestatem seu summam potestatem,(x) id quod statuunt Monarchomachi.

§. VI.

stendum procliues, inde *bellum*. Sed in statu *ciuili* necessario a statu illo renitendi recedendum fuit, aliòquin potius dissociata multitudo, quam ciuilis societas foret & status belli non cessaret. Accedit, quod obedientia statim cesset, vbi resistentia potest locum habere.

(x) Contradictionem inuoluit, subditos habere quandam maiestatem h. e. summum imperium, & tamen eos debere obedire, eosque renunciasse resistendi facultati. Monarchomachi id ideo asserunt, vt populo ius tribuant insurgendi contra imperantem, si male agat, sic enim putant, populum superiorem esse, qua sententia perniciosior in hac disciplina reperiri non potest. Nec obstat, quod imperium *propter populum* sit, & sic ex nobilitate finis populus superior iudicari debeat, nam hoc tantum ad *officium imperantis* pertinet, quomodo ipse debeat esse comparatus, non vero ad *ius populi*. Sic & pater vtilitatem liberorum quærit, non tamen liberi superiores sunt, & patri resistere possunt. Inde non possunt non arma subditorum contra imperantem mota iuri publico vniuersali repugnare. Cum contra EMERICVM Hungariæ regem a fratre iuniore ANDREA arma sumta & subditi ad seditionem deducti essent, & iam res ad prœlium spectaret, Emericus depositis armis & stipatoribus, corona sceptroque ornatus per mediam aciem seditiosam incessit, illamque his verbis compescuit: *Non cum mortali vobis res est, miseri, sed cum eo, cui præ diuina dignitate supra mortalitatem aliquid accedit, sub omnipotentis Dei tutela reges degunt, quorum læsa*

Maie-

§. VI. Sed voluntatum submissione semel facta imperanti etiam *duro*, *impio*, & *infideli* parendum, (y) nec sub prætextu *impietatis* aut *hære-*

Maiestas vix populorum exitio expiari potest. BONFINIVS *rer. Hungar. decad. 2. l. 7.*

(y) Contrarium plures antiquitus censuerunt, tam Ethnici quam Christiani. Satis notanter ait SENECA *in Herc. fur. victima haud vlla amplior potest, magisque optima mactari Ioui, quam rex iniquus.* Clerus Romanus ad stabiliendam suam potestatem populo impie persuadere tentauit, regem impium, h. e. *a clero non dependentem*, non esse regem. Sic NICOLAVS Pontifex Lotharium regem esse negat propter commissum adulterium, *si tamen*, ait, *rex veraciter dici possit, qui nullo salubri regimine corporis appetitus refrænat, sed lubrica eneruatione magis illicitis eius moribus cedit c. 21. C. 2. qu. 1.* Similia in patrum scriptis passim obueniunt. Hoc intuitu Clerici autores fuisse videntur, vt reges electi iurare & solenniter promittere necessum haberent *de pietate & iustitia conseruanda*, vt si regem impium deprehenderent, iam amplius eidem subditos non obligari crederent, qualis est impia ROSSAEI philosophia, quin talem regem impium *Tyrannum* esse allegabant, hunc autem legitime a quouis interfici posse, imo interfectorem adhuc præmiis affici debere voluere. Atque hæc philosophia est illa pestis nefanda, quæ tot rerumpublicarum euersionem procurauit, suffragante clero impio. Magis sobria certe philosophia veterum Christianorum fuit, qui Iuliano Apostatæ non denegauerunt obedientiam ob apostasian. Ab hac impia sententia profluxerunt seditiones & bella ciuilia, quæ tamen iudice PLVTARCHO *in Bruto c. 17. peiora & deteriora sunt tyrannide & iniusto imperio.* Breuiter, sicut princeps propter impietatem non amittit imperium, ita subditorum obligatio durat. Si amitteret illud, vel

hæreseos z) ei obedientia deneganda.

§. VII.

vel ex *natura ſtatus ciuilis* hoc fieri dicendum eſſet, quod abſurdum, cum potius ſtatui ciuili eiusque quieti repugnet, vel *ex præcedente pacto*, quod tamen hic deficit, & ſi vel maxime adſit, deeſt tamen, qui de eo iudicare poſſit, cum populus *proprio iudicio* ſe obligationi eximere nequeat.

(z) Romanæ aulæ ius publicum aliud docet, quod ita principes Hierarchiæ & iugo cleri ſe ſubducant, & quaſi rebelles fiant, quod dogma mirifice excoluerunt ab omni tempore hi, qui ſocietatem Ieſu profitentur. Bellum omnibus regibus hæreticis grauiſſimum indixit iam olim anno 1592. Wilhelmus Roſſæus, vel, qui ſub hoc nomine latitat, GILBERTVS GENEBRANDVS *in tr. de iuſta reip. Chriſt. in reges impios & hæret. poteſtate*, vbi reges hæreticos non eſſe reges, ſed excommunicandos, imo bello perſequendos contendit. Quantas turbas ſeditionesque hoc impium dogma excitauerit, hiſtoriæ omnium ſeculorum loquuntur. Facile vero apparet, hoc dogmate nefando aulam Romanam tantum intendiſſe, imperantium poteſtatem ſupremam ſupprimere regiaque ſceptra pedo ſuo ſubiicere. Eſt in bibliotheca regia Berolinenſi *Codex MCtus* GRATIANI, antiquiſſimus, *ſeculi XIII.* manu elegante in membrana conſcriptus, vbi prima litera *decreti* GRATIANI, H. ſcilicet, in parte ſuperiore *Pontificem*, altera manu benedicentem, altera manu faſciam quandam tenentem: in parte infima literæ, *imperatorem* altera manu gladium, altera prædictam faſciam apprehendentem repræſentat, ipſi faſciæ vero hic notabilis & ſimul faſtuoſus verſiculus inſcriptus legitur:

Rex ego ſum regum, lex eſt mea maxima legum.
Te facio regem, tu rectam dilige legem.

qua ſententia totum *ius publicum aulæ Romanæ*, vniuerſali e diametro contrarium, depingitur, inſimul-

§. VII. Multo minus *Pontifici* vel vlli alii potestas erit, vinculum obedientiæ, quo subditi constringuntur, relaxandi. (a)

§. VIII.

que ostenditur, Reges tam diu reges esse, quamdiu *rectam* diligant *legem*, h. e. cleri Romani placita. Vtinam vero omnes eodem ausu pontifici restitissent, quo PHILIPPVS Pulcher BONIFACIO VIII! sed forsan in aliis non defuit voluntas, quin subditorum superstitio executionem impediuit. Hæresis, nec religio ipsa, quæcunque sit, statum publicum tollit, mutat, aut eam afficit, & res conscientiæ est, quæ sicuti subditis est relinquenda, ita eadem libertate imperantes multo magis frui debent. Est hæresis *dissensus a religione dominante*, & ita nouam *sectam*, vel, vt loquuntur, *nouam religionem* constituit, quæ iura imperii non concernit, cum ethnici reges idem imperium, quod Christiani gerunt, optimo iure exerceant.

(a) Vinculum *obedientiæ* est ex propria subditorum submissione, qua imperanti simul potestatem in se dederunt. Aut itaque imperantes alteri subsunt, aut non. Priori casu non sunt imperantes, cum possint a superiori deponi & actionum suarum rationes eidem reddere teneantur: Posteriori deficit superior, qui vinculum subiectionis in subditis tollere possit. Equidem Pontifex imperium in imperantes sibi arrogat, & vi huius tot imperatores excommunicauit, subditosque a vinculo subiectionis absoluit. Ast talis relaxatio *iuri vniuersali* e diametro repugnat, quod singulis rebuspublicis *independentiam* tribuit, & hactenus monstrosa illa Monarchia, cui etiam reges colla submittere deberent, ab omnibus seculis ita impugnata est, vt quæ a Pontifice acta sunt, *vi*, *astutia* & *subdolis artibus* gesta sint. Nulla grauior pestis rebuspubl. imminere potuit, quam hæc sacra Tyrannis, quæ Monarchomachis-

§. VIII. Et in hoc principio naturalissimo consenserunt omnes, quibus curæ cordique salus reipublicæ fuit, nec studio *hierarchiæ* abrepti sunt. (b)

§. IX.

chismum adhuc superat, cùm prætextu *autoritatis divinæ* adhuc instructa sit, quæ facile vulgus superstitione captum decipere potest. Sensit Germania hanc pestem, cum HENRICI IV. & FRIDERICI I. exauctoratio subditos armaret, & bellum ciuile excitaret, vt fere dicere possis, non grauiorem hostem vnquam rebuspublicis imminuisse, quam Pontifices, qui animam & spiritum rerumpubl. extinguere conati sunt. Et forsan illa pictura, de qua ad §. *præcedentem* mentio facta, adumbrare voluisse videtur FRIDERICI I. fata, quorum memoria eo tempore adhuc recens erat. Sed ab hac Tyrannide respublicæ hoc tempore prouidentia diuina liberatæ sunt.

(b) HAYMO Episcopus Halberstadiensis *in c. 13. ad Rom.* satis conuenienter ait: *Siue bona sit illa potestas siue mala, quicunque ei resistit, subtrahendo seruitium ab ea, denegando tributum, & honorem non præbendo, quem ei debet præbere, Dei ordinationi resistit & dispositioni, cuius ordinatione illi principantur.* Veteres Christiani aperte profitebantur, se pro imperatoribus ethnicis, qui in ipsos tamen sæuiebant, preces fundere, ceu pluribus ostendi *diss. de iure precum publ. c. 1. §. 10. seqq.* ABBAS SYLVIVS *lib. de ort. & aut. Imp. Rom. c. 16.* in hunc sensum ita loquitur: *Tolerandum est patienter, quicquid princeps facit inique, expectandaque est vel successoris emendatio, vel superni correctio iudicis, qui violentias & iniurias non sinit esse perpetuas.* Cum Darius a Besso lethaliter vulneratus esset, Alexander hoc nefandum facinus vindicare studuit hac ratione, *quod ad vltionem pertineat, iam non suam, sed*

§. IX. Quatenus tamen voluntatem suam submittete *potuerunt*, & *voluerunt*, eatenus obligantur, & ita in hac obligatione censetur exceptus ipse Deus, tanquam *superior*. (c)

§. X.

exempli, communemque omnium regum esse causam, quam negligere illi & indecorum & periculosum esse, quippe cum in altero iustitiæ eius, in altero etiam vtilitatis causa versetur. IVSTIN. *lib. XI. c. 15.* CVRT. *lib. V. in f.*

(c) Notum est vulgatum: *Deo magis obediendum esse, quam hominibus*, h. e. quæuis extrema potius esse toleranda, quam vt secundum præceptum principis illa agamus, quæ voluntati Dei aduersantur. Veritas huius adserti satis certa est, sed non raro homines sibi fingunt præcepta Dei, vt sub hoc prætextu obedientiam imperantibus denegent. Iussus erat AMBROSIVS, vt templum traderet imperatoris delegatis, respondet: *Mandatur: trade basilicam h. e. dic aliquod verbum in Deum & morere, nec solum dic aduersus Deum, sed etiam fac aduersus Deum.* Ita interpretabatur Ambrosius mandatum imperatoris, *de templo hæreticis tradendo*, & sub hoc prætextu obsequium denegabat, cum tamen *traditio templi* nihil contra voluntatem diuinam contineat, cum Deus templis non indigeat, sed templa potius sint in imperantis potestate. Inde pergit: *allegatur imperatori licere omnia, ipsius esse vniuersa. respondeo: noli te grauare imperator, vt putes te in ea, quæ diuina sunt, imperiale aliquod ius habere, noli te extollere, sed si vis diutius imperare, esto Deo subditus. scriptum est, quæ Dei Deo: quæ Cæsaris, Cæsari. Ad imperatorem palatium pertinet, ad sacerdotem ecclesiæ. Publicorum tibi mœnium ius quæsitum, non sacrorum. Iterum dicitur: mandasse imperatorem: debeo & ego vnam basilicam habere. Respondi: non licet tibi illam habere. Quid tibi cum adultera? adulte-*

§. X. Si modo manifeste constet, mandatum imperantis esse impium & iniquum: *in dubio* (d) enim potius parendum.

§. XI.

dultera enim est, quæ non est legitimo Christi coniugio copulata c. 21. c. 23 qu. 8. Miserrima sane est philosophia Ambrosii, quæ superstitionem circa templa vbique præ se fert, ne dicam, quod manifeste ius supremum imperanti circa sacra deneget. Meliorem philosophiam secutus est PAPINIANVS, qui cum a CARACALLA iussus esset, vt fratricidium GETAE colore iuris defenderet, detrectauit recte obsequium, asserens: *non tam facile esse parricidia excusare, quam admittere*, & ita glorioſam sustinuit mortem. Russi e contrario domino in omnibus, quicquid etiam tyrannice mandet, obedientiam præstare dicuntur, cum Dei voluntate omnia geri existiment, CHYTR. *Chron. Saxon. lib. 1.* ad quam obedientiam tamen ius publicum vniuersale eos non adstringit. conf. GROT. *de iur. bell. & p. lib. 2. c. 26. §. 3. & innot.* ibidem, vbi plena manu id illustrat.

(d) Alias quidem in dubio abstinendum esse ratio docet, sed tantum in iis negotiis, quæ nullam necessitatem agendi habent, sed æque facile omitti possunt. Ast in iis, quæ necessitatem agendi habent ex *vinculo subiectionis*, talis electio haud salua est, quin potius tam diu præcise obedientia præstari debet, donec de iniquitate manifeste constet. Nulla est a ciuili societate magis aliena opinio, quam *in dubio non esse parendum*, cum ita subditi facile sibi dubium fingere possint, ad detrectandum obsequium. Et ita subditi pro causa sui principis in hostem ire debent, vtut de *iustitia causæ* illis non satis constet. *Si vbi iubeantur*, philosophatur OTHO apud TACITVM *lib. I. histor. quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam imperium intercidit.* & paucis interiectis: *parendo potius quam imperia ducum scisscitando res militares* [subditorum] *continentur.*

§. XI. Præterea idem præceptum applicari nequit, si *iubentis* tantum iniquitas adsit, non *exequentis*. (e)

§. XII. Sunt quoque subditi *ex voluntate imperantis* magistratui subalterno (f) ad obedientiam obstricti; sed sicut hæc obligatio est *subordinata*, ita semper censetur excepta imperantis persona.

§. XIII. Extendit quoque hæc obedientia se ad ea, in quibus subditi sibi libertatem, imperantis pacto præcedente, (ff) retinuere.

§. XIV.

(e) Non semper peccatum est in executione Inique sæpe princeps extorquet a subditis tributa, in quorum *solutione* nihil iniqui latitat. Peccabat Dauid iubendo, vt populus numeraretur. Ioabus eum a proposito grauiter dehortabatur, tandem vero, rege idem mandatum vrgente, obtemperauit.

(f) Magistratus subalterni intuitu subditorum publicam personam & autoritatem habent, sed non *ex horum submissione* sed *imperantis voluntate*, intuitu cuius *meri subditi* sunt. Cum itaque subditi hisce ad obedientiam obstricti sint ex *voluntate imperantis*, certe *contra voluntatem* eius illis obedientiam præstare nequeunt. Nequaquam itaque audiendi sunt, qui inferiori magistratui facultatem resistendi principi concedunt, si forsan contra officium agere videatur, inter quos est DANAEVS *lib. 4. polit.* & Stephanus Iunius Brutus, cum tamen inferiores magistratus omnem suam autoritatem a summo imperante habeant, ab eo dependeant, & intuitu eius plus iuris non habeant, quam ceteri subditi. Hoc vnicum tantum eis relictum est, vt, quæ obstare executioni mandati videantur, referre imperanti possint, sed neutiquam eidem resistere.

(ff) Non raro subditi in delatione imperii quædam excipere

§. XIV. Præterea (II.) subditi quoque obligantur ad *patiendum*, (g) quæcunque etiam illis

pere solent, quorum libertatem imperans ipsis pacto publico promittit, v. c. ne turbentur a principe in *immunitatibus, priuilegiis* aliisque *iuribus*, quin quando armata manu ciuitates occupantur, capitulatione præuia, plerumque pactum hoc ei inseri solet, *de iuribus ciuitum non imminuendis aut tollendis*. Quid itaque dicendum, si princeps postmodum ea tollat, imminuat? Contra fidem pactorum vtique agit, iniurius est in subditos, sed *conditio subiectionis* facit, vt obedientiam tandem nec in hoc casu possint recusare, aut eidem resistere, cum talis resistentia cum subiectione consistere non possit. Quodsi vero tertius guarantiam horum pactorum in se recepit, *iure gentium* defendere subditos alterius imperantis poterit, vt pactis stetur: ast subditi contra principem nihil tentare possunt, cum iis nunquam colores iuris deficiant, quibus facta sua incusare possint, de quibus tamen iudicare subditis integrum haud est. Valet hic quoque illud VALENTINIANI imperatoris ad milites: *Vestrum fuit, vt me extolleretis ad imperialem dignitatem, res autem administrare, non iam vestri sed principis ipsius esse, vos ipsi quoque dixeritis: itaque vos deinceps imperata facere & quietos esse, me autem, quid facto opus sit, curare decet.* Equidem HVBERVS *de iure ciuitatis lib. 1. sect. 9. c. 3.* §. *17. & 18.* excipit casum, si *lex commissoria* adiiciatur pactis publicis, *vt si rex non seruet iura fundamentalia, populus omni obsequii vinculo solutus sit*, vti Poloni hodienum adhuc stipulari solent: Verum tale pactum statui ciuili contrariari & plane inane esse iudico, cum deficiat superior, qui de eo iudicare possit, an & quatenus contra leges fundamentales imperans peccauerit, nec vnquam rationes iuris deficiant, quibus facta sua iustificare possit, de quo infra pluribus.

(g) Duplex obligatio ex *subiectione* fluit &) ad *obedien-*

lis iniuria inferatur.

§. XV. Atque adeo nequidem ob *religionem*, eiusque illibatam conseruationem (h) arma con-

dum β) ad *patiendum*. Supra vbi de limitibus imperii actum est, hoc satis excussum, & simul ostensum, principis potestatem se quidem non extendere ad iniuriam subditis inferendam, interim subditos in *publici boni gratiam* resistere non posse, & hactenus facta eiusdem effectum externum iuris habere, quod etiam Deus innuit in descriptione iuris regii *1 Sam. VIII.* Plenius hac de re egit GROT. *de I. B. & P. lib. 1. c. 4.* Non posset salutis publicæ ratio subsistere, si promiscuum resistendi arbitrium singulis concessum foret. Tyranno tamen, qui *exercitio talis* sit, resisti eumque occidi posse volunt. HVBER *cit. l.* Verum recte animaduertit illustris THOMASIVS *in obseruat. ibid.* vix *in hypothesi* definiri posse, quisnam pro tali habendus sit, & si vel maxime de eo constaret, singulis tamen ius resistendi vel occidendi haud competeret, vt ita tota hæc doctrina ad speculationes meras referenda videatur. Bene TACITVS: *Bonos imperatores voto expetendos, qualescunque tolerandos.* Idem alibi: *quomodo sterilitatem aut nimios imbres & cetera naturæ mala, ita luxum & auaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interuentu pensantur.* Alii asserunt, eum pro Tyranno, cui resisti possit, habendum esse, *qui notorios imperii fines excedit in detrimentum totius reipubl.* Sed quis subditorum de eo iudicabit? Non *singuli*, quia nullo iure hoc iudicium sibi arrogare possunt; *non omnes*, quia populus de eo, quod reipubl. conducit, arbitrari nequit, quod iudicium omne in imperantem transtulit.

(h) Fuga potius amplectenda, quam armis huiusmodi vtendum ad exemplum primitiuorum Christianorum, de quibus

contra imperantem ſubditi capeſſere poſſunt, ſed potius quæuis mala tolerare debent.

§. XVI Equidem GROTIVS quibusdam in caſibus hanc obligationem ceſſare defendit, ſed vel *ad regulam* non ſpectant, (i) vel admodum dubii ſunt. (k)

§. XVII. Quodſi hoſtis inuadat territorium, quamdiu quidem ſubditi hoſti reſiſtunt, eidem non obligantur; aſt poſtquam a ſuo legitimo impe-

quibus plura egregia adduxit GROTIVS *de I. B. & P. lib. 1. c. 4. §. 7.* De conuallenſibus plura ſingularia adduxit Dn. HENNIGES *in Comm. ad Grot. cit. l.* Fratrum Bohemorum exemplum quoque inſigne eſt, quod ad illuſtrandam hanc materiam adferatur, quorum fata ſane admiratione digna ſunt.

(i) Sic *lib. 1. c. 4. §. 8.* huc refert caſum, ſi principes ſub populo ſunt. Sed ita ſummum imperium non habent, quin populi miniſtri potius dicendi ſunt. In §. 9. huc refert caſum, ſi imperans imperium abdicauit, aut manifeſto pro derelicto habuit. Sed ita in ſortem priuatorum incidit, qualitate enim depoſita, ceſſant omnes effectus qualitati illi cohærentes. Tale quid imputant WENCESLAO, quod imperium pro derelicto habuerit, de quo ex circumſtantiis hiſtoricis iudicandum.

(k) Huc refert in §. 11. ſi hoſtilis animo in rempubl. ſæuiat, ſed talis caſus vix dabilis eſt, & plerumque in applicatione priuatæ iniuriæ quorundam pro *hoſtilitate in vniuerſam rempublicam* aſſumuntur. In *§. ſeq.* habet caſum de *clauſula commiſſoria*, de quo iam ſupra actum eſt. Idem iudicium formandum de caſu in §. 14. propoſito.

imperante amplius defendi nequeunt, (l) & victoris iugum subire coguntur, soluti sunt a priori nexu, & nouo imperanti tamdiu obligantur, quamdiu eius potestati subsunt.

§. XIIX. Ceterum vinculum hoc subiectionis, obligatio tam arcta ad parendum, non aufert singulis, libertatem *emigrandi*, (m) & pristi-

(l) Supponi ergo casus debet, vbi omni auxilio legitimi imperantis destituti sunt, ita enim se submittere hosti licite potuere, cum legitimus princeps in hoc consensisse præsumendus sit, vt potius hostis potestatem subeant, quam cum totali destructione ciuitatis resistant. Neutiquam itaque contra obligationem subditorum existimandæ sunt pactiones, quas cum victore tales subditi omni defensione destituti ineunt, vti plerumque fieri solet, cum ita se potius conseruet in sui legitimi principis commodum. Vnde licite homagium victori præstant, preces pro eo fundunt in ecclesiis &c. cum hæc omnia sint subiectionis consequentia.

(m) Loquor hic de iure publico vniuersali, si præterea libertas subditorum emigrandi haud restricta fuerit. Hoc enim conclamatum est, posse imperantem hanc libertatem restringere, vel certis demum sub conditionibus admittere, qua lege deficiente, subditis hæc libertas salua manet. Equidem obstare videtur vinculum arctissimum, quo imperanti sunt obstricti, quo se liberare posse, inuito imperante, non videntur, eadem ratione, qua serui iugum seruitutis declinare haud possunt. Verum sicut magna diuersitas occurrit inter seruos & subditos, ita argumentum ab illis desumtum non stringit. Et licet subditi semel voluntatem suam imperantis voluntati submiserint, seque ad obedientiam obstrinxerint, ex natura tamen rerumpublica-

pristinas sedes derelinquendi, quatenus tali emigratione nullum ciuitati præiudicium creatur.

§. XIX. Quodsi enim migratio tenderet in gra-

blicarum per se non fluit *perpetua subiectio*, vel quod se ad *perpetuam subiectionem* obstrinxerint, sed quod, quamdiu subditorum numero continentur, sinceram & debitam obedientiam præstare velint. Potuit ergo singulis libertas emigrandi relinqui, quæ vires reipublicæ nec minuit nec supprimit. Nunquam deficit alter. Et denique cum tot circumstantiæ obuenire possint, quæ pro varia vitæ humanæ conditione vrgeant emigrationem, quæque in tanta copia hominum euitari non possunt, imperans, naturæ humanæ optime conscius, potius emigrandi facultatem singulis reliquisse, quam ademisse videtur, id quod exemplum gentium quoque docent. CICERO *orat. pro Cornel. Balb. p. m. 719.* hoc exemplo ciuium Romanorum declarat aiens: *iure nostro neque mutare ciuitatem quisquam inuitus potest, neque, si velit mutare, non potest, modo adsciscatur ab ea ciuitate, cuius esse se ciuem ciuitatis velit.* & post pauca inter iura præclara atque diuinitus a maioribus comparata inter alia refert, *ne quis in ciuitate maneat inuitus. Hæc sunt enim*, pergit, *fundamenta firmissima nostræ libertatis, sui quemque iuris & retinendi & dimittendi esse dominium.* Equidem BODINVS *de republ. lib. 1. c. 6.* distinguit inter *domicilii commutationem & patriæ repudiationem*, vt illam quidem permissam, non æque hanc licitam censeat, quo ipso respexisse videtur ad placita iuris R., secundum quæ forum originis immutabile erat. Ast de eo non est quæstio, sed tantum de iure publico vniuersali disputamus. Mere ciuile est, quod de *origine* disponitur in iure Romano, cum iure naturæ, mutata origine, omne vinculum relaxetur & soluatur.

(n) *Sæpe*

grauem reipublicæ iacturam, (n) vel in fraudem eius (o) fieret, delictum constitueret, & ab imperante impediri posset.

§. XX.

(n) *Sæpissime*, ait BODINVS *de republ. lib. 1. c. 6. principes ingeniosos homines præmiorum magnitudine ac immunitatum illecebris ad se pertrahunt, siue ad finitimos principes debilitandos, siue ad suos ciues erudiendos, siue ad opes & copias cogendas* &c. Debet discessus esse innoxius, alioquin imperans illum recte prohibet, ne respublica detrimentum capiat. Quid enim si plures ex ciuitate discedere vellent, maxime illi, ex quorum commercio respublica floruit? quid si artifices aliorsum se conferre velint, cum tamen interfit imperantis, ne huiusmodi artifices ad vicina loca emigrent?

(o) Huc respexit R. I. *de anno 1512.* ibi: *und nachdem sich mannigfältig im Reich begiebt, daß etliche leichtfertige Unterthanen umb verschuldete Sachen von ihrer Herrschafft oder Nachbahrn empören, und unwilleus befleißigen, ihre Herrschafft oder desselben Unterthanen bedrauen, und umb ihre vermeinte Forderung nicht ordentlich billig recht nehmen wollen: haben wir denselben zu begegnen geordnet und gesetzet, daß hinführo dieselben niemand wissentlich enthalten, hausen herbergen und dergleichen fürschub thun* &c. Similiter in R. I. *de anno 1544. §. 83.* cauetur: *Doch soll kein Stand den andern zu seiner Religion dringen, noch dem andern seine Unterthanen abpracticiren oder wider iede Obrigkeit in Schutz und Schirm nehmen* &c. Idem repetitum in R. I. *de anno 1551. §. 93.* Pertinent huc etiam, quæ in A. B. *tit. 16.* de *Phalburgeris* constituta leguntur: *Ceterum quia nonnulli ciues & subditi principum, Baronum & aliorum hominum, sicut frequens ad nos quærela deduxit, iugum ordinariæ subiectionis quærentes abiicere imo ausu temerario contemnentes in*

§. XX. Præterea emigrandi libertas restringi potest (I.) si aliud insuper vinculum peculiare (p) adsit, ob quod discedere subditus non possit.

§. XXI. (II.) Si *lege publica* (q) emigratio prohi-

in aliarum ciuitatum ciues recipi se procurant, & frequentius in præterito procurarunt, & nihilominus in priorum dominorum, quos tali fraude præsumserunt vel præsumunt deserere, terris, ciuitatibus, oppidis & villis corporaliter insistentes, ciuitatum, ad quas hoc modo se transferunt, libertatibus gaudere, & ab eis defensari contendunt, qui in partibus Alemanniæ Phalburgeri consueuerunt vulgariter appellari. Quoniam autem patrocinari non debent alieni fraus & dolus &c.

(p) Subditi ad officium publicum ab imperante adsumti discedere, vel illud deserere, inuito eo, non possunt, cum vinculum illud, quod ex officio suscepto eosdem stringit, indissolubile sit intuitu subditorum, vt eo se liberare non possint, sed imperans tantum eos remouere queat, prout suo loco dictum est. Similiter glebæ adscripti, proprii homines, & Wildfangi tam adstrictissimæ conditionis sunt, vt discedere haud possint, eodem modo, quo serui iugum herile excutere non possunt.

(q) Talem legem vt *inhumanam* inualidam esse quidam asseruerunt. vid. KLOCK. *de vectigal. concl. 63.* SCHEPLITZ *ad consuet. march. P. 4. tit. 14. §. 2.* quod libertati naturali aduersetur, & contra ius gentium sit, contra quod princeps nihil disponere possit, MYLER AB EHRENB. *de princip. & stat. imp. c. 63.* Ast enim vero, si huiusmodi argumentis robur quoddam inesset, imperanti interdictum esset, in aliis rebus quoque libertatem subditorum restringere, id quod tamen minime asseri potest, prout supra euictum. Quin semper libertas subditorum restrin-

prohibita sit. (r)

§. XXII. (III.) Si alias *intempestiua* (s) fuerit, h. e. eo tempore suscipiatur, quo subditis imperans valde eget.

§. XXIII. Sicuti autem in totum prohiberi, ita quoque ita restringi lege publica potest, vt discessurus *onera quædam* (t) præstet in commodum illius reipublicæ, quam deserere intendit.

§. XXIV.

---

restringi potest, quatenus reipublicæ vtilitas, salus & incolumitas id postulat. Neque hæc emigrandi libertas simpliciter potest dici *iuris gentium*, prout *legem*, sed tantum quatenus *facultatem naturalem* denotat, quæ tamen mutari omnino potest. Quin si lege publica emigrandi libertas prohiberetur, id agnouisse videntur, qui in illam se recipiunt, scientes, se legibus reipubl. ligari.

(r) Sic Mediolani Senatus decreto nec ius alienæ ciuitatis capere nec domicilium in eiusdem imperii finibus commutare fas est, nisi prius impetrata venia & honorario principi soluto. Plura alia exempla collegit BODIN. *de republ. lib. 1. c. 6.*

(s) Ita enim vergeret discessus in reipubl. præiudicium, nec innoxius amplius dici posset, quod tamen requiritur, prout ad §. 19. dictum; Inde ratio postulat, vt discessurus emigrandi propositum imperanti mature significet, nisi satis constet, quod nullum in emigratione reipublicæ immineat periculum, vel decrementum.

(t) Ita in multis ciuitatibus receptum est, vt subditus, deserere ciuitatem volens, de omnibus suis bonis certam pecuniæ summam soluere cogatur, quam pensitationem vulgo vocant *die Nachsteur, Abzug*. Antiquissimum hoc collectandi genus esse, vel inde constat, quod

§. XXIV. Ceterum vtut subditi omnia iura, quibus ad se suaque inter homines tuenda egent, in imperantem transtulerint, & se ad omnimodam subiectionem obligauerint, quædam tamen iura illis illibata manserunt tum *inter se*, tum *intuitu imperantis*. (u)

§. XXV.

quod iam Cæsar Augustus eo vsus legatur ad varia bellorum incommoda sustinenda DIO *lib. LV.* TACIT. *IV. annal. 55.* Fundatur hæc dispensatio optima sane iuris ratione; quoniam enim discessurus tot commoda ex securitate publica, per rempublicam constituta, & conseruata, percepit, æquum quoque est, vt in horum compensationem aliquid largiatur in vsus publicos, vnde porro onera publica sustineri possint. Et cum hæc ratio vniuersalis sit, singuli ad huiusmodi onera obligantur, nisi se exemtos doceant. Ipsa exemtio est iuris positiui, nulla iuris vniuersalis, & ita in hac disciplina explicari nequit. Potest etiam pacto mutuo ciuitatum exemtio constitui, qualia pacta hinc inde in Germania occurrunt, vid. KNIPSCHILD *de ciuit. imp. lib. II. c. 20. n. 22.* MYLER. *de Stat. imper. c. 63. n. 8 seq.* BESOLD. *thes. pract. voc. Abschoß.*

(u) Iam *P. gener.* ostensum est, in republ. dari duplicis generis negotia, *publica & priuata*. Illa quidem ad disciplinam præsentem spectant, hæc vero ad *ius priuatum*, quod identidem vel *vniuersale* vel *particulare* dici potest. Ceterum iura subditorum priuata sunt infinita, prout status subditorum varius est, quæ tamen ad hanc disciplinam primario non pertinent, quæ principaliter iura negotia publica dirigentia complectitur. Equidem HVBERVS *de iure ciuit. lib. 2.* hæc quoque fusius explicuit, verum, vt supra iam monitum est, intra terminos huius doctrinæ non stetit, & plura aliena immiscuit. Quædam tamen, quæ huc perti-

§. XXV. Iura quæ *intuitu imperantis* sibi vindicare subditi possunt, ea potissimum concernunt, circa quæ imperanti ius nullum competit, quorsum refero illa quæ ad *religionem* spectant, (x) quæ iure naturæ subditis libera manserunt.

CAP.

---

pertinere videntur, & ex statu ciuili quandam necessariam determinationem accipiunt, ad caput sequens reservabo.

(x) Supra iam libertatem subditis circa ea, quæ religionem concernunt, asserui *lib. II. c. V. §. 5. seqq.* quæ hic quoque repetenda sunt. Commendari hac in re meretur GERARDI NOODTII dissertatio erudita *de religione ab imperio iure gentium libera*, quæ a Dn. BARBEYRACIO in gallicum quoque versa est sermonem, & BECMANNI *diss. de iure subditorum circa sacra.* In ceteris iuribus priuatis princeps pro salute publica disponit, sed hæc Deus benignitati suæ reseruauit, cuius solius *imperium in conscientias* fundatum est. Neque etiam excogitari potest, in quem finem imperans subditis formulam religionis præscribere vellet, quæ ad intellectum & animum vnice spectat, & tantum commodum & periculum eius vertitur, qui religionem veram vel falsam amplectitur. Et sane omnis coactio a religione tam aliena est, vt merito verendum sit, *ne tandem populus ad impias libertinorum & de numine male sentientium opiniones vi nimia & magistratus seueritate adigatur, ademto religionis, quam probant, cultu, & inculcata eius, a qua abhorreant, profitendæ necessitate*, vti monuerunt Protestantes Belgici anno 1566. in literis ad Ducem Parmensem scriptis apud THVANVM *lib. XL. p. 414.* Quantas calamitates sententia contraria pepererit, docent nuptiæ Parisienses, varia gentium excidia, imprimis vero Iudæorum miserrimæ clades, vti omnibus notum est.

(y) Faci-

CAP. III.
De
Iure & obligatione ciuium qua talium inter se.

§. I.

EST inter subditos eo arctius vinculum, quod non tantum *sub vnius imperio* in vnum corpus coaluerint, sed *inter se* quoque societatem æqualem (y) constituant.

§. II. Hæc societas *æqualis* inter subditos ante *imperium* imbecillis fuit, sed vires suscepit ex imperio eidem accedente. (z)

§. III. Proinde imperium superueniens non sustulit *vnionem illam æqualem* inter ciues, sed potius firmauit, (a) cum absque imperio illa conseruari haud potuerit.

§. IV.

(y) Faciunt subditi vnum corpus cum imperante, & hactenus societas summe inæqualis est, & ex natura sua *inæqualem obligationem* & *iura* producit. Deinde inter se, non habito respectu ad imperantem, æqualem societatem colunt, id quod ex *genesi rerumpubl.* earumque *nexu* conspicuum, & *lib. I. c. 2. P. Spec.* demonstratum est: antequam enim cœtus se vnius voluntati subiiciat, inter se nexu æquali cohærere debet, qui nexus per *imperium* accedens non absorbetur, sed firmatur, constringitur, augetur.

(z) Actum est supra de huiusmodi vnionibus earumque defectibus, ex imbecillitate naturali deductis.

(a) De hoc itidem plenius actum supra *c. 2.* Patet exinde, quod *subditorum* inter se sit longe diuersa ratio, ac *extraneorum*, qui in eandem societatem ciuilem non

§. IV. Et quidem manente *eodem nexu*, censetur adhuc *eadem societas* esse, quæ olim fuit, (b) licet mutatæ personæ sint.

§. V. Cum vero subditi, vni imperio subiecti, non semper vno contineantur loco, hinc inde nascuntur plures subditorum *speciales societates*, (c) quæ inter se quoque separatas rationes habent.

§. VI.

sunt suscepti. His non æque ad defensionem obligantur, ac sibimet ipsis. Qui λητρικὴν exercuerunt, in alios, non in semet ipsos illam iure fundatam esse credidere. Non possunt denegare iura conciuibus, quibus in communi fruuntur, bene extraneis, quibuscum talis peculiaris societas non est inita. Hinc quod ciues extraneis præferantur, habet rationem; Olim apud Romanos peregrini in totum a *communione iuris Romani* excludebantur, saluis iuribus naturalibus & Gentium. Nec proselyti iuris Hebræorum participes erant, quin omne commercium iudæis cum incircumcisis erat interdictum, quo conciuem priuare non poterant. Hinc Antiochi amici Iudæos accusabant; *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita vt cæteros pro hostibus ducant, cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle.* In hoc tamen Iudæi leges naturæ minime obseruabant, cum per talem societatem peculiarem non tollatur vinculum humani generis.

(b) Ita ex his principiis philosophatur ICtus in *l. 76. de iudic. l. 7. in f. quod cuiusque vniv. nom.* id quod omnibus collegiis æqualibus commune est, consequenter quoque omnia iura, priuilegia & obligationes durant.

(c) Ab initio quidem singuli coetus in vno loco collecti suum

§. VI. Et quia plerumque ſtatus ſubditorum diuerſus eſt, diuerſa quoque iura inter ſe quodammodo habent, (d) quatenus ſtatus diuerſus

ſnum peculiarem imperantem habuere, ſed mox vni plures ſubiecti ſunt. Inde originem traxerunt *prouinciæ*, *vrbes*, *pagi*, *vici*, qui cœtus ſinguli inter ſe peculiarem conſtituunt *vniuerſitatem*, vti vocantur in iure R., & peculiaria iura inter ſe habent. Agunt inter ſe ad inſtar ſingulorum. Poſſident bona in commune, quin omnia, quæ de collegiis dicta ſunt ſupra, his applicari poſſunt. Vnde reſpectu ſummi imperantis ad inſtar *priuatorum* ſunt, quod recte obſeruarunt ICti Romani, qui ciuitates imperio Romano ſubiectas *priuatorum* inſtar eſſe iudicarunt, vnde *iura reipublicæ propria* ſibi vindicare nequeunt, ſed tantum *iura collegiorum*. Sic ius fiſci haud exercent, nec quæ priuilegia illi data ſunt, ſibi vindicant, quæ bona ad ciuitatem, pagum & vicum ſpectant, ſunt in eius patrimonio, nec confundenda cum bonis reipublicæ, de quibus *c. vlt. lib. 2.* actum eſt. Sunt tamen ſuo modo *publica*, quatenus imperanti plus iuris in illa competit, quam in ſingulorum patrimonium, cum eius interſit, hæc bona vniuerſitatibus perpetuo conſeruari & bene adminiſtrari. Plura ſunt permiſſa ſingulis in res proprias, quam vniuerſitati in res ſuas &c.

(d) Ciues quidem inter ſe in *ſtatu* conueniunt, quod ſint ſubditi; quia tamen ſubiectionis dantur diuerſi gradus, inde etiam maior libertas quibusdam in republica competere poteſt, quæ aliis denegatur, prout *cap. antec.* dictum. Interim hoc certum eſt, eo firmius cohærere corpus ciuile, quo minus in æqualitate libertatis inter ſe differunt. Dat hæc anſam ad inuidiam, hæc diſcordiam operatur, & mutua odia alit, dum qui maiori libertate in republ. pollent, facile quoddam im-

perium in plebem sibi arrogant. Seruius Tullius apud DION. HALICARNASS. *lib. IV.* ait: *præcipue decreui ius ciuium æquare, vt omnes inter se pari & æquo iure in iudiciis certare possint.* Hoc ipsum, vt fieri solet, ægre tulerunt patricii: nam idem alibi ait: *communis omnium dolor est, quia ex legibus viuere assuescent, pari iure vobiscum disceptantes, nec quod iam faciunt, pauperibus tanquam mancipiis abutentes.* Vnde tot discordiæ in Rom. republica, quam ex patriciorum studio supprimendi plebem? quæ æquo iure cum illis frui volebat, quod in plurimis plebi denegabatur. Nata est *inæqualitas subditorum* ex vitio reipublicæ, & ita ex eodem vitio iura inæqualia orta sunt. Monuit iam suo tempore CICERO *lib. I. de oratore p. 180. lit. e. sit ergo*, ait, *in iure ciuili finis hic legitimæ atque vsitatæ in rebus causisque ciuium æqualitatis conseruatio.* Ast in omnibus rebuspublicis fere euenit, vt qui vel diuitiis abundant, vel quibus simul reipublicæ administratio committi solet, ab aliis infimæ sortis subditis & iurium inæqualitate & conditione distinguantur. Sic Romulus populum vndeque collectum more iam vsitato statim diuisit in *plebeios & patricios.* Inter hos connumerabantur *genere & virtute celebres & opibus abundantes, & penes quos simul erat reipublicæ administratio*, vt ait DION. HALICARN. *lib. 2.* Hac distinctione facta statim quoque constituit, *vt patricii sacra curarent, & magistratus gererent, & ius dicerent, & secum rempublicam administrarent, & vrbana munia assidue obirent: plebeii vero horum quidem negotiorum essent immunes, sed agros colerent, pecus alerent, & artes quæstuosas exercerent.* Eodem modo Theseus Athenienſem rempubl. ita adornasse legitur apud PLVTARCHVM *in eius vita f. 11.* aientem: *Primum discreuit seorsim patricios, agricolas & opifices. Patriciis curam sacrorum & magistratuum ex ordine suo dandorum permisit ius, legumque disciplinam & interpretationem, quid ius fas esset. De cetero ciues ad-*

æqua-

sus hoc postulat, in cæteris æquali inter se iure fruuntur. (e)

§. VI. Vtut vero *iura priuatorum* primario ad ius publicum vniuersale non spectent, cum sub-

---

æquauit, quod dignitate patricii, vtilitate agricolæ, artifices numero viderentur præcellere. At vero hæc prima distinctio sicuti in aliis ciuitatibus, ita quoque in republica Romana perpetuas aluit lites. Ipse DION. HALICARN. *cit. l.* hoc non dissimulat de aliis ciuitatibus, *dum aut humiliores a potentioribus contemnuntur, aut viles & egeni excellentioribus inuident.* Atque ex hac diuersitate subditorum primo orta distinctio inter *nobiles & ignobiles.* Interim dum in huiusmodi diuersam conditionem subditi se coniectos vident, singuli sua sorte contenti sint, necesse est: *est enim respublica quodammodo corpori humano similis. Vtrumque est compositum & constat ex multis partibus, quarum singulæ nec eandem vim habent, nec vsus pares exhibent. nam in republica vnaquæque gens proprium aliquem reipubl. vsum præbet, vt membra corpori. Alii enim agros colunt, alii pro ipsis pugnant cum hostibus, alii mercaturam exercentes multa commoda reip. ex mari afferunt, alii necessarias artes exercent.* DION. HALICARNASS. *lib. VII.* Si igitur membra propter diuersa studia, conditionem, & iura inter se dissentire, & omnia vnum idemque munus & officium obire vellent, non posset non præsentem interitum sibi attrahere.

(e) Status diuersus subditorum tantum quandam diuersitatem iurium inducit, quæ scilicet ex peculiari illo statu promanant; dantur præterea alia iura infinita, quæ nullum respectum ad statum peculiarem, quo distinguuntur, habent, in quibus æquali iure fruuntur. Sic nobiles in contractibus & commerciis communibus non plus iuris sibi vindicare possunt, quam ignobiles &c.

subditi tantum eis inter se fruantur, pleraque tamen ex *statu ciuili* diuersam sortiuntur indolem, (f) & quodammodo alterantur, vt in hoc statu non eodem modo amplius exerceri possint, ac quidem in statu naturali.

§. VIII. Incipiam a *matrimonio* tanquam seminario reipublicæ, propter quod reipublicæ interest, vt matrimonium sit *constans & bene ordinata societas*, (g) nec *promiscuæ cohabitationes* tolerentur.

§. IX.

(f) Extra statum ciuilem actiones singulorum ad propriam & peculiarem diriguntur vtilitatem, quæ in statu ciuili ad reipubl. salutem & ordinem compositæ esse debent. Quod præclare Pericles apud THVCYDIDEM *lib. II. n. 138* ita demonstrat: *Sic existimo, etiam singulis hominibus plus eam prodesse ciuitatem, quæ tota recte se habet, quam si qua priuatis floreat vtilitatibus, ipsa autem vniuersim laboret. Qui enim domesticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen euersa, pereat & ipse necesse est. Contra vero etiamsi quis in beata republica parum felix est, multo tamen facilius per illam incolumis seruatur. Quare cum ciuitas quidem singulorum possit sustentare calamitates, singuli autem publicas non item, quid est, cur non vniuersim ipsi consulere ipsamque tueri oporteat, nec id facere, quod vos facitis, dum quasi attoniti iactura rei familiaris salutem proditis reipublicæ.* Vnde propter statum ciuilem in iuribus subditorum priuatis quædam necessaria mutatio inducitur, quæ hic non prætereunda. Quæ vero vtrique statui communia sunt, omittenda sunt, quos limites HVBERVS plane non obseruauit.

(g) Equidem *regulæ honestatis* id quoque in statu naturali docent; ast *ius naturæ* non præcise præcipit, hanc societa-

§. IX. Neque etiam ius naturæ præcise potestatem marito in vxorem concedit, (h) cum finis huius consuetudinis absque imperio huiusmodi obtineri possit; Ast in *ciuili statu* cum ordinata matrimonia esse debeant, hoc ipsum vero

cietatem debere esse *perpetuam*, & ita in statu naturali ad tempus hæc consuetudo contrahi potuisset. Ast in *statu ciuili* ordo reipublicæ aliud postulat, & quod in statu naturali regulæ honestatis exigunt, in ciuili quoque ratio ciuilis postulat, ne promiscui concubitus tolerentur, cum ex hac inordinata consuetudine non possit non ratio reipubl. periclitari. Vnde in omnibus rebuspubl. matrimonia *ordinata* requiruntur, quæ constans & perpetuum vinculum postulant, saltem vt non facile disrumpatur, vid. DIONYS. HALICARNASS. *lib. II.*

(b) Hoc etiam agnoscit PVFENDORF. *lib. 6. c. 1. §. 11.* cum per se ex natura societatis coniugalis hoc imperium non fluat. Equidem HIERONYMVS relatus in *c. 15. C. 25. q. 5.* ad ius naturæ prouocat, asserens, quod etiam *gentiles feminæ viris suis seruiant, communi lege naturæ.* & in *c. 12. C. 33. q. 5.* ait: *est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant feminæ viris, filii parentibus, quia nulla iustitia est, vt maior seruiat minori.* Ast vero nec ego nego, imperium hoc in naturali ratione fundatam esse, maxime in ciuitatibus, in quibus matrimonia potissimum ita instituenda, vt respubl. ciuibus repleatur, & familia quæuis fortunæ bonis abundet, quo necessitatibus reipublicæ succurri possit, quem in finem in familiis singulis imperium quoddam requiritur; Ast extra *rationes has ciuiles* necessitatem naturalem non deprehendo nec in statu naturali femina cogi potuit, vt mariti imperium subiret, quippe quæ sui iuris fuit. Dicunt, imperium hoc esse ex

vero sine aliquo imperio obtineri haud possit, marito illud, quod conuenientius est (i) concedi debuit.

§. X. Exinde quoque quædam *prærogatiuæ imperii paterni* (k) in liberos nascitur.

§. XI.

iure diuino positiuo, & iam obtinuisse ante conditas ciuitates *Gen. III, 16. 1 Tim. II, 12. seqq.* Ast Deus tantum prædixit feminæ *mala futura*, quæ subire necesse haberet, inter quæ etiam fore dicebat *subiectionem*, queis homines carere potuissent, si in statu integritatis mansissent. Paulus vero non loquitur de origine imperii maritalis, sed tantum prohibet, ne vxor marito imperet, si aliquod imperium adesse debeat, vti in statu ciuili requiritur, quin tunc potius conuenientius esse, ait, vt maritus imperet, vt in thesi dixi.

(i) Etiam HOBBES *de ciue c. IX. §. 5.* inter statum naturalem & ciuilem distinguit, & imperium maritale huic recte adscribit. cum itaque status ciuilis imperium aliquod in familia postulet, cui illud ex naturali ratione deferendum? masculo an feminæ? Illi sine dubio, cum etiam per masculos integrum corpus reipubl. simul sustineatur, conseruetur & defendatur, vnde masculorum est, omnia ita domi instruere, quo reipubl. bene sit. Equidem ARRIANVS 2. *H. Alex. M. c. 7* ait: *receptum solitumque in Asia iam inde a Semirami, etiam feminas imperium in viros exercere*, nec desunt exempla in Europa imperiorum mulierium sat feliciter gestorum; ast de imperiis ciuilibus hic non loquor, & vero talia exempla irregularia sunt nec inde argumentum vniuersale ad domesticam societatem inferri potest.

(k) Vtrique parenti *ius naturæ* committit educationem infantis recens nati, & cum hæc absque imperio esse non possit, vtrique illud concedit, quatenus ad educatio-

§. XI. Porro in *statu ciuili* officia humanitatis non raro transeunt in necessitatem, si illa vsibus reipublicæ necessaria visa fuerint. Atque hinc (l) nascitur *necessitas suscipiendi tutelam* (l) impu-

tionem necessarium est, & cum ad hanc tale imperium non sit necessarium, quod simul *ius vitæ & necis* in se contineat, dubito, an in statu naturali illud parentibus ex hoc imperio adscribi possit: interim si liberi hostilia quædam in parentes machinati fuissent, omnia in eos licita fuissent, quæ in hostem. Cum vero in *statu ciuili* interfit reipubl., liberos educari in spem patriæ, & pater in familia imperium habere debeat, etiam in ipsam vxorem, non potest non quoque prærogatiuam imperii habere in liberos præ liberorum matre. Quantum autem imperium esse debeat, determinat vt plurimum lex ciuilis.

(l) Suscipere educationem liberorum alienorum est *officium pietatis*, & *humanitatis*, & in statu naturali cuivis liberum est, cogi autem ad hoc nemo potest, cum officia pietatis coactionem in hoc statu non recipiant, cum singulis hoc incumbat, & ita alter ab altero id ipsum iure perfecto exigere non possit. Ast in statu ciuili sicuti omnes subditi sunt in tutela reipubl., ita multo magis hi, qui maiori tutela indigent, quales impuberes aliique, & hinc ICtus in *l. 2. §. 1. D. ne de stat. defunct.* ad hanc rationem naturalem prouocat, aiens, quod impuberes sint in *tutela publica*. Cum itaque tutela harum personarum ad rempubl. spectet, ab imperante vero commode expediri non possit, illam subditis recte imponit, ad exemplum ceterorum munerum publicorum, quo intuitu recte Romani tutelam dixerunt esse *munus publicum*, & ita imperans est *supremus tutor*, qui inhabiles ex officio remouet, & quos habiliores iudicat, substituit.

impuberum, aliorumque, qui se ipsos regere non possunt.

§. XII. Præterea (II.) *pauperes*, *languidi* & *debilitati* sunt alendi a republica, (m) & consequenter singuli ad hoc officium pietatis aliquid conferre debent.

§. XIII. In contractibus ineundis, (III.) quibus res inuicem permutantur, ratio reipublicæ postulat, vt pretia rerum non ex cuiusuis arbitrio, sed communi (n) determinentur.

§. XIV.

(m) Sunt hi eodem sensu in tutela publica, quo impuberes. Dare eleemosynas est res misericordiæ, sed in statu ciuili conuerti potest in necessitatem, si ditiores nimis obdurati sint. *Hæc benignitas*, ait CICERO *lib. 2. de offic. reipubl. vtilis est, redimi e seruitute captos, locupletari tenuiores.* Apud Græcos lex erat: *mutilati in bello, publice aluntor.* PLVTARCH. *in Solon.* Nam VT in ARIST. *1. Polit. 10. aliquo modo est eius, qui ciuitati præest, & eius, qui rem domesticam administrat, etiam bona valetudinis suorum curam habere.* De Thebanis ÆLIANVS *lib. 2. c. 7.* hæc refert: *lex hæc Thebanorum rectissime & humanissime posita est, ne cui Thebano liceat exponere infantem, neque in solitudinem abiicere, capitis supplicio constituto. Verum si extrema mendicitate pater laboret, siue mas sit, siue femina infans, iubet lex, eum statim a materno partu ad magistratum cum ipsis fasciis afferre: qui acceptum alicui tradit leui pretio, cum quo pactum & conditiones intercedunt, bona fide infantem alat, & adultum serui vel seruæ loco habeat, sic vt pro mercede educationis operas eius accipiat.*

(n) In *statu naturali* quilibet est rerum suarum arbiter, quilibet pretium rebus suis statuere potest, vt alter non possit conqueri de læsione, cum res per se pretium non

§. XIV. Non eadem quoque potestas de rebus suis disponendi (o) singulis permissa est in statu ciuili, quæ obtinuit in statu naturali.

§. XV. Imo in genere omnia iura subditorum inter se sunt *saluti reipublicæ* subordinata, & imperantis dispositioni (p) subsunt.

§. XVI.

---

non habeant, sed ex hominum affectione consequantur. Ast in statu ciuili vnio peculiaris inter subditos postulat, vt singuli se accommodent ad iudicium maioris partis in republica, vt res suas haud maioris æstiment, quam communiter æstimari solent. Quod maxime tunc attendendum, si quis æstimationem rei vel damni inire, vel alias pretium petere debeat. Et hoc est, quod vocant *iustum pretium.* Ast si contrahentes ipsimet pretium definiuerint, maior & laxior adhuc est libertas in pretio definiendo, modo dolus absit, vt neuter facile de læsione conqueri possit. Optime SENECA *lib. VI. de benef. c. 15. Quædam*, inquit, *pluris sunt, quam venierunt, & ob hoc mihi aliquid extra pro illis, quamuis emta sint, debes. Primum quid interest, quanti sint, cum de pretio inter ementem & vendentem conuenerit? Deinde non veniit illud suo pretio sed tuo. Pluris est, inquit, quam veniit. Sed pluris venire non potuit. Pretium autem cuiusque rei pro tempore est. Cum bene istæ laudaveris, tanti sunt, quanto pluris venire non possunt. Præterea nihil venditori debet, qui bene emit.* Conf. illustr. THOMASIVS *de æquit. cerebr. l. 2. C. de rescind. vend. c. II. §. 29.*

(o) in statu ciuili obtinet regula: *expedit reipublicæ, ne quis re sua male vtatur.* manet quidem adhuc quinis rerum suarum arbiter, sed non quoad vsum reipubl. nocium. Inde olim apud Romanos profluxit ius declarandi prodigos.

(p) Pacta, contractus, transactiones & quæuis alia negotia

§. XVI. Porro defensio sui ipsius iure naturæ singulis permissa est, tam in *naturali* quam *ciuili* statu; sed in hoc nemini tam laxum spatium (q) indulgetur, vti quidem in illo.

§. XVII.

tia inter subditos possunt celebrari, & hactenus robur habent, quatenus ab imperante non reprobantur, ex ratione reipubl. Aiunt, *principem non posse tollere ius quæsitum subditorum.* Adde, *sine iusta causa.* Atque hæc semper supponitur, si ratio reipublicæ resistat pactis conuentis, de quo imperans vnice iudicat. In casu *publicæ inopiæ* creditores ius suum nimis acerbe & amare persequi nec possunt nec debent. Quædam imperans ad debitorum leuamen iuste remittit, imo ad aliquod tempus suspendit exactiones debitorum. Inde nata sunt rescripta *moratoria.* Ad seditionem in republica Romana sedandam senatus plebi debita remittere debuit. SVETONIVS *lib. I. c. 49.* refert, Iulium Cæsarem dictatorem tuliſſe legem occasione belli ciuilis, per quod multi ciues ad incitas erant redacti, vt creditoribus satisfacerent, æstimatione possessionum, quantæ illæ ante bellum erant comparatæ, fœnus vero omne in vniuersum remitteretur, numerato de sorte deducto. Qua ratione quarta fere pars deperibat. Similis lex lata fuit, dicta Licinia apud LIVIVM *lib. VI. c. 35.* Eodem modo & iuramenta subditorum relaxare imperans potest vt non habeant effectum ciuilem agendi, GROT. *lib. II. c. 13. §. 20.* Generatim CICERO *lib. II de LL.* huc respicit: *Respubl. nomen vniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & totos nos dare, & omnia nostra ponere & consecrare debemus.*

(q) In statu *naturali* qui se hostem mihi profitetur, & *rupto fœdere humani generis*, vt FLORVS de latronibus loquitur, quæuis mala mihi intentat, non tantum *illatam* repellere, sed etiam *imminentem* præoccupare fas

§. XVII. Et denique libertas subditorum in quibuscunque negotiis restricta (r) est ad salutem reipublicæ, quæ illimitata est in statu naturali.

CAP. IV.
De
Iuribus subditorum vacante imperio.

§. I.

QUo magis iura subditorum, *stante imperio*, intuitu regiminis publici quiescunt; ita, *eo vacante*, eo plenius sese exserunt, cum deficiat illud vinculum, (s) quo antea constringebantur.

§. II.

---

fas est. Sed in statu *ciuili* defensio quasi in puncto consistit, si iudicis copia deficiat, adeoque eius auxilio vtendum est, si tamen vis e longinquo immineat, & tantum priuata vindicta licita est, si quis aliter se suamque vitam defendere nequit. Porro in statu naturali non tantum *præsentem* vim depellere, sed etiam *in futurum* mihi securitatem procurare possum, & ita defensio non censetur finita, si vel maxime vis præsens feliciter fracta & depulsa sit; ast in statu ciuili securitas in futurum non a vindicta priuata, sed a magistratus ope & autoritate est petenda &c. vid. PVFENDORFF *lib. II. de iure nat. & gent. c. 5. §. 3. seqq.*

(r) De hac restrictione aliquoties supra iam actum est, vt non necesse sit, illud denuo hic repetere.

(s) Per imperium in vnum vel plures collatum desinunt velle singuli intuitu eorum, quæ ad summa rerum spectant, cum quoad hæc voluntatem suam in principis volun-

§. II. Non loquor autem de *totali interitu reipublicæ*, (t) quo accidente, nullum ciuile vinculum

voluntatem contulerunt, prout fusius hactenus dictum est. Vacante imperio res quodammodo redit ad sua primordia, singuli regulariter, vel qui tanquam proceres singulos repræsentant, libertatem primæuam *quodammodo* recipiunt, & ad voluntatem pristinam redeunt, ex quo necessario maior libertas iis competit. Verum cum variis modis vacare possit imperium, & præterea non vniformis sit ratio rerumpublicarum, distincte de his iuribus ediserendum est.

(t) Mors ciuitatum oritur ex *dissolutione vnionis*, quæ *spiritum & vitam* earum constituit, qua sublata dissociata multitudo inde oritur. Quamdiu vinculum quoddam inter homines in societate ciuili olim coniunctos remanet, tam diu ciuitas quodammodo durat, licet sedes antiquas relinquant, vti ex migrationibus variis populorum constat. De Heluetiis refert CAESAR *lib. I. de bell. gall. c. 5.* quod *oppida omnia sua numero ad duodecim, vicos ad quadringentos & reliqua priuata ædificia incenderint, frumentumque omne, præterquam quod secum portaturi erant, combusserint, vt domum reditionis spe sublata paratiores ad omnia pericula subeunda essent.* Hi licet sedes suas reliquerint, cohæserunt tamen suo modo, & vinculo quodam ciuili fuerunt conglutinati. Ast si aratrum ciuitati inducitur, id quod Carthagini contigit, si dispergitur vndique populus, *moritur* ciuitas, cum vitam suam, quæ cohæsit, amittat, & sic quoque iura sua simul habere desinat, vt philosophatur ICtus in *l. 21. D. quib. mod. vsusfr. amitt.* Tale fatum habuit respublica iudaica ex iustissimo DEI iudicio, quæ antea tam celebris, & ab ipso Deo sapienter adornata erat, vt in hunc vsque diem iudæi dispersi totum peragentur orbem.

culum inter conciues remanet, & consequenter iura reip. in totum exspirant. (u)

§. III. Quodsi ergo, qui supersunt ex ruinis prioris reipublicæ, in *societatem ciuilem* de nouo consentiant, (uu) noua inde emergit respubli-

---

bem. Causæ huius mortis ciuitatum sunt variæ, inprimis vero *ipsa discordia* subditorum hic nominanda est, quæ vnionem tollit. *Nulla enim domus tam stabilis, nulla ciuitas tam firma, quæ non odiis & dissidiis funditus possit euerti*, vt ait CIC. *de Haruſp. respons.*

(u) Extincta republica, extingui quoque iura eius necesse est, siue totus populus exscindatur, siue in seruitutem publicam deducatur, vti Iudæis fecit Salmanasser Rex Assyriorum 2. *Reg.* 17. Vbi Albani a Romanis deficerent, funditus vrbs eorum diruta, & omnes exire iussi & Romam traducti sunt. Sic *Roma creuit ex Albæ ruinis*, vt ait LIVIVS *lib. I. c. 29.* ipse autem Albanus populus desiit ciuitatem propriam constituere, & propria iura amisit. Capua, postquam in bello cum Hannibale a Romanis esset recuperata, idem fere fatum habuisset, ni consilium mutatum esset. Principes senatus interfecti sunt, & nobiles trecenti alio modo perierunt. *De vrbe quoque reliqua consultatio fuit:* (sunt verba LIVII *lib. XXV. c. 16.*) *quibusdam delendam censentibus, præualidam, propinquam, inimicam. Ceterum præsens vtilitas vicit.* Ipsa interim respublica *in se* destructa fuit, vti addit LIVIVS: *Ceterum habitari tantum, tanquam vrbem, Capuam, frequentarique placuit: corpus nullum ciuitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse sine consilio publico, sine imperio multitudinem, nullius rei inter se sociam ad consensum inhabilem fore. Præfectum ad iura reddenda ab Roma quotannis missuros.*

(uu) Rarissime quidem hoc contingit, cum destructa republica

publica, a priori in totum diuersa, & ita non antiquo iure, sed eo, quo conglutinata est, gaudet.

§. IV. Diuersa est ratio *vacantis imperii*, vbi *corpus ciuile* non dissociatur, sed præsens imperium tantum exstinguitur, *salua ciuitate*. (x)

§. V.

publica populus in seruitutem publicam deduci, exemplo iudæorum, vel alias dispergi soleat. Interim non desunt exempla, ex ruinis antiquæ reipubl. natam esse nouam rempubl. Sic ex ruinis Ilii, ab Achæis capti & funditus deleti, Troianos nouum regnum in Italia condidisse aiunt, si vera est fabula, de qua plenius edisserit DION. HALICARN. *lib. i.*

(x) Inde *interregnum*, in quo non totalis ἀναρχία deprehenditur, cum status ciuitatis quandam speciem Democratiæ constituat: interim tamen illud pactum, quo se alteri subiecerunt, suamque voluntatem in alterius contulerunt, solutum est, vt tamen, quia inter se adhuc corpus manent, conuenire, & de summis rerum deliberare possint. Bene HOVTVYN *in Polit. gen. §. 100. n. 8. Manent primæ ante instituta imperia obligationes, quæ & ipsæ vim pacti habent. Manente & populo, vt conuenendi de nouo rege vel alia forma erigenda iure, sic in eo conuentu interim per se negotia publica curandi: tacite enim placuisse populi vniuersi ad modum democratiæ cura censeri debet, donec de alia forma expresse conuenerit.* Si magistratus interim creatus sit, vti *interreges* apud Romanos erant, donec Rex crearetur, ciuitas magis quidem cohæret, sed quia imperium tantum est temporarium, populo nihilominus saluum est ius constituendi nouum imperantem, vti constat de interregno primo Romanorum. Defuncto Romulo interrex creatus est, sed nihilominus *patres populo ad concionem tributim & curiatim conuo-*

§. V. Vacante ita imperio, ſtatus ciuitatis ad *democratiam* (y) vergere videtur, vtut priſtino imperio extincto, imperfecta, laxa & imbecillis vnio, (z) quæ inter ſubditos eſt, euadat.

§. VI.

conuocato ipſi de reipubl. forma conſultare permiſerunt, vtrum regi, an magiſtratibus annuis reip. adminiſtrationem committere vellet &c. DION. HALICARN. *lib. II.* Non enim interreges *proprio*, ſed magis *vicario iure* adminiſtrant, iure penes totam rempublicam reſidente, cui rationibus reddendis obnoxii ſunt, niſi forſan interrex antea *lege publica* generaliter ſit conſtitutus.

(y) Antequam imperium vni deferretur expreſſo vel tacito conſenſu, vnio quædam inter ipſos, qui ciuitatem conſtituunt, præcedere debuit, vti *lib. 1. c. 2. P. Spec.* dictum eſt, quæ vnio etſi ab initio democratiam haud conſtituerit, vti contra HVBERVM *cit. l.* euictum eſt, interregni tamen tempore, vbi res ad primum ſtatum reduci videtur, aliud dicendum videtur. Ratio differentiæ hæc eſt: antequam respublica conſtituitur, multitudo, ex qua naſcitur, ſine vllo inter ſe *imperio* eſt, & in *ſtatu naturali* viuit: vbi autem ſemel in rempublicam tranſiit, & imperium præ ſtatu naturali voluit, perfectius inter ſe conglutinata eſt, nec, vacante forſan imperio, diſſociari animum habere videtur, quin potius cum ab initio rempublicam conſtituit, in ſtatu ciuili perſeueraturæ credi debet: inde, præſente imperio extincto, ſumma poteſtas, quæ ſemel placuit, ad populum, vel qui illum repræſentant, redit, & ita manet reipublicæ ratio, ſiue ad democratiam, vt in primo caſu, ſiue ad ariſtocraticam, vt in altero, redeat.

(z) Hoc tunc contingit, quando ad vniuerſum populum ſumma rerum redit, & quidem ideo, quia Democratia per ſe ſatis turbida & intuta eſt, niſi pactis perſpicuis

§. VI. Et ita in potestate populi est, imperium cuicunque deferendi, vel formam imperii immutandi. (a)

§. VII. Hinc populus non obstringitur *testamento* defuncti, quo successor declaratus est, quod sicuti per se inter gentes effectum iuris

---

spicuis suo modo temperata fuerit, quæ hoc casu deficere solent. Vnde tot mala interregnorum nascuntur, vt fere crederes, in statum naturalem rempublicam rediisse, ceu diuturnum Germaniæ interregnum docet.

(a) Romulo extincto, *patres populo ad concionem tributim & curiatim conuocato, ipsi de reipublicæ forma consultare permiserunt, vtrum regi, an magistratibus annuis reipublicæ administrationem vellet committere*, vt refert DION. HALICARN. *lib. II.* Perinde autem est, siue totus populus de eo deliberet, & aliquid certi constituat, siue negotium certis personis committat, cum ita ex harum institutis & facto obligentur, quemadmodum fecisse legitur populus R. *cit. l. Populus tamen*, ait DIONYSIVS, *eam optionem sibi non vindicauit, sed eius rei cognitionem ad senatum reiecit, lubenter admissurus, vtrum reipubl. administrandæ genus illi approbassent, & in eo acquieturus. Illis vero omnibus visum est regem creare* &c. Similis deliberatio instituta fuisse legitur apud eundem *lib. IV.* regibus eiectis, quo ipso imperium vacare incipiebat. Primo disputatum fuit de iure indicendi comitia. Hoc Brutus tanquam *tribunus Celerum* sibi vindicauit. Deinde deliberatum est, *quisnam magistratus post exactos reges vrbis imperium sit habiturus, & quæ sit futura forma reipublicæ.* Tandem placuit consilium: *de tradendo duobus viris imperio*, & quidem *temporario*, quod deinceps ab vniuerso populo approbatum est.

(b) Car-

iuris (b) non habet: ita multo minus valere poteſt

(b) Cardinalis quæſtio eſt: an teſtandi facultas tantum ſit ex *iure poſitiuo*, an vero etiam ex *iure naturali*. Si illud aſſerimus, teſtamenta inter gentes, quæ ſolo reguntur iure naturæ, effectum nullum habent, cum ad quod quis ius nullum habuit, effectum iuris producere non poſſit: Si vero hoc defendimus, etiam teſtamenta principum vigorem obtinebunt. Cum vero B. COCCEIVS *diſſ. de teſtam. princ.* & ill. THOMASIVS *diſſ. de orig. ſucceſſ. teſtam.*, in hac iuris naturæ diſciplina facile principes, ſatis iam demonſtrarunt, teſtamenti factionem, ſeu, ius teſtamenta ordinandi non eſſe ex iure naturæ, ſed ex iure mere poſitivo, theſin hanc pluribus exornare nolo. Res huc redit: teſtamentum eſt diſpoſitio vnius ſolitaria, ergo iure naturæ adhuc imperfecta & inualida, cum hoc iure *ius perfectum* in alterum transferri demum poſſit *vtriusque conſenſu concurrente*; cum ideo actus reuocari & impugnari non poſſit, quia alter diſpoſitionem ſeu promiſſum accepit, ex qua acceptione ius perfectum natum eſt. Porro dominium hoc natura ſua infert, vt, quamdiu viuit dominus, ius ſuum in alterum transferre poſſit: aſt vero, vt quis dominium in alterum transferat eo tempore, quo nullum ius amplius habet, ratio iuris non patitur. Morte ius omne exſpirat. Teſtamentum autem non tribuit ius viuente domino, ſed eo demum tempore, quo nullum ius habet. Neque obſtat, quod ex antecedente voluntate tribuat ius, nam *voluntas* hæc *antecedanea* confertur in id tempus, quo nullum ius amplius habet, nec transferre poteſt. Poſſumus *antecedenter* aliquid velle, modo voluntas durare poſſit. Quod *antecedenter* volumus, tunc effectum habet, ſi eo tempore, quo effectus ſeſe exſerere debet, adhuc *ius* habemus. *Nemo rem ſuam in eum caſum, quo ſua non ſit,*

poteſt in præiudicium populi. (c)

§. VIII. Quod enim dicendum eſt, ſi vel maxime *facultas alienandi* ipſi competat, ſub qua *teſtamenti factio* non complectitur. (d)

§. IX.

promittere poteſt. Dubia reliqua reſoluuntur *in alleg. diſſert.* Exempla teſtamentorum imperantium non deficiunt, ſed hæc ius nec faciunt, nec arguunt. Fluit exinde, principes imperii noſtri ſecundum ſolennia iuris R. teſtamenta condere debere. Id omnes concedunt, quod habeant ius teſtamenta condendi; ſi hoc, illud non ex *iure naturæ* habere poſſunt, ſed ex *poſitiuo*, quale eſt Romanum. E. ſecundum præſcriptum legis poſitiuæ teſtamenta quoque condere debent.

(c) Voluntas imperantis eſt quidem voluntas reipublicæ, ſed quamdiu velle poteſt, vt & de rebus, rempublicam concernentibus. Poſt mortem velle amplius nequit, & conſequenter ſubditos obligare, ad ſucceſſorem nominatum recipiendum. Tale teſtamentum in effectu nihil aliud eſt, quam nuda *commendatio*, quæ *neceſſitatem* non infert, ſed *populi conſenſum* deſiderat, vt effectum iuris conſequatur. Vnde quæ teſtamenta inter gentes valuere, vel ex *approbatione* reipubl. ſeu populi, vel ex accedente *coactione*, cui reſiſti non potuit, effectum ſortita ſunt.

(d) Id quidem GROTIVS *de I. B. & P. lib. II. c. 6. §. vlt.* aſſerit, ſed inuita ratione iuris. Alienatio eſt translatio iuris in alterum acceptantem, quæ hic deficit. Dum teſtamentum condit, nihil in alium transfert, nec poſt mortem transfert, cum velle amplius non poſſit, nec *ius transferendi* eo tempore amplius habeat. Vbi potuit transferre, noluit: vbi non potuit, ibi voluit; ergo fruſtra diſpoſuit. Quando itaque imperans moritur, non alienato imperio, populus ſuæ poteſtatis fit, & pro lubitu ſibi imperantem ligere poteſt.

(e) Su-

§. IX. Quin si imperans imperium, se vivente, in alterum transferret, imperium vacare credendum est, cum talis translatio sit nulla. (e)

§. X.

(e) Supra *lib. I. c. III. §. 32.* cuiectum est, sub imperio haud comprehendi *ius alienandi* & consequenter imperantes id habere *ordinarie* non possunt. Actus autem, qui *facultate agendi* destitutus, est ipso iure nullus, & subditi hoc ipso a vinculo obsequii liberati sunt. Non ei, in quem alienatio facta, obligantur ad obedientiam, quia voluntatem suam ei haud submiserunt, absque qua submissione subiectio nulla oritur: nec amplius priori suo imperanti obligantur, qui *alienando* vinculum remisit, subditosque a se dimisit, quo ipso fit, vt per indirectum sui iuris fiant. Equidem contingere potest, vt alienatio subsistat, quod subditi resistere & suo iure vti non possint: sed ita fere eodem modo ad obedientiam obligantur, quo hi, qui bello subiugantur, qui itidem coacti voluntatem submittere debent. vid. HOVTVYN. *in polit. gen. §. 98.* Proinde ad validitatem alienationis necessarius est subditorum consensus, quippe de quorum praeiudicio agitur, quique sui iuris fiunt, libertatemque consequuntur familia regnatrice extincta. Ceterum non idem dicendum est, vbi subditi nunquam ad libertatem redire queunt, sed, vacante imperio, ad dominum feudi imperium redit: hoc casu sufficit illius consensus, ad quem respublica, vacante imperio, redire potest, insuper habito populi consensu. Haec ratio facit, vt status imperii nostri, consensu imperatoris accedente, alienare prouincias possint, cum, extincta familia, territoria ad imperatorem deuoluantur, nec subditi sui iuris fiant, & ita iis per alienationem nullum praeiudicium inferatur.

§. X. Nisi (I.) populus imperanti facultatem alienandi dedisset, vel *expresse* vel *tacite*, (f) aut conditio imperii (g) id ita postulet.

§. XI. Vel (II.) imperium familiæ certæ delatum fuerit. Sic enim, quod ab antecessore nulliter alienatum est, a successoribus (h) recte reuocatur.

§. XII. Vacat autem principaliter imperium (I.) *per mortem imperantis*, ad cuius personam imperium restrictum fuit, id quod etiam in dubio

(f) Hoc tunc censetur factum, si præter *imperium* in se, etiam *proprietatem* rerum suarum in eum contulerunt, vti fecerunt Ægyptii, tempore annonæ, admodum Ægyptum prementis. IOSEPHVS enim Pharaoni omnes agros subditorum coemit, quo factum, vt omnis terra Ægypti in proprietatem Regis redacta fuerit, ipsi vero subditi facti fuerint harum terrarum coloni. *Gen. XLVII.* Vtut itaque alias in ipso *imperio* non contineatur alienatio, in rerum *proprietate* tamen comprehenditur.

(g) Si bello acquisitum sit imperium & ita inuitis subditis, alienari posse facilius crediderim. De *herili* id etiam affirmant, quod tamen dubium est, cum ex libero consensu constituantur, id quod praxis regnorum herilium affirmat.

(h) Hoc casu populus alienatus sui iuris non sit, cum ius imperii successoribus quæsitum sit, imo etsi vel maxime colla ei, in quem alienantur, submittere non teneantur, & hactenus sui iuris fiant, successoribus tamen suam obedientiam subtrahere non possunt, cum regnatrici familiæ se semel submiserint, quo ipso omnibus, qui sunt de familia, ius regni quæsitum est.

(*) Id

dubio præsumi debet. (*) Hoc casu ipsa collatio imperii in alium fit per *electionem* populi, (i) vel cui hanc commisit. (k)

§. XIII.

(*) Id supra iam euictum est *p. 224. seq. lit. z.*

(i) Cum enim populus sui iuris factus & a priori vinculo liberatus sit, voluntatem suam cuicunque libere submittit. Ergo consensu eius opus, qui per *electionem* explicatur. Non autem *singulorum* consensum requirit ratio naturalis, sed *maioris partis*, vt in *democratiis* fieri solet. Ante respublicas constitutas singulorum consensum requiri, facile concesserim, cum nemo alterius consensu adstringatur, vt in societatem civilem eat, vid. *P. II. lib. I. c. 2. §. 2. seqq. p. 159.* Ast vbi semel in ciuitatem abierunt, vacante *imperio*, vel potius *sede*, democratia quædam oritur, vti supra §. *V.* dictum est, in qua, quæ expediuntur, consensu *maioris partis* expediuntur. Maior pars iudicari debet ex *præsentibus*, qui absentes obligant, quibus imputatur, quod non comparuerint. Electio ipsa *libera* est, nisi *primordialiter* certo pacto determinata fuerit, veluti ratione *gentis*, *religionis* &c. quod tamen pactum intelligi debet sub clausula: *rebus sic stantibus*. Quid enim si populus extranea sacra receperit? salus publica, quæ suprema lex est, postulat, vt sacris suis addictum imperantem eligat. Cessante omni pacto vel lege fundamentali, *extraneum* etiam eligere potest. Post Romuli discessum, electores iudicarunt, *quærendum aliquem extraneum, & neutrarum partium fautorem, vt hoc potissimum modo omnis seditionis materia tolleretur, eumque regem creandum.* DION. HALICARNASS. *lib. II.* Sic nulla lex imperii adest, quæ electionem imperatoris ad *Germanum* adstringeret.

(k) Romulo extincto, *populus optionem sibi non vindicavit, sed eius rei cognitionem ad senatum reiecit,*

DION. HALICARN. *lib. II. Post Anci Marcii mortem senatus denuo, cum populus ipsi permisisset, vt quam vellet, ciuitatis formam constitueret, in eadem manere statuit, & interreges creauit. Illi vero, conuocata multitudine ad comitia, regem elegerunt L. Tarquinium.* ID. *lib. III.* Permisit ergo populus senatui facultatem & *de forma imperii cognoscendi, & eligendi imperantem.* Sola electione commissa, non potuissent simul de forma decernere, cum commissio nihil vlterius tribuat, quam quod commissum est. Potest quoque *ius eligendi* perpetuo in quosdam transferri, vti in *Archi-Officiales* imperii nostri factum est, quo ipso populus arbitrium circa electionem a se abdicauit. Cessante hoc pacto ius eligendi nemo *suo iure* sibi vindicare potest. Insulsa fuit IOHANNIS XXII. constitutio, qua sibi electionem imperatoris vindicauit. *In nostram*, ait, *& fratrum nostrorum deductum est notitiam, quod licet de iure sit liquidum & ab olim fuerit inconcusse seruatum, quod, vacante imperio, sicut & nunc per obitum quondam Henrici Romanorum imperatoris vacasse dignoscitur, cum in illo ad secularem iudicem nequeat haberi recursus, ad summum pontificem, cui in persona beati Petri* TERRENI *simul &* COELESTIS IMPERII *iura Deus ipse commisit, imperii prædicti iurisdictio, regimen & dispositio deuoluuntur, & ea ipse (durante ipsius vacatione imperii) per se vel alium seu alios exercuisse noscitur in imperio memorato.* vid. *c. vn. ne sede vac. in extrav. Ioh. XXII.* Ita philosophari, est cum ratione insanire, & quia tot falsa, tot erronea in paucis hisce verbis continentur, non mirandum, quod hæc philosophia nullibi locum inuenire potuerit. Lædit illa omnium imperantium iura independentia, facitque Reges ipsos Pontifici: *ministros, vicarios* vel *procuratores.* Similis philosophia rationi omni contraria fuit illius Monachi, cuius supra p. 593. mentio facta, quamque pictura ibidem exsculpta, expressit hoc versiculo:

Rex ego sum regum, lex est mea maxima legum.

Te

§. XIII. Quæ commissio non tantum *expressa* declaratione fieri potest, sed etiam *tacita*, concurrente *obseruantia diuturna*, & eorum *acquiescentia*, (l) qui alias ad electionem concurre-

Te facio Regem &c. Olim non erat sic. Olim Pontifices profitebantur, se constitui & confirmari ab imperatoribus quibus etiam rationem reddere debebant, si querelæ contra eos essent motæ, vti historiæ docent.

(l) Iura etiam tacite remitti possunt per non-vsum & intermissionem, accedente diuturnitate temporis, quæ maximum in moralibus robur habet. Olim in electionibus imperatorum *suo modo* concurrebant omnes principes, voto primario electoribus, κατ' ἐξοχὴν sic dictis, concesso. Solebant principes reliqui nominare solenniter candidatum imperio præficiendum, quam nominationem *prætaxationem* appellabant: subsequebatur deinceps solennis electio, Archiofficialibus competens. Ita enim ALBERTVS Stadensis *in Chronico ad ann. 1240. Papa Gregorius insolentias imperatoris contra ecclesiam metuens principes super electione alterius sollicitauit, sed nihil profecit: quia quidam principum ei rescripserunt, non esse sui iuris imperatorem substituere, sed tantum electum a principibus coronare. Electio enim ad illos dignoscitur pertinere. Ex prætaxatione principum & consensu eligunt imperatorem Treuirensis, Mogontinus & Coloniensis. Palatinus eligit, quia dapifer est, Dux Saxoniæ, quia Marescalcus & Marggrauius de Brandenburg, quia Camerarius.* Clarius rem totam adumbrat WELBERTVS Capellanus CONRADI III., adductus a GEWOLDO *de Septemuiratu c. VI.* vbi ita: *Martino Henrico rege, multi principes ex toto regno congregati sunt in Moguntinensi vrbe, vbi de electione noui regis magnus erat tractatus. Initio in magna curia*

currere olim poterant, qui in ita posterum a iure eligendi excluduntur, cum ad iura remissa haud detur regressus.

§. XIV. Modus eligendi specialis *iure publico particulari* determinatur, nec huc spectat, quo etiam *qualitates personæ eligendæ* (m) circumscribi solent.

§. XV.

ria collecti erant omnes, qui ibi fuerunt seculares ac spirituales principes, quorum plerique nude & simpliciter nominabant, quem optabant per alios eligi, & tamen ipsi non eligebant, quia non habebant voces suffragiorum realium. Cum igitur nominauerunt Lutherarium, dixerunt, huic promti sumus obedire, si vos eum inthronizabitis in regnum, vestris annuentibus votis & beneplacito nulla discordia erit. Pauci enim spirituales & temporales primates examinantes personam Lutherarii & bellicosa facta & merita erga Christi seruos & vniuersam ecclesiam eum votiue elegerunt &c. Vtut vero ex his satis appareat, suo modo omnes principes electionibus imperatorum interfuisse, postea tamen pedetentim electio tota in vniuersum ad electores deuoluta est, omni deinceps prætaxatione, nominatione, & assensu cessante, quæ remissio nulla expressa declaratione facta legitur, sed ipsa *intermissione* & *non-vsu* stabilita & *patientia diuturna* confirmata est.

(m) Veluti vtrum ex *certa familia* electio fieri debeat? qua ætate, quibus moribus & virtutibus eligendus præditus esse debeat? an extraneus admitti possit? Sane iure publico iudaico contrarium cautum legitur, quo Deus statuit, *ne populus Israel aliunde sibi regem eligere possit, quam ex fratribus suis i. e. gente Hebræa Deut. I, 7.* Ius publicum vniuersale nihil aliud requirit, quam vt talis eligatur, qui huic rei sufficere possit.

(n) In

§. XV. Sicuti vero in electione populus vel qui hunc repræsentant, libere consentiunt in delationem imperii, seque electo ex pacto submittunt; ita eodem *pacto* certas *conditiones* ei præscribere, (n) & sub illis demum ei imperium deferre possunt, ad quas seruandas iure naturæ obligatur.

§. XVI. Circa quas *conditiones* & *pacta* si dubium in interpretando occurrat, interpretatio non populo, sed imperanti indulgenda videtur, saltem per indirectum. (o)

§. XVII.

(n) In omni electione duo concurrunt: (1.) *designatio* personæ, (2.) *delatio* imperii personæ designatæ, & ab eo subsecuta *acceptatio*. Hæc *delatio* & *acceptio* nihil aliud est quam pactum, seu duorum in idem placitum consensus. Quodcunque autem pure alicui deferri, & sub conditione potest. Neque obstat, quod populus imperanti nullas leges præscribere valeat, vt superiori, vt domino: nam quando populus sub certis conditionibus alicui defert imperium, nondum imperans est, cum pari pacisci tur: acceptione autem facta, & conditionibus assensu confirmatis, ex postfacto imperium adipiscitur, nec propter imperium acceptum nexu antea conciliato soluitur, id quod Hobbes voluisse videtur, eo quod imperans populo obligari non possit, nam id quidem *lib. I. c. 5.* satis profligatum est.

(o) Noui, gratissimas dubitandi rationes non deesse, quibus populo interpretatio concedenda videtur. Quid enim? nonne populus conditiones concepit, præscripsit, composuit? quilibet vero est verborum suorum interpres. Imperans simpliciter in verba concepta iurare coactus est, cum alia ratione imperium suscipere haud potue-

§. XVII. Vbi vero imperium non *certæ perſonæ*, ſed *toti familiæ* primi imperantis, collatum eſt, (p) morte imperantis non vacat imperium, ſed *ſucceſſioni* locus, adeoque populus ad libertatem non redit.

§. XVIII.

potuerit. Sed ſalua res eſt. Populus imperanti detulit imperium ſummum in ſe: quicquid ergo non clariſſimo pacto excepit, id libere imperans agere poteſt. In conditionibus ſuam peculiarem quæſiuit vtilitatem, & ita ſi verba ſint dubia & obſcura, contra ſe interpretationem admittere & pati debet, in cuius poteſtate fuit, clarius loqui. Semper enim interpretatio contra eum facienda, qui clarius loqui debuiſſet, qualis eſt ille, qui peculiarem & extraordinariam quæſiuit ſibi vtilitatem. Hæc regula non eſt iuris Romani inuentum: fundata eſt in ipſa ratione naturali. Dum itaque in dubio contra populum interpretatio facienda, per indirectum inde euenit, vt interpretatio imperantis præualere debeat.

(p) Succeſſio a populi voluntate *expreſſa* vel *tacita* dependet in *libera imperii delatione*, quia cum imperantem ſibi conſtituit, deſignare etiam poteſt, vtrum tantum eius *perſonæ*, an *integræ familiæ* imperium deferatur? In *Theocratia iudaica* quidem ex Dei arbitrio hoc vnice dependebat, cum Deus iudæis ab initio quoque regem daret, & ſucceſſionem demum in Dauide ſtabiliret, quocirca ex populi conſenſu hæc ſucceſſio non dependebat, vti in aliis rebuspublicis voluntate populi conſtitutis. Hac ratione *electiua* imperia in ſucceſſiua mutari poſſunt, ſi populus *ipſo facto* conſentiat in ſucceſſionem, liberos imperantis ſine noua electione ſponte admittat, & ita ſucceſſioni locum relinquat. Quæ *iure belli* acquiruntur imperia, non ita dependent ex voluntate populi, quam quæ ab initio libera voluntate delata

§. XVIII. Ratio succedendi iure naturali non est determinata, (q) & proinde ex *voluntate populi expressa* vel *præsumta* (r) diiudicanda, quatenus libera voluntate imperium familiæ delatum est: si bello subactus populus in imperium

delata fuere. Vnde fit plerumque, vt victor ius successionis constituat, adornetque, & populus subactus sicuti in imperium, ita quoque in hanc conditionem imperandi consentire debeat.

(q) Quæ rationes adducuntur pro successione ex iure naturæ adornanda, magis *suasoriæ* sunt, quam *præceptiuæ*, & plerumque tantum ostendunt, quid expediat & decorum sit in successione, non quid necessario fieri debeat. Et huc eo magis in successione hac, de qua quæritur, admitti debet, vbi simul habilitas singularis in successore adesse debet. Vtut itaque ex moribus gentium successio ad liberos deuoluatur, non tamen desunt rationes, quæ quandoque suadere possunt, vt potius fratri defuncti, quam eius filio deferatur imperium, si forsan hic infans sit, frater vero ad imperandum aptissimus. Hoc casu, æque prægnantes & suasoriæ rationes adsunt pro fratre quam filio defuncti: vtrobique dubitandi rationes occurrunt, quæ ratione iuris adæquata vix dissolui possunt. Ergo aliunde tales quæstiones discutiendæ sunt.

(r) Raro contingere solet, vt lege fundamentali expressa populus in delatione imperii successionis rationem determinet, ergo plerumque recurrendum ad voluntatem præsumtam, quæ ex *natura ipsius imperii delati* potissimum desumi debet, cum tales censeatur voluisse successores esse, qui apti ad imperium sunt. Qualem habilitatem enim populus in primo imperante prælegit, talem in posteris quoque respexisse videtur, quod *in seqq.* specialius demonstrandum erit.

(s) Populi

rium consentire debuit, ordo succedendi potius ex *arbitrio victoris* dependet. (s)

§. XIX. Et quidem quod *præsumtam voluntatem populi* attinet, credendum merito est, illam talem in delatione imperii fuisse, vt (1) successio futura se haberet secundum *mores gentium vniuersales* (t), & ita successio ad liberos aliosque proximiores deuolueretur.

§. XX.

(s) Populi arbitrium vel ideo hic attendi nequit, quia victoris est, legem victis præscribere, non a victis accipere. Hæc fuit philosophia ARIOVISTI apud CAESAREM *lib. I. de bello Gall. c. 36. n. 1.* asserentis: *ius esse belli, vt qui vicissent, iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent: idem populum R. victis non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium imperare consuesse. Si ipse populo R. non præscriberet, quemadmodum iure suo vteretur; non oportere se a populo R. in suo iure impediri.* Et licet vel maxime in imperio, bello acquisito, consensus populi deuicti excludi nequeat: (quamdiu enim dissentiunt, resistuntque, *hostes*, non *subditi* sunt) consensus tamen talis vltima necessitate extortus est, & hic ius & potestas victoris præualet.

(t) Dum *modum ordinemue* succedendi populus non determinauit, nihil noui constituere, sed se accommodare voluisse videtur ad mores aliarum rerumpubl. communes. Sunt homines ita comparati, vt exempla & mores aliorum facilius imitentur, quam contrarios ritus assumant, maxime si aliorum exempla autoritate grauissima præfulgeant. Primis imperantibus, vtpote qui per vim sibi alios subiecerunt, hoc semper vnice curæ cordique fuit, vt imperium in sua familia stabilirent, & in perpetuum ad posteritatem suam deriuarent. Sicuti enim ex ambitione & imperii cupiditate alios sibi sub-

§. XX. Cum vero in successione agnatorum mores gentium varient, adeoque sæpissime controuersiæ inter plures ex regia familia de *succes-*

subiecerunt, ita ex eadem ambitione, gloriæ sibi esse duxerunt, si imperium ad posteros suos deuolueretur. *Certe*, ait CICERO *pro Archia poeta in f.*, characterem ambitiosorum hominum & qui gloria imperii ducuntur, depingens, *si nihil animus præsentiret in posterum, & si, quibus regionibus vitæ spatium circumscriptum est, eisdem omnes cogitationes terminaret suas: nec tantis se laboribus frangeret, neque tot curis vigiliisque angeretur, neque toties de vita ipsa dimicaret: nunc insidet quædam in optimo quoque virtus* (ambitio), *quæ noctes & dies animum gloriæ stimulis concitat, atque admonet, non cum vitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri, sed cum omni posteritate adæquandam.* Non itaque aliud medium fuit, immortalitatem nominis & imperii sui indipisci, quam vt illud ad liberos suos deuoluerent. Crediderunt enim gentiles, vtpote qui *ambitionem & gloriæ cupiditatem* in virtutum classem collocarunt, *idcirco nos filios filiasque concipere atque edere, vt ex prole eorum earumue diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus*, vt philosophatur CALLISTRATVS *in l. 220. §. 3. de V. S.* Et inde factum est, vt prima imperia mox ad liberos ceterosque posteros deuoluta fuerint, indeque gentium plerarumque communis obseruantia originem traxerit, vt in successione liberorum ante omnia haberetur ratio. Hoc more communi semel introducto, nihil conuenientius est, quam vt credamus, populum in delatione imperii successiui idem voluisse obseruare, quod aliæ respublicæ, penes quas est successio, obseruare solent. Ex eadem ratione quoque reliquorum agnatorum successio adornanda, si forsan liberi desint, & quia *com-*

successione incidere possint, populi est, (u) hanc litem decidere, nisi alter litigantium iam imperium

communi praxi gentium proximiores, puta fratres aliique imperia sibi vindicauerint, inde ad morem quoque hunc deferentes imperia successiua se accommodare voluisse credi debent.

(u) Paradoxa haec sententia videtur, indeque a plerisque negatur. HVBERVS *de iure ciuit. lib. I. sect. 7. c. 7. §. 52.* arbitratur, controuersiae huius non alium esse iudicem quam ferrum. Deinceps *§. seq.* pergit: *Populus enim, quamdiu stirps familiae regnatricis supersit, omni iurisdictione manet exutus*, quibus verbis iudicium populi negat. Addi posset, si iudicium hoc casu populo indulgeretur, redire rem ad electionem, quae tamen populo minime competit, quamdiu successioni adhuc locus esse potest. Enim vero ante omnia notandum, sermonem hic esse (I.) *de regno libera voluntate populi delato*, vt per successionem in familia regnatrice subsisteret: (II.) de casu, *vbi neuter litigantium in possessione est*, sed vterque tantum de iure contendit. Hoc casu neuter litigantium imperium exercet, sed de eo adhuc contendit; neutri actualiter populus subiectus est, sed subiectio in lite est; ergo quamdiu lis de successione supersit, neuterque ad possessionem admissus a populo fuit, populus *interim* ad libertatem redit, & ita de hac lite eo facilius iudicare potest. Accedit, quod decisio huius controuersiae ex *praesumta voluntate populi* desumenda sit, de qua nemo rectius, quam ipse populus iudicare potest. Et si populi, vel eorum, qui populum repraesentant, quales sunt *proceres* aut *status regni*, iudicium declinamus aut reiicimus, nullum superest iudicium, & ita vi armisque agendum est: quae sententia statui ciuili admodum inimica existit. Neque vero ita electionem sibi arrogat populus, cui renunciauit; cum non eligat, sed vnice inter litigantes ius dicat. Si electionem affecta-

ret,

perium occupauerit, subditosque in verba sua iurare coegerit, quia ita ob possessionem imperii subditi ad obedientiam obligantur, nec de *iure imperantis* iudicare possunt. (x)

§. XXI.

ret, posset neutri imperium adiudicare, & plane extraneum eligere, id quod fieri nequit. Neque denique obstat, quod populo nullum imperium, nulla iurisdictio competat, quamdiu ex gente regnatrice aliquis superest; nam hoc concedo in casu successionis *certæ & iudubiæ;* sed si de ea non constat, si dubia sic, neuterque litigantium possideat, *ex accidente* euenit, vt populus *interim* liber, suique iuris fiat, donec certum successorem constituerit. Non adeo dissentire GROTIVS *lib. II. c. 7. §. 27. inf.* videtur; vtvt enim eandem negandi rationem, qua HVBERVS vtitur, alleget, statim tamen subiungit: *attamen si de primæua populi voluntate quæstio incidat, non absre erit, populum qui nunc est, quique idem cum eo, qui olim fuit, censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit.* At vero cum semper in huiusmodi quæstionibus *de primæua voluntate* quæstio incidat, semper quoque voluntas populi inquirenda erit. Atque hoc eo magis dicendum, quando lege fundamentali id ipsum disertis verbis cautum est, ex quo fundamento summum tribunal Noui Castri sententiam de successione controuersa tulit, illamque Augustissimo regi nostro *iure optimo* adiudicauit.

(x) Hic quoque valere debet illud: *beati possidentes.* Eo ipso, quo imperium non vacat, quo ab aliquo possidetur, subditi *per indirectum* iudicium de hac causa amittunt, cum, postquam semel voluntatem suam ei submiserint, de *iure* eius iudicare amplius nequeant. Si possessio adhuc vacua est, nemini interim subsunt, & iudicium ita formare possunt, cum adhuc quo-

§. XXI. Regi autem adhuc regnanti, si post fata eius lites immineant, nullum de successione iudicium esse recte asserit GROTIVS, (y) nisi primus acquirens sit, qui *iure victoriæ* regnum possidet; quippe qui de futura successione leges posteris præscribere potest.

§. XXII. Id quoque (II.) præsumitur voluisse, ut eo modo imperium in posteros deuoluatur, quo in primum, a populo electum, collatum est, (z) cum successio sit continuatio

dammodo pares, saltem non *inferiores* videantur: illa occupata, inferiores sunt; iam autem inferiorum *de iure superioris* non datur iudicium.

(y) *Lib. II. c. 7. §. 27.* vbi hanc rationem addit, *quod successio imperii non sit sub iure imperii*, quippe quod se refert ad subditos eorumque actiones, post fata autem se non extendit. Sic cum HENRICVS Lusitaniæ Rex, quod spe prolis destitueretur, & lites de futura successione essent metuendæ, rogaretur, vt successorem designaret, isque Antonium fratris sui illegitimum filium nominaret, asserens eundem legitimum esse, iudicium tamen effectu caruit, cum huic non tantum Rex Hispaniæ PHILIPPVS II. contradiceret, sed ipse Henricus tandem a proposito desisteret, quod videret, iudicium hoc inane futurum esse. THVANVS *lib. LXV.*

(z) Ratio connexionis hæc est, quia voluntas præsumta ex ipsis *factis*, & *actionibus* concludi debet. Quales fuerunt actiones populi eo tempore, quo delatum est vni imperium, talis censetur quoque voluntas fuisse, vt scil. in perpetuum in successione idem obseruaretur, quod obseruauit in prima electione. Voluntatem enim non tantum verbis, sed re ipsa declarari posse, ex moralibus satis constat.

(a) Cum

tio iuris ab initio delati. Et ita inde concludo, voluisse populum, vt imperium esset indiuiduum, (a) nec in plures, sed in *vnum* deuolueretur. (b)

§. XXIII. Quomodo vero is *vnus*, qui tantum succedit, comparatus esse debeat, rursus voluntas præsumta populi indicabit. Hæc autem talis videtur fuisse, vt primogenitus, (c) & quidem qui sanguinem ab acquirente tra-

(a) Cum *vni* delatum sit, non pluribus coniunctim, cum vni *indiuiduo nexu* commissum sit imperium, hæc voluntas præsumta inde elicitur, quod in perpetuum quoque idem in successione obseruari debeat. Est hæc voluntas præsumta *lex fundamentalis imperii*, ad quam in his controuersiis recurrendum. Accedit, quod populus id omnino noluisse præsumendus sit, ex quo vires imperii debilitantur, securitas reipublicæ hostibus externis exponitur, & illi dissociantur, qui in vnum corpus ciuile transiere, id quod ex diuisione imperiorum necessario sequitur. Quilibet & sic etiam populus magis conseruationem suam, quam periculum interitus intendit.

(b) Quando *regnum* alicui defertur, ex vi vocis per se fluit, *vnius* esse debere imperium. In genere si *vnus* eligitur, *Monarchiam*, non *Dyarchiam*, præclegisse populus præsumitur, & hoc quidem eo magis, quia ex plurium regimine, *pro indiuiso* suscepto, infinita incommoda oriuntur quæ expeditionem publicorum negotiorum remorantur, ne dicam *in* totum impediunt. Qualem itaque formam ab initio constituit, dum vnum eligeret, talem quoque in successoribus obseruandam esse voluisse videtur.

(c) Ex ipsa delatione imperii hactenus deductum est,

quod imperium debeat esse *indiuiduum*, & ad *vnum*, non plures deuolui. Quodsi itaq; imperans plures liberos relinquat, *vnus* tantum ex iis imperio præesse potest, non omnes. Cum autem omnes æque liberi sint primi acquirentis, itidem ex voluntate populi æstimandum, quem ex pluribus præferre voluerit. Iam vero pro *primogenito* sequentes rationes militant: (I.) quod ante omnes fratres ius succedendi ex ipso ordine natiuitatis consecutus fuerit, cum statim in ipso momento natiuitatis ipsi ius quæsitum fuerit ad successionem, ante quam reliqui nascerentur. (II.) Quod moribus plerarumque gentium, penes quas imperia indiuidua fuere, primogenitis hæc prærogatiua data fuerit, vt reliquos fratres in successione excluderent. Cum itaque populus aliam succedendi viam non elegit, ad communem succedendi morem in *dubio* se accommodasse videtur, qui in ceteris rebus publicis obtinet. Sic CYRVS in extrema oratione, quam apud XENOPHONTEM *lib. VIII. Cyropæd. p. m. 235.* ad liberos suos habuit, eundem fere in modum philosophatus est, aiens: *Complector equidem, filii, pari vtrumq; vestrum benevolentia: verum & consilio prouidere & ducis officio fungi, quacunque in re vsus & tempus postulet, eum iubeo, qui natu maior est, & vsum rerum maiorem de consentanea quadam ratione habet. Equidem vt ab hac mea vestraque patria sum institutus, natu maioribus non modo fratribus, sed ciuibus etiam, de via, sedibus, dicendi loco cedendum esse: sic & ipse, filii, ab initio vos institui, vt natu maioribus honorem principem deferatis, & vicissim minoribus honore præeatis. Quamobrem ita, quæ a me dicuntur, accipite, vt qui tum prisca, tum moribus recepta atque etiam legibus consentanea proferam* &c. Hoc intuitu quoque *primogenitura* apud HERODOTVM *lib. VII. pr.* vocatur *ætatis priuilegium, ius gentium & vniuersorum hominum.* Similiter ad hoc ætatis priuilegium prouocat Perseus apud LIVIVM *lib. XL. c. 9.* aiens: *regnare vtique vis: huic spei*

trahit, (d) tantum succedat.

§. XXIV.

spei tuæ obstat ætas mea, obstat gentium ius, obstat vetustus Macedoniæ mos. Sic etiam IVSTINVS *lib. XVI.* de Ptolomæo Ægypti Rege ait, quod *contra ius gentium minimo natu ex filiis ante infirmitatem, ex qua mortuus est, regnum tradiderit.* (III.) Cum omnes fratres sint æquales, & tamen aliqua prærogatiua inter eos obseruanda sit in successione, non potest alia, quam quæ a *natura ipsa* seu *ordine nascendi* petitur, locum habere. Cum itaque in *primogenito* ius succedendi iam radicatum sit, statim apparet, etiam huius posteros ex iure, patri in successione quæsito, præferendos esse primogeniti fratribus, vtut senioribus, cum eadem prærogatiua, quam ordo nascendi patri dedit, ad eius liberos quoque deuolui debeat.

(d) Hæc videtur populi intentio fuisse, qui familiæ *primi acquirentis* ius imperandi detulit, extraneosque ita admittere noluit. Ex quo concludo, imperanti, liberis destituto, integrum haud esse, regno dare successorem extraneum per *adoptionem*, quia, cum non possit imperium alienare, nec etiam permissum erit, per *adoptionem* imperium in alium deuoluere, cum ita imperium in effectu & *per indirectum* alienaretur. Non desunt quidem exempla adoptionum huiusmodi, ex quibus tamen ad ius ipsum nullum argumentum duci potest. GALBA Pisonem adoptauit, sed quo iure? videamus. Ait ipse GALBA, olim successionem obtinuisse, *iam*, pergit, *loco libertatis erit, quod eligi cæpimus.* Si ergo eligendus erat imperator a populo, adoptio eo minus valere poterat. Et tamen ait: *Finita Iuliorum Claudiorumque domo optimum quemque adoptio inueniet. Nam generari & nasci, a principibus, fortuitum, nec vltra æstimatur: adoptandi iudicium integrum; & si velis eligere, consensu monstratur.* Ast ipsemet GALBA iudicauit, consensu populi adoptionem muniendam

§. XXIV. Præterea vt, exclusa femina, *masculus*

esse, quia penes milites in constituendis imperatoribus magna autoritas erat, placuit: *iri in castra, honorificum id militibus fore, quorum fauorem vt largitione & ambitu male acquiri, ita per bonas artes non spernendum.* Interim GALBAE conatus effectu caruit, TACIT. *lib. I. Histor.* Sed præterea noua conclusio inde oritur. Quæritur scilicet, *an primi acquirentis descendentes tantum succedant, an vero præterea etiam eius collaterales?* Equidem facilis est decisio, si constat, qua ratione primitus delatum fuerit imperium. Si enim primo acquirenti & *liberis* seu *posteris* eius delatum sit, hi tantum succedunt, non primi acquirentis collaterales: sed si electo, eiusque *genti vel familiæ* delatum sit, maior ratio dubitandi oritur: an etiam collaterales primi acquirentis hac appellatione vocati fuerint? quemadmodum eadem ratio dubitandi occurrit, si, quod plerumque fit, non satis distincte constat, *vtrum electi posteris, an genti imperium delatum sit?* Recte notat HVBERVS de iure ciuitatis *lib. I. sect. VII. c. 7. §. 19. hereditatem regni a priuata hereditate diuersum quid esse:* hinc sedulo cauendum, ne a successione priuata argumenta ducamus. *Gentis* quidem & *familiæ*, sicuti *heredum* appellatio est latissima, sed pro substrata materia merito restringenda, cum constet, quod imperia non ita *libere* successioni subsint, vti patrimonia priuatorum. Accedit, quod *familiæ* significatus non semper collaterales comprehendat, sed magis patrem cum liberis, cum inter hos stricte loquendo *familia* sit, quæ per nuptias constituta & per liberos propagata est. Cum itaque successio ex iure naturæ non determinetur, sed vnice ex voluntate populi dependeat, credendum merito est, populum vnice ad descendentes ex primo electo respexisse, non eius cognatos.

(e) Pro

ſculus, (e) aliasque ad imperium habilis (f) ſuccedat. Tales enim qualitates populus in

(e) Pro *maſculis* hæ rationes militant (1.) quod *feminæ* non æque ad imperium aptæ ſint, ac quidem *maſculi*, nam plerumque indigent alieno auxilio & directione, quemadmodum multis legibus ex hac ratione cautum & conſtitutum fuit, vt ſine curatoribus nihil agere poſſint, ne ob imbecillitatem ſexus decipiantur. Non conuenit, vt illæ imperent, quæ alterius auxilio indigent, quo ſenſu forſan ARISTOT. I *Polit. VIII.* ait: *mas ad imperandum, femina ad parendum nata eſt.* Adſunt exempla heroicarum feminarum, ſed rariora, a quibus regulæ non ſtruuntur. (2.) Facile ita imperium in extraneos deuolui poſſet, cum per matrimonium in aliam transeant familiam, id quod contra intentionem populi fuiſſe videtur. (3.) Accedit rurſus gentium conſenſus & praxis plerarumque rerumpublicarum. Et in priuatis cauſis feminas nequidem ad aliquod imperium admittimus, multo minus ad imperium ciuile, quod grauius eſt, quod maiori iudicio, & ſollicitudine adminiſtrandum eſt. Hinc TACITVS de *morib. Germ. in f.* morem Sitonum refert, & vno a reliquis differre ait, *quod femina dominetur: in tantum*, addit, *non modo a libertate, ſed etiam a ſeruitute degenerant.* Saltem ex his rationibus fluit, præſumtam intentionem populi *in dubio* fuiſſe, ne femina regimini admoueretur. Hunc in finem *maſculum* elegit, non *feminam.* Dico *in dubio*; Si enim ſatis conſtat, quod feminas a ſucceſſione excludere noluerit, omnino admitti debent, quemadmodum in Anglia alibique receptum eſt. Non enim *abſolute* inhabiles ſunt, ſed tantum non *æque idoneæ*, vti quidem maſculi, & comparatiue loquendo maſculi ſunt aptiores quam feminæ. Ergo ex voluntate populi admitti poſſunt.

(f) Alia eſt ratio *imperiorum*; alia *patrimonii priuati.* In

in primo electo potissimum desiderauit, & consequenter easdem in quolibet successore requirere voluisse videtur.

§. XXV. Interim *impuberes*, licet ob defectum ætatis ad tempus gubernacula reipublicæ suscipere non possint, a successione excludendi non sunt, nec id ipsum ex voluntate præsumta populi colligi potest, postquam semel in successionem consensit, (g) & a furioso & mente capto adhuc distingui debeant. Nam hos qui-

hoc succedere possunt mente capti, furiosi, aliiq; inhabiles, qui ad quæuis negotia peragenda inidonei sunt. Regna & imperia de sui natura eiusmodi præsidem & successorem requirunt, qui rempubl. administrare, regimen obire, & subditorum actiones dirigere possit, qualem successorem etiam populus tantum admittere voluisse videtur. Vnde necessario excluduntur, qui vsu rationis destituti sunt. Defectus corporis hanc inhabilitatem non operatur, cum nihilominus sana mente & prudentia regendi rempubl. instructus esse possit. Exemplis variis id declarat PETRVS GREGORIVS *de republ. lib. VII. c. 6.*

(g) Si in genere alicuius familiæ ius succedendi in regnum datum est, impuberes qnoque ex voluntate populi comprehenduntur, quia hi quoque de illa familia sunt, & defectus ætatis tantum temporarius est. Et hoc eo magis dicendum est, cum non desint exempla, etiam infantes voluntate populi electos esse ad imperium. SIGEBERTVS Gemblacensis *ad annum 983.* de Ottonis III, adhuc pueri electione hæc habet: *Principes puerum de manu Henrici extorquentes in regno sublimant*, Similiter WIPPO *in vita Conradi Salici ad annum 1026.* de electione HENRICI III, refert: *Anno incarnationis Christi 1026. Chunra-*

quidem excluſiſſe probabile eſt, non illos, vtpote qui ad breve tempus tantũ inhabiles ſunt.

§. XXVI. Hoc poſito, neceſſe quoque eſt, vt, impubertate durante, ſeu quamdiu gubernacula ſuſcipere nequeunt, ſint in *tutela*, (h) aliorum, qui interim curam reipubl. ſuſcipiant.

§. XXVII.

radus Rex, conſilio & petitione principum Regni, filium ſuum, Henricum puerum, regem poſt ſe deſignauit, illumque Brunoni, Auguſtenſis eccleſiæ epiſcopo, in tutelam commendauit. De HENRICO IV. teſtatur SIGBERTVS Gemblacenſis *ad annum 1054.* quod *puer quinquennis* electus fuerit. GODOFREDVS Colonienſis *ad anno 1196.* de electione FRIDERICI II. hæc refert: *Imperator ab omnibus imperii principibus, ſumma precum inſtantia, obtinet, vt filium ſuum, Fridericum nomine, vix triennem in regem eligant.* Sic etiam praxis gentium vniformis fere demonſtrat, filios impuberes in ſucceſſiuis imperiis admiſſos fuiſſe.

(h) Qui negant, tutelas eſſe *iuris naturæ*, illasque mere *iuris ciuilis* eſſe aſſerunt, tutelas regias impuberum negant, niſi legibus fundamentalibus de his cautum ſit. Imperator interim ad ius naturæ prouocat aſſerens: *Impuberes in tutela eſſe, naturali iuri conueniens eſt, vt is, qui perfectæ ætatis non eſt, alterius tutela regatur.* Quicquid ſit, ſicuti ſucceſſio impuberis ex præſumta populi voluntate deduci poteſt, vti ad §. *antec.* dictum; ita ex eadem præſumtione tutelæ quoque inferri poſſunt, qui antecedens voluit, neceſſe eſt, vt etiam conſequens velit. Cum enim impuberes defectum ætatis patiantur, ob quem ſummam poteſtatem exercere non poſſunt, neceſſe eſt, vt, dum populus eum ad ſucceſſionem admiſit, interim quoque in tutelam eius conſenſerit. Ceterum quamdiu durare debeat tutela, vel certa lege fundamentali determinandum, vel, hac ceſſante, ex maturitate ingenii

§. XXVII. Hæc *tutela* debetur iis, quibus voluntas populi, in lege fundamentali expressa, eam detulit. Cum enim successionem definire possit, potest quoque determinare, quis impuberi successori tutor esse debeat. Si de *voluntate populi* non constat, (i) locum habebit, quod bonum æquumque est, h. e. vt primario patris defuncti voluntas obseruetur, hac

colligendum; neque enim ius naturæ certum tempus definiuit.

(i) Valde titubant circa hanc materiam, cui tutela deferenda? Si voluntas expressa adsit, res conclamata est. Ast hic plerumque iterum ad coniecturas recurrendum. Illud interim voluisse videtur populus, quod pupillo vtilius, reipublicæ conducibilius, in se vero æquum bonumque est. Hoc intuitu in patris iudicio & electione acquieuisse videtur, vtpote qui optimum consilium pro educatione pupilli & salute reipubl. suscepisse præsumitur. Vtut itaque testamenta de *ipso regno* non valeant, eatenus tamen valebunt, vt de *iudicio patris* circa tutelam inde constet: nam etiam citra testamentum suam voluntatem declarare potest. Accedit, quod patri educatio pupilli principaliter incumbat, ergo æquum est, vt eius electioni stetur, cui illam commiserit. Et licet hæc tutela non sola absoluatur pupilli *educatione*, sed præterea *gubernationem reipublicæ* annexam habeat, de qua non æque post mortem disponere potest, præsumitur tamen populus, dum de tutela nihil determinauit, & tamen impuberes a successione non excludit, totam rem in arbitrium patris, vtpote de salute filii sui valde solliciti, contulisse, cui iudicio tam diu standum, donec contrarium euidenter appareat, quod illustrat Dn. HARTIVS diss. *de tutela regia sect.* 1-5. 13. Sic

hac ceſſante, tutela ex voluntate populi dependeat. (k)

§. XXVIII. Hactenus de primo modo, quo vacat imperium. Vacat (II.) per *abdicationem* ſeu ſpontaneam (l) *renunciationem* imperantis, quæ etiam *inuitis ſubditis* (m) fieri poteſt, ſiue re-

---

13. Sic vbi Cunradus impetrauit, vt filius ſuus impubes Henricus III. eligeretur, ſtatim eum Brunoni in tutelam commendauit, vt dictum *ad §. 25.*

(k) Non deſunt, qui illis, quibus aliquando ſucceſſio debetur, tutelam deferunt, quæ ſententia tamen & pupillo & reipublicæ periculoſa videtur, cum a proximo ſucceſſore pericula varia imminere ſoleant, nec argumentum a tutelis priuatorum hic applicari queat, quæ lege mere ciuili proximioribus deferuntur, tanquam *onus. §. vn. I. de legit. patron. tut.* In tam periculoſam autem tutelam nunquam conſenſiſſe videtur populus. Cum ergo ab initio nihil de tutela ſtatuit, integrum ſibi iudicium reſeruauit, & regimen interim, quibus viſum eſt, committere poteſt. Nec inde præiudicatur proximis agnatis, vtpote qui nondum ius ſuccedendi habent.

(l) Quæ per metum extorta eſt vel a populo vel ab hoſte, proprie non eſt renunciatio, ſed *depoſitio* vel *dethroniſatio*, quod exemplo ALPHONSI Regis Portugalliæ declarat D. PALTHENIVS *diſſ. de dethroniſ. §. 4.*

(m) Equidem dubitari poterat, an in imperiis libera voluntate populi delatis id admittendum ſit; cum enim electione vel conſenſu populi ad imperium euectus, & ita cum populo, vel proceribus, populum repræſentantibus, pactus eſt, merito quoque conſenſu populi illud deponendum eſſe videtur, cuius intereſt, imperium non temere deponi. Verum vtut ſupra adſtruxerim, imperantem populo obligari, non tamen vlterius obligatur, quam

regnum libera voluntate delatum, siue bello acquisitum sit. §. XXIX.

quam quatenus promisit: in ceteris pro libertate sua, qua pollet, agit. Non autem promisit populo, se imperium deponere nolle, nec in perpetuum se ad imperandum adstrinxit. Non est minister populi, vtpote cui alias negatum est, deponere imperium commissum, sed supremam potestatem in populum habet, virtute cuius etiam eidem renunciat. Sic CASIMIRVS Rex Poloniæ anno 1667. imperio libere renunciauit, quod etiam de CAROLO V. constat, vti fatetur FERDINANDVS I. in *R. I. de anno 1559.* verbis proœmialibus: *Alß weyland milter und hochlöbl. Gedächtnis Kayser Carl der fünffte, unser negster Vorfahr, Bruder und Herr, aus merkl. grossen, dapfferen und treffl. Vrsachen, sonderl. aber, von wegen ihrer Liebden und Kayserl. Mai. obliegenden Alters und immerwehrender Schwachheit &c. mit Vorwissen itzgedachter des Heil. Reichs Churfürsten (die Administration und Verwaltung des Römischen Reichs) verlaßen, resigniret und vbergeben*, vbi quidem dicitur, quod electorum *præcitu* hoc factum sit, sed non *consensu specifico & prærequisito*. Quodsi tamen in capitulatione electus promisisset, quod nunquam abdicare vellet, aliud dicendum: quale exemplum prælaudatus BALTHENIVS *cit. l.* adducit de Michaele Wiznowizio, qui in pactis conuentis diserte promittere debuit: *Regno Poloniæ nunquam abdicabimus*. Quod pactum pro *inani* haud iudicandum: Vtut enim haud consultum sit, inuito imperium obtrudere; non tamen quæstio iam est de regulis *prudentiæ*, sed *iuris*. Eodem modo Pontifex libere resignare potest, vti exemplo COELESTINI constat, quam facultatem successor eius BONIFACIVS VIII. in *c. 1. de renunc. in 6.* confirmauit. Cum vero Pontificii vrgeant, a Pontifice regna & imperia dependere, hinc mirum non est, quod etiam prætendant, resignationem imperiorum fieri debere in manus Pontificis. Ast cum prius falsum, falsum quoque esse debet posterius.

(n) Aliud

§. XXIX. Vacante hoc modo imperio, populi ius variat, prout imperium vel *electiuum* vel *successiuum* fuit. In illo populus fit *sui iuris*, nec resignatione imperium in alterum transferre potest, nisi ex consensu populi. (n) In hoc vero statim successioni locus est, in cuius præiudicium nihil renuncians facere potest, (o) adeoque populus non fit liber.

§. XXX. Abdicatione facta imperans in sortem priuatorum incidit, & ceterorum subditorum sorte fruitur, (p) nisi aliter pacto in abdicatione prouisum fuerit. (q) §. XXXI.

(n) Aliud est *abdicare & resignare*; aliud *cedere*. Per *resignationem* resignans nude ius suum amittit, per *cessionem* ius suum in alterum transfert. Ast vero alienationem imperiorum valide fieri non posse, sæpe dictum est. Valebit tamen cessio imperii ex *voluntate populi*, qui consentiendo in cessionem elegisse de nouo videtur. Hac cessante cessio irrita est, ceu apparet exemplo IO. CASIMIRI Regis Poloniæ apud PVFENDORFIVM *rer. Brandenb. lib. IX. seq.*

(o) Inde *renunciatio* patris filio non præiudicat, quo minus post patrem succedere possit. Quodsi post abdicationem demum natus esset, imperio iam ad alium deuoluto, nulla supereesset ratio succedendi, cum ex eo natus sit, qui tempore natiuitatis nullum ius amplius habebat.

(p) Eo ipso, quo imperium imperans deponit, simul statui *libertatis* renunciat, ceterisque, quibus antea imperauerat, æqualis fit, & consequenter nouo imperanti subiicitur. Perpetuus ille dictator SYLLA, imperio suo satis tremendus, postquam imperium deposuit, *priuatorum* sorte facile contentus fuit, vti plenius refert APPIANVS.

(q) Sic notum est *pactum independentiæ*, quam Regina CHRI-

§. XXXI. Vacat porro (III.) imperium per *derelictionem*, quæ est tacita quædam resignatio, modo de animo (r) satis constet.

§. XXXII. Tandem (IV. vacare quoque imperium, & populum sui iuris fieri volunt per *depositionem* seu *dethronisationem*, quam iuri publico

CHRISTINA sibi in abdicatione reseruauit, de qua vid. Ill. DN THOMAS. *ad Huberum de iure ciuit. lib. 1. sect. 9. c. 6. n. 19 lit. p.*

(r) Non facile præsumitur animus derelinquendi, maxime intuitu earum rerum, quæ summa contentione ab hominibus appetuntur, & tot bellis acquiri solent. Sola *desertio*, quam necessitas exprimit, pro derelictione haberi nequit ob cessantem animum derelinquendi, quale exemplum fuit in IACOBO II. rege Angliæ. Est autem derelictio duplex, *expressa & tacita*. Hæc colligitur ex *negligentia & intermissione exercitii eius iuris*, quod quis poterat exercere, vel vindicare, quo intuitu *præscriptionem* inter gentes fundari in *præsumpta derelictione*, ait GROTIVS, & eruditissime contra Gallos, speciatim vero contra PETRVM PVTEANVM, defendit Dn. WERLHOFF *disp. de præscript. inter gentes libras*. Hinc non dubitandum, quin populus hoc modo per *tacitam derelictionem* seu præscriptionem liber ab imperio alterius fieri possit. Vtut enim alias derelictio non præsumatur, hæc præsumtio tamen est generalis, & ex specialibus circumstantiis elicitur. Quot modis autem talis *derelictio præsumta* contingere possit, explicat CONRING *de finibus imper. lib. II. c. 19. §. 13.* Equidem obiici posset, quod inter gentes liberas quidem præscriptioni locus sit, sed non inter *subditos & imperantem*, seu quod subditi libertatem contra imperantem præscribere non possint propter *vinculum subiectionis*. Ast cogitandum est, in omni derelictione a parte imperantis adesse *remissionem tacitam vinculi subiectionis*, adeoque non tam populus iugum imperii excutit, quam potius imperans populum manumittit, rempublicam derelinquendo.

(s) De

blico vniuersali non aduersari aiunt, (s) si imperans Tyrannus, hostis publicus, aut pactorum publicorum, legumque fundamentalium transgressor reperiatur. §. XXXIII.

(s) De hac materia plenius egit Dn. PALTHENIVS *dissert. de dethronisat.* vbi §. *II.* distinguit inter regnum *arbitrarium & legitimum* seu *limitatum*, & porro concludit, ibi quidem populum absolute ad patientiam obligari, & imperantes deponere non posse, verum in regnis limitatis imperantem a populo postulare non posse, vt pactis ster, si ipse imperans excedat limites sibi præscriptos, & monitis, consiliis precibusq; subditorum corrigi nequeat, inesse omni pacto duplex promissum, & reciprocam obligationem, ergo vno pactum non seruante, ab altero idem tuto negligi, iam autem constare, quod omne imperium per pactum constituatur, adeoq; pacto ita dissoluto, imperium exspirare, populum fieri liberum, imperantem in sortem subditorum coniici. Neque vero requiri iudicium superioris, an pactum sit violatum, agi hic de renunciatione pacti, ad quam nulla requiratur superioritas, non requiri iudicium populi, id quod nec legitimum esse potest, sufficere publicam per iustas querelas accusationem, sufficere illam, quæ in ipsis rerum monumentis latet, facti aut agnitionem aut probationem, &c. AVTOR *tr. du Gouuernement. ciuil. cap. vlt.* adhuc liberalior est, puippe qui partes populi vtiq; sequitur. Non tantum enim ex hoc capite, h. e. *violatione pactorum*, sed multis aliis causis deponi principem posse asserit, quæ tales sunt, vt vbique plebem ad rebellionem irritare, populoq; ius dare possint, iugum excutiendi. Deniq; BARCLAIVS *contra monarchom. lib. III. c. 16.* exautorationem tunc demum admittit, *si id committat, propter quod ipso iure rex esse desinat*, id quod duobus casibus contingere possit (1) *si regnum disperdat* more Nenonis & Caligulæ, & omnem regnandi curam & animum abiiciat; (2) *si rex in alicuius clientelam se conferat, ac regnum, quod liberum a maioribus & populo traditum accepit, alienæ ditioni mancipet.* Alii aliter.

(t) Fato

§. XXXIII. Aſt quis de eo iudicabit, an talis ſit, qui deponi poſſit? (t) Ne dicam, vinculum ſubiectionis omnem ad reſiſtendum copiam ſubditis ſubtrahere, (u) vt adeoque *ius deponendi* imperantes vel tantum fingatur, vel in effectu ita comparatum ſit, vt exerceri non poſſit.

(t) Fatetur ipſe Dn. PALTHENIVS, quod populus de eo iudicare & cognoſcere non poſſit, an Tyrannus? an violator pactorum imperans dicendus ſit? vid. § *14. d. diſſ. lit. a.* Ergo nunquam in *hypotheſi* conſtabit, an hic vel ille pro tali iudicandus ſit. Plures aiunt, imperantem eſſe Tyrannum, plures negant, nec hic maiora ſufficiunt, vbi non per modum *deciſionis*, ſed in *tumultu* proceditur. Nunquam deſunt rationes, quibus excuſari facta regum poſſunt, & conſequenter nunquam *notorie*, id quod ſupponunt, conſtare poteſt de *Tyrannide*, de *violatione pactorum* &c. Nec releuat, quod de *publicis querelis, de publica accuſatione* adfertur: ſæpe nullum fundamentum habent, ſæpius vnius facto exiſtere poſſunt. Si querelæ principem reum faciunt, quis rex erit innocens?

(u) De eo iam actum in *c. 3. lib. III.* ſimulque hinc inde dictum, quod ius ſubditorum aduerſus imperantem *imperfectum* ſit, h. e. deſtitutum *efficacia cogendi* imperantem, id quod ex *conditione ſubditorum* fluit. Omnis depoſitio fit per *coactionem*, ergo neceſſario ſubditi conditionem priſtinam deponere, & ad ſtatum primæuum redire debent. Id ipſum autem non aliter fieri poteſt, quam ſi imperans *hoſtilitatem publicam* erga vniuerſam remp. exerceat, ſic enim vt hoſtis publicus repelli poteſt. Neque enim ita amplius *imperans*, ſed *hoſtis reipubl.* dicendus eſt, nec ſubditi deponunt imperantem, ſed ipſe ſubditos dimittit, & *ipſo facto* vinculum illorum relaxat: hoc facto, illi vt *hoſti* reſiſtunt. Aſt iterum *in hypotheſi* difficulter iudicabitur, an imperans *hoſtis reip.* factus ſit, id quod ab homine ſanæ mentis concipi nequit, ſed demum a tali, qui *inſania & dementia* laborat. Ergo quocunque te vertas, omnia, quæ vulgo *de depoſitione* diſputantur, applicari tuto nequeunt. IN-

INDEX PRIOR CAPITVM.

PARS GENERALIS.

Cap. I. De iure naturæ in genere.
Cap. II. De Diuisione iuris vniuersalis in privatum & publicum.
Cap. III. De Differentia iuris publici vniuersalis a iure gentium, politica, notitia singularis reipubl. & iure publico particul.
Cap. IV. De necessitate & vtilitate huius doctrinæ.
Cap. V. De autoribus, subsidiis & cautionibus circa hanc doctrinam.

PARS SPECIALIS.

LIBER I.

De natura & indole rerumpublicarum & imperii ciuilis.

Cap. I. De origine imperiorum ciuilium.
Cap. II. De nexu imperii ciuilis.
Cap. III. De vario imperii ciuilis statu.
Cap. IV. De summa imperantis potestate.
Cap. V. De limitibus summæ in republica potestatis.

LIBER II.

De Iuribus Summi Imperii.

Cap. I. De iuribus imperantium circa publicam securitatem externam.

Cap. II. De iuribus tranquillitatem internam reipublicæ respicientibus.
Cap. III. De iure imperantium dirigendi actiones subditorum per leges.
Cap. IV. De iure imperantium circa collegia & vniuersitates.
Cap. V. De iure imperantium circa sacra.
Cap. VI. De iure imperantium circa publica officia.
Cap. VII. De iure imperantium circa iudicia.
Cap. VIII. De iure imperantium circa pœnas.
Cap. IX. De iure imperantium exigendi a subditis subsidia.
Cap. X. De iure imperantis circa ἀδέσποτα.

LIBER III.

De Obligatione & iuribus subditorum.

Cap. I. De Statu subditorum vario.
Cap. II. De obligatione subditorum intuitu imperantis.
Cap. III. De iure & obligatione ciuium qua talium inter se.
Cap. IV. De iuribus subditorum vacante imperio.

POSTE-

POSTERIOR INDEX MATERIARVM PRAECIPVARVM.

Abdicatio regni an inuito populo fieri possit. 652. quid iuris tunc competat populo. 653. quid imperanti post illam. *ibid.*

Absolutum imperium vid. imperium.

Actiones hominum intuitu aliorum diuersæ. 24. 25. e. f. diuersi harum effectus 25. 26. aliæ iustæ, aliæ honestæ, aliæ decoræ 31. q. publicæ quænam 55. 10. o. p. priuatæ quænam 54. 9. actiones gentium a publicis differunt 56. 11. q. differentia a factis publicis 57. 12. r. de externis tantum leges fiunt 420. 43. item voluntatis ibid.

Adulatio plus tribuit imperantibus quam eis competit 279. 13. insigne malum in republ. 279. o.

Alienare imperium quando imperans possit. 630.

Anima humana quid. 3. 4. eius scopus. 4. 4. quo sensu diuina vocata sit a gentilibus. 4. e. de eius facultatibus. 5. 6.

Appellatio a iudice inferiore. 513.

Applicatio iuris publ. vniuers. quid requirat 76. 5. seqq. legum quomodo instituenda 419.

Aristocratiæ origo 211. 17. g. quid sit 212. 18. quomodo gubernetur 212. 19. h.

Armorum instruendorum ius 316. 15.

Auaritia admodum noxia rebuspubl. 202. z.

Beatitudo ciuilis in quo consistat 193. 5. t. de mediis ad illam ducentibus 194. 6. pietas subditorum multum confert ad illam obtinendam 194. 11. minime quærenda in latissimo imperio 198. seqq. nec in luxuria 201. 9. nec in auaritia 202. 10. z. deprehenditur potissimum in rebuspubl. quæ simplicitati student. 206. 12. b. conseruatur & promouetur per voluntatis harmoniam inter principes & subditos 210. 16. vid. *Status reip.*

Bellum an iustum 305. r. ius eius quomodo imperanti competat 305. seq. quatenus ad ius G. spectet 306. 4. r. restrictum ad defensionem reip. 307. 5. iustæ eius causæ 307. seqq. de eo

suscipiendo imperans arbitratur 309. 8. quando ius belli cesset 311. 10. debet esse vltimum subsidium ibid. q. non competit magistratui inferiori 313. restringi potest 314. t.

Bona extraneorum intra territorium sita subsunt supremæ potestati 257. n. subditorum augenda 298. 37.

Bonum vtile honestum & iucundum 85. extraordinarium quid 126. a.

Ciuitas vid. *respubl.* quid sit 187. 1. varius eius status 188. 2. p. non est propter religionem 454. 4.

Clerici obligantur legibus ciuilibus vt alii subditi 412. x.

Clientela non tollit supremam potestatem 249. non liberat subditos ab obsequio 347. 47. quotuplex sit 346

Collectæ propter fortalitiorum exstructionem 320. 18. b. ab imperante indicuntur 546. seq. voluntariæ & necessariæ 548 z. quando inferior magistratus illas potest indicere 549. 9. subcollectandi ius 549. 10. an subditorum consensus necessarius 551. 12. quibus imperentur 551. 13. seq. immunitas ab illis nociua 552 modus 553. 3. vid. *Subsidia*.

Collegia statuta condere possunt 402. quousque valeant 403 28. quid sint 442. an illa inire permissum sit 443. an princeps se illis adiungere possit 444. inspectio principis in illa 445. possunt prohiberi in republ. 446. vel sub lege publ. confirmationis admitti 447. quæ publicæ dicenda 448. an ad illa cogi possint subditi 449. quale ius circa priuata princeps habeat 449. 11. statuta eorum principis inspectioni subsunt 450 abusus eorum ibid. quem effectum statuta eorum habeant 451 de limitibus ipsis præscribendis 452. non habent ius puniendi 535. 13. carere nequeunt reditibus & bonis 544. 1. habere possunt arcam communem 545. 2. membra eius conferre debent. ibid. 3.

Commissiones decernendi ius 490. ex officio decerni possunt 491.

Concordia respubl. conseruat 350. seq.

Consilii differentia a LL. 387. r. an imperans qua talis consilia det 388. 13.

Consuetudo vim legis vnde habeat 392. 17. 2. an etiam irrationa-

tionabilis 393. a. quomodo imperans se gerere debeat in hac eliminanda 395.

Contractuum ratio diuersa in statu ciuili 618.

Coronatio quid 265. 2. eius origo ibid. summum imperium non afficit ibid.

Decreta iudiciorum non sunt leges 396. 19.

Defensio nemini ademta in rebuspubl. 501. 4. quando cessant iudicia 502. 5.

Democratiæ origo 213. 20. quomodo gubernetur 213. 21.

Dependentia qualis supremæ potestati noceat 245. 15. seq.

Derelictio imperii quando fiat 654.

Deserta imperans sibi vindicat 565. 17.

Dethronisatio an licite fiat 654. seq. an vnquam applicari possit 656

Deus quale imperium in homines exerceat 27. 28. an externe obliget 28 m.

Disciplina publica ad curam principis pertinet 294. seq.

Discordia inter subditos præcauenda 298. f. respubl. frangit 350 seq.

Dispensatio cui competat 441.

Doctores non habent ius puniendi 335. 14.

Doctrinæ in republ. pernicioſæ quænam dicendæ 365. 11. quomodo dogmata differant a LL. 386. 10. q. an imperans qua talis doceat 388. 13. leges de illis non fiunt 420. 44. nisi circa modum docendi 473. g. an decisionem iudicialem admittant 475. publicæ doctrinæ possunt lege determinari 476. illas subditis per modum legis obtrudere nequit 479.

Dominium eminens quid 257. 27. an detur 257. 0.

Domini origo inter homines 557. 2. quæ res in illud transierunt 558. 3.

Duella in republ. illicita 500. 3.

Dyarchia quid & quomodo differat ab Aristocratia 213.

Ecclesia vid. *Sacra*. est collegium æquale 461. non ciuile 462. potest doctores constituere. 463. non fit status ciuilis, si princeps ei accedit. 464. Princeps habet inspectionem

in illam 465. inſpectionis huius neceſſitas 466. ſeq. maxime in eius miniſtros 468. ſeq. & eorum conſtitutionem 468. 17. poteſt ei præſcribere ordinationes 470. an poſſit cenſuras infligere 474. princeps in illa certos diſtrictus conſtituere poteſt 479. 29.

Electiua regna quando & quæ habenda 224. 31. ſeq. 2. an ex ſucceſſione mixta eſſe poſſint 226. 33.

Electio quando populo ſalua ſit 631. a quibus peragatur 632. ſeq. modus eligendi 634. in illa electum pactis conſtringere poteſt 635.

Emigrationem ſubditis princeps iniungere poteſt ob peregrina ſacra 457. 7. p. an ſubditis maneat ſalua & quousque 602. ſeqq.

Excubiarum ius 324. 24. omnes ſubditi ad illas obligantur 324. 1.

Exiſtimatio. ſubditorum vnde ſit 585. 32. quousque ſe extendat 587.

Exemplorum efficacia 12. q. plus prodeſt imperans exemplo bono quam legibus 377. h.

Expectatiuæ an licitæ 494. k. reuocari poſſunt 495. maxime a ſucceſſore 496. 20.

Extranei quatenus legibus alterius reipubl. ligentur 413. 37

FActiones præcauendæ 367. 17.

Felicitatem in quo homines quærant 9. k. eam omnes appetunt 9. 11. in quo conſiſtat 9. l. quo medio impetretur 10. 12. ſeq.

Feminæ in regnis non ſuccedunt 647.

Feras occupandi ius ſibi imperans ſoli adſcribere poteſt 564. 33. non obſtante naturali libertate ſubditis competente ibid. 14.

Feudalis nexus non tollit ſupremam poteſtatem 247. 17.

Flumina ad imperantem pertinent 567. 22.

Fœderum ius 339. 40. cui competat 340. quousque obligent 341. an cum infideli licite ineantur 342. quomodo reſtringi poſſit libertas circa ea ineunda 343. an ſubditis commerciorum cauſa illa inire liceat 344. 44. an pro ſui defenſione 345. 45. u.

Fortalitia exſtruendi ius 317. ſeq. priuatis non competit 319. 17. a. eo nomine collectæ imponuntur 320. 18. bona priuatorum

rum in eorum vſus licite adhibentur 320. 19. quin etiam templa & caſtra nobilium 321.
Futura legum obiectum ſunt 421. 43.

Gentes quid 48. 5. earum iura 29. g. moralem perſonam induunt 52. 7. eadem durante, durant obligationes 52. l.
Grotius reſtaurator iuris nat. 109.

Hæreſis non tollit vinculum ſubiectionis 593.
Hertii opera in iure publ. vniuerſali 116. 10. i.
Hiſtoria vtilis ad ius publ. vniuerſ. 118. 14. quid circa illam cauendum 119. o. euoluenda quoad vſus iuridicos 120. 15. p. quinam hac methodo vſi fuerint 121. 16. ſeqq.
Hobbeſius ius publicum vniuerſ. reſtauranit 111. ſed non abſque næuis 112. d.
Homagium an neceſſarium 577. ſeq.
Homines conſiderantur vel ratione ſui ipſius vel quoad alios 20. q. inter ſe vinculo communi conglutinantur 32. ſeqq.
Houtuyn ius publicum vniu. quomodo reſtauraverit 112. e.
Huberus ius publ. vniuerſ. ſcripſit 114. f.
Humanitatem legislator in legibus intendere debet 407. ſeq.

Imbecillitatis humanæ ratio in legibus ferendis habenda 411.
Immunitas a collectis eſt nociua reip. 552, quando ceſſet 553 16.
Imperator non habet ſupremam poteſtatem in vniuerſum orbem 261.
Imperantes obligantur iure naturæ intuitu ſubditorum 58. ſeqq. quale ius conſequantur ex ſubmiſſione ſubditorum 175. 19 ſeq. temperatum ad obligationem eorum 176. b. ſe obſtrinxerunt ſubditis 177. 21. d. curare debent, vt ſubditi pie vivant 195. quod illi volunt, ſubditi velle cenſentur 209. 15. e. eorum dignitas externa arbitraria 216. 24. an pro arbitrio ſucceſſorem conſtituere poſſint 225. An primitus belli cauſa conſtituti fuerint 233. k. ſe poſſunt propriis dicaſteriis ſubmittere ſine læſione ſupremæ poteſtatis 247. b. vel ſubditis aliquid promittere ſub lege

nullitatis 252. h. extra territorium supremum potestatem non habent, quatenus in alieno commorantur 254. l. eorum facta semper habent effectum externum iuris 268. sed ex accidente 277. affectibus libere indulgere solent 282. q. dicuntur patres patriæ 291. seq. exemplo plus proficiunt quam LL. 377. h. leges ferunt 384. seqq. suis legibus non obligantur 413. seq.

Imperium societatem firmat 158. 1. an ab initio pacto expresso delatum sit 167. t. an non magis tacito, vel consensu coacto 170. seqq. male partum male gubernatur 197. * eius iura non minuit proedria 216. 23. pactis circumscribi potest 223. electiuum & successiuum 224. eius iura vid. *Potestas suprema.* Plenum non habent, qui papæ iura circa sacra largiuntur 238. p. absolutum an in sacris fundetur 286. t. an legitimetur exemplis tot monarcharum 287. 19. non est extendendum ad illa, quæ imperium non recipiunt 299. 30.

Imperium vacans subditos liberat a subiectione 621. salua manente ciuitate 624. rempubl. in democratiam vertit 625. populo dat liberum arbitrium de republ. disponendi 626. vacat, si alienat illud 629. item morte 630. 12. abdicatione 651.

Impuberes an succedant in regnis 648.

Iniuria vnde nascatur 44. b.

Inquisitio in crimine ex officio suscipienda 538.

Intellectus vnde 5. 6. a voluntate diuersus 5. f. correptus 15. 19. ei leges non scribuntur 420. h. eius actus an puniendi 542. 25.

Interpretatio authentica quando requiratur 417. 40. quæ sit doctrinalis 417. 41. e.

Iudicatorum publica debet esse autoritas 519.

Iudices imperans constituit 510. 15. sunt imperantis subditi 511. princeps tamen ipse iudicare potest 512. ab illis prouocari potest 513. 18. vel de eorum iniquitate recurri ad imperantem 514. 19. vltra suos limites non iudicant 515. quomodo differant a principe iudicante 515. 22. eorum habilitas 517. remoueri possunt 518.

Iudiciorum necessitas in republica 499. effectus eorum 500. 2. causas quas respiciant 508. 12. ordinem requirunt 519.

20. qualis sit naturalis 520. seqq. quid circa ordinem obseruandum 520. y.

Iura imperii vnde nascantur 239. r. duplici modo considerantur 267. a. quid proprie sint 268. 2. non suae primario aestimanda ex illimitata potestate 277. a.

Iuramentum contra nullitatem actus nihil operatur 425. 50. nisi lege publ. noua vis ei sit tributa 426. 51.

Iurisdictio sola non tribuit ius statuendi 399. h. quid sit 506 seq. constat tribus partibus 508. principi competit 509. 13. subordinate concessa censetur 512. 17. subditi illam sibi arrogare nequeunt 516. criminalis 537. ex officio exercenda 538.

Iurisprudentiae conceptus 418. 42. quibus absoluatur partibus 418. f. 419.

Ius pro facultate sumtum quid sit 42. seqq. 427. 53. determinatur lege ciuili 427. 54. sibi nemo in republ. dicere potest 502 6. princeps ipse potest 509. 14.

Ius ciuile aliquid addit vel detrahit iuri naturae 90. c. 381. k.

Ius gentium quid 49. g. facta & mores G. abusiue ita vocantur 51. 6. h. i.

Ius regium quale in sacris sit 270. an 1 Sam. VIII. illud describatur prout esse debebat 271. seqq. verum quale sit 290. y.

Ius naturae quos limites habeat 28. 29. externam felicitatem humani generis pro scopo habet 29. o. eius principium cognoscendi 30. 30. p. obligat externe 38. seq. quid sit 40. 36. fundamentalis eius propositio 40. 37. y. ius nat. pro libertate nat. sumtum quid 41. 38. 2. qui eius limites 42. est vel publicum vel priuatum 58. 13. imperantes obligat intuitu subditorum 58. seqq. eius necessitas & vtilitas 93. f. 94. g. an inter Christianos excolendum 101. 9. r. facta eius 105. seqq. Simplicissimum, & statui ciuili aptissimum est 380. 5. per leges ciuiles inculcandum 405.

Ius publ. vniuersale est pars iuris naturalis 1. an detur 58. 14. Dubia contra existentiam eius remouentur 62. seqq. quotupliciter sumatur 70. 1. 2. an demonstrationem admittat 74. h. fundamentum eius 75. 4. i. quid in eius applicatione obseruandum 76. 5 seqq. particulare quotuplex 79. n. differt ab vniuersali 90. 19. b. studii iuris publ. vniuers. necessitas 92. 24 seqq.

seqq. 95. 4. an in academiis docendum 97. 6. l. dubia contra necessitatem & vtilitatem eius remouentur 98. seqq. fata huius studii 105. seqq. a ICtis deprauatum 107. restauratio eius 109. seqq. Auctores 111. seqq. subsidia 118. seqq. cautiones 122. 19. seqq.

Iustitia in statu naturali datur 48. seq. in sensu aiente & negante 85.

Iustitium quid 503. 7. vnde oriatur 504. quotuplex 505. eius effectus 506. 9.

L

Atrocinia gentium vsitata 144. 18. s. produxere respubl. 146 20. u. 162. n. 171. 15. x.

Leges non scriptæ quid 301. o. traditæ quid 302. o. pacem reipubl. firmant 374. earum necessitas ibid. f. multitudo earum indicium corruptæ reip. 375. g. an naturales in republ. sufficiant 380. ciuiles sæpe luxum & corruptionem promouent 382. 6. quando ciuiles ferendæ 383. n. quis eas ferre possit 384. & quidem independenter 389. an procerum consensum requirant 391. per alios quoque ferri possunt 392. y. quatenus extraneæ valere queant 396. 20. d. 397. quat. magistratus inferior eas ferre possit 399. absque concessione imperantis nemo ferre potest 403. 29. o. in quem finem ferantur 404. quænam imperfectæ 404. p. quæ iuris N. sunt, primario in ciuilibus inculcanda sunt 405. 31. ad humanitatem subditos disponere debent 407. irritamenta passionum præscindant 409. seq. imbecillitatis humanæ rationem habeant 411. omnes subditos ligant 412. per indirectum extraneos 413. non imperantem ipsum 413. z. promulgandæ 415. seqq. perspicuæ sint 417. eorum sensus & applicatio erui debent 418. seq. de quibus actionibus ferantur 420. seqq. an ad præterita trahi possint 421. 45. addunt iuri naturæ & detrahunt 422. seq. obligatio eorum 423. tolluntur contraria voluntate 439.

Libertas naturalis quousque se extendat 42. a. est inter gentes & diuersas respubl. 47. 4. f. eius iura differunt a iuribus supremæ potestatis 229. 2. quæ sint iura illius 231. 3. quomodo ab imperante exercenda 231. 4. h. subditorum ab imperante

rante restringi potest 238. 10. nisi sit innoxia 299. 29. h. tunc per leges restringenda 406. 1.

Limites summæ potestatis 267. seqq. quinam illos reiiciant 272. seqq. variis argumentis distentientes refelluntur 274. nec doctrina de limitibus potestatis est periculosa reip. 280. 14. Sed contraria potius 282. vnde illos accipiat suprema potestas 284. 17. s. limitata potestas est ex populi voluntate 292. 23. a.

Luxuria corrumpit respubl. 201. y.

Machiauellissimus pugnat cum iure publ. vniuers. 123. u. a quo ortum traxerit 271. f.

Magistratus inferior non habet ius belli 313. s. leges ferre nequit 399. 23. nisi ex imperantis indulgentia 399. 24. subditi eos sibi an constituere queant 484. restrictiorem habet potestatem in pœnis quam princeps 537.

Maiestatica iura quæ 232. i. quid sint 266. 35. illa populus non retinet 598.

Manuductionis necessitas 15. 19. u. vnde desumenda 17. quid operetur in cognitione veritatis 18. 20.

Matrimoniorum ratio in statu ciuili 614. seq.

Media emergendi ex miseria homines appetunt 10. m. quæ-nam sint 10. 13.

Metationes 328. 27. an ad onera realia pertineant 329. p. quid iuris magistratui inferiori hic competat 330. 30.

Milites conscribendi ius 325. 27. an in territorio alieno exerceri possit ibid. l. 326. quomodo sint conscribendi 327. m. illos subditos suis sumtibus recipere debent 329. 29.

Miseria hominis vnde? 7. 8. quid sit 7. h. tum respectu sui ipsius tum aliorum 8. 9. seqq.

Moderamen inculpatæ tutelæ in statu ciuili & naturali diuersum 620. seq.

Monarchiæ origo 208. 13. in primis rebuspubl. obtinuit & quare 208. c. subditos vtplurimum seruos facit 209. 14.

Monarchomachorum doctrina abhorret a iure publ. vniuersali 123. 20. u.

Mores subditorum causa tot morborum in republ. sunt 364. quomodo reformentur 364. 5. boni plus prosunt, quam leges multæ 382. 7. corrupti leges requirunt 383. n.

Mosco-

Moscovitarum sententia de potestate imperantis 288.

Natura quid 2. §. 3. humanæ cognitio necessaria ad iuris naturæ cognitionem solidam 2. b. humana in quo consistat 3. 4.

Nephilæorum mores 143.

Nimrod ex violentia condidit imperium 143. 17. r.

Nomadum vita & mores 161. m.

Norma quid 11. 14. eius necessitas 11. n. o. Quis illam præscribat 12. 15. An homines? 13. 16, 14. r. an potius Deus? 14. 17. quomodo Deus præscripserit 15. 18. t. est voluntas Dei 18. 21. Obligat homines 18. a. qualis homini præscripta intuitu aliorum 21. c. qualis intuitu sui ipsius 23. 24. d. conditio eius, qui normam præscribit, considerandæ 26. 27. i. Variant inde obligationes 27. k. virtutis & legis 31. 32. r. differentia vtriusque normæ 33. 32.

Notitia singularis reipubl. quid? 80. 9. differt a iure publ. vniuers. 80. p. 81. 10. quomodo comparanda 82. q.

Nullitatis clausula quid operetur contra imperantem 252. h. quid in legibus 424. 49. 425. p. an iuramentum nullitatem tollat ib.

Obedientia debetur etiam duro & impio imperanti 592. eam tollere nequit Pontifex 594. quousque se extendat 596.

Obligationis necessitas 18. a. est vel interna vel externa 19. a. quæ actiones internam operentur 23. 24. d. quæ externam 25. 26. legum obligatio vnde 423. 47. in quo consistat 424. seqq. quæ pœnalis ibid. illam determinat imperans 427. 55. subditorum qualis 588. vnde sit 589. stringit conscientiam 589. 3. excludit resistentiam 590. seqq. ad patiendum stringit 599. seqq.

Observantia antiqua qualem vim habeat 301. o. an principem obliget 303.

Officiales ad rationes reddendas obstricti sunt 485. nullo obstante priuilegio 486. ab illis datur recursus ad superiorem 487. Quomodo debeant esse comparati 487. 10. seq. an inviti cogi possint ad officium suscipiendum 489. remoueri possunt ibid. eorum qualitates princeps determinat 492. perpetuos an temporarios 493. substituere illis alios potest 497.

de

de renunciatione eorum iudicat 498. 25.

Officium principis an a iure eius separandum sit 289. x.

Officiorum publicorum constituendorum necessitas in republ. 481. dependent ab imperante 482. nec priuatus sibi illa arrogare potest 483. 4. quo intuitu officiales publicam habent autoritatem 483. 5. hereditaria an adimi possint 490. an pretium pro illis possit exigi 497. seq.

Ordo in iudiciis obseruandus naturalissimus 520. seqq. vid. *iudicia*. in quibusdam causis negligi debet 528. 39.

Ostracismus 359. seq. an defendi possit 360. seq.

Pacta inita cum subditis imperans seruare debet 363. 12. nisi iuri naturæ contraria sint 363. 13. 1. an cum rebellibus inita obligent 371. differunt a LL. 387. 12.

Pater quale ius habeat in statu ciuili 607.

Pax ab omnibus colenda 34. 34. obligatio ad illam singulis ius præbet 35. 1. Homines ad illam sibimet ipsis obligantur 36. 35. u. extra ciuitatem ægre obtinetur 192. 5 Princeps pacis cultor inprimis esse debet 299. 38. interna & externa est reipubl. salus 304. q. externa in quo consistat 304. 1. propter hanc bellum suscipitur 333. h. Pax aliquando reipubl. nocet 334. h. quis pacem inire possit 334. seq. obligatio pacis 336. 37. capita pacis ibid. l. an successorem stringat 338.

Perduellionis crimen 368. 18.

Pœna in statu naturali cessat 526. seq. differt a vindicta 527. necessaria est in statu ciuili 529. repellit hominum audaciam 530. 6. finis 530. 7. diuisa ab humana differt 531. finis alius inflictarum, alius propositarum 532. eius conceptus formalis 533. ius puniendi penes imperantem 533. 11. subordinanda saluti reip. 534. ius eius nec collegiis nec doctoribus competit 535. an quidam ex subditis 536. tenet eos, qui deliquerunt 538. 20. 539. quæ delicta illi subiaceant 540. seqq. qualis infligenda 543. 27. quod ex intentione delinquentis quoque æstimandum 544. 28.

Politica differt a iure publ. vniuersali 83. 11. seqq. vnde vtriusque confusio orta 83. x.

Pontifex inique sibi arrogat potestatem legislatoriam in Sacris

cris 403. o. non potest tollere vinculum subditorum 593. seqq.

Potentia vicini non est iusta belli causa 309. 9. o. subditorum princeps constringere potest 353. vnde oriatur ibid. d.

Potestas suprema vnde nascatur 229. 1. e. an a populo in imperantem deferatur 229. f. eius iura respectum habent ad subditos 232. 5. non attenditur vltra limites territorii 235. l. nisi pactis aliter prouisum 236. 7. iura eius imperanti denegari nequeunt 237. 9. nec alteri in territorio concedi sine laesione supremae potestatis ibid. debet esse independens 242. 13. & sic non dependet a Papa ibid. z. apparens dependentia non nocet 245. seq. non tollitur per nexum feudalem 247. nec clientelam 249. nec per pactum aliud 250. nec per promissionem sub lege nullitatis 252. h. debet esse vna 253. competit in omnes personas territorio inclusas 254. 23. & bona 256. & territorium 258. non augetur vel minuitur ex territorii quantitate 259. non aestimanda ex titulis 260. non augetur ex forma imperandi 263. t. an limites habeat 269. 3. illimitata pugnat cum iure nat. 275. 10. l. vid. *Limites*. conclusa est intra terminos iuris nat. 289. 10. x. & restricta ad salutem reip. 293. restringitur per pacta 301. an etiam tacita 302.

Praecepta differunt a legibus 385.

Praesidiarium ius 322. 22. an ciuitates imperanti illud possint in dubium vocare 323. 23.

Primogenitura in regnis vnde? 644.

Priuilegia quid 428. y. quis concedat 428. 56. quomodo differant a iure singulari 429. b. 430. quibus dari possint 430. 58. sunt titulo oneroso vel gratioso concessa 431. realia, vel personalia 432. 60. quale ius priuilegiato acquiratur 432. 61. an reuocari possint 433. seqq. quando suspendantur 437.

Proedria rerumpubl. vnde aestimanda sit 215. l. non minuit iura summi imperii 216. 23.

Promulgatio in LL. necessaria 415. 39. quomodo fiat 415. b. in quem finem fiat 416. c. quo idiomate ibid.

Pufendorffii diligentia in iure publico vniuers. 114. 8. g.

Ratio status differt a iure publico vniuers. 89. 17. a. exemplum pessimae rationis status 359. 7.

Rebellio

Rebellio quomodo fiat 369. an contra rebelles princeps vtatur iure belli 371. an pacta cum iis inita sint seruanda 371. quid si dimissi sint? 372.

Receptio iuris extranei probanda 398. 12.

Reformandi ius in republ. 354. quomodo exercendum 355. seq. quibus mediis 357. ante causæ morborum indagandæ 362. 12.

Regalia vnde tot nascantur 239. r.

Regnum electiuum & successiuum 224. patrimoniale & non patrimoniale 227. 35. c. 228. tributarium an summam potestatem retineat 250. seqq. seruile quomodo a ceteris regnis differat 256. m. Regnum per se non plus tribuit potestatis imperanti, quam in aliis rerumpubl. formis locum habere potest 283. r.

Religio non præbet iustam bellandi causam 312. 11. r. errores circa eius conceptum 453. g. quotuplex sit ibid. h. societatem per se non requirit 453. i. propter illam ciuitates non sunt conditæ 454 3. libertas subditorum circa eam 455.

Repressaliarum ius 348. an differat a pignoratione 349.

Res omnes a natura sunt nullius 557. 1. quæ post occupationem tales manserunt 558. 3. nullius cedunt occupanti 558. 4. reip. quæ sint 561. 7. quæ proprie adespotæ in republ. 562. 9. adhuc cedunt occupanti 563. 10. nisi subditi excludantur ab eorum acquisitione ibid. 11.

Resignatio vid. *Abdicatio.*

Resistentia subditorum pugnat cum subiectione 590. nec quidem ob religionem illa permissa est 600. an certo casu permissa 601. 16.

Respublicæ ad bonum extraordinarium referendæ 126. 1. non fuerunt in statu naturali 127. 2. b. non sunt ex iure nat. præceptiuo 128. 3. c. nec ad illas condendas homines a natura ducuntur 129. 4. d. ineptitudo hominum ad illas 131. e. nec origo earum deducenda a societatibus simplicibus 132. 6. f. nec indigentiæ humanæ adscribenda 134. 7. g. nec a metu mali ortum traxerunt 134. 8. seqq. a violentia & ambitione natales earum deducuntur 141. seqq. pii non condiderunt respubl. 149. 21. non fuere ab initio constitutæ bono consilio 150. 22. y. fuerunt ab initio rudes 151. 24. paulatim ad-

ad iustitiam comparatæ 152. 25. c. de nexu earum 154. seqq. an pacto expresso constituantur 159. seqq. præsupponit multitudinem inordinatam 163. 10. Quid sit 187. 2. varius status 288. 2. primæ aberrarunt a fine 189. q. ex vitiosis primordiis earum finis non est æstimandus 191. qq. finis verus 191. 4. an etiam in eo consistat, vt subditi ad veram pietatem deducantur 194. 6. u. quæ male partæ sunt, malis artibus reguntur 197. * earum felicitas vera falsaque vid. *Beatitudo*. Earum magnitudo plus nocet, quam prodest 200. tria vitia in illis 203. 11. * irregulares seu morbidæ quid 204. a. an inter regulares referri debeant regna absoluta 205. quo simpliciores, eo meliores 206. 12. quæ simplices dicendæ 207. inter se æquales sunt 215. vnde earum proedriæ æstimandæ 215. an mixtæ dentur 218. seqq. earum systemata 220. electiuæ & successiuæ 224. seq. quomodo differant 237. 34. vid. etiam *Regnum, imperium*. Eius salus in quo consistat vid. *Salus*. mala eius interna vnde 351. c. 353. d. eius administratio est penes principem 480. res quæ ad illam spectent 561. 7. ab illis excludi possunt subditi 561. g. quid si in totum intererat 622.

Ritus in ecclesia sunt sub dispositione principis 471. f. seq.

Sacra habent finem internum 454. 3. coactionem respuunt ibid. principis cura in illa 457. 6. publica prohibere potest, saluis priuatis 458. An in quæuis sacra princeps ius habeat 459. Societates eorum nomine contractæ æquales sunt 461. non sunt collegium ciuile 462. quando Schema politicum induant 463. fundamentum iuris circa ea 466. seq. ius illa reformandi 470. iurisdictio in illa est penes principem 477. k.

Salus reipubl. principi debet esse proposita 293. b. in quo consistat 293. 24. 304. 1. illam ante oculos habere debet 293. c.

Sanctitas imperanti debita vnde 240. s. quousque se extendat 241. t. quatenus extra territorium 241. 12.

Scriptura S. an a iure nat. removenda 17. x. diuersi generis præcepta habet ibid.

Sectas imperans exstirpare nequit 364. 15

Sequele ius 330. 31. r. quousque locum habeat 333. 32. s. an subditi

subditi suo victu & sumtu imperantem sequi teneantur 332. 34. an liberare se possint subditi per præstationem eius quod interest 332. 8.

Societas inter omnes homines a natura est constituta 32. seq. Quid in genere societas 154. 1. e. nexus eius 155 2. quomodo concilietur 155.3 g vel æqualis vel inæqualis 156. 4. h. inæqualis species 157. 5. æqualis inter quos potissimum sancte colatur 165. 11. inter impios imbecillis 166 12. s.

Societas ciuilis non est a natura 129. 4. homines ab ea alieni sunt 131. 5. e. quid sit 157. 5. præsupponit consociationem æqualem 159. 6. k. Vnde oriatur 159. 7. ab initio rudis fuit 163. 10. non fuit inter omnes populos societas ciuilis 164. an pacto expresso constituta 167. 1. seqq. nexus in illa non semper est ex dicto 173. 17. z. quid operetur 174. seqq. varius eius status 188 2.

Sponsio quid 335.

Statuta magistratus quo iure condat 399. 24. an confirmanda sint. 400. quatenus condi possint ibid. 401. an etiam collegia? 402.

Status hominum quid 45. d. quotuplex 45. 2 naturalis quid 46. 3. est inter diuersas respubl. 47. 4. datur in eo iustitia & iniustitia 48. ciuilis quid 53. 7. m. diuersitas status vnde 569. 3 seq. maxime in ciuitate 612.

Status ciuilis vitia vnde? 362. q.

Subditi non concurrunt ad leges ferendas 389. u. 390. retinuere libertatem circa religionem. 455. seq. peregrinis sacris addictos imperans potest non recipere. 457. o. eorum nexus duplex 568 1. eorum ius variat pro diuerso statu 569. 2. 611. differentia eorum a principe 570. 6. libertatem deponunt quodammodo 571. eorum diuersitas 572. 8. & diuersus status 573. quinam primarii 573. 11. an peregrini sint subditi 575. qui sint recipiendi 575. receptio eorum aliquando restricta est 576. mediati & immediati 581. 23. quando sui iuris fiant. 582. seqq. sunt æquales 548. 30. vnde inæqualitas? 585 31. quando hosti subiiciantur? 602. an iura salua habeant? 607. seq. inter se societatem æqualem habent 609. 1. propter illam semper eandem personam repræsentant, 610. 4. inter se specia-

les habent societates. ibid. 5. iura subditorum ex statu ciuili alterantur 613. seqq.

Subiectio in quo consistat 174. 18. a. nititur pacto quodam 376. 20. qualem obligationem producat? 177. c. 571. 7. gradus suos habet 572. 9. afficit personam 574. 12. ipso facto declaratur ibid. 13. quomodo probetur? 578. non petenda a titulis & externis signis 579. 19. Clerici ab illa non sunt exemti 579. 20. nec dignitas eam tollit 579. 21.

Subsidia varia exigit respubl. 542. 4. imperans exigit 546. 5. 547. * ex quo fundamento? 547. 6. non inferior magistratus 547. 7. nisi certis casibus 548. possunt ex consensu subditorum determinari 548. 8. eorum determinatio dependet ab imperante 550. 11. ad ea subditos imperans cogit. 554. 18. a quibus exigantur? ibid. 19. vid. *Collectæ*.

Subterranea in rep. ad imperantem spectant. 565. 19.

Successio in regnis quando locum habeat? 636. qualis ratio succedendi 637. seqq. populus de illa iudicat 640.

Successiua regna qualia dicenda 224. an ex electione mixta dentur 226. quomodo differant ab electiuis 227. 24.

Syluæ ad quem spectent in rep. 565. seq.

Synodi conuocantur a principe 477. earum statuta confirmat 478. seq.

Systemata ciuitatum quomodo contrahantur 220. 27. q. expresso fœdere vel tacito 221. quæ magis cohæreant. 222. 29. u. in iis potest alteri in ciuitatem alterius ius aliquod competere 237. 8. o. an singulis ius belli competat 315. 14.

Templa muniri a principe possunt ad defensionem reip. 321. e.

Territorio includitur suprema potestas 237. p. in illud summum ius principi competit 258. p. in quo consistat ibid. amplitudo vel quantitas eius non auget vel minuit supremam potestatem 259. q. ad illud spectat quicquid reperitur intra illud 559. seq. nisi singulis propria probentur 559. 6.

Testamenta an sint iuris naturæ 627. non valent de imperio 628. ne quidem facultate alienandi imperanti concessa 628. 8.

Thesaurum an imperans sibi recte vindicet? 567. 21.
Thomasii solida eruditio in iure naturæ 115. h.
Tituli arbitrarii nec augent supremam potestatem 260. r. ex potentia augentur 260. rr. vim perfectam intuitu aliarum gentium accipiunt ex pacto 262. 5.
Tributoria regna an & quatenus supremam potestatem retineant 250. seq.
Tutelæ ratio peculiaris in statu ciuili 617. seq. regiæ fundamentum 649. quibus illa debeatur 650.
Tutores regii an habeant supremam potestatem 243. 14. y.

Vectigal nauigantibus recte imponitur 555. 20. quæ res sint vectigales ibid. 21. quid operetur præstatio vectigalium ab extraneis facta 556.
Veneratio erga imperantem vnde 240. 5. quousque se extendat 241. t.
Venandi ius subditis concessum quid operetur 565. quomodo princeps exercere debeat ibid. 16.
Vindicta differt a pœna 527. cessat introductis ciuitatibus. 528. 3.
Vnio in quo consistat 192. 5. requiritur ad omnem societatem 155. 2. f. contrahitur pacto 155. 3. producit societatem æqualem vel inæqualem 156. 4. quando hæc pariatur deliquium 197. §. 7.
Voluntas pars animæ 5. 6. ab intellectu distincta 5. f. a Deo auersa 6. 7. appetit sub specie boni 6. g. inordinata est 7. §. imperantis est voluntas subditorum 210. quo magis principis & subditorum voluntas conspirat, eo beatior resp. 110. 16. 211. f.
Vxor imperantis an subdita? 580.

S

40 11/h,12

AB 40 11/h,12

Ks 177a

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-34277/fragment/page=0699

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-34277/fragment/page=0700

IVSTI HENNINGII BOEHMERI, IC.
POTENT. REGI BORVSS. A CONSIL. INT. ET PROF.
IVR. ORD. IN REG. FRIDERICIANA

INTRODVCTIO IN IVS PVBLICVM VNIVERSALE

EX
GENVINIS IVRIS NATVRAE PRINCIPIIS
DEDVCTVM
ET
IN VSVM
IVRIS PVBLICI PARTICVLARIS
QVARVMCVNQVE RERVMPVBLICARVM
ADORNATVM

ADIECTO INDICE DVPLICI

EDITIO SECVNDA EMENDATIOR.

HALAE MAGDEBVRGICAE,
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI.
M DCC XXVI.

Universitäts- und Landesbibliothek Sachsen-Anhalt
urn:nbn:de:gbv:3:3-34277/fragment/page=0701